

ვასილ კიკნაძე

მისეილ მეშეკე

2002

მ.კაშაძის შვილები - თამილა და თამაზი

მიხეილ ვაშაძე დიდი და რთული ბიოგრაფიის მსახიობია. თავის საინტერესო მოგონებებს - „ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან“ მან ეპიგრაფად წაუმძლვარა გრიგოლ ყიფიანის სიტყვები: „ეკლიან გზაზე დაღვრილი ცრემლის ერთი წვეთიც არ იკარგება“. მოგონებები კი თავის ძმას პავლეს მიუძღვნა. მოგონებები ასე იწყება: „ჩემი დაბადების მოწმობაში მღვდელ ბესარიონ ვაშაძეს ასე ჩაუწერია: აზნაურისტოლა სიმონ ივანეს ძე ვაშაძეს და თეკლე დავითის ასულს უგრეხელიძეს 1908 წლის 13 დეკემბერს შეეძინათ ვაჟი მიხეილი“.

ბატონი მიხეილი დიდი ოჯახის (შვიდი ვაჟი და სამი ქალი) უმცროსი შვილი იყო.

მკაცრი იერარქიული წესრიგით იმართებოდა დიდი ოჯახი. ოჯახის უფროსის ანუ მარჩენალის კულტი საქართველოში შორეული საუკუნეებიდან მოდის. თაობიდან თაობებში გადადიოდა ტრადიცია, რომელიც ზუსტად განსაზღვრავდა თითოეული წევრის ადგილს ოჯახში. **„მამა რომ ეზოში შემოვიდოდა, ყველაფერი იცვლებოდა - თითქოს ქარიც წყვეტდა თავისუფლად ქროლვას“**, იგონებს მიხეილ ვაშაძე. ასეთი მკაცრი იერარქიული ნორმები სრულიადაც არ ზღუდავდა პიროვნების თავისუფლებას, იგი ბუნებრივად ექცეოდა ზნეობრივი აღზრდის სისტემაში. ცოლ-ქმრული, მამა-შვილური თუ და-ძმური ურთიერთობანი კარგად იყო მოწესრიგებული. მახსოვს ერთხელ ერთ-ერთმა სოფელელმა მოხუცმა ქალმა მითხრა: „როცა ჩემი ქმარი შუადღეს ნამუშევარი მოვიდოდა და დასასვენებლად წაუძინებდა, ეზოში მამალსაც არ ვაჩერებდი, მისთვის ყივილით ძილი რომ არ დაეფრთხოო“.

ასე უფრთხილდებოდნენ კაცის მარჯვენას!..

ოჯახის ტრადიციებმა მიხეილ ვაშაძესაც ჩაუწერეს წესრიგიანობა და შრომის სიყვარული. ძველად სოფელში საინტერესო სადღეგრძელოს იტყოდნენ: „გაუმარჯოს კაცის მარჯვენას, ცის ნამს და დედამიწის მოსავალსო“. მთელი ფილოსოფიაა მასში მოქცეული - დიდი ცხოვრების ფილოსოფია!

ჭიათურაში ცხოვრება დულდა და გადმოდულდა. ვის არ ნახავდით ქალაქში! მარგანეცის მოსაპოვებლად აქ იყვნენ გერმანელები, ფრანგები, იტალიელები, ამერიკელი მრეწველის, ჰარიმანის კონცესიები იზიდავდა უცხოელებს. ჭიათურას ბევრი სიკეთე გაუკეთა გიორგი ზდანევიჩმა (მაისაშვილი), რომელიც მრეწველთა საბჭოს უფროსად დაინიშნა და მალე დაატყო ქალაქს თავისი ხელი.

მრავალფეროვანი იყო კულტურული გარემო, რომელშიც მიხეილ ვაშაძე იზრდებოდა. ვაჟა-ფშაველას სალამო, ი.ვართაგავას, ი.გომართელის პედაგოგიური მოღვაწეობა, ალ.წუნუნავას პირველი პროფესიული ნაბიჯები თეატრში, ვ.შალიკაშვილის მოღვაწეობა და ინტელიგენციის სხვა წარმომადგენლების ცხოვრება ჭიათურას განსხვავებულ ელფერს სძენდა.

მ.ვაშაძის სიჭაბუკე ურთულესი პოლიტიკური კატაკლიზმების პერიოდში ფორმირდებოდა. იგი შეესწრო საქართველოს დამოუკიდებლობას: *„კარგად მახსოვს, საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდი, - იგონებს იგი, - 26 მაისის დღესასწაული ყველაზე ხალისიანი დღე იყო. ჩააცმევდნენ ახალგაზრდა ლამაზ ქალს დედოფლის ტანსაცმელს, დაამსგავსებდნენ თამარ დედოფალს, ტახტზე დასვამდნენ, შემდეგ ქულაჯებში გამოწყობილი ვაჟკაცები ამ ტახტს მხრებზე შეიდგამდნენ და ქუჩა-ქუჩა დაატარებდნენ“.*

მ.ვაშაძე მოწმე გახდა ბოლშევიკების შესვლისა ჭიათურაში. მერე იყო 1924 წლის აჯანყება და რეპრესიები. ამ დროს იგი 16 წლის ჭაბუკია: „1922 წელს მუშაობა დავიწყე თეატრში“ - წერს იგი. გამოდიოდა მასობრივ სცენებში. პირველი მოკრძალებული ნაბიჯის გადადგმა უხდებოდა გამოჩენილი მსახიობების გვერდით. რაკი ერთხელ „გადაყლაპა თეატრის მტკერი“, ამიერიდან მისი სიცოცხლის ნაწილი გახდა სცენა. ჭაბუკი გატაცებით ესწრებოდა ლიტერატურულ და საკონცერტო საღამოებს. „საკონცერტო გამოსვლები უდიდეს სიამოვნებას გვანიჭებდა“ - იგონებს ბატონი მიხეილი. ჭიათურაში იმართებოდა სანდრო კავსაძის კონცერტები, მიხეილი უსმენდა დავით გამრეკელის გამოსვლებს, უყურებდა ნუცა ჩხეიძის შესრულებას. კარაევის „უბედური

ნაბიჯის“ წარმოდგენის შექმნის დროს დაბადებული პოპულარული სიმღერა „მხოლოდ შენ ერთს“, სიმღერა ნ. ჩხეიძეს შეუსრულებია, შალვა დადიანის ტექსტზე. პროფესიონალი მსახიობები და სცენის მოყვარენი ერთად მოღვაწეობდნენ და იქმნებოდა თავისებური კოლორიტული ანსამბლი...

მიხეილ ვაშაძე ნელ-ნელა იმკვიდრებდა ადგილს. 1923 წელს სრულიად ახალგაზრდამ მონაწილეობა მიიღო ი.გედევანიშვილის „მსხვერპლის“ წარმოდგენაში, სადაც შაქროს როლი განასახიერა. სპექტაკლში ერთ-ერთ მთავარ როლს ა. იმედაშვილი ასრულებდა. დიდი მსახიობის გვერდით მოხდა მისი არტისტული ნათლობა. მაშინ მიხეილ ვაშაძე ვერასოდეს წარმოიდგენდა, რომ ოდესმე ალექსანდრე იმედაშვილის დუბლიორი გახდებოდა...

მიხეილ ვაშაძეს კარგად ახსოვს, თუ როგორ იდევნებოდა ილია ჭავჭავაძის სახელი. ისტორიისათვის საინტერესო ფაქტია, რასაც ბატონი მიხეილი ჰყვება: „ჩვენს სკოლაში ხშირად იკითხებოდა რეფერატები. ერთხელ მეც მოვაშადა რეფერატი გიორგი ერისთავზე, მაშინ ილია ჭავჭავაძე უარყოფილი იყო. სასაცილოდ იგდებდნენ მის ლექსს „პოეტი“, სიტყვების „მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის“ გამო, როგორც გლეხების მჩაგვრელ, შემვიწროებელ ფეოდალს. პირველ ადგილზე ჭონქაძესა და ნინოშვილს აყენებდნენ. ერთი სიტყვით, დიდი ენერგია დავხარჯეთ ილიას უარყოფაზე. განსაკუთრებით კომკავშირლები აქტიურობდნენ, ყველა გასამართლებას თუ რეფერატს ესწრებოდა იპოლიტე ვართაგავა, რომელიც თავდაუზოგავად იცავდა ილია ჭავჭავაძეს, მაგრამ აქტივს ვერაფერი შეასმინა. მან ბევრი შეურაცხყოფა გადაიტანა. ბოლოს „ნიანგის“ ყდაზე გამოსახეს, კარიკატურაზე გამოსახული იყო დიდ ქვეწარმავალზე გამოჭიმული იპოლიტეს თავი ასეთი წარწერით: „გველსა ხვრელით ამოიყვანს „ჩეკა“ ფხიზლად მაძებარი“.¹

მ.ვაშაძემ 1926 წელს დაამთავრა სკოლა და იმ წელსვე ჩაირიცხა თეატრის დასში, რომელსაც პავლე ფრანგიშვილი ხელმძღ-

1. მ.ვაშაძე. ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან. ჟურნ. „თეატრი და ცხოვრება“, 1992. № 5.26.

ვანელობდა. ეს არის ისტორიული თარიღი ამ თეატრის ცხოვრებაშიც, რადგან მას სახელმწიფო თეატრის სტატუსი მიენიჭა.

1927-28 წელს თეატრს სათავეში ჩაუდგა რეჟისორი კ.ანდრონიკაშვილი. გაჩაღდა ნაყოფიერი და ინტენსიური მუშაობა. კ.ანდრონიკაშვილმა, რომელსაც კარგი განათლება ჰქონდა მიღებული საფრანგეთში, სეზონი წარმატებით დაამთავრა. თეატრის ირგვლივ შექმნა შესანიშნავი ატმოსფერო.

მიხეილ ვაშაძეს საშუალება ჰქონდა ეცხოვრა პროფესიული თეატრალური ცხოვრებით. მისთვის განსაკუთრებით მომხიბვლელი იყო ქუთაის-ბათუმის თეატრალური ცხოვრება, რომელსაც კოტე მარჯანიშვილი ხელმძღვანელობდა. „ერთ ადგილზე ყოფნა აღარ მაკმაყოფილებდა. დიდი სურვილი მქონდა თეატრალური განათლება მიმეღო“, - იგონებს იგი. მაგრამ იმუშადა ეს ვერ შესძლო, სამაგიეროდ ქუთაისის თეატრის წევრი გახდა, სადაც არჩ. ჩხარტიშვილის წარმატებულ სპექტაკლში („ჯარისკაცი შვეიცი“) მიიღო მონაწილეობა. ეს იყო არჩ.ჩხარტიშვილის პირველი დამოუკიდებელი სპექტაკლი. განსაკუთრებით გამოირჩეოდა პეტრე ოცხელის მხატვრობა.

არ შეიძლება აქ არ დავიმოწმოთ მიხეილ ვაშაძის მოგონებებიდან ერთ-ერთი დრამატული მომენტი კოტე მარჯანიშვილის ცხოვრებისა. მიხეილ ვაშაძე, რომელმაც არაერთხელ იწვნია თეატრის რთული ცხოვრების სიმწარე, საოცარი გულახდილობით წერს: „ახალ, ძლიერ კოლექტივში ბზარი გაჩნდა, თეატრის ერთ-მა დიდმა ჯგუფმა ახალი პოზიცია შეიმუშავა და მარჯანიშვილს განუდგა. მათ თბილისი მიატოვეს და 1930-31 წლების სეზონში ქუთაისს წავიდნენ. ესენი იყვნენ: რეჟისორები გრიგოლ სულიაშვილი, ვახტანგ აბაშიძე, არჩ.ჩხარტიშვილი, საშა მიქელაძე, ახალგაზრდა მსახიობები გრ.კოსტავა, ა.კვანტალიანი, ს.ზაქარიაძე, მერი და მედეა ქორელები, თ.ჩარკვიანი და სხვა თეატრებიდან გომელაური, ილურიძე, სიხარულიძე, სვანაძე, ჭიათურიდან - მე. დასში სიხარული იგრძნობოდა. ეს ამბავი რევოლუციას ჰგავდა. ახალმა დასმა თავისი პოზიცია წამოაყენა, სიახლე იმით დაიწყო, რომ ტრადიციული თეატრის კედლებიდან ჩამოხსნეს ყველა მოღვაწის სურათი, გარდა

ნ.ჩხეიძისა, რომელიც მსახიობთა ფოიეში გადმოიტანეს. თეატრის დეკლარაცია, რომელიც ა.მიქელაძემ შეადგინა, არცერთმა გაზეთმა არ გამოაქვეყნა. სეზონი გახსნილი არ იყო. დასში გაჩნდა უკმაყოფილება და იგი სამარცხვინო ცემა-ტყეპაში გადაიზარდა. ცუდი ვითარება შეიქმნა. თეატრიდან ნავიდნენ რეჟისორები ვ.აბაშიძე, ს. ზაქარიაძე, მ. ქორელი. ამ ფაქტმა გააუფერულა სეზონის გახსნა. ჩვენს პირველ წარმოდგენას მაყურებელი ცივად შეხვდა“.

თეატრალურ კონფლიქტებს უზარმაზარი ნიჭი და ენერგია ენიჭება ხოლმე. განსაკუთრებით მძაფრად განიცდება იგი საქართველოში, რადგან ჩვენი რადიკალიზმი კიდევ უფრო ამძაფრებს კონფლიქტების ხასიათს. ღრმა კონფლიქტების ცენტრში ხშირად მოქცეულა კოტე მარჯანიშვილი, რომელიც არაერთხელ გამხდარა თავისი უმადური მონაფეების დარტყმის ობიექტი. მიხეილ ვაშაძე იგონებს ერთ-ერთ საოცარ ფაქტს, არცთუ მოულოდნელს, მაგრამ მეტად დამახასიათებელს. მარჯანიშვილი მოსკოვში მიუწვევიათ. თან პ.ოცხელი მიჰყავდა თურმე. „კოტემ მითხრა - უთქვამს ოცხელს, - შენ ძირს დანექი, მე კი - მაღლა ავალო (პეტრეს ხერხემლის მალეების სისუსტე ჰქონდა), ასეც მოვიქეცი. ღრმა ძილში ვიყავი, როცა ბრაგუნის ხმა შემომესმა, გავიხედე და ჩემს წინ გრძელ საღამურ პერანგში მშფოთვარე სახით ბატონი კოტე დგას, მეუბნება, ჩემი მსახიობები ძილს მიფრთხოვენ, არ მასვენებენო“.¹

შექსპირული ტრაგიზმის დეტალია - ურთულესი ფსიქოლოგიური დეტალი.

აი, ასეთ რთულ სამყაროში შევიდა სამოღვაწეოდ მიხეილ ვაშაძე.

1934-35 წლების სეზონი ხაშურის თეატრში გაატარა. 1933 წელს, როდესაც უშანგი ჩხეიძე ჩაუდგა სათავეში მარჯანიშვილის თეატრს, უშანგიმ მას უდებუა: „დაგვიდასტურეთ ოფიციალურად თქვენი ჩვენთან მუშაობა, ერთი თვის შვებულების თანახმა ვართ, გკიდებუშეთ - ჩხეიძე“.

1. მ.ვაშაძე. ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან, ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“. 1992. 82.

1934 წელს კი გაზ. „ჭიათურის მაღაროელი“ იუნყებოდა, „ადგილობრივი ხელისუფლების შუამდგომლობით საქართველოს განსაკომბმა მოსკოვის თეატრალურ ინსტიტუტში მიავლინა მ.ვაშაძე. ქალაქის საბჭომ დაუნიშნა სტიპენდია თვეში 50 მანეთი“. სამწუხაროდ ვერ გააგრძელა სწავლა, რადგან შვილი დაეღუპა...

ჭიათურის თეატრიც ისევე რთულ სოციალურ-პოლიტიკურ გარემოში ცხოვრობდა, როგორც საქართველოს სხვა თეატრები, მძიმე სოციალური ფონი განსაკუთრებულ პირობებში აქცევდა ადამიანებს. მიხეილ ვაშაძე წერს: „*ღარიბები ვიყავით, მაგრამ ერთმანეთი გვიყვარდა, კარგი უფროს-უმცროსობა გვქონდა და ბედნიერად ვთვლიდით თავს*“.

..., 1917 წელი იმით მახსოვს, რომ თქვეს ნიკოლოზი ჩამოაგდესო, აიღეს და ჩამოხსნეს მისი და მისი ოჯახის წევრების სურათები ჩვენი ოდა-სახლის „ზალიდან“, სადღაც გააქრეს“. „კარგად მახსოვს საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდი... 26 მაისის დღესასწაული ყველაზე ხალისიანი დღე იყო“.

მოგონებები მოგონებებს მოჰყვება ხოლმე და ისინი საინტერესო სურათებად ცოცხლდებიან მსახიობის წარმოსახვაში. განსაკუთრებით საინტერესოა მსახიობის შემოქმედებითი სათავეები, პირველი ათწლეული, როდესაც ფორმირდება მსახიობის მხატვრული სახე, იკვეთება მისი აქტიორული პროფილი, მაგრამ ყველაზე მთავარი მაინც სახეებია, რომლებიც ორგანულად ლაგდებიან მის ბიოგრაფიაში.

1928-36 წლებში ჭიათურის თეატრს სამოცდაათი პიესა დაუდგამს. წარმოუდგენია, ათას ასი სპექტაკლი, რომელსაც 336 ათასი მაყურებელი დასწრებია.

მთელს ამ რთულ პროცესში აქტიურად მონაწილეობდა მიხეილ ვაშაძე. იგი თანდათან ხვეწდა თავის არტისტულ მონაცემებს, იმაღლებდა სასცენო ტექნიკას, უფრო მრავალფეროვანი ხდებოდა მისი ლექსიკა. ასე რომ, ათწლეულმა სავსებით გამოავლინა მისი მდიდარი პოტენციალი. ს.ჭეიშვილის აზრით, „*მ.ვაშაძე, როგორც მსახიობი, თვითნაბადი შემოქმედია, მეტად კოლორიტული და ორიგინალური, არავის ჰგავს, არც რომე-*

ლიმე სკოლის დამლას ატარებს. მან თავისი ნიჭისა და განსაცვიფრებელი სიბეჯითის შედუღაბებით თავისსავე შესაძლებლობებიდან, შეიმუშავა თავისი სტილი, სცენაზე ცხოვრების განსაკუთრებული მანერა. მის მიერ წარმოთქმულ ფრაზას გამოარჩევ ყოველთვის და შეუმცდარად, რადგან სიტყვას ამგვარად მხოლოდ ის წარმოთქვამს. მის მოძრაობას თან ახლავს რაღაც განსაკუთრებული იერი და ყოველთვის, ყოველი ახალი სცენური სახის შესაქმნელად ის პოულობს მხოლოდ ამ სახისათვის საჭირო ფერებს, მხოლოდ ამ სახის კოლორიტიანთვის აუცილებელ ნიუანსებს. ერთხელ გამოყენებული დეტალი თუ ხერხი იმავე სახით არასოდეს გაუმეორებია, ამიტომ მსახიობის დამლუპველი შტამში მისთვის უცხოა, მისთვის უცხოა ყალბი პათოსი, ვერც ე.წ. „ყოფით რეალიზმს“ (სცენაზე საოჯახო ტონით ლაპარაკსა და ჩურჩულს) ეგუება, სცენაზე ცხოვრების ვაშაძისეული სიმართლე შეუმღერვეელია, წმინდაა, იგი ჯანსაღი რეალიზმის სპეციაკი მწვერვალებიდან მოედინება“.

მსახიობის გამორჩეული თვისება პირველყოვლისა, ზომიერების გრძნობაა. ამ მხრივაც სამაგალითოა მიხეილი, მასში პარმონიულად იყო შერწყმული ჭეშმარიტი თეატრალობა, კონტროლს დაქვემდებარებული ტემპერამენტი, ოლიმპიური სიდინჯე. ამ წლებში შესრულებულ საეტაპო როლებზე ცალკე ვისაუბრებთ, მაგრამ ზოგად ტენდენციაზე მაინც მივანიშნებთ, რადგან უალრესად ტევადია მსახიობის სცენაზე ყოფნის პირველი ათწლეული, როცა იკვეთება მისი შემოქმედებითი გზა. სწორედ ამ წლებში დაიდგა „ოტელო“, ა. კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტი“, სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“, პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“, ი.ვაკელის „შამილი“, ს.შანშიაშვილის „არსენა“ და სხვა.

პირდაპირ სულმოუთქმელად მუშაობს მიხეილ ვაშაძე. ყოველ მომდევნო სეზონს მისთვის მოაქვს ახალი წარმატება, შემოქმედებითი პოზიციების განმტკიცება. უკვე შეიძლება ვილაპარაკოთ მიხეილ ვაშაძის არა მარტო ჩამოყალიბებულ ინდივიდუალობაზე, არამედ ოსტატობაზეც. მან შესძლო მთელი საქართველოს ყურადღება მიექცია. ვაშაძეზე ლაპარაკობენ, როგორც ლიდერზე - თეატრის ახალგაზრდა ბურჯზე.

მიხეილ ვაშაძე იწყებს ძიებებს და როლში ჩაღრმავებას. მან იცის, რომ სცენაზე მხატვრული სახის განსხეულება აქტიორის ხელოვნებაა, მაგრამ სახის რაციონალური მარცვლის ძიება, კვლევა და შერჩევა ფერებისა, ამოცნობა სახის ფილოსოფიური დეჟური მიზანდასახულების და მისი გამოსახვისათვის აუცილებელი ფორმის მოძებნა, სხვა სახეებთან და კომპონენ ტებთან ურთიერთობის დადგენა - რთული გზაა, რომელიც მოითხოვს უტყუარ მეთოდებს, ლაბორატორიულ მუშაობას, ემპირულ დაკვირვებას, ანალიტიკურ გონებას და სხვა, რითაც ეს პროცესი, აქტიორული სახის გამოკვეთის პროცესი, ემსგავსება მეცნიერულ კვლევა-ძიებას, ხოლო მსახიობი - მეცნიერს. ამას ადასტურებენ რუსული და ქართული რეალისტური თეატრის დიდოსტატები. ამას ინტუიციით გრძნობს და ნათელ ფორმულად აყალიბებს მიხეილ ვაშაძე ჯერ კიდევ 1936 წელს, როცა მისი აქტიორული გამოცდილება მხოლოდ ათ წელს ითვლიდა.

სახის შექმნის ეს გზა აღმოჩენა როდი იყო, მაგრამ სახის ბიოგრაფიის ჩამოყალიბება, სცენაზე გასაცოცხლებელი პიროვნების სოციალური ბუნების და სხვა ინდივიდუალურ თავისებურებათა ნიჟანსების დადგენა და ძებნა, საკუთარ თავში ძიება გმირის ხასიათის პარალელებისა, მათი გამოწვევა და გალიზიანება და სხვა, რის შესახებაც ასე კვალიფიციურად მსჯელობს მ.ვაშაძე, თვით მიხეილის მიერ დამოუკიდებლად, ხელახლა აღმოჩენილი ჭეშმარიტება იყო და ეს იყო მისი გამარჯვების სანინდარი.

მიხეილ ვაშაძის რეპერტუარი მეტწილად ქართულ ნაწარმოებებს მოიცავს, თუმცა ცოტა როდია ე.წ. „უცხოური ხასიათები“, ყველანი ერთად კი ქმნიან ვაშაძისეულ მხატვრულ სინამდვილეს.

სინამდვილე არის მრავალფეროვანი და რთული, როგორც თვით შემოქმედებითი ძიება.

მ.ვაშაძის მხატვრული შემოქმედების სათავეები სავსეა ცხოვრებისეული შთაბეჭდილებებით.

თითქოს ტრივიალური ფრაზაა, რომ ჩვენ ყველანი ჩვენი ბავშვობიდან მოვდივართ.

მგონი იგი ფრანგმა მწერალმა ეგზიუპერმა თქვა.

მართალი ნათქვამია!

ხელოვანის ცხოვრებაში მაინც განსაკუთრებულია სათავეების გრძნობა. შთაბეჭდილებები, რომელსაც ბავშვობაში იძენს, არასოდეს ქრება. „რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, სამშვილიშვილოდ გადაეცემისო“ - თქვა ნიკოლოზ ბარათაშვილმა.

მიხეილ ვაშაძეს მუდამ ახსოვდა ძლიერი შთაბეჭდილებები სიყრმისა და სიჭაბუკისა. არასოდეს განელებია მათი ემოციური მუხტი, იგი თავისებურად მოქმედებს ხელოვანის ცხოვრებაზე, ახდენს თავის ზეგავლენას. არავინ იცის, როდის ან სად გამოიღვიძებს ბავშვობის შთაბეჭდილებები. ისინი უკვალოდ არ ქრებიან, ხან სად გამოანათებენ და ხან სად. რომელიღაც როლში ისე ჰპოვებენ გამოძახილს, რომ ვერასოდეს იფიქრებდა სახის შემქმნელიც კი. შთაბეჭდილებები ლაგდებიან ქვეცნობიერი სამყაროს ღრმა შრეებში და შემდეგ, როცა მათ შეექმნებათ შესაბამისი სიტუაცია, უცებ აღდგებიან ფენიქსისებრ. ისინი განიბნევიან მხატვრული სახის სულში და ისე შეენივთებიან მას, რომ შემდეგ ძნელიც კია იპოვო მისი სათავე.

როდესაც მიხელ ვაშაძე წერს, დედის ტირილით იწყებოდა დილაო, ეს ღრმა დრამატული განცდაა, რომელიც უკვალოდ არ ჩაივლიდა.

როლები, რომელსაც მიხეილ ვაშაძე ასრულებდა, ხომ ცოცხალი ადამიანები იყვნენ! მათ ჰქონდათ ტკივილი, იცოდნენ სიხარული, სიყვარული, სიძულვილი. ყველა მათგანი ცხოვრობდა თავისი ცხოვრებით, თავისი დღითა და ღამით.

თავისი სიცოცხლით, მართალია, ისინი მოქცეულნი იყვნენ ერთი ადამიანის სულში, მაგრამ სიმართლეს სწორედ ესაა, რომ ის ერთი ადამიანი, რომელსაც მიხელ ვაშაძე ერქვა, სავსებით ითავისებდა მთელ მათ სამყაროს.

განა მართლაც საოცარი არ არის ბედი მსახიობისა? იგი ხომ არც ერთ სხვა ხელოვანს არ ჰგავს! მის ფსიქო-ფიზიკურ აპარატში ბევრი ადამიანის სახე ექცევა. რაც უფრო განსხვავებულად წარმოსდგება ყოველი მათგანი, მით უფრო მრავალფეროვანია მსახიობის შესაძლებლობანი.

ყველაფერი ეს კი მარტო ლიტერატურიდან არ მოდის, მხოლოდ დრამატურგი არ არის სახის შემქმნელი, მასში მონაწილეობს ათასი სხვა ფაქტორიც. მათ შორის ცხოვრების შთაბეჭდილებები, - განსაკუთრებით კი ბავშვობის მოგონებები.

ვილაცამ თქვა, ვის მოუხედია თავისი წარსულისაკენ ისე, რომ სევდით არ აევსოს გულიო. ნოსტალგია წარსულისა არ არის მხოლოდ ბიოგრაფიული ფაქტორი. იგი სულისმიერია უპირველესად.

მიხეილ ვაშაძეს კარგად ახსოვს თავისი ოჯახის პატრიარქალური ცხოვრების წესი, ახსოვს იერარქიული სისტემა, დედის რთული ცხოვრება, როცა პრიმიტიულ სოფლურ პირობებში თოთხმეტჯერ იმშობიარა. აგონდება მეზობლები, ნათესავები, მეგობრები და ის სამყარო, რომელსაც სკოლა ჰქვია. მაინც და მაინც არ ჰყვარებია სკოლა და მისი რეჟიმი, ჩანს, უფრო თავისუფალი ცხოვრებისაკენ მიისწრაფოდა, მაგრამ იცოდა, რომ სკოლა აუცილებელი საფეხური იყო ცხოვრებისა.

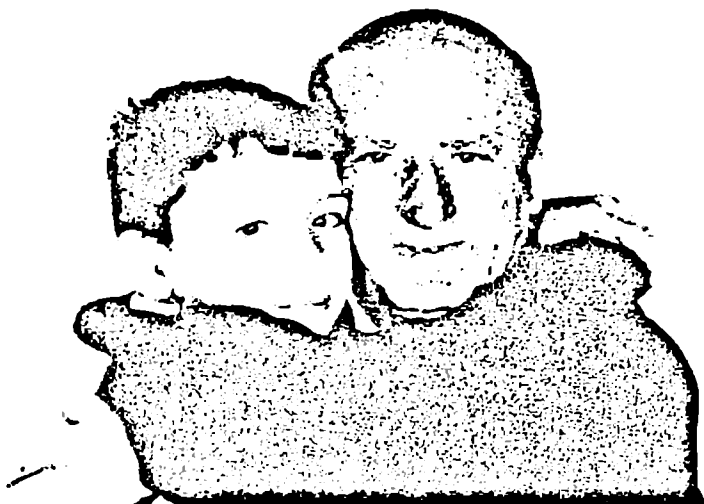
გავლენ წლები და მოხუცებულობის უამს, როცა მოგონებები თანდათან ფერმკრთალდებიან, როცა შორს რჩება ბავშვობის სურათები, სევდა შემოაწვება მისი გახსენებით ძმის საფლავზე ლევილში. ჩვენ ერთად ვთოხნიდით ყანასო - იტყვის თითქოს უბრალო სიტყვას და მთელი ცხოვრება აირეკლება ერთ ფრაზაში. პასტორალურ ყოფას აქვს თავისი ინტიმი, თავისი იდილია. არ შეიძლება გაიხსენო იგი და სევდა არ შემოგაწვეს გულზე. მით უფრო მაშინ, როცა ბატონი მიხეილი უცხოეთში გარდაცვლილი ძმის საფლავთან იდგა. ბავშვობის გახსენება მის ცხოვრებაში ამთლიანებდა ერთად გატარებულ დღეებს, წარსულს, რომელიც ერთმანეთთან იყო გადაჯაჭვული.

სათავეების გრძნობა სიღრმისეული კოდური შიფრია, რომლის ამოხსნა არც ისე ადვილია, როგორც ერთი შეხედვით ჩანს. მით უფრო, მსახიობის სულში დავანებული განცდა წარსულისა!..

მიხეილ ვაშაძეს სიკვდილამდე არ განელებია ცხოვრებისეული და შემოქმედებითი სათავეების გრძნობა. იგი ხშირად ერთმანეთს გადაეჯაჭვებოდა ხოლმე და მსახიობის წინ იშლებოდა საოცრად დიდი სამყარო.

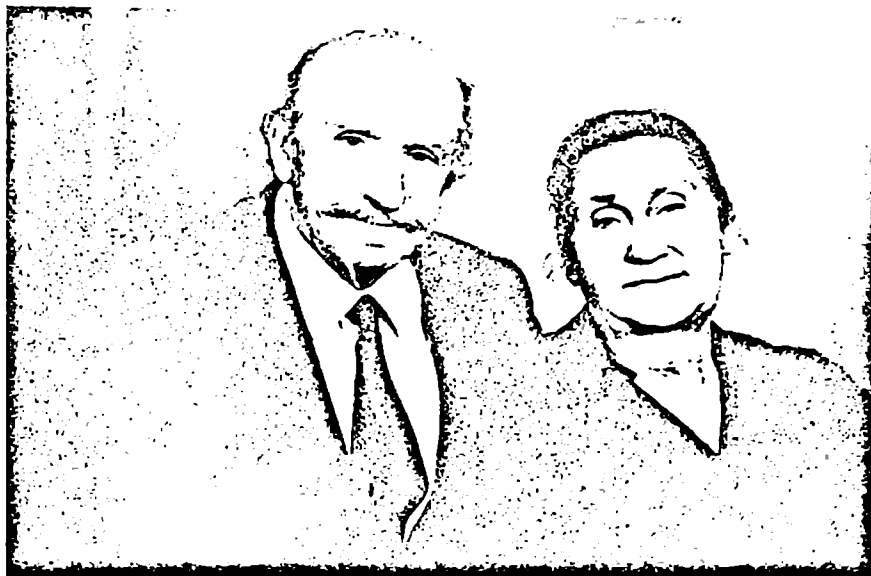
მ. ვაშაძე და მეუღლე ოლია
1934 წელი. გაზაფხული. ჭიათურა

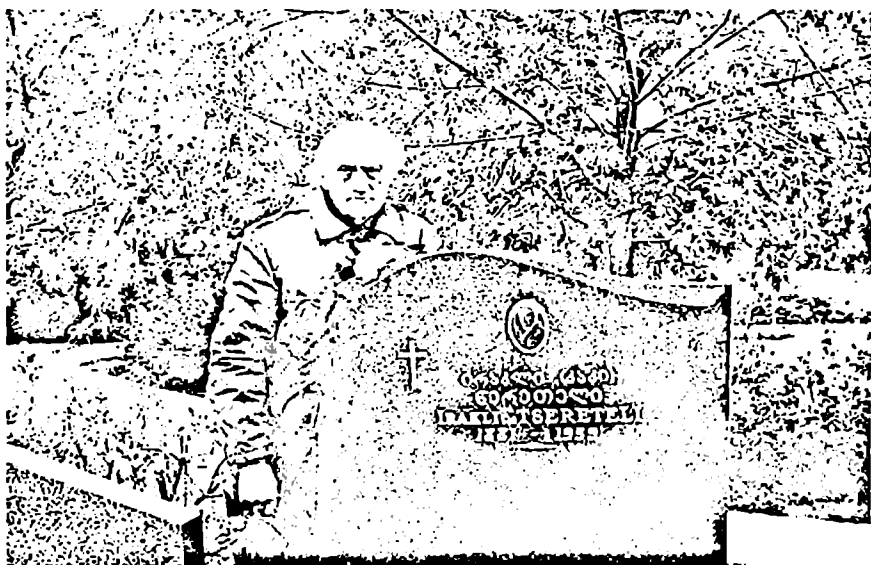
მ. ვაშაძე - შვილიშვილთან – ზვიადისთან ერთად

1982 წ. 16 ივლისი. მ. ვაშაძე შვილიშვილთან – ლ.ვაშაძესთან

მ.ვაშაძე და მეუღლე ოლღა მარუფილი ვაშაძისა

1989 წლის სექტემბერ-ოქტომბერი. ლევილში

1989 წ. ოქტომბერი. მ.ვაშაძე

თ.ვაშაძე

პარიზი. 1989 წ. ოქტომბერი. მონმარტი
მ. ვაშაძე და ძმა - პ. ვაშაძე

სულის შემძვრელია ილია ჭავჭავაძის სიტყვები: „ძნელი საცხოვრებელია ესე ჩვენი ქვეყანა გონიერ კაცთათვის“... მას მოსდევს ლოგიკური დასკვნა: „პირველი ქვა, რომელიც ქართველს მოხვდება, ქართველისგანვე იქნება ნასროლი“.

ამას ამბობს საქართველოზე შეყვარებული და ქართველთათვის თავდადებული ილია.

ამბობს უღრმესი გულისტიკივლით!..

ამბობს ქართველთა გამოფხიზლებისა და განკარგების იმედით. აბა, როგორ არა თქვას, როცა: -

არ ვიცით პირველი პოეტის საფლავი...

არ ვიცით პირველი მეფე - დედოფლის საფლავი...

არ ვიცით პირველი დიდი მხატვრის საფლავი...

მოკლული იქნა ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოძრაობის ბელადი, თავად ილია...

უცხოობაში დალია სული ერის მამად მიჩნეულმა სულხან-საბამ, რომელიც წვერით ათრიეს მცხეთაში...

მეოცე საუკუნის გენიალურმა პოეტმა გალაკტიონმა თავი მოიკლა...

შექსპირის პირველი მთარგმნელი და საზოგადო მოღვაწე უგზო-უკვლოდ დაიკარგა...

უცხოობაში გარდაიცვალა დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარე...

ტრაგიკულად დაასრულა სიცოცხლე საქართველოს პირველმა პრეზიდენტმა...

უცხოობაში გარდაიცვალა კოტე მარჯანიშვილი, რომელიც იძულებით წავიდა საქართველოდან...

დახვრეტილი იქნა სანდრო ახმეტელი...

გამორჩეულთა და ნიჭიერთა დევნის სინდრომი მუდამ ტანჯავდა საქართველოს.

ტანჯული ცხოვრების მიუხედავად, ყოველ დიდ ქართველს შეეძლო გაემეორებინა ილიას სიტყვები: „მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა“. საუკუნეები საუკუნეებს მის-

დევს, წლები წლებს, მაგრამ საქართველო მაინც ვერ გამოფხიზლდა, ვერ გათავისუფლდა რალაც აუხსნელი, დემონური ძალისაგან, რომელიც მარტო გენიოსების კი არა, ყველა ქართველის სულს სძრავს, აშფოთებს და ანუხებს. სამოქალაქო დაპირისპირება და საზოგადოების გახლეჩა, რა მოტივიტაც არ უნდა იყოს, დიდი ეროვნული ტრაგედიაა.

...ხალხმა ზეპირი გადმოცემებითა და ხელნაწერებით შემოინახა რუსთაველის პოემა.

ყოველ მეორე ციხეს თამარის სახელი დაერქვა...

ფიროსმანის სურათების გამოფენა მოეწყო პარიზში...

ილია მართალი წმინდანად იქნა შერაცხული...

სულხან-საბას ნანატრ ევროპისაკენ მიიხედა საქართველომ...

გალაკტიონი მთელმა საქართველომ იგლოვა და ძეგლი აუგო...

მთანმინდაზე განისვენებს მარჯანიშვილის სული...

პარლამენტში საპატიო ადგილზე ჰკიდია პირველი თავმჯდომარის პორტრეტი...

პირველი პრეზიდენტის სახელი ეწოდა ქუჩას და მეტი პატივი მიეგება...

ახმეტელს ძეგლი დაუდგეს...

მაგრამ ყველაფერი ეს სიკვდილის შემდეგ. ქართველებს განსაკუთრებით გვიყვარს მკვდრები, რომელთა აჩრდილებიც საფრთხეს აღარ უქმნიან ჩვენს უსაზღვრო ამბიციურობასა და ამპარტავნობას.

როცა პარტიული აზროვნება ერთიან ეროვნულ ცნობიერებაზე მალლა დგება, იქ გარდუვალია ერის სულიერი გახლეჩა. საქართველოში XX საუკუნის 20-იანი წლები, ისტორიული კატაკლიზმებით იყო სავსე. მასში ჩათრეული აღმოჩნდა საქართველოს ყველა ფენა. პირველი მძლავრი ტალღა კაენის სულის აღზევებისა 20-იანი წლების დასაწყისში იღებს სათავეს, როცა დაემხო საქართველოს დამოუკიდებლობა.

ქვეყანა მოიცვა ძალადობისა და კლასობრივი დაპირისპირების ქაოსმა. გაბატონდა პარტიული აზროვნება და კლასობრივი ბრძოლის იდეოლოგია. თავი აიშვა შურმა და გაუტანლობამ.

ერთმანეთს დაუპირისპირდა მამა-შვილს, ძმა-ძმას და მეზობელი - მეზობელს. დაიწყო ერთიანი საქართველოს „საერთო ეროვნული ნიადაგის“ დაშლის პროცესი.

ილია ჭავჭავაძემ მართლაც გმირული ბრძოლა გამოუცხადა უზნეობას, უვიცობას, აგრესიულობასა და უპასუხისმგებლობას. უნდოდა გარდაექმნა და განეახლებინა ქვეყანა, ეროვნული ერთიანობის იდეისათვის დაემორჩილებინა ყველა და ყველაფერი, მაგრამ მოკლული იქნა და მხოლოდ მისი სიკვდილის დღეებში შესძლო საქართველომ ისე გამთლიანება, რისთვისაც იგი იბრძოდა:

გამთლიანდა მხოლოდ მისი სიკვდილის დღეებში!...

ისტორიის მწარე გაკვეთილებიდან ქართველები არაფერს ვსწავლობთ...

ამიტომ კვლავ აღზევდა კაენის სული.

„სიკვდილის ცელი“ დატრიალდა ბევრ ოჯახში, ბევრი ადამიანის სული შესძრა მან.

დაიწყო სულიერი და ფიზიკური დევნის პროცესი.

პროცესი შეეხო ვაშაძეების დიდ გვარსა და კერძოდ, მიხეილ ვაშაძის დიდ ოჯახსაც.

რაც უფრო ნიჭიერია ხელოვანი, მით უფრო მძლავრად ირეკლება მის სულში ცხოვრება მთელი თავისი კოლიზიებით.

ათობით და ასობით თეატრალურ ნილაბქვეშ არის მოქცეული ცხოვრების ფართო პანორამა.

როგორც სეზანის პატარა სურათში ეტევა მთელი ზღვა, ასევე შემოქმედის სულში ექცევა მთელი ცხოვრება.

ყოველ თეატრს ჰყავს თავისი ლიდერი და შემოქმედებითი ორიენტირი. მაყურებელი განსაკუთრებულ პატივს მიაგებს ასეთ მსახიობს.

ერთ-ერთი ასეთი ლიდერი იყო მიხელ ვაშაძე!

მან თითქმის საუკუნე ატარა მხრებით, მის სულში, მის ბიოგრაფიაში აირეკლა მთელი საქართველოს ცხოვრების დრამატიზმი, ღრმა კონფლიქტები, მზიანი თუ სულის შემძვრელი ტკივილით სავსე წლები. ეს იყო ცხოვრება კაცისა, რომელიც მუდამ იბრძოდა გადაელახა ბედის სამზღვარი, მაგრამ რომენ

როლანის თქმისა არ იყოს: „ტრაგედია ბედისა სწორედ ისაა, რომ ტანჯვა თანდაყოლილი აქვს, ის თვით არსების შიგნიდან მოდის, გამუდმებით უღრღნის სულს და არ მოეშვება, სანამ საბოლოოდ არ დაანგრევს“. დიდხანს გაგრძელდა ეს ბრძოლა.

მიხეილ ვაშაძის ნათელი, მომღიმარი და კეთილი სახის მიღმა მუდამ შეიგრძნობოდა პირქუში ცხოვრების ტრაგიკული პერიპეტეიები. იგი ამ ქვეყნად თითქოს სხვათა სიხარულისა და ბედნიერების მოსანიჭებლად მოვიდა, მაგრამ თავად შინაგანად გაორებული იყო და იტანჯებოდა, მისი ნიჭიერებით აღბეჭდილ სახეებს კი პარტიერიდან სიხარულით შესცქეროდნენ ათასეები. ეს სახეებიც თითქოს პირდაპირ ცხოვრებიდან გადავიდნენ სცენაზე და მხატვრულად ხორცშესხმულნი ისევ ცხოვრებას დაუბრუნდნენ. მათ ახალი სახელები ერქვათ, ჰქონდათ ახლებური პლასტიკა, რიტმი, ფორმა, რომელსაც ვაშაძისეული ერქვა. ეს სახეები იყო იმდენად ბევრი, რომ ძნელია მათი ჩამოთვლაც კი. ისინი ცოცხლობდნენ თეატრში და ეკრანზე. დაიბადნენ ჭიათურის, ხაშურის, ქუთაისის, მარჯანიშვილის თეატრებში, მაგრამ უმეტესობა ჭიათურის თეატრის ღვიძლი შვილი იყო, მათ თავიანთი ადგილი დაიმკვიდრეს ამ თეატრისა და საერთოდ, ქართული თეატრის ისტორიაში.

მიხეილ ვაშაძეს თითქოს მუდამ თან სდევდა ბედი მღევარი და მოსვენებას არ აძლევდა. როგორც კი ფეხზე დადგებოდა მყარად, იწყებდა თავისი სახელით მზეობას, ბედისწერა მაშინვე ჩაუსაფრდებოდა და ვაშაძის ნაშენები სამყაროს დანგრევას ლაშობდა. ბატონი მიხეილიც მუდამ იბრძოდა. ყველგან სიკეთის დამკვიდრება ენადა, ცხოვრებაშიც და სცენაზეც, მაგრამ როგორც კეთილის მქნელს ემართება, ისიც ძნელად მიიკვლევდა გზას. არავის ანუხებდა, ღირსების გრძნობას არ ჰკარგავდა. მუდამ ხალისითა და მხნედ ხვდებოდა ხალხს. ქართველი კაცის სიამაყითა და არტისტული სიხალისით უმკლავდებოდა ცხოვრების სიმძიმის.

სახალხო არტისტი, პოპულარული მსახიობი მოხუცებულობის წლებში კლუბში მუშაობასაც არ თაკილობდა. ყველგან უნდოდა მიეტანა თავისი დიდი გამოცდილება და ოსტატობა.

ახალგაზრდობის წლებშიც ხომ უმძიმესი დარტყმა მიაყენეს მის ოჯახს. შემდეგშიც გაგრძელდა იგივე. ვერ იქნა და ვერ მოისვენა, ვერ დამშვიდდა მისი სული.

ახალგაზრდობა და მოხუცებულობა! ორი დიდი და რთული სამყარო, რომლებშიც მოქცეულია მთელი არსი ცხოვრებისა! თუმცა არც ახალგაზრდობისას იყო ბედნიერი ბატონი მიხეილი და არც სიბერისას.

მაგრამ, თუ ახალგაზრდობაში, ტკივილის ჟამს, მაინც ცხოვრების განკარგების იმედი ჰქონდა, თუ მაინც სჯეროდა, რომ გათენდებოდა დილა მზიანი და „ყოველსა ბინდს ის განანათლებდა“, რა ექნა ღრმა მოხუცებულობის ჟამს? როგორ გადაეტანა ოჯახის დარბევა?

- მტანჯველი კითხვები არ ასვენებდნენ მსცოვან მსახიობს და თითქმის ყოველდღე თავის თავს ეკითხებოდა:

- ნუთუ ამაოდ იღვანა ქართულმა თეატრმა, რათა ქართველს ქართველი არ ჰყვარებოდა?

- ნუთუ ქართულმა თეატრმა ვერ შესძლო ხალხში აღეზარდა ეროვნული ერთიანობის გრძნობა?

- ნუთუ პარტიული შეხედულებები უფრო ძლიერია, ვიდრე ეროვნული სული?...

- ნუთუ დაინგრა სათაყვანებელი საქართველოს იდეალი, რისთვისაც თაობები იბრძოდნენ?...

- სად გაქრნენ ქართველ გმირთა სახეები? რისთვის და ვისთვის იბრძოდნენ ჩვენი წინაპრები?

- რისთვის იღვანა თავად მან მთელი ცხოვრება თეატრში და კინოში, როცა სატირული სიმძაფრით ამხელდა ადამიანთა მანკიერებას და იბრძოდა სიკეთის დამკვიდრებისათვის?

- სად გაქრნენ, ისტორიის რომელ უფსკრულში დაიკარგნენ მისი კეთილი ადამიანები და რატომ გაბატონდნენ ყვარყვარეები და იაგოები?...

- რისთვის იბრძოდა მთელი ცხოვრება თეატრში და კინოში ან საზოგადო სარბიელზე, თუ მოხუცებულობის ჟამს მისი ღვაწლი და ამაგი ოდნავადაც ვერ დაიცავდა მის ადამიანურ ღირსებებს?...

ბატონ მიხეილს არ შეეძლო პასუხი გაეცა ამ კითხვებისათვის, რადგან მოვლენები ხშირად ულოგიკო იყო. გაუგებარი რჩებოდა ბევრი რამ მისნაირი ზნეობისა და კაცობის მსახიობისათვის. *“ცხოვრების დიდ გზაზე, - წერდა ბატონი მიხეილი, - ბევრი რამის მომსწრე ვარ, მაგრამ ასეთი ამბების მომსწრე თუ გავხდებოდი, ვერაფრით ვერ წარმოვიდგენდი, თუ რუსთაველის საამაყო პროსპექტზე ომი გაიმართებოდა ქართველებს შორის, ომი და მერე როგორი ომი. დაუზოგავი, შურიანი, დაუნდობელი, რომელმაც წაშალა მარტის დიდი ტრაგედია, 9 აპრილის დიდი უბედურება“.* გოდებასავით ისმის მსცოვანი მსახიობის სულის შემძვრელი სიტყვები: *„ამბობენ, დრო ყველაფრის მკურნალიაო, მაგრამ 1991 წლის სირცხვილს საუკუნეებიც ვერ განკურნავს“.*

შეუძლებელია აუღელვებლად წაიკითხოთ ეს სტრიქონები, თითქოს ერთბაშად გაცოცხლდა ბაზალეთის ომი და ყველა სხვა უბედურება, რომელიც ჩვენ სირცხვილად შემორჩა ხსოვნას. ქართველებს ყველაზე მოკლე ისტორიული მეხსიერება გვაქვს, როცა ერთმანეთის წინააღმდეგ ვირაზმებით ხოლმე. ისეთი ფანატიკური გახელებით ვუპირისპირდებით ერთმანეთს, თითქოს იმავე ადგილას არ ვყოფილიყავით გაერთიანებულნი 9 აპრილისა და 9 მარტის ტრაგედიის უამს. ერთად ვიდექით, ერთად განვიცდიდით ეროვნული ღირსების შეურაცხყოფას, მაგრამ სულ რაღაც ორი წელი გავიდა და მტრის ხატმა გარედან შიგნით გადმოინაცვლა. კერპთაყვანისმცემლებივით, ისე ფანატიკური გახელებით დავერიეთ ერთმანეთს. 9 აპრილს ფიზიკურად დამარცხდა ქართველობა, მაგრამ გაიმარჯვა ერთიანობის გრძნობამ, ერთად ყოფნის იდეამ, მაგრამ რატომ გაქრა ეს გრძნობა უცებ? როდის გაჩნდა ბზარი, ასე მალე რომ იჩინა თავი? იქნებ იმავე ღამეს ჩაისახა იგი და ვერ შევნიშნეთ? ეს მოხდა მაშინ, როდესაც ქრისტიან მრევლს ჩვენი საქრისტიანოს უზენაესმა და უნეტარესმა პირმა მოსალოდნელი საფრთხე ამცნო და სთხოვა განრიდებოდა მას, ეკლესიაში ეპოვა თავშესაფარი და ელოცა, მაგრამ მას მიკროფონი წაართვა პარტიის ერთ-ერთმა ლიდერმა და ხალხს დაუმორჩილებლობისაკენ მოუწოდა. ქრის-

ტიანმა ხალხმა მოძღვარს კი არა, პარტიის ლიდერს დაუჯერა. ქრისტიანიზმის სული კი თითქოს უცებ გაქრა, დაჩლუნგდა. იმავე პროსპექტზე ქართველთა დაპირისპირებით შეძრულმა გია აბესაძემ ბენზინი გადაისხა და თავი დაიწვა. მას არ შეეძლო ეყურებინა როგორი გახელებით ებრძოდნენ ერთმანეთს ქართველები. განა იგივე ტკივილი, იგივე განგაშის ხმა არ იმის მოხუცი მსახიობის მიხეილ ვაშაძისაგან როცა წერს: „როგორ მიხაროდა სცენიდან პატრიოტული ამაღლებული სიტყვების გაგონება, „დედა სამშობლო“, „თავისუფლება“. მეც ქართველი ვარ და ჩემი ხმალიც ქართულიაო. გახარებული ვუკრავდით ტაშს თვალცრემლიანი გოგო-ბიჭები. გვიხაროდა, რომ ქართველები ვიყავით, ახლა ვინ დანერს ლექსებს და პოემებს, პიესებს, ვინ წავა თეატრში, ვინ მოუხმენს ოპერას, ვინ, რომელი ქართველი იმღერებს, რა ეშველება საქართველოს“...

სულის შემძვრელი გოდებაა!...

მაშინ მიხეილ ვაშაძე 83 წლისა იყო!...

საქვეყნო ტკივილი და პირადული განცდა აქ ერთმანეთშია გადაჯაჭვული. ბრძოლას შეეწირა მისი ბიძაშვილი რაულ ვაშაძე, რომელიც რუსთაველის გამზირზე ყუმბარის ნამსხვრევებმა იმსხვერპლა.

ამ მწუხარებას მოჰყვა კიდევ რბევა ოჯახისა, დევნა. მიხეილის შვილის თამაზის ემიგრაციაში წასვლა და უმძიმესი ხვედრი.

მსახიობის სულში თანდათან ასოცირდებოდა წარსულის სურათები, როცა 1924 წლის აგვისტოს აჯანყების დროს მისი ძმები ვლადიმერი და იონა დახვრიტეს.

განა ძმათა მკვლელობისა და დაპირისპირების იგივე ურჩხული არ გაცოცხლდა საუკუნის ბოლოს? განა ბატონი მიხეილის ძმების ტრაგედიის ინსპირატორი და აღმასრულებელი მათი მოგვარე ალექსანდრე ვაშაძე არ იყო? მისი ხელით დაიღუპნენ ბატონი მიხეილის ძმები. „იშვიათი მსროლელი იყო, - წერს ბატონი მიხეილი, - პატარა ბრაუნინგით ქათმებს არტყამდა ჩიჩახვში“...

თურმე ასე ხოცავდა ქათმებს იმ ოჯახში, რომელსაც ორი შვილი მოუკლა და წლის თავზე ძმაცაცები მიიყვანა საპურმარილოდ.

ცინიზმი უფრო შორს ვერ წავა!

ბატონ მიხეილს სირცხვილი ჰკლავდა, რომ მისი გვარის კაცი სჩადიოდა ამას. მასზე იმდენად უმოქმედია ამ ფაქტს, რომ თურმე გვარის შეცვლაც კი ეფიქრა.

აი, ამ ალექსანდრე ვაშაძეს კი მადლიერმა საბჭოთა ხელისუფლებამ საქართველოს ენციკლოპედიაში მიუჩინა საპატიო ადგილი.

1937 წლის ტრაგედიის შესახებ მიხეილ ვაშაძე წერს, თუ როგორ განადგურდა თაობები, როგორ მოიცვა მომავალი შიშის სინდრომმა.

„1937 წლის ერთ ზაფხულს დილით მეზობელმა და ნათესავმა მომადახა, მიშა, გადმოდი, ერთად ვისაუზმოთო, თეატრში წასასვლელად ვემზადებოდი, რა თქმა უნდა, გადავედი. ერთი ეზო გვექონდა. კეცებში შემწვარი ქათმის სუნი მეცა, იქ დამხვდა სტუმრად მოსული მათი ძმა მიტუშა, მივესალმეთ და მოვიკითხეთ ერთმანეთი. ოჰ, დავიღალე, მთელი ღამე არ მიძინიაო, - შემომჩივლა სტუმარმა. რა იყო, რა მოგივიდა-მეთქი. მან დაღლილმა და „დიდი საქმის“ გამკეთებელმა ზენეშით მითხრა, წუხელი ჯიბო და სესია დავაპატიმრეთო. გვარები არ უხსენებია. ჯიბო და სესია ჭიათურაში ყველამ ვიცოდით, ჯიბო აბაშიძე და სესია ლეუავა. ამ ამბავმა ხასიათი გამიფუჭა. უგემური იყო ჩემთვის იმერული საუზმე. ჯიბოს შვილები ხომ ჩემი ამხანაგები იყვნენ, მათ ოჯახში ხშირად ვყოფილვარ, ყველას კარგად ვიცნობდი. სესია თეატრის გვერდზე ცხოვრობდა, ჩვენს სახლთან ყანა ჰქონდა. ასეთი უსიამოვნო დილა ხშირი იყო ჭიათურაში. ყველა კითხულობდა, წუხელი ვინ დაიჭირესო, რომელი მავნებელი აღმოაჩინესო. ახლა მინდა გიაბოთ ამ „დიდ მავნებლებზე“. ჯიბო აბაშიძე ზედა რგანში ცხოვრობდა, მას ძირს ხევში ჰქონდა მარგანეცის სარეცხი გამამდიდრებელი ქარხანა. მრავალშვილიანი ოჯახი იყო. მე ყველა მათგანს ვიცნობდი. მისი ვაჟი სოსიკო ჩემი სკოლის ამხანაგი იყო, ხშირად ვყოფილვარ მათთან სოფელში, ღამეც გამითევია. დიდად კეთილშობილი და კეთილი მასპინძლები იყვნენ. მიხაროდა მათთან სტუმრობა. პოეტ გრიგოლ აბაშიძეს პაჭუკას ვეძახდით. ჩემი

ამხანაგი სოსიკო კარგი მონაფე იყო. ძვირფასი ფეხბურთელი. იმ დროს ჭიათურაში ძლიერი გუნდი იყო: ხშირად იმართებოდა სტუმრების მოწვევა, საფეხბურთო შეჯიბრი. ჯიბოს შვილებმა უმაღლესი განათლება მიიღეს.

1937 წელმა გაანადგურა ეს კეთილშობილი ოჯახი. ოციან წლებში იყო შავი სიები. არჩევნებში მონაწილეობის უფლება ყველას არ ჰქონდა ხშირად იყო გამოკრული საჯაროდ შავი სია. ჯიბოს ძმამ, მიხაკო აბაშიძემ განათლება ევროპაში მიიღო. დაიღუპა 37 წელს. ჯიბოს უფროსმა ვაჟმა ბუჭუტამ გერმანიაში დაასრულა უმაღლესი განათლება, მახსოვს მისი გაცილება. ჩოხა ეცვა შინდისფერი, ჩამოვიდა მეუღლით, გერმანელი ქალბატონით, რომელმაც საბეჭდი მანქანა ჩამოიტანა. ეს ორი ახალგაზრდა წყვილი უგზო-უკვლოდ გაქრა. ჯიბოს სიძე - ნიკუშა წერეთელი, იოსებ წერეთლის ვაჟი იყო. იოსები იყო დეკანოზი - უკანასკნელი მოძღვარი მღვიმევის დედათა მონასტრის. დაუვინყარი ნიკუშა წერეთელი გადასახლების, ტანჯვის შემდეგ მუშაობდა თეატრში, ლიტერატურის განყოფილებაში გამგედ. ბატონი ჯიბო გათავისუფლდა გადასახლებიდან, ოჯახი განადგურებული დახვდა. შევხვდით მას, მოვიკითხე დიდი სიხარულით, ბევრ რამეზე ვისაუბრეთ. მოიკითხა ჩემი ძმების ამბავი. ბოლოს მითხრა: ჩემო მიშა, ასე კარგია, კარგი შვილი რომ გეყოლებათ. მე მოვესწარი ჯიბოს მამას. მოხუცს თვალის ჩინი სიბერეში წართმეული ჰქონდა. ჩემი იქყოფნის დროს ვენახში წასულიყო მარტო, რამაც შესწოთება გამოიწვია, ეხლა აღარ მიკვირს, უნდოდა თავისი გაშენებული ვენახისათვის ხელი მაინც შეეხო და ხელის შეხებით დაენახა.

სესია ლეჟავა გადასახლებიდან არ დაბრუნებულა. არავინ იცის მისი ასავალ-დასავალი. წარმოშობით ლეჟუბნიდან იყო. ძვირფასი გარეგნობის კაცი. სათამადო, მოსწრებული სიტყვა-პასუხის მქონე, იუმორით სავსე, მის ირგვლივ მუდამ ხალხმრავლობა იყო. იტყოდნენ ხოლმე, სესია რაღაცას იტყვისო, მისი მეუღლე პანილა რგანელი ერგემლიძე იყო. მგონი ის შავი ქვა, რომელსაც სესია ფლობდა, პანილას მზითვები იყო. მასაც ქარხანა ჰქონდა, მარგანეცის სარეცხი, წირქვალის ლეღეებში ბედალაურისაკენ. მრავალ შვილიანი ოჯახი იყო. ოციანი წლების დასაწყისში თეატ-

რის გვერდით საკუთარ მინაზე, თავის სახლთან აიშენა ძვირფასი შენობა ბევრი ოთახებით, მერე ჩამოართვეს და იქ მოთავსდა პარტიის საქალაქო კომიტეტი. ეს ძვირფასი შენობა ეხლაც ამაყად გამოიყურება. სესიას ქალიშვილი რძალი იყო ჯიბო იაშვილის, პაოლო იაშვილის ძმის მეუღლე. სესიას რძალი იყო ქალბატონი ვარიჩკა მიქელაძე, პეტერბურგის კონსერვატორიადამთავრებული. ჩვენთან თეატრში მოღვაწეობდა დიდად დახვეწილი, ძვირფასი შესახედავი მანდილოსანი. ერთი ვაჟი, რომელსაც მეუღლედ ჰყავდა აბაშიძის ლამაზი ასული, მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ მიატოვა საქართველო, მგონი ხარბინში დაამთავრა სიცოცხლე. მისგან წერილებს ლეზულობდა შალვა ლამბაშიძე. შალვა ბევრს ეცადა, მაგრამ ვერ მოახერხა მისი სამშობლოში ჩამოყვანა. შალვას დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა, იყო საქართველოს დეპუტატი, კეთილშობილი დიდი მსახიობი. მისმა ცდამ შედეგი არ გამოიღო. სესია საზოგადო კაცი იყო, დამხმარე ქველმოქმედი. მოზრდილი მიწის ნაკვეთი თეატრს დაუთმო.

როდესაც რუსთაველის თეატრის გასტროლები იყო ჭიათურაში, სანდრო ახმეტელის მეთაურობით, მთელი დასი მიიწვია ბატონმა სესიამ ოჯახში. თეატრისა და მისი ნათესავის ვანიკო აბაშიძის საპატივცემულოდ.

განადგურდა ეს მრავალშვილიანი და შვილიშვილებიანი დიდი ოჯახი. გაექცნენ ჭიათურას და დარჩა მარტო პაწილა უპატრონოდ. უპატრონოდ გარდაიცვალა. როცა მიცვალებული გაიხრწნა, მეზობლები შენუხდნენ, ქალაქის ხელმძღვანელობის მეშვეობით კურტნის მუშებს გაურანდავი ხის კუბო ზურგზე მოკიდებული მიჰქონდათ. ჩვენს სახლთან ამაველ გზაზე, თავისი ყანის გვერდზე, არავინ არ იცის, სად ჩააგდეს ამხელა ოჯახის პატრონი, თავმოყმონე ქართველი დიასახლისი, დიდი დედა და დიდი ბებია, ქალბატონი პაწილა.

მრავალი კეთილშობილი და საამაყო ოჯახები გაქრნენ ჭიათურიდან“.

მთელი საგვარეულო დინასტიის ბედი ირეკლება ამ მოგონებებში. აქ ჩანს ის შინაგანი დრამატიზმი, რომლითაც ცხოვრობდა ვაშაძეების გვარი და მისი განშტოებანი.

გავიდა დრო და თანდათან გამრავლდნენ ქართველთა მოძულე ქართველები. მთელ ამ პროცესს ანზოგადოებს ბატონი მიხეილი და როგორც ღირსეული მამულიშვილი, წერს: „*ეხლა რა ეშველება ქართველ ერს? ასეთი ცუდი მოქმედებისათვის მეც ხომ დამნაშავე ვარ, როგორც ქართველი, თავი არ გვაქვს ქვეყანაზე გამოსაყოფი, - რატომ?!*“...

აი, ეს არის მაღალი ზნეობრივი პრინციპები ქართველი ხელოვანისა. მისთვის მთავარია დანაშაულის თვით ფაქტი და არა ის, თუ რომელ მხარეს რა წილი მიუძღვის მტრობაში. სამოქალაქო ომში ხომ გამარჯვებული არავინაა. იმდენად ღრმავა მსახიობის ტკივილი, რომ იგი იმეორებს შექსპირის სიტყვებს: „*კაცი რომ კვდება, თურმე ბედნიერდება*“. მსახიობი ბედნიერად თვლის მათ, ვინც წინ უსწრო რუსთაველის პროსპექტზე ძმათა მკვლელ ომს.

მ.ვაშაძეს შეეძლო გაემეორებინა გრიგოლ ორბელიანის სიტყვები:

„დავბერდი, ბედს ვერ მოვესწარ,
დაემხო ჩემი სამშობლო,
გულს მიკლავს უიმედობა,
საფლავს ჩავდივარ სიმწარით“...

რა საოცარი პარადოქსია, რომ სახალხო არტისტს, მაყურებლის სიყვარულით განებივრებულს, შესანიშნავი ცოლ-შვილის პატრონს, ასეთი მძიმე განცდები არგუნა ბედმა...

მაგრამ ეს გამოწვეული იყო ქვეყნის ბედით.

ეს იყო ფსიქოლოგიური შოკი, რომელშიც ქართველები აღმოვიჩნდით.

როცა მ.ვაშაძის მოგონებებს, მისი ოჯახის წევრთა ცხოვრებას გაეცნობით, არ შეიძლება ამან არ შეგძრათ. წარმოგიდგებათ დევნილი ხელოვანის ტრაგიკული ხვედრი. ძნელია ერთმანეთს შევუთავსოთ მ.ვაშაძის არტისტული ფიქრულ-კეთილშობილური სახე ცხოვრების პირქუშ მოვლენებს.

მიხეილ ვაშაძეს მუდამ სიხარული მოჰქონდა მაყურებლისათვის. სცენაზე იყო ზეიმი, არტისტული სიხალისე. იგი საოცარი სიმძაფრით ამხელდა ყვარყვარეებსა და აპრაკუნეებს, ია-

გოებს და სხვა გმირებს, მაგრამ დიდი სევდით გადმოგვცემდა პლატონის, დარისპანის თუ ოიდიპოსის ცხოვრებას. ამ განსხვავებულ ხასიათებში იკვეთებოდა მისი არტისტული პროფილი.

მაგრამ ყველამ როდი იცის, რომ მსახიობის ბიოგრაფიის მიღმა ამდენი ტკივილი და გაუმხელელი სევდაა მოქცეული. „ჩემმა ძმამ კალენიკემ, - წერს მ.ვაშაძე, - ჩვენს დიდ ეზოში ცალკე აიშენა სახლი და ცოლ-შვილთან ერთად იქ დამკვიდრდა. სწორედ კალენიკეს უბედურებით დაიწყო ჩვენი ოჯახის მსხვერვა. 1922 წელს გაზაფხულის ერთ დღეს იგი მუცელში ხანჯლის ჩაცემით მოკლეს. ავადმყოფობის შემდეგ გარდაიცვალა. ჩვენს ოჯახში ყოველი დღე დედაჩემის ტირილით იწყებოდა“...

სულის მოთქმა არ აცალა ცხოვრებამ ვაშაძეების დიდ ქართულ ოჯახს. „1924 წელს, 28 აგვისტოს მარიამობისას, დილით ადრე სროლა ატყდა. ყველა ზეზე წამოვცვივდით. ჩემი ძმები ლადია და პავლუშა სახლში არ იყვნენ. აჯანყებამ დროებით გაიმარჯვა. თითქოს წამიერად გამოანათა ნათელმა სხივმა, მაგრამ მეორე დღეს ყველაფერი უკუღმა შეტრიალდა. დაიწყო რეპრესიები. იმ ღამეს დაიჭირეს ლადია. ლადია ახალი დაქორწინებული იყო, აგვისტოში გადაიხადა ქორწილი. პატიმრები ვაგონებში ჩაყარეს და შორაპანში წაიყვანეს. „ჭიათურაში აჯანყება 24 საათით ადრე დაიწყო და ინიციატივა მოქმედებისა „ჩეკას“ ჩაუვარდა ხელში. 28 აგვისტოს გამოცხადდა სამხედრო წესები. ჭიათურა-საჩხერეს მოადგა დამსჯელი რაზმი ქუთაისიდან ვალიკო ტალახაძის მეთაურობით, რომელმაც საჩხერის ვაგზალში მდგომი სამი ვაგონი ეჭვმიტანილი ხალხით გაავსო... დაპატიმრებული ხალხით სავსე ვაგონი ჭიათურის სადგურიდან შორაპანში წაიყვანეს. იქ კი დახურულ ვაგონებში დაამწყვდიეს. ზესტაფონში მატარებელი არ გააჩერეს, წაიყვანეს არგვეთისაკენ, გააჩერეს იქ, სადაც დღევანდელი ფეროშენადნობი ქარხანაა, დაუშინეს ტყვიამფრქვევების ცეცხლი დახურულ ვაგონებს და შიგ მყოფი ხალხი დაცხრილეს“.¹

ორი ძმა დაუხვრიტეს ბატონ მიხეილს!

მის დედას „კედელზე ხელის ცემით სისხლი ჩაექცა. იმ დღიდან მარჯვენა ხელი უკანკალებდა. 1940 წლის ზაფხულში გარ-

1. გაზ. „ჭიათურის მაღაროელი“, 29 აგვისტო.

დაიცვალა. „ხალხის მტრის“ ოჯახს გაერიდა ხალხი. „დედაჩემის დაკრძალვაზე ცოტა ხალხი მოვიდა, ალბათ ერიდებოდათ შემჩნეულ ოჯახში მოსვლა. გაუბედურებულმა მამამ დედის ცხედარს უთხრა, მეც მალე მოვალო. ეს „მალე“ 1942 წლის 4 მარტი იყო აღდგომის დღე, მამაჩემი ოდესღაც სამოყვრო კაცი იყო, ახლა გაცვეთილ ჩოხა-ახალუხში გამოწყობილი მივაბარეთ საგვარეულო სასაფლაოს“.

ბატონი მიხეილის ერთ-ერთმა ძმამ კი პავლუშამ (ოცი წლის იყო) ქალის ტანსაცმელი გადაიცვა და საზღვარგარეთ გაიქცა. საფრანგეთში ემიგრაციაში გაატარა მთელი ცხოვრება.

ძმის ემიგრანტობა დამოკლეს მახვილივით ეკიდა ვაშაძეების ოჯახს.

საბჭოთა სისტემის დროს იდევნებოდა ყველაფერი, რაც 1924 წლის აჯანყებასთან და ემიგრაციასთან იყო დაკავშირებული. მაშინ საზღვარგარეთ ტურისტად წასვლა შეუძლებელი იყო, საზღვარგარეთ თუ ვინმე გყავდათ. ყველგან გამეფდა შიშის სინდრომი. ასე შიშისა და უსიამოვნებების მოლოდინით ცხოვრობდა მიხეილ ვაშაძე ათეულ წლებით.

გავიდა წლები. ქვეყნად ბევრი რამ შეიცვალა. საზღვარგარეთ წასვლებიც გახშირდა. საფრანგეთში რამდენჯერმე ეწვია ბატონი მიხეილი ძმას. ბოლოს მის დაკრძალვაზეც მოუწია ჩასვლა.

...„მეორე დღეს დილით ადრე გავედით საფლავზე. სუსხი იყო, - იგონებს მიხეილი, - სანთელს წვა გაუჭირდა, ქრებოდა. დიდხანს დავყავით სინყნარეში. ათასი ფიქრი მიტრიალებდა თავში. მე და ჩემი ძმა ხშირად ერთად ვთოხნიდით ნაევარძეთში მამასთან ერთად და რას ვიფიქრებდი, რომ სიმონ ვაშაძის გაუი ლევილის სასაფლაოზე დაიდებდა სამუდამო სამყოფელს“.

ოცი წლის ჭაბუკი პავლუშა ემიგრაციაში წავიდა და სამოცდახუთი წელი გაატარა უცხოობაში.

ძმის საფლავზე სიტყვა წარმოთქვა ბატონმა მიხეილმა.

„ჩემო საყვარელო ძმაო! ჩვენი დიდი ოჯახის, მრავალტანჯული ოჯახის შვილო! ჩემო საამაყო ძმაო. რა ძნელია ჩემთვის შენს ცხედართან ყოფნა - გითხრა გამოსათხოვარი სიტყვა. გამოგეთხოვო აქ, უცხო ქვეყანაში. ამის წარმოდგენაც ძნელია. ჩვენ

ხომ სულ ცოტა ხნის წინათ ერთად ვიყავით. ამ თავზარდამცემ ამბავს არ მოველოდი, იმიტომ, რომ უკვე დავი მეგონე. ძლიერი სულის კაცი იყავი, მგლის მუხლი გქონდა, მუდამ მოძრაობაში იყავი, ხალხის სიყვარულში, შენი უბედური სამშობლოს პატივისცემაში ატარებდი დროს, მაგრამ მაინც დამთავრდა შენი ცხოვრება მიძინებით, როგორც წმინდანთა. ჩემო ძმაო! ძნელი იყო ჩემთვის აქ ჩამოსვლა, მაგრამ ჩემმა ვაჟმა, რომელმაც პირველად განახა, - თამაზი იყო პირველი, რომელიც შეგხვდა დიდი ხნის განშორების შემდეგ. მან დაგამყარებინა კავშირი შენს ოჯახთან. მას შემდეგ უწყვეტი კავშირი აღდგა ჩვენს შორის. აქ არის შენი საყვარელი ძმის 24 წლის მსხვერპლის შვილიშვილი შორენა, ლადიას შვილიშვილი. ჩამოვედით, რომ გამოგეთხოვოთ შენ, ჩემო ძმაო, შენ, რომელმაც განვლუ დიდი ბრძოლის გზა, მონაფეობიდან მეტეხის ციხეში ნატანჯი, 24 წლიდან ჩვენმა ოჯახმა იწყო მსხვრევა. შენ ოცი წლისაც არ იყავი, როცა გამოეთხოვე შენს საყვარელ საქართველოს. ვინ იცის, რამდენი ტანჯვა-წვალება გამოიარე. ამ დიდ მანძილზე შენ არ შეგირცხვენიო არც შენი სამშობლო და არც შენი ოჯახი. სიკეთით აღსავსე იყავი, ყველას პატივისცემელი, გულუხვი, დამხმარე, ყველა ქართველის მასპინძელი და ქომაგი. მთელი საქართველო გიცნობს, როგორც კეთილი გულის ქართველს. ჩემი ქართველი კოლეგები, რეჟისორები ოქროს კაცად გნათლავენ. შენი გარდაცვალება გამოაქვეყნა გაზეთმა „თბილისმა“ და გაზეთმა „ქართულმა ფილმმა“. როცა ქართველები გაგიცნობდნენ, შემდეგ შენს სიკეთეს მიაბმობდნენ, მუდამ ყებოდა, კეთილი გულის კაცი იყავი. დაუმაღლებლად ეხმარებოდი შენი დიდი ოჯახის წევრებს. ახლა კი, ჩემო საყვარელო ძმაო, შენ მიდიხარ იმ ქვეყანაში, რომლის კარები ბარით და წერაქვით იღება, შენ მიდიხარ ლევილის ქართველთა სასაფლაოზე. ეს სასაფლაო მწუხარების წალკოტია, ეს არ არის ჩვეულებრივი ადგილი. ეს საქართველოა, მუზეუმი. ქართველების სალოცავი ტაძარია. ამას დავინწყება არ უწერია, იმიტომ, რომ აქ განისვენებენ ქართველი ერის სულმნათები, რომლებიც ღმერთმა დაბადა. ასეთი ქართველების დაბადებას საუკუნეები დასჭირდება. ამი-

თა ხარ შენ ბედნიერი, რომ მათ ახლოს დაიდუ ბინა საუკუნეთა განსვენებისათვის.

მშვიდობით, ჩემო საყვარელო ძმაო! მსუბუქი იყოს შენს ქართულ გულზე, კეთილ გულზე, ოქროს გულზე საფრანგეთის მინა... მუხლს ვიდრეკ შენი ცხედრის წინაშე“.

მსახიობის სიტყვაში მთელი ქართველი ემიგრანტობის ბედი იკითხება.

ასე დრამატულად დამთავრდა ვაშაძეების დიდი ოჯახის კიდევ ერთი წევრის ცხოვრება.

მაგრამ სხვა ძმასაც მძიმე ხვედრი არგუნა ბედმა.

„ერთ დღეს დააპატიმრეს ჩემი ძმა გრიგოლი. ჩვენი სახლი გაჩხრიკეს. გრიგოლი მეტეხის ციხეში გააგზავნეს. მოიხადა სასჯელი, დაბრუნდა სახლში. თითქოს ეშველა, ჩვენს ეზოში პატარა ქოხი აიშენა, მაგრამ 1951 წელს კვლავ თავს დაატყდა უბედურება. მთელი ოჯახი აყარეს და ყაზახეთში გადაასახლეს. ხოლო როცა იგი გარდაიცვალა, შეშინებული მეზობლები და მეგობრები სამძიმარზეც კი არ მოვიდნენ“. ტკივილი ტკივილს ენაცვლებოდა, მაგრამ ტანჯვას დასასრული არ უჩანდა. ბედს უთქვამს: „დარდს მოგცემ - დარდს დაგავინწყებო“.

თითქოს ჯადოსნურ წრეში იყო მოქცეული მსახიობის ცხოვრება. ვერ იქნა და ვერ გაარღვია იგი. სცენაზე კი ისევ ზეიმი და სიხარული იყო. კვლავ და კვლავ გაისმოდა მაყურებლის მქუხარე ტაში...

ბატონი მიხეილის მეუღლე წარმოშობით ბერძენი ქალი გახლდათ. მან მთელი ცხოვრება საქართველოში გაატარა. მისი სანათესაო საქართველოსადმი უღრმესი სიყვარულით იყო გამსჭვალული. ქართველებსა და ბერძნებს შორის ურთიერთობა ხომ უხსოვარი დროიდან მოდის.

ისტორიას ბევრი ფურცელი შემოუნახავს ამ ურთიერთობისა. მარტო იაზონისა და მედეას ლეგენდა კი არა, სხვა ათასი წყაროა, რომელიც ღირსეულად წარმოაჩენს ბერძენთა ღირსეულ წვლილს საქართველოს სულიერ ცხოვრებაში. შემთხვევითი არ არის ის ფაქტი, რომ აფხაზეთში ქართველების წინააღმდეგ ომში მონაწილეობა მიიღო ყველა ერის წარმომადგენელმა

- გარდა ბერძნებისა და ქართველი ებრაელებისა. მხოლოდ მათ გამოხატეს მადლიერების გრძნობა იმ ქვეყნისადმი, სადაც დაიბადნენ და აღიზარდნენ.

აკადემიკოსი თ. გამყრელიძე და ვ. ივანოვი ნარკვევში „ინდო-ევროპული წინარე სამშობლოს საიდუმლოება“, ვკითხულობთ: „შესაძლებელია, რომ ყველაზე ადრინდელი კვალი ბერძნების მიგრაციისა წინარე სამშობლოდან მცირე აზიაში შემონახულა არგონავტების მითში... სწორედ აქ, მცირე აზიისა და ამიერკავკასიის საზღვარზე. წინარე ბერძნულ ენაში წინარე ქართულურიდან ნასესხობათა დიდი რაოდენობა უნდა შესულიყო“...

დიონისეს კულტის გავრცელება საქართველოში, ძალისის გათხრებში აღმოჩენილი დიონისესა და არიადნეს მოზაიკური გამოსახულება, თავისი მითოსური საწყისებით სწორედ ქართულ-ბერძნულ ურთიერთობათა შორეულ სათავეებზე მოგვითხრობენ.

მითოლოგიური ლექსიკონის მიხედვით დიონისეს კავშირი საქართველოსთან ასე მოიაზრება:

აიეტი - ჰელიოსის და პერსეს მრისხანე ვაჟი, კირკეს და პარსიფაეს ძმა, მედეას მამა, არიადნეს ბიძა.

არიადნე - მინოსის და პარსიფაეს ქალიშვილი, ძველი კრეტული ღვთაება, თეზევსის მეუღლე. როცა თეზევსმა მიატოვა, არიადნე ხდება დიონისეს მეუღლე და ქურუმი.

მედეა - არიადნეს ბიძაშვილი, პარსიფაე მედეას მამიდაა, დიონისე მედეას ბიძაშვილის ქმარია, აიეტი მამაა მედეასი.

ამ რთულ ნათესაურ სისტემაში, როგორიც არ უნდა იყოს სიმართლე, დიონისეს კავშირი საქართველოსთან უდაოა. მრავალმხრივი წყაროებით ნათელია, თუ რა შორეულია ქართულ-ბერძნული ურთიერთობანი. აღარას ვამბობ პრომეთესა და ამირანის მითებზე. უძველესი ისტორიული ხსოვნა თაობიდან თაობებში გადადიოდა და საოცარი კანონზომიერებით პოულობდა გამოძახილს ხალხის სულში. ქართულ თეატრში ძალუმად გაისმის ბერძნული გენიის გამოძახილი. ანტიკური ტრაგედიები უდიდეს წარმატებებს აღწევენ ჩვენს სცენაზე, მაგრამ „ანტიკური ხანის სანახაობებს მხოლოდ თეატრები და იპ-

ოდრომები როდი შეადგენდნენ. როგორც აპოლონიოს როდოსელი ამბობდა, „აიაში უჩვენებდნენ გიმნასიებს, დისკობს, მედეას თალამოსს, იასონის ტაძარს და სხვა სალოცავებს“.¹

არც ის არის შემთხვევითი, რომ „ძველი ბერძნული მითოლოგია, დრამა და პოეზია ამ დროს საქართველოს განათლების კერებში საფუძვლიანად ისწავლებოდა. ეს იქიდან ჩანს, რომ XI-XII საუკუნის განათლებული პირები თავის მხატვრულ აზროვნებაში ხშირად მიმართავდნენ ბერძნული დრამის შემოქმედთა და მათი ტრაგედიების მოქმედ პირთა სახელებს“ - (დ.ჯანელიძე). ქართული ფილოსოფიური აზროვნების ისტორია წარმოუდგენელია ბერძნული ფილოსოფიის გარეშე. არც ის არის შემთხვევითი, რომ საქართველოში ასე გავრცელებულია ბერძნული სახელები, რომლებიც ორგანულად შეენიჭათ ქართულ ხასიათებს.

ქართული თეატრის სცენაზე ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული პიესებია სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“ და ევრიპიდეს „მედეა“. სოფოკლეს პიესა ჭიათურის თეატრშიც დაიდგა, რომელშიც ოიდიპოსის როლი შეასრულა ბერძენთა სიძე-ბატონმა მიხეილ ვაშაძემ, მაგრამ ამის შესახებ უფრო ვრცლად სხვა ადგილას ვისაუბროთ.

ჭიათურის მარგანეცი უცხოელთა დიდ ინტერესს იწვევდა.

ჭიათურის მარგანეცთან იყო დაკავშირებული მიხეილ ვაშაძის სიმამრის ა.მარუფიდის სახელიც. იგი მრეწველი იყო და დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. ჭიათურაში ჩამოყალიბდა ვაგონის მტვირთავ მუშათა დრამატული წრე, რომელსაც შემდეგში ცნობილი მსახიობი, ბერძნული წარმოშობის იანგო აპტალიდი ხელმძღვანელობდა. მან ი.გედევანიშვილის „მსხვერპლში“ შექროს როლზე მიიწვია მიშა ვაშაძე. ეს იყო პირველი ძლიერი იმპულსი, რომელმაც მიხეილ ვაშაძე შემდგომში სამუდამოდ დააკავშირა თეატრს.

საოცარია ბედი ადამიანისა!

ბატონი მიხეილის მეუღლე ოლღა მარუფიდი განათლებული, ქართული კულტურის კარგი მცოდნე მანდილოსანი გახლდათ.

1. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I, 1972, 777.

მამამისის მდიდარი ბიბლიოთეკა და კულტურული გარემო იყო მისი სულიერი აღზრდის შესანიშნავი კერა. მას ჰყავდა და და ორი ძმა.

დადგა საბედისწერო 1949 წელი. კვლავ გადაურა საქართველოს კენის სულმა. კვლავ დატრიალდა უბედურება მიხეილ ვაშაძის ოჯახში. შეუძლებელია აუღელვებლად წაიკითხოთ მიხეილ ვაშაძის მოგონებები: „*მაშინ ძლივს გამოვიხსენი ჩემი მეუღლე, რომელიც მანქანაში იმის გამო შეაგდეს, რომ დედას და დას გამოეთხოვა. აწიოკებულმა ბერძნებმა მთელი ოჯახის სიმდიდრიდან მხოლოდ ლოგინების წაღება შესძლეს. ქუჩაში ტირილი ისმოდა. ჭიათურაში დაბადებული ახალგაზრდები, რომლებმაც ბერძნულიც არ იცოდნენ. კედლებს თავს ურტყამდნენ, შემზარავად ბლაოდნენ, ასე გამოეთხოვნენ მშობლიურ ჭიათურას. ქალაქკომის გამარჯვებული მდივანი და მისი დამქაშები ამაყად დააბიჯებდნენ, რადგან „ლირსეულად“ ჩაატარეს 1949 წლის „სახელოვანი“ ოპერაცია“.*

შუა აზიაში გადაასახლეს მიხეილ ვაშაძის სიდედრი, ცოლის და და ცოლის ძმები.

რომელი ერთისთვის უნდა გაეძლო მსახიობის გულს!

ბატონი მიშა საოცარი ძალით იბრძოდა, რომ არ გატეხილიყო, არ დაჩაჩანაკებულიყო, სულიერი ვაჟკაცობა ახალ-ახალ ენერგიას მატებდა, რომელსაც იგი უშურველად ხარჯავდა თეატრში.

თითქოს ერთმანეთში გადადიოდა ტკივილიანი წარსული და თანამედროვეობა.

1937 წელს, „ერთ დღეს, სახლში რომ მივედი, მამის დაპატიმრების ამბავი დამხვდა. იქ იყვნენ ნაცნობი ჩეკისტები, „ამ ხმაღს მიშას დავუტოვებ, სცენაზე გამოადგება“ - უთქვამს მამას.

ტრაგიკომედიური ამბავია, რასაც ბატონი მიშა ჰყვება, მამამისი „შეცდომით დაეპატიმრებინათ. სახელი და მამის სახელი დაემთხვა. ის სიმონ სიმონის ძე ვაშაძე, ვის დაპატიმრებასაც მთავრობა აპირებდა, სიმონიკა იყო. იმავე ღამეს დააპატიმრეს ახალგაზრდა ნეფე, გერმანული ენის მასწავლებელი, შესანიშნავი ქართველი სიმონიკა ვაშაძე“.

განუკითხაობის ჟამს ყველაფერი ხდებოდა. მიხეილ ვაშაძის ნაამბობმა ერთი უცნაური, ასევე ტრაგიკომიკური ამბავი გამახსენა: ერთხელ, რუსთაველის თეატრში, ჩემს კაბინეტში (სალიტერატურო ნაწილის გამგედ ვმუშაობდი) აღელვებული შემოვიდა მწერალი სერგო კლდიაშვილი. ჩვენ მეგობრული ურთიერთობა გვქონდა, არა მარტო იმიტომ, რომ მე დავით კლდიაშვილის შემოქმედებაზე ვმუშაობდი, არამედ ბატონი სერგო ჩვენი სამხატვრო საბჭოს წევრიც იყო და მისი პიესებიც იდგმებოდა რუსთაველის თეატრში. საუბარში ახლობლებს იგი ხშირად მიმართავდა - „ოქრო!“...

შემოვიდა კაბინეტში თუ არა, კარები ჩაკეტა და მითხრა:

- ოქრო! იცი, საიდან მოვდივარ ახლა?

- საიდან, ბატონო სერგო?

- იქიდან! - ხელი გაიშვირა მაშინდელი „კაგებეს“ შენობისაკენ.

- რა?... გამოგიძახეს?

- დამიბარეს!...

- რატომ?

- პირდაპირ ფანტასტიკური ამბავია, მაჩვენეს დოკუმენტი, თუ რომელ დღეს დამხვრიტეს...

- რაა?...

- ჰო, 1937 წელს ჩემს დასაჭერად მოსულან სახლში, მე სოფელში ვიყავი, ქუჩაში ვინც შეხვდათ, იმას სტაცეს ხელი და ჩააგდეს მანქანაში, წაიყვანეს ჩემს მაგიერ, ჩემი გვარით...

- ნამდვილი ტრაგიკომედიაა...

- საშინელი ამბავია, ოქრო! ჩემს მაგიერ დახვრიტეს ვილაც უცხო... რა მომასვენებს, რა ვქნა ახლა, როგორ გავიგებ, ვინ არის მისი ცოლ-შვილი... გაოგნებული ვარ, რა მეშველება ახლა?...

ისე შეძრული იყო ბატონი სერგო, ვერაფრით დავამშვიდე. კარგა ხანს ვიჯექით. არ გავუშვი, ვფიქრობდი, ცოტათი მაინც დაწყნარდებოდა, მაგრამ პირიქით მოხდა, რაც დრო გადიოდა, უფრო და უფრო აცნობიერებდა მომხდარ ამბავს და პირდაპირ ცახცახებდა მისი პატარა სხეული...

ადვილი წარმოსადგენია, რა დღეში ჩავარდებოდა ბატონი მიხეილი, როდესაც მამის დაჭერის ამბავს შეიტყობდა. მართა-

ლია, გამოუშვეს, მაგრამ შიშის სინდრომი ხომ დარჩა?... ბატონი მიხეილი პირდაპირ, გულწრფელად (როგორც ეს ეკადრება ალალმართალ კაცს!) ლაპარაკობს შიშის სინდრომზე. მაშინ თითქოს ყველა ადამიანი დაპროგრამებული იყო შიშით. მით უფრო ბატონი მიხეილი, რომელსაც ამდენი უბედურება დაატყდა თავს და ბედი მაინც ამოსუნთქვის საშუალებას არ აძლევდა. თითქოს გამოანათებდა ხოლმე შემოქმედებითი წარმატებებით გამოწვეული სიხარული, მაგრამ მალე რაღაც ახალი უსიამოვნება მაინც იჩენდა თავს.

როდესაც ბატონი მიხეილი პარიზში სტუმრად იყო თავის ძმასთან, მასთან შეხვედრა მოუსურვებია გერმანიაში მცხოვრებ ქართველ ემიგრანტს დათიკო ვაშაძეს. „ამის გამგონეს მთელი ღამეები არ მეძინა, რა თქმა უნდა, ჩემთვის სიკვდილის ტოლფასი იყო, მაგრამ მტკიცე უარი შევუთვალე. შიში მაინც სულ მდევნიდა, სანამ დასავლეთ გერმანიას გამოვეცდებოდი“.

რა საოცარი გულახდილობაა!...

მთელი საბჭოური ეპოქის სახე ჩანს, თუ რა დღეში იყვნენ ემიგრანტების ახლობლები საბჭოთა იმპერიაში.

ბატონი მიხეილი ასევე გულახდილად წერს: „ჩემს მაშინდელ მოქმედებაზე ახლა ძალიან ვნანობ. ახლა სხვა დროა, მაშინ სხვა დრო იყო“.

დიახ, მაშინ სულ სხვა დრო იყო და ვერც ერთი გონიერი ადამიანი სხვაგვარად ვერ მოიქცეოდა. „შემეშინდა იმიტომ, რომ დათიკო ვაშაძე მებრძოლი კაცი იყო და სასტიკად წერდა საბჭოთა ხელისუფლებაზე, წერდა კრიტიკულ წერილებს, იბრძოდა საქართველოს განთავისუფლებისათვის. გამახსენდა მისი გამოგზავნილი წერილი ჩემი ვაჟის სახელზე. წერილი მომეწონა, შევიწინაზე. ბევრი რამ განადგურდა ჩემს ოჯახში, შიშისა და ჩხრეკვის გამო“.

დ. ვაშაძის წერილი ბატონი თამაზისადმი ისტორიული მნიშვნელობის ბარათია. იგი არ ეხება პირადად მხოლოდ ბატონ თამაზს. რასაც დათიკო ვაშაძე წერს, მასში მთელი საქართველოს ბედი ირეკლება. ბედი იმ ათასობით ადამიანისა, მშობლიურ მიწას რომ მოწყვეტეს იძულებით.

ღრმა ნოსტალგიით გამსჭვალული სტრიქონები უთუოდ ჩააფიქრებს მკითხველს. წერილი 1965 წელსაა გამოგზავნილი: „ძვირფასო თამაზ!

18 დღის განმავლობაში სურათები: შენ, ცალკე შენი მეუღლით და შენი და შენს შვილთან ერთად სანერ მაგიდაზე გვედო და ხშირად დავცქეროდით პავლე და მე, და ჩემი ქალიც. გაგიცანი სურათით, მაგრამ ჩემში ისე გაიღვიძა ნათესაურმა გრძნობამ, რომ თითქოს დიდი ხნის ნაცნობი ყოფილიყავით. მოდი და ნუ აგიჩუყდება გული დაკარგულ ბედნიერებაზე - ყოველი კუთხე ჭიათურის (მე იქა ვარ დაბადებული და მგონი შენც) ნათლად დამესახა თვალწინ, ყოველი ფეხის ნადგომი მამისეული მიწისა მომაგონდა. დავტირი ბედნიერების დღეებს, რომლებსაც ვერასოდეს ვერ დავიბრუნებ, სამშობლოს უნახაობა მტანჯავს და მანუხებს. მე ძალიან ბედნიერი ვარ პირადი ცხოვრებით. ჩემი ქალი მართალია უცხოელია, მაგრამ ქართული ბუნების და ხასიათისაა და სხვათაშორის მთელ მსოფლიოში ქართველ ქალებს მხოლოდ გერმანელი ქალები ემსგავსებიან ქმრის სიყვარულში, მისთვის ზრუნვაში, ერთგულებაში. ის ჩემთვის ყველაფერია უცხოეთში: ცოლიც, დედაც, დაც, მეგობარიც და მართლაც ამ მხრივ ბედი მქონია. ყოველი ქართველი მისთვის ძვირფასია და საქართველო უნახავად უყვარს და სამოთხედ წარმოუდგენია.

მაგრამ მექნება კი ბედნიერება, ეს სამოთხე, რომლის უნახაობა მე ასე გულს მიკოდავს და ხშირად სასონარკვეთილებაშიც მაგდებს, როდესმე ვნახო და მეც მით ვიამაყო?

უცხოეთში მცხოვრებ ქართველებისათვის ხომ სანუკვარად გადაქცეულა სურვილი, საქართველოს ნახვით ბედნიერებას ეზიარონ, მისი მზით გაიხარონ, მის მიწას ეამბორონ, ნათესაუების საფლავების წინ ფეხი მოიდრიკონ და ქართულად, ჯიგრიანად იტირონ.

ყოველი დამშვიდობება თუ პატარა სიკვდილს უდრის, როგორც ამას რილკე ამბობს, რას უდრის მაშინ სამშობლოს დაკარგვა, მისგან დაცილება?

ამას მხოლოდ უცხოეთში გრძნობს ადამიანი, რომელიც მთელი თავისი ბუნებით ორგანულად შეზრდილია სამშობლოს სიყ-

ვარულთან, მამისეულ სახლ-კართან, ნათესავ-ნაცნობებთან, მეგობრებთან და ყველაფერთან, რაც ქართველობას ახასიათებს. რა ბედნიერი კაცი ხარ მარტო იმით, რომ სამშობლოს მიწაზე დადიხარ, ქართული მზით თბები, ქართული წყლით იგრილებ სახეს და ყოველივე ქართული გესმის ირგვლივ.

შენ დაბადებამდე დიდი ხნით ადრე გამოვემშვიდობეთ საქართველოს და 43 წელიწადია აღარ გახარებულა ჩემი გული. ჩემს მდგომარეობაში არიან ბევრი ქართველები, რომელთა კვნესა და გოდება საქართველომდე უნდა ისმოდეს. ბევრმა თავისი ძვლები უკვე აქ, უცხოეთში ჩაყარა და თან გაიყოლა სევდა საქართველოზე. ალბათ კითხულობ: „ვინ არის ეს კაცი, ასეთ წერილს რომ მწერს“, განა ქართველს კაცს და ისიც უცხო ნინაშე შეეფერება ტირილი და მოთქმა? არა ხარ მართალი, ქართველები ერთმანეთისათვის არა ვართ უცხონი და მით უმეტეს შენ ჩემთვის. მამაჩემი ისაია ვაშაძე და მისი ოჯახი ჭიათურელს აბა როგორ არ გაუგონია და ჩვენ გვაროვნულად ხომ ერთმანეთს ვეკუთვნი. პავლეს ძმისწულს მე საკუთარ ძმისწულად ვთვლი და მისი ოჯახიც ჩემთვისაც ძვირფასი და საყვარელია. პავლემ თავისი შვებულების 18 დღე ჩემთან გაატარა და მან გამაცნო სურათებით თქვენი თავი.

ეს წერილი ჩემო თამაზ, მიიღე როგორც მადლობის წერილი იმ სიამოვნებისათვის, რაც მე თქვენმა სურათებმა ამ დღეების განმავლობაში განმაცდევინა და მაგრძნობინა. სურათები, რასაკვირველია პავლემ თავის უბეში დიდის მოფერებით ჩაიწყო გამომშვიდობებისას, ისე, როგორც ქართველი დედა პატარა ბავშვს აკვანში აწვენს, მაგრამ თქვენი სახეები ჩემი მეხსიერებიდან აღმოუფხვრელი დარჩებიან. გიგზავნი ორ სურათს: ერთ მათგანზე ბიძაშენი პავლე ტყემლის გაკეთების მზადებაშია, - ნიორს არჩევს სამზარეულოში. ამ წერილზე პასუხს არ მოველი და ამის მოვალედ თავი არ იგრძნო, უამისოდაც ვგრძნობ თქვენთან სიახლოვეს. გეხვევით ყველას დიდი სიყვარულით და გულთბილი სიტყვებით.

თქვენთვის უცნობი ბიძია დათიკო ვაშაძე
29.9.1965.

1921, 1924, 1937, 1949 წლების რეპრესიებმა თანდათან შეამცირეს ბატონი მიხეილ ვაშაძის ოჯახისა და სანათესაოს რიგები. უსამართლობის მსხვერპლნი ხდებოდნენ მრავალნი და მრავალნი, რაც უმძიმეს სულიერ განცდებს იწვევდა მსახიობში.

ვაშაძეების დიდი გვარის სანათესაოს წევრები იყვნენ ზურაბ ანჯაფარიძე, უშანგი ჩხეიძე, მარიკა ბარათაშვილი, კონსტანტინე გამსახურდიას პირველი მეუღლე რეზეკა და სხვები. ამის შესახებ მ.ვაშაძე წერს: „ვანო ვაშაძე იყო ბიბლიური გარეგნობის კაცი. მრავალი ქალიშვილის მამა. მარტო ის რად ფასობს, რომ მისი შვილიშვილი იყო დიდი უშანგი ჩხეიძე, ბრწყინვალე ბუკა ნაკაიძე“, მას მოსდევს საოცარი ფრაზა: „ვანოს ქალიშვილი ივლიტა, მიუხედავად წლოვანებისა, ახალგაზრდული თვალებით წავიდა ამ ქვეყნიდან“.

„ახალგაზრდული თვალები!“ - ნამდვილი მხატვრული ხედვაა!...

„ბაბილინა ვაშაძე-ფალავას ოჯახი გაიფანტა თბილისში და პარიზში. მისი შვილიშვილი, ბალეტის ვარსკვლავი ეთერ ფალავა 1966 წელს ეწვია საქართველოს, სამ საბალეტო წარმოდგენაში მიიღო მონაწილეობა“.

ასე ვრცელთა ვაშაძეების საგა, მან გაიარა დიდი დართული, საზეიმოდ წარმატებული და დრამატული კოლიზიებით აღსავსე გზა.

ეგვიპტის უძველეს პაპირუსებში თურმე ჩანერილია ერთ-ერთი მონის სიტყვები: „მარადიულია ნალველი ჩემი“...

ნალველი მონობისა!...

ქართველმა ხალხმა მონური ცხოვრების დიდი გზა გაიარა.

20-იანი წლებიდან განსაკუთრებული სისასტიკით იდევნებოდა იგი.

იდევნებოდა ვაშაძეების დიდი საგვარეულო, მაგრამ დაუმორჩილებლობის სული მუდამ იბრძოდა, მუდამ ფეთქავდა მისი ენერგია.

დევნული იყო ბატონი მიხეილ ვაშაძე, მაგრამ ვერ ნააქციეს. შემოქმედებითი ნიჭი მძლავრობდა და ეს უმსუბუქებდა ტკივილს არა მხოლოდ მას, არამედ მაყურებელსაც.

ბატონმა მიხეილმა 1967 წელს დატოვა ჭიათურის თეატრი. „იმ ხანად თეატრზე ცოტა, მაგრამ მაინც განაწყენებული ვიყავი. მებრძოდნენ განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც დირექტორად ვმუშაობდი. მებრძოდნენ, როგორც უპარტიოს, თეატრის დირექტორი რატომ უნდა იყოს უპარტიოო, გაიძახოდნენ. ერთხელ ქალაქკომის მდივანმა, ბატონმა ზურაბ პატარიძემ მითხრა, მიშა, რომ იცოდე შენზე რას ლაპარაკობენ, თეატრს თავს დაანებებდიო. ასეთი დაუმსახურებელი წყენა ბევრი მახსოვს“.

ქართულმა გაუტანლობამ იჩინა თავი. ყველაზე ძნელია მუშაობა იმ ქართველისათვის, რომელიც ნიჭითა და მდგომარეობით არის წამოჩენილი. ამბიციურობა განსაკუთრებით ძლიერია თეატრში. თუ მსახიობი დირექტორად ან სამხატვრო ხელმძღვანელად დანიშნა, ყველა მას ებრძვის. ქართული თეატრის ისტორია სავსეა ამგვარი მაგალითებით. გასაგებია, რომ ამას ვერც მიხეილ ვაშაძე ასცდა. ამასთანავე, თეატრიდან წასვლის მიზეზი იყო სხვა მოტივებიც ერთ-ერთის შესახებ ბატონი მიხეილი წერს: „ერთ საღამოს თეატრში მისულს ცუდი ამბავი დამხვდა, გრიგოლ ტყაბლაძეს სისხლი ჩაქცევია. ავადმყოფობა თანდათან გაძლიერდა. შრომას ჩამოსცილდა, შემოქმედებით ცხოვრებას თითქმის გამოეთიშა. ამ ძლიერ კაცს, სპორტსმენს, რომელიც 60 წლისაც არ იყო, ცალი მხარე წაერთვა. დავიწყე თეატრიდან წასვლაზე ფიქრი. მე და გრიშამ მთელი სიცოცხლე ერთად გავატარეთ. ძნელი იყო ჩემთვის უიმისობა. მისმა ავადმყოფობამ თეატრის დატოვება გამიადვილა. ჩვენ ხომ სულ ერთად გვახსენებდნენ... თეატრალურმა საზოგადოებამ ხომ ერთად გადაგვიხადეს შემოქმედებითი საღამო თბილისში. უერთმანეთოდ არც ერთი ვეარგოდიო, ალბათ, ერთმანეთს ვავსებდით“.

რა მაღალი ზნეობრივი სინმინდეა!...

როგორი გულწრფელი და ადამიანური აღიარებაა!...

მართლაც ასე იყო. ქართულ თეატრს ერთად ამშვენებდნენ ისინი.

გრიგოლ ტყაბლაძის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით, სამი კვირის შემდეგ ბატონი მიხეილი წერდა: „1980 წლის 1 აპრილს გამოვეთხოვე მეგობარს - მსახიობ გრიგოლ ტყაბლაძეს, რომელთანაც გავატარე მთელი ცხოვრება მეტად შინაარსიან ქალაქჭიათურაში. ჩვენი ბავშვობა და სკოლის ამხანაგობა გაგრძელდა ჭიათურის თეატრში. აქ დაიწყო ჩვენი შემოქმედებითი ნრთობა და დაოსტატება. გრიშა (ასე მიმართავდა ყველა) არ იყო რიგითი მსახიობი. ის იყო დიდი მსახიობი, დიდი შემოქმედი. მსახიობი მეტად შინაარსიანი, რომელმაც მრავალი როლი კლასიკურ სიმალლემდე აიყვანა თავისი უშუალობით და შემოქმედებითი სიმართლით. გრიშა ტყაბლაძისეული შემოქმედება ის იყო, რაც შეჰქმნა მოსკოვის სამსახტვრო თეატრმა დიდი რეჟისორების: სტანისლავსკისა და ნემიროვიჩ-დანჩენკოს ხანგრძლივმა რეჟისორულმა შრომამ. ტყაბლაძის შემოქმედება დიდად ხიბლავდა მაყურებელს და აღტაცებაში მოჰყავდა ის. მსახიობის ბედნიერება ხომ ისაა, როცა მაყურებელთან შემოქმედებით კონტაქტს ამყარებს, ხიბლავს და აღაფრთოვანებს, სჯერა შენი შემოქმედებისა. გრიშა ტყაბლაძე ასეთ ბედნიერ მსახიობთა რიცხვს ეკუთვნოდა. ყველა როლი ხომ არ არის სრულყოფილი, არის მეტად სქემატიური და დრამატურგიულად გაუმართავი პიესა და როლები, მაგრამ თუკი ასეთ უიღბლო როლს გრიშა ტყაბლაძე მოკიდებდა ხელს, ის როლი ბედნიერი და იღბლიანი გახდებოდა და გრიშას ჭეშმარიტი შემოქმედება დიდ სიმალლემდე აიყვანდა მას.

ამიტომ არის გრიშა ტყაბლაძე დიდი მსახიობი.

სამწუხაროა მისი დაკარგვა, მაგრამ უფრო სამწუხაროა, რომ იგი 60 წლისაც არ იყო, როცა ავადმყოფობამ ჩამოაშორა საყვარელ თეატრს. სწორედ იმ სიმწიფის ასაკში, როცა მას ბევრი სახის შექმნა შეეძლო როგორც თეატრში, ისე მხატვრულ ფილმებში. გრიშა ტყაბლაძის ნიჭიერება მარტო მსახიობობით არ შემოიფარგლებოდა. ის იყო შესანიშნავი სპორტსმენი, ბრწყინვალე ფეხბურთელი, მუსიკანტი, რომელმაც მრავალი პიესა თავისი შექმნილი მუსიკით აამღერა. მრავალი დრამატურგი გაახარა თავისი რეჟისორული დადგმებით. იყო თეატრის დირექტორი, ხელმძღვანელი წლების მანძილზე.

როგორც კინო მსახიობმა, გრიგოლ ტყაბლაძემ მრავალი საინტერესო სახე შექმნა. მანაგაძის „საბუდარელ ჭაბუკში“ - საჩინო, რეზო ჩხეიძის „მაია წყნეთელში“ - ერეკლე მეორე, უკანასკნელი მისი ნამუშევარია ნ.დუმბაძის მოთხრობა „ძაღლი“, რეჟისორ ლეილა გორდელაძის დადგმა. სპირიდონ ბაბუა გრიგოლ ტყაბლაძის უკანასკნელი ნამუშევარია, რითაც მოასწრო თავისი მართალი და დიდი შემოქმედება ღრმად ჩაეხატა და ჩაებეჭდა კინოფირზე.

მე, როგორც მისი შემოქმედების პატივისმცემელი, ძლიერ ვწუხვარ, რომ ასეთ შესანიშნავ მსახიობზე, რომელიც ათეული წლობით ემსახურა საბჭოთა ხელოვნებას, რომელმაც განვლო თეატრში მრავალი წელი ბრძოლითა და გაჭირვებით, რომლის შემოქმედებითი ბიოგრაფია მეტად ნათელი და შინაარსიანია, უნდა არსებობდეს წიგნი, რომელსაც ერქმევა „გრიგოლ ტყაბლაძის უბადლო შემოქმედება“.

ხედავთ? - ბატონი მიხეილი წიგნის გამოცემაზეც გვესაუბრება. ხელოვანთა შორის ხომ იშვიათია ამგვარი რამ. ბატონი მიხეილი კი სულ სხვა ზნეობისა და ადამიანური პრინციპების მსახიობი იყო.

მიუხედავად ამისა, იგი სიბერის უამს მარტო დარჩა. ვგულისხმობ არა მარტო ოჯახურ, არამედ უპირველესად „თეატრალურ“ მარტოობას. მართალია, დროდადრო კინოგადაღებებში მონაწილეობდა, მაგრამ მისთვის ნარმოუდგენლად მძიმე იყო უთეატროდ ცხოვრება. მეუღლის დაკარგვის შემდეგ კიდევ უფრო მძაფრად განიცდიდა მარტოობას. ბატონი მიხეილი იგონებს: „თებერვლის ბოლოს ამხანაგის დედის დასაფლავებაზე თავი ცუდად ვიგრძენი. შინ წავედი. საღამოს უარესად გავხდდი. მომიყვანეს სასწრაფო დახმარება. ექიმმა მთხოვა, საავადმყოფოში წავსულიყავი. არ დავთანხმდი, რასაც მუდამ ვნანობ. დილით ექიმმა მოვიდა, ცალკე რომ დაინყეს თათბირი არ მესიამოვნა, ადგომა ამიკრძალეს. მომვლელად მეუღლე მომიჩინეს. ექიმის წასვლიდან რამდენიმე წუთის შემდეგ მეუღლე ცუდად გახდა. დაიყვირა, მიშველეთო, შველა ვერ მოასწრეს. სულ რამდენიმე წუთში გარდაიცვალა, ავადმყოფობა გამიძლიერდა, ტანჯვის დღეები მქონდა“.

არც მას შემდეგ განელებულა ბატონი მიხეილის ტკივილი და მარტოობის განცდა, მიუხედავად იმისა, შესანიშნავი შვილები ჰყავდა, - თამაზი და თამილა. ოჯახის წევრები, შვილიშვილები ყურადღებას არ აკლებდნენ, მაგრამ შემოქმედის სულის ტკივილის დაყუჩება მხოლოდ ისევ შემოქმედებას შეეძლო. „ცხოვრებას გამოვეთიშე“ - წერს ბატონი მიხეილი და ვგრძნობ მის ღრმა ტკივილს, „იშვიათად მივდიოდი კინოსტუდიაში, ცრემლის შეკავება მიჭირდა“...

აი, ასეთი სულიერი განცდები ჰქონდა სიბერის ჟამს, მსახიობს, რომელიც ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს დიდ სიხარულს ანიჭებდა მაყურებელს. სცენაზე მას ხედავდნენ ბედნიერს, ხალისიანს, იუმორით სავსეს. იგი ნამდვილად ამართლებდა კოტე მარჯანიშვილის თეატრალურ ესთეტიკას, რომ სცენამ სიხარული უნდა მიანიჭოს მაყურებელს.

ბევრი მსახიობის ცხოვრების დრამატული ფინალი ვიცი. მახსოვს აკაკი ხორავას ცხოვრების ბოლო წლები, თუ რა მარტო დარჩა იგი. მას მოსვენება არ ჰქონდა ხალხისაგან, მაგრამ როცა სანახავად მივედი, შემომჩივლა: მარტო ვარ, ტელეფონს მივჩერებივარ, იქნებ, ვინმემ დამირეკოსო. ხანდახან შემოირბენენ ჩვენი ბიჭები ეროსი, რამაზი, მაგრამ მაინც მთელი დღე მარტო ვარო. მაშინ ბატონ აკაკის მეუღლე თავზე ადგა.

ბატონ მიხეილს კი მეუღლე ადრე გამოეცალა ხელიდან. თუმცა, აკაკი ხორავასაგან განსხვავებით, გვერდით შვილები ჰყავდა...

ისიც კარგად მახსოვს, როცა რუსთაველის თეატრის მსახიობი გიორგი დავითაშვილი მოხუცდა, თეატრში ველარ თამაშობდა, მაგრამ ყოველ დღით 11 საათზე რეპეტიციების დაწყების დროს მოდიოდა თეატრში, ხან თავის საგრიმიროში, ხან ფოიეში განმარტოებით იჯდა ორ საათამდე (ვიდრე რეპეტიციები არ დამთავრდებოდა!), შემდეგ როგორც სხვა მსახიობები, ისე წავიდოდა შინ, ხოლო საღამოს კვლავ მოვიდოდა სწორედ იმ დროს, როდესაც წარმოდგენის მონაწილენი მოდიან ხოლმე. იჯდა თავის საგრიმიროში, შესცქეროდა სარკეს და ხანდახან სახეზე რომელიღაც როლის გრიმს ისვამდა - იცილებდა.

სხვა მაგალითების დასახელებაც შეიძლება, მაგრამ მიჭირს ქართულ თეატრში ვიპოვო ბატონი მიხეილის მარტოობის ანალოგი. იმის საშუალებაც არ ჰქონდა, რომ ყოველდღე, თუნდაც უსაქმოდ შეეველო თეატრში. ჭიათურის თეატრის შემდეგ კლუბში წავიდა. „დიღმის კლუბში ჩემი მუშაობა ნაყოფიერი აღმოჩნდა. გავიცანი შესანიშნავი კოლექტივი. იქ დადგმულ სპექტაკლებში სიხარულით ვმონაწილეობდი“...

ადვილი წარმოსადგენია, რატომ მონაწილეობდა სიხარულით კლუბის სპექტაკლებში. საქართველოს სახალხო არტისტს არ შეეძლო სადმე არ ეთამაშა და თამაშობდა იქ, სადაც ამის საშუალება ჰქონდა. აკაკი ვასაძე თავის წიგნში „მოგონებები, ფიქრები“ წერდა, რომ თუ არცერთ თეატრში არ იქნება ჩემი ადგილი, ტყეში წავალ, მოვჭრი ხეებს, გავაკეთებ სასცენო მოედანს და ვითამაშებ, ჩემი მაყურებელი იქაც მომაკითხავსო.

ასეთი იყო მიხელ ვაშაძის კლუბში გამოსვლაც. მას თავისი მაყურებელი ჰყავდა, მაგრამ მაინც არ შეეძლო განეცადა ის შემოქმედებითი სიხარული, როგორც ეს ხდებოდა პროფესიულ თეატრში.

როგორ ჰგავს ერთმანეთს აკაკი ვასაძისა და მიხელ ვაშაძის პროფესიული განცდები! მათ არ შეეძლოთ სხვანაირად ეცხოვრათ, მაგრამ მაინც ცუდ მდგომარეობაში აღმოჩნდა ბატონი მიხეილი სიბერის ჟამს. მისი წერილის მთელი ინტონაცია, ქვეტექსტი აღსავსეა შინაგანი დრამატიზმით.

1986 წლის 13 იანვარს გაიმართა აკაკი წერეთლის სახ. ჭიათურის თეატრის საიუბილეო საღამო. საღამოზე მომხსენებელი მე ვიყავი. ვილაპარაკე ჭიათურის თეატრის ისტორიაზე, მის როლზე საერთოდ ქართულ თეატრში. ვილაპარაკე ბატონი მიხეილის დამსახურებაზეც. საღამოზე სიტყვა წარმოთქვა ბატონმა მიხეილმა. დარბაზი მქუხარე ტაშით შეხვდა. მაშინ არ ვიცოდი მისი დრამატული ბიოგრაფია. როგორც მე, ისე მრავალი ადამიანი ფიქრობდა, თუ რა ბედნიერი იყო ბატონი მიხეილი, რომ ასე უყვარდა მაყურებელს.

მისი გამოსვლა თეატრიდან წასული მსახიობის ნოსტალგიით სავსე იყო: „*მართალია, ამჟამად არ ვმუშაობ ჭიათურის*

თეატრში, - თქვა მან, - მაგრამ მაინც აქა ვარ, თქვენთან, ყოველთვის, ყველა გადასახედიდან ჭიათურის თეატრს ვხედავ. ხშირად ჩამოვდივარ აქ, ვითომ ჩემი კუთხის ყველისა და ფეკილის წასაღებად, სინამდვილეში კი თქვენს სანახავად, ჩემო ძვირფასებო.

მე მქონდა ბედნიერება, ამასწინათ საბერძნეთში ვყოფილიყავი, ჭიათურაში გაზრდილმა ბერძენმა ვასილ პაშალიდმა, რომელიც მეგ ზურობას მიწევდა საბერძნეთში, ბევრი რამ მაჩვენა, როცა აკროპოლისზე ავედი და იქიდან ქვეყანას გადავხედეთ, მან მითხრა: „ბატონო მიხეილ, როცა შინ დაბრუნდებით, ჭიათურის მიწა დამიკოცნეთო“. მე მისი თხოვნა შევასრულე, ვკოცნი ჩემს საყვარელ ჭიათურის მიწას და მისი თეატრის კედლებს!“.

ასეთი გაუნელებელი სიყვარული ჰქონდა თავისი თეატრისა და კუთხისა.

გავიდა ექვსი წელი და ბატონმა მიხეილ ვაშაძემ წერილი მისწერა ჭიათურის თეატრის კოლექტივს.

სულის შემძვრელი წერილია:

„აკაკი წერეთლის სახელობის ჭიათურის თეატრის კოლექტივს!

გამარჯობათ ძვირფასო მეგობრებო! გისურვებთ ბედნიერ ცხოვრებას, ბედნიერ შემოქმედებას.

ოცდახუთი წელია რაც წამოვედი ჩვენი თეატრის კოლექტივიდან. არასოდეს არ დამვიწყებიათ. თქვენ მუდამ იყავით ჩემი ცხოვრების თანამგზავრი. ჩემი მიზანი იყო, არ შემერცხვინა ჭიათურის თეატრის სახელი, ჩემი უბედური სამშობლო, ჩემი კუთხე ჭიათურა. დიდი ხანია მინდოდა გამენდო თქვენთვის ჩემი სურვილი: მე ჩემო მეგობრებო, წლოვანი კაცი ვარ, მოხუცი, ჩემდა საბედნიეროდ გონება ჯერ არ დამბერებია (მე ასე მგონია), ახლა დავამთავრე გადაღება ბატონ ელდარ შენგელაიასთან. სრულიად თავისუფალი ვარ. დიდი სურვილი მაქვს მოვბრუნდე თქვენთან: თქვენთან შრომაში, თქვენთან ახლო ყოფაში დავამთავრო ჩემი დარჩენილი ენერგია. მე არაფრის პრეტენზია არა მაქვს. ბედნიერად ჩავთვლი თავს, თუ რამეში გამოგადგებით (თუ

საჭირო იქნება თეატრის კარის კაცად) ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე, უსასყიდლოდ.

მარად თქვენი მოსიყვარულე და პატივისმცემელი
მიშა ვაშაძე

ჭიათურის საპატიო მოქალაქე
1992 წელი. მარიამობის თვე.

როგორი სევდითა და ტკივილით არის სავსე მისი ვედრება: „ბედნიერად ჩავთვლიდი თავს, თუ რამეში გამოგადგებით, თუ საჭირო იქნება თეატრის კარის კაცად“, ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშეო.

ამას წერს ოიდიპოსისა და იაგოს, პლატონ სამანიშვილისა და ყვარყვარეს, დარისპანისა და აპრაკუნეს, არჩილისა და სხვათა ათობით როლების შემსრულებელი მსახიობი, ჭიათურის საპატიო მოქალაქე, სახალხო არტისტი. ვის შეეძლო სავსებით ჩასწვდომოდა მსახიობის სულის ტკივილს?...

ვერ წავიდა ჭიათურის თეატრში. ეს უკანასკნელი სურვილიც ვერ შეისრულა. ამ წერილიდან ერთი წლის შემდეგ 1993 წელს ბატონმა მიხეილმა საქართველოს პრეზიდენტს ღია წერილით მიმართა პრესის საშუალებით. წერილს ჰქვია „გვიხსენით განუწყვეტელი რბევისაგან!“

„მე, მიხეილ სვიმონის ძე ვაშაძე, - წერს პრეზიდენტს, - დაბადებული 1908 წლის 1 დეკემბერს, ეროვნებით ქართველი, მრავალშვილიანი ოჯახის შვილი, გაცნობებთ, რომ ჩვენი ოჯახი ირბეოდა 1921 წლიდან. 1924 წელს ზესტაფონში დახვრიტეს ჩემი ორი ძმა ვლადიმერი და იონა. აგვისტოს აჯანყებაში მონაწილეობისათვის. ერთი ძმა პავლე 20 წლის ასაკში ქალის კაბაში გამოწყობილი, ჩადრში შებურვილი გავაპარეთ საზღვარგარეთ მდინარე ჭოროხზე გადასვლით. მან მთელი ცხოვრება გაატარა საფრანგეთში - ემიგრაციაში. გარდაიცვალა 1989 წლის დეკემბერში. 15 დეკემბერს დავასაფლავეთ ლევილის ქართველთა საძმო სასაფლაოზე.

ერთი ძმა გრიგოლი დააპატიმრეს 1927 წლის სექტემბერში. მთელი ცხოვრება გაატარა გადასახლებაში, შეურაცხყოფაში და

ტანჯვაში. დიდი უბედურება იყო ჩვენთვის 1937 წელი. 1949 წელს დამირბიეს მეუღლის ოჯახი, რომლის წევრებმა ციმბირსა და ყაზახეთში დაამთავრეს ცხოვრება, როგორც ბერძენი ეროვნების ადამიანებმა. 1992 წლის თებერვალში ორჯერ დაარბიეს ჩემი ოჯახი. 1993 წლის 20 მაისს კვლავ ოცმა კაცმა მომინყრო შემოსევა და დაგვარბიეს.

ნუთუ არ მოგბეზრდათ ჩემი და ჩემი ოჯახის რბევა?! მეც და ჩემმა ვაჟმა თამაზ ვაშაძემ მთელი შეგნებული ცხოვრება შრომაში, ხალხის პატივისცემაში და სამსახურში გავატარეთ. მე დღესაც ვმუშაობ კინოსტუდია „ქართულ ფილმში“.

როდესაც მარბევენ, მრცხვენია, რომ ქართველი ვარ და მრცხვენია, რომ ცოცხალი ვარ!

დაბეჯითებით გთხოვთ, თუ რამე შესაძლებლობა გაქვთ გამანთავისუფლოთ საუკუნო რბევისაგან და შეურაცხყოფისაგან!

ბოდიშის მოხდით

მიხეილ ვაშაძე

საქართველოს სახალხო არტისტი,

ქ.ჭიათურის საპატიო მოქალაქე

ისტორიული დოკუმენტია!

დოკუმენტი ჩვენი სირცხვილისა და სიგლახისა! იდევენება ქართველი მსახიობი, იდევენება მისი ოჯახი, ოფიციალურად არ ცხადდება სახალხო არტისტის გარდაცვალებაც. მერედა, რის გამო, - განსხვავებული შეხედულებების გამო? ეს არის სიტყვისა და სინდისის კონსტიტუციური თავისუფლება?!

ჩემთვის, როგორც თეატრის ისტორიკოსისათვის, შემზარავია მსახიობის დევნის ფაქტი.

გაორებული ცხოვრება, მტანჯველი განცდები სიკვდილამდე არ მოშორებია.

ერთის მხრივ, აქებდნენ, ადიდებდნენ მის შემოქმედებას, თითქოს ყველანი მხარში ედგნენ, მეორეს მხრივ განუწყვეტლივ სდევნიდნენ.

ვერც სიკვდილის წინ მოისვენა მოხუცი მსახიობის სულმა. სოფელ დილომში, თავის ეზოში, აყვავებულ ხეებსა და ვენახის რიგებს შორის დადიოდა დარდიანი მოხუცი მსახიობი და მონ-

ყენილი გასცქეროდა გზას. ელოდა ემიგრაციაში მყოფ შვილს თამაზს, რათა გვერდით ჰყოლოდა სიკვდილის ჟამს...

ალბათ არაფერი არ არის უფრო ტრაგიკული, ვიდრე ადამიანის იძულებითი ემიგრაცია. მიხეილ ჯავახიშვილის „მინის ყვილში“ დიდი მხატვრული ოსტატობით გამოიხატა ეს გრძნობა.

...მაგრამ ამაოდ გასცქეროდა თვალცრემლიანი მხცოვანი მსახიობი გზას.

შრომაში, ბრძოლაში, ტანჯვაში გაილია მისი დიდი ცხოვრება. მის სმენას აღარ ატკობოდა მექუხარე ტაში.

თითქოს ყველამ მიივიწყა და სულიერად მარტო აღმოჩნდა.

ერთხელ შემთხვევით შევხვდი ბატონ მიხეილს დილომში. კინოსტუდიიდან მოდიოდა. მოვიკითხე. საოცრად ნაღვლიანი თვალებით შემომხედა. თითქმის არაფერი ვიცოდი მის შესახებ. როგორ არ ჰგავდა ძველ მიხეილ ვაშაძეს, - მომღიმარსა და განათებულს. თითქოს სიკვდილის სიბნელე ჩასდგომოდა თვალებში.

გამახსენდა ვაჟას სიტყვები: სიბერე სიკვდილის მეორე მხარეაო...

მაგრამ აქ რალაც უფრო მეტი ტანჯვა იგრძნობოდა, თითქოს ყველასაგან გაუცხოებული ხელოვანის ტანჯვა.

„მე წლოვანი, ბებერი კაცი ცხარე ცრემლებით დავტირი ჩვენს უბედურებას, საქართველოს სირცხვილს!“ - ჩამესმის მისი ხმა.

დასტიროდა რუსთაველის პროსპექტზე გამართულ ძმათა მკვლელ ომს.

მაგრამ მის საყვარელ ხალხამდე ვერ აღწევდა მისი გოდება.

მოხუც მსახიობს თვალი სულ გზისაკენ გაუბრუნდა. რამდენი წელი უნდა დალოდებოდა საყვარელ შვილს თამაზს, რომელსაც საბერძნეთში ემიგრანტის უმძიმესი ხვედრი ხვდა წილად. გადიოდა დრო და მსახიობის შვილი ვერ ბრუნდებოდა...

მოხუცი დაიღალა ლოდინით. დიდი ხანია მას გვერდით ნუგეშად ჰყავდა რძალი, თამაზის მეუღლე ნაილი არველაძე, რომელსაც ოჯახის მთელი სიმძიმე დააწვა მხრებზე. ნაილი ქედუხრელად და ღირსებით იტანდა ყოველგვარ გასაჭირს, რათა ოჯახს არ ეგრძნო თამაზის არყოფნა. მას განსაკუთრებით

ადარდებდა მოხუცი მსახიობის, ბატონი მიხეილის ტანჯვა. ყოველდღე ხედავდა, თუ როგორ განიცდიდა მსახიობი შვილთან დაშორებას - (როცა ყველაზე მეტად სჭირდებოდა!) და ნაილის მდგომარეობას. იგი ხომ მისი საყვარელი რძალი იყო, რომელსაც ჯერ კიდევ ადრე გამოუცხადა სრული ნდობა და სიყვარული, როცა თქვა, რძალი მე ღმერთმა მაჩუქაო. მისთვის არაფერი ენანებოდა. მაშინ რას იფიქრებდა ბატონი მიხეილი, რომ დადგებოდა დრო, როცა თავისი ცხოვრების მიმწუხრის ჟამს ასეთ დღეში ჩავარდებოდა მისი ოჯახი.

ბატონ მიშას თითქოს ყველაფერი ჰქონდა, რაც მის სიბერეს მორალურადაც და ეკონომიურადაც უზრუნველყოფდა, ჰყავდა კარგად აღზრდილი ქალიშვილი თამილა, რძალი ნაილი, სიძე მირიანი, ჰყავდა შვილიშვილები და ახლობელთა ფართო წრე. მდიდარი შემოქმედება და საზოგადოებრივი პატივისცემა თითქოს გარანტი უნდა ყოფილიყო, რათა მშვიდად გაეღია თავისი წუთისოფელი, მაგრამ სანუთრო ვინმეს ახარებს?...

ღრმა მოხუცებულობის ჟამს დაწერილ მის ბარათებს შეიძლება ვუწოდოთ „გოდება“. საქართველოდან მოშორებულ შვილს - თამაზს წერდა: „ყოველ ცისმარე შენს ლოცვაში ვარ, ღმერთმა გამარჯვებით გატაროს. მე ძალიან დავბერდი. აქ ცუდი მდგომარეობა არის, საქართველო აღარ არის, ჩამობნელებულია. მე ძლიერ გამიტყდა გული, უიმედოდ ვარ. ჩემი ლოცვა რას უშველის, ქართველები ერთმანეთს დაერივნენ. რა ცუდი ხალხი ყოფილვართ. ბევრ ცრემლს ვღვრი. მეტი არაფერი დამრჩენია, მხოლოდ ცრემლები. მეუბნებიან, რა გაცრემლებსო, თავს ვერ ვიკავებ. თამაზ, აბა შენ იცი, როგორ გაუძლებ ამ ძნელად გასაძლებ დროს, იყავი კარგად. ბედნიერი ხარ, რომ აქ არა ხარ. ამის ყურება შენი ბუნების კაცისთვის ერთობ ძნელია. მინდა, რომ შენი შვილები შენ დაგემსგავსოს. იყავი კარგად. გეხვევა შენი ბებერი მამა“. მეორე წერილს კი ამთავრებს ფრაზით: „იყავი ბედნიერი. თუ საერთოდ ქართველები მოვესწრებით ბედნიერ დღეს“.

...ივნისის თვე იდგა. ეზოში ყველაფერი ჰყვაოდა. უკანასკნელად უყურებდა თავის ნაამაგარ ეზოს, ახლობლებს, სამ-

ყაროს, რომელმაც დიდი არტისტული სიხარული მოუტანა, მაგრამ მძიმე ცხოვრება არგუნა წილად.

შვილის ლოდინში დაღია დევნილი სული, 1996 წლის ივნისში.

არც ერთმა გაზეთმა და არც ტელევიზიამ ოფიციალურად არ აუწყა ქართველ ხალხს სახალხო არტისტის გარდაცვალების ამბავი.

შესანდობარ ქელებზე შვილის, თამაზისა და მისი ცოლის ნაილის სადღეგრძელოც კი არ დაიღია შიშით, რამაც ალაშფოთა მუხრან მაჭავარიანი და განაცხადა: „რაც აქ ხდება, ქვის ხანაშიც არ მოხდებოდაო“. საქართველოს სახალხო არტისტი დაკრძალვაზე შიშით სასაფლაოზე ცოტა ხალხმა მიაცილა. ამ ფაქტით შეძრწუნებულმა ცრემლმორეულმა გურამ შარაძემ მღელვარე სიტყვა წარმოთქვა.

მაგრამ ყველაფერი სიკვდილით არ მთავრდება. მიხეილ ვაშაძის სახელი თეატრის ისტორიას ეკუთვნის.

ისტორია კი ღირსეულად შემოინახავს მას.

მ.გვაშაძე - სოლომან მორბელაძე

მ.ვაშაძე - პლატონი - სპექტაკლიდან „პლატონ სამანიშვილი“

სცენა სპექტაკლიდან - დ.კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“

სცენა სპექტაკლიდან დ. კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“

დავით კლდიაშვილის სამყაროში

მიხეილ ვაშაძისათვის განსაკუთრებით ახლობელი იყო დავით კლდიაშვილის შემოქმედებითი სამყარო. ეს შემთხვევითი არ არის. ბატონი მიხეილი მთელი სისავსით გრძნობდა კლდიაშვილის სამყაროს არა მხოლოდ იმიტომ, რომ იმავე კუთხის შვილი იყო (თუმცა ამ ფენომენსაც ჰქონდა თავისი მნიშვნელობა). იგი სისხლხორცეულად გრძნობდა იმერეთის კოლორიტსაც, იქაური ინტონაციის, პლასტიკისა და რიტმის თავისებურებას. ცნობილია, რომ იმერული კოლორიტი ერთობ გამორჩეული ფენომენია, ისევე როგორც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებისა, (კახური, რაჭული, მეგრული და ა.შ.). შორს წაგვიყვანს იმაზე საუბარი, თუ რატომ მოხდა ასე. ერთი კია, რომ იაკობ გოგებაშვილის აზრით, ასეთი განსხვავებულობა ქართველი ერის განახლების, დაუბერებლობის მიზეზიცაა. ასეა თუ ისე, ბევრი რამ არის სპეციფიკური და იგი თავის ფერს აძლევს მხატვრულ შემოქმედებას.

მ. ვაშაძე, როგორც ჭიათურის მკვიდრი, კარგად იცნობდა „იმერული“ გმირების ინტონაციას, მათ იუმორს, საოცარ პლასტიკურ ჟესტებსა და ურთიერთობის ფორმებს.

მან შექმნა დავით კლდიაშვილის გმირთა საოცარი ნიღბები. ისინი თითქოს იტალიური რენესანსული კომედია დელარტეს ნიღბებს მოგვაგონებენ, მაგრამ ქართული სულითა და იუმორის ფიქრულად ადრინდელი არის გაბრწყინებული:

პლატონ სამანიშვილი!...

დარისპან ქარსიძე!...

ფილიპე ბარბაქაძე!...

სოლომან მორბელაძე!...

ეს ხომ მართლაც მთელი სამყაროა, - სრულიად ახალი, განსხვავებული, მაგრამ პირველწყაროსაგან შთაგონებული სამყარო: თითოეული მკაფიოდ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, თუმცა ბევრიც საერთო აქვთ, ეს ბედისა და ცხოვრების წესით შექმნილი ერთობაა.

მიხეილ ვაშაძე ერთგულია მწერლის ჩანაფიქრისა, მაგრამ თავისებური ინტონაციითა და პლასტიკით განსახიერებული.

ერთ-ერთ წერილში ბატონ მიხეილს აქვს ასეთი ფრაზა: „ძნელია იყო არტიისტი“. ეს არის მაღალი პასუხისმგებლობის გრძნობა პროფესიონალისა, რომელმაც იცის მსახიობის ხელოვნების მთელი საიდუმლოება. ხოლო, ვინც ნამდვილი ხელოვნების ფასი იცის, არ შეიძლება მთელი სერიოზულობით არ ეკიდებოდეს მას. მ.ვაშაძე წერს: „*მე ძირითადად ვმუშაობ შემდეგნაირად. ჩემს პირველ მოვალეობას შეადგენს ავტორის ბიოგრაფიის, მოღვაწეობის, მისი ეპოქის, მიმართულებისა და მსოფლმხედველობის შესწავლა. ყოველივე ამას დამოკიდებულება აქვს ავტორის პიესის ტიპთან, მიღებული როლის რეალურ სახეში გამოსახატავად. რეჟისორთან ერთად ვეძებ იმ ხასიათებს, და განსაკუთრებულ ნიშანდობლივ თვისებებს, რითაც ხასიათდება როლი, შემდეგ ვეძებ სხვათა თვისებებს, ხომ შეიძლება მთლიანი თვისებები გვაკავშირებდეს ერთმანეთს. ვმუშაობ სიტყვიერ მასალაზე დასახვეწნად, ვიყვარებ ჩემს როლს*“. მსახიობის ამ გამარტებაში ჩანს მისი ფართო ინტერესი, ხელოვანის ინტელექტუალური ორიენტირი და პორიზონტი უთუოდ გავლენას ახდენს შესრულების კულტურაზე.

ამ მხრივ მიხეილ ვაშაძეს მუდამ ბევრი საზრუნავი და საფიქრალი ჰქონდა, მას შეხება უხდებოდა სულ სხვადასხვა ეპოქის, მიმდინარეობისა და ხასიათის ნაწარმოებებთან. ეს იყო ანტიკური ეპოქის უღრმესი ტრაგიკული პათოსის ოიდიპოსი თუ რენესანსული იაგო, ან პეტრუჩიო, მაგრამ საქმე სრულიადაც არ იოლდებოდა იმიტ, რომ მას უახლოესი სამყაროს გამოხატვა უხდებოდა. ჩვენ ვლაპარაკობთ დავით კლდიაშვილის შემოქმედებაზე.

ჭიათურის აკაკი წერეთლის სახელობის თეატრის ისტორია წარმოუდგენელია დავით კლდიაშვილის ნაწარმოებების გარეშე, იგი თითქოს მუდამ იყო მისი რეპერტუარის აუცილებელი ნაწილი.

როდესაც დ. კლდიაშვილის „ირინეს ბედნიერება“ დაიდგა პირველად თბილისში, სპექტაკლი დამარცხდა... ვასო აბაშიძემ მასში კომედიური საწყისი წამოსწია და წარმოდგენას კრიტიკით შეხვდა თვით დავით კლდიაშვილიც. ლადო მესხიშვილმა

გაამხნევა მწერალი და დაჰპირდა, რომ ქუთაისში დადგამდა მის პიესას. მართლაც იმავე წელს დაიდგა ქუთაისში“. ...თბილისელებს მაინც და მაინც არაფრად მოეწონათ ეს დრამა, იმერელმა აქტიორებმა კი მშვენივრად შეიგნეს იმერული ცხოვრება და ტიპები“¹. კუთხური კოლორიტის გაფეტიშება დამახასიათებელი იყო მე-19 საუკუნის თეატრისათვის, ჭიათურის თეატრმა კი შესძლო დ.კლდიაშვილის გმირების ისე წარმოჩენა, რომ მათ მიანიჭა ფართო განზოგადება.

ნაზი იუმორი და რალაც პოეტური სევდა თან სდევს დავით კლდიაშვილის ნაწარმოებებს. მწერლის ნაღვლიანი კილო გულისტკივილია იმის გამო, თუ როგორ შებღალა დრომ ბუნების შვილთა ადამიანური ღირსებები. მან აზნაურთა ყოფის მიღმა დიდი და ზოგად ეროვნული მნიშვნელობის პრობლემა დაინახა.

დ.კლდიაშვილმა იგრძნო, თუ როგორ შეირყა ფუძე მაგარი ქართული სოფლის სტაბილური ცხოვრება, ქალაქისაკენ დაიძრა ხალხი. მომრავლდა ნასახლარები და ჩამქრალი კერები, გაპარტახების წინაშეა აზნაურებიცა და გლეხობაც. ერთნაირად დრამატული სურათი იშლება ყველა წოდების წინაშე. განა შრომა აკლიათ „ქამუშაძის გასაჭირის“ გმირებს? რა ღონეს არ მიმართავს ოტია, მაგრამ ოჯახი მაინც ვერ დააყენა ფეხზე. ამ პირქუშ ფონზე როგორი კოლორიტით და ოსტატური სიმსუბუქით ასრულებდა მიხეილ ვაშაძე პორფირის როლს, მაგრამ სულ სხვა ინტონაციებითა და ფიქრიანი განწყობილებით თამაშობდა პლატონისა და დარისპანის როლებს. ხოლო ფილიპე ბარბაქაძის სახის შექმნაში ისეთი ნათელი და გულუბრყვილოდ უშუალო იყო, რომ მსახიობი კი არ თამაშობდა, არამედ თითქოს სცენა ცხოვრების გაგრძელება იყო.

მ. ვაშაძე ოსტატურად აგებდა სცენურ ურთიერთობებს, გრძნობდა პარტნიორს. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველთვის და ყოველ სპექტაკლში, მაგრამ სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მას დ.კლდიაშვილის ნაწარმოებებში. აქ დიალოგი ერთ-ერთი „მთავარი მოქმედი პირია“. იგი მდიდარია ქვეტექსტებით, ნაგულისხმევი აზრით. ქვეტე-

1. გაზ. „კვალი“, 1901, 49.

ქსტით მდიდარი დიალოგის ვირტუოზი იყო მ.ვაშაძე. სანიმუშოდ დავიმონებთ სცენას „პლატონ სამანიშვილიდან“, ეს არის კლასიკური მაგალითი ქვეტექსტების გრძნობისა სცენურ სიტუაციაში. „პლატონი სადედინაცვლოს საძებრად გაემზადა - „ნავალ,... ხვალ ნავალ - ამოიოხრა პლატონმა, - ეგებ ცხენი გამოვართვა ვისმეს, და ნავალ... თუ დავიგვიანე, მაგ დალოცვილი მე აღარ მომიცდის და თავისას იზამს!... ჰეი, ჰეი!... - ნალვლიანად წამოიძახა მან და მეზობლებში წავიდა ცხენის სათხოვრად“... მეზობლებმა კარგად იციან ერთმანეთის ხასიათი. ამიტომ ისინი ერთმანეთს არ უმტკიცებენ, რომ ცხენი სუსტია და არ გამოდგებაო. პლატონმა მეზობლისაგან „ძალზე გამხდარი, ზურგდაშავებული ცხენი გადმოიყვანა ეზოში“, მელანომ რომ ეს დაინახა, ქმარს ჰკითხა - ამაზე შეჯდომა რავა შეიძლება?

- აბა, ფეხით ვის მივადგე, შე ქალო?!

- კი, მარა, სულ არ მოგჯება ამ საცოდავს ზურგი?

- ფეხ-ფეხა მივყვები ბატონო, ფეხ-ფეხა მივყვები!... სირცხვილისათვის მიმყავს, თვარა რა!“...

და კიდევ ერთი საუბარი: „ბეკინა ცხენით მიმავალ პლატონს რომ დაინახავს, რძალს ჰკითხავს:“ - არ დოუვარდეს გზაში შე ქალო!...

- სხვის შესახედავად წეიყვანა ბატონო... სირცხვილ-სანამუშოდ, თვარა სხვებზე რას არგია!“...

მიხეილ ვაშაძის - პლატონის კარდაკარ სიარულში იყო რალაც დონკიხოტისეული, ერთდროულად ცოცხლობდა მასში იუმორი და ნალველი, ნამდვილი „ცრემლიანი სიცილით“ თამაშობდა მსახიობი და მთელი სპექტაკლიც ამ განწყობილებით ვითარდებოდა. როცა მოთხორობის სცენიურობაზე ვსაუბრობთ, პირველ რიგში ეს ითქმის დიალოგზე. ამ მხრივ კი, დ.კლდიაშვილი ნამდვილი ვირტუოზია:

პლატონი ეკითხება არისტოს, მართლა ეძებს თუ არა სადედინაცვლოსო:

- ვეძებ! - მიუგო მან ბოლოს.

- თქვენ ძმა გყავთ?

- არა.

- და?

- გათხოვდა!

- კაი დაგეშართოთ“.

პლატონის შეკითხვაზე ნამდვილად ორნაქმარეცია მამი-
დათქვენი თუ არაო, - არისტო პასუხობს:

- რასაკვირველია, ორნაქმარევი... წინედ უცნობლადეს ჰყავ-
და, მერე - ბრეგაძეს.

- შვილი არ ჰყოლია არც ერთთან?

- გეფიცებით, პატიოსნებას, შვილი არ ჰყოლოდეს თავის
დღეში!

- დიდხანს ჰყავდა უცნობილადეს?

- თხუთმეტი წელიწადი, - და არისტოს გაეცინა.

- თხუთმეტი წელიწადი... ბრეგაძეს?

- რვა! - ისევ სიცილით მიუგო არისტომ.

- რვა!

- ჰო, რვა! ეგ ნამეტანია, ყმანვილო! - ველარ იკავებდა სი-
ცილს არისტო“.

დიალოგი აქ გმირის დახასიათების მარჯვე ფორმაცაა. მნიშ-
ვნელოვანი აზრის მოკლედ გამოთქმაში მკაფიოდ ვლინდება
კლდიაშვილის ენისა და საერთოდ სტილის ბუნება.
დ.კლდიაშვილისათვის ინტონაცია აქტიური მხატვრული საშუ-
ალებია. იგი ავსებს გმირის ხასიათს, ჰქმნის გარკვეულ განწყო-
ბილებას, მიუთითებს თუ როგორი პოზიცია აქვს პერსონაჟს ამა
თუ იმ საგნის მიმართ. გმირის ინტონაციები ნამდვილი არტის-
ტიზმით არიან შეფერილნი და რაც მთავარია საოცრად მდი-
დარნი ქვეტექსტით. როდესაც ჩვენ ვუსმენთ დ.კლდიაშვილის
გმირებს, ვგრძნობთ, თუ რა მნიშვნელობით წარმოსთქვამენ
ხოლმე ფრაზას, რომელსაც თითქოს სულ სხვა დანიშნულება
უნდა ჰქონდეს.

მიხეილ ვაშაძე ყოველგვარ სიტუაციაში, რაოდენ სასაცილ-
ოც არ უნდა ყოფილიყო, მაინც არ ივიწყებდა გმირის შინაგან
განწყობილებას, მის სევდიან ინტონაციას.

„სამანიშვილის დედინაცვალი“ დაიდგა 1932 წელს. მას შემ-
დეგ თითქმის ათეულ წლობით იყო რეპერტუარში. მუდამ „რეპ-“

ერტუარშია მ.ვაშაძის პლატონის უსაზღვროდ დრამატული და კოლორიტული სახე“.¹

როდესაც პლატონ სამანიშვილზე ლაპარაკობდნენ კრიტიკაში, ზოგჯერ შეიმჩნეოდა საბჭოური იდეოლოგიის გავლენა. მაგ. რ.ქორქია, რომელიც საერთოდ კეთილგანწყობილი იყო მიხეილ ვაშაძის მიმართ და პატარა წერილიც დანერა ბატონი მიხეილის შემოქმედებითი ცხოვრების 30 წლისთავთან დაკავშირებით, პლატონის როლის შესრულების გამო წერდა: „შესანიშნავია მიხეილ ვაშაძის პლატონ სამანიშვილი, რამდენი ტრაგიზმია ამ უბედურ და სასაცილო მდგომარეობაში ჩამდგარი ადამიანის ცხოვრებაში. ჯერ კიდევ გუშინ საკვებ იყო ჩვენი სოფელი ასეთი ტრაგიკომიკური პერსონაჟებით. რა მძიმე დრამები ამძიმებდა ჩვენი მამების ცხოვრებას ახლო წარსულში და როგორ განმინდეს ცხოვრება ასეთი დუხჭირი ადამიანის დამამცირებელ კერძო საკუთრების ბალასტისაგან“.

რ. ქორქიას შეფასების მეორე ნაწილი სრულიადაც არ იყო რეალიზებული მ.ვაშაძის შესრულებაში. მ.ვაშაძის პლატონი არ იყო „კერძო საკუთრების ბალასტისაგან“ გასაწმენდი გმირი. პირიქით, მისი პლატონი ზოგადადამიანური ჰუმანისტური სახეა, რომელიც ყოველ დროში იწვევდა თანაგრძნობას, რადგან მისი მდგომარეობა ცხოვრების პირობებით იყო გამოწვეული. რ.ქორქიას დასკვნა მსახიობის მიერ როლის შესრულებიდან კი არ გამომდინარეობდა, არამედ მისი „იდუური ინტეპირება“ იყო მხოლოდ.

რას ვიზამთ, დრო იყო ასეთი!...

დ.კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“ იმდენად სცენური მოთხრობაა, რომ თითქმის ყველა თეატრში იდგმებოდა. მოთხრობა რამდენჯერმე დაიდგა რუსთაველის თეატრშიც. მათ შორის უაღრესად საინტერესო ფორმით რ.სტურუას და თ.ჩხეიძის მიერ. პირობითი თეატრალური ესთეტიკა საოცრად ახლობელი აღმოჩნდა კლდიაშვილის სტილის მწერლისათვის. ჭიათურელების სპექტაკლი არ იყო ამგვარი „ტოტალური პირობითობით“ წარმოდგენილი, მაგრამ ყოველი სახე დიდ რეალ-

1. ს.ჭეიშვილი, მ.ვაშაძე. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1970, №6.

იზმთან ერთად თავისთავში ატარებდა გამოსახვის პირობით ფორმებს, თუმცა მთავარი მაინც სიმართლე იყო. „სიმართლე, მხოლოდ სიმართლე და სხვა არაფერი“, - ამბობდა მწერალი.

თეატრი ერთგული დარჩა მწერლის ფსიქოლოგიური რეალიზმისა.

ხშირად აღნიშნავენ ხოლმე ბეკინა სამანიშვილისა და პლატონის ანუ მამა-შვილის დიალოგს, როგორც სიმართლის კლასიკურ ფორმას. ჩვენ ვლაპარაკობთ გ.ნუცუბიძის ბეკინასა და მ.ვაშაძის პლატონის დიალოგზე. რა საოცარი სიმართლით წარიმართა მთელი საუბარი, როგორი უბრალო და გასაგები იყო ყველაფერი! მ. ვაშაძე ნამდვილი დემოკრატი მსახიობი, ხალხურობის დალით აღბეჭდილი.

ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ჭიათურის ა.წერეთლის სახ. სახელმწიფო თეატრი ხშირად უბრუნდებოდა დ.კლდიაშვილის შემოქმედებას. ასე მაგალითად, 1921 წელს მ.ქორელის რეჟისორობით დაიდგა „დარისპანის გასაჭირი“.

1925 წელს კვლავ დაიდგა იგივე პიესა ნ.გამრეკელ-თუხარელის რეჟისორობით. 1928 წელს დაიდგა ვ.შალიკაშვილის რეჟისორობით. რეჟისორმა ს. ცომაიამ იგი დადგა 1942 წელსაც, ხოლო 1952 წელს ი. თალაკვაძემ დადგა „ირინეს ბედნიერება“ და „დარისპანის გასაჭირი“, 1938 წელს დაიდგა „სამანიშვილის დედინაცვალი“, შემდეგ ს.ცომაიამ დადგა 1951 წელს. პ.ფრანგიშვილმა და ს.ცომაიამ დადგეს 1957 წელს. დაიდგა 1967 წელსაც. 1962 წელს დაიდგა „ქამუშაძის გასაჭირი“.

დ.კლდიაშვილის ნაწარმოებთა სცენური ისტორია გრძელდება...

1938 წელს სპექტაკლის მხატვარი იყო ვ.სიდამონ-ერისთავი. პრესა იმთავითვე კარგად შეხვდა სპექტაკლს: „*ბეკინა*, - წერდა „ჭიათურის მაღაროელი“ - *სულითა და გულით წარსულს ეკუთვნის, ხელგაშლილ ცხოვრებას შეჩვეული, ქალებისა და ქეიფის მოყვარულ მოხუცს მომავალი აშინებს. მას (მსახიობი გ.ნუცუბიძე) არ უნდა იგრძნოს აზნაურების ტრაგედია, სავაჭრო კაპიტალიზმით გამოწვეული. სულ სხვაგვარი მოაზროვნეა ბეკინას შვილი პლატონი (მ.ვაშაძე) თუ მისი მამა ძველ ცხოვრებას*

ეკუთვნის, პლატონი პირიქით, იგი ღრმად გრძნობს მომავლის მიწოლას“.¹

აქ მთავარი არ არის პრიმიტიული განსჯა რთული სოციალური პროცესებისა, ავტორის დადებითი პოზიციაა საგულისხმო. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ჭიათურის თეატრს დიდი ტრადიცია აქვს რეალისტური ხელოვნებისა. აქ მოღვაწეობდნენ: ა.ნუნუნავა, ვ.შალიკაშვილი, კ.ანდრონიკაშვილი. ისინი პირველი პროფესიონალი რეჟისორები იყვნენ, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს ფსიქოლოგიური რეალისტური თეატრის ტრადიციებს.

პლატონ სამანიშვილი მიხეილ ვაშაძის ერთ-ერთი საუკეთესო სახე იყო. სწორედ ისეთი, როგორც გრ.რობაქიძე ამბობდა, რომ იმერეთი ფანტასმაგორიაა და სცენაზე მისი გამოსატყა ფანტასმაგორიული უნდა იყოსო.

სწორედ ასეთი მჩქეფარე არტისტიზმით იყო გაბრწყინებული მიხელ ვაშაძის პლატონ სამანიშვილი. სცენური გამოსატყა მოითხოვდა განსაკუთრებულ არტისტულ მანერას, სადაც ზომიერებას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ეს ბენვის ხიდზე გასვლას ნიშნავდა. ქართულ თეატრში კი ხშირად „იმერლობანას“ თამაშით უნდოდათ ფონს გასვლა. ეს იმიტაციური სტილი ბანალურია და გარკვეული დონის მაყურებელზეა ორიენტირებული. მთავარია გააცინონ მაყურებელი. ასეთი ტრადიცია დამკვიდრდა ჩვენს თეატრებში მეტწილად, მაგრამ ამ ტრადიციამაც განიცადა ტრანსფორმაცია. განსაკუთრებით ნი-იანი ნლებიდან.

ჭიათურის თეატრში კი სულ სხვა მდგომარეობა იყო. მას არ დასჭირვებია ნოვაციები, რადგან სცენაზე კლდიაშვილის გმირებს კი არ თამაშობდნენ, არამედ თვით ბუნების მართალი ხმები ისმოდა იმთავითვე. თითქოს ნაშლილიყო ზღვარი ცხოვრებასა და მხატვრულ სინამდვილეს შორის. ყველაფერს ბუნებრიობის ხიბლი ჰქონდა. სცენაზე არავინ არტისტობდა, არ იმერლობდა, არ თამაშობდა, იგრძნობდა, რომ სცენაზე გამოსატყა სინამდვილე პირველქმნილი უშუალოებით იყო აღბეჭდილი.

1. გაზ. „ჭიათურის მაღაროელი“, 1978, №100.

თვით ცხოვრება ისახებოდა სცენებსა და ადამიანთა ხასიათებში. არ არის შემთხვევითი, რომ ჭიათურის თეატრს თითქმის არ შორდებოდა დავით კლდიაშვილის სახელი. წლების მანძილზე გადიოდა „სამანიშვილის დედინაცვალი“, სიცილისა და ცრემლების ზღვარზე „თამაშდებოდა“ ყველაფერი. ფაქიზ იუმორს ცვლიდა ღრმა დრამატიზმი, რომელიც ტრაგიკულ უღერადობას იძენდა ხშირად. ევოლუცია გმირისა, რომელიც მ.ვაშაძის პლატონის სახეში იყო კოდირებული, სავსე იყო ათასი ნიუანსებით და დეტალებით. მსახიობი საოცარი სიმართლითა და ოსტატობით ძერწავდა მას... მიხეილ ვაშაძე პლატონის როლის შესრულებას იწყებდა მშვიდი ტონით. საუბრობდა ყოფითი რეალისტური ინტონაციით. ყოველი ფრაზა კარგად იყო მოფიქრებული და მოზომილი, მსახიობი ცდილობდა შეენარჩუნებინა ზომიერება, არ აპყლოდა მაყურებლის რეაქციებს, რომელიც მას ილუსტრაციულობისაკენ უბიძგებდა.

მიხეილ ვაშაძე სავსებით ფლობდა აუდიტორიას და თავის ნებაზე მართავდა მაყურებელს. მშვიდი ინტონაცია საწყისი სიტუაციისა მისთვის კონტრასტული ხერხი გახლდათ. ამასთანავე, საჭირო იყო ენერგიის განაწილება, რადგან მსახიობს წარმოდგენაში დიდი გზა ჰქონდა გასავლელი. გმირის ცხოვრების ევოლუციას სიღრმეებისაკენ მიჰყავდა იგი. ყოველი მომდევნო სცენა ახალ-ახალ სიურპრიზებს სთავაზობდა მაყურებელს და იქმნებოდა ჯადოსნური წრე, რომელშიც მისი გმირი ექცეოდა. ამ წრეში მოიაზრებოდა მთელი ცხოვრება.

მიხეილ ვაშაძის წამიერი არტისტული აფეთქება მაშინ ხდებოდა, როცა შეიტყობდა მამის - ბეკინა სამანიშვილის განზრახვას, ცოლი შეერთო. აფეთქება იყო ძლიერი და შთამბეჭდავი. ჯერ მკაცრი ტონისა, მაგრამ უმაღლესი შერბილებული ინტონაციით. მის სახეზე ერთბაშად ირეკლებოდა გაოცებაცა და შეშფოთებაც.

- მღუპავ მამა? - გაისმოდა სასოწარკვეთილი ხმა, მაგრამ ბეკინას (გ.ნუცუბიძე) დამამშვიდებელი, დარბაისლური ტონი ამსუბუქებდა ატმოსფეროს. მიუხედავად ამისა, ვაშაძის გმირისათვის უკვე ნათელი იყო, რომ ამიერიდან მშვიდი ცხოვრება

აღარ ექნებოდა. მიხეილ ვაშაძე მალე ოსტატურად ცვლიდა ინტონაციას და თავის განზრახვას უქვემდებარებდა ყოველ სიტყვასა და მოქმედებას. იგი ხედავდა, რომ თავის გადარჩენის საშუალება თავადვე უნდა მოენახა და ამიტომ მიდიოდა ზნეობრივ კომპრომისზე.

ნამდვილი დიდი არტისტული ვირტუოზობით იმართებოდა მამა-შვილის საუბარი იმის შესახებ, რომ პლატონს უნდა ეკისრა მაშელობა. ამის გამოცხადება ბეკინასათვის შოკი იყო. პლატონი მართლა გადადგამდა ასეთ ნაბიჯს? ნუთუ ისე დაიმცირებდა თავს, რომ მაშელობას იკადრებდა?

იკადრებდა!...

ცხოვრებამ აიძულა მიხეილ ვაშაძის პლატონი გადაედგა ეს ნაბიჯი. პლატონ სამანიშვილი და დარისპან ქარსიძე - ორი ტრაგიკომიკური ბედის ადამიანი ერთიანდებოდა მიხეილ ვაშაძის არტისტულ სამყაროში. ერთი მამის საცოლეს ეძებს, მეორე - შვილის საქმროს. დადიან ეს უცნაური ბედის ადამიანები კარდაკარ, დადიან სოფლიდან სოფელში და იმერეთის სივრცე ისე იშლება, თითქოს მთელი ქვეყანა მოეაროთ, თითქოს ბევრად მეტი გზა გაევიდეთ, ვიდრე სინამდვილეში. ორივენი ერთი ადამიანის სულში იყვნენ მოქცეულნი. ეს ერთი ადამიანი ბატონი მიხეილი გახლდათ. მან გაითავისა ბედი უბედურთა და საოცარი ტკივილით გამოხატა იგი. სიტუაციათა ერთგვაროვნებას თითქოს გარკვეული ერთფეროვნებაც უნდა წარმოექმნა, მაგრამ სწორედ აქ გამოვლინდა მსახიობის ფართო დიაპაზონი და ნამდვილი ოსტატობა. მან სრულიად განსხვავებული სახეები შექმნა, განსხვავებული თავისი შინაგანი სამყაროთი და გამოხატვის ოსტატობითაც.

...პლატონ სამანიშვილმა იპოვა სადედინაცვლო. თითქოს ქარიშხალი ჩადგა. იშოვა საიმედო ქალი, ორნაქმარევი, რათა შვილი არ შესძენოდა, ანუ არ გაჩენილიყო ძმა, რომელიც პლატონს გაუყოფდა სამემკვიდროს.

ახალი სიცოცხლის გაჩენის უნივერსალ იდეას, მის მაღალ ჰუმანიზმს უპირისპირდება ეკონომიკური პრაქტიციზმი, მაგრამ არის კი ჰუმანური პლატონის სურვილი? რატომ არ არის ჰუმა-

ნური მისი და მისი ოჯახის შიმშილისაგან დაცვა? სად არის სი-
მართლე?

მიხეილ ვაშაძის შესრულება გაივლიდა რამდენიმე საფეხურს,
რათა ჩამოყალიბებულიყო მთლიანი სახე. ერთ-ერთი მთავარი
ეტაპი იყო მოცილის გაჩენის იდეა.

პლატონის სიზმრის საოცარი ტრანსფორმაცია ხდებოდა
სცენაზე. პლატონის ქვეცნობიერ სამყაროში წარმოქმნილი სუ-
რათები იწყებდნენ გაცოცხლებას და საოცარი ენერგიით
ამეტიყველებას. ყველაფერი იძირებოდა მოჩვენებათა ქაოსში,
ყველაფერი პლატონის წინააღმდეგ ამხედრებულიყო.

მსახიობის შემოქმედებითი ექსტაზი გამაოგნებელ შთაბეჭდ-
ილებას ახდენდა მაყურებელზე. ცნობილი მსახიობი პ.კობახიძე
წერდა: „დავით კლდიაშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალში“
შესანიშნავი უბრალოებით ანსახიერებს ამხ.ვაშაძე პლატონ სა-
მანიშვილის როლს. მე ბევრი შემსრულებელი მინახავს ამ რო-
ლის, მაგრამ ვაშაძეს იმდენად თავისუფლად და კოლორიტუ-
ლად ჰქონდა გადმოცემული ეს სახე, რომ მიუხედავად იმისა,
რომ რვა წლის წინ ვნახე, დღესაც არ მშორდება მეხსიერე-
ბიდან“.¹

პლატონ სამანიშვილის ხაზი სცენაზე დრამატულ „პლანში“
განვითარდა. თვით სიტუაციის კომიზმიც კი ვერ ანელებდა მიხ-
ეილ ვაშაძის შინაგან დაძაბულობას. მაყურებელზე დიდ შთაბე-
ჭდილებას ახდენდა მისი მონოლოგები, მისი განცდები, მომავ-
ლის მისეული გრძნობა.

ბევრი რამ ჰქონდათ საერთო პლატონისა და დარისპანის
სახეს. ზოგჯერ იფიქრებ კიდევ, თითქოს ერთი კაცის დიდი და
რთული ცხოვრების ისტორიაა გადმოცემულიო. მიხეილ ვაშაძე
დიდი სირთულის წინაშე იდგა, როცა დარისპანს თამაშობდა.
მას უნდა მოეძებნა ახალი ფორმები, ახალი ფერები.

ეს კი ნამდვილი ოსტატისათვის არ იყო ძნელი. მან მართლაც
დიდი მხატვრული ძალით გააცოცხლა დარისპანის სახე. „მ.
ვაშაძემ შესძლო დარისპანის რთული სახის ოსტატური გასცე-
ნიურება“. - წერდა მწერალთა გაზეთი „ლიტერატურა და ხე-

1. პ.კობახიძე, გაზ. „ჭიათურის მალაროელი“, 1956, 10.06.

ლოვნება“ გაზეთისვე აზრით, ვაშაძე დინჯად გადმოგვცემს დარისპანის სულიერ ტრაგედიას, ტრაგედიას ადამიანისას, რომელიც სილატაკის კლანჭებში ფართხალებს და რომელსაც ოთხი გასათხოვარი ქალიშვილი ჰყავს. ვაშაძის დარისპანი მაყურებელში იწვევს თანაგრძნობას, მსახიობი ამხელს იმ საზოგადოებრივი წესწყობილების უკუღმართობას, რომელმაც ადამიანი ამ დღემდე მიიყვანა.

დარისპანი მ.ვაშაძის ურთულესი სახეა.

პიესაში იგრძნობა ეს ატმოსფერო. „დარისპანის“ გმირების აწრიალებული ხეტიალი კარიდან კარზე, ძიება იმისა, რომ გამართლება და მიზანი მოუნახონ თავიანთ არსებობას, სწორედ ამ ატმოსფეროს ზემოქმედების შედეგია.

პიესის კომედიური გარსის მიუხედავად, დარისპანის გასაჭირის შინაგანი პათოსი ტრაგიკულია - ტრაგიკული არსი პიესის გმირთა მდგომარეობისა, ისტორიული აუცილებლობის შედეგად რომ წარმოიქმნა. პიესის გმირები გრძნობენ, თუ რა ყოფაში ჩააგდო ახალმა ცხოვრებამ, ცდილობენ თავი დააღწიონ შექმნილ პირობებს. „ჭირსა შიგან გამაგრება“, როგორც თვითდაცვის ინსტინქტი და ქართული ხასიათის ეროვნული კოლორიტი, მათ აიძულებს იმოქმედონ თავიანთი პირობების შესაცვლელად. ასეც არის. კლდიაშვილის გმირები უაღრესად მოძრავი და მოქნილი ადამიანები არიან. თითქმის ყველა რაღაცას აკეთებს, ყველა თავისებურად ცდილობს გაუმკლავდეს ცხოვრების სიმძიმეს, მაგრამ ისტორიულად განწირული კლასის ბედის ნალმა შეტრიალება შეუძლებელია.

ჭიდილი მძაფრი და უკომპრომისოა, ადამიანთა ნაწილი პირდაპირ შოკირებულია არა მარტო ცხოვრების პირობებით, არამედ იმითაც, რომ დარღვეულია თვით ყველაზე ახლობელ ადამიანებთან ურთიერთობაც. ყველაზე მეტად ეს ჩანს „დარისპანის გასაჭირში“, კაროჟნა და ნატალია გაცეხულნი შესცქერიან მშობლებს. რადგან მშობლები თავს არ ზოგავენ, ოღონდ როგორმე „გაანათხოვრონ“ შვილები. ახალგაზრდების წარმოდგენაში მშობლის ცნებაც კი განიცდის ცვლილებას, ხდება ღირებულებათა გადაფასება, ალერსიანი, უანგარო მშობლის ადგილს

იჭერს პრაქტიციზმით შეპყრობილი ექსცენტრიული ადამიანი. შვილები გრძნობენ ამ კონტრასტს და გულისტკივილით ამბობენ: „ვიქნებით ჩვენთვის“, მაგრამ მათი სურვილი ვერ აუქმებს წინააღმდეგობას, იგი უფრო ართულებს და ამძაფრებს სიტუაციას, ქმნის უფრო მრუშე სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ატმოსფეროს. მათ სიტყვაში ისახება ღრმა ტრაგიკული გძრნობა.

დარისპანი - იქნება მისთვის!... ჰმ, შენახვა არ გინდა ქალბატონო? ვერ შეგინახეთ ყველა ბოშო, ვერა, ვერა... მინდა პატრონს ჩაგაბარო... რომ ველარ შევხვდი იმ სულწაწყმედილს! მარა, ვაი თუ ღმერთს არც კი გეეჩინოს თქვენი ბედი და ილბალი, ვაითუ კენტებად ყვეხართ გაჩენილები?

პელაგია - ათასნაირად ვენვალები, თავს ვიკლავ - კაცმა ხელი არ მოგკიდათ, თავი რომ დაგანებოთ, ვინლა შემოგხედავთ, თქვე შავ დღეზე გაჩენილებო, ვილა? უნდა ჩაბერდეთ თქვენს ნაცარში, თქვე უბედურებო?!

დარისპანსა და პელაგიას ერთნაირი რეაქცია აქვთ შვილების ბედზე, მათ მომავალზე. ერთნაირად განიცდიან შიშს უპერსპექტივო მომავლის წინაშე. შვილების გაუთხოვრობას მათთვის ორმხრივი უბედურება მოაქვს. პირველი დაკავშირებულია ეკონომიურ ფაქტორთან. საკუთარი შვილიც კი ზედმეტად ქცეულა ოჯახში. ეს მართლაც ნამდვილი ტრაგედიაა. მაგრამ სულ სხვა კატეგორიაში გადადის ტრაგიკული განცდა იმისა, რომ შეიძლება ბედმა მათ შვილებს მარტოობა გადაუწყვიტა ამ ქვეყანაზე. „კენტად გაჩენა“ და „ნაცარში ჩაბერება“ ტოლფასოვანი ცნებებია. მარტოობის განცდა ზარავს არა მარტო მშობლებს, არამედ კაროუნასა და ნატალიასაც. მშობლების სიტყვები ისე დიდი სევდითა და ტკივილით არის ნათქვამი, რომ კაროუნასა და ნატალიას უკვე აღარაფერი აქვთ სათქმელი. ისინი დუშან და ასე მწუხარებისაგან გახევებულნი გადიან სცენიდან.

დავით კლდიაშვილთან ადამიანის „კენტად გაჩენის“ საკითხი, ერთი შეხედვით, ძალიან უბრალო და მარტივ ფორმაში ვლინდება. მაგრამ არსებითად მას ღრმა ფსიქოლოგიური საფუძველი აქვს. როცა დარისპანი დაეჭვდება, რომ იქნება ღმერთმა მის შვილს მართლაც წინასწარ გადაუწყვიტა მარტოობა, მას ეუ-

ფლება შიშის გრძნობა. თუ მომავალი მართლაც ისეთია, როგორიც დარისპანს ესახება, მაშინ „კაროუნა უბედურ დღეზე გაჩენილა“. და აი, აქ ხდება სიტუაციის სრული შემობრუნება, პესიმიზმი გზას უთმობს ყოველისმომცველ ჰუმანიზმს.

„დარისპანის გასაჭირი“ სახეების მთელი გაღერეაა. ეს კი თეატრს საშუალებას აძლევს შექმნას სრულქმნილი მხატვრული ხასიათები, გვაჩვენოს მათი სცენური ცხოვრება, ცხოვრება იმ ადამიანებისა, რომლებსაც ერთი დღეც კი არ გაუტარებიათ უზრუნველად და უშფოთველად. დარისპანის სულიერ დრამას კომიკური უხერხულობა ანელებს. ამ სვეგამწარებულ ადამიანს ცხოვრებამ მძიმე ხვედრი არგუნა. ოდესღაც მდიდარი, სახელოვანი გვარიშვილის შთამომავალი იქამდე მივიდა, რომ თვით დაუნყო მაშვლობა საკუთარ ქალიშვილს. კარდაკარ დაჰყავს კაროუნა ეგებ ვინმემ კეთილი თვალით შეხედოს და გაათავისუფლოს ტვირთადქცეული შვილისაგან.

მ. ვაშაძის დარისპანი, ისევე როგორც პიესის სხვა გმირები, ერთმანეთს იშვიათად ეუბნებიან სიმართლეს, არა იმიტომ, რომ არ არიან გულწრფელნი, არამედ უჭირთ თვალი გაუსწორონ სინამდვილეს, მათ ჰგონიათ, რომ ამით ღირსებას ინარჩუნებენ, მაგრამ როდესაც აუცილებელია სიმართლის თქმა, ამბობენ კიდეც. დარისპანი პირდაპირ ეუბნება მართას იმას, რაც სხვებისათვის დაფარული უნდა იყოს: „შენ რაღა დაგიმალო, მართა ჩემო, ჩემი სისხლხორცი ხარ, ნამეტანი გაჭირვებაში ვიმყოფებით, მარა ამ ქალიშვილისაგან უფრო გვემატება გასაჭირი, შენ გენაცვალე, შენ გაშორა ღმერთმა ეს დღე, ჩვენ რომ გვადგია... ოჯახს ვერ ნახავ, რომ სამი და ოთხი ქალიშვილი არ ჰყავდეს გასათხოვარი და მთხოვნელი კი არსადაა, შენი ჭირი შემეყაროს... არსად არის! რაღაც უბედურებამ გული შეუცვალა ახლანდელ ყმანვილებს... აღარ ეკიდებიან ოჯახობას... ე. გოგოები კი გვიყრიან სახლში და გვიბერდებიან საცოდავად სახლში“...

არ შეიძლება დარისპანისადმი თანაგრძნობით არ განიმსჭვალო, როცა ამ გოდებას ისმენ. ეს არის დიდი დრამა, რომელიც „გაუღენთილია ნამდვილი ტრაგიზმით“ (კ.მარჯანიშვილი).

მაგრამ მ.ვაშაძის დარისპანი ცხოვრების კაცია და იცის, რომ საქმეს ვერ უშველის ნუნუნი, იგი ხშირად ფიქრობს ერთს და აკეთებს მეორეს. მართასთან გულწრფელი საუბრის შემდეგ იწყებს სრულიად სანინააღმდეგო მოქმედებას. ლამაზად ხატავს დარისპანი თავის „მოლხენილ“ ცხოვრებას პელაგიასთან, მაგრამ რაოდენ მოჩვენებითია ეს სიხარული!

...მართას ოჯახში მოვიდა ვაშაძის დარისპანი. მოვიდა და თან მოიტანა ღრმა გულისტკივილი და საუბრის უცნაურად პლასტიკური მანერა, როგორც დ.კლდიაშვილის გმირებს ჩვევიათ. ისინი უკმეხად არასოდეს ხვდებიან ერთმანეთს. თითოეულ მათგანს მეზობელთან თუ ნაცნობთან შეხვედრის თავისებური კილო და ინტონაცია აქვს გამომუშავებული.

როცა მართამ დარისპანი დაინახა, თავისთვის შეიცხადა: დასწყველა ღმერთმა, საიდან გაჩნდაო, მაგრამ როგორც კი სტუმარი მიუხალოვდა, ისე შესძახა „მობრძანდი, მობრძანდი, დარისპან, ჩემო“ - თითქოს სულ დარისპანის ნატვრაში იყო. ადამიანთა ურთიერთობის ამ ეთიკურ ნორმებს კარგად იცნობენ დ.კლდიაშვილის გმირები და ამიტომაც არ უძნელდებათ წარამარა იარონ ერთმანეთთან. ამგვარ შეხვედრა-საუბრეებში ერთმანეთს ამხნევენ, ახალისებენ, დარდს უმსუბუქებენ და აიმედებენ ხვალინდელი დღით...

დარისპანმა დაიწყო მოგზაურობა და აქვე დაიწყო მისი გაორებული ცხოვრებაც. მან კარგად იცის თავის ოჯახის ყოფა. იცის, თუ რა მძიმე ხვედრი არგუნა დრომ, მაგრამ მას არ შეუძლია არ შექმნას ახალი, მეორე მოჩვენებითი სამყარო, რომელიც უმთავრესად სხვების დასანახად არის გამოგონილი. ეს მეორე სინამდვილე მას ზოგჯერ ეხმარება კიდევ ისედაც შელახული თავმოყვარეობის დაცვაში. სწორედ აქ ძევს ზღვარი სიცილსა და მწუხარებას შორის. ჩვენ გულწრფელად თანავუგრძნობთ დარისპანს, მასთან ერთად ვწუხვართ, როცა მას სდევნის ცხოვრება, როცა ადამიანი იძულებული ხდება პირადი ღირსების დამამცირებელ გზას დაადგეს, მაგრამ ამასთანავე გულიანად გვეცინება მის საქციელზე, თუ რა უცნაური საშუალებით ცდილობს ბედის მოტრიალე-

ბას. მდგომარეობა კომიკურია, ხოლო გმირის დამოკიდებულება მოვლენასთან - სერიოზული. ამგვარ ტრაგიკომიკურ პლანშია გამოხატული მ.ვაშაძის დარისპანის გაორებული ბუნება.

დარისპან ქარსიძე ბრწყინვალედ დახატული სახეა დავით კლდიაშვილის „შემოდგომის აზნაურთა“ გალერეაში. კუდაბზიკა აზნაურს ერთადერთი სიმდიდრე შერჩა - ესაა მისი მოქნილი ენა. ესლაა მისი უკანასკნელი იარაღი და საშუალება, რომლითაც ცდილობს შეღავათი მოიპოვოს და შეიმსუბუქოს თავისი „გაძაღლებული ცხოვრება“. განა ასევე კუდაბზიკა არ არის სოლომან მორბელაძეც?...

სპექტაკლში იყო ერთი ასეთი სცენა. დარისპანმა მოამთავრა ერთ სოფელში მგზავრობა. ამაოდ იწვალა კაროჟნამ, რომ ოსიკოსათვის თავი მოეწონებინა. ტყუილად დაემდურა პელაგიასაც იმის შიშით, რომ ნატალია არ შესცილებოდა კაროჟნას ბედში. დამთავრდა ეს უცნაური შეჯიბრი. შერცხვა და დამცირდა დარისპანი, მაგრამ არა, იგი სცენიდან ისე არ გავა, კაცური ღირსება რომ არ აღიდგინოს. მან ხომ იცის, რომ პელაგიაც მის დღეშია. ამიტომ მიმართავს ასე მორიდებით: „ბატონო პელაგია, მგონი რაღაც გეწყინათ ჩემგან“... და როცა გაიგო, - არა, ჩემო ბატონო, რატომ ნებულობთო, მის სულში წამიერად იფეთქა სიხარულის ახალმა გრძნობამ, რომ ახლობელი საბოლოოდ არ მოიმდურა. გამხნევებული და გახალისებული დარისპანი წამოიძახებს: „რასაკვირველია, იმისთანა ბიჭის გულისათვის რავა ნავიკიდებით ჩვენისთანა ქალიშვილების პატრონები“... ამ სიტყვებმა პელაგიაც შეახალისა და ასე იმედიანი დაშორდნენ ერთმანეთს, მაგრამ დარისპანს მხოლოდ კარებამდე მიჰყვა ეს ილუზია, კარებთან კი ნალვლიანად ნაიჩურჩულა - „ღმერთო, კეთილად დააბოლოვე ჩემი მგზავრობა!“...

ნალვლიან იუმორს იწვევს დარისპანის ეს მოქმედებაცა და სიტყვაც.

ასეთი სევდითა და ნალველით გაიარა მიხეილ ვაშაძის გმირმა თავისი ცხოვრების ერთ-ერთი ეპიზოდი, მაგრამ მასში თითქმის მთელი მისი ცხოვრება იყო მოქცეული.

მიხეილ ვაშაძემ დარისპან ქარსიძის სცენურ ისტორიას სრულიად ახალი სახე შემატა. იგი ღირსეულად ამოუდგა მხარში ისეთ შემსრულებელს, როგორიც იყო, მაგალითად ვალერიან შალიკაშვილი. დ.კლდიაშვილი თავის „მემუარებში“ წერს: „დარისპანმა იპოვა თავისი მოსიყვარულე, განსხვავებულად მოსიყვარულე გამომსახველი - ვალერიან შალიკაშვილი, დარისპანი კაროუნას დაათრევდა, მე კი ორივეს: მინდოდა რიგიანი რამ ყოფილიყო. ნატო გაბუნიამ მთხოვა პიესა მის საბენეფისოდ, შევთავაზე „დარისპანის გასაჭირი“. პიესა წაკითხული იქნა პართენ გოთუასთან, მოწონებული, მაგრამ ნატომ არ დადგა, არ მოეწონა მართა. ამით ისარგებლა შალიკაშვილმა და თავის ბენეფისზე დარისპანის როლით გამოვიდა. ეს იყო ნამდვილი სიყვარულიანი დრამა, სიყვარულიანი მხატვრობა, ავტორის გადაუხდელი დაჯილდოება“.¹

სწორედ ასეთი თბილი და სულიერი ტკივილით იყო გაჯერებული მიხელ ვაშაძის დარისპანი. განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ის სცენები, სადაც დარისპანი კითხულობდა, თუ ვის რამდენი ქალიშვილი ჰყავდა გასათხოვარი. იმდენი ქვეტექსტი და „მეორე პლანები“ იყო მის ერთ სიტყვიან რეპლიკაში, რომ მაყურებელი მთელი სისავსით გრძნობდა დარისპანის გასაჭირის ქვეტექსტს.

პელაგია, დარისპანის არ იყოს, ქალიშვილების გათხოვების სურვილმა აიძულა სოფლიდან სოფელში ეძია სასიძო. ერთმა ბედმა შეახვედრა დარისპანი და პელაგია მართას ბინაზე. შეხვედრა ასე დაიწყო:

დარისპანი - (მოკლე სიჩუმის შემდეგ) - აქაური მცხოვრები ბრძანდებით?

პელაგია - აქაური, ჩემო ბატონო!... თითქმის მეზობელი ჩემი მართასი...

დარისპანი - კაი დაგემართოს!...

ეს იყო მოპირდაპირე მხარეთა დიპლომატიური მოსინჯვა. კლდიაშვილის გმირები ხშირად არ ენდობიან ერთმანეთის სიტყვებს და ამიტომ ნიადაგ იმას ცდილობენ, როგორმე შეიტყონ დაფარული აზრი.

1. დ.კლდიაშვილი, მოთხრობები, 1961, 243.

მ.ვაშაძის დარისპანმა შორიდან მოუარა სათქმელს. მან ჯერ მართა შეაქო: „ერთობ მარჯვე ქალია ეს ჩემი ნათესავი ქალი, ჩვენი მართა“, იგივე თქვა პელაგიამაც: „უმაგისოდ რა გვეშველებოდა, ჩემო ბატონო?“ - და ამ სიტყვებით მათ შორის რაღაც განსაკუთრებული ურთიერთობა მყარდება.

პელაგიას ამ სიტყვებმა უფრო შეათამამეს დარისპანი. მან კიდევ შეაქო მართა, შემდეგ კი პირდაპირ დაიწყო ადრე ჩაფიქრებულ თემაზე საუბარი: „სადაც კი ფეხი დაადგეს ჩვენმა გვარის ქალებმა, ყველგან სასახლოდ უჭირავთ საქმე“. აქ დარისპანი მართაზე ლაპარაკობს, მაგრამ არსებითად საკუთარ ქალიშვილებს ადიდება. მისი ამოცანაც ხომ ეს იყო!...

პელაგია გულწრფელად ამბობს თავის გასაჭირს. დაუფარავად ლაპარაკობს თავის გამწარებულ ცხოვრებაზე, იმაზე, რომ სამი ქალიშვილი ჰყავს გასათხოვარი და პატრონი კი არსად ჩანს.

სიტყვებს შორის სამი წერტილი დარისპანის დაუმთავრებელი სათქმელია. ამაშიაც არის დაფარული დარისპანის ტკივილი. დიახ, მას კი არ „ენანება მოშორება“, არამედ უჭირს ქალიშვილების გათხოვება.

დ.კლდიაშვილს არ უყვარს რთული დრამატურგიული ხლართები და პერიპეტიები. სადაა მისი პიესების ფაბულა. კრიტიკალივით ნათელია და გამჭვირვალე სიუჟეტის განვითარებაც.

დარისპანის გასაჭირში მთავარ გმირებს თითქმის ერთნაირი როლები აქვთ (მაგ.ნატალია და კაროჟნა, დარისპანი და პელაგია, ზოგიერთ გამოსვლაში დარისპანი და ონისიმე). ისინი ჰგვანან ერთი და იმავე როლების სხვადასხვა შემსრულებელს, ამიტომ იქმნება მრავალფეროვნება, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დ.კლდიაშვილის შემოქმედებაში.

„დარისპანის გასაჭირში“ მოქმედი პირები ხშირად უცვლიან ერთმანეთს როლებს ისე, რომ უცვლელი რჩება დედააზრი. ეს უმთავრესად იმის გამო ხდება, რომ გარემომცველი სინამდვილე ხშირად მათ ერთნაირ პირობებს უქმნის. დარისპანის ცნობილ რეპლიკას „ისემც კარგი დაგემართოსთ!“... ონისიმე მდიდარი და შეგნებული კაცის პოზით ხვდება (თუმცა ოდნავ დაწეული ტონით), „ვისაც ამოირჩევენ და მოიწონებენ, იმას გავატან, თუ არა

და იყვნენ,... ჩავაცმევ, დავახურავ, ფეხშიშველს არ გავარონიებ და“... ამ სიტყვებს წინ უძღვის ფრაზა (დარისპანის რეპლიკის პასუხად) „კაი არაა, მარა, რა ვუყოთ?“... სიმართლე წამოსცდა ონისიმეს და ამიტომ კვლავ წამოიწყო ახალი აქცენტებით აღსავსე ტრაბახი, კერძოდ, ის, რომ იგი შეგნებული, ახალი დროის კაცია და ქალიშვილს უსიყვარულოდ არ გაათხოვებს. დარისპანი მიუხვდა გადაკრულ სიტყვას და პასუხიც არ დააყოვნა, „სანამ კარგ ყმანვილს არ შეხვდება, არც კარგი მშობელი და არც გონიერი გასათხოვარი, რასაკვირველია, საქმეს არ გადანყვეტს. იცოცხლეთ, მთხოვნელები ბევრი დამიდის, ...სანამ კარგს არ შევხედავ, რაზე გავაგდო ჩემი მასიამოვნებელი ქალიშვილი ოჯახიდან?“... არსებითად გამეორდა იგივე. ონისიმეც ისევ მრავალმნიშვნელოვნად დაეთანხმა დარისპანს, როგორც ეს უკანასკნელი ონისიმეს, როცა სამი ქალიშვილის ყოლა მოუწონა.

„დარისპანის“ გმირების მთელი ურთიერთობა აგებულია ფარულ შინაგან დინამიკაზე. მათი ინტერესების შეპირისპირება ზოგჯერ მოქმედების რაღაც უჩინარ პროცესებზეა დამოკიდებული, მაგრამ ყველგან და ყოველთვის იგრძნობა გარეშე ძალის აქტიური ზემოქმედება.

ასე ფართო სოციალურ მასშტაბებში იყო მოაზრებული მ.ვაშაძის დარისპან ქარსიძის სახე. მიუხედავად იმისა, რომ ს.ცომაიამ შექმნა კარგი ანსამბლი, მაინც წამყვანი მიხეილ ვაშაძე იყო, არა იმიტომ, რომ მთავარ გმირს თამაშობდა, არამედ თავისი ოსტატობითა და მხატვრული განზოგადოებით.

ბატონი მიხეილი ფიქრობდა, რომ ძალიან ბევრი რამ მისცა დავით კლდიაშვილის რეალიზმმა.

მიხეილ ვაშაძის შემოქმედებაში ახალი კუთხით წარმოჩნდა ფილიპე ბარბაქაძის სახეც. ქართული თეატრის ბევრ სპექტაკლში ის ადგილი, სადაც ირინეს გათხოვებაზეა ლაპარაკი, ფილიპეს სახე კომიკური აქცენტებით იყო გამოხატული. მ.ვაშაძე კი მას ხაზს არ უსვამდა საერთოდ.

პიესაში მხატვრულად ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი სახეა ფილიპე ბარბაქაძე. მისი მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა და ძველი წარმოდგენები ოჯახზე, სიყვარულზე, მის ხასიათში სიმტ-

კიცეს ბადებს, თავისი გადანყვეტილება შეუვალად მიაჩნია. იმ ეპოქაში, როცა იგი ცხოვრობდა, ჯერ კიდევ ძლიერი იყო პატრიარქალური ურთიერთობის ინერცია. განსაკუთრებით ეთიკისა და მორალის სფეროში.

ქართულ სოფელში დიდხანს, ძალიან დიდხანს სჯეროდათ, რომ ქალიშვილის გათხოვების ბედს უნდა წყვეტდეს არა სიყვარული, არამედ მშობლების სურვილი. სიყვარული კი ცოლქმრული ურთიერთობის შემდეგ წარმოიშვება, მერე მოხდება ერთმანეთთან შეგუება და შეჩვევა, ქალი გახდება ქმრის მორჩილი და შვილების დედა, ასე იყო წარსულში, ასე იქნება მომავალშიც. სხვაგვარად ვერც წარმოუდგენია ფილიპე ბარბაქაძეს. მან იცის, რომ აბესალო ეკონომიურად შეძლებულია, არც შესახედაობა აკლია და არც ჩამომავლობით არის მდაბიო, სხვა რაღაა საჭირო ირინეს ბედნიერებისათვის? - არაფერი. იგი ვიქტორს გაოცებული ეუბუნება: „წარმოიდგინე, შენმა ნათლის შვილმა, აბესალომ იმისთანა პატივი დამდვა, რომ ჩემი ღარიბი ოჯახიდან ჩემი შვილის ცოლად შერთვა სურს“.

ფილიპეს წარმოდგენით, სიყვარული სამარცხვინოც კია გაუთხოვარი ქალისათვის. ირინეს რეპლიკაზე, „აბესალო არ მიყვარსო“, ფილიპე პასუხობს: „ჩუ, აბა, ჩუ! ხმა არ ამოიღო... დიახ, მანამდე ნუ გათხოვდები, სანამ ვინმე არ შეიყვარო ქალიშვილობაში და კისერზედ არ მოეხვიო ისე მაგრად, რომ ვერსად გაგექცეს... დიახ, შენმა სიცოცხლემ! არ მიყვარსო? არ გიყვარს, მერე შეგიყვარდება - მანამდე რომელი თავმოყვარე ქალიშვილი დაიწყებს შენსავით ასე მოურიდებლად სიყვარულზე ტარტალს!... ამას მოველოდი შენგან?... ამის იმედი მქონდა მე შენი?... მარა სულელი და უჭკუო მე ვარ, ამდენი ლაპარაკის ნებას რომ გაძლევ... შენი უჭკუობისათვის ამნაირ ბედნიერებას რავა დაგაკარგვინებ? მერე მადლობასაც მეტყვი“.

აქ იგრძნობა ფეოდალურ-ბატონყმური ურთიერთობის ძალა. ფილიპე შეშფოთებულია იმის გამო, რომ მისი ქალიშვილი შეყვარებულია. „მომკლა კაცი, გამათავა!... - შესჩივის ვიქტორს, - ვილაცამ შემიცდინა... ვილაცამ გამისულელა! არ მიყვარსო, დაუჯინია! ჰმ, არ მიყვარსო! მოდი და ელაპარაკე ქალბატონს!

აბა, უნდა ვუყურო, სანამ ვისმეს არ შეიყვარებს და სირცხვილს არ მაჭმევს?...

ასე, რომ ფილიპეს გაავება მარტო მდიდარი სასიძოს დაკარგვის შიშით არ არის გამოწვეული. იგი ტყვეა ძველი წარმოდგენებისა. ამ მომენტს მარჯვედ იყენებს აბესალო და სანადელსაც მიაღწევს. ამასთანავე, ფილიპეს ვერ წარმოუდგენია, რომ „ვილაცა ბარბაქაძეს სალამთაძე ხელს უწვდიდეს და დამოყვრებაზე უარი უთხრას“.

მსახიობი განსაკუთრებით ძლიერი იყო ფინალურ სცენაში, როდესაც ქრებოდა მისი ილუზიები, რომ აბესალოს სიძეობით ამაღლდებოდა საზოგადოებაში.

კონფლიქტი აქ კულმინაციურ წერტილამდეა მისული. ირინეში ილვიძებს პროტესტის გრძნობა, თავისი ქალური ღირსების დაცვის ინსტინქტი და უსამართლობა მეზრძოლ ქალად აქცევს მას.

შეურაცხყოფილი ირინე აბესალოს მიმართავს: „თავად ჩაიხედე ვაჟბატონო შენს გულში! თავად ჩაიხედე! შე მართლანუჰპაკო! მართლანუჰპაკო! თუ არა და ეგ გაღრინებდა ვაჟბატონო?“

ფილიპე - ირინე, შვილო!

ეკა - ირინე, დედაშვილობას, ჩუ, დედაშვილობას!

ირინე - თუ არა და მთელ ქვეყანაში მოდევნე ჩემი უნამოსობის ამბავი! მე გამოველ გარყვნილი და შენ კი პატიოსანი! შენ კი პატიოსანი! შენი უნმინდურობა ჩემზედ გადმოიტანე, შე გლახა, გლახა!...

აბესალო - ხმა ჩაიწყვიტე, ახლავე!

ირინე - მე მწამებ უპატიოსნებას! თავად რა კაცი ბრძანდები?

ვიქტორი და ეკა - ირინე, დაწყნარდი, ღვთის გულისათვის!

ფილიპე - ირინე, თავი შეიკავე, თავი შეიკავე!

ირინე - რაში დაგეტყო პატიოსნება, ვაჟკაცო? ფუი, შენს კაცობას! ფუი!

აბესალო - გაჩუმდი, თვარა გაგათავებ ამ წამში! ხმა არ ამოიღო!

სამსონ - აბესალო, შეჩერდი, მითევამს შენთვის!

ირინე - უნმინდურო! ჩემს გულში რა უნდა ნახო შენ? შენ-სავით ბილწი გგონია ყველა? პატიოსნება თავად რომ არ გაქვს, სხვაში რაფერ დაგანახებს შენი გაფუჭებულობა, შენი სიგლახე?

აბესალო - ხმა, თორემ მოგკალი, ეს არის... -(მიიწევს ირინესაკენ, ყველანი შეაჩერებენ).

ფილიპე - ირინე, კარგი შვილო!

ირინე - გლახაკი, მეტს რას იზამს? მეტი რა შეუძლია?! გლახაკო, გაფუჭებულო!

აბესალო - ოოჰ!... შენი სული! შენი სული! შენი (ნახევრად იძრობს ხანჯალს და ეძგერება ირინეს. საერთო კივილში ყმანვილები მივარდებიან აბესალოს და აქეთ გააშორებენ).

სამსონ - რა ქენი, შე უბედურო, რა ქენი?! ეს ქალი მოჰკალი, განა?!

ეკა - უიმე! უიმე! ირინე, შვილო! ირინე!

ფილიპე - მიშველეთ! მიშველეთ! მომიკლეს შვილი! ირინე, შვილო, შვილო...

ირინე - ნეტავი მართლა და მოვეკალი... მაინც ამით არ გათავდება... აი, ჩემი ბედნიერება, მამა!... ხომ ხედავ? ხომ ბედნიერი ვარ!... ხომ ბედნიერი ვარ, ჩემო მამა, ა?...

ფილიპე - შვილო, ნუ გეშინია! ნუ გეშინია, შენი ჭირიმე!

ირინე - შემახედეთ! ამ ვაჟკაცისათვის, შემახედეთ ერთი!... ყოჩაღ! ყოჩაღ! ვიშ, რა ვაჟკაცობა გამოიჩინე, ვიშ,... მამა!... მამა!... (მტირალი ჩაეკვრება გულში მამას).

სიტუაცია იმდენად დრამატულია და ისეთი ატმოსფეროა შექმნილი, რომ მელოდრამის მოყვარულ თეატრს შეუძლია ირინეს სიკვდილით დაუსვას წერტილი მოქმედებას. ასეც ხდებოდა ხოლმე, მაგრამ როგორც ვხედავთ, აბესალოს ქარქაშიდან ხანჯალი არ ამოულია. მან „ნახევრად იძრო“ ხანჯალი და გაექანა ირინესაკენ, მაგრამ ყმანვილები მივარდებიან აბესალოს და აქეთ გააშორებენ“ სხვები კი აბესალოს ხანჯალზე ხელის მოკიდებისთანავე შეჰკივლებენ მოსალოდნელი უბედურების შიშით. არეულობაში არც ფილიპეს დაუნახავს ყოველივე, იგიც შეჰკივლებს „მიშველეთ, მიშველეთო“, მაგრამ იქვე კითხულობს: „მო-

მიკლეს შვილი?“, „ნეტავი მართლა მოვეკალიო“ - პასუხობს ირინე. ასე რომ, ირინე ფიზიკურად არ კვდება, მაგრამ ის, რაც მოხდა, მისთვის სიკვდილს უდრის. მან ისიც იცის, რომ ამით ტანჯვა არ დამთავრდება. მის ცხოვრებას ახალი სევდა და ტკივილი შეემატება, მაგრამ ეს უკვე მომავლის საქმეა.

მ.ვაშაძემ ფილიპეს როლის შესრულებით გაამდიდრა დავით კლდიაშვილის თეატრის ისტორია.

პლატონის, დარისპანისა და ფილიპეს როლებს აერთიანებდათ არა მარტო სოციალურ პრობლემათა ერთობლიობა, არამედ შესრულების სტილისტიკაც. ამასთანავე, იგი გამოხატული იყო ფსიქოლოგიური რეალიზმის პოზიციებიდან. მსახიობმა გამოიყენა ხასიათების ურთიერთგადასვლის პრინციპი. ერთიანი მსოფლგანცდა და ცხოვრების გასაჭირის გათავისება ბევრ რამეში აკავშირებდა ერთმანეთთან ყველა გმირს, მაგრამ სულ სხვაგვარი იყო ვაშაძის პორფირი ბიაშვილის სახე. პლატონი და პორფირი მოთხრობების გმირებია, ამდენად, მეტი სირთულეც ჰქონდა მსახიობს გადასალახავი.

სცენაზე მოთხრობების ინსცენირებებს ყოველთვის ახლავს ფრაგმენტულობა და ილუსტრატულობა. ეს არის პროზის სცენაზე გადატანის აქილევსის ქუსლი, მაგრამ არსებობს გამონაკლისებიც. სწორედ ასეთი გამონაკლისია დავით კლდიაშვილის პროზა.

„სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირვება“, „სოლომონ მორბელაძე“, „ბაკულას ღორები“ არა ერთხელ იქნა ინსცენირებული... თვით პატარა მოთხრობები „მსხვერპლი“ და „შერისხვაც“ კი არის ინსცენირებული.

იმ ქვეყნებშიც კი, სადაც ერთობ სახელოვანი დრამატურგია აქვთ, თეატრები დროდადრო მაინც მიმართავენ ინსცენირების პრაქტიკას.

ინსცენირებას რუსულ თეატრშიც მიმართავდნენ. წარმოუდგენელი იყო სცენა ლ.ტოლსტოის, თ.დოსტოევსკის, ნ.გოგოლისა და სხვათა პროზის გარეშე, თუმცა არსებობდა რუსული კლასიკური დრამატურგია. დიდი იყო ცდუნება, სცენაზე წარმოედგინათ ადამიანური ვნებები, ღრმა სოციალური პროცესე-

ბი - ეპოქალური ძვრები, რაც მთელი სისავსით გამოიხატა ამ მწერლების ნაწარმოებებში, - რუსი ხალხის ხასიათი, მათი ცხოვრების ნათელი სურათი. ამ მისწრაფებას კიდევ უფრო უწყობდა ხელს ზემოაღნიშნული მწერლების ნაწარმოებთა სცენურობა.

ანალოგიური ამბები ხდებოდა ევროპის თეატრებშიც. ეს ერთი მხრივ, გაპირობებული იყო ახალი დრამატურგიული მასალის ძიებით, და კიდევ იმით, რომ თანამედროვე პროზა დრამატურგიაზე დროულად და ძლიერად ასახავდა საუკუნის მნიშვნელოვან მოვლენებს.

მით უფრო მეტი საბაბი ჰქონდა ქართულ თეატრს, მიემართა ინსცენირებისათვის. სადავო არ არის ის ფაქტი, რომ ძველ ქართულ პროზაში ღრმად და მრავალმხრივ გამოიხატა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში მომხდარი ცვლილებები. ქართული პროზა მრავალსაუკუნოვანია, დრამატურგია კი სრულუფლებიანი ჟანრის სახით თავის სათავეს XIX საუკუნის დასაწყისში იღებს. ამდენად, შეუძლებელია თეატრი გამოკვებილიყო მხოლოდ არსებული დრამატურგიული ლიტერატურით. უცხო დრამატურგია კი ყოველთვის არ შეესაბამებოდა ეპოქალურ ეროვნულ ტკივილებსა და მოთხოვნებს.

ქართულ დრამატურგიაში არაფერი იქმნებოდა ვაჟა-ფშაველას, ილიას, აკაკის ნაწარმოებთა ტოლფასოვანი, ქართული ფოლკლორის დარი და როგორ შეიძლებოდა, თეატრს სურვილი არ გასჩენოდა რომელიმე ამ მწერლის ნაწარმოები წარმოედგინა სცენაზე. ნაწარმოებები შეიძლება ფორმისა და ჟანრის მხრივ მთლიანად ვერ პასუხობდა სცენურ მოთხოვნებს, მაგრამ ეს არსებითად ვერ ჩრდილავდა ინსცენირების მნიშვნელობას.

ეს ტენდენცია არც შემდგომ შენელებულა. პირიქით, გაძლიერდა პროზისა და პოეზიის თეატრალიზება. თავის მხრივ, სცენაზე იჭრება ლიტერატურული თეატრის პრინციპები. ქართულ თეატრში ეს ლიტერატურული სწრაფვა, ინსცენირების გარდა, პოეზიის თეატრალიზებული საღამოებით გამოიხატა. მაგალითად, პოეზიის საღამოები სპექტაკლის სახით დაიდგა რუსთაველისა და მარჯანიშვილის თეატრებში. ამგვარ საღ-

ამოზე მეორე განყოფილებაში რუსთაველის თეატრში წარმოდგენილი იყო „დარისპანის გასაჭირი“.

რა თქმა უნდა, ჭარბი გატაცება წმინდა ლიტერატურული მასალით თეატრში დრამატურგიის სიღარიბეზე მეტყველებს, მაგრამ, ზოგ შემთხვევაში, ქართული კლასიკური მწერლობის ნიმუშების სცენაზე გამოტანა საგანგებო მისწრაფებასა და დაინტერესებაზე ლაღადებს.

სხვა არის, როცა თეატრში პროზისა თუ პოეზიის მოძალეზე ვლაპარაკობთ, აქ არ უნდა დაგვაინწყდეს, რომ პროცესი ორმხრივია, თეატრი ეძებს ახალსა და საინტერესო გზებს, მაყურებელთან კონტაქტის დასამყარებლად, თავისი სათქმელის ახალ ფორმაში გამოსახატავად. მეორე მხრივ, პოეტისა და პროზაიკოსისათვის ეს დიდი ტრიბუნაა, რომელსაც მაყურებელზე ზემოქმედების მდიდარი არსენალი აქვს. ამგვარი თეატრი ამრავლებს პოეზიის პატივისმცემელთ, ხელს უწყობს მწერლის პოპულარობას. ინსცენირებისათვის არ გამოდგება ყველა რომანი, მოთხრობა თუ პოემა. ჩვენს ბელეტრისტიკაში არის ნაწარმოებები, რომლებიც თავისი ბუნებით ახლოს დგანან თეატრალურ სინამდვილესთან. ზოგი იმდენად დრამატურგიულია, რომ უკვე კითხვის დროს იქმნება განუმეორებელი თეატრალური ილუზია. მართალია, იშვიათია ამგვარი ნაწარმოებები, მაგრამ იგი მაინც არსებობს, სწორედ ასეთი იშვიათი გამონაკლისია დ.კლდიაშვილის პროზა.

დ. კლდიაშვილის მთელი შემოქმედება თავისებური თეატრია. მას აქვს ორიგინალური სახე, მკაფიო, პლასტიკური და საოცრად არტისტულად მოქმედი ხასიათები. ისინი ჩვენ წინ ჩაივლიან, როგორც დიდი სოციალური პანოდან გაცოცხლებული ტრაგიკომიკური ნილებები. მათი საუბარი მდიდარია ქვეტექსტებით, დიალოგი - ვირტუოზული ოსტატობითაა დაწერილი, ქცევა, ფესტი - პლასტიკურად გამომსახველია, თვით ყველაზე „მშვიდი“ პერსონაჟიც კი აღსავსეა შინაგანი დაძაბულობითა და მიზანდასახული მოქმედებით. სასაცილოსა და სერიოზულის შეპირისპირება, იქნება ეს სიტუაციებში თუ თვით ხასიათების ქცევაში, მოთხრობაში სანახაობით ხასიათს ატარებს. მის პრო-

ზასა და დრამატურგიას აერთიანებს არა მხოლოდ მწერლის სტილი, მისი მსოფლშეგრძნება, ხატვის მანერა და ეთიკური პრინციპები, არამედ დიდი სიახლოვე თვით ხასიათების ბუნებაში. მისი მოთხრობების ზოგიერთი გმირი თითქოს პიესებში აგრძელებს სიცოცხლეს. მოთხრობის ამგვარი თვისებები კი „პროზის დრამატურგიას“ ქმნის.

დ. კლდიაშვილის მოთხრობების დრამატურგიული განფენილობა, რაოდენ პარადოქსულადაც უნდა გვეჩვენოს, დამატებით სიძნელეებს უქმნის თეატრს. ეს იმას ნიშნავს, რომ თეატრს არ შეუძლია მიმართოს ჩვეულებრივი ინსცენირების ერთგვარად განსაზღვრულ წესს. ტრადიცია აქ ბევრს ვერაფერს დაეხმარება. საძიებელია მხოლოდ ახალი და ორიგინალური გზა.

მწერლის მოთხრობებიდან ყველაზე მეტად „სამანიშვილის დედინაცვალს“ აქვს ხანგრძლივი და საინტერესო სცენური ისტორია. სხვა მოთხრობებზე უფრო ადრე იგი იქცა თეატრალური ინტერესის საგნად. ეს ნაწარმოებები იმითაც არის საინტერესო, რომ მან თეატრი აიძულა ეფიქრა ახალ გამომსახველობით საშუალებებზე.

1962 წელს რეჟისორმა გ.სებისკვერაძემ ჭიათურაში დადგა „ქამუშაძის გასაჭირი“, სადაც პორფილეს როლი მიხეილ ვაშაძემ შეასრულა.

შეიქმნა სრულიად განსხვავებული სახე.

პორფილეს ხასიათის ზერელობა, მისი დარდიმანდული ბუნება და მომღვინე კაცის პოზა, ბრწყინვალე პლასტიკური ნახაზით იყო შესრულებული. მსახიობი მუდამ გრძნობდა ხასიათის შინაგან რიტმს და ამიტომ მაყურებელიც შეუნელებელი ინტერესით უყურებდა მას. რიტმი იყო მხატვრული საშუალება, რითაც უკავშირდებოდა მსახიობი მაყურებელს. იქმნებოდა სრული ერთობა და თანაგანცდა. სპექტაკლის რეჟისორი გ.სებისკვერაძე ბატონი მიხეილის მოღვაწეობის 30 წლისთავთან დაკავშირებით წერდა:

30 წლის ჭაბუკო!...

მიიღეთ საღამო და გულთბილი მოლოცვა საქართველოს სიამაყიდან,

ქართლის მჩქეფარე გულიდან - გორიდან.

საამაყო კარგი ხელოვანის ბედი. იშრომე, შექმენი და დახატე და ჩვენი მაღლიანი ხალხი ნაოფლარს არ დაგიკარგავს. ასეთ ხელოვანთა რიცხვს ეკუთვნით თქვენ. შავი ოქროს ქალაქში აღზრდილს, საქართველოს ყოველი კუთხე თავისად გთვლის.

თქვენმა გორელმა კოლეგებმა, თქვენი შემოქმედების 30 წლისთავზე ასე დამაბარეს: კიდევ 30-ჯერ რომ ვიზეიმოთ თქვენი გამარჯვება - არ მოგეწყინდება, 30-ჯერ 30-ის ასეთ საღამოს კიდევ გისურვებთ, იცოცხლეთ დიდხანს, სულ დიდხანს ქართული თეატრალური კულტურის საკეთილდღეოდ.

თქვენი გვარი ვაშათი იწყება და ვაშა თქვენს მაღლიან ნიჭს, ვაშა თქვენს შემოქმედებას...

კიდევაც აღზრდის ჩვენი ქვეყანა თქვენისთანა მამულიშვილებს.

რეჟ. გ.სებისკვერაძე

ჭიათურელი მაყურებელი განებივრებული იყო მიხელ ვაშაძის კლდიაშვილისეული ნიღბებით. ხუმრობა ხომ არ არის, ათეულ წლობით უყურო სცენაზე პლატონ სამანიშვილისა და დარისპანის ცხოვრების ნაღვლიან ისტორიას, განიცადო ფილიპე ბარბაქაძის გულუბრყვილო სურვილების მსხვრევა, რომელსაც ეგონა, რომ ირინეს ძალით გათხოვებით შვილს აბედნიერებდა. ამიტომ ჰქვია პიესას ირონიული სათაური „ირინეს ბედნიერება“.

ბედნიერება კი არა უბედურება!

მაგრამ მ. ვაშაძის ფილიპეს ხომ ეგონა, რომ ქალიშვილი ღირსეულ თავადიშვილს მიათხოვა.

ეგონა და ეს იყო მისი დრამა.

მიხეილ ვაშაძე ისე აღტაცებული იყო აბესალომის სიძეობით, რომ პირდაპირ ცას ეწია. მოხდენილი ვაჟკაცი, ტემპერამენტიანი, მოქეიფე, სოფელში გამორჩეული ახალგაზრდა თავადი, - სხვა რაღა უნდოდა ფილიპეს,

სხვა არაფერი!

სიყვარული? - პატიოსანი ადამიანი სიყვარულზე ლაპარაკს როგორ დაიწყებს - ფიქრობდა ის.

ამიტომ ირინემაც არ უნდა იფიქროს სიყვარულზე.

მამის შეხედულებები ანგრევს შვილის ცხოვრებას. ანგრევს ისე, რომ დიდხანს ვერც გრძნობს ამას. ხოლო როცა გამოფხიზლდება, ყველაფერი გვიანაა...

მიხეილ ვაშაძე სევდიანი სტოვებდა სცენას. უღრმესი გულისტკივილით შორდებოდა მაყურებელს... ხომ მისი მიზეზით დაინგრა შვილის ცხოვრება.

განა ეს ღრმა ფსიქოლოგიური დრამა არ არის?

რა გამოვიდა?

პლატონს დაენგრა მომავალი, გაუჩნდა მონილე:...

დარისპანის კაროუნა უმზითვობის გამო დაინუნა ოსიკომ...

არავინ არის დალხენილი ამ გაუტანელ წუთისოფელში.

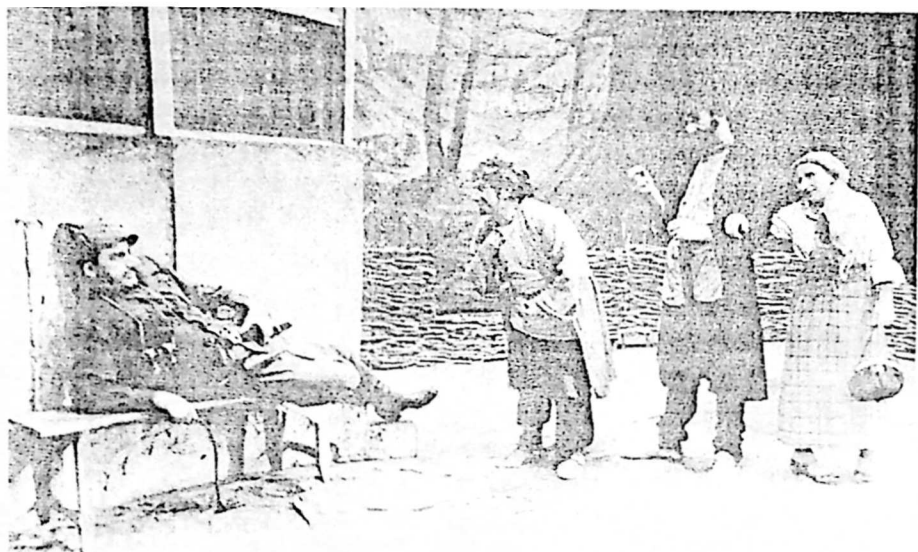
მიხელ ვაშაძისათვის ძალზე ახლობელი აღმოჩნდა კლდიაშვილის გმირთა დრამატული ცხოვრება.

პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ - მ.ვაშაძე - ყვარყვარე

მ.ვაშაძე - ყვარყვარე
ვ.ვაშაძე - ქუჩარა

სცენა სპექტაკლიდან „ყვარყვარე თუთაბერი“

მ.ვაშაძე - ყვარყვარე რუსთაველის თეატრში, ეროსი მანჯგალაძესთან ერთად. 1959 წ.

სცენა ჭიათურის თეატრის სპექტაკლიდან – პ.კაკაბაძის „კოლმეურნის ქორწინება“

მრავალსახეობა ყვარყვარიზმისა

1933 წლამდე თეატრს მეტი თავისუფლება ჰქონდა რეპერტუარის შედგენაში. 1933 წელს მთავლიტმა (ცენზურამ) დაიწყო სარეპერტუარო პოლიტიკის მკაცრი რეგლამენტაცია, რომელიც უკვე თეატრალურ ძიებებსაც დაეყყო. ოცინანი წლების მოდერნისტული ექსპერიმენტული ძიებები სანდრო ახმეტელის „ყაჩაღებით“ დამთავრდა, იგი ძიებათა უკანასკნელი შედეგრი იყო. ირ.გამრეკელის პირობითი კონსტრუქციული მხატვრობა გარკვეულად აჯამებდა ძიებებს თეატრალურ-დეკორატიულ ხელოვნებაში. ამიერიდან, ანუ 1933 წლიდან ვერც დრამატურგები და ვერც რეჟისორები ვეღარ მუშაობდნენ ისე გაბედულად, როგორც ეს იყო მანამდე. ახმეტელს შემთხვევით არ უთქვამს: „ყაჩაღების“ დადგმის გამო, - რომ ამით დასრულდა რუსთაველის თეატრის ექსპერიმენტული პერიოდი, დასრულდა მისი სიჭაბუკის ეპოქაო.

1933 წელს გარდაიცვალა კოტე მარჯანიშვილი.

1933 წელს დაიდგა შილერის „ყაჩაღები“.

1933 წელს დაიწყო თეატრების რეპერტუარზე მძლავრი იდეოლოგიური ზეწოლა. პოლიკარპე კაკაბაძემ მოასწრო „ყვარყვარე თუთაბერის“ შექმნა. მწერალმა ბენვის ხიდზე გაიარა. პიესაში დროებითი მთავრობის კრიტიკა კომუნისტურმა მმართველობამ თავის სასარგებლოდ გამოიყენა. თითქოსდა მთელი პიესა წარსულის მხილება იყო, რევოლუციონერ სევასტის როლი კი ახალი საბჭოური ხასიათის გამომსახველი იდეური გმირი.

მაგრამ პოლიკარპე კაკაბაძე ასე არ ფიქრობდა.

სევასტი უსიცოცხლო, მოარული სქემა გამოვიდა მხოლოდ. მარტო იდეების რუპორიზაცია, მისი მაღალფარდოვანი სიტყვები საქმეს ვერ შველოდა.

მწერალმა ყვარყვარეს დიდი განზოგადოებული სახე შექმნა. იგი ნიჭიერი, მოქნილი, მარად ცვალებადი, დინამიური ცრუ გმირია, რომელსაც ზუსტი პროტოტიპები ჰყავდა ცხოვრებაში.

კრიტიკული მახვილი საკმაოდ ბასრი იყო 20-იანი წლების თეატრში. იგი შემდეგ თანდათან დაჩლუნგდა. თუმცა 37 წლის

რეპრესიების პერიოდში ისევ აღორძინდა, მაგრამ უკვე სულ სხვა აქცენტებითა და სხვა პოლიტიკური მოტივებით.

„ყვარყვარე თუთაბერმა“ თითქმის მთელი ქართული თეატრის რეპერტუარი მოიცვა. მარჯანიშვილის თეატრის სპექტაკლის შემდეგ, სადაც შეიქმნა უშანგი ჩხეიძის ყვარყვარეს სახე, პიესა ყველა თეატრის სასურველი რეპერტუარი გახდა. უშანგიმ შექმნა გარკვეული მოდელი სცენური სახისა, რომლის შეცვლა და ახალი მხატვრული სინამდვილის დამკვიდრება ერთობ რთული იყო.

უ. ჩხეიძე თავის ყვარყვარე თუთაბერის შესახებ წერდა: „მარჯანიშვილს რომ საკმაოდ დრო და პირობები ჰქონოდა, ამ პიესას უსათუოდ მოუნახავდა უფრო შესაფერ სახეს, თავის შესაფერ სტილს. მით უმეტეს, რომ იგი ამისათვის მდიდარ მასალას იძლეოდა“.¹

„ყვარყვარე თუთაბერის“ დადგმისა და ყვარყვარეს შესრულების ევოლუცია უაღრესად საინტერესოა ისტორიისათვის. ამ ევოლუციის კონტექსტში უნდა განვიხილოთ მ. ვაშაძის ყვარყვარე და მთელი სპექტაკლიც.

„ყვარყვარე თუთაბერის“ მარჯანიშვილის თეატრში მიღების შესახებ დ. ანთაძე წერს: „კოტემ უტყუარი ინტუიციით იგრძნო, რომ ეს დიდი დრამატურგიული ნაწარმოებია. პიესის კითხვა დაევალა ალ.იმედაშვილს, როგორც მეტყველების დიდ ოსტატსა და ქართული ენის კარგ მცოდნეს. დაიწყო კითხვა... კოტე მარჯანიშვილი იცინის, ხარხარებს, დასი კი გარინდულია. იმედაშვილი დინჯად დარბაისლური კილოთი კითხულობს პიესას. რა თქმა უნდა, კითხვის ამგვარი სტილი არ შეეხამებოდა კომედიას და მით უფრო „ყვარყვარე თუთაბერის“ ბუნებასა და ხასიათს. კოტე ალტაცებით უსმენს პიესას, ამავე დროს იმასაც ხვდება, რომ ჩვენ მაინცდამაინც დიდად არ მოგვწონს. ეს ასეც იყო. დიდმა უმეტესობამ ვერ გაიგო ნაწარმოების ახალი ფორმა და მისი ღრმა შინაარსი. ერთბაშად ვერ ჩავწვდით მის აზრს, ბრწყინვალე კომედიურობას, ხალხური შემოქმედების საწყისებს, რაც ასე მოხდენილადაა გამოყენებული ამ პიესაში. ყოველივე ეს ჩვენთვის

1. უ.ჩხეიძე. მოგონებები და წერილები, 1956, 164.

ნათელი გახდა მხოლოდ შემდეგ. კოტეს შესანიშნავმა შემოქმედებითმა ხილვამ კი ეს ყველაფერი თავიდანვე დაინახა.

დასრულდა პიესის კითხვა, დარბაზში - ეს იყო მაშინ ქუთაისის ძველი თეატრის ფოიე, - სამარისებური სიჩუმეა, გაურკვევლობის ატმოსფერო სუფევს... თითო-ოროლამ გაბედა კიდევ ერთიმეორისათვის გადაეჩურჩულებინა: „რა არის ეს? რა მოენონა კოტეს ამაში? ხმამაღლა აბა ვინ გაბედავს აზრის გამოთქმას? ხომ უნდა დაასაბუთოს თუ რატომ არ მოსწონს პიესა, მაშინ როცა კოტე მარჯანიშვილი ალტაცებულია „ყვარყვარე თუთაბერი“?!

აბა, კოტეს როგორ გამოეპარებოდა ის ამბავი, რომ თეატრი თითქმის გულგრილი დარჩა ამ ნაწარმოებისადმი?! მაინც შეგვეკითხა: „აბა, რას იტყვით? გამოთქვით თქვენი აზრი“ - აუდიტორიაში კვლავ სრული სიჩუმე იყო. მცირე პაუზის შემდეგ კოტე მარჯანიშვილი მოგვიბრუნდა და მწარედ გვითხრა:

„ეი, თქვე ღორებო, ღორებო!“

ამით დასრულდა ესოდენ „ფართო“ მსჯელობა პიესის ირგვლივ.

კოტე მარჯანიშვილი წამოდგა, ილლიაში ამოიღო პიესა, მეორე ილლიაში კი პოლიკარპეს ხელი და ისევ მოგვიბრუნდნაწყენი თუ გულმოსული, ანდა შესაძლოა, დარწმუნებული იმაში, რომ ამ პიესის სახით მან მიაგნო შესანიშნავ ნაწარმოებს, გამოგვიცხადა: „თავისუფალი ხართ! მხოლოდ რეჟისორები ნამოვლენ ჩემთან!“.¹

როლების განაწილების დროს ყვარყვარეს როლზე დაინიშნა ს. ჟორჟოლიანი. პრემიერა ბათუმში უნდა გამართულიყო. სულ რაღაც 13 რეპეტიციით მომზადდა წარმოდგენა. ს. ჟორჟოლიანი ავად გახდა. გენერალური რეპეტიცია უნდა ჩატარებულიყო. კოტემ გადაწყვიტა უშანგიტ შეეცვალა იგი. როდესაც უშანგის უთხრეს, რომ ყვარყვარე უნდა ეთამაშა, აღშფოთდა: „თქვენ მე მაბითურებთ, სასაცილოდ მიგდებთ, თუ რა?!“.

დ. ანთაძე იგონებს: „რეპეტიციაზე უშანგი გულმოსული მოვიდა. კოტე ჩვეულებრივ ალერსით შეხვდა მას, - უთხრა, რომ უხერხულია ჩავშალოთ პრემიერაო. გავიაროთ რეპეტიციები...“

1. დ. ანთაძე, დღეები ახლო წარსულისა, 1966, 37.

ბათუმში გამგზავრების წინ კოტემ ჩაატარა გენერალური რეპეტიცია და ყველა თავისუფალი მსახიობი მიიპატიჟა. კოტემ მიმართა ალ.იმედაშვილს: აბა, რას იტყვი, საშა? ელოდა მისგან თანაგრძნობას. საშა იმედაშვილმა გულწრფელად უპასუხა: „არ მეცინება კოტეჯან, და რა ვქნა, რა გითხრა იცი? - შენც ღორი ხარ, ნახევრად ხუმრობით და ნახევრად ნაწყენმა უთხრა კოტემ.

მოახლოვდა პრემიერის საღამოც. ეს იყო 1929 წლის 31 იანვარი. მაყურებელს გამოუცხადეს, რომ ს. ჟორჟოლიანის ავადმყოფობის გამო ყვარყვარეს როლს ასრულებდა უშანგი ჩხეიძე.

უშანგის დიდი წარმატება ხვდა, მაგრამ საერთოდ სპექტაკლი არ იყო კოტე მარჯანიშვილის დიდი შემოქმედების საკადრისი წარმოდგენა. მას საამისო დრო არ ჰქონდა და ნაჩქარეობამ თავისი დალი დააჩნია სპექტაკლს, მაგრამ უშანგის აზრით, კოტეს იმდენად მოეწონა პიესა, რომ „ყვარყვარე თუთაბერმა“ აღუძრა მარჯანიშვილს დიდი სურვილი დაედგა ჩვენს სცენაზე „დონ-კიხოტი.“

ეს ფაქტი იმიტომ გავიხსენეთ, რომ უალრესად საინტერესო წარმოდგენა იყო ჭიათურის „ყვარყვარე თუთაბერი“ პიესის სცენური ისტორიის კონტექსტში. უშანგის ყვარყვარედან დიდი დრო არ იყო გასული, როცა მიხეილ ვაშაძემ ყვარყვარეს როლი შეასრულა. საქმე სულაც არ ეხება გენიალური მარჯანიშვილისა და ნიჭიერი რეჟისორის პ.ფრანგიშვილის დადგმის პარალელებს თუ შეპირისპირებას. ლაპარაკია მხოლოდ პიესის სცენური ისტორიის სხვადასხვა ასპექტებზე.

უშანგი ჩხეიძე იგონებს: „მცირე დრო იყო დარჩენილი როლის მოსამზადებლად, როცა მარჯანიშვილმა პირველად მხოლოდ როლის წაკითხვა მთხოვა და არა თამაში. რასაკვირველია, ასეთ მდგომარეობაში მან სათანადო ყურადღება ვერ მიჰაქცია პიესის შესაფერისად დადგმას. მიუხედავად ამისა, პიესა მაინც დიდი პოპულარობით სარგებლობდა¹.

შ. მაჭავარიანს მიაჩნია, რომ „ყვარყვარე თუთაბერი“ მართლაც ნაჩქარევი დადგმა იყო.

1. უ.ჩხეიძე, კოტე მარჯანიშვილი რეჟისორი და ხელმძღვანელი, კრებ. „კოტე მარჯანიშვილი“, 1961, 130.

მაგრამ უშანგი ჩხეიძის ფართო დიაპაზონის აქტივორულმა შესაძლებლობებმა, ქართულმა ხალხურმა ნილაბმა (ნაცარქე-ქიას), რომელიც საუკუნებრივ ტრადიციებს და ქართულ ხასიათს გამოხატავდა, ხელი შეუწყო უშანგი ჩხეიძეს ადვილად დაეძლია წინააღმდეგობები.

ჭიათურის თეატრში საეტაპო სპექტაკლი იყო „ყვარყვარე თუთაბერი“. რეჟისორმა პ. ფრანგიშვილმა საუკეთესო ძალები დააკავა. მიხეილ ვაშაძის გარდა მონაწილეობდნენ: მ.ჩუბინიძე, ა. კალანდარიშვილი, ა. მურუსიძე, ნ. ხორავა, რომლებმაც შემდგომ წარმატებით იმოღვაწიეს საქართველოს სხვადასხვა თეატრებში.

პ. კაკაბაძე ისეთი მწერალი იყო, რომელმაც ძალიან კარგად იცოდა თავისი შემოქმედების ფასი. საკმაოდ კრიტიკულად უყურებდა სხვა დრამატურგთა პიესებს. გრძნობდა, რომ ქართულმა ნილაბმა მას დიდი განზოგადოების ტიპის შექმნის შესაძლებლობა მისცა.

ყვარყვარე-ყვარყვარიზმის მეტაფორულ სახეთა ცრუ გმირის სიმბოლოდ იქცა! ...

პიროვნულად ზოგადისაკენ სვლა იყო კლასიკური დრამატურგიის გზა.

ყვარყვარიზმი დიდ პოლიტიკურ და სოციალურ მოვლენად ჩამოყალიბდა. ეს უცებ არ მომხდარა, საჭირო იყო დრო და თეატრის ისტორიის გამოცდილება, ყვარყვარიზმის ფორმირების პროცესი მოიცავს გმირის სცენური ისტორიის დიდ გზას. იგი მთელი თეატრალური ეპოქაა, რომელშიც გამოჩენილი ადგილი უჭირავს მიხეილ ვაშაძეს.

ჩვენ ვთქვით, რომ პ. კაკაბაძემ კარგად იცოდა თავისი ფასი. ზოგჯერ შეიძლება ეს გადაჭარბებულად სუბიექტურად გჩვენებოდეთ, მაგრამ ისტორიამ დაადასტურა მისი დრამატურგიის კლასიკური სიმართლე.

პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერის“ შესახებ გალაკტიონ ტაბიძე წერდა: „ჩვენი პოლიკარპე დინჯი, გონიერი ადამიანია, ერთის შეხედვით ბევრს ეგონება რომ არაფერს არ აკეთებს და ამის გამოა, რომ სულ დაფიქრებულია, სადაც არ უნდა შეხვ-

დეთ, ერიდება ზედმეტ ლაპარაკს, ყბედობას. ვინაიდან ის არა სიტყვის, არამედ მოქმედების კაცია. ხშირად იქცევა „საბრძოლო მოქმედებად... მე ვთქვი „საბრძოლო მოქმედება, - საიერიშო მოქმედება. მისი ასეთი მდგომარეობა ხშირად აღძრავს, ამუშავებს დიდსა და რთულ მექანიზმს, იტყვი ან რომ მანქანას ამუშავებს, ამუშავებულია მთელი ძალით. ამგვარი მუშაობა ხშირად გვაფიქრებს... ჩვენ ხაზს ვუსვამთ სიტყვას, მოქმედებას, მოქმედება, მოქმედება, მოქმედება. ამგვარად შეიქმნა კომედია „ყვარყვარე თუთაბერი“, მოქმედების ადგილია თეატრი სცენა. მშვენიერი პიესაა ეს „ყვარყვარე თუთაბერი“, ტიპია. კაკაბაძე ამ პიესით ერთი ფუძემდებელთაგანია თანამედროვე ქართულ დრამატურგიაში“.

ჩანაწერი 1950 წლითაა დათარიღებული. მანამდე ყვარყვარეს თეატრში უკვე დიდი გზა ჰქონდა გავლილი, მათ შორის ჭიათურის თეატრშიც.

არ შემიძლია არ გავიხსენოთ ერთი საუკეთესო შემთხვევა: როცა კულტურის სამინისტროში ვმუშაობდი, ჩემთან ხშირად მოდიოდა ხოლმე ბატონი პოლიკარპე, მისი თქმით, მას უხაროდა ერთი მინა-წყლის კაცთან საუბარი. კულტურის სამინისტრო ინგლისურ ენაზე ათარგმნიებდა ბატონი პოლიკარპეს პიესებს, ამიტომ საბაბიც ჰქონდა. ბევრი ლაპარაკი არ უყვარდა. დაჯდებოდა, თავს დალუნავდა, ეწეოდა პაპიროსს და ფიქრობდა.

უფრო ბევრს ფიქრობდა, ვიდრე ლაპარაკობდა. ხანდახან უცნაურ, პარადოქსულ რამეს იტყოდა ხოლმე. თუ კაცი შეჩვეული არ იყავი მის ორიგინალურ აზროვნებას, ერთი შეხედვით, უცებ გაგიკვირდებოდა კიდევ მისი მახვილგონივრული პარადოქსები. მაინტერესებდა მისი შეხედულებები ქართულ მწერლობაზე, ცალკეულ მწერლებზე. ერთხელ ვკითხე:

- ბატონო პოლიკარპე, მწერალთა კავშირში ვერ გხედავთ ხოლმე?

- სად? არის ეს?

- სად? თორ? არ იცით? ... მაჩაბელის ქუჩაზე...

- სად?

მე მთელი სერიოზულობით გავაგრძელე საუბარი, თუმცა, ვიგრძენი, რომ ძალიან კარგადაც იცოდა სად იყო მწერალთა კავშირი, მაგრამ არარად მიაჩნდა იგი.

- საინტერესო ამბები ხდება კავშირში. - ვთქვი მე.

- ილიას და აკაკის არავითარი კავშირი არ სჭირდებოდათ! ... თქვა და კავშირის თემაზე საუბარი მოამთავრა. შემდეგ გალაკტიონ ტაბიძე ვუხსენე. ისიც ხშირად არ დადის-მეთქი. გალაკტიონზე კრიტიკული შენიშვნები გააკეთა, სახეები არა აქვსო. მე ვუპასუხე, რომ ლირიკოსს სახეები არ უნდა ჰქონდეს; დრამატურგი ხომ არ არის, მეთქი, არაო, - შემომეკამათა...

გავიდა დრო. ლიტერატურის მუზეუმში გალაკტიონის არქივზე მუშაობისას ვნახე გალაკტიონის დღიურები. წავაწყდი იმ ჩანაწერს, ზემოთ რომ დავიმოწმე. წავუკითხე ბატონ პოლიკარპეს. ჩაფიქრდა, დიდი პაუზა გააკეთა.

- არა, გალაკტიონს ნამდვილად აქვს ხუთი-ექვსი კარგი ლექსი. ზოგი მე დავუბეჭდე „მნათობში“...

როგორც ვთქვით, „ყვარყვარე თუთაბერი“ ნამდვილი კლასიკური პიესაა. უშანგი ჩხეიძემაც კლასიკური სახე შექმნა, თუმცა, ვიმეორებთ, რომ მთლიანად სპექტაკლი ნაჩქარევად იყო დადგმული (სულ რაღაც ცხრა-ათ დღეში დაიდგა).

ბატონ მიხეილ ვაშაძისათვის უშანგი იდეალი იყო. ერთ-ერთ მოგონებაში წერს, მსოფლიოს ბევრი დიდი მსახიობი მინახავს, ბევრჯერ მოვსულვარ აღტაცებაში, მაგრამ უშანგის ნიჭის სადარი ვერავინ ვნახეო.

ჰოდა, ასეთი არტისტული იდეალის მიერ შექმნილი ყვარყვარეს შემდეგ, მართლაც დიდი გაბედულება იყო ბატონი მიხეილისაგან ყვარყვარეს როლის თამაში. მით უფრო, როცა უშანგის ყვარყვარეს შემდეგ მხოლოდ ოთხი წელი იყო გასული. მაყურებელს კარგად ახსოვდა უშანგის სახე. მიხეილ ვაშაძის წინაშე დადგა ამოცანა, - უნდა შეექმნა ყვარყვარეს განსხვავებული სახე, განთავისუფლებულიყო უშანგისეულ ყვარყვარეს მოდელისაგან. ეს კი შესაძლებელი იყო სახის ახლებური ინტერპრეტაციით, თუმცა ლიტერატურული პირველწყაროსადმი ერთგულებით.

მიხეილ ვაშაძემ ეს შესძლო!....

1932-33 წლის სეზონი განსაკუთრებული მოვლენა იყო ჭია-
თურის თეატრის ისტორიაში. დაიდგა პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე
თუთაბერი“. თეატრის პროგრამა იუნწყებოდა: „1932-1933 წწ.
სეზონი. პავლე ფრანგიშვილის ხელმძღვანელობით, დადგმა პ.
ფრანგიშვილის, მხატვარი ა. ჟორდანიას, რეჟისორი ს.ცომაია.

მონაწილენი:

ყვარყვარე თუთაბერი - მ.ვაშაძე

მენისქვილე - პ.ლოლაძე

სევასტი - ა.კალანდარიშვილი

გულთამზე - თ.მაქარაშვილი, თ.ლოლაძე

კაკუტა - ა. მურუსიძე

ქუჩარა - ბ. დურმიშიძე

I. ოფიცერი - ა.ლელაშვილი

II. ოფიცერი - მშვენიერაძე

გენერალი - ვ.ადაშია

პოლ. გამომძიებელი - ნ.ხორავა

პოლკოვნიკი - პ.ლოლაძე

ადიუტანტი - შ.ბანეთიშვილი

მწერალი - გ.გაბუნია

ჯარისკაცი - მ.კუსიანი

I. ჯარისკაცი - ი.აჭარაძე

II. ჯარისკაცი ს.შეყლაშვილი

კომისარი - გ.კავსაძე

რწმუნებული - მ.ჩუბინიძე

მდივანი - უ.სამხარაძე

შიკრიკი - ა.მშვენიერაძე

ჯარისკაცები - ი.აჭარაძე, ს.შეყლაშვილი

ლირსა - თ.აბაშიძე, ც.მემარიასვილი

მთხოვნელი ქალი - ზ.ბერძენიშვილი

რევკომის წევრი - მ.კუსიანი

რაზმელები: - აჭარაძე, შეყლაშვილი, შ.ლამლაშვილი,
პ.ლეჟავა,

ტუსალები: - მ.აბრამიდი, ქადაგიძე, პ.წერეთელი, ც.ფხალაძე,
ი.კაპანაძე და სხვა.

ეს ისტორიული პროგრამაა!...

მიხეილ ვაშაძეს მხოლოდ ექვსი წლის სცენური გამოცდილება ჰქონდა, როცა ყვარყვარეს როლი ითამაშა.

ითამაშა დიდი წარმატებით. მან მთელ საქართველოში გაითქვა სახელი სწორედ ამ წარმატების შემდეგ უშანგი ჩხეიძემ იგი მარჯანიშვილის თეატრში მიიწვია მსახიობად, მაგრამ ბატონმა მიხეილმა ვერ შეძლო მარჯანიშვილის თეატრში გადასვლა.

1932-33 წლების სეზონში დაიწყო მიხეილ ვაშაძისეული ყვარყვარეს სცენური ისტორია. თითქმის უპრეცედენტო მოვლენაა, რომ მსახიობი ერთ როლს ოთხ ათეულ წელს თამაშობს.

1959 წელს მიხეილ ვაშაძე მოვიწვიეთ რუსთაველის თეატრში, სადაც დ.ალექსიძის სპექტაკლში. ყვარყვარეს როლი ეროსი მანჯგალაძემ შეასრულა.

...დ. ალექსიძის კაბინეტში ვართ მე და ეროსი მანჯგალაძე. ბატონი დოდო გვიცხადებს, რომ სურს მიხეილ ვაშაძის მოწვევა თეატრში. ახალი მსახიობის გამოჩენა გაახალისებს ატმოსფეროს, გაზრდის სპექტაკლისადმი ინტერესს, - ამბობს ბატონი დოდო. მანამდე ბატონ დოდოს უკვე ჰქონდა ჩემთან საუბარი. შენ რას იტყვი, ეროსი? - მიმართა ეროსის.

მიშა შესანიშნავი მსახიობია, ძალიან კარგი იქნება, თუ მოვიწვევთ, მე მზად ვარ! რაც ჩემზეა დამოკიდებული, მხარში ამოვუდგები, - პაუზა გააკეთა და ხაზგასმით თქვა, - სხვათაშორის, მიშა შესანიშნავი პიროვნებაც არის.

მე ბატონი მიშას გასტროლების რეკლამირება ვითავე. სამჯერ ითამაშა წარმოდგენა მაყურებლით სავსე დარბაზში.

... დაიწყო წარმოდგენა. პირველივე სურათი მწერლის ჩანაფიქრს მიჰყვება. მიხეილ ვაშაძის ნაცარქექია მთელი სერიოზულობით ჩასცქერის ნაცარს. ვერ გაიგებ რას ბუტბუტებს თუ ლილინებს უდარდელი კაცის ინტონაციით. მეწისქვილის პირველივე რეპლიკაზე აგდებულად რეაგირებს. - ფიქრს ნუ მანყვეტინებ! - გადაჭრით ეუბნება მეწისქვილეს. ყვარყვარე-ვაშაძე აიძულებს მეწისქვილეს ინტერესი აღძრას მასში. ორიოდ წუთის შემდეგ ისევ ბრძანებლური კილო გაისმის: მოდი და ასეთ კაცს

ელაპარაკე! გესმის რა არის გეგმა? არ გესმის!, - უთხრა მოქ-
რით, მაგრამ იმთავითვე იგრძნობოდა, რომ ყვარყვარეს სულის
სიღრმეში სთვლემს თავხედი ავანტურისტი, საკმარისია სიტუ-
აციის შეცვლა და იგი უმაღლეს გაილვძებს. ყოველი მომდევნო
საუბრის შემდეგ ყვარყვარე იმტკიცებს პოზიციებს. თანდათან
აველნს ქედმაღლობის ნიშნებს: „თვალი დაგიბრმავდება, რომ
გაგივლი და არ შეგხედავ“ ... ეუბნება მეწისქვილეს. ნიადაგის
მოსინჯვის შემდეგ იწყება თანდათან სიტუაციების ჯერ მოსინ-
ჯვა, შემდეგ გართულება, რათა მეწისქვილეს აჩვენოს თავისი
ძალა. როგორც ხალხურ ზღაპარშია ნაცარქექია ბაქია, ისეა
აქაც. მიხეილ ვაშაძე ისეთი დამაჯერებლობით ამბობდა „ამ
წისქვილს სულ რია-რია წავიღებო“, თითქოს მართლაც ბაყ-ბაყ
დები ყოფილიყო. მასში ირეკლებოდა ფოლკლორული გმირის
შორეული გამოძახილი.

ქუჩარასა და კაკუტას წისქვილში შემოსვლის შემდეგ იწყე-
ბოდა ახალი ეტაპი ყვარყვარეს ცხოვრებაში. იგი უკვე თავი-
ლობს ნაცარქექიას რომ უწოდობენ, იმუქრება კიდეც, ვინც მას
ასე დაუძახებს. ნაცარქექიადან ყვარყვარედ გარდაქმნის პრო-
ცესში უკვე შეიცნობოდა მისი პოტენციალი, რომელიც მრავლ-
სახოვან ქცევებში პოულობდა გამოსახვას. იზრდებოდა ყვარყ-
ვარეს ქედმაღლობისა და ტრაბახის მასშტაბებიც, მაგრამ ამ
სცენებშიც კვლავ ასოცირდებოდა ფოლკლორული გმირის სახე.
ყვარყვარე აგრძელებდა ტრაბახს: „გული არ მომაცვანინოთ,
იცოდეთ არ გამაბრაზოთ, თორემ ფეხებში რომ მოგკიდებთ
ხელს, თავებით მიგანყვეთ იმ წისქვილის ქვებზე!“ - ეუბნება
ქუჩარასა და კაკუტას. ამ დროს მიხეილ ვაშაძე თავდაჯერებით
გაივლ-შემოივლიდა და შეფიქრიანებულ მეზობლებს საოცარი
თავხედური სიტამამით ეტყოდა: „მე იმნაირი ხასიათის ვარ, ხან-
დახან კაცი თუ არ მოვკალი, ავად ვბდები“. უკვე შეშინებული
ქუჩარა დაუდასტურებდა: „კი, ასეა“...

სიტყვისა და მოქმედების იუმორით სავსე წარმოდგენაში
არსად არ ირღვეოდა ზომიერება და მხატვრული ტაქტი. ეს
უპირველესად სწორედ მიხეილ ვაშაძის დამსახურება იყო. იგი
არ მიჰყვებოდა მაყურებლის განუწყვეტელ რეაქციებს, თავად

მართავდა მათ. ასეთი ზომიერება კომედიებში იშვიათად მიიღწევა ხოლმე. იგი მართლაც ერთეულ მსახიობთა ხვედრია.

მიხეილ ვაშაძე ბრწყინვალედ გრძნობდა პიესის ჟანრულ თავისებურებას. მისი შესრულების სტილისტიკა, მოქმედების რიტმი, პლასტიკა და გარდასახვის ოსტატობა წარმოადგენდა სინქრონულ მთლიანობას.

თეატრმცოდნე თ. ჯანელიძის აზრით: „*მ.ვაშაძე თამაშობს მსუბუქად, ძალზე უბრალოდ, არასოდეს არ ცდილობს გააციონოს მაყურებელი. ამიტომ ის თითქმის არასოდეს იმეორებს რაიმე კომედიურ შტრიხს, თუნდაც ტაშით ხვდებოდეს მას მაყურებელი. უმცირეს ნიუანსებზე აგებული მისი გმირის ხასიათი მაყურებელს ხიბლავს ძალდაუტანებელი, ჭეშმარიტი კომიზმით. თითქმის ყოველი მოქმედება, - მსახიობისა სრულიად უბრალო მოძრაობაც კი გმირის ხასიათიდან გამომდინარეობს და ამიტომ იქმნება სწორედ შთაბეჭდილება როლის ბუნებაში მსახიობის გმირის სრული გარდასახვისა*“.¹

მიხეილ ვაშაძეს ფილიგრანულად ჰქონდა შესწავლილი დრამატული ხასიათის ფსიქო-ფიზიკური ბუნება, მისი სცენური მოქმედება. ყოველი დეტალი მოფიქრებული და ზუსტად იყო გააზრებული. მსახიობი არსად აჭარბებდა, არ კარგავდა მხატვრულ ზომიერებას. ამას განსაკუთრებულად აღნიშნავდა კრიტიკა. განსაკუთრებულად იმიტომ, რომ კომედიურ როლებში მსახიობები ხშირად აშარუებენ ხასიათს, ამლაშებენ, ამსუბუქებენ. ამგვარი ქცევა თუმცა მომენტალურ სიცილს იწვევს მაყურებელში, მაგრამ იგივე მაყურებელი შინაგან უკმარისობას გრძნობს. ზომიერება კი უთუოდ უკავშირდება გემოვნების საკითხს. მ. ვაშაძის მიერ ფართო მასშტაბში იყო როლი ინტერპრირებული. იგი მოიცავდა მრავალ შინაგან განშტოებებს და პერიპეტიებს. ყოველი ტენდენცია თუ მონახაზი მხატვრულად მოტივირებული იყო. ამიტომ მუდამ ინარჩუნებდა სიმართლეს ვაშაძის გაბედული სვლები. „*თავისი გმირის მრავალ თვისებებიდან, - წერს თენგიზ ჯანელიძე - ვაშაძეს ისეთი თვისება*

1. თ.ჯანელიძე, პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ ქუთაისის სახელმწიფო თეატრში. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1957, №7, 58.

გამოუყვია ხაზგასმულად, რომელიც ერთის შეხედვით თითქოს არაორგანული ნაკლებად დამახასიათებელია ყვარყვარესათვის, - ესაა რეგვენი კაცის ცინიკური დამოკიდებულება ადამიანებისადმი, ცინიურობა ფამილარობასთან ერთად. ყვარყვარეს სწორედ ეს თვისება შეინიშნება ყველაზე ნათლად მთელ სპექტაკლში. განსაკუთრებით მეორე მოქმედების შემდეგ, მაგრამ მაყურებელი ხვდება, - ეს თვისება იმიტომ გაუმახვილებია აგრე რიგად ყვარყვარეს, რომ ამით თავისი სულიერი სილატაკე დამალოს. ხოლო მისი თავხედობამდე მისული ფამილარობა, ეს შემდეგ შეძენილი თვისებაა, ცხოვრების ფსკერიდან შემთხვევით ზედაპირზე ნამოტივტივებული ნაძირალასი“.¹

როლის პარტიტურის ყველა ნიუანსის გრძნობა და მისი ოსტატური გამოხატვა თავისთავადაც დიდ ეფექტს ახდენდა მაყურებელზე, რადგან მას შეუმჩნეველი არ რჩებოდა არაფერი. სცენაზე იკითხებოდა ცოცხალი მხატვრული ორგანიზმის ყოველი უჯრედი. მსახიობმა შეძლო მაყურებლისათვის გასაგები გაეხადა ცრუ გმირის არა მხოლოდ ხასიათი, არამედ მისი პოლიტიკური და სოციალური არსი. ფილოსოფიურ მსჯელობასაც კი არ ერიდება თავის წარმოსაჩენად და მოსაჩვენებლად, დიდის დამაჯერებლობით მსჯელობს სოციალისტებზე, თუმცა მთელი საუბარი აღბეჭდილია ცინიზმით, სევასტისთან საუბარში ყვარყვარე ამბობს: „მე სოციალისტები უფრო მიყვარს, ისინი რომ ქადაგებენ, სწორედ ჩემი საქმეა, რომელ სახლშიც გინდა შედი და მოირთხი ფეხი, სმა-ჭამა სულ მუქთად იქნება. მე რომ მკითხონ, სოციალისტების სურათებს ეკლესიებში დავკიდებდი, სულ წმინდანებივით წვალობენ ხალხისათვის. მეც ხალხისათვის ვწვალობ ამ ქვეყანაზე და ჩემი არ იყოს, შენც სოციალისტი ხარ?.

ყვარყვარეს „მთელი კონცეფცია“ ანგარების პრინციპზეა აგებული. ამასთანავე, სავსეა ირონიული ქვეტექსტებით, ნიჭიერი ავანტურისტის ყველა თვისებით არის გაჯერებული მისი ბუნება. იგი ცრუ გმირის სიმბოლური მეტაფორა ან სქემა კი არ არის, არამედ ცოცხალი სახეა. ის არც ქალთან ურთიერთობაში

1. თ.ჯანელიძე - პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ ჭიათურის სახელმწიფო თეატრში, ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1957, №7.

ერიდება ირონიასა და სარკაზმს. გულთამზესადმი მიძღვნილი კომპლიმენტების იქით კარგად შეიცნობა მისი ანგარებიანი ბუნება. მთავარია, ყველგან მონახოს გამოსავალი - ასეთია მისი კრედო. ამიტომ ყველაფერს კადრულობს. „ისე არაფერი ხიბლავს მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარეს, როგორც მბრძანებლობა. იმის შეგნება, რომ არსებობს ადამიანები, რომლებიც მას ემორჩილებიან, - უდიდეს სიამოვნებას ანიჭებს მას და სწორედ აქედან მომდინარეობს მისი ცინიზმიც გარეშესადმი“.¹

ჭიათურელთა სპექტაკლის ესოდენ ხანგრძლივი სიცოცხლე მრავალმა ფაქტორმა განაპირობა. მათ შორის უპირველესი მაინც მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარეს წარმატება იყო. სამართლიანია თ. ჯანელიძის დასკვნა: „*მიხეილ ვაშაძის წარმატების საფუძველი ისაა, რომ მან ლიტერატურული გმირის სწორედ სცენურ ინტერპრეტაციასთან ერთად განზოგადებული სახე შექმნა ადამიანისა, რომლის მსგავსნი არც თუ ისე იშვიათად გვხვდებიან დღესაც*“.²

სწორედ თანამედროვეობის გრძნობამ მიანიჭა სპექტაკლს მუდმივი აქტუალობა. იგი თანამედროვე წარმოდგენა იყო მუდამ. თითქმის ორმოცი წლის მანძილზე იცვლებოდა ცხოვრება, იცვლებოდნენ სოციალური თუ პოლიტიკური პირობები, მაგრამ ყვარყვარეები რჩებოდნენ, როგორც მუდმივმოქმედი ფაქტორები. ყოველ დროს ჰყავდა თავისი ყვარყვარე, თავისი ცრუ გმირი, ყვარყვარიზმის მუდმივობის სინდრომი ან უხეხბდა საზოგადოებას და ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღებით ადევნებდა თვალს ყვარყვარეს ორეულების გამომჩენას.

მრავალ სფეროში გამოჩნდა ყვარყვარეს ლანდი. ზოგიერთ დარგში კი პირდაპირ აღორძინება დაიწყო ყვარყვარეობამ და თანდათან ჩამოყალიბდა ყვარყვარიზმის სინდრომი. ნაცარქეჩიაობა გადაიზარდა პოლიტიკური ავანტურის რანგში. ერთობ საშიში გახდა ყვარყვარეს ფენომენი.

1. თ. ჯანელიძე, პ. კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ ჭიათურის სახელმწიფო თეატრის სცენაზე. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1957, №7.
2. დასახ. ნაშრომი.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ წარმოდგენა წლების მანძილზე კი არ ცვდებოდა და კი არ იშლებოდა, არამედ იხვეწებოდა და მდიდრდებოდა. ამ მხრივაც მნიშვნელოვანი იყო სპექტაკლი. აქაც უპირველესი დამსახურება ყვარყვარეს როლის შემსრულებელს ეკუთვნოდა.

რეჟისორული გადანწყვეტა და მთავარი გმირის როლი ჰარმონიულ მთლიანობაში იყო მოაზრებული. მათ შორის აღსანიშნავია გრ.ტყაბლაძის მწერალი, ნ.კუსიანის-გენერალი, ბ.დურმიშიძის - ქუჩარა, ა. ბარათაშვილის - კაკუტა, ნ.ერიაშვილის - გულთამზე და სხვა.

ასე რომ, წარმოდგენაში თეატრის საუკეთესო მსახიობები მონაწილეობდნენ.

ეს იყო ნამდვილი ანსამბლური წარმოდგენა, სტილური თვალსაზრისით კი - ყოფითი, რეალისტური.

... მეორე მოქმედება. ოფიცრებს შემოჰყავთ რევოლუციონერად მიჩნეული მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე. თითქოს წელშია მოხრილი. გამოიყურება საცოდავად. გამოძიებლის ყოველ შეკითხვაზე ვაშაძის ყვარყვარე თითქოს თანდათან ჩიავდებოდა.

შემდეგ მოვლენები უფრო მძაფრდება, რომელსაც ყვარყვარეს ფერისცვალება მოსდევს. ამ სცენარს თეატრმცოდნე თ. ჯანელიძე ასეთ ინტერპრეტაციას აძლევს: „*სპექტაკლის მრავალი ეპიზოდი მახვილგონივრული რეჟისორული გადანწყვეტის ჩინებული ნიმუშია. განსაკუთრებით მეორე მოქმედების ის სცენა, როდესაც მეფის ოფიცრები რევოლუციონერობაში სდებენ ბრალს ყვარყვარეს. ოთხად მოკეცილი ყვარყვარე (მ.ვაშაძე), რომელიც ამ დიდი ბრალდების სიმძიმემ კიდევ უფრო მოკეცა და წელში საბოლოოდ გატეხა, იატაკზეა ჩაცუცქეული და თითქოს სოროს ეძებს, რომ თავგვივით შეძვრეს შიგ, ხსნა არსაიდან ჩანს. არავის არ სურს მისი სიტყვების მოსმენა, ყვარყვარეს გადარჩენა სასწაულს შეუძლია მხოლოდ და აი, მოხდა სასწაული, - დეპეშა მოვიდა შტაბში მეფის მთავრობის დამხობის შესახებ. ერთი წუთის განმავლობაში ყველაფერი უკუღმა დატრიალდა. ისინი, ვინც წელან სიკვდილის დასჯით ემუქრებოდნენ, ახლა ელაქუცებიან და პატიებას სთხოვენ ყვარყვარეს. ერთის წამით დაიბნა, ვერ*

მიხვდა, რა ხდება მის ირგვლივ, მაგრამ მალე მოეგო გონს. შეიფერა კიდევ თავისი მდგომარეობა და იქვე, მაყურებელის თვალწინ, თითქოს ფიზიკურადაც გაიზარდა ყვარყვარე, - ისეთი რიხით წამოიშალა მტვრიანი იატაკიდან, ახლა უკვე ზევიდან დასცქერის თავის სულთამხუთავებს და ეჭვიც კი აღარ ეპარება თავის „რევოლუციონერობაში“¹.

საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ რეცენზენტმა სპექტაკლის თბილისში ჩამოტანის საკითხი ერთ-ერთმა პირველმა დააყენა. აძლევს რა სპექტაკლს კრიტიკოსი მაღალ შეფასებას, დაასკვნის: „გულისტკივილით უნდა აღინიშნოს, რომ ისეთ შესანიშნავ თეატრალურ კოლექტივს, როგორიც ჭიათურის თეატრია, ცუდად იცნობს ჩვენი დედაქალაქის მაყურებელი. ჭიათურელთა სპექტაკლი „ყვარყვარე თუთაბერი“ ჩვენი რესპუბლიკის ყოველი თეატრის სცენას დაამშვენებდა. ასეთი სპექტაკლები არც ისე ხშირად იდგმება ხოლმე ჩვენს თეატრებში და ამიტომ მისი დედაქალაქში ჩამოტანა უთუოდ მისასალმებელი საქმეა“².

გავიდა ორი წელი და დოდო ალექსიძემ ჭიათურის ქალაქკომის მდივანს თამაზ ჯანელიძეს მისწერა: „დაბეჯითებით გთხოვთ ნება დართოთ მსახიობ მიხეილ ვაშაძეს მიიღოს მონაწილეობა ჩვენი თეატრის სპექტაკლში ყვარყვარე თუთაბერის როლის შესასრულებლად 9-13 მაისს. ვფიქრობ, ეს ფაქტი სასარგებლო იქნება როგორც ჭიათურის, ასევე ჩვენი თეატრისათვის. ღრმა პატივისცემით დიმიტრი ალექსიძე“.

დოკუმენტი მრავალმხრივ არის საინტერესო. თანამედროვე და მომავალი თაობები ამ ფაქტში დაინახავენ, რომ მსახიობს უფლება არ ჰქონდა მეორე თეატრში რაიკომის თუ ქალაქკომის ნებართვის გარეშე წასულიყო, თუნდაც ერთ-ერთ გამოსვლაზე. მეორე მხრივ, რუსთაველის თეატრში მიწვევა მეტად პრესტიჟული იყო. მიხეილ ვაშაძის მიწვევას წინ უძღოდა ყვარყვარეს წარმატებისა და საყოველთაო აღიარების დიდი გზა. მართო ეს ფაქტიც არ იყო საკმარისი მიწვევისათვის. საჭირო იყო თეატრში მთავარი როლის

1. თ. ჯანელიძე, პ. კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ ჭიათურის სახელმწიფო თეატრის სცენაზე, ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“ 1957, №7
2. იქვე.

შემსრულებლის კეთილგანწყობა, რათა ეს უკანასკნელი ფსიქოლოგიურად შეგუებოდა კონკურენტის წარმატებას.

სწორედ ასეთი პიროვნება გახლდათ ეროსი მანჯგალაძე. იგი გულლიად შეხვდა ბატონ მიხეილის გამოსვლას რუსთაველის თეატრში.

მ.ვაშაძემ ჭეშმარიტი ხელოვანის შთაგონებით, იუმორის დიდი გრძნობით, არტისტული ზომიერებით განასახიერა ყვარყვარეს რთული და მეტად საინტერესო როლი.

მიხეილ ვაშაძის რეპერტუარში ამ როლს ერთ-ერთი საპატიო ადგილი უჭირავს. მიხეილ ვაშაძემ სამჯერ ითამაშა დედაქალაქის მაყურებლის წინაშე თავისი ერთ-ერთი უსაყვარლესი როლი. მსუბუქი იმერული იუმორი, ეშმაკური გულუბრყვილობა, მოძრაობის თავისუფალი მანერა ახასიათებს მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარეს. ნაცარქექია და მხდალი, იგი გარდასახვის სიძლიერეს აღწევს მესამე მოქმედებაში, როცა მას შეცდომით განადიდებენ და ფეხქვეშ ეგებიან დროებითი მთავრობის წარმომადგენლები. მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარეც შესანიშნავად იფერებს ამ მდგომარეობას, ჩირადაც არ აგდებს აღარც დროებითი მთავრობის რწმუნებულს, აღარც დუშეთის მაზრის უფროსს ტიტე ნატუტარს და ცხადია, მით უფრო საქმეთა მმართველს და ამიტომ მედიდურობს ასე მათ წინაშე, ამიტომ არც ერთი არ გახადა ხელის ჩამორთმევის ღირსად და პირველს საჩვენებელი თითი გაუწოდა, მეორეს ნეკი და მესამეს კი მათრახის კუდი! მიგნებული შტრიხებით მსახიობმა უსიტყვოდ გამოხატა ყვარყვარეს დამოკიდებულება დროებითი მთავრობის წარმომადგენლების მიმართ, მაგრამ ეს ყოველივე გააკეთა ისეთი ტაქტით, რომ ამ ჩია ბუნების ადამიანებმა ასეთი მისალმებაც დიდ წყალობად ჩამოართვეს ცრუ გმირს.

უნდა ითქვას, რომ მიხეილ ვაშაძე შესანიშნავად შეეხმატკბილა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის სპექტაკლის „ყვარყვარე თუთაბერის“ მთელ ანსამბლს და კარგად აულო ალლო პარტნიორებს და ჭეშმარიტი სიამოვნება განაცდევინა არა მარტო ხელოვნების მოყვარულთ, არამედ მაყურებელთა ფართო წრეს.

სასურველია, ეს ნიჭიერი მსახიობი კვლავ იხილოს თბილისელმა მაყურებელმა თავის სცენაზე და რომ ეს კარგი ტრადიცია გაფართოვდეს და განმტკიცდეს“.

12 მაისს რუსთაველის თეატრის სპექტაკლში კაკუტას როლი შეასრულა ნ. მარგველაშვილმა, ქუჩარა - კ.საკანდელიძემ, მენისქვილე - მ.ჩიხლაძემ, გულთამზე - მ. მიქელაძემ, სევასტი - ნ.ანდლულაძემ, დრობითი მთავრობის რწმუნებული - კ. მახარაძემ, მდივანი - თ. ქვარიანმა, ტიტე ნატუტარი - გ.გეგეჭკორმა, ლირსა - ე. ვაჩნაძემ, ქალი - ნ. მაგალობლიშვილმა და სხვ. ასე რომ, წარმოდგენაში საინტერესო ანსამბლი იყო, სადაც საოცრად ბუნებრივად „ჩაჯდა“ მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე და ნამდვილი ლიდერობა გასწია.

სპექტაკლის მონაწილე თ. ქვარიანმა ბატონ მიხეილს წერილობით მიმართა „გისურვებთ ბრწყინვალე გამარჯვებას რუსთაველის თეატრის სცენაზე“. ხოლო სპექტაკლის დამდგმელმა დოდო ალექსიძემ სამახსოვრო აფიშაზე წააწერა: „გისურვებთ, ძვირფასო მიხეილ, რომ თქვენი ბრწყინვალე დებიუტის შემდეგ რუსთაველის თეატრის სცენაზე, სადაც თქვენ ნიჭიერად განასახიერეთ ყვარყვარე თუთაბერის სახე, დაიწყოს ახალი ერა თქვენს შემოქმედებით ცხოვრებაში, სადაც თქვენ ახალ ფურცლებს ჩასწერთ ქართული თეატრის ისტორიაში და იმედია კვლავ შეგხვდებით ჩვენს რუსთაველის თეატრის სცენაზე, ჩვენს კოლექტივში“.

საზოგადოება ფართოდ გამოეხმაურა ბატონი მიხეილის გამოსვლას რუსთაველის თეატრში. გამოჩენილმა მოქანდაკემ ელგუჯა ამაშუკელმა თავის ნიგნში „მექვსე გრძნობა“ დაწერა: „*ძალიან მომწონდა ჭიათურის აკაკი წერეთლის სახელობის დრამატული თეატრის სპექტაკლი „ყვარყვარე თუთაბერი“ მშვენიერი მსახიობების მ. ვაშაძის და გ. ტყაბლაძის მონაწილეობით. მიშა ვაშაძე ქართველ მსახიობთა შორის ყვარყვარეს ერთერთ საუკეთესო შემსრულებლად ითვლებოდა. იგი რუსთაველის თეატრის მიერ დადგმულ ყვარყვარეშიც მინახავს. თბილისში რამდენიმე სპექტაკლი ითამაშა მოწვევით“.*

რუსთაველის თეატრი დიდი პატივისცემით შეხვდა მიხეილ ვაშაძეს. მას ვიცნობდით, როგორც ნამდვილ პროფესიონალს,

ხალასი ნიჭის მსახიობს, რომელსაც უკვე თავისი მდიდარი შემოქმედებითი ბიოგრაფია ჰქონდა. ჭიათურის თეატრთან კი თითქმის მუდამ გვექონდა გარკვეული კონტაქტი, ვიცოდით სანდრო ახმეტელის სურვილი შეფობა აელო ჭიათურის თეატრზე. ერთხანს გააძლიერა კიდევ ყურადღება და გარკვეული ნაბიჯებიც გადაიდგა. ჭიათურა კი ყოველთვის იყო რუსთაველის თეატრის საუკეთესო მასპინძელი. ჩვენი თეატრიც დიდი პასუხისმგებლობით თამაშობდა საგასტროლო წარმოდგენებს. მაგონდება რუსთაველის თეატრის ერთ-ერთი ასეთი გასტროლები ჭიათურაში, სადაც ყოველთვის გამოირჩეოდა ბატონი მიშა თავისი იმერული მასპინძლობით.

.... სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“ წარმოვადგინეთ. საოცარი დღეები იყო. სამი დღე-სამი ოიდიპოსი. ხორავა, ზაქარიაძე და ეროსი მანჯგალაძე. თეატრში ხალხის ტევა არ იყო სამთავე წარმოდგენაზე. დღემდე ვერ ამიხსნია რატომ ეჯიბრებოდნენ ჭიათურაში სამი ოიდიპოსი ერთმანეთს. პირველმა აკაკი ხორავამ ითამაშა. მართლაც ფონმაში იყო და დიდი ტრაგიკული განცდით შეასრულა როლი. იმდენად გამორჩეული იყო მისი შესრულება, რომ თეატრში ყველას გვიკვირდა, მისი ასეთი თავგამოდება. ხმა გავრცელდა სპექტაკლის განსაკუთრებულ წარმატებაზე. ცხადია, ეს ამბავი გაიგო სერგო ზაქარიაძემაც. ერთ-ერთი საუკეთესო თამაშით შეასრულა ოიდიპოსი. მათ არც ეროსი ჩამორჩა. აშკარა იყო, რომ მსახიობებს შორის უსიტყვო შინაგანი შეჯიბრი გაიმართა. შემოქმედებაში ხდება ამგვარი მოვლენები. ბატონი მიშა აღტაცებული იყო მათი თამაშით. მასაც ჰქონდა ოიდიპოსის როლი შესრულებული, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია ყოფილიყო ობიექტური და კეთილგანწყობილი.

პ. კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ თითქმის ყველა თეატრში დაიდგა. მაგრამ მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე მაინც გამორჩეულად დარჩა თეატრის ისტორიაში. როლი იმდენად რთული და მრავალპლანიანია, რომ შესასრულებლად მარტო ოსტატობა არ კმარა. საჭიროა კიდევ რაღაც სცენური მადლი, სცენური „ჰაბიტუსი, რომ სახე გაცოცხლდეს. ასეთი თვისებებით გამოირჩეოდა ბატონი მიხეილის ყვარყვარეც.

... და აი, სცენაზე ზენიტს აღწევდა ვაშაძის ყვარყვარეს აღზევება. იწყებოდა მისი გაუთავებელი ტრაბახი, მუქარა, იმპროვიზაციული მოქმედებები, მსახიობი ცდილობდა ცრუ დიქტატორის სახის ბოლომდე გაშიშვლებას, მაგრამ ამასთანავე, ეს იყო ხალხის ბრბოდ ქცევის პროცესი, ტიტე ნატუტარის ფილოსოფოსობა და ყვარყვარეს მახვილგონივრული კომენტარები. ნიჭიერი უვიცი უფრო საშიშია, ვიდრე ბრძენი. უვიცისათვის ადვილია ერთი ხელის მოსმით საკითხების გადანყვეტა. ასე წყვეტდა სახელმწიფოებრივ პრობლემებს ყვარყვარეც.

მიხეილ ვაშაძის გმირი თავისუფალი ქცევის ზენიტს აღწევდა მესამე მოქმედებაში, როცა მან ხალხი ბრბოდ აქცია. ბრბო კი განუკითხავი მასაა და როგორც გინდა ისე მართავ, თუ ალვირი მაგრად მოქაჩე.

მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარეს უკვე სადავებები ხელთ ეპყრა. მეზობლებიც კი არ დაინდო. ახლობელთა დაჭერა კიდევ უფრო აძლიერებდა შიშს, რადგან მან უცებ აუღო ალლო ამ ფენომენს. ვინც ახლობელს არ ინდობს, ის არ დაინდობს გარეშეებსაც. ამიტომ იწყება მასობრივი ფსიქოზი და შიშის სინდრომი. ასეთ დროს ყვარყვარეები ფრთებს შლიან და ქვეყანას ისე მიასწორ-მოასწორებენ, რომ ნაკვალევიც არ რჩება ხოლმე.

მიხეილ ვაშაძემ უცებ შეითვისა ტიტე ნატუტარის ფილოსოფიაცა და ხალხზე ბატონობის ხელოვნებაც. დემაგოგიის ოსტატად იქცა და საოცარი ალლო გამოავლინა. როცა პირველად გაისმა, რომ თითქოს ვილაცამ თქვა, სხვას რომ ამის ნახევარი ექნა ძეგლს დაუდგამდნენო“ - ყვარყვარემ ნათქვამი სათავისოდ შეატრიალა.

ყვარყვარე - ძეგლს მიდგამენ?

აბრაგები - კი, ასე თქვა ვილაცამ...

ყვარყვარე - მაშ, თუ ღირსი არ ვიყო, ძეგლს რატომ მიდგამენ?

აბრაგი - ახლა იმის სათქმელად მოვედით, თურმე წითელი ჯარი მოდის და იმისთანა დიდი ბოლშევიკები მოუძღვებიან, ქვეყანა რომ შეუძრავთ და მეჭორეები ჩმახავენ.... ყვარყვარე თუთაბერს გაკოჭავნო.

ყვარყვარე - მერე?

აბრაგი - ჩვენ შენი იმედი გვაქვს.

II აბრაგი - მთელი ჩვენი ბიჭები საფარ-კედელად შენ გიყურებენ.

ყვარყვარე - მაშ, წადით და რაზმელებს უთხარით, მოედანზედ ხალხს ათქმევინონ, რომ (უთითებს) იმ დიდი ლოდისაგან ჩემთვის ძეგლის გამოთლა უნდათ.

აბრაგი - რატომ?

ყვარყვარე - როცა გაიგონებენ, თვალში ნაცარს ვერ მომაყრნან, ასე, ხომ გესმის!

აბრაგები - კი, გვესმის!

ყვარყვარე - მაშ, წადით!

I აბრაგი - ბოლშევიკებისაგან ხომ დაგვიფარავთ?

ყვარყვარე - წყნარად იყავით რწყილებივით...

აბრაგები - ვიქნებით...

ყვარყვარე - ქვეყანას არ ათქმევინოთ, ყვარყვარე თუთაბერს ვირები მოუთრგუნიანო.

აი, ასე მართავდა მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე ხალხის ფსიქოლოგიას. ჭორების გავრცელების გზით უნდა შეიქმნას ავტორიტეტი. ხალხი ალაპარაკოს მისი ძეგლის დადგმაზე, მას ხომ მოქმედების თავისებური ლოგიკა აქვს. ხალხში ამბობდნენ, ასეთი ქცევისათვის ძეგლს დაუდგამენო და ყვარყვარემაც უმაღლესი სასარგებლოდ შეატრიალა სიტუაცია. შემდეგ განავრცო თემა, საერთო სახალხო მსჯელობის საგნად აქცია.

მ. ვაშაძე შესანიშნავად გრძნობდა პარტნიორებს. კარგად მახსოვს, თუ როგორ ღელავდა, როცა რუსთაველის თეატრის სპექტაკლში გამოდიოდა. სწორედ ის აფიქრებდა, თუ როგორ ჩაჯდებოდა ანსამბლში, როგორ წარმართავდა მათ. დოდო ალექსიძემ დღისით კარგი რეპეტიცია ჩაატარა, თითქოს ყველაფერი ააწყო, მაგრამ ბატონი მიშა მაინც მოუსვენრად იყო, პროფესიული პასუხისმგებლობის გრძნობა არ ასვენებდა, თუმცა რეპეტიციის შემდეგ ჩვენთვის უკვე ნათელი იყო, რომ მას წარმატება ექნებოდა.

დამთავრდა წარმოდგენა, მაყურებელმა მხურვალე ოვაცია გაუშარტა. მისალოცად შევედი საგრიმიოროში, გადავეხვიე და

წარმატება მივულოცე. გაზეთშიც გამოვაქვეყნე წერილი სხვა გვარით, რადგან მაშინ არ იყო წესი, იმ თეატრზე დამეწერა რეცენზია, სადაც ვმუშაობდი.

- ხომ არ შეგარცხვინე, ჩვენებურო? - მითხრა ღიმილით.

- რას ბრძანებთ?! - შესანიშნავი იყო!

- არა, მართლა? ... ზედმეტად ვლელავდი, განსაკუთრებით პირველ მოქმედებაში, მერე თანდათან დავწყნარდი....

- არ გეტყობოდა მაინც და მაინც...

ბატონმა მიხეილმა ღიმილით შემომხედა და თავი გაიქნია. მაგრძნობინა, ამას ჩემი გულის გასაკეთებლად ამბობო.

რა გასაკვირია, აღელვებული ყოფილიყო. ერთხელ სერგო ზაქარიაძეს ვკითხე: ბატონო სერგო, ბევრჯერ ნათამაშევი როლის შესრულების წინ თუ ღელავთ-მეთქი. გაუკვირდა შეკითხვა. როგორ შეიძლება არ ვღელავდეო. ბევრჯერ თამაში არაფერს ნიშნავს, რადგან ყოველ წარმოდგენაზე ხომ თავიდან იწყება შემოქმედებითი პროცესი. თეატრში ყოველი დღე ახალია, ახალ მაყურებელთან ხდება შეხვედრა. თეატრალური შემოქმედების თვით ბუნება ისეთია, რომ არ შეიძლება არ ღელავდე, როცა სცენაზე გადიხარ.

მიხეილ ვაშაძემ დიდი დატვირთვით იმუშავა იმ დღეებში. რუსთაველის თეატრმა გული გაუხსნა და სიხარული მიანიჭა მსახიობს. მან სიხარული სიხარულადვე დაუბრუნა მაყურებელს.

მიხეილ ვაშაძის „ყვარყვარე თუთაბერის“ აღიარება მისი ხალასი არტისტული ნიჭის დემონსტრირება იყო. მთელი საქართველო მოიარეს ამ სპექტაკლით. სულ ახალსა და ახალ მაყურებელს ხვდებოდა და ყველგან ერთნაირად დიდი წარმატება ჰქონდა. მიუხედავად იმისა, რომ სპექტაკლის რეჟისურა იცვლებოდა, წარმატება მაინც იგივე რჩებოდა. ეს იმასაც ნიშნავდა, რომ წარმოდგენა მთელი თეატრის შემოქმედების შედეგი იყო. *„პირველი, რაც თვალში ხვდება მაყურებელს ამ სპექტაკლის ნახვისას, - წერდა თ. ჯანელიძე - ეს არის საოცარი უშუალოება და თავისუფლება სცენაზე. ბუნებრიობითა და შემოქმედებითი სილალით გამოირჩევა მსახიობთა თამაში. მხატვრული ტაქტი და გემოვნება იგრძნობა სპექტაკლის რეჟისორულ*

გადანყვეტაში. კომედიურობის მახვილი გრძნობა გამოსჭვივის დეკორატიულ გაფორმებასა და გმირთა ჩაცმულობაში. არავითარი თამაში „კომედიურობა“ ზომიერების გრძნობა ამ სპექტაკლის მონაწილეთა ორგანული თვისებაა. და სწორედ ამიტომაცაა მოკლებული მათი შესრულება სიყალბესა და უგემოვნებას“. ავტორის აზრით, სპექტაკლში „შენარჩუნებულია პიესის არა მარტო იდეურ-აზრობრივი მხარე, მისი სატირული სიმახვილეც“. კრიტიკოსი გარკვევით მიგვანიშნებს, რომ წარმოდგენაში მსახიობები და რეჟისორი „პირველ რიგში აზრის გამოხატვის თავისებურ, მახვილ ხერხს ეძებენ და სწორედ ამიტომაცაა, რომ სცენაზე გადატანის შემდეგ ერთგვარად გამდიდრებული ერგენება პიესა მაყურებელს, იმდენი მოულოდნელი და ამავდროს ნაწარმოებისათვის ორიგინალური დეტალია მასში შეტანილი“.

ყვარყვარეს მხილება, როგორც მსახიობის ინტერპრეტაციის უმთავრესი მიზანი წარმოდგენილი იყო მრავალ სცენურ განზომილებაში. სივრცე, რომელსაც მსახიობი ფლობდა, შთაგონებული იყო ყვარყვარიზმის არსის ძიებით.

მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე თავდახრილი, თითქოს ჩაფიქრებული, მაგრამ ოდნავ გაღიმებული სახით ეთხოვებოდა ხალხს. მაყურებელი გრძნობდა, რომ ასეთი ადამიანები სარეველაზე უფრო გამძლენი არიან. ერთ ადგილას მოთხრი, მეორეგან ამოვა, რადგან ფესვები ღრმად აქვს გადგმული.

სათქმელად ადვილია, ერთი და იგივე როლი ათეული წლობით შეასრულო. თანაც შეასრულო დიდი ხალისითა და უშუალობით. საქართველოში ადრე კვდებიან საუკეთესო სპექტაკლებიც კი. არ არსებობს მათი შემონახვის ტრადიცია. მხოლოდ ა.ხორავას „ოტელომ“ გაძლო ოცდასამი წელი. იგი შეიქმნა 1937 წელს. ხოლო უკანასკნელი გამოსათხოვარი წარმოდგენა გაიმართა 1960 წელს, მოსკოვში ვახტანგოვის სახ. თეატრში, როცა გასტროლებზე იყო რუსთაველის თეატრი.

მაგრამ ოცდასამი წელი მაინც არ არის რეკორდი, რადგან იგი მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარემ მოხსნა.

1. თ. ჯანელიძე. პ. კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ ჭიათურის სახელმწიფო თეატრში. ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1957, №7.

მიხეილ ვაშაძის შემოქმედებაში სრულიად განცალკევებული ადგილი უჭირავს დავით კლდიაშვილისა და პოლიკარპე კაკაბაძის მხატვრულ სამყაროს. ამ მწერალთა შვიდი გმირი განსახიერა მან სცენაზე: ოთხი კლდიაშვილისა და სამი კაკაბაძისა. თითოეული გმირი მკვეთრი ინდივიდუალობით გამორჩეული სახე იყო. თითქოს ბევრი არაფერი აკავშირებთ ერთმანეთთან პლატონ სამანიშვილს, დარისპანს, ყვარყვარეს ან მანუჩარსა თუ ქრისტეტორეს შორის. თითოეული დამოუკიდებელი მხატვრული ინდივიდუალობის მქონე სახეა. მაგრამ მათ აერთიანებთ მიხეილ ვაშაძის შემოქმედებითი პათოსი. მსახიობმა ფართოდ მოიაზრა თითოეული სახე და ნამდვილი სცენური სიცოცხლე მიანიჭა მათ. მათ შორის განსაკუთრებით დიდხანს იცოცხლეს პლატონ სამანიშვილმა და ყვარყვარე თუთაბერმა. „*მიხეილ ვაშაძემ ყვარყვარეს როლი განსხვავებული, თავისებური გააზრებით წარმოადგინა. სახეს ქმნის ძუნწი გამომსახველობითი საშუალებებით. მის გმირს ახასიათებს მოქმედების სრული თავისუფლება და რაღაც ჰედონური ტკბობა საკუთარი ბედით (წარმოდგენის მეორე ნახევარში) ... ფრაზის წარმოთქმის თავისებურმა მანერამ, დასავლეთ საქართველოს მკვიდრთათვის დამახასიათებელმა ინტონაციამ (რომელსაც ვაშაძე დიდი სიფრთხილით იყენებდა) სახეს ერთგვარი სიმსუბუქე მიანიჭა. მიხეილ ვაშაძემ ეს კოლორიტი ნიჭიერად გამოიყენა, როგორც გარკვეული ფერი ყვარყვარეს პორტრეტის დასახატავად. მსახიობს ყვარყვარე სავსებით რეალისტურად გაუაზრებია. მიმართავს ჰიპერბოლასა და გროტესკს, როლისადმი ამგვარ მდგომარეობაში მიხეილ ვაშაძე ბოლომდე თანმიმდევრულია“.*

რეცენზიაში შეფასებულია მ. ვაშაძის გამოსვლა რუსთაველის თეატრში, ამ შეფასებაში ზუსტად ირეკლება ვაშაძისეული ყვარყვარეს მთელი გზა. თავის დროზე ზუსტად შენიშნა „ჭიათურის მაღაროელმა“, რომ „*მსახიობმა მიხეილ ვაშაძემ ყვარყვარე თუთაბერის როლის განსახიერებით დაგვარწმუნა, რომ ის დიდი ნიჭისა და დიდი მხატვრული შესაძლებლობის აქტიორია. მან ყვარყვარეს შესრულებით გამოამჟღავნა, რომ ტრაგიკული როლების ამპლუასთან ერთად თანაბარი მაღალმხ-*

ატკრული სიძლიერით შეუძლია განასახიეროს კომიკური როლებიც“.

... უშანგი ჩხეიძის ყვარყვარე თუთაბერის შემდეგ მიხეილ ვაშაძემ სრულიად ახალი სცენური სიცოცხლე მიანიჭა ყვარყვარეს. შეიქმნა სახე, რომელმაც გაუძლო დროს, გაუძლო თეატრის ესთეტიკურ ცვლილებებს. მან მნიშვნელოვნად გაამდიდრა ქართული რეალისტური სამსახიობო ხელოვნების ისტორია. შემთხვევითი არ არის, რომ მიხეილ ვაშაძე კვლავ უბრუნდებოდა პოლიკარპე კაკაბაძის დრამატურგიას. მან წარმატებით შეასრულა მანუჩარის („კოლმეურნის ქორწინება“) და ქრისტეტორეს („ცხოვრების ჯარა“) როლები.

მიხეილ ვაშაძის მანუჩარი რბილი ტონებით იყო შესრულებული. მისი ინტონაცია არ იყო სარკასტული, გამძაფრებული. არ იგრძნობოდა მამხილებელი აგრესია, როგორც ეს ხშირად ახასიათებს ხოლმე უარყოფითი გმირის მხილებას. განსხვავებული ტონალობით წარმოადგინა ქრისტეტორე. მისი ხასიათის გამოსატყაპში მსახიობმა მოძებნა მსუბუქი ფერები, მკვეთრი და მკაფიო გამომსახველი საშუალებები. თვით სახელშიაც ჩანს მწერლის ირონიული დამოკიდებულება გმირისადმი.

მიხეილ ვაშაძის მანუჩარი სცენაზე მოქმედებდა ფრთხილად და დაფიქრებით. მის შინაგან სამყაროში იგრძნობოდა გაორება, სადაც ერთმანეთს ებრძოდა მანუჩარის წოდებრივი მდგომარეობა და სინამდვილის ახალი რეალობა. მას არ შეეძლო ერთბაშად გადაელახა წინააღმდეგობანი და ამიტომ წითელი ზოლივით გასდევდა გაორების სინდრომი. მანუჩარი უნდა შერიგებოდა იმ აზრს, რომ მისი ნაყმევის, ხახულის ქალიშვილის გვირისტინეს რძლობა სარფიანი საქმე იყო. ხედავდა გვირისტინეს წარმატებებს, მის დანიშნურებულ საზოგადოებრივ მდგომარეობას, მაგრამ ამასთანავე არ შორდებოდა ფიქრი, რომ იგი ნაყმევის ქალიშვილი იყო.

მანუჩარის შვილის ჯიბილოს გვირისტინეზე ჯვრისწერის შემთხვევაში მანუჩარს მეხამრიდით ეყოლებოდა მოწინავე მუშა. თავად უქნარა მანუჩარს კვლავაც იოლი გზით უნდოდა ცხოვრება. აკი ამბობს კიდევ, ორჯერ შევედი კოლმეურნეობა-

ში და ორჯერვე გამოვედიო. კოლმეურნეობაში ყოფნას შრომა უნდა, მანუჩარს კი არ შეეძლო მუშაობა. მას ხელს უშლიდა თავისი კლასობრივი მდგომარეობა, რომელიც მთელ მის არსებას დაუფლებოდა. მიხეილ ვაშაძე ცდილობდა ეჩვენებინა შინაგანი გარდაქმნის პროცესი. სახის ევოლუცია აქტიორული ოსტატობის მრავალსახოვან ფორმებს მოითხოვდა, რასაც იგი უხვად ავლენდა კიდეც.

და აი, მანუჩარისა და ხახულის მეორე შეხვედრა! მიხეილ ვაშაძის მანუჩარმა დასძლია ამპარტავნობა, გადანყვიტა დათახმდეს გვირისტინეს რძლად მოყვანას. თითქოს ყველაფერი დამთავრდა, ყველაფერი მოგვარდა, მაგრამ მოულოდნელად გაჩნდა ბზარი, რომელიც უფსკრულად იქცევა. ხახულის არ სურს შედგეს ქორწინება. გვირისტინე მოწინავე სტახანოველია, ჯიბილო უსაქმური. გაიმართება ცხარე დისკუსია ყოფილ ბატონსა და ყმას შორის.

შ. მაჭავარიანი სწორად აღნიშნავს: „*მანუჩარი ორგულობაში სდებს ბრალს თავის ნამოჯამაგირალს, ხახულის ნაბატონარს. ეს უბედურება საბოლოოდ აუხელს თვალს, გაუღვიძებს კლასობრივ თვითშეგნებას და დაუნდობლად იწყებს მანუჩარის ავზნეობის მხილებას. დავა იქამდე მიდის, რომ მოთმინებიდან გამოსული ხახული წამოაქადნის ნაბატონარს - უარესი მეკუთვნის შენგან, სულ ამ მთავრობის გინებაში რომ იყავი და არ გაგთქვიო. ახლა კი შეცბა მანუჩარი ხახულის სიტყვებზე: „უყურე ამ უნამუსოს, ლომის პირში არ მაგდებს! წაიბურდღუნა თითქოს თავისთვის და ნაბატონარი და ნაყმევი სხვადასხვა მხარეს გავიდნენ“.*“¹

ამით თითქოს სიმბოლურად გაიყო მათი გზები. მიხეილ ვაშაძე ბრწყინვალედ გამოსახავდა ფერისცვალების მთელ პროცესს. მანუჩარის სახის ევოლუცია ზუსტად შეესაბამებოდა 30-იანი წლების სოციალ-პოლიტიკურ სიტუაციებს. იგი დროის თანხმიერი მოვლენა გახლდათ.

თანამედროვე სახეს ქმნიდა მიხეილ ვაშაძე. თანამედროვეს როგორც შინაარსით, ასევე ფორმით. მანუჩარი პიესაში უარყ-

1. შ. მაჭავარიანი. ქართული საბჭოთა დრამატული თეატრის ისტორია, 1973, 403.

ოფით გმირად არის წარმოდგენილი. ბატონი იყო და ხახული ჰყავდა მოსამსახურედ ანუ ყმად. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში მე-19 საუკუნის 60-იან წლებში გადავარდა ბატონ-ყმობა, იერარქიული ინერცია დიდხანს შემორჩა. განთავისუფლებული ყმები დიდხანს ერთგულებოდნენ ყოფილ ბატონებსა და ბატონიშვილებს. ეს იყო ისტორიულად ჩამოყალიბებული ერთგულების გრძნობა...

მიხეილ ვაშაძის შესრულებაში იგრძნობოდა, რომ მანუჩარის დრო წავიდა. ისტორიულმა ქართველებმა გაიყოლეს თავადაზნაურთა ქედმაღლობაცა და ეკონომიური საფუძველიც. ვაშაძის გმირის სოციალური პათოსი ბუნებრივ შესრულებაში იყო განფენილი. მას არ შეეძლო ღია პროტესტი გამოეცხადებინა ქვეყნისათვის, რომელმაც წაართვა საზოგადოებრივი უპირატესობა, ნიადაგი გამოაცალა მათ კეთილდღეობას. მთელი ეს რთული აზრობრივი დატვირთვა ისახებოდა შესანიშნავ აქტიურულ ინტერპრეტაციებში. მსახიობის მსუბუქი იუმორი დაპკრავდა მანუჩარის სახეს. თითქოს მისი თავდაცვის ფორმა იყო იგი. იუმორი, რომელიც გამოსატყვევდა ადამიანური უპირატესობის გრძნობას, მანუჩარის ხასიათს ანიჭებდა სილაღესა და სიმსუბუქეს. მსახიობი თითქოს თავის სტიქიაში იყო, როცა რბილ ტონებში მხილებულ მანუჩარს იუმორით შეხედავდა ხოლმე. ეს გარედან ჭკრეტა იყო სახის შინაგანი სამყაროსი, რომელსაც ნამდვილი ოსტატობით ასრულებდა მიხეილ ვაშაძე.

ყველაფერი ემორჩილებოდა ზომიერების პრინციპს. ამას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა სოციალური აზრის გამოსახატავად, რადგან კომიკური მხილების აქცენტების ხაზგასმას შეეძლო სახისათვის დაეკარგა სიღრმე და სერიოზულობა. მ. ვაშაძეს უკვე ჰქონდა გამოცდილება, თუ რას ნიშნავდა კომედიური აქცენტების ჰიპერტროფია. ამიტომ მანუჩარის როლს თამაშობდა რეალისტური სიმართლით.

მიხეილ ვაშაძის შემოქმედებაში მნიშვნელოვანი სახე იყო პ.კაკაბაძის ქრისტიტორე პიესიდან „ცხოვრების ჯარა“.

პ.კაკაბაძის „ცხოვრების ჯარა“ მნიშვნელოვანი მხატვრული მოვლენა იყო ჭიათურის თეატრის რეპერტუარში. ქართული

პიესების დადგმაზე დაოსტატებული თეატრი სცენაზე ქმნის რეალისტურ სახეთა მთელ გალერეას. მათ შორის კვლავ ლიდერის მდგომარეობა ეჭირა მ.ვაშაძის - ქრისტეტორეს.

მ. ვაშაძის გმირის სოციალური ფუნქცია კოლმეურნეობის თავმჯდომარეობა იყო, მაგრამ იგი უფრო ფართო სპექტრით წარმოადგინა მსახიობმა. მ. ვაშაძის ოსტატობა და იუმორის გრძნობა, შინაგანი რიტმი და უცნაური ჟესტი ქრისტეტორეს კოლორიტს ქმნიდა. სპექტაკლის პირველსავე სურათებში იკვეთებოდა ხასიათის უმთავრესი ნიშნები. მოარშიყე, მუდამ თვალცეცება და მოუსვენარი ქრისტეტორე მაყურებლის სიცილს იწვევდა. კონფლიქტებში გახლართული ზერელე კაცის ცხოვრება „მდიდრდებოდა“ ყოველ მომდევნო მოქმედებაში.

... იწყებოდა კი ასე: უბრალო სცენურ გარემოში ჩნდებოდა ვაშაძის ქრისტეტორე და პირველი შეხვედრისთანავე (ზემფირა) ასეთი დიალოგს გააბამდა:

ზემფირა - ქარხნიდან დამირეკეს, გერასიმე და დოპიანე მოდიან სტუმრად. ბეჟანი კი დედაქალაქში მიემგზავრება და დიდ საგზაღს მოითხოვს.

ქრისტეტორე: - მესმის, სირცხვილში არ ჩავაგდებ.

ზემფირა: - რად უნდა მჭირდებოდეს შენი შეშველება, მაგრამ ამ რაიონისაკენ თუ ვინმე დაიძრა, მე უნდა მიველაქუცო. ამას გარდა, ბეჟანიეც გამოიცვალა. შიში დაკარგა, ჩემი კალათიდან ამოძვრა და ისე მალლა წევს თავს, არც დამესიზმრებოდა.

ქრისტეტორე: - ეჰ, ჩემთან მაინც ნუ ამხელ.

ზემფირა: - რატომ?

ქრისტეტორე: - აბა, თვალში შემხედე.

ზემფირა: - ვითომ, რაო?!

ქრისტეტორე: - როცა ვარსკვლავივით გიციმციმებდა თვალი, განზე იყურებოდი, ბოლოს ბეჟანაშიც გამცვალე და ახლა მისწორებ?!

ამ გაარშიყეების შემდეგ სიტუაცია საოცრად იცვლებოდა. ზემფირას ქმარი ბეჟანას შემოუსწრებდა. მ. ვაშაძის ქრისტეტორე ისეთ სახეს მიიღებდა, თითქოს უცოდველი ბატკანი იყო. ზერელე კაცის გაქნილობით ცვლიდა სიტუაციას.

როცა ცოლ-ქმარს შორის კამათი გაიმართებოდა შვილის გათხოვებასთან დაკავშირებით, საოცარ შინაგან კმაყოფილებას გრძნობდა ვაშაძის გმირი. მისი მზერა ზემფირასაკენ გულისხმობდა მდიდარ ქვეტექსტს, - ეგეც შენ, მე დამინუნე და ვხედავ რა ქმარიც გყავს. ზემფირა კი გრძნობდა მისი დუმილის „მეორე პლანს“ და ქრისტეტორეს მიმართავდა:

ზემფირა - (განინმატებული) - შენ გინდა ოჯახი დამიქციო? ქრისტეტორე, რამ გაგიქვავა ენა, ხმა ამოიღე!

ქრისტეტორე - რა ვთქვა?

ზემფირა - სიმართლე.

ქრისტეტორე - სიმართლე ჩხუბის თავიც, ყველას თავისად ესმის.

მ. ვაშაძის ქრისტეტორე ცდილობდა ყოველთვის განრიდებოდა კონფლიქტებს და რთულ სიტუაციებს, მაგრამ თავადვე ქმნიდა საკონფლიქტო განწყობილებებს. თავისი გონებამახვილობით უნდოდა მუდამ ყურადღების ცენტრში ყოფილიყო. თავი ისე ეჭირა, რომ თითქოს რაღაც ბრძნულ სიტყვას იტყოდა. მას უჯერებდნენ კიდეც, რადგან ტყუილს ყოველთვის ბევრი მუშტარი ჰყავს.

მომდევნო სცენაში ჟუჟუნას ეკიდებოდა. აქაც პროვინციელი რასტინიაკის არშიყს გაუმართავდა. “ისე უგულო ხარ, საკუთარ თავსაც არ ზოგავ” - ეუბნებოდა ჟუჟუნას. თითქოს ხალხზე ზრუნვით იყო გამონვეული ჟუჟუნასადმი დამოკიდებულება. „მე კოლექტივში მარტო მოსავალს კი არ ვითვლი, ადამიანებზეც ვზრუნავ“ - ამბობდა იგი.

ჟუჟუნა: - გეტყობა.

ქრისტეტორე: - წესრიგია საჭირო კოლექტივში

ჟუჟუნა: - წესს არ ვარღვევ, შრომას არ გავურბივარ.

ქრისტეტორე: - ასეთი ცილი რომ დამწამო, თითქოს ვინმე ცინგლიანივით გეარშიყები...

ჟუჟუნა: - არა, შენს ტუხტუხს არ ვიმახსოვრებ.

ქრისტეტორე: - უყურე, მაინც მომნუსხა...

ვერც ჟუჟუნასთან გააწყო საქმე. პეპელასავით მიფრინდმოფრინდა არშიყი, დიდი ხნით ვერც ერთ ყვავილზე ვერ ჩერ-

დებოდა. შემდეგ იწყებდა შურისძიებას და ბოლო მოქმედებაში ზენიტს აღწევდა მსახიობის არტისტული ფერისცვალება და მრავალსახეობა, თუმცა მაგისტრალური ხაზი მოქმედებისა უცვლელი რჩებოდა.

მიხეილ ვაშაძის ქრისტიტორეში იყო ხალხური სიბრძნის გამონათებები. მართალია ზოგჯერ პრიმიტიული, გულუბრყვილო, მაგრამ მაინც ცხოვრების გამოცდილებით ნაკარნახევი.

ყუჟუნასთან ერთ-ერთ საუბარში მ. ვაშაძე - ქრისტიტორე ამბობდა: „ჭორიც, რომ იყოს, თუ გაიკითხე ისეთი მითქმა-მოთქმა ატყდება, ბუზს სპილოდ გადააქცევენ. მისი აზრით, ქვეყანაზე „იმისთანა დასმენებია, თევზების ნალაპარაკევი მოაქვთ. გუბეში თევზების ნათქვამს ამოწმებენ და ტაფაზე აშიშხინებენ“.

მიხეილ ვაშაძის ბიოგრაფიის კაცისათვის ადვილი გასაგები იყო „დასმენების ინსტიტუტის“ მთელი ბუნება. რამდენჯერ უგემია მის ოჯახსა და ახლობლებს თვალთვალისა და დასმენების სიმწარე.

ყუჟუნა ეკითხებოდა: „ოო, მესმის, რა ტაფაზე მაგდებ... მაგრამ ახლა ვითომ ისევ ის დროა? არ შეცვლილა?“.

პ. კაკაბაძის „ცხოვრების ჯარა“ 1964 წელს დაიწერა. ამ პერიოდში მართალია შეეძლო ყუჟუნასნაირ ადამიანებს ეკითხათ - ნუთუ არ შეიცვალა დრო? დრო შეცვლილი იყო, მაგრამ შიშის ინერცია გრძელდებოდა. საჭირო იყო ფსიქოლოგიური ბარიერების გადალახვა. მაგონდება ერთი შემთხვევა მარჯანიშვილის თეატრში. ამ შემთხვევას იმიტომ ვიხსენებ, რომ მიხეილ ვაშაძე სცენაზე არასოდეს მიუმართავს სახეთა პოლიტიკური მხილების ეფექტებისათვის. ამის მიზეზი მარტო მისი რთული ბიოგრაფია არ იყო.

...მარჯანიშვილის თეატრში დაიდგა „ცხოვრების ჯარა“. კულტურის სამინისტროში ვმუშაობდი. სპექტაკლის მისაღებად მივედი თეატრში (მაშინ ასეთი წესი იყო). ჯერ თეატრის სამხატვრო საბჭო იბარებდა სპექტაკლს, შემდეგ სამინისტრო. მხოლოდ სამინისტროს დასტურის შემდეგ შეიძლებოდა აფიშის გამოკვრა. ვერც ბატონმა ოთარ თაქთაქიშვილმა (მინისტრი იყო) შეძლო მიღებაზე წასვლა, და ვერც მისმა მოადგილემ აკაკი დვალიშვილმა. ამიტომ შევრჩი მარტო...

თეატრში რომ შევედი, ერთმა მსახიობმა ღიმილით მითხრა, კარგ სანახაობას ნახავო. ცუდად მენიშნა. დაიწყო წარმოდგენა, ჩემს ირგვლივ დასხდნენ მსახიობები და განსაკუთრებული ცნობისმოყვარეობით მიყურებდნენ...

გაიხსნა ფარდა. სცენაზე შემოდის უარყოფითი გმირი ძვალძვალჩი, რომელსაც აკაკი კვანტალიანი თამაშობდა. პირდაპირ თვალებს არ ვუჯერებ, სცენაზე ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ვ. მუავანაძეა. აკაკი კვანტალიანს მისი გრიმი გაეკეთებინა, ულვაშებიც მისებული მიენებებინა. თავადაც ფიზიკურად ჰგავდა მუავანაძეს - დაბალი, ჩაფსკვნილი, პირმრგვალი...

გავოცდი, მსახიობებმა სიცილი ატეხეს, აქა-იქ ტაშიც დაუკრეს. მე არაფერი შევიმჩნიე, სულ იმის ფიქრში ვიყავი, თუ როგორ მოვექცეულიყავი. ერთი რამ ცხადი იყო, არ შეიძლებოდა იმის დადასტურება, რომ მსახიობმა გაამასხარავა პირველი მდივანი. მაშინ ეს წარმოუდგენელი ამბავი იყო. ასეთი თანამდებობის პირის კრიტიკა არ შეიძლებოდა. ასეთი სისტემის პირობებში თეატრის საქციელი არც გაბედულება იყო და არც შემოქმედებითი აუცილებლობით გამონეული. არაფერს რომ არ რგებდა, ისეთი საქციელი, უბრალოდ უტაქტობა იყო. დამთავრდა წარმოდგენა, განხილვაზე სპექტაკლი ხაზგასმით შევაქე, მაგრამ აღვნიშნე, რომ თითქოს ზოგიერთი სცენა არ იყო მზად. დავასახელე ის სცენები, სადაც არ იყო კვანტალიანის მუავანაძე, რათა არ ეაზრათ ჩემი ტაქტიკური სვლა. ორი დღის შემდეგ კვლავ გასინჯვას დავპირდი. როცა თეატრიდან გავდიოდი ერთი მსახიობი გამომყვა და მკითხა:

- მართლა ვერაფერი შენიშნეთ?
- რაზე ამბობთ?
- მუავანაძეს რომ თამაშობდა კაკო...
- რა შუაშია მუავანაძე, არაფერი მსგავსი არ არის...

სამინისტროში რომ მივედი, ოთარ თაქთაქიშვილი უკვე მეძებდა. უშიშროებიდან დაერეკათ, სცენაზე მუავანაძეს ამასხარავებენო...

ვუამბე რაც იყო: ორი დღის შემდეგ ყველაფერი გასწორდა და წარმოდგენაც გაიმართა.

გავიდა დრო. აკაკი კვანტალიანმა მიაშპო: ბინის საკითხზე მომინა მუავანაძესთან შესვლა, არაჩვეულებრივად კარგად მიმიღო, საქმეც გამიკეთა, როცა კაბინეტიდან გამოვდიოდი, მითხრა: ისე, აკაკი, ქართველი კაცი ყოველთვის პატივს სცემდა უფროსს, როგორიც არ უნდა ყოფილიყო.

მოვკვდი კაცი, ვუთხარი, რომ ჭორია, მე არაფერი არ გამიკეთებია, მობრძანდით და ნახეთ - მეთქი.

მუავანაძემ მაჯობა, შემარცხვინა.

აი, ეს ისტორია ახლავს „ცხოვრების ჯარას“, ჭიათურაში კი სპექტაკლი აკადემიურად დაიდგა.

მიხეილ ვაშაძის ქრისტიტორე აპოლიტიკური გმირი იყო. მაშინ ამდაგვარი თავმჯდომარე არ ითვლებოდა ტიპიურ მოვლენად. საბჭოური იდეოლოგიისათვის კოლმეურნეობა საბჭოთა სისტემის ფუძეთა ფუძე იყო, და რა თქმა უნდა, მისი თავმჯდომარეც სულ სხვაგვარად მოიაზრებოდა. ამგვარ უარყოფით თავმჯდომარეებს მუდამ უპირისპირდებოდა დადებითი, რათა სიტუაცია განონასწორებულიყო და იდეური მახვილებიც გამოკვეთილიყო.

მაშინ არავინ ფიქრობდა, რომ მიხეილ ვაშაძისათვის სწორედ ასეთი უიდეო თავმჯდომარის შესრულება უფრო უპრიანი იყო, ვიდრე დადებითი გმირისა. ვერც ერთი საბჭოთა მსახიობი ვერ ასცდა და ვერც ასცდებოდა იდეოლოგიურ ზენოლას. თუმცა სამსახიობო ხელოვნება თავისი სპეციფიკური ბუნების გამო მაინც უფრო ნაკლებად ზარალდება ზენოლით, ვიდრე რეჟისურა, მწერლობა და კრიტიკა.

იმ სცენებში, როცა ქრისტიტორე ხვდება მრავალი წლის შემდეგ დაბრუნებულ გვარამს და მისი მეუღლის ჟუჟუნას შესახებ უყვება სიცრუეს, მის სახეში რაღაც იაგოსებური ირეკლება. ეს არცაა გასაკვირი. მ. ვაშაძეს ხომ მანამდე ჰქონდა შესრულებული იაგო.

თანამედროვე იაგოები ერთობ ბევრი იყო ცხოვრებაში. მიხეილ ვაშაძე ქრისტიტორეს სახით მათ ამხელდა, ამათრახებდა

და დასცინოდა. მსახიობისათვის ეს იყო შემოქმედებითი და ადამიანური სიხარული, რადგან იმდენჯერ გაამწარეს იგი ცხოვრებაში იაგოებმა და ქრისტეტორეებმა, სცენაზე მისი მხილებით იმსუბუქებდა ტკივილს.

ამრიგად, მიხეილ ვაშაძემ დიდი როლი შეასრულა პოლიკარპე კაკაბაძის თეატრის ფორმირების რთულ პროცესში.

სცენა სპექტაკლიდან ი.ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივი“
 ოთარაანთ ქვრივი - ნ. ერიაშვილი
 არჩილი - მ.ვაშაძე

ი. ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივი“ - სცენა სპექტაკლიდან

სოლომონ მეფე – მ.ვაშაძე
მ. ჯაფარიძის პიესაში „ჟამთაბერის ასული“

მიხეილ ვაშაძე ნამდვილი პატრიოტი მსახიობი და საზოგადო მოღვაწე იყო. მას შთაგონებით უყვარდა თავისი ქვეყანა. მიუხედავად იმისა, რომ არაერთხელ აუწიოკეს ოჯახი, მაინც ვერ გატყუეს, იგი მუდამ ფიქრობდა საქართველოს მომავალზე. თითქოს პარადოქსია, რომ კომუნისტურ სისტემაში უფრო იმედიანად უყურებდა ქართველი კაცის მომავალს, უფრო რომანტიკულად აღიქვამდა ქართულ სულს, ვიდრე დამოუკიდებლობის წლებში.

ეს იყო ტრაგიკული პარადოქსი!...

მიხეილ ვაშაძის მოქალაქეობრივი პოზიცია თითქმის ყველა მნიშვნელოვან როლსა და დადგმულ სპექტაკლში ჩანდა. განა უარყოფითი გმირის მხილება დადებითის განკარგების საქმეს არ ემსახურებოდა? თეატრში მსახიობი გვიჩვენებს მაყურებელს თუ როგორი უნდა იყო, ან როგორი არ უნდა იყო!...

მაგრამ არსებობს პატრიოტული პოზიციის გამოხატვის უფრო ღია, გახსნილი ფორმებიც. ჩვენ ვლაპარაკობთ დადებით გმირებზე, რომელთაც მაგალითის ძალა აქვთ. ამ თვალსაზრისითაც წარმატებული იყო მიხეილ ვაშაძის შემოქმედება. მისი რეპერტუარიდან განსაკუთრებით უნდა გამოვყო შემდეგი პიესები. ა.წერეთლის „პატარა კახი“, დ.ერისთავის „სამშობლო“, ა.იუჟინ-სუმბათაშვილის „ღალატი“, მ.ჯაფარიძის „ჟამთაბერის ასული“, ვ.კანდელაკის „მაია წყნეთელი“. ამ სპექტაკლებში გამოვლინდა საქართველოს ისტორიის მეტრძოლი სული.

მ.ვაშაძემ შეასრულა ქვაბულიძე („პატარა კახი“), სვიმონ ლიონიძე („სამშობლო“), სოლომონ მეფე („ჟამთაბერის ასული“), ოთარ ბეგი („ღალატი“), ამილახვარი („მაია წყნეთელი“), აქვს ღია წესით შესრულებული სხვა როლებიც, მაგრამ დასახელებული გმირები განსაზღვრავენ მსახიობის საშემსრულებლო ოსტატობის მაღალ დონეს (მოცემულ თემატურ ციკლში) და სტილურ თავისებურებას. უპირველეს ყოვლისა, აქ ნიშნულია მსახიობის შესრულების რეალისტური მანერა და საოცარი გულწრფელობა, რომელიც განსაკუთრებით შვენის ხოლმე ისტორი-

ულ თემატიკას, რადგან იგი სულ სხვა სიტუაციას და სიმართლეს ანიჭებს პატრიოტულ პათეტიკას. ზეანეული ტონი სავსეა შინაგანი სიტუაციით და ენერგიით. ამიტომ განსაკუთრებულად ძლიერ შთაბეჭდილებას ტოვებს ეროვნული მუხტი.

დავით ერისთავის „სამშობლო“ მთელი ეპოქაა ქართული თეატრის ისტორიაში. სპექტაკლის წარმატება განსაკუთრებულად განაპირობა სვიმონ ლიონიძის სახემ. თუ რაოდენ ფასეული და პრინციპული იყო ვაშაძის მიერ ამ როლის შესრულება, ამის საჩვენებლად მოკლედ შევხები ისტორიულ ფონს, რათა მკითხველისათვის უკეთ წარმოჩნდეს მიხეილ ვაშაძის შესრულების მნიშვნელობა სწორედ ჩვენი ისტორიის კონტექსტში.

...ფართო საზოგადოებამ წინასწარ იცოდა, რომ ქართული თეატრი „სამშობლოს“ დასადგმელად ემზადებოდა. პიესა 1881 წელს დაიბეჭდა „ივერიის“ მეათე ნიგნში. პიესამ დიდი საზოგადოებრივი ინტერესი გამოიწვია: „თეატრის მოყვარენი უნდა გავახაროთ და ერთი კაი ამბავი ვუძღვნათ! ამ დღეებში დ.ერისთავმა დაამთავრა პიესა ვიქტორ სარდუს, რომელიც მას შესანიშნავი მოხერხებით გადმოუკეთებია ქართულ ენაზედ, შეუფარდებია ქართული ცხოვრების ყოველნაირ პირობითობისათვის და მოქმედება და დრო აუღია საქართველოში შაჰ-აბასის შემოსევის ხანიდან. თვით წაიკითხა ხელნაწერში. ჩვენ მოვისმინეთ“.¹

კ. მესხი უფრო დეტალურად წერს ამ ფაქტის შესახებ: 1881 წელს, კარგად მახსოვს მარიამობის თვეში, „დროების“ რედაქციაში ვიყავით ჩემი ძმა სერგო, სანდრო ყაზბეგი, ვაბაშიძე, მე და კიდევ ორი-სამი გაზეთის თანამშრომელი, გაიღო კარები და დავითი შემოვიდა სოფლიდან ახლად დაბრუნებული. ყველას მაშინვე ერთი აზრი მოგვივიდა, რომ დავითს უსათუოდ ახალი რამ ექნებოდა დაწერილი თეატრისათვის და თითქმის ერთი ხმით მივაძახეთ:

- აბა, რა მოგვიტანე? რა დაგვიწერე?

- მომაქვს, მომაქვს! - მღელვარებით და აჩქარებით მოგვაძახა დავითმა - დასხედით და ყური უგდეთ და დავითმა წაიკითხა „სამშობლო“ (კ.მესხი).

1. გაზ. „დროება“, 1881, №52.

ახლა მთავარი იყო, თუ ვინ დადგამდა და როგორ დადგამდა. ეყოფოდა თეატრს სახსარი თუ არა, ვინ ითამაშებდა მთავარ როლებს, ვინ იქნებოდა სპექტაკლის მხატვარი. ერთი სიტყვით, წინასწარ უკვე შეიქმნა გარკვეული აუიოტაჟი. „ვაფრთხილებთ ჩვენს ანტერპრენიორებს, რომ თუ თავისუფალი 400-500 მანეთი არ ექნებათ ხელში, ისე ნუ განიზრახავენ ამ პიესის დადგმას (გაზ. „დროება“).

რისთვის იყო საჭირო ეს გაფრთხილება და ამდენი თანხა? „თუ ხეირიანად არ იქნა სცენა მოწყობილი და კოსტუმები ვერ იშოვა დასმა“ უმჯობესია პიესას ხელი არ მოჰკიდოსო.

სცენოგრაფია წარმოდგენის სადადგმო კულტურასთან იყო დაკავშირებული. რეჟისორული გააზრების მთლიანობა მოითხოვდა კვალიფიციურ დეკორატიულ მხატვრობას. მსახიობთა სამოქმედო სივრცის ისტორიული კოლორიტიც და რომანტიკული განწყობილების გამოხატვას საგანგებო მნიშვნელობა ენიჭებოდა. იდგა მასობრივი სცენის საკითხიც. ზოგიერთს მიაჩნდა, რომ 80-მდე სტატისტი იყო საჭირო. ზოგს კი საერთოდ, იმედიც არ ჰქონდა, თუ ამ პიესის დადგმას შესძლებდა ქართული თეატრი. „სამწუხაროდ, ამ პიესის დადგმის სურვილი იმისას ჰგავს, როგორც ზოგიერთებს სურთ 200 ათასის მანეთის მოგება, თუმცა კი ბილეთი არა აქვთ“.ამას წერს „ემბეს“ ფსევდონიმით მ.ბებუთაშვილი 1881 წელს. იგი საფუძვლიანად იხილავს პიესას, აძლევს შენიშვნებს. მ.ბებუთაშვილის აზრით, პიესის დადგმის დროს აუცილებელია „ისტორიული ტანისამოსი და ერთი მაინც დეკორაცია, იმდროინდელი ტფილისის სურათი - განსაკუთრებით პირველ მოქმედებაში“, ასევე ახალი დეკორაცია იქნებოდა საჭირო მეექვსე სურათში, რომელიც დ.ერისთავს არ გადმოუთარგმნია, მაგრამ საჭირო კი არის წარმოდგენისთვისო.

საზოგადოებამ ასე დასვა საკითხი: „ახალი სეზონიდან თეატრი უნდა ავიყვანოთ იმ ხარისხამდე, რომ მას დაერქვას სახელი ჩვენი ნაციონალური, ეროვნული თეატრისა. როდის მოხდება ეს? - მაშინ, როდესაც შედგება რეპერტუარი ორიგინალური პიესებისა ჩვენი თანამედროვე და ისტორიული ცხოვრებიდან.

მეტადრე დიდი მნიშვნელობა ეძლევა ისტორიული შინაარსის რეპერტუარს“ (გაზ...დროება“).

გაზეთის ამ სურვილს ამძაფრებს თეატრის ეროვნული განახლების იდეა, რადიკალური მოთხოვნა: „მტკიცედ უნდა დაადგეს ჩვენი თეატრი დამოუკიდებლობის, თვითმყოფადობის გზას“. ეს მთელი ქართული თეატრის პრობლემაა, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ მე-18-19 საუკუნეების თეატრალურ ცხოვრებას, არამედ მეოცე საუკუნის თეატრსაც. მისი ყველა ეტაპებისა და განზომილებების თუ შენაკადების განხილვა არ არის ამჯერად ჩვენი მიზანი, იგი ვრცელსა და სულ სხვა ხასიათის კვლევა-ძიებას მოითხოვს, მაგრამ ისტორიასთან კონტექსტში შენიშნული პრობლემა დღესაც ერთობ აქტუალურად ჟღერს. სწორედ „სამშობლოს“ დაუკავშირდა ეს პრობლემა და არა სხვა რომელიმე პიესას. თითქოს პარადოქსია, რომ გადმოკეთებულ პიესას დაევალა ესოდენ დიდი ეროვნული ფუნქცია. ქართული თეატრის დამოუკიდებლობისა და თვითმყოფადობის კონცეფცია დიახაც რომ სწორედ „სამშობლოს“ დაუკავშირდა. თავისუფლებისათვის ბრძოლის იდეა ქართულ ეროვნულ თეატრალურ სახიერებაში უნდა გამოხატულიყო. საამისოდ თეატრს ჰყავდა ნიჭიერი დასი, მაგრამ არ ჩანდა ძლიერი რეჟისურა, მხატვრობა, არ იყო მასობრივი სცენების დადგმის მაღალი კულტურა, არ იყო ისტორიულ-პატრიოტული პიესების დადგმის ტრადიცია... ქართული პროფესიული თეატრის ორივე დიდი ეპოქა (1850 და 1879წწ.) ხომ კომედიების დადგმით დაიწყო!... ეს ისტორიული რეალობაა. „სამშობლოთი“ კი სულ სხვა მხრივ უნდა მიბრუნებულიყო, სხვა საფიქრალი და სხვა სატკივარი უნდა გამოეხატა თეატრს. ამიტომ იყო, რომ თვით მ.ბებუთაშვილსაც კი ოცნებად მიაჩნდა „სამშობლოს“ დადგმა, - სად უნდა ეშოვნათ ფული?

და აი ანტერპრენიორები ვ.აბაშიძე და კ.მესხი მიადგნენ მუხრან ბატონს და სესხად 500 მანეთი სთხოვეს. მუხრან ბატონმა ვ.აბაშიძეს ღიმილით ჰკითხა:

- შენ არ იყავი გუშინნინ წარმოდგენაში რომ შეხტი, შებზრიალდი და ყველანი აცინე?

- მე ვიყავი - მიუგო ვასო აბაშიძემ.

- აბა, ახლაც შეხტი, შეებრიალდი და ფულს მოგცემო.

ვასომ ასე სამასხროდ აგდება იწყინა, მაგრამ მუხრან ბატონი არ ეშვებოდა. ვასო აბაშიძე სიბრაზისაგან აცახცახდა... კ.მესხმა გაითვალისწინა ფეოდალის ხეპრული ჟინიანობა და ვ.აბაშიძეს ჩურჩულით უთხრა: „რა გენალვლება, შეხტი, ეგებ ფული დავაძროთ“. ისიც მიუხვდა გულისთქმას და სიბრაზისაგან თავდავინყებული შეხტა, ცალ ფეხზე შემოტრიალდა და თან დააყოლა სიტყვები: - იფ, კნიაზჯან! - მუხრანსკის სიცილ-ხარხარი აუვარდა, შემდეგ, როცა დამშვიდდა, ამოიღო 500 მანეთი და გადმოულაგა მათ“ (ს. გერსამია).

აი, ამ ფულით დაიდგა „სამშობლო“.

ამ ტრაგიკომიკურ ფაქტში კარგად ჩანს ორი საქართველო - ერთი მხრივ ეროვნული გრძნობისაგან დაცლილი ქართველნი და მეორეს მხრივ პატრიოტნი. მუდამ ასე მოსდგამდა ქვეყანას ოდითგანვე, უდიდესი შრომისა და ტანჯვის გზით მკვიდრდებოდა ყოველი ახალი ეროვნული საქმე.

ამ ბედს ვერც „სამშობლო“ ასცდა...

რეჟისორმა მ.ბებუთაშვილმა და დ.ერისთავმა დიდი მუშაობა გააჩაღეს, ყოველდღე ტარდებოდა რეპეტიციები, როლები ასე განაწილდა: ქეთევანი - ბაბო ხერხეულიძე-ავალიშვილისა, სვიმონ ლიონიძე - კოტე ყიფიანი, ლევან ხიმშიაშვილი - ლადო მესხიშვილი, შაჰ-აბასი - ვასო აბაშიძე, ქაიხოსრო - მაკო საფაროვა-აბაშიძისა, გოგია დიაკონი - კოტე მესხი, დიმიტრი ყიფიანი - ალექსანდრე ყაზბეგი, დედაკაცი - ნატო გაბუნია-ცაგარელისა, ის კანდერ-ბეგი - ა.ანყურელი, ისრაფილ ხანი - ნ.თომაშვილი, მამედ ბეგი - ადამ ჩუბინაშვილი.

წარმოდგენაში ფაქტიურად მთელი დასი იყო დაკავებული.

ტანისამოსი მომზდადდა გაგარინის პროექტით. დაიხატა დეკორაციები, სამუშაოები შეასრულა იტალიელმა მხატვარ-დეკორატორმა ჟიუსტიმ.

საზოგადოება თვალყურს ადევნებდა სპექტაკლის მზადების პროცესს. დ.ერისთავმა ვ.სარდუს პიესაში („ფლანდრია“) ცვლილებები შეიტანა, დაამატა ეპიზოდები, ჩაუმატა ლოცვის

სცენა ი.ჭავჭავაძის „აჩრდილიდან“, გადმოქართულების პროცესში პიესა რეჟისორულად გაიაზრა. თავად საკმაოდ საინტერესო რეჟისორი იყო, მომთხოვნი, ენერგიული, დისციპლინის მოყვარული, განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ქართულ მეტყველებას, ერთიანი ქართული სალიტერატურო ენის დამკვიდრებას. მისი კონტაქტი თანამოაზრე ბებუთაშვილთან ერთობ ნაყოფიერი აღმოჩნდა. ერთად მოუწიათ პიესის კომპოზიციის დაზუსტებაც, მხატვართან მუშაობა და რასაკვირველია, მსახიობებთან რეპეტიციები. ეს ხომ ის რეჟისურაა, მსახიობთა ნიჭისა და ინდივიდუალობის გამოვლენას რომ ესწრაფის, ამასთანავე, მსახიობის შესრულება მოქცეულია წარმოდგენის საერთო გადანწყვეტაში. მსახიობი ზუსტად ავლენს რეჟისორის ჩანაფიქრს. იგი ერთსა და იმავე დროს შეუზღუდავიცაა და შეზღუდულიც. სპექტაკლში უკვე ჩნდება „რეჟისორული არტახები“, რომელიც რკალივით არტყია სპექტაკლის შინაგან სტრუქტურასაც და გარეგან ფორმასაც. რეჟისორებმა გაამძაფრეს ლევანისა და სვიმონის ურთიერთობის ხაზი და დრამას ტრაგიკული ჟღერადობა მიანიჭეს. თითოეული მსახიობის ინდივიდუალობის გამოვლენასთან ერთად იგრძნობოდა ანსამბლურობა, სადაც გამოვლინდა რეჟისორის მორგანიზებელი ხელი და წარმოდგენის მთლიანობაში დანახვის ნიჭი. სპექტაკლი ტექნიკურადაც იმდენად კარგად იყო აწყობილი, რომ მოქმედებათა და სურათთა მონაცვლეობა ხელს უწყობდა წარმოდგენის მთლიანობას.

„სამშობლო“ ერთი შეხედვით მარტივ სიუჟეტზეა აგებული. არ არის მდიდარი პერიპეტიები, გულუბრყვილობაც ახასიათებს, მაგრამ მასში არის ძლიერი პატრიოტული მუხტი, რომელსაც მოძრაობაში მოჰყავს მთელი პიესა. იგი თავისუფალია სკეპსიკისა და ირონიისაგან. აქ ყველაფერი ბუნებრიობასა და უშუალობას ექვემდებარება. ზოგჯერ ბავშვებივით გულუბრყვილონი არიან მოქმედი გმირები, გრძნობის კარნახით ცხოვრობენ, აქვთ მტკიცე და მაღალი ზნეობრივი ნორმები, მაყურებელს მანამდე არც ენახა სცენაზე ამდენი დადებითი ქართველი: სვიმონ ლიონიძე, ლევან ხიმშიაშვილი, დიმიტრი დადიანი, გოგია დი-

აკვანი, ზაზა სოლოლაშვილი, როინ ამირეჯიბი, ესტატე ციციშვილი - ეს არის პატრიოტთა სახეები, მათი ერთად წარმოდგენა მაყურებელში ზრდიდა ღირსების გრძნობას.

სცენაზე ახალმა სიომ დაჰქროლა, მაყურებლის გული შესძრა, ეროვნული თავმოყვარეობა გაუღვიძა, სამშობლოსათვის თავდადების იდეამ სული აუწრიალა, გამოაფხიზლა, თითქოს ერთბაშად რაღაც შეინძრა, რაღაც ამოძრავდა, აღელდა, ახმაურდა. ქართველმა ქართული იგრძნო სცენაზე და მიანყდა თეატრს. „ეს იყო პირველი ნამდვილი წარმოდგენა ქართულ ენაზე“ (ი.მეუნარგია).

აი, ასეთი დიდი ტრადიციის პიესა დაიდგა ჭიათურის თეატრში. უნდა გავითვალისწინოთ ქვეყნის პოლიტიკური სიტუაციაც. ეს არის 1942 წელი, პარტიამ დაიწყო ისტორიულ პატრიოტული თემებისადმი აქტიური მხარდაჭერა. ეროვნული გრძნობის გაღვიძებისათვის ბრძოლა უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი გახდა. საბჭოთა იდეოლოგიურ სისტემაში დ.ერისთავის „სამშობლოს“ დადგმა 1933 წლიდან უკვე აკრძალული იყო, მაგრამ ომის იდეოლოგიამ წინა პლანზე წამოსწია სამშობლოსათვის თავდადების იდეა.

პიესაში ერთმანეთზეა გადაჯაჭვული სამი ადამიანის ბედი. სვიმონ ლიონიძე (ილია თავის წერილში ლეონიძედ მოიხსენიებს), ლევან ხიმშიაშვილი და ქეთევანი. სვიმონი ხანშიშესული ჭალარა კაცია, ლევანი კი ახალგაზრდაა, უყვართ ერთმანეთი, - განსაკუთრებით სვიმონს. „ძმურად ვუყვარვარ, სული და გული ჩემთვის აქვს შემოწირული“ - ეუბნება ლევანი ქეთევანს. ლევანი აღსარებასავით ეუბნება ქეთევანს: „მე მიყვარს!... დიახ, მიყვარს და ეს ყველაზე უფრო საშინელია!... მიყვარს და ვატყუებ, მიყვარს და ვღალატობ!“... მის სულში ჩასახლებულია დემონური ვნება, რომელიც შიგნიდან ანგრევს გმირის მაღალ მორალურ პრინციპებს, ქეთევანის სიყვარულს შეუძრავს მისი სული, მაგრამ ასეთივე ძალით ანთია წმინდა გრძნობა მეგობრის სიყვარულისა. თავის მხრივ სვიმონიც ჭაბუკივით არის შეყვარებული თავის მეუღლეზე, ქეთევანზე: „უნდა გაგიტყდეთ, ჩემი მეუღლე მიყვარს, როგორც ოცი წლის ჭაბუკს“. მას არ რცხვე-

ნია „მისთვის ცრემლი დაღვაროს“. აი, ასე გადაეხლართა ურთიერთს ადამიანთა ბედი, რომელიც ტრაგიკულ ჟღერადობას იძენს. საზღვარი არა აქვს ქეთევანის გიჟურ გატაცებას ლევანით. მის სულს აფორიაქებს უმშვენიერესი ჭაბუკის დაუფლების ჟინი, იგი მზად არის ლევანისათვის ყველაფერი გასწიროს და რაც უფრო ძლიერია ეს სიყვარული, მით უფრო ღრმა სულიერი ნაპრალი იხსნება ლევანის ხასიათში. მას სტანჯავს გაორების დემონი. შესანიშნავ ქართველ ვაჟკაცს დიდ უზნეობად მიაჩნია მეგობრის ღალატი, მაგრამ გრძნობებს ვერ ერევა და თითქოს გოდებს: „რამდენადაც მინდა შეგიძულო, იმდენად უფრო მემატება სიყვარული“.

იმდენად ძლიერია ლევანში სინდისის ქენჯნა და კაცურ კაცობის აღდგენის სურვილი, რომ მისი ტანჯვის გზაც კი ამაღლებული და მშვენიერია.

და აი, „სცენაზე ფეთქავს სიყვარული მთელი თავისი მრავალფეროვნებით, მთელი თავისი სიტკბოებით და სიმწარით. თქვენს წინაშე რამდენიმე წუთის განმავლობაში ხან ჯოჯოხეთი გიზგიზებს, ხან სასუფეველი ნათელ-მოსილობს“ (ი.ზურაბაშვილი). ეს ლადო მესხიშვილია - ქართული თეატრის უღამაზესი მსახიობი თავისი ტრაგიკული ნიჭით, მაშინ იგი 25 წლის იყო.

სვიმონი სამშობლოსათვის იბრძვის, ზნეობრივი ვაჟკაცობის მაგალითს უჩვენებს თავის ახალგაზრდა მეგობარს, შეთქმულებას აწყობს, რათა საქართველო გაათავისუფლოს დამპყრობლისაგან. შეთქმულება კი მარცხდება. ქეთევანი გასცემს შაჰთან. ქეთევანს ლევანის გადარჩენა უნდა, მისი აზრით ლევანის გულისათვის აბეზღებს შეთქმულთ. ამ გზით ცდილობს მოიშოროს სვიმონი, რომელიც მას არ უყვარს, ღალატის საპასუხოდ შაჰს ქალაქიდან გასვლის საშვს მოსთხოვს თავისთვის და ლევანისათვის.

სვიმონისა და ქეთევანის დიალოგში ირკვევა, რომ ქეთევანში „დანყევლილი თათრის სისხლი არ გამშრალა“, რომ სვიმონმა დაიხსნა იგი ტყვეობიდან და ქრისტიანულად მონათლა, მაგრამ სისხლმა მაინც თავისი გაიტანა, ქეთევანი საყვედურობს ლევანს: „არ მესმის შენი სამშობლოსადმი სიყვარული“.

ეს ერთი ხაზია, - მძაფრი და მღელვარე ნაკადი პიესისა.

მეორეს მხრივ, ლევანისა და ქეთევანის სიყვარული და ტრაგიკული კონფლიქტი! როცა ლევანი დაინახავს, რომ შეთქმულები კოცონისაკენ მიჰყავთ, ჰკლავს სამშობლოს მოღალატე საყვარელს და თავგანწირულებს შეუთრდება.

ეს ცოტნე დადიანის ფენომენია!

„სამშობლო“ დრამატურგიულად საკმაოდ ჩახლართული პიესაა. მის შინაარსს არ მოეუთხრობ მკითხველს. ჩვენ მხოლოდ ზოგიერთი მომენტი გამოვყავით. მაშ ასე: ორ ქართველ პატრიოტს შორის ჩადგა სატანური ძალა - ქეთევანი. მას სურს დაშალოს ეროვნული მთლიანობა, დაუპირისპიროს ქართველი ქართველს.

მცხუნვარე აზიური ვნება მოსჩქევს „დანყევლილი თათრის სისხლიდან“.

ქართველებმა უნდა გაიარონ ტანჯვის გზა, რათა გათავისუფლდნენ მისგან.

ლევანი და სვიმონი გმირულად გადიან ამ სატანჯველს. სამშობლოს სიყვარული ამთლიანებს მათ ეროვნულ ენერგიას. ავინყებს პირადულს და ქართული რაინდული რომანტიკის ღვთაებრივ სიდიადეს აზიარებს. სვიმონის ყოვლისმომცველი სულგრძელობა, პირადული ტკივილის დათრგუნვა სამშობლოსათვის მას ზნეობრივ გმირად აქცევს. მასში არის ავთანდილის სიბრძნე და მორალური სიდიადე, ხოლო ლევან ხიმშიაშვილში შეიცნობა ტარიელის „ბნედი-თი ბნედისა“ და ემოციური ექსტაზის ძალა, ორთავე კი ნამდვილი რაინდია, დრო მათ სინდისს სამშობლოს საკეთილდღეოდ მოუხმობს.

ჭიათურის ა.წერეთლის სახ. თეატრში „სამშობლო“ ს.ცომაიამ და მ.ვაშაძემ დადგეს.

სვიმონის როლს მიხეილ ვაშაძე ასრულებდა.

*„პირველ რიგში უნდა აღვნიშნო, - წერდა ბ.ჟღენტი, - სოლომონ ლიონიძის შემსრულებელი - მ.ვაშაძე, მან შესძლო გადმოეცა ის შინაგანი კეთილშობილება, ნებისყოფის ძალა, პატრიოტული მგზნებარება, რაც პიესის გმირს ლიონიძეს ახასიათებს. მიხეილ ვაშაძე ამ როლში მდიდარი შესაძლებლობებისა და პოტენციალის მსახიობად გვევლინება“.*¹

1. გაზ. „კომუნისტი“, 1942, 12.XII.

მიხეილ ვაშაძის გმირი მაყურებელში აღვიძებდა ქრისტიანული მიმტევებლობისა და სამშობლოს უზენაესობის იდეას. კონცეპტუალურად ამ აზრს უდიდესი ზემოქმედების ძალა ჰქონდა. ჭიათურელი მაყურებელი დიდი მღელვარებით უყურებდა ვაშაძის ლიონიძის პატრიოტულ ქმედებას.

ჭიათურის თეატრი ომის წლების სულისკვეთებით ცხოვრობდა. მის სცენაზე ფართო გასაქანი ეძლეოდა თანამედროვედ გაუღერებულ ისტორიულ თემატიკას. გამძაფრებული იდეოლოგიური ბრძოლის დროს, რომელიც ფაშიზმისა და სოციალიზმის დაპირისპირებათა დიდ კონფლიქტში გამოიხატა, თეატრს ჰქონდა კონკრეტული მისია, - მაყურებელი აღეზარდა პატრიოტიზმის გრძნობით. ამ იდეით იყო შთაგონებული სპექტაკლები, მათ შორის, დ. ერისთავის „სამშობლო“.

ჭიათურის თეატრს 1948 წელს აკაკი წერეთლის სახელი მიენიჭა. ბუნებრივია, რომ თეატრი დიდი ინტერესით მოეკიდა ა.წერეთლის დრამატურგიას. აკაკი ხომ დიდი თეატრალური მოღვაწეც იყო. მისი პიესებიდან განსაკუთრებით გამოირჩევა „პატარა კახი“, პიესის პოპულარობა განაპირობა მისმა პატრიოტულმა მოტივმა. პიესაში ქვაბულიძის როლს ასრულებდა მ.ვაშაძე, ერეკლე მეორესას - გ. ტყაბლაძე. როცა ეს ორი ოსტატი იდგა სცენაზე, ყოველთვის დიდ საზოგადოებრივ ინტერესს იწვევდა.

„პატარა კახს“ დიდი სცენური ისტორია აქვს ჭიათურაში. ცნობილი მსახიობის, ჭიათურის თეატრის ერთ-ერთი დამფუძნებლის გ.ნუცუბიძის მოგონებით, - მე-19 საუკუნის ბოლოს ჭიათურაში არ იყო თეატრალური შენობა, მაგრამ შავი ქვის მრენველთა საბჭოს მაშინდელმა თავმჯდომარემ გიორგი ზედანევიჩმა ყურადღება მიაქცია და 1899 წელს მოქალაქე გალუსტოვის შენობაში მოეწყო სათეატრო დარბაზი და სუბსიდია დაუნიშნა ახლად გახსნილ თეატრს. დაიდგა პიესა „პატარა კახი“, რასაც თვით ავტორი, დიდი მგოსანი აკაკი წერეთელი დაესწრო.¹ განსაკუთრებით საყურადღებოა შემდეგი აზრი: „ამ საღამოსთვის განსაკუთრებული შრომა იდგა თავზე ირაკლი დეკანოზიშვილმა, რომელმაც

1. კრ.ჭიათურის თეატრი, 1937, 8.

სცენის იატაკზე მოყარა აუარებელი მინა, მოიტანა რამდენიმე ათეული ნამდვილი სიმიინდი, ჩაფლა მინაში და ამნაირად შექმნა სცენაზე ნამდვილი ცოცხალი და ლურჯად მობიბინე ყანა, რამაც მგოსანი ძალიან გაახარა“.¹

მშვენიერი გულუბრყვილო რეალიზმია არა?!...

მაგრამ მაყურებელს ხიბლავდა გულწრფელობა და უშუალო-ბა. იქმნებოდა ილუზია, თითქოს ყველაფერი ცხოვრებაში ხდება, დეკორატიული გარემო ქმნიდა ამ ილუზიას.

პიესაში ლევან ქვაბულიძე არ არის მთავარი გმირი, მაგრამ მიხეილ ვაშაძე პროფესიონალი მსახიობი იყო და კეთილსინდის-იერად ასრულებდა ყველა როლს.

ლევანის ფუნქცია ზუსტად იყო განსაზღვრული. როლის შესრულებაში არაფერი იყო ზედმეტი, ყალბი, ყველაფერი რე-ალიზმის სტილში მოიაზრებოდა, თუმცა ლექსი თავისებურ სირთულეს ქმნიდა.

თეატრს რეპერტუარში ჰქონდა მ.ჯაფარიძის „ჟამთაბერის ასული“. იგი ერთ-ერთი საინტერესო პიესაა ქართულ დრამა-ტურგიაში. მწერალმა შესძლო ისტორიული წარსული გამოეხ-ატა დიდი სიმართლით, ყოველგვარი ზეანეულობისა და „ისტო-რიული პათეტიკის“ გარეშე. ხასიათები რეალისტურად არის გამოკვეთილი, ყოველ მათგანს აქვს თავისი ინდივიდუალობა.

მიხეილ ვაშაძის სოლომონ მეფე ერთ-ერთი საინტერესო სახე იყო მის შემოქმედებაში. სპექტაკლის რეჟისორიც თავადვე გახ-ლდათ. ამ წარმოდგენისათვის მას მიენიჭა რეჟისორის კვალი-ფიკაცია.

მიხეილ ჯაფარიძის „ჟამთაბერის ასული“ დაიდგა 1943 წლის 30 დეკემბერს, ხოლო განმეორებითი 1976 წლის 9 მარტს.

როგორც აღვნიშნეთ, პირველ დადგმაში მ.ვაშაძე იმერეთის მეფის სოლომონის როლს ასრულებდა. სცენაზე იდგა ბრძენი კაცი, თავისი ქვეყნისთვის დაფიქრებული ადამიანი. მსახიობი სცენაზე შემოსვლისთანავე ყურადღებას იქცევდა თავისი სი-დარბაისლით. მისი აქტიორული გამომსახველობითი ფორმები იყო სადა, ლაკონური, პიესის სტილის შესატყვისი.

1. კრ.ჭიათურის თეატრი, 1937, 8.

მიხეილ ვაშაძის სოლომონმა გვიჩვენა მსახიობის შესაძლებლობათა მრავალსახეობა. ვაშაძე მკვეთრი კომედიური სახეების გვერდით ქმნის აკადემიური და ეპიკური პლანის სახეებს. ყვარყვარესა და აპრაკუნეს გვერდით სოლომონ მეფისა და იაგოს სახეები ნამდვილი კონტრასტებია.

ისტორიული ციკლის რეპერტუარში საპატიო ადგილი ეკავა ოთარ ბეგის სახეს („ღალატი“). რთული დრამატურგიული სტრუქტურის პიესაში ყოველი სახე მნიშვნელოვანია, მაგრამ ოთარ ბეგი მაინც გამოირჩევა. მიხეილ ვაშაძეს მოუხდა კიდეც ერთი განსხვავებული სახის შექმნა. ოთარ ბეგის სცენური ისტორია ხომ გამორჩეულია. მის როლს დიდი წარმატებით ასრულებდა ვ.გუნია, შემდეგ აკაკი ხორავამაც ითამაშა გ.ლორთქიფანიძის სპექტაკლში, რომელიც მარჯანიშვილის თეატრში დაიდგა.

ასევე ისტორიულ თემათა რკალს განეკუთვნება ვ.კანდელაკის „მაია წყნეთელი“. მიხეილ ვაშაძე პიესაში ამილახვრის როლს ასრულებდა, ხოლო ერეკლე მეფის როლს - გ.ტყაბლაძე. მ.ვაშაძე და გ.ტყაბლაძე ხომ თითქმის სინონიმურ ცნებებად იქცა. იმდენად ერთად იდგნენ ხოლმე სცენაზე და შემოქმედებითი წარმატებებითაც ერთად გამოირჩეოდნენ. პრესაში ხშირად წერდნენ, რომ „ძლიერი ოსტატობით გამოირჩეოდნენ მ.ვაშაძე და გ.ტყაბლაძე“. ასე იყო „მაია წყნეთელშიც“. პ.ფრანგიშვილი წერდა: *„მიხეილ ვაშაძის და გრიშა ტყაბლაძის ზრდა და დავაჟუკაცება ჭიათურის თეატრში მოხდაო. ისინი ქართული საბჭოთა თეატრის პირმშონი არიან და სასახელოდაც პასუხობენ თავიანთი ნიჭიერი შემოქმედებით“*.

მ.ვაშაძეს 250-მდე როლი შეუსრულებია. აქ თითქოს გაერთიანდა წარსული და აწმყო, რადგან ადამიანი ხომ ყოველ დროში ადამიანი იყო. თავისი ვნებებითა და ინტერესებით 250-მდე ადამიანი. თანაც ისეთი გამორჩეული ადამიანები, როგორებიც იყვნენ ოიდიპოს მეფე და იაგო, ყვარყვარე და აპრაკუნე, პეტრუჩიო და ამილახვარი, ოთარ ბეგი და სოლომონ მეფე, არსენა და ბასა, პლატონი, დარისპანი, სოლომონ მორბელაძე და სხვა მრავალნი. ერთად თავმოყრილი რომ გვენახა ისინი რომელიმე

ერთ სოფელში ან ქალაქის უბანში, შეიქმნებოდა საოცრად საინტერესო სამყარო. ჩვენ ვლაპარაკობთ ერთი ადამიანის, მიხელ ვაშაძის სულიდან და სხეულიდან წარმოქმნილ ადამიანებზე. მართლაცდა, როგორ დაიტია ერთმა ადამიანმა ამდენი ადამიანის ტკივილი, მათი ცუდიცა და კარგიც, ყველაფერი, რასაც ადამიანთა ცხოვრება ჰქვია. მათ შორის იყვნენ ისტორიული სახეები. სვიმონ ლიონიძე, ოთარ ბეგი, ამილახვარი, ლევან ქვაბულიძე და სხვები.

თავად გენიოსმა გოეთემ შექსპირზე თქვა: „ის არის მოკაშკაზე მზე და როცა მას შევხედე, თვალები დამიბნელდა“.

ამ მზის მცხუნვარებას აქვს მიზიდულობის ძალა. ყველანი მისკენ მიისწრაფვიან!...

მიისწრაფვის ქართული თეატრიც!

შექსპირი გაითავისა ქართულმა თეატრმა. ძნელია დავასახელოთ მეორე უცხოელი მწერალი, რომელიც ისე ორგანულად იყოს ჩანერილი ქართული თეატრის ლანდშაფტში, როგორც შექსპირი.

მაგრამ ეს მოხდა ივანე მაჩაბელის თარგმანების შემდეგ. ყველა მანამდელი თარგმანი არ იყო წარმატებული. მათ არ ჰქონდათ თეატრის ენა.

მხოლოდ ი.მაჩაბელიდან იწყება ქართული შექსპირიანას დიდი სცენური ისტორია. მან შექსპირს თეატრის რეპერტუარში უპირველესი ადგილი დაუმკვიდრა. მხოლოდ მის შემდეგ შეიქმნა კლასიკური სცენური სახეები. „ოტელო“ პირველად ქუთაისში დაიდგა კ.მესხის რეჟისორობით.

ჭიათურის თეატრმა 1934-35 წლების სეზონში დადგა შექსპირის „ოტელო“. დამდგმელი რეჟისორები იყვნენ პ.ფრანგიშვილი და ს.ცომაია. სპექტაკლმა დიდი საზოგადოებრივი რეზონანსი გამოიწვია. ეს გასაგებიც არის. იმჟამად თეატრს იმდენად საინტერესო დასი ჰყავდა, რომ თითქმის ორი შემადგენლობა თამაშობდა. ასე მაგალითად, იაგო - მ.ვაშაძე და გ.დარისპანაშვილი, დეზდემონა - ა.სიხარულიძე და თ.ლოლაძე. სპექტაკლში კასიოს როლს ასრულებდა ვ.არეშიძე, ბრაბანციოს - მ.ჩუბინიძე, როდერიგოს - გ.კიკნაძე, ეს სამივე მსახიობი შემდგომში ცნობილი იყვნენ თბილისისა და სოხუმის (მ.ჩუბინიძე) თეატრებში.

ჭიათურელებმა „ოტელო“ გასტროლებზე ითამაშეს თბილისში და ქუთაისში. ყველგან დიდი წარმატება ჰქონდათ. ა.იმედაშვილს მართლაც ღირსეულ პარტნიორობას უწევდა მ.ვაშაძე. თეატრალური ფონი მეტად რთული იყო, როცა მ.ვაშაძე

გამოვიდა იაგოს როლში. უშანგის იაგო უკვე შესრულებული ჰქონდა. ცოტა დრო იყო გასული მის იაგოსა და უშანგის იაგოს შორის. დიდ ავტორიტეტებში მოქცეული ახალგაზრდა მსახიობი მართლაც თავდადებით მუშაობდა, რათა არ დაჩრდილულიყო მისი სახელი. „*მ.ვაშაძის შესრულებას თან ახლავს ძლიერი მომენტები და მოხდენილი თამაში. მსახიობს იაგოს როლზე სერიოზულად უმუშავნია, მის შესრულებაში უდაოდ ჩანს სასცენო ხელოვნების კულტურა. მსახიობ მ.ვაშაძეს სრულებით თავისებურად აქვს დამუშავებული ეს როლი. მის შესრულებაში უხვად მოსჩანს ბუნებრიობა და შესატყვისობა, რაც კარგ შთაბეჭდილებას იძლევა*“. გ.ჯიბლაძის აზრით, „*ჩვენს წინ იდგა ნამდვილი ოტელო, დეზდემონა და იაგო*“.¹

ალ.იმედაშვილის ოტელოს ადარებდნენ მსოფლიოში სახელგანთქმულ აიროლ ოლრიჯს, მ.ვაშაძე მაშინ 27 წლის იყო, იაგოს როლი კი ნამდვილი „სასინჯი ქვა“.

საოცარი პარალელებია!

უშანგი ჩხეიძემ ითამაშა ჰამლეტი და ყვარყვარე, იაგო და ყვარყვარე...

ასევე მიხეილ ვაშაძესაც მოუწია ეთამაშა ყვარყვარე და იაგო!...

ეს პარალელები მათი შემოქმედებითი შესაძლებლობების იდენტურობაზე კი არ მიუთითებს, არამედ ახალგაზრდა მსახიობის შემოქმედებით მასშტაბებზე, მის შესაძლებლობათა მრავალმხრივობაზე.

მიხეილ ვაშაძე ინტენსიურად მუშაობდა. ერთ დღეს თუ კომედიაში თამაშობდა, მეორე დღეს ტრაგედიაში, ხან დრამაში, ხან ვოდევილში. ეს მუდმივი მონაცვლეობა ზრდიდა მაცურებლის ინტერესს, მაგრამ დიდი შემოქმედებითი დატვირთვა იყო. „*მიხეილ ვაშაძე, - წერდა სერგო ჭეიშვილი, - ალექსანდრე იმედაშვილის პარტნიორი იყო „ოტელოში“, დუბლიორი „ოიდიპოს მეფეში“ (ოიდიპოსის როლს განასახიერებდა), მეორე დღეს ყვარყვარე თუთაბერით ცხოვრობდა სცენაზე, მერე კი პეტრუჩიოს მათრახს ატყლაშუნებდა, ხოლო მომდევნო საღამოს ან*

1. გაზ. „სტალინელი“, 1935, №153.

პლატონ სამანიშვილის ან დარისპან ქარსიძის კომიკურ ტრაგედიას განაცდევინებდა მაყურებელს. ასე გამოიმუშავა გარდასახვისა და მრავალპლანიანობის დიდი უნარი“.¹

მართლაც, როცა მ.ვაშაძის თუნდაც ფოტოსურათს უყურებთ იაგოს როლში, პორტრეტიდანაც ნათლად იკვეთება მისი ფორმისეული ინტერპრეტაციის ხასიათი. იაგო ჩვეულებრივი ადამიანია. იგი შეიძლება ყოფილიყო ადამიანური და ჰქონოდა კეთილი საწყისები. მისი იაგო გამოცდა იყო ახალგაზრდა მსახიობისათვის.

„ოტელოს“ დადგმასთან დაკავშირებით, გაზ. „ჭიათურის მალაროელი“ წერდა: „რამდენად შესძლებდა ჭიათურის თეატრის ახალგაზრდა მსახიობთა კადრი ამ კლასიკური პიესის განსახიერებას“, თეატრმა „კიდევ უფრო მაღლა ასწია თავისი მხატვრული დონე“, თეატრის რეპერტუარს მიემატა ახალი გამარჯვება „ოტელოს“ დადგმით. ასეთი შეფასება ადგილობრივი პრესისა გამოხატავდა მაყურებლის საერთო განწყობილებას.

მიხეილ ვაშაძეს შექსპირის რეპერტუარმა განსხვავებული მასშტაბი შესძინა. რასაკვირველია, მხატვრულ შემოქმედებაში მასშტაბურობის საკითხი მრავალ წრეებს მოიცავს, მაგრამ შექსპირი მაინც შექსპირია. რენესანსული სიღრმისა და ტემპერამენტის სახეებს შესაბამისი აქტიორული პოტენციალი სჭირდება. სწორედ ასეთი შემოქმედებითი პოტენციალი ჰქონდა მიხეილ ვაშაძეს, რაც სავსებით რეალიზებული იყო იაგოსა და პეტრუჩიოს როლების შესრულებაში. ორი სრულიად თავისებური ხასიათი გაიხსნა სხვადასხვა ფორმით, თუმცა შექსპირისეული მსუყე ფერებით აღბეჭდილი.

მიხეილ ვაშაძე არ წავიდა გარედან ანუ ფორმიდან შინაარსისაკენ. მან ღრმად შეისწავლა იაგოს სულიერი სამყარო, მოიაზრა მისი ქცევა, ყველა მოტივი და დიდხანს იფიქრა, რათა სავსებით მიეგნო იაგოს გაბოროტების სათავეებისათვის. მის ახლობელს, უშანგი ჩხეიძესაც ხომ ეს პრობლემა ანუხებდა. პირველი საამისო მინიშნებები პორტრეტულ ნახაზში გააკეთა, როცა იაგოს გარეგნობა გვიჩვენა, როგორც ჩვეულებრივი ად-

1. ს.ჭეიშვილი, მიხეილ ვაშაძე, ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1970, №6.

ამიანისა, ოდნავ იმპოზანტური და ეგზალტირებული კაცისა, ამიტომ მაყურებლისათვის იგი არ იყო დასაწყისშივე მთლად გახსნილი სახე.

...და აი, მესამე მოქმედება. ყველაზე მძაფრი სიტუაციებით სავსე მოქმედება. იმედაშვილის ოტელოს მრისხანება და შინაგანი გაორება ზენიტს უახლოვდება. თანდათან ეუფლება მის გონებას ეჭვიანობის დემონი. ჯერ რაღაც სევდიანი თვალებით მისჩერებია მიხეილ ვაშაძის იაგოს, უცებ ვერც შეიცნობთ რა იხატება მის მზერაში, - მაღლიერება იაგოსადმი, რომ თვალი აუხილა დეზდემონას ლალატში, თუ მწუხარება იმაზე, რომ სჯობდა არ სცოდნოდა. მიხეილ ვაშაძე გრძნობდა ოტელოს ამ ორგვაროვან მზერას, მის სიღრმისეულ ფიქრებს და ისე უყურებდა, რომ თითქოს მას სხვაგვარად არ შეეძლო მოქცეულიყო მეგობრის მიმართ. თითქოს იგი აუცილებლობამ მიიყვანა ამგვარ გადანყვეტილებამდე. გონისმიერი სიცივე, რომელიც მის მზერაში იგრძნობოდა, კიდევ უფრო ხაზს უსვამდა აუცილებლობის იდეას და იმედაშვილის ოტელოს სასიკვდილოდ განწირული ცხვარივით ნებდებოდა იაგოს. მთელი სცენა შინაგანი ჭიდილით იყო გამძაფრებული. ა.იმედაშვილის დიდი ოსტატობა ახალგაზრდაში აღვიძებდა შემოქმედებით იმპულსებს. იგი ვაშაძის იაგოში ხედავდა ღირსეულ მეტოქეს. მთელი სცენა დაჭიმულ ზამბარასავით იყო მომართული.

მიხეილ ვაშაძე იაგოს წლოვანებისა იყო, როცა მისი როლი შეასრულა. იაგო თავად ამბობს: „ეს ოთხჯერ შვიდი წელიწადია ქვეყანაზედ დავლოდი ალბ“...

ალ.იმედაშვილს მიაჩნდა, რომ იაგო უნდა იყოს ლამაზი და სანდო სახისა, ვინაიდან ყველანი მოხიბლულნი არიან, ყველას პატიოსნად მიაჩნია, ყველას უყვარს, არ უნდა იყოს მეფისტოფელური სახისა და ტანის გრეხით და სახის მანჭვით მოლაპარაკე. ასეთმა ადამიანმა შეიძლება ერთი ან ორი კაცი მოატყუოს და ვერ მიხვდნენ მის ცბიერებას, მაგრამ რომ მთელი ქვეყანა მოხიბლო და ყველანი უაღრესად პატიოსან ადამიანად გთვლიდნენ, ამისათვის საჭიროა გარეგნობაც, მოქმედებაც, საუბარიც და გა-

მომეტყველებაც საამო და დამაჯერებელი გქონდეს“. ¹ იმდენად კეთილი სახისა იყო იაგო, რომ მის ცოლს ემილიასაც კი უჭირს დაიჯეროს, რომ ოტელოს შეეძლო დეზდემონასათვის ცილი დაენამებინა. იგი დაჟინებით ეკითხება ოტელოს: ჩემმა ქმარმა გითხრა?...

- ჰო, შენმა ქმარმა...

- მაშ, ჩემმა ქმარმა?...

- რით ვერ გაიგე, შენმა ქმარმა, - ეუბნება ოტელო.

ალ.იმედაშვილის ინტერპრეტაციით იაგოს კასიოს ჩამოცილებულ უნდოდა, მისი ადგილისაკენ იმზირებოდა, მის ქმედებას განსაზღვრავს კარიერიზმი, პატივმოყვარეობა, იაგო ამბობს კიდევ:

„ვენეციის სამ დიდებულ პირს

იმის წინაშე ვათხოვნი ჩემთვის ხარისხი

მის თანაშემწის, — ჩემის თავის ფასი ვიცი მე,

მეკუთვნის კიდევ ეს ღირსება“.

მიხეილ ვაშაძის იაგოს ინტერპრირება არ შეიძლება იმედაშვილის აზრის სანინააღმდეგო ყოფილიყო. ეს გასაგებიც არის. ისინი ხომ ერთად ქმნიდნენ სპექტაკლს.

იაგო თავის ავტოპორტრეტს ასე ხატავს:

„არიან სხვანიც ერთგულების სახის მიმღებნი,

რომელნიც ზრუნვენ გულდადებით, მხოლოდ მათთვისვე

და თუმცა პატრონს მონინებით დაბლა თავს უკვრენ,

თავიანთ საქმეს იკეთებენ, თვით მდიდრდებიან,

რომ განცხრომით და ნებივრობით იცხოვრონ ბოლოს.

აი, ამათზედ ახლად ითქმის, ჭკუა ჰქონიათო

და მეც მათ რიცხვში ვურევივარ“.

აი, რატომ იყო მიხელ ვაშაძის იაგო „ერთგულების სახის“ მიმღები. გარეგნულისა და შინაგანის კონტრასტი მეტ ინტერესსაც აღძრავდა მაყურებელში. იაგოს სული მუდამ მოძრაობს, შფოთავს, ვერ ისვენებს. იაგო ჭკვიანი, მაგრამ გულღრმად აღამიანია, თუმცა გარეგნულად „ყველას მეგობრობს, ყველას თავს აყვარებს და ყველას პატიოსნად მიაჩნია“, მაგრამ სულ სხვა არის მისი ნამდვილი ბუნება, მისი ზრახვანი.

1. ალ. იმედაშვილი, მოგონებები, 1963, 203.

რენესანსული ვნებით, სიცოცხლის სიხარულით, მსუყე ფერებითა და ქმედებათა აქტიურობით გამოირჩევიან შექსპირის გმირები. განსაკუთრებით სწორედ უარყოფითი გმირები, რომლებიც მუდამ შეტევაზე არიან, მუდამ ფზიზლობენ, ფლიდობენ, მუდამ ეძებენ მიზნისაკენ მიმავალ გზებს (იაგო, რიჩარდ III, კვლავდიუსი და ა.შ.).

მიხეილ ვაშაძეს ორჯერ მოუხდა შექსპირთან შეხვედრა. იაგო და პეტრუჩიოს როლებით. სხვადასხვანაირი იყო მათი შესრულება. პეტრუჩიოს თავის დროზე კარგი შემსრულებელი ჰყავდა კ.მესხის სახით, მაგრამ დროს თავისი ცვლილებები შეჰქონდა თეატრალურ ესთეტიკაში. ოციანი წლების თეატრი პირდაპირ დულდა და გადმოდულდა თეატრალური ძიებებით. ნამდვილი რენესანსული სული ტრიალებდა ქართულ თეატრში. კოტე მარჯანიშვილისა და სანდრო ახმეტელის გენიამ ისე მძლავრად გამოაღვიძა ქართული არტისტული გენი, ისე ააღორძინა იგი, რომ ათასგვარ ფორმებში აელვარდა მისი შესაძლებლობანი. ნამდვილი მზიური ფეიერვერკებით გაბრწყინდა ქართული არტისტული სახიერება. ასეთი ინტენსიური ძიებები შეეხო საქალაქო და რაიონულ თეატრებსაც. მათ შორის ჭიათურის თეატრსაც.

მ.ვაშაძის იაგოზე წერდნენ: *„პირველ შემსრულებელ მსახიობს იაგოს როლზე სერიოზულად უმუშავია, მის შესრულებაში უდაოდ სჩანს სასცენო ხელოვნების კულტურა. მსახიობ მ.ვაშაძეს სრულებით თავისებურად აქვს დამუშავებული ეს როლი, მის შესრულებაში უხვად მოსჩანს ბუნებრიობა და შესატყვისობა“.*

ბუნებრიობა და ხასიათთან როლის შესატყვისობა განსაკუთრებულ ხიბლს ანიჭებდა ვაშაძის შესრულებას. ადვილად როდი მიიღწეოდა ამგვარი ჰარმონია, მაგრამ თავად ვაშაძეს თანდაყოლილი ჰქონდა ეს სიკეთე და ამიტომ შედარებით ადვილად აღწევდა შედეგს. ის, რაც სხვებისთვის დიდი შრომითა და ტანჯვით იყო მისაღწევი - ვაშაძეს დამადლებული ჰქონდა ბუნებისაგან, მაგრამ ამის გამო სრულიადაც არ გაიოლებია შემოქმედებითი ძიების პროცესი.

მისი პეტრუჩიო მკაფიო, ხაზგასმული ფორმით გამოირჩეოდა. ფორმის სიმკვეთრე და შესრულების მსუბუქი, ხალისიანი მანერა განსაკუთრებულ თეატრალობას ანიჭებდა მას.

1. გ.ბუნნიკაშვილი, ჭიათურის თეატრი, 1970, 62.

შექსპირის „ოტელო“ და „ჭირვეულის მორჯულება“ ოცდაათიანი წლების ჭიათურის თეატრის რეპერტუარის საუკეთესო წარმოდგენები იყო. ჭიათურის თეატრის ერთ-ერთი დამსახურებული რეჟისორი პ.ფრანგიშვილი წერდა: *„ყოველ შემოქმედს უნდა ახსოვდეს, რომ სცენას არ უყვარს უსიცოცხლო, უსარგებლო და მკვდარი სულები, პირიქით, სცენას უყვარს სიცოცხლით, გრძნობითა და გონებით აღსავსენი“*.¹

პ.ფრანგიშვილის სპექტაკლებში გამობრწყინდა მ.ვაშაძის ნიჭიერება.

პ.ფრანგიშვილის რეპერტუარიდან თითქმის ყველა სპექტაკლში თამაშობდა მიხეილ ვაშაძე. როდესაც ფრანგიშვილი გორიდან კვლავ ჭიათურაში დაბრუნდა (1949წ.), მას უკვე შემოქმედებითად დაბრძენებული დახვდნენ მ.ვაშაძე და გ.ტყაბლაძე. ორი გამოკვეთილი ლიდერი განსაზღვრავდა თეატრის სამსახიობო ხელოვნების მაღალ დონეს. მათ შორის საპატიო ადგილი ეკავა მიხეილ ვაშაძის იაგოსა და პეტრუჩიოს.

ალ.იმედაშვილის ოტელოს დიდ წარმატებებში, რომელიც ანცვიფრებდა ფართო აუდიტორიას, უთუოდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა მიხეილ ვაშაძის იაგო. სხვაგვარად თითქმის წარმოუდგენელიცაა ოტელოს წარმატება. განა შეიძლება აკაკი ხორავას ოტელოს ტრიუმფზე საუბარი ვასაძის იაგოს გარეშე? - არ შეიძლება!...

მ.ვაშაძის იაგო აძლევდა შინაგან იმპულსს ალ.იმედაშვილს, მისი რიტმი შეესაბამებოდა ოტელოს სულიერ მღელვარებას. ისინი ხშირად სინქრონულად მოქმედებდნენ. ერთმანეთს გადასცემდნენ სასიცოცხლო ენერგიას. ერთმანეთზე ზემოქმედებდნენ და ახალ სასიცოცხლო იმპულსებს იწვევდნენ. ეს იყო შინაგანი ბრძოლა ორ დაპირისპირებულ ხასიათსა და ძალას შორის. ასეა დრამატურგიულად, მაგრამ იგი ინტერპირირდებოდა მსახიობთა შესრულებაშიც. ალ.იმედაშვილის დიდ ტემპერამენტს, რომელიც ვლინდებოდა ოტელოს ტრაგიკულ განცდებში, უპირისპირდებოდა ვაშაძის იაგოს ანალიტიკური აზროვნება. იქმნებოდა რთული კონტრასტი, რომელიც კიდევ უფრო აცხოველებდა

1. პ.ფრანგიშვილი, როგორ დავეუფლოთ სასცენო ხელოვნებას, 1955, 14.

სპექტაკლს. მაყურებელი სულგანაბული უსმენდა ორი პოლარული ძალის დაპირისპირებას. ორთავე შემოქმედებით ტრანსში იყო, ოღონდ ეს ვლინდებოდა სხვადასხვა ფორმითა და სტილით.

მიხეილ ვაშაძის იაგო შეიქმნა მაშინ, როდესაც ჯერ კიდევ არ იყო აკაკი ვასაძის იაგო. ამქვეყნად მხოლოდ უშანგის იაგო იყო მოვლენილი. თითქმის ერთდროულად დაიბადნენ ნათესავები, ახლობლები უშანგის და ვაშაძის იაგოები. ისინი დიდ პატივს მიაგებდნენ ერთმანეთის შემოქმედებასაც. აკი არაერთხელ განუცხადებია ბატონ მიხეილს, რომ უშანგი მისი იდეალი იყო. სიბერის უამსაც იმეორებდა, რომ მსგავსი აქტიორული მონაცემების მსახიობი არც ერთ სცენაზე არ ენახა.

ვინ იცის, იქნებ უშანგის დიდი ნიჭითაც იყო იმპულსირებული, როცა ახალგაზრდა ვაშაძე შთაგონებით ასრულებდა იაგოს როლს!

მიხეილ ვაშაძემ გაითავისა შექსპირის სამყარო. ქართული კოლორიტული სახეების უბადლო შემსრულებელმა დიდი წარმატებით განასახიერა შექსპირისეული გმირები.

სცენა სპექტაკლიდან შექსპირის „ჭირვეული ცოლის მორჯულება“
მ. ვაშაძე - პეტრუჩიო

ბასა გუჯაბიძე - ვაშაძე
გ. ხუბაშვილის „ცხოვრება კაცისა“

ბ.ლავრენევი „რლვევა“
მ.ვაშაძე – ფონ შტუბე

სცენა სპექტაკლიდან
ი. ვაკელის „აპრაკუნე ჭიმჭიმელი“

ი. ვაკელი – „აპრაკუნე ჭიმჭიმელი“
მ. ვაშაძე – აპრაკუნე

მიხეილ ვაშაძის მოღვაწეობის წლები საქართველოს ისტორიის ურთულესი ეპოქაა. ეს არის რთული, წინააღმდეგობრივი და მრავალმხრივ უსამართლო პერიოდი. ანგრევდნენ ეკლესიებს, იდევნებოდნენ სასულიერო პირები. მოქმედებდა ლენინის ცნობილი განკარგულება - რაც უფრო მეტ სასულიერო პირს დავხვრეტო, მით უკეთესიაო. სოფლებში ხდებოდა განკულაცება, მიმდინარეობდა კოლექტივიზაციის პროცესი.

კოლექტივიზაციის დრამატული პროცესი იყო დიდი რევოლუცია, რომელსაც გარდატეხა უნდა შეეტანა გლეხის ფსიქოლოგიაში, მის ყოფაში. პარალელურად იგი უნდა ასახულიყო თეატრში. ქალაქად ხდებოდა მუშათა კლასის იდეოლოგიის ფორმირება. მუშათა და გლეხთა სახელმწიფო ინტელიგენციისაგან მოითხოვდა იდეოლოგიურ მხარდაჭერას. თეატრში უნდა დადგმულიყო თანამედროვეობისადმი მიძღვნილი პიესები. სცენაზე ტენდენციურად ასახული სოფლისა და ქალაქის ცხოვრებას მაყურებელი სჭირდებოდა. მაყურებელსაც ისე უნდა ეაზროვნა, როგორც თეატრს. მათ შორის ჰარმონიის მიღწევა იყო თეატრის იდეალი. ამიტომ დიდ პოლიტიკურ აქციად მოიაზრებოდა თეატრისა თუ ცალკეული მსახიობის მისვლა კოლმეურნეობასა თუ ფაბრიკა-ქარხნებში. როდესაც ერთი თეატრი მეორე რაიონში გადიოდა საგასტროლოდ, - ეს მთელი მოვლენა იყო რაიონის ცხოვრებაში. ფეხზე იდგა რაიკომი, აღმასკომი და ყველა დაწესებულება. გაზეთები გვერდებს უთმობდნენ გასტროლებს, იბეჭდებოდა თეატრის ხელმძღვანელთა და წამყვან მსახიობთა წერილები. ქვეყნდებოდა ადგილობრივი მაყურებლების მისალმებები თუ შთაბეჭდილებები. დავიმონმებოთ ტიპიურ მაგალითს: 1967 წელს ჭიათურის თეატრი ეწვია ზუგდიდს. გაზეთმა „მებრძოლმა“ მთელი გვერდი უძღვნა გასტროლებს. ერთ-ერთი მაყურებელი წერდა: „ვნახეთ, მოგვეწონა“. მსახიობი ა.დათებაშვილი წერდა: „პირველი შეხვედრა, პირველი სიხარული“, თეატრის მთავარი რეჟისორები ბეჭდავენ სტატიას „საპასუხისმგებლო გასტროლები“, ხოლო მ.ვაშაძე გასტროლებს

ხვდება „დიდი ხალისით“. წერილში აღნიშნავს: „პასუხისმგებლობას ვგრძნობდი, მახარებდა მაყურებლის აღფრთოვანება და მეც არაფერს ვიშურებდი სახეების გამოსაკვეთად“.

ასე ხდებოდა ყოველი თეატრის გასტროლებზე რეგიონებში. სოციალურ-პოლიტიკური ფონი უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო თეატრის ორიენტირისათვის. იგი თავისთავადაც დიდი ფაქტორია თეატრის ცხოვრებაში, მაგრამ ძალიან ზუსტად უნდა განესაზღვრა რა ახდენდა გავლენას თეატრზე და რა არა. თუ ყველა სოციალურ და პოლიტიკურ ფაქტს გამოვედევნეთ, მან შეიძლება ვულგარულ სოციოლოგიურ კვლევამდე მიგვიყვანოს.

ჭიათურა ნამდვილი მეშახტეთა ქალაქი იყო. თეატრის ერთ-ერთ იუბილეზე ჩემს მოხსენებაში აღვნიშნე, რომ ქალაქს, რომელიც მინისქვეშ ცხოვრობს, ჰაერივით სჭირდება თეატრი, სული რომ მოითქვას. მართლაც, ჭიათურის თეატრს სპეციფიკური მაყურებელი ჰყავდა. მინისქვეშ მომუშავე მეშახტეს სულიერი საზრდო სჭირდებოდა. მისი ესთეტიკური ინტერესები არ იყო ერთსახოვანი. გართობასა და დასვენებასთან ერთად სჭირდებოდა თავისი რთული ცხოვრების ამსახველი ნაწარმოებები. თემატური მრავალფეროვნება აფართოებდა მაყურებლის თვალსაწიერს. 30-იანი წლების კლასობრივი ბრძოლის იდეოლოგიამ, რომელსაც მილიონობით ადამიანი შეენირა, ჭიათურის თეატრშიც შეაღწია და მსახიობებსაც შეეხო სცენაზეც და ცხოვრებაშიც. მათ შორის გამორჩეული ბედი ხვდა მიხეილ ვაშაძეს, ცხოვრებაში იმით, რომ არაერთხელ დაარბიეს მისი ოჯახი, სცენაზე კი ლიდერი იყო და მაშასადამე, მეტიც მოეთხოვებოდა.

თეატრი თანამედროვეობის გარეშე ვერ იარსებებს - მკვდარი თეატრია. ეს აქსიომაა. მხოლოდ ხარისხზე შეიძლება ლაპარაკი. ხარისხის პრობლემა კი მუდამ იდგა ხელოვნებაში საერთოდ და კერძოდ თეატრში, მაგრამ 20-40-იან წლებში იგი მაინც სხვა აქცენტებით მოიაზრებოდა. ხშირად მთავარი იყო პიესის თემატური აქტუალობა. ეს ტენდენცია გაბატონებული იდეოლოგიური დოქტრინა გახლავთ. მე არაერთხელ მიგემია ამ დოქტრინის სიმწვავე, როცა კულტურის სამინისტროში თე-

ატრალური განყოფილების უფროსად ვმუშაობდი და უფრო ადრე რუსთაველის თეატრში, სალიტერატურო ნაწილის გამგედ მუშაობის დროს ჩვენ პირდაპირ დირექტივებს ვიღებდით ცენტრალური კომიტეტიდან, რომ ყოველი თეატრის რეპერტუარში აუცილებლად უნდა ყოფილიყო თანამედროვეობისადმი მიძღვნილი ორი-სამი პიესა. ამის გარეშე რეპერტუარი ვერ დამტკიცდებოდა.

მახსოვს, როცა რუსთაველის თეატრში დაიდგა ო.ჩიკვაძის პიესა, რომელიც ყამირი მინების ათვისებებს მიეძღვნა, დაღვწიხიძე უდიდესი ენერგია მოახმარა, რათა სპექტაკლი მხატვრულ ნორმებში მოქცეულიყო. მთავარ როლს ასრულებდა გ.გვგეჭკორი. ვერც მისმა ოსტატობამ უშველა სპექტაკლს. ნარმოდგენა თემატურად აქტუალური იყო, მაგრამ მხატვრულად სუსტი. მიუხედავად ამისა, თეატრისათვის არავის უსაყვედურია „ყამირის“ დადგმა, რაც არსებითად თემატიკის ნაწეზებას ნიშნავდა.

საბჭოთა სისტემას სხვადასხვა ეტაპზე პროპაგანდის განსხვავებული ფორმები ჰქონდა. ზოგჯერ იგი იმდენად პრიმიტიული იყო, რომ არავითარი ლოგიკა არ ჰქონდა, მაგრამ ასე ნარმოიდგინეთ, მას მხარდამჭერიც ჰყავდა. გაჩნდნენ მუშა პოეტები, მუშა მსახიობები, მხატვრები და სხვა. სტახანოვურმა მოძრაობამ ხომ ყველა დარგი მოიცვა. ზოგჯერ კურიოზამდე მიდოდა საქმე. ერთხელ იმ წლებში, მარჯანიშვილისა და გრიბოედოვის თეატრებმა სოც. შეჯიბრის ხელშეკრულება გააფორმეს. ხელშეკრულების ერთ-ერთ მუხლში ვალდებულებად ეწერა, რომ გამოავლენენ ტროცკისტებს და ხალხის სხვა მტრებს.

შეჯიბრის ასეთი ფორმაც იყო: მაგ. 1934 წელს შეიქმნა ჭიათურის თეატრის მშენებლობის ფონდი. გაზ. „ჭიათურელ მალაროელში“ იბეჭდებოდა ასეთი სახის მასალები: „ამხ. ჟორდანია გადმონვევით შემომაქვს 50 მანეთი და ვინცე იოკიმე პატრიაშვილს, ვიქტორ ბაქრაძეს, იანგო აპტალიდს, კოლია ვაშაძეს, ვანიჩკა ფანჩულიძეს, რესპუბლიკის დამ. მოლ. ს.კავსაძეს, კოლია იოსელიანს.

რესპ. დამს. არტისტი გ.ნუცუბიძე
ამხ.ჟორდანიას გამონკვევით შემომაქვს 50 მანეთი

ზაალ ურიგაშვილი

ამხ.ჟორდანიას გამონკვევით შემომაქვს 30 მანეთი. ვინკევ
ვ.ჭანტურიას, ჟ.კაციტაძეს

ავდიკო მასხარაშვილი

ამხ.ლუგავას გამონკვევით შემომაქვს 50 მანეთი

დათიკო მოდებაძე

შემომაქვს თეატრის ფონდის გასაძლიერებლად 50 მანეთი
და ვინკევ ნიკუშა წერეთელს, ბორის დევიძეს

ალ.ყაველაშვილი

ასეთი ორიგინალური შეჯიბრებები ეწყობოდა ხოლმე. ჭია-
თურის თეატრმა გადაიტანა ყველა სოციალური და პოლი-
ტიკური კატაკლიზმები. ამ ურთულესი პროცესის უშუალო
მონაწილე იყო მიხეილ ვაშაძე. რუსთაველისა და მარჯანიშვი-
ლის თეატრების რეპერტუარი თითქმის პირდაპირ გადადიოდა
რაიონული და საქალაქო თეატრების რეპერტუარში. აპრობი-
რებულ ნაწარმოებებს დიდი გასავალი ჰქონდათ. ყველა თეატ-
რისათვის იდეოლოგიური ორიენტირი მაინც რუსთაველის თე-
ატრი იყო. ს.ახმეტელის სპექტაკლმა ბ.ლავრენევის „რღვევამ“
დიდი აღიარება მოიპოვა. მისმა წარმატებამ იმპულსი მისცა სხვა
თეატრებსაც და 1932-33 წლების სეზონში პ.ფრანგიშვილმა იგი
ჭიათურის თეატრში დადგა. ფონ შტუბეს როლს ასრულებდა
მიხეილ ვაშაძე. გოდუნს - ნ.ხორავა, ბერსენევს - ა. მურუსიძე,
შვარცს - გ.ტყაბლაძე. წარმოდგენა თეატრის „აქტივში“ ჩაენ-
ერა, ამასთანავე, საინტერესო მხატვრული მოგონებებითაც
აღინიშნა. მ.ვაშაძემ შექმნა შტუბეს რთული და მრავალპლანი-
ანი სახე. მაშინ იგი 24 წლის ახალგაზრდა მსახიობი იყო. არ ჰქონ-
და დიდი სცენური გამოცდილება, მაგრამ ნიჭიერად მიგნებუ-
ლი დეტალებით ამდიდრებდა სახეს, ქმნიდა კოლორიტს. იმავე
წელს მან შეასრულა ნიკოლაის როლი აფინოგენოვის პიესაში
„შიში“ (რეჟ. პ.ფრანგიშვილი). ორი განსხვავებული ადამიანი
იდგა სცენაზე. მათი გამოხატვის საშუალებები იმდენად სხვდასხ-
ვა იყო, რომ მაყურებელი გრძნობდა, თუ რა მდიდარი პოტენ-

ცია ჰქონდა მიხეილ ვაშაძეს. არც შტუბე და არც ნიკოლაი არაფრით არ ჰგავდნენ მსახიობის მიერ წინა სეზონში შესრულებულ ზებო დავითაშვილის სახეს გ.ბააზოვის პიესაში „მუნჯები ალაპარაკდნენ“. იმავე პერიოდში მსახიობმა ქუთაისის თეატრში ითამაშა ლუკაშის როლი ი.ჰაშეკის პიესაში „ჯარისკაცი შვეიკი“ (რეჟ. ა.ჩხარტიშვილი, მხატვ. პ.ოცხელი). მ.ვაშაძის გვერდით თამაშობდნენ ა.კვანტალიანი, ალ.გომელაური, გრ.კოსტავა და სხვა ცნობილი მსახიობები. შეიქმნა შესანიშნავი აქტიორული ანსამბლი, სადაც თავისი გამორჩეული ადგილი ეჭირა მ.ვაშაძეს.

კ.სიმონოვის პიესაში „ასეც იქნება“, რომლის დადგმაც მ.ვაშაძეს ეკუთვნოდა, იგი თამაშობდა პოლკოვნიკ საველიევის როლს. მსახიობი ლაკონიური საშუალებებით აღწევდა მნიშვნელოვან ეფექტს, მისი გმირი იყო პატრიოტი. თვით ეს ცნება მაშინ სხვაგვარად მოიაზრებოდა. პატრიოტი ნიშნავდა საბჭოთა ქვეყნისადმი ერთგულებას. სამშობლოს ცნება კი მთელს იმპერიას. მაშინ არავინ ფიქრობდა, რომ ამგვარი პატრიოტიზმით ხელს უწყობდნენ ტოტალიტარული სისტემის განმტკიცებას. სისტემისა, რომელსაც მილიონობით ადამიანი ჰყავდა ჩამწყვდეული კოლონიებსა და ციხეებში, სადაც დარღვეული იყო ადამიანის უფლებები. ახლა ადვილია ამაზე ლაპარაკი და კრიტიკა. თუმცა სისტემა არ იყო ერთგვაროვანი თავისი 70 წლიანი ბატონობის პერიოდში. მან განიცადა გარკვეული ევოლუცია. არსებითად განსხვავებული იყო სისტემის სხვადასხვა ეტაპები. იმ ეტაპზე კი, როცა კ.სიმონოვის პიესა დაიდგა ჭიათურის თეატრში (და არა მარტო ჭიათურის თეატრში!). ურთულესი იდეოლოგიური ზეწოლა იყო ხელოვნებაზე. ბუნებრივია, ვერც ჭიათურელთა დადგმა ასცდებოდა მის გავლენას. ომის წლების გამოძახილი დიდხანს გაგრძელდა თეატრში. კ.სიმონოვის პიესაც ომის თემატიკას განეკუთვნება. დღეისათვის საინტერესოა ამ პიესის კონფლიქტის ხასიათი, რომელიც გარკვეული დასკვნების საშუალებას იძლევა. კონფლიქტი კი შემდეგი სახისა იყო: ფრონტიდან მოსკოვში რამდენიმე დღით ბრუნდება მ.ვაშაძის გმირი საველიევი. თავის სახლში მას დახვდება სხვა

მაცხოვრებელი აკადემიკოსი ვორონცოვი. მათ შორის ჩხუბი და შურისძიებითი კონფლიქტი კი არ გაიმართება, არამედ მყარდება თბილი ადამიანური ურთიერთობა. ისინი ინტელექტუალურად უხსნიან ერთმანეთს სიტუაციას, შემდეგ დამეგობრდებიან კიდევ. ამით მწერალი ხაზს უსვამს საბჭოთა ადამიანების მაღალ ზნეობას, ისინი არ შედიან კონფლიქტში, მათ ამოძრავებთ ჰუმანიზმი და ამიტომ ყოველგვარი წინააღმდეგობა იხსნება ურთიერთგაგების საფუძველზე. მ.ვაშაძე თავისი გმირის ხასიათს გამოხატავდა ძუნწი, მკაფიო და კარგად გააზრებული საშუალებებით. „იგი თავშეკავებულია, მისი სიტყვა ყოველთვის მოფიქრებულია, ზუსტი და მკვეთრი. მ.ვაშაძისათვის ჩვეული მიმზიდველობით განასახიერა თავდადებული პატრიოტის საველიევის სახე“- წერდა გაზეთი.

ასე შეაფასა პრესამ მიხეილ ვაშაძის საველიევი. ომის თემატიკაზეა დაწერილი არაქსმანის პიესა „ტყეები შრიალევენ“, რომელიც მ.ვაშაძემ დადგა. ორივე პიესა (კ.სიმონოვის, არაქსმანის) თავისი დროისათვის კონიუნქტურული ხასიათისა იყო. ომის წლების თავისებურება თავისთავად მოითხოვდა მხატვრულ კომპრომისებს. არც სიმონოვის პიესაში და არც აქ, არ იყო რთული ადამიანური კონფლიქტები. კონფლიქტი უფრო ზოგად სიბრტყეზე იყო გააზრებულ: ერთი მხრივ, საბჭოთა ქვეყანა და მეორე მხრივ მასთან დაპირისპირებული ფაშიზმი. კონტრასტი უაღრესად მკვეთრი და ხაზგასმული იყო, თუმცა არსებითად მათ ძალიან ბევრი რამ ჰქონდათ საერთო, რასაც, ცხადია, მაშინ ავტორები ვერ იტყოდნენ, თუმცა აქ მთავარი რწმენისეული ფაქტორი გახლდათ. ომს სამამულო ერქვა და ეს ბევრ რამეს ნიშნავდა.

ომის პერიოდში ხალხი სრულიად სპეციფიკურ პირობებში ცხოვრობდა. ზურგი და ფრონტი გაერთიანდა. ხალხს ძალიან უჭირდა, მაგრამ ითმენდა, იტანდა. ის კი არა, - ფრონტზე გზავნიდა ამანათებს. ვის, რომელი ეროვნების ჯარისკაცს შეხვდებოდა ქართული ამანათი, არავინ არ იცოდა, მაგრამ გამგზავნი მაინც ბედნიერი იყო, რადგან მას ჯარისკაცი მიიღებდა.

ჯარისკაცი კულტი იყო!...

უჭირდა ხალხს და თეატრში მაინც დადიოდა.

მ.ვაშაძე იგონებს: „ომის დროს ზესტაფონში ბომბი ჩამოვარდა. საბედნიეროდ, არ აფეთქდა, ხალხი შიშმა მოიცვა. გამოცხადდა კომენდანტის საათი. ღამის 11 საათიდან ქუჩაში გასვლა აკრძალული იყო. წარმოდგენებს 7 საათზე ვინყებდით და 9-ზე ვამთავრებდით. ერთობ ძნელი იყო გათენებამდე თეატრში ყოფნა. მახსოვს, იძულებული ვიყავი ჩვენი ულუფა ჭიათურიდან ხარაგაულში გვეზიდა. ეს საქმე მინდობილი ჰქონდა თეატრის ახალგაზრდა მსახიობს ბიჭიკო ვაშაძეს. ერთხელ, ადრე ჭიათურაში მომუშავე, იმჟამად კი ხარაგაულის რაიკომის პირველ მდივანს, სერგო საყვარელიძეს შევხვდი, ჩემი და თეატრის ამბავი გამომკითხა. მკითხა, რამდენი კაცი ხართო. ვიფიქრე, ალბათ თავისთან მიგვიწვევს-მეთქი, გამიხარდა, რამდენიმე დღის შემდეგ საჩუქრად 27 ცალი პური მოგვივიდა. ჩვენთვის ეს იყო ყველაზე დიდი ბედნიერება. იმ წლებში ასე წვალეებით გავლიეთ ჩვენი და თეატრის ცხოვრება. სანიმუშოდ მინდა მოვიტანო ბარათი, რომელიც თბილისიდან ჩემთვის დაუვინყარმა ადამიანმა, ნიკო ავალიშვილის რძალმა, ქალბატონმა ბაბომ გამომიგზავნა. ამ მანდილოსანს ჩემს მეორე დედად მივიჩნევ. მომყავს ბარათის ტექსტი: „მიშა! გენაცვალე. ვიცი, ან გაგეცინება, ან გაჯავრდები, მაგრამ ვერ ავუუვებით პურის ყიდვას. მანდ, თუ შეგიძლია, მტკიცე ფასში, ალბათ, მოახერხებ 2 ან 3 კილო პური გამომიგზავნე, შავი იყოს, არა უშვავს-რა და აჩიკოს გამოატანე. არჩილი ავად არის, აღარ მუშაობს. მანანაც ბავშვებთანაა. სახლში ძალიან ცუდი მდგომარეობა გვაქვს, თორემ არ მოგმართავდი, მაგრამ, როგორც ჩემ შვილს, არ გერიდები, ბოდიში და სალამი.

ბაბო“.

იმის შესაძლებლობა გაჩნდა, რომ ზედმეტი ტანსაცმელი სიმინდსა და ლობიოზე გადაგვეცვალა. ზოგმა მსახიობმა ხელობაც ისწავლა. კერავდნენ ქალის საზაფხულო ფეხსაცმელს, ესეც საქმე იყო. ლობიო და მარილი ჭიქით იყიდებოდა, ბაზარს ცეცხლი ეკიდებოდა. მახსოვს, ერთხელ მე და ამხანაგმა ჭიქით ნაყიდი ლობიო დავთვალეთ. ამგვარი გაჭირვება დიდხანს გაგრძელდა.

საბჭოთა ქვეყნის ხალხების დიდ უმრავლესობას გულწრფელად სწამდა საბჭოთა სისტემისა და რასაც წერდა თავისი რწმენით წერდა. „შიში შეიქმს სიყვარულს“ - რუსთაველმა რომ ბრძანა, ზუსტად მიესადაგებოდა სტალინურ ეპოქას.

არქსმანის პიესა დრამატულად მეორე აქტიდან იწყებოდა. პირველი მოქმედების სქემატურ ხასიათს ვერ ცვლიდა მსახიობთა გულწრფელი შესრულება. მეორე მოქმედებიდან კი ცოცხლად იხატებოდა პარტიზანული მოძრაობის ხასიათი, საბჭოური პატრიორტიზმის ძალა... „მესამე მოქმედება, ისე როგორც მეორე მაყურებელში იწვევს საზიზღარი ფაშიზმის უსაზღვრო სიძულვილს“ - წერდა გაზეთი „ჭიათურის მაღაროელი“ და იგი ზუსტად გამოხატავს მაშინდელი მაყურებლის აზრს. სპექტაკლის მთავარი მიზანი და სათქმელიც ეს იყო.

„ტყეები შრიალევენ“ დაიდგა 1943 წელს. 18 ივნისის გაზეთში, სადაც რეცენზიაა დაბეჭდილი, არის წერილი ასეთი სათაურით: „სამამულო ომის ფრონტზე“. ეს ოფიციალური ინფორმაციაა, სადაც ვკითხულობთ: „ბრესტის ოლქის ერთ-ერთ რაიონში პარტიზანულმა რაზმმა დანაღმა რკინიგზის ვაგონი. ამ გზაზე მიმავალი გერმანელთა სამხედრო მატარებელი ნალმზე აფეთქდა და ფერდობზე გადავარდა. დამსხვრეულია ორთქმავალი, 14 ვაგონი, რომლებშიც ჯარისკაცები და ოფიცრები იხდნენ და 2 პლატფორმა ავტომანქანებიანად“. აქვე გრძელდება ემოციურად დამუხტული ინფორმაცია: „მიღებულია ცნობა გერმანელი ფაშისტის არამზადების საშინელი ბოროტმოქმედების შესახებ. 16 მაისს ჰიტლერელთა რაზმი შეიჭრა გომელის ოლქის სოფელ რუდნიაში, გერმანელებმა ყველა გლეხი, მათ შორის ბავშვებიც ორ ფარდულში შერეკეს და ჩაკეტეს, შემდეგ ჰიტლერელებმა გლეხების მთელი ქონება საბარგულებზე დატვირთეს და ცეცხლი წაუკიდეს სოფელს. ფაშისტის ჯალათების მიერ ფარდულში ჩაკეტილი 86 მოხუცი, ქალი და ბავშვი ცეცხლში დაიღუპა“.

მარტო ეს ინფორმაცია საკმარისია, რომ დღევანდელმა მკითხველმა წარმოიდგინოს, ობიექტურად გაიაზროს, თუ რატომ დგამდნენ ომის წლებში საბჭოური ტენდენციურობით

გამორჩეულ პიესებს, რატომ იღებდა მას მთელის გულწრფელობით მაყურებელი, რატომ დგამდნენ ასეთ კონიუნქტურულ ნაწარმოებებს რეჟისორები. მაშინ არავის ფიქრად არ მოუვიდოდა, რომ პარტიზანების მიერ აფეთქებულ ვაგონებში, სადაც ჯარისკაცები იყვნენ, ყველა ფაშისტი როდი იყო. ომის იდეოლოგია გამორიცხავდა ამგვარ ჰუმანისტურ ხედვას. მახსოვს, ომის შემდგომი წლების ერთ-ერთი საინტერესო ფაქტი. მწერალმა გ.ქავთარაძემ გამოაქვეყნა მოგონებები, რაც მას ფრონტზე და ტყვეობაში გადახდა. აღწერილი იყო შემთხვევა, როცა იგი ტყეში დასახვრეტად გაიყვანეს გერმანელებმა. დახვრეტის წინ მან ამოიღო შვილის სურათი და დახედა. ადვილი წარმოსადგენია (თუ წარმოუდგენელია?!), თუ რას განიცდიდა მამა, რომელიც უკანასკნელად უყურებდა შვილის სურათს. ერთ-ერთმა გერმანელმა, რომელსაც უნდა დაეხვრიტა იგი, სურათი წაართვა ტყვეს, დახედა ბავშვის სურათს და ტყვე არ დახვრიტა, ჰაერში გაისროლა. რა მოხდა? გერმანელს გაახსენდა შინ დარჩენილი თავისი ბავშვი? იქნებ გრძნობდა, რომ ტყვის დახვრეტა დანაშაული იყო და სურათმა დადებითი იმპულსი მისცა, რამაც მასში ჰუმანიზმის გრძნობა გააღვიძა?

ასე იყო თუ ისე, ერთი ამბავი ატყდა ჩვენი სახელოვანი მსახიობისა და რეჟისორის გოგი ქავთარაძის მამის მოგონებების გამო, - როგორ გაბედეთ გერმანელზე კარგის დანერაო.

მაშინ ომის თემატიკის ახლებური გააზრება ჯერ კიდევ ადრე იყო. საამისოდ არავინ იყო მზად, თუმცა მოწინავე ინტელიგენცია გრძნობდა ახლებური აზროვნების აუცილებლობას.

მახსოვს მეორე ფაქტიც. ეს უკვე 1967 წელია. მარჯანიშვილის თეატრს გ.ლორთქიფანიძის მეთაურობით გამოეყო და რუსთავეში წავიდნენ ახალგაზრდების ჯგუფი. მარჯანიშვილის თეატრმა დიდი დანაკარგი განიცადა. საუკეთესო ახალგაზრდობა წავიდა.

მაგრამ თეატრმა შესძლო შემოქმედებითი ინტენსიობა, მოიკრიბა ძალები და დადგა აკაკი გენაძის „წმინდანები ჯოჯოხეთში“. რეჟისორმა ლ.მირცხულავამ შესანიშნავი წარმოდგენა შექმნა. სპექტაკლის გასინჯვას დაესწრნენ ცენტრალური

კომიტეტის წარმომადგენლები. მათ ვერ გაიგეს პიესის ახლებური ხედვა.

სპექტაკლში ომი წარმოდგენილი იყო სიყვარულის, ახალგაზრდული ცხოვრების ფონზე. თვით 60-იანი წლების მეორე ნახევარშიც კი ყველანი არ იყვნენ მზად ახლებურად დაენახათ ომის თემა ხელოვნებაში.

მით უფრო წარმოუდგენელი იყო იგი 1943 წელს, როდესაც ჭიათურის თეატრმა დადგა „ტყეები შრიალებენ“. იმავე გაზეთის აზრით *„გოსტლების დამაჯერებელი სახე შექმნა მ.ვაშაძემ. ჩანს, მან კარგად გაიგო ეს როლი. ამიტომ მაყურებელთა ერთ-სულოვანი მონონება დაიმსახურა“*.

მთელი იდეოლოგიზირებული რეპერტუარი ზუსტად და ხანგრძლივი პერიოდისათვის იყო გააზრებული. დასახელებულ გაზეთს ეპიგრაფად უძღვის ციტირება გაზ. „პრავდის“ მონინავედან. „პრავდა“ კი პარტიის ხმა იყო. მისი აზრი ყველასათვის სავალდებულო დირექტივა იყო... „პრავდა“ წერდა: „ბავშვთა აღზრდას, სწავლებასა და მატერიალურ უზრუნველყოფას ჩვენი პარტია მუდამ ისე უყურებდა, როგორც უდიდეს სახელმწიფო მნიშვნელობის ამოცანებს. ბავშვები ჩვენი სამშობლოს იმედი და მომავალია. ყველაფერი იქითკენ უნდა იყოს მიმართული, რომ ისინი იზრდებოდნენ ჯანსაღ, მამაც, ენერგიულ, კულტურულ ადამიანებად, რომელთაც ეყვარებათ თავიანთი ქვეყანა, თავიანთი ხალხი, მოზარდი თაობისადმი გულისხმიერ დამოკიდებულებას მუდამ გვასწავლიან ბოლშევიკური პარტია, ამხანაგი სტალინი“.

აი, მთელი იდეოლოგიური დოქტრინა, რომელიც საფუძვლად უნდა დასდებოდა საბჭოთა ადამიანის აღზრდის სისტემას. ამ დოქტრინის არეალში მოიაზრებოდა ლიტერატურისა და ხელოვნების ფუნქციაც. მათ შორის თეატრისაც. ეს მარტო ომის წლებს არ ეხებოდა. მას საფუძველი ჩაეყარა იმთავითვე, საბჭოთა ქვეყნის შექმნიდან. 1937 წლის „ჭიათურის მაღაროელში“, სადაც გ.მდივნის „ალკაზარია“ განხილული, მთელი სვეტი უჭირავს ბავშვების აღზრდის საკითხს. აქ არის ასეთი ფრაზა - „მონინავე ბავშვები დაჯილდოებულნი იქნებიან სხვადასხვა საჩუქრებით“. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ბავშვს, რომელსაც ასე

უყვარს საჩუქარი, მისი მიღება შეეძლო, თუ მოწინავე იქნებოდა. რას ნიშნავდა მოწინავეობა? ეს მთელი სისტემა იყო.

საკმარისი არ იყო მარტო ფრიალებზე სწავლა, ბავშვს სხვა დადებითი თვისებებიც უნდა ჰქონოდა. თვით „ალკაზარიც“ კი, რომელიც სულ სხვა საკითხს ეხებოდა, მაყურებელში ინტერნაციონალური სოლიდარობის გრძნობას აღძრავდა. გ.მდივნის პიესას რუსთაველის თეატრში დ.ალექსიძის დადგმით დიდი წარმატება ხვდა. ესპანეთის სამოქალაქო ომის თემა საბჭოთა ადამიანებისათვის ახლობელი გახდა. ფრანკოს რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლა საბჭოთა იდეოლოგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თემა იყო. ჭიათურის თეატრში პედრო კორილიოს რეჟის მიხეილ ვაშაძე ასრულებდა. „სპექტაკლს კარგი შემსრულებელი ჰყავს, - წერდა გაზეთი, - პირველ რიგში ეს მ.ვაშაძეზე ითქმის. პედრო კორილიოს უაღრესად რთული და მგრძნობიარე სახე შექმნა მ.ვაშაძემ. ვაშაძე-პედრო დინჯია და აუღელვებელი, პირდაპირი და გულთბილი, სადა და უაღრესად მტკიცე, ამხანაგების მოსიყვარულე და სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე რესპუბლიკისათვის მებრძოლი. მის ხმაში ფოლადის სიმტკიცეა და რესპუბლიკელის აღმაფრთოვანებელი სიხარულია. უყურებ ვაშაძის მოფიქრებულ და უაღრესად გამართულ მოქმედებას, უსმენ მის დამაჯერებელ ხმას და გრძნობ, რომ რესპუბლიკელთა კომანდორები ასეთები იქნებიან. ვაშაძის პედრო მსახიობის გამარჯვებაა“.

1938 წელს ჭიათურის თეატრში იდგმება ძმები ტურებისა და შეინინის პიესა „პირისპირ“. პიესის პათოსი 1937 წლის მასობრივი რეპრესიების გამოძახილია. „პიესა მოგვითხრობს ჩვენს ქვეყანაში შემოპარულ ჯაშუშთა, დივერსანტთა და მავნებელთა მხილებასა და განადგურებაზე“. მოქალაქეები საშინელ რეპრესიებს მხარს უჭერდნენ, რადგან სჯეროდათ, რომ ეჭვიმტანილი საბჭოთა ხალხის მტრები იყვნენ. ადვილია დღევანდელი დღიდან წარსულის განსჯა, ადვილია ილაპარაკო თეატრისა და მწერლობის კომპრომისებზე, მაგრამ ძნელია იმის წარმოდგენა, რაც მაშინ ხდებოდა. თეატრებს უნდა დაეღგათ „მტრების“ მამხილებელი პიესები, ვინც არ დადგამდა, მასაც იგივე დღე

ელოდებოდა, რაც ათი ათასობით ადამიანს ხვდა წილად. სრული ინფორმაციული ვაკუუმის პირობებში არავის არ შეეძლო განესაჯა, რა იყო მართალი და რა მტყუანი.

მიხეილ ვაშაძემ კი იცოდა, რა ქვეყანაშიც ცხოვრობდა. მას არასოდეს დაუკარგავს რეალობის გრძნობა. თავად რეპრესიების მსხვერპლი იყო, მაგრამ სცენაზე როგორც პროფესიონალი მსახიობი, მოვალე იყო ოსტატურად შეესრულებინა ნებისმიერი როლი. მსახიობი არ არის ვალდებული ასრულებდეს მხოლოდ დადებით ადამიანებს. ზოგჯერ უარყოფითი სახე უფრო საინტერესოა შესრულების თვალსაზრისით. ერთი სიტყვით, მიხეილ ვაშაძეს ყოველგვარი როლების შესრულება მოუხდა. მათ შორის ტურებისა და შეინინის პიესაში ლარცევის როლის სახით. ლარცევი საბჭოური პოზიციების მიხედვით დადებითი გმირი იყო. ამიტომ კრიტიკა ეპითეტებს არ იშურებს, რათა გამოხატოს თავისი პოზიტიური პოზიცია გმირისა და მსახიობის მიმართ. გაზეთ „ჭიათურელ მალაროელში“ დ.ლილუაშვილი წერს: „*საბჭოთა და ზვერვის სახელოვანი მებრძოლის, ლენინ-სტალინის დიადი იდეებისათვის თავდადებული ადამიანის და თავისი საქმით გატაცებული გამომძიებელ ლარცევის მეტად კარგი სახე შექმნა მ.ვაშაძემ. მისი მოქმედება, სიტყვა თუ ჟესტი ერთი მიზნისაკენაა მიმართული, მოგვცეს ბოლშევიკი-გამომძიებლის ნამდვილი სახე. ამ ამოცანას ვაშაძე ნარმატებით წყვეტს. ბოლო აქტში მსახიობი როლს უაღრესად სრულყოფილად გადმოსცემს. მისი სიტყვები საბჭოთა ქვეყნის სიძლიერის შესახებ, ჩვენი აყვავებული სამშობლოს შესახებ მგზნებარე პატრიოტიზმის გულის სიღრმიდან ამოხეთქილი, მძლე და მართალი სიმღერაა კაპიტალიზმზე საიერიშოდ თქმული“.*

რა ტიპიური რიტორიკაა იმჟამინდელ ცხოვრებაზე!...

პროფესიული თეატრალური კრიტიკის არ არსებობა, თეატრის მსახიობთა შემოქმედებითი ანალიზის თვალსაზრისით ბევრს კარგავდა, მაგრამ თუნდაც ამ პრიმიტიული პუბლიცისტური ფრაზოლოგიიდანაც ხომ კარგად ჩანს, თუ რას მოითხოვდა ქვეყანა თეატრისაგან. რეპრესიებს იდეოლოგიური საფუძველიც უნდა ჰქონოდა.

ჰქონდა კიდევ!...

მას ჰქმნიდნენ არა მარტო პარტიული მუშაკები, არამედ მწერლები და ხელოვნების ყველა დარგის მოღვაწეებიც. ეს იყო კარგად ანყობილი რთული მექანიზმი, რომელიც ზემოქმედებდა მილიონობით ადამიანის ფსიქოლოგიაზე.

მიხეილ ვაშაძის რთული ბიოგრაფიის გასააზრებლად საინტერესოა ის ფაქტი, რომ იგი 1937-39 წლებში აქვეყნებს სხვადასხვა წერილებს, სადაც ჩანს მისი პოზიცია. მათ შორის უნდა გამოვყოთ წერილი „რუსთაველი“ ჭიათურის თეატრში და „ხალხის მგოსანი“. პირველი რუსთაველის 750 წლისთავის იუბილესა და შ.დადიანის პიესის დადგმის საკითხს ეხება. მსახიობი ხაზს უსვამს რუსთაველის სახის სირთულეს და ლაპარაკობს მოქალაქეობრივ პასუხისმგებლობაზე. მეორე წერილი უკრაინელ კლასიკოსს ტარას შევჩენკოს ეხება. „შევჩენკო იყო ხალხის პოეტი, დემოკრატი, რევოლუციონერი - ხალხის მგოსანი“ - წერს მიხეილი.

მიხეილ ვაშაძე ეწეოდა საოცრად ინტენსიურ ცხოვრებას. ფართო იყო მისი ასპარეზი. იგი ყველგან იყო, სადაც რაიმე მნიშვნელოვანი კულტურული და საგანმანათლებლო მოვლენა ხდებოდა. მუდამ ცხოვრების ცენტრში იდგა და კარგადაც ჩანდა მისი მოქალაქეობრივი და არტისტული პროფილი. ნიჭიერ მსახიობსა და რეჟისორს მეტ პოპულარობას მატებდა საზოგადოებრივი ცხოვრების ფერხულში ჩაბმა, მაგრამ მთავარი მაინც მისი უწყვეტი შემოქმედებითი აქტივობა იყო. როლი როლს სცვლიდა და მაყურებელს არასოდეს შორდებოდა მისი სახე. თაობები თაობებს ცვლიდნენ და ყოველი თაობა მასში ხედავდა თანამოაზრე ხელოვანს. მონაწილეობდა ყველა ჟანრის პიესებში, მაგრამ ყველგან იგრძნობოდა, რომ იგი თანამედროვე შემოქმედი იყო. აი, თუნდაც „ციხის საიდუმლოში“, სადაც იგი როსტომ ვაჩნაძის როლს ასრულებდა. „ამ როლში მსახიობმა ვაშაძემ ერთხელ კიდევ გამოამჟღავნა თავისი დიდი აქტიორული შესაძლებლობანი. პირველი მოქმედებიდან ბოლომდე დიდი ტაქტით, დაკვირვებითა და ტიპის სწორი გაგებით მიჰყავს როლი. მისი ბუნებრივი ხავერდოვანი სალაპარაკო ხმა და მოძრაობა იპყ-

რობს მაყურებელს. განსაკუთრებით ძლიერია აქტიორი მესამე მოქმედებაში, როდესაც გამომჟღავნდება მისი ოჯახის საიდუმლოება“¹ - წერს გ.მდივანი.

30-იანი წლების ურთულესი ცხოვრების სტილის, თეატრის ავკარგიანობის თავისებური ანარეკლია მუშათა და გლეხთა წერილები, რომლებიც მაშინ იბეჭდებოდა პრესაში. ხალხი გამოსატყავდა თავის დამოკიდებულებას სპექტაკლებისადმი. პარტიას მიაჩნდა, რომ ეს თეატრზე საზოგადოებრივ კონტროლსაც ნიშნავდა. ამასთანავე, ეს იყო მუდმივი შეხსენება ხელოვნების მუშაკებისათვის, რომ ისინი ხალხის მსახური იყვნენ. ასეთ წერილებს შორის იყო ინტელიგენციის სხვადასხვა დარგის მუშაკთა გამოსხაურებებიც. 1938 წელს ჭიათურას სწვევია ჯანმრთელობის მუშაკთა ჯგუფი. ისინი დასწრებიან თეატრის სპექტაკლსაც. გაზეთში გამოაქვეყნეს კოლექტიური შთაბეჭდილება. წერილში აღნიშნულია: „ჩვენ, საქართველოს ინდუსტრიის გულში - განახლებულ ჭიათურაში ბევრი რამ განვიცადეთ, სადღაა ძველი ჭიათურა მტკრიანი ქუჩებით, დანგრეული სახლებით, ახლა აქ აყვავებული მრეწველობის ღირსეული ქალაქია. აქ წარმოებული გაცხოველებული მშენებლობანი ჩვენ გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ მოკლე ხანში ჭიათურა რესპუბლიკის საამაყო ქალაქად გადაიქცევა.

ჩვენ ვნახეთ ჭიათურის მუშათა თეატრის ერთი სპექტაკლი, ახალგაზრდა დრამატურგ გ.მდივნის პიესა „სამშობლო“, პიესის დადგმა ეკუთვნის რესპუბლიკის დამსახურებულ მოღვაწეს პ.ფრანგიშვილს, რომელსაც მოფიქრებულად, დამაჯერებლად და მხატვრულ ფორმაში გადაუნყვეტია ჩვენი საყვარელი სამშობლოს საბჭოთა კავშირის საზღვრების დაცვის პასუხსაგები მომენტი. აღსანიშნავია მსახიობთა კოლექტივის მოხდენილი თამაში. მსახიობმა მ.ვაშაძემ საუცხოოდ შეასრულა იგორის როლი, რამაც აუდიტორიის დამსახურებული მოწონება დაიმსახურა. ეს აუდიტორიის გულწრფელი თანაგრძნობის მაჩვენებელია, საბჭოთა სამშობლოს სიყვარულის გამოსატყულება.

1. გ.მდივანი. „ციხის საიდუმლო“, ჭიათურის თეატრში, გაზ. „ჭიათურელი მაღაროელი“, 1948, №88.

ამ სპექტაკლით ჩვენ დავრწმუნდით, რომ ჭიათურის თეატრის სახით, რაიონის მშრომელებს ეწევათ მაღალკვალიფიციური კულტურული მომსახურება“. წერილს ხელს აწერენ: პროფ. გ.მუხაძე, პროფ. ნ.მახვილაძე, დოც. ჯავახიშვილი, დოც. ა.ვეფხვაძე, დოც. ალ.რუხაძე, დოც. ნ.მაჩაბელი, ექიმები: ა.ჩაჩანიძე, ა.მინდაძე, ჭავჭავიძე, ფავლენიშვილი, მოშიაშვილი.

გავლენ წლები და მათ შორის ბევრი დიდად გამოჩენილი ექიმი გახდება (თუმცა გ.მუხაძე უკვე კარგად იყო ცნობილი).

წერილი ისტორიული დოკუმენტია. ერთის მხრივ აფიქსირებს მაშინდელი ქალაქის დიდ წარმატებებს, მეორეს მხრივ მიუთითებს თეატრის როლის წარმოჩენაზე და სპექტაკლისადმი მხარდაჭერაზე.

დღეს ეს დოკუმენტი სიხარულსაც გვგვრის და სევდასაც.

ნამდვილი ტრაგედიაა, რომ საბჭოთა სისტემის პირობებში ჭიათურაში სიცოცხლე დულდა, ხოლო თავისუფალ საქართველოში ჭიათურაში ჩაკვდა ცხოვრება!...

გ.მდივნის „სამშობლომ“ ერთი ტრაგიკომიკური ისტორია გამახსენა, რომელიც დოდო ალექსიძემ მიაშბო. მან რუსთაველის თეატრში დადგა „სამშობლო“. სპექტაკლს თურმე დაესწრო ლ.ბერია, რომლის არამცთუ სიტყვა, არამედ შემოხედვაც კი ყველას ტანში აჟრჟოლებდა. მე დიდი მღელვარებით ველოდებოდი ბერიას აზრსო, - მითხრა ბატონმა დოდომ. ერთი რამ კი მაშშვიდებდა, რომ სპექტაკლი იდეურად აქტუალური იყო და საყვედურს ვერავინ მეტყოდაო.

...დამთავრდა წარმოდგენა. გამომიძახეს მთავრობის ლოჯიაში, ვხედავ, ბერია არ იღიმება, მოლუშული დგას. მე შევკრთი, ბერიამ მკითხა:

- თქვენ, როგორც რეჟისორს, გქონდათ თუ არა ავტორის ტექსტის ჩასწორების უფლება?...

- დიახ, დიახ, მე ზოგი რამ ჩავასწორე, - ვუპასუხე ისე, რომ ვერ მივხვდი რას მეკითხებოდა.

- თუ ჩაასწორე, ის რატომ არ შეცვალეთ, რომ შვილი მამას იჭერს?

- ეგ... როგორ უნდა შემეცვალა არ ვიცი, - ნავილულულუ ენის ბორძიკით.

- ჩვენ საკმარისი ხალხი გვყავს „კაგებეში“, რომ შვილი არ იჭერდეს მამას... გამომიშვეს. მაღლობის მაგიერ საყვედური მივიღე. მთელი ღამე არ მეძინა, მეგონა დამიჭერდნენ - მითხრა ბატონმა დოდომ.

საბჭოური თეატრის ისტორია სავსეა ასეთი ტრაგიკომიკური შემთხვევებით.

კრიტიკოსმა ერ. ქარელიშვილმა მიმოიხილა ჭიათურის თეატრის ომის შემდგომი სეზონები და ზოგადად მაღალი შეფასება მისცა თეატრის მოღვაწეობას. მას მიაჩნდა, რომ „სამანიშვილის დედინაცვალი“ (ს. ცომაია) და გ. შატერაშვილის „ფიქრის გორა“ (გ. ტყაბლაძე) რეჟისორული ხელოვნების საუცხოო ნიმუშებს წარმოადგენენ, რომ სპექტაკლებში ჩანს დამდგმელთა შემოქმედებითი ფანტაზია, ხასიათების სიმკვეთრე, დახვენილი მიზანსცენები, მკაფიო ეროვნული კოლორიტი. ორივე სპექტაკლში ყურადღებას იქცევს ხასიათების სწორი ფსიქოლოგიური გახსნა. უყურებთ მსახიობთა თამაშს და ხედავთ, თუ რა ბუნებრივად გრძნობენ ისინი დროსა და გარემოს, ხასიათების ტიპიურ თვისებებს. მაყურებელს ხიბლავს აქტიურთა თამაშის ტექნიკა, ხიბლავს ის, რომ მსახიობი სცენაზე ნამდვილი, სრული ადამიანური სიცოცხლით ცხოვრობს.¹

1951 წლის „ჭიათურელი მალაროელის“ აზრით, ერთ-ერთი საინტერესო სპექტაკლი იყო კ. ბუაჩიძის „ფაქიზი განცდები“. ჟანრულად გონებამახვილურ წარმოდგენაში მ. ვაშაძესა და გ. ტყაბლაძეს ყველაზე მეტად გამოუჩენიათ თავი: „არ შეიძლება განსაკუთრებით არ აღინიშნოს მ. ვაშაძისა და გ. ტყაბლაძის თამაში. მ. ვაშაძისაგან შექმნილი ერასტი ჩვენი სცენის ერთ-ერთი საუკეთესო სახეა კომიკურ შტრიხებში გადმოცემული სპეციფიკით, რაც მაყურებლის დაუსრულებელ სიცილს იწვევს. ასევე ძლიერია გ. ტყაბლაძის ილიკო ხაშიბაია, როგორც თავისებური, ძლიერად განჭვრეტილი სცენური სახე და მაყურებლის უდაოდ მოწონების ღირსი შესრულება“.

1. გაზ. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1946, №28.

მ.ვაშაძის აქტიორულ შემოქმედებაში ერთ-ერთი ძლიერი და გამორჩეული იყო არჩილის სახე ი.ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივში“. „არჩილის სახეში ჩვენი ახალგაზრდობა ხედავს აზროვნების გოლიათს ილიას“, - ასე მიაჩნდა ჭიათურის ახალგაზრდობის ერთ-ერთ მეთაურს.

საქმე ფრაზის გულუბრყვილობა როდია. ვაშაძის არჩილის მხატვრული სახე შინაგანად იყო განათებული სინმინდით, სიყვარულის უზენაესობის იდეა სცენაზე ამალღებული და განდიდებული იყო სწორედ მსახიობის გულწრფელი თამაშით. მსახიობი არჩილის სახეს ასახიერებდა აკადემიური სისადავით, ფსიქოლოგიური სიმართლით. არჩილი თანამედროვე მაყურებლისათვის ზნეობრივი გმირი იყო, მშრომელი, პატიოსანი და სიყვარულით ამალღებული. მაყურებელი გრძნობდა სოციალური უსამართლობის შინაგან დრამატულ ბუნებას.

მ.ვაშაძის მრავალფეროვანი რეპერტუარის ძალა მის თანადროულ გააზრებაში იყო. სწორედ აქ ჩანდა მსახიობის მოქალაქეობრივი სახე და თანადროულობა ყველა როლისა.

მსახიობის ბუნებრივი თამაშის შესახებ არაერთხელ თქმულა და დაწერილა. მიხეილ ვაშაძისათვის ბუნებრივ იყო ის გამოცდილება, რასაც ბევრი სცენის ოსტატი დიდი შრომით აღწევდა ხოლმე, მაგრამ ამით სრულიადაც არ იყო ვაშაძე დამზვიდებული. თავის ბუნებრიობას ისეთ არტისტულ ხიბლს აძლევდა, რომ განუმეორებელს ხდიდა მას.

პოლონელი დრამატურგის ე.ლუტოვსკის პიესაში „ოჯახის საქმე“, ვაშაძე კამინსკის როლს ასრულებდა. მსახიობი მოქმედების პროცესში აყალიბებდა ხასიათს. პარტნიორებთან ურთიერთობის სრულ სისტემაში იკვეთებოდა კამინსკის ადგილი ცხოვრებაში. თითქოს სტანისლავსკის პრინციპებისადმი ერთგულება სურსო მსახიობს, ისე ზუსტად მოქმედებდა. ჩვენ ვლაპარაკობთ სტანისლავსკის დებულებაზე, რომ „სცენური ცოცხალი არსების წარმოშობა ბუნებრივი აქტია მსახიობის ბუნების ორგანული შემოქმედებისა“.

„თავისი გმირის სცენურ ცხოვრებას მსახიობი თანდათან ან- ვითარებს. მას აქტიური კავშირი აქვს ყველა პარტნიორთან,

სწორ შეფასებას უკეთებს სცენაზე მომხდარ ამბებს. მ.ვაშაძე-იოზეფი სცენიდან გადის იმ გრძნობით, რასაც პიესაში მომხდარი ამბები აღძრავენ მასში და შემოდის კიდევ უფრო სავსე თავისი გმირის ცოცხალი ცხოვრებით“.¹

მიხეილ ვაშაძე არ იყო როლის მონა. იგი ხშირად თავისებური ინტერპრირებითაც იქცევდა ყურადღებას. მაგ. შ.დადიანის „გუშინდელში“ ჯიბილოს როლს სულ სხვა აქცენტებით ასრულებდა, ვიდრე ეს ავტორს პქონდა მოაზრებული. „*ჯიბო კვანტრიშვილი ავტორს მოცემული ჰყავს, როგორც ცბიერი, მეირდავი და შემპარავი გლეხის ტიპი, დამდგმელსა და მსახიობ მ.ვაშაძეს ეს სახე ასე არა აქვთ გაგებული, აქ ჯიბო უფრო „ვაჟკაცობს“, ვიდრე ცბიერობს*“.¹ როგორც ვხედავთ, ჩვენ საქმე გვაქვს როლის ახლებურ ინტერპრეტაციასთან. ეს არის მსახიობის ნააზრევის სცენური მოდელი, რომელიც უთუოდ ორიგინალურად იკითხებოდა. ავტორისეული ტექსტისა და გააზრებისადმი ერთგულებით გამოირჩეოდა მ.ვაშაძის ალექსანდრე ჩინჩახელის როლი კ.ბუაჩიძის პიესაში „ეზოში ავი ძაღლია“ (რეჟ. ს. ცომაია, მხატ. მ.აბუჯანდაძე), ორი თავისებური სახე მსახიობმა განსხვავებული ხერხებით გამოხატა. იგრძნობოდა, რომ მსახიობი ყველა როლს ასრულებდა მათი უაღრესად ინდივიდუალური თავისებურებების არსში წვდომით. ამიტომ მისი სახეები ყოველთვის განსხვავებული და დასამახსოვრებელი იყო.

კ.ბუაჩიძის კომედია „ეზოში ავი ძაღლია“ ყოფითი რეალისტური პიესაა. მაბეზლარა ლაითაძის როლი იკითხებოდა, როგორც „ავი ძაღლის“ მეტაფორული სახე. პარალელი ზუსტი იყო, რადგან ლაითაძე ყველას უმწარებდა ცხოვრებას თავისი ანონიმური წერილებით. ჭიათურის თეატრში ამ როლს გ.ტყაბლაძე ასრულებდა, ჩინჩახელისას - მიხეილ ვაშაძე.

კ.ბუაჩიძის პიესამ ერთი საინტერესო ისტორია გამახსენა. ეს ამბავი, რომელსაც ქვემოთ მოგიტხრობთ, ჭიათურის თეატრის სპექტაკლზე დაწერილი რეცენზიის დასკვნითმა ნაწილმა გამახსენა. რეცენზიის ავტორი (ნ.გურული) საკმაოდ ვრცლად იხილავს სპექტაკლს. აქებს მსახიობთა შესრულებას. მ.ვაშაძის

1. გაზ. „ჭიათურის მაღაროელი“, 1955, 8. 11.

ჩინჩახელზე წერს: „აღექსანდრე ჩინჩახელი მეხანძრე-დარაჯია. იგი საბჭოთა მოქალაქისათვის დამახასიათებელი პატიოსნებითა და კეთილშობილებით გამოირჩევა. ავტორმა არ დაიშურა ფერები ამ სახის შექმნისათვის, იგი სამართლიანობისა და პირდაპირობისათვის მაყურებლის სიყვარულს იმსახურებს. მიხეილ ვაშაძის მიერ შესრულებული აღექსანდრე ჩინჩახელი მსახიობის შემოქმედებით სიძლიერეზე მეტყველებს. იგი აქტიური უშუალოდ ანსახიერებს როლს“. ასევე შექმნილია გ.ტყაბლაძის, რ.აბზიანიძის, თ.აბაშიძის, შ.ლომძის და სხვების შესრულება, მაგრამ შენიშნულია, რომ პიესაში „მეტად სქემატურად და ზერელედაა მოცემული დადებითი გმირები“ (ჩინჩახელის გარდა!). ამ ტენდენციის ხაზგასმის შემდეგ ავტორი ასკვნის: „ქ.ჭიათურის აკ.წერეთლის სახ.თეატრის შემოქმედებითმა კოლექტივმა მეტი გულისხმიერებით უნდა მოჰკიდოს ხელი დადგმებს და თავიანთი შემოქმედებითი უნარი და რეჟისორული ალლო სრულყოფილად გამოიყენონ“. ჩვენთვის საინტერესო არ არის რეცენზენტის პროფესიულად სუსტი შენიშვნები და გაუმართავი სტილი. ვფიქრობ, რომ მისი შენიშვნების მიღმა იგრძნობა ის ტენდენცია, რომელიც კ.ბუაჩიძის მიმართ იქნა ჯამოხატული. ჭიათურის თეატრის შემდეგ პიესა რუსთაველის თეატრმაც დადგა (რეჟ.გ.პატარაია), მაშინ მე რუსთაველის თეატრში ვმუშაობდი სალიტერატურო ნაწილის გამგედ.

...ერთ დღეს თეატრის პარტიზუროს სხდომაზე გამომიძახეს და მკითხეს - თუ რას ვფიქრობ თეატრის მომავალ რეპერტუარზე. გამოვთქვი ჩემი მოსაზრებები. ბოლოს პარტიზუროს მდივანმა (ა.ა.-ძე) მკითხა: „რა აზრისა ხარ კ.ბუაჩიძის პიესაზე „ეზოში ავი ძაღლია?“, მე დადებითი აზრი გამოვთქვი. მაშინ მდივანმა მითხრა, რომ პიესა იდეურად მიუღებელია; საბჭოთა სინამდვილე დამახინჯებულია, დადებითი გმირები სქემატური და თუ თქვენ ასე ფიქრობთ, ძალიან სამწუხაროაო. ერთი სიტყვით, ბიურომ პიესას თეატრში გზა გადაუკეტა. გავიდა ცოტა ხანი და სარეჟისორო კოლეგიაზე დავაყენე პიესის დადგმის საკითხი. ახალგაზრდა რეჟისორს გ.პატარაიას ძალიან უნდოდა იგი დაედგა. თეატრის დირექტორმა პ.კანდელაკმა, რომელიც

ყოველთვის გამოირჩეოდა სამართლიანობის გრძნობითა და ობიექტურობით, გადანყვიტა პიესაზე ყველას წერილობით გამოეთქვა თავისი აზრი, რომელიც ჩემთვის უნდა ჩაებარებინათ. პირველმა ბატონმა პ.კანდელაკმა ჩამაბარა რეცენზია. შეფასება უარყოფითი იყო. რეჟისორებმა დ.ალექსიძემ, მ.თუმანიშვილმა, აკ.დვალისშვილმა, გ.პატარაიამ და მე დადებითი შეფასება მივეცით.

კ.ბუაჩიძის პიესა დაიდგა. შეიქმნა ნ.ჩხეიძის (ჩინჩახელი), ლათაძის (ბ.ზაქარიაძე), ვარვარა კარპოვნას (ალ.თოიძე) და სხვათა საინტერესო აქტიორული სახეები. წარმოდგენას მაყურებელი ჰყავდა. თითქოს ყველაფერი ნორმალურად მიდიოდა, მაგრამ ერთ დღეს პავლე კანდელაკმა საიდუმლოდ გამანდო, რომ პიესის დადგმის გამო ორგანოებში დაგვაბეზღეს და შეიძლება თავად უშიშროების მინისტრი ალ.ინაურიც მოვიდესო წარმოდგენაზე.

მაშინ ალ.ინაური აზანზარებდა ქვეყანას!...

ალ.ინაური იყო გამოჩენილი ჩეიქისტი!...

ალ.ინაური პატიოსან, მაგრამ უკომპრომისო კომუნისტად იყო მიჩნეული.

და აი, ერთ-ერთ სპექტაკლზე მოვიდა ალ.ინაური. ცხადია, მთავრობის ლოჟაში დაჯდა. თეატრში ყველა აწრიალდა, ყველამ იცოდა, თუ რას ნიშნავდა „კაგებეს“ უფროსის მოსვლა.

პ.კანდელაკმა გამაფრთხილა, დავმჯდარიყავი დირექტორის ლოჟაში და ფარდას ამოფარებულს არ გამომპარვოდა თუ როგორი რეაქცია ექნებოდა პიესის „მაგარ-მაგარ“ ფრაზებზე.

ასეც მოვიქეცი. საჩვენოდ ცუდი ვერაფერი შევამჩნიე. პირიქით, გულთანად იცინოდა. ჩემი დაკვირვებით, ალ.ინაურმა სპექტაკლი მოინონა. ასეც მოვახსენე დირექტორს პ.კანდელაკს. მალე ლოჟაში დაუძახეს ბატონ პავლეს. როგორც შემდეგ მან მიაბო, იქ ასეთი საუბარი გამართულა:

ალ.ინაური: - მსახიობები კარგად თამაშობენ!...

პ.კანდელაკი: - ნამდვილი ოსტატობით!...

ალ.ინაური: - თეატრი სულ ასე სავსეა მაყურებლით?

პ.კანდელაკი: - სავსეა, სავსე, დიდი მოთხოვნილებაა ბილეთებზე.

ალ.ინაურაი: - მოსწონს მაყურებელს?...

პ.კანდელაკი: - ბატონო, სულ იფ-იფო იძახიან, ისე მოსწონთ...
ინაურს გაუღიმია და უთქვამს, მეც სიამოვნებით ვუყურეო.

საოცრად გახარებული შემხვდა ბატონი პავლე და გადავრჩით, კოვზი ნაცარში ჩაუვარდათ ჩვენს მამებულარებსო...

ეს ამბავი შემთხვევით არ გამხსენებია. 50-იან წლებში ჯერ კიდევ დიდი იყო შიშის სინდრომი. ჯერ კიდევ ძლიერი იყო ძველის ინერცია. ე.წ. „დათბობის“ ეპოქა უცებ არ დამდგარა. ადვილი არ იყო კრიტიკული პიესების დადგმა ან პიესების თავისუფალი აზრის გამომხატველი ფრაზების „გატანაც“ კი. ცენზურამ რამდენჯერმე შეგვიჩერა სპექტაკლი, რამდენჯერმე მოენყო ჩასწორებები და სხვა. მაშინ გმირობის ტოლფასი იყო სიმართლის თქმა სცენიდან. დღევანდელი ახალი თაობები ვერც კი წარმოიდგენენ, რა ბრძოლები გამოვიარეთ. დღეს დემოკრატიად და თავისუფლებად მიიჩნევა თავაშეებულობა, რამაც გზა გაუხსნა აგრესიასა და ადამიანთა ღირსების გაუფასურების ტენდენციებს. დემოკრატია განუკითხაობასა და ქაოსში გადაიზარდა. ისე გამოვიდა, რომ იგი პროლეტარული დიქტატურის ალტერნატივად იქცა. ჩვენი ეროვნული უბედურება რადიკალიზმია. არაფერში არ გვაქვს ზომიერება, არც სიძულვილში, არც სიყვარულში, მუდამ ამ უკიდურესობებით ვიტანჯებით. იქ, სადაც ემოცია უფრო ძლიერია, ვიდრე ჭკუა და გონიერება, არ შეიძლება საქმე კარგად იყოს. სანდრო ახმეტელი ხშირად მიუთითებდა, რომ ჩვენ, ქართველები, ემოციის ხალხი ვართ, ავლელდებით და გადავირევიტ რომელიღაც უსამართლო ფაქტის გამო, მაგრამ გულს მოვიოხებთ თუ არა, მერე აღარც კი გვახსოვს რისთვის ავლელდით ასე მძაფრად. პრაქტიკული მოქმედება კი არ შეგვიძლია, რადგან ემოციური განცდები წამიერია, ხოლო მოქმედებისათვის ნებისყოფა არ გვყოფნის, მხოლოდ გამონაკლის ერთეულებს შესწევთ ძალა გაუძლონ ემოციურ წნეხებს და გონიერებით ილვანონ საქვეყნო საქმისათვის.

ასეთი იყო მიხეილ ვაშაძე, მან კარგად იცოდა, რომ ხშირად მისი ე.წ. თანამედროვე როლები არ იყო გულწრფელი აზრებსა

და მოქმედებაში, მაგრამ ისინი თავიანთი ეპოქის შვილები იყვნენ და მოქმედებდნენ თანადროულად.

1956 წელს მიხეილ ვაშაძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლისთავი აღინიშნა. საიუბილეო საღამო 11 ივლისს გაიმართა ჭიათურის თეატრში. შემოქმედებითი საღამოს ინიციატორები იყვნენ საქართველოს თეატრალური საზოგადოება და ჭიათურის თეატრი. მოხსენება წაიკითხა მწერალმა რ.ქორქიამ. მ.ვაშაძემ ითამაშა სცენები სპექტაკლებიდან: ი.ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივი“ (არჩილის როლი), ი.ვაკელის „აპრაკუნე“ (აპრაკუნე), აკ.ჭავჭავანიძის „კეთილი მეზობლები“ (ლენტორი), არჩევანი შემთხვევითი არ არის. სამივე პიესა ქართულია და ჟანრულად განსხვავებული.

მიხეილ ვაშაძე მაშინ 48 წლისა იყო!

შემოქმედებით საღამოზე მომხსენებელმა რ.ქორქიამ აღნიშნა: „აგერ ოცდაათი წელია, რაც მიხეილ ვაშაძე სცენიდან ხალხს ემსახურება და ხელოვნების ამ ძირითადი მოთხოვნილებისათვის არ უღალატია. მრავალფეროვანია და მდიდარი მიხეილ ვაშაძის რეპერტუარი. ჩვენ აქ ვნახეთ ყვარყვარეს და აპრაკუნეს, იაგოს და პლატონ კერჩეტის, პედროს და პლატონ სამანიშვილის, მანუჩარის და სვიმონ ლეონიძის, ჯემალის და არჩილის სახეები, დიდია ამპლიტუდა ამ სახეებისა. მათ შორის ერთი, რომ გაიძვერა და ცბიერია, მეორე კეთილშობილი და ფაქიზი, ერთი, რომ თავის თავზე ზრუნავს და ქვეყანა ფეხებზე ჰკიდია, მეორე ხალხისათვის თავდადებულია. ერთი რომ სულით მდიდარია, მეორე მანკიერი და სულით მდაბიოა, ერთი რომ ახალგაზრდაა, მეორე მოხუცი. მსახიობმა უნდა შესძლოს ადამიანის ყოველგვარი ხასიათის ახსნა-გამოვლენა, სულის მოძრაობის ყველა ნიუანსის გადმოცემა“. ამ მრავალფეროვნებაში ვლინდებოდა მსახიობის ფართო შესაძლებლობანი. სულ სხვა იყო მისი ჯემალი ი.მოსაშვილის პიესაში „ჩაძირული ქვები“ და ვ.პატარაიას პიესაში „სანაპიროზე“ არჩილ გოლეთიანი, ან გენერალი ვ.გუნიას „აღლუმში“ და სხვა.

თეატრალურმა საზოგადოებამ ორი წლით ადრე, თბილისში შეხვედრა მოუწყო მ.ვაშაძესა და გ.ტყაბლაძეს. თეატრის ხე-

ლმსლვანელმა პ.ფრანგიშვილმა მაშინ თქვა: „მიხეილ ვაშაძისა და გრიშა ტყაბლაძის ზრდა და დაეაყუცება ჭიათურის თეატრში მოხდა. ისინი ქართული საბჭოთა თეატრის პირმშონი არიან და სასახელოდაც პასუხობენ თავიანთი ნიჭიერი შემოქმედებით მაღალ მოთხოვნილებებს. ეს ნიჭიერი მსახიობები ყველა სცენას დაამშვენებენ“. პროფ.აკ.ფალავას აზრით: „მიხეილ ვაშაძისა და გრიშა ტყაბლაძის სახით ჭიათურის თეატრს დიდად დაოსტატებული მსახიობები ჰყავს. ეს თეატრი მაღალ დონეზე დგას... მე მომიხდა მ.ვაშაძის ნახვა პიესაში „გაზაფხულის დილა“ ლონგინოზის როლში, როლი განსახიერებული იყო როგორც ცოცხალი ადამიანი“.

მიხეილ ვაშაძისათვის გარკვეული სტიმული იყო შემოქმედებითი საღამოები. აქ არსებითად შეჯამდა მის მიერ განვლილი შემოქმედებითი გზა. შეჯამდა მაღალ დონეზე. საერთო სიყვარულის ატმოსფეროში მსახიობს გული გაუთბეს და ახალი წარმატებები უსურვეს.

წარმატებები კი მას მანამდეც ბევრი ჰქონდა. მიხეილ ვაშაძეს წერილით მიმართა მსახიობმა და თეატრალური საზოგადოების მდივანმა დავით ჩხეიძემ. იგი წერდა:

„ძვირფასო ამხანაგო მიხეილ!

საქართველოს თეატრალური საზოგადოება გილოცავთ თქვენი სასცენო მოღვაწეობის 30 წლისთავს. ამ 30 წლის განმავლობაში თქვენ ნიჭიერად და კეთილსინდისიერად ემსახურეთ მშობლიურ ქართულ სცენას. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ გარდა ორი სეზონისა, მთელი ეს დრო თქვენ ერთ თეატრში და ერთი თეატრის მაყურებელს ემსახურებით. ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალურ და მუშათა ქალაქ ჭიათურაში. ჭიათურის თეატრი ტრადიციულად რეალისტური თეატრია, ის მუდამ მშრომელი მასების პოლიტიკურად და კულტურულად აღზრდის მახვილი იარაღი იყო. თავისი რეპერტუარით, რეჟისურით და მსახიობთა კოლექტივით ჭიათურის თეატრი მუდამ ერთ-ერთი მოწინავე თეატრი იყო საქართველოში. თქვენც ამ მოწინავე თეატრის ნიჭიერი და კეთილშობილი მსახიობი ხართ. ამ თეატრში თქვენი ხანგრძლივი მოღვაწეობით თქვენ საგრძნობი წვლილი გაქვთ

შეტანილი ჩვენი მაყურებლის აღზრდის საპატიო საქმეში. მაყურებელთა თაობებს მიუღია თქვენს თეატრში ეს აღზრდა და თქვენ თქვენი ნიჭითა და მოუღალავი შრომით პირნათლად ასრულებთ საბჭოთა მსახიობის ამ უპირველეს მოვალეობას. მხატვრული სახეებით მაყურებელთა აღზრდას.

საქართველოს თეატრალური საზოგადოება დიდად აფასებს თქვენს მოღვაწეობას და გისურვებთ კიდევ დიდხანს განაგრძოთ თქვენი სასარგებლო და საჭირო შემოქმედებითი მუშაობა. ხოლო ამ მუშაობას რომ ხელი შევეწყოთ, გამდიდრება-გახალისებისათვის საქართველოს თეატრალური საზოგადოების პრეზიდიუმი გაჯილდოვებთ მ, სკოვსა და ლენინგრადში შემოქმედებითი მივლინებით“.

დ.ჩხაიძე
11. VII. 56

მიხეილ ვაშაძის მრავალრიცხოვანი როლებიდან ერთ-ერთი საუკეთესო სახეა აპრაკუნეს როლი ი. ვაკელის ამავე სახელწოდების პიესაში. საგანგებოდ მიანიშნა პრესამ, რომ „მსახიობმა აპრაკუნეს სრულიად თავისუფალი და ახლებური სახე შექმნა, რადგან მსახიობი ვაშაძე ყვარყვარე თუთაბერის როლს ასრულებდა, ერთგვარი საფრთხე იქმნებოდა ყვარყვარესა და აპრაკუნეს როლების გათანაბრების, მაგრამ მსახიობის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ეს მოლოდინი არ გამართლდა და სრულიად შეცვლილი ტონით და ჟესტიტ აპრაკუნეს როლი საუკეთესოდ დასძლია“.

აპრაკუნეს პარალელები ყვარყვარესთან მოკლებული არ არის სიმართლეს. მათ ბევრი რამ აქვთ საერთო. ყოველი მსახიობი, თუკი ამ ორ როლს შეასრულებს, უთუოდ დგება გარკვეული შტამპისა თუ ციტირების საფრთხის წინაშე. მახსოვს, როგორ ღელავდა ერ. მანჯგალაძე, როცა ყვარყვარეს როლს ასრულებდა, რადგან მას აპრაკუნეც ჰქონდა ნათამაშევი. მსახიობმა შესძლო განსხვავებული სტილისტიკით გამოეხატა ისინი.

ბუნებრივია, იგივე ამოცანის წინაშე იდგა მიხეილ ვაშაძეც. არტისტიკული ნიჭიერების ხარისხიც სწორედ ამგვარ სიტუაციუ-

ბში ვლინდება. მ.ვაშაძის აპრაკუნე იყო მოქნილი, ელასტიური, გონებამახვილი ადამიანი. მისი ყოველი სიტყვა იყო სათუო, მისი ყოველი მოქმედება არაგულწრფელი. აი, თუნდაც სასიყვარულო, საინტრიგო სიტუაცია, როცა პეპელასთან საარშყოფ მიდის. უცებ გამოაჩენდა მარიამისათვის ნაყიდ ფეხსაცმელს და =პეპელას მიმართავდა - „უბრალო არ გეგონოს, ზამშუა, შენთვის საგანგებოდ შევაკერინე“, ხოლო სპექტაკლში სხვაგვარად აქცენტირდებოდა: „ჩეხოსლოვაკიისა, უბრალო არ გეგონოს, შენთვის საგანგებოდ მოვატანინე სპეკულიანტს“. ამით უფრო მეტად უსვამდა ხაზს, თუ როგორ უზრუნია პეპელასათვის.

ეს მხოლოდ ერთი დეტალია.

მთელი წარმოდგენა მიხეილ ვაშაძის აპრაკუნეს შესრულების რიტმზე იყო აწყობილი. ვაშაძე-აპრაკუნე განსაზღვრავდა მოქმედების ხასიათს, იგი ცვლიდა სიტუაციებს და ისე თავხედურად ტრიალებდა ყველგან, რომ თითქოს ცა ქუდად არ მიიჩნდა და დედამინა ქალამნად.

ი.ვაკელის პიესა „აპრაკუნე“ ჭიათურის თეატრში უფრო ადრე დაიდგა, ვიდრე რუსთაველის თეატრში. ეს ფაქტი, ისევე როგორც კ.ბუაჩიძის „ეზოში ავი ძაღლია“, იმაზე მიუთითებდა, რომ სარეპერტუარო პოლიტიკის ტენდენციები მართოდედაქალაქის თეატრებით არ იყო განსაზღვრული. რაიონის თეატრებშიც იდგმებოდა ისეთი პიესები, რომლებიც შემდეგ თბილისის თეატრების ინტერესს იწვევდნენ.

ი.ვაკელის „აპრაკუნეს“ არცთუ მთლად ღია პქონდა თეატრის კარები. გარკვეული წინააღმდეგობანი რუსთაველის თეატრის დადგმასაც შეხვდა. მაგრამ დავუბრუნდეთ ჭიათურის სპექტაკლს. რეცენზიებით, რომელიც „ჭიათურის მალაროელმა“ გამოაქვეყნა, გარკვეულად ჩანს, თუ რა ხასიათისა იყო კრიტიკა. საკითხის სიცხადისათვის დავიმოწმებთ ვრცელ ციტატას წერილიდან. „აკაკი წერეთლის სახელობის ჭიათურის სახელმწიფო თეატრის კოლექტივმა მიმდინარე სეზონში უკეთ წარმართა მუშაობა, ყოველნაირად ცდილობს მაყურებელს უჩვენოს გამართული, უხარვეზოდ შესრულებული სპექტაკლები. ამ სეზონში დადგმებს შორის გამოირჩევა ი.ვაკელის „აპრაკუნე“, რომელიც მაყურებლების მოწონებას იმსახურებს. პიესა სა-

კოლმეურნეო ცხოვრების ფონზე იშლება. ავტორი ცდილობს დღის სინათლეზე გამოიტანოს ის მანკიერებანი, რომელიც ჯერ კიდევ შეინიშნება ცხოვრებაში. საკოლმეურნეო ცხოვრებისადმი ზრუნვის საფარქვეშ პირადი განდიდებისაკენ მისწრაფება უსათუოდ დამაბრკოლებელი ხდება. პიესაში მოცემული ეს იდეა სწორია და აქტუალური, რომ გადაჭარბებულად არ აღრმავებდეს მას ავტორი. პიესაში ბევრი არატიპიური და ფანტასტიკური ეპიზოდები არის მოცემული. მაგალითად, ჩაის მოპარვა, ანდა კოლმეურნეობის სათავეში თავმოყრა ისეთი გაუსწორებელი და პირადი განდიდებისათვის მებრძოლი ადამიანების, შეიძლება ავტორს უნდა გვიჩვენოს ტიპიური ხასიათები, მაგრამ ასეთი ფაქტის განზოგადება არ გამოდგება. დაუჯერებელია ისიც, რომ რაილმასკომსა და პარტიის რაიონულ კომიტეტში ვინმე არ აღმოჩნდეს ფხიზელი თვალის მქონე, ვერ შეამჩნიოს კოლმეურნეობის თავმჯდომარის ასეთი თავგასულობა, ვერც ინსტრუქტორის სახის დახატვაში დავეთანხმებით ავტორს. ეს არარეალური ტიპიური მოქმედი პირია, რომელიც გამოგონილ მდგომარეობაში ვარდება. ინსტრუქტორის ცეკვა იმ სოფელში, სადაც ამდენი უკმაყოფილო კოლმეურნეებია, წარმოუდგენელია, დაუშვებელია სოფელი თუგინდ ერთი კვირით მაინც დარჩეს ვინმეს ფხიზელი თვალის გარეშე. პიესაში არ ჩანს პარტიული სიფხიზლე და სწორი ხელმძღვანელობა. სად იყო ამ დროს, ანდა რატომ იჩენს უმოქმედობას დიხაშხოს პირველადი პარტიული ორგანიზაცია? პიესას სხვა ბევრი ნაკლოვანი მხარეებიც აქვს, მაგრამ მასში მოქმედ პირთა ურთიერთობა გადმოცემულია გონებაშვილური და ცხოვრების ყოველდღიურობიდან ამოღებული შინაარსიანი დიალოგებით, რითაც მაყურებლის სულიერ განცდებს ეხმატკბილება.

პიესაში მთავარი მოქმედი პირია კოლმეურნეობის თავმჯდომარე აპრაკუნე. იგი გაიძვერა, მოხერხებული, განდიდების სურვილით შეპყრობილი, მხოლოდ საკუთარი თავის სიამოვნებისა და თავის გამოჩენის მოსურნეა. მას „უკურნებელი ბაცილა“ შეარქვეს კოლმეურნეებმა, რომლებიც ხედავენ ყველაფერ ამას, მაგრამ შეჩერებულან და თავის ნებაზე გაუშვიათ ეს უქნარა, უცდიან როგორ მოახერხებს აპრაკუნე ყალბი რეკორდსმენის

შექმნას. აპრაკუნე გაგრძელებაა თავისი ხასიათით პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერის“. ორივე სპექტაკლში ამ როლებს ასრულებს ჭიათურის მაყურებლისათვის კარგად ცნობილი და საყვარელი მსახიობი, რესპუბლიკის დამსახურებული არტისტი მ.ვაშაძე. მის მიერ განსახიერებული აპრაკუნე აქტიორული უშუალობით, გულწრფელობითა და ზომიერებითაა შესრულებული. მისი აპრაკუნე დასამახსოვრებელი სახეა“.

როგორც ვხედავთ, შენიშვნები ძირითადად იდეოლოგიური ხასიათისაა... სწორედ ამგვარი კრიტიკის თავიდან აცილების მიზნით, რუსთაველის თეატრმა სპექტაკლი გადანაწევტა როგორც არა ცხოვრებისეული მოვლენა, უშუალო სინამდვილისა, არამედ სატირული ჟურნალის „ნიანგის“ სტატიის სცენური ინტერპრეტაცია. მიხეილ თუმანიშვილმა მხატვარ დ.თავაძესთან ერთად შექმნა ჟურნალ „ნიანგის“ ყდის ფარდა. იხსნებოდა ფარდა ანუ იშლებოდა ჟურნალის ფურცელი და იწყებოდა აპრაკუნეს სცენური ვერსია. მიუხედავად ამგვარი სვლისა და შენიშვნისა, წარმოდგენას მაინც მისცეს შენიშვნები და გვთხოვეს, რომ შეგვერბილებინა სოფლად კვერცხების აკრეფის სცენა.

სცენაზე კი ასეთი ამბავი ხდებოდა. ორი კაცი დადიოდა სოფელში კვერცხის გადასახადის ასაკრეფად. როცა დაგვიანებით დაბრუნდებოდნენ აპრაკუნესთან, იგი ეკითხებოდა დაგვიანების მიზეზებს.

...ვიჯექით და ველოდებოდით კვერცხის დადებას, ქათამი რამდენჯერაც შეიკაკანებდა, იმდენჯერ წამოვხტებოდით და საბუღარისაკენ გავრბოდით. ერთი სიტყვით, გაშარებული იყო მთელი საგადასახადო სისტემა. იმდენი ქნეს, ეს სცენა შეგვარბილებინეს...

როგორც ჩანს, ჭიათურის თეატრში საკმაოდ მწვავედ იყო სატირა. ეს უთუოდ იგრძნობა რეცენზიაში.

მიხეილ ვაშაძის მამხილებელი პათოსი სცენაზე მოიაზრებოდა, როგორც მსახიობის მაღალი მოქალაქეობრივი პოზიცია. აპრაკუნეს ვაშაძისეული სახე დიდხანს შერჩა სცენას.

ჭიათურის მაყურებელთა კონტიგენტი გარკვეულად სტაბილური იყო. ანალოგიური პროცესები ხდებოდა სხვა საქალაქო

და რაიონულ სპექტაკლებში. მათ წელიწადში 350-ზე მეტი წარმოდგენა უნდა ეთამაშათ, ხოლო ახალი სპექტაკლების რიცხვი ნ-მ შორის მერყეობდა, თუმცა გეგმის შესრულება ყველა თეატრის სახელმწიფოებრივი ვალი იყო. ასეთ პირობებში ცხადია, რაიონის მცხოვრებთა რაოდენობა არ იძლეოდა საშუალებას, თეატრს დიდი რეზერვი ჰქონოდა. მცირე იყო ე.წ. პოტენციური მაყურებელი. ამიტომ ერთი და იგივე მაყურებელი ხშირად ყველა ახალ სპექტაკლს ესწრებოდა. მსახიობებიც უფრო პოპულარულნი იყვნენ, რადგან თითქმის ყოველ დღე უწევდათ თამაში. ეს ნიშნავდა იმას, რომ ისინი მუდამ „ფორმაში“ იყვნენ.

მიხეილ ვაშაძე ვაჟკაცურად ეზიდებოდა თეატრის ტვირთს. იგი თითქმის მუდამ სცენაზე იყო. აპრაკუნე იქნებოდა თუ უილსონი (ა.პარნისის „აფროდიტეს კუნძული“), მისთვის ერთნაირად მნიშვნელოვანი იყო.

ზემოთ აღვნიშნე, რომ რაიონის თეატრები დიდი ინტერესით იმეორებდნენ თბილისის თეატრების რეპერტუარს, მაგრამ ამასთანავე გაბედულად დგამდნენ ახალ ავტორებსაც. თეატრმცოდნე მ.ცხომარია წერს: „კარგ, სასარგებლო საქმეს აკეთებენ ქალაქებისა და რაიონების თეატრები, რომლებიც გაბედულად აწინაურებენ და დიდ ნდობას უცხადებენ დრამატურგიის ახალ კადრებს. რაიონის თეატრების სცენაზე აიდგეს ფეხი უკვე ცნობილმა დრამატურგებმა ლევან სანიკიძემ, გოდერძი ბერიშვილმა, რაფიელ მამულაშვილმა და სხვებმა. აღნიშნული დრამატურგები ნაყოფიერ შემოქმედებით საქმიანობას ეწევიან და გაბედულად უდგანან მხარში კალმის გამოცდილ ოსტატებს“¹.

ჭიათურის სახელმწიფო თეატრში სცადა ბედი ახალგაზრდა დრამატურგმა გივი მარუაშვილმა. მისი სატირული კომედია „საქმენი“ მორიგ პრემიერად უჩვენა.

სპექტაკლში მ.ვაშაძე მლიქვნელი იაკინთე კრეჭაძის როლს ასრულებდა. თეატრმცოდნის აზრით, „მსახიობი შესანიშნავად ანსახიერებდა როლს. მას მამაპაპურად შემოუდგამს ფეხები

1. მ.ცხომარია, „საქმენი აჭიმეთური“, ჭიათურის სახ.თეატრში. გაზ. „ჭიათურის მალაროელი“, 1963, 10.03.

ერთმანეთზე, მის წინ კი სევასტი დახრილა და ფეხსაცმლის ზონარს უბნევს“.

კვლავ კონტრასტები, კვლავ სახეთა პოლარულობა! მიხეილ ვაშაძე არ უშინდება ამგვარ კონტრასტებს და აპრაკუნესა თუ იაკინტეს გვერდით ლ.მილორავას პიესაში „მოხუცის გული“ მთავარი გმირის ამბაკო ჟორჟოლიანის როლს თამაშობს. თეატრმცოდნე კ.განერელიამ სპეციალური სტატია გამოაქვეყნა რესპუბლიკურ ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ (1958, №8) ჭიათურის თეატრის ორ სპექტაკლზე (ლ.მილორავას „მოხუცის გული“ და ვ.პიუგოს „ანჟელა“). კრიტიკოსი წერს: „პიესის მთავარი გმირის ამბაკო ჟორჟოლიანის მეტად თავისებურ სახეს ქმნის მ.ვაშაძე. ამბაკო მსახიობის შესრულებით პატიოსანი და შრომისმოყვარე მოხუცია, რომელსაც საინტერესო და ფათერაკებით სავსე ცხოვრება გაუვლია. მას შვილი სამამულო ომში დაედღუპა. ახლა იგი თავის თავნება შვილიშვილს შეჰხარის, ფიქრობს მის მიმავალზე. სურს ეს გოგონა თბილისში გამოგზავნოს სასწავლებლად, მაგრამ მდგომარეობა იცვლება. რუსუდანმა კოლმეურნეობაში სამუშაოდ დარჩენა ამჯობინა. ამ აზრს კი მოხუცი ვერ შეეგუა. განსაკუთრებით განიცდის იგი იმ ამბავს, რომ შვილიშვილს მოსწონს მთელი სოფლის მოღალატის და მისი პირადი შეურაცხყოფელის შვილიშვილი ვახტანგი. აი, ეს არის პიესის მოქმედ გმირთა შეჯახების, მათი ხასიათების გამოვლინების ძირითადი მომენტი. მსახიობ ვაშაძის ამბაკო სპექტაკლის სული და გულია, მისი შესრულება გვხიბლავს უბრალოებით, სახის ყოველი ნიუანსის დამაჯერებელი გადმოცემით, იგი დიდი ოსტატობით ახერხებს ერთი მდგომარეობიდან მეორეში გადასვლას, ყოველი სიტყვა, მოძრაობა, ახალ ფერს მატებს და აღრმავებს ამ სახეს“.

ლ.მილორავას პიესაში წარმატება გამონაკლისი შემთხვევა არ იყო. მიხეილ ვაშაძეს ჰქონდა თანამედროვეობის საოცარი გრძნობა. იგი სულით ხორცამდე თანამედროვე ხელოვანი იყო. თავისთავად ესეც ამძაფრებდა მის შინაგან დრამატიზმს. მას ხომ არ შეეძლო სცენაზე დადებითი იდეის გაპროტესტება. როგორ უნდა გამოეხატა, თუ რას განიცდიდა მისი ბიოგრაფიის კაცი.

საერთოდ, გაორების სინდრომი დამახასიათებელი მოვლენა გახლდათ მთელი საბჭოთა ინტელიგენციისა (და არა მარტო ინტელიგენციისა!). ზოგჯერ იგი კლინდებოდა შემოქმედებაშიც და ყოფაშიც, ზოგჯერ სიტყვაში, საზოგადოებრივ საქმიანობაში. სცენაზე კი ყველაზე რთული გამოსახატავი იყო. ხოლო, როდესაც უარყოფითი გმირის შესრულება უნევდათ მსახიობებს, ოსტატები საოცარი აქცენტებით ავლენდნენ მას. ამ თვალსაზრისით საკმაოდ მდიდარი იყო მ.ვაშაძის შემოქმედებითი პალიტრა.

საგანგებოდ უნდა შევჩერდეთ გ.ხუბაშვილის პიესის „ცხოვრება კაცისა“ დადგმაზე. იგი რეჟისორ ოთ.ალექსიშვილისა და საერთოდ მთელი თეატრის ერთ-ერთი საუკეთესო სპექტაკლიც იყო. თეატრმა მასშტაბურად გაიზარა პიესა. მხატვრად მოიწვია ფ.ლაპიაშვილი და თ.სუმბათაშვილი. პრემიერა შედგა 1965 წლის 28 ნოემბერს.

გ.ხუბაშვილი ნიჭიერი, ფართო დიაპაზონის ანალიტიკური აზროვნების დრამატურგია. მისი „ცხოვრება კაცისა“ დრამატული მონოლოგების პრინციპზეა აგებული, სადაც იხატება გმირის ცხოვრების მთელი გზა. შინაგანი გაორება და ფიქრი, მისი კრიტიციზმი გადმოცემულია ფართო პლანში, მასშტაბურად.

მ.ვაშაძის ბასასა და ნ.ჩაჩანიძის საბას დაპირისპირებაში იკვეთება ცხოვრების მრავალი პარამეტრი. ისინი არ წარმოადგენენ მხოლოდ დადებითსა და უარყოფითის ისტორიულად შეპირისპირებულთა ორეულებს, მათი ცხოვრება უშუალოდ ჩვენს თვალწინ მიდიოდა და ფილოსოფიურად განისჯებოდა უბრალო ადამიანური თუ სოციალური მოვლენები. მიხეილ ვაშაძის, ამ გამოცდილი ოსტატის, ბასას ღირსეულ პარტნიორობას უნევდა ნიჭიერი ახალგაზრდა მსახიობის ნოდარ ჩაჩანიძის საბა ურბნელი. „*გ.ხუბაშვილის ეს პიესა*, - ნერდა ჟურნალი „საბჭოთა ხელვონება“, - *„თამამად შეიძლება რომანტიკულ-პეროიკული ხასიათის ნაწარმოებად ჩაითვალოს. მასში დრამატურგი ერთგვარად აგრძელებს და აღრმავებს იმ ხაზს, რომელიც მის პიესაში „ზღვის შვილები“ იყო მინიშნებული.*

გ.ხუბაშვილმა ჰეროიკულ პლანში წარმოსახა ჩვენი ხალხის თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი გზა, ფართო პლანით გაანალიზა იგი და თავისებური ინტერპრეტაცია მისცა კეთილისა და ბოროტის, ავისა და კარგის ტრადიციულ თემას“.

„ცხოვრება კაცისა“ - ჟურნალის აზრით, „თავისი მორალურ-ეთიკური პრობლემით შორეულ ფოლკლორში ჰპოვებს სათავეს“. თუმცა ფოლკლორული ტენდენცია სრულიადაც არ იკითხება პირველ პლანზე.

მ.ვაშაძის „ბასას ისტორია მოიცავს ცხოვრების დიდ პერიოდს. ისტორიული კატაკლიზმების ფონზე ფორმირდებოდა ბასას ხასიათი, მისი ადამიანური ვნებები და კონფლიქტები სწორედ ისეთად აყალიბებდნენ, როგორადაც წარმოგვიდგენს მიხეილ ვაშაძე. მისი გმირი „მუდამ სიავისა და ავკაცობისაკენ ეზიდებოდა საბას, მაგრამ ამოდ. ბასა ავი სულივით დასტრიალებდა თავს საბას, ჩააგონებდა მრუდე გზებით სიარულს“.

მიუხედავად იმისა, რომ ბასას სახე ერთგვარად რეზონიორული და რიტორიკული იყო, მსახიობმა მაინც შესძლო მკვეთრი კოლორიტითა და არტისტულობით გამოეხატა ბასას სახე. კრიტიკოს ე.ქარელიშვილის აზრით: „სადა, თანმიმდევრულად დასრულებული სახეა მსახიობის ბასა გუჯაბიძე, სცენაზე შემოსვლისთანავე ამ როლში უმაღლეს ვერ შევიცანი მიხეილ ვაშაძე. მე დავინახე მდიდარი პალიტრის ხელოვანი, რომელიც ყოველ თემასთან თამამად მიდის და მისი დამახასიათებელი ნიშნების გადმოსაცემად ადვილად პოულობს შესაფერ ფერებს. მიხეილ ვაშაძე მშვენივრად ახერხებს გმირის სულიერი ავლადიდება, მისი მახინჯი მორალური კოდექსი მთელი სისავსით გიჩვენოთ და მისადმი კრიტიკულად განგანყოთ. ამას იგი აღწევს როგორც თავისებური ინტონაციით, იუმორით შეზავებული საუბრის კილოთი და ფორმით, ისე ზუსტი და ზომიერად მეტყველი პლასტიკით.

რადგანაც ეს სახე სპექტაკლში მთავარ გმირთან - საბა ურბნელთან შეპირისპირებით უფრო მკვეთრად იხატება, გვინდა აქ საგანგებოდ ამ გმირის ინტერპრეტაციაზე შევჩერდეთ (პიესაშიც და სპექტაკლშიც იგი ერთნაირად არის გაგებული). საბა თანმიმდევრულად დადებით გმირად არის ჩაფიქრებული. საბა

ცხოვრების რთულ, სიძნელეებით აღსავსე გზას გადის, მაგრამ თავის ზნეობრივ თვალსაზრისს, პატიოსნებას არასოდეს არ ღალატობს. მსახიობი ნ.ჩაჩანიძე ცდილობს ურბნელი რაც შეიძლება კეთილ ადამიანად დაგვიხატოს. ვერ ვიტყვით, რომ ის საამისო ფერებს ვერ პოულობდეს. სახე მსახიობს ზუსტად აქვს გაგებული და დამუშავებული, მაგრამ ჩვენ პრინციპულად არ ვიზიარებთ დრამატურგის ცალკეულ გადახვევას. ამ სახეში შეჭრილი ერთი ყალბი ტონი ისეთსავე გავლენას ახდენს მთელი ნაწარმოების იდეურ გამაზე, როგორსაც საერთოდ, ერთი კოვზი კუპრი მთელ კასრ თაფლზე. ავტორის წარმოდგენა პატიოსნებასა და პატიოსანზე ძალიან ბუნდოვანია, განყენებული, დროს და გარემოს მოწყვეტილი. სანწყენია, რომ ამ კარგად ჩაფიქრებულ პიესაში მთავარი გმირი ცხოვრებისეული და ნამდვილად დადებითი ადამიანი არ არის. ე.ი. არ არის ისეთი ადამიანი, რომლის ქცევაც წმინდა ადამიანური, ნამდვილი ხალხური პუ-მანიზმის თვალსაზრისით ბოლომდე გამართლებული იყოს“.

ეს ვრცელი ციტირება საგანგებოდ მოვიტანეთ, რათა სპექტაკლისადმი თბილისელ კრიტიკოსთა გაზრდილ ინტერესებზე მიმენიშნებინა.

ჭიათურის თეატრმა სპექტაკლი ქუთაისშიც და თბილისშიც წარმოადგინა. მე მომიწია ტელევიზიით გამოვსულიყავი და წარმოდგენის შესახებ მესაუბრა. გზადაგზა ვუჩვენებდით ნაწყვეტებს სპექტაკლიდან. წარმოდგენამ ფართო საზოგადოების ინტერესი გამოიწვია. ცნობილი ლიტერატურამცოდნე ჯ.ლვინჯილია წერდა: „პიესის მსჯელობით ტონს ხატოვნების კალაპოტში აყენებს ნ.ჩაჩანიძის და მ.ვაშაძის თამაში. მათი გამუდმებული კამათი სიკეთისა და ბოროტების კონკრეტულ გამოვლინებასთან არის დაკავშირებული და ისევე გრძელდება, როგორც ამ ორი სანყისის არსებობა, ერთმანეთის პარალელურად. სპექტაკლის დანარჩენი პერსონაჟები ამ ორი გმირის გარშემო ტრიალებენ და მათი ცხოვრება ისევე სიკეთისა და ბოროტების მოქმედებით გამოხატული კამათია“.

წარმოდგენის მთავარი აზრი იყო ეჩვენებინა, თუ როგორ რთულად პოულობს ცხოვრებაში სიკეთე ადგილს. სიკეთის საბ-

ოლოო გამარჯვება ლოგიკური გზაა – სიავესთან ბრძოლისა. მ.ვაშაძის შესახებ ქ.დოლიძე წერდა: „მ.ვაშაძე დიდი სცენური სიმართლითა და მომხიბვლელობით ასრულებს ბასას ფსიქლოგიურად რთულ როლს“.¹

ჭიათურის თეატრის სპექტაკლმა „ცხოვრება კაცისა“ ფართოდ გაიჟღერა. იგი ო.ალექსიშვილის საუკეთესო წარმოდგენა იყო. თვით პრობლემა პიესისა თანადროული და აქტუალურია, როგორც მაშინ ვამბობდით ხოლმე.

წარმოდგენაში თეატრის თითქმის მთელი დასი მონაწილეობდა. ქალთა და ვაჟთა ქოროებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავათ წარმოდგენის კონსტრუქციაში. მთავარი გმირების მ.ვაშაძისა და ნ.ჩაჩანიძის გარდა, წარმოდგენაში საინტერესო სახეები შექმნეს აკ.ბაქრაძემ (ვანო, შაქრო), გ.მოდებაძემ (ჯორბენაძე), რ.ჩაჩანიძემ (მემანქანე), ბ.დურმიშიძემ (კოლა), მ.მიქაუტაძემ (ანზორი), ნ.ქამუშაძემ (ვასო), ი.ჯიშკარიანმა (ლამარა), ი.ელიავამ (ლადო), ნ.ერიაშვილმა (ცირა), ან.ბარათაშვილმა (ცაბაძე), მ.კუსიანმა (იონა) და სხვებმა. იმდენად ღირებული იყო მათი როლი სპექტაკლის წარმატებაში, რომ არ შეიძლებოდა ეს არ აღმენიშნა.

მიხეილ ვაშაძე და გრიშა ტყაბლაძე ათეული წლების განმავლობაში აერთიანებდნენ. მთელ კოლექტივს. ისინი არამარტო ლიდერები იყვნენ, არამედ თანასწორნი თანასწორთა შორის. ამიტომ უყვარდათ ყველას.

საზოგადოებაში ჩამოყალიბდა გარკვეული ერთიანი აზრი მიხეილ ვაშაძისა და გრიშა ტყაბლაძის შესახებ. ამ აზრის ფორმირებას ხელი შეუწყო მათმა მეგობრობამ, რაც შემოქმედებაში ხშირად არ ხდება. სამწუხაროდ, მეგობრობაზე მალლა დგას პირადი ამბიციები, კონკურენცია. მე ათასი სამწუხარო მაგალითი ვიცი. თეატრში ძმებსა და ცოლ-ქმარს შორისაც ერთობ მძაფრად იგრძნობოდა ეს მანკიერება.

მ.ვაშაძეს და გ.ტყაბლაძეს ყოველთვის ღირსეულად ეჭირათ თავი. უფრთხილდებოდნენ ერთმანეთს. გახსოვთ, რას წერდა მ.ვაშაძე, როცა გ.ტყაბლაძე თეატრიდან წავიდა? მე გრიშას ნასვ-

1. გაზ. „კომუნისტი“. 1966, 3 ივლისი, №151.

ლამ მიბიძგა თეატრიდან ნასვლაო. ერ.ქარელიშვილი ასე აფასებდა ორივე მსახიობს: „პირველყოფლისა ნიჭის უბრალოებამ მომხიბლა, როდესაც მე პირველად გრიგოლ ტყაბლაძე და მიხეილ ვაშაძე ვნახე. მათ უკვე მაშინ, თითქმის ოცდაათი წლის წინათ საკუთარი ხმისათვის, საკუთარი ხელწერისათვის მიეღწიათ და თამამად, თავისუფლად ფლობდნენ გარდასახვის ყველა სულიერ ინსტრუმენტს. მას შემდეგ ყოველ ახალ გამოსვლაში სულ უფრო ოსტატდებიან და შემოქმედებით სრულყოფას აღწევენ“.

მიხეილ ვაშაძე წლების მანძილზე ხშირად უბრუნდებოდა ერთსა და იმავე როლს, ცდილობდა დიდხანს შეენარჩუნებინა წარმატება, მაგრამ მექანიკურად არ იმეორებდა ადრე მიღწეულს. განახლებულ სპექტაკლში შექჟონდა ახალი დეტალები, ნიუანსები, ზოგჯერ მნიშვნელოვნად ცვლიდა კიდეც თანამედროვეობის შესაბამისად. ასეთ გარკვეულ ფერისცვალებას განიცდიდნენ მისი ყვარყვარე, პლატონი, აპრაკუნე და სხვა როლები. მან წარმოდგენების ხანგრძლივად შემონახვის ტრადიცია დაამკვიდრა ქიათურის თეატრში. უნდა ითქვას ისიც, რომ ამ მხრივ მაინცა და მაინც არ გამოირჩეოდა ქართული თეატრი. თვით რუსთაველის სახელგანთქმულმა თეატრმაც ვერ შესძლო სპექტაკლებისათვის ხანგრძლივი სიცოცხლე შეენარჩუნებინა. (გამონაკლისი იყო „ოტელო“). წარმოდგენის ნაადრევი დაბერება და სიკვდილი ახალ თაობებს მათი ნახვის საშუალებას უსპობდა. მიხეილ ვაშაძემ შესძლო, რომ მრავალი თაობა უშუალო მოწმე ყოფილიყო მისი დიდი შემოქმედებითი მიღწევებისა.

როგორც აღვნიშნე, მსახიობი ხშირად ანახლებდა თავის როლს, ითვალისწინებდა თანამედროვე მაყურებლის გემოვნებასა და ინტერესებს. აპრაკუნეს შესახებ მ.ვაშაძე ამბობდა: „ოცი წლის წინ ვითამაშე აპრაკუნე, იგი პარტიზანი იყო და დამბაჩით დადიოდა, ჩვენს გემოვნებაზე გაზრდილ თანამედროვე მაყურებელს დღევანდელი აპრაკუნე სურს, როგორ მოვიქცე?“ - კითხვას საქმით პასუხობდა, ანახლებდა როლს კონცეპტუალურად. ასეთივე ცვლილებები განიცადეს სხვა როლებმაც. ყოველივე ეს იმასაც მიანიშნებდა, რომ მიხეილ ვაშაძე მუდმივად „ფორმაში“ იყო. ამასთანავე, ფაქტს გარკვეული აღმზრდე-

ლობითი მნიშვნელობაც ჰქონდა ახალგაზრდა მსახიობების ცხოვრებაში.

თეატრების მუშაობის საბჭოურ სისტემას თავის ნაკლოვანებებთან ერთად დიდი ღირსებებიც ჰქონდა, ხოლო გარკვეულ ეტაპზე (მაგ. 70-80 წწ.) სამაგალითოც იყო. ყველა ქვეყნის თეატრი ინატრებდა ამგვარ მოდელს. მისი მუშაობის რთულ სისტემაში, როგორც აღვნიშნეთ, ძალიან დიდი ადგილი ეკავა გასტროლებს. გეგმა და ცხრილი დგებოდა ზაფხულში, რომელი თეატრი სად უნდა წასულიყო, როდის და რამდენი დღით. დიდი სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა ენიჭებოდა მოედნების გაცვლასა და საერთოდ გასტროლებს. ახალ მაყურებელთან შეხვედრა თეატრს შემოქმედებით სტიმულს აძლევდა. მოცემული რაიონის გაზეთები სპეციალურ გვერდებს უძღვნიდნენ გასტროლებს. მაგალითად, 1967 წელს ჭიათურის თეატრი საგასტროლოდ ეწვია ზუგდიდს. ადგილობრივმა გაზეთმა „მებრძოლმა“ 6 ივნისის ნომერში მთელი გვერდი მოუძღვნა ჭიათურის თეატრს. გაზეთის ამ ერთი ნომრის გადათვალიერებაც საკმარისია, რომ წარმოვიდგინოთ რა სოციალურ-პოლიტიკურ ატმოსფეროში ცხოვრობდა ქალაქი. გაზეთის პირველ გვერდზე დაბეჭდილია ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ენგურჰესის მშენებლობის სამმართველოს კლუბში გამართულა საკავშირო საკოორდინაციო საბჭოს სხდომა, რომელსაც განუხილია ჰიდროტექნიკური ბეტონის ხარისხზე კონტროლის საკითხი, თათბირს ესწრებოდნენ მოსკოვის, ლენინგრადის, ხარკოვის, კიევის, მინსკის, თბილისისა და სხვა ქალაქების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების წარმომადგენლები. აქვე ექვსი ინფორმაცია ეთმობა ჩაის კრეფასთან დაკავშირებულ საკითხებს. არის პატარა ინფორმაცია, რომ ერთ-ერთ სასოფლო საბჭოს 29 მაისისათვის შეუსრულებია მოსახლეობიდან ფულადი გადასახადების ამოღების წლიური გეგმა“.

წლიური გეგმა და არა ერთთვიური, რისთვისაც დღეს დიდი ბრძოლა მიდის!...

გაზეთის მეორე გვერდი სასოფლო საბჭოს მუშაობას და ისტორიულ-რევოლუციურ თემას ეძღვნება. გამოქვეყნებულია

მსახიობის ექვსი წერილი, თეატრის მთავარი რეჟისორის ო.ალექსიშვილის სტატია („საპასუხისმგებლო გასტროლები“) და ერთი მაცურებლის შთაბეჭდილება.

მაცურებელი წერს, რომ მას ძალიან მოსწონებია გ.ხუბაშვილის „ცხოვრება კაცისა“ და ვ.ვიშნევსკის „ოპტიმისტური ტრაგედია“. განსაკუთრებით აღნიშნავს მ.ვაშაძის ბასას წარმატებას.

მ.ვაშაძე წერილში „დიდი ხალისით“ წერს: „4 ივნისს დაიწყო გასტროლები. მაცურებელმა უკვე ნახა ორი დადგმა: „ცხოვრება კაცისა“ და „ოპტიმისტური ტრაგედია“. პირველ სპექტაკლში მე შევასრულე ბასა გუჯაბიძის როლი, რომელიც მაცურებელმა ცუდად როდი მიიღო, ხანგრძლივი ტაში დასტური იყო სპექტაკლის უდაო წარმატებისა, რამაც დიდი სტიმული მისცა ყველა მონაწილეს. ასევე მეორე სპექტაკლში, რომელსაც არანაკლები მოწონება ხვდა, მე განვასახიერე ხრინწას როლი. პასუხისმგებლობას ვგრძნობდი, მახარებდა მაცურებლის აღფრთოვანება და მეც არაფერს ვიშურებდი სახეების გამოსაკვეთად. ყველა ჩვენთაგანი ცდილობს გასტროლების შემდგომი წარმატებისათვის“.

დაკვირვებული მკითხველი შეამჩნევს, რომ მიხეილ ვაშაძე ყოველთვის აღნიშნავს მთელი კოლექტივის წარმატებას, პასუხისმგებლობას. თვით ფრაზა, „მაცურებელმა ცუდად როდი მიიღო“, - მოწმობს მსახიობის თავმდაბლობასა და მოკრძალებას.

ხრინწა ერთ-ერთი კოლორიტული და გამორჩეული სახე იყო სპექტაკლში. „ოპტიმისტური ტრაგედია“ თეატრის გამარჯვებად იქნა მიჩნეული. „*მ.ვაშაძემ*, - წერდა გაზეთი „ჭიათურის მაღაროელი“ - *შემოქმედებითი ძლიერებითა და აქტიორული გარდასახვით ერთხელ კიდევ გამოამყვანა ის ფართო შემოქმედებითი დიაპაზონი, რომელიც ასე ღრმად მასში, როგორც მსახიობში.*

ვერაგი და დაუნდობელი, ბოროტი ბუნების ადამიანი მას ბევრჯერ განუსახიერებია ბრწყინვალედ, მაგრამ „ოპტიმისტურ ტრაგედიაში“ მისი ხრინწა სრულიად სხვაა. აქ მ.ვაშაძე სრულ გარდასახვას აღწევს“.

მიხეილ ვაშაძის მიერ შექმნილ სახეთა მრავალფე ორგანო გალერეაში ხრინწას გამორჩეული ადგილი უჭირავს. მ.ვაშაძის მიერ შესრულებულ 250-ზე მეტ როლს შორის იგი ყურადღებას იქცევდა თავისი შინაგანი აგრესიულობით და „ბოროტი ენერგიით“. მსახიობი ნიჭიერებით შესრულებულ ხრინწას ისეთი არტისტული სილალით თამაშობდა, რომ მაყურებელი სიამოვნებით უყურებდა მის „უსიამოვნო“ ქცევას.

ქართული თეატრის ისტორიაში სრულიად განსაკუთრებული მოვლენა იყო ნოდარ დუმბაძის სახელის გამოჩენა თეატრის აფიშაზე.

დაიწყო რაღაც ახალი ეტაპი ქართულ თეატრში. მანამდე ქართულ თეატრს არ ენახა ასეთი ადამიანები სცენაზე. სულ სხვა რაკურსით შემოიტანა ქართველი კაცის პროფილი მწერალმა. ამ მოვლენას შეიძლება შევადაროთ დავით კლდიაშვილის გმირების გამოჩენა მეოცე საუკუნის დასაწყისში. ქართულ თეატრს დაეცყო ფერისცვალება. თანდათან გამოიკვეთა დავით კლდიაშვილის თეატრის სახე, მაგრამ ეს იყო რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესი. დავით კლდიაშვილის შემოქმედებამ ბევრი სახეცვლილება განიცადა თეატრში. იყო უკიდურესობამდე დაშვებაც, იყო სხვა დანაშრევებიც. ასე რომ, მისი თეატრის ესთეტიკა ძნელად გამოიკვეთა და ძნელადვე დამკვიდრდა თეატრში. ფორმირებისა და ცვლილებების პროცესი დღესაც გრძელდება და ეს კანონზომიერიცაა.

მაგრამ სულ სხვა ბედი ეწია ნ.დუმბაძის ნაწარმოებებს. მისი „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ პირველი დადგმისთანავე ქმნის გარკვეულ ესთეტიკურ მოდელს, რომელიც შემდგომ ორიენტირი აღმოჩნდა რეჟისორებისათვის.

ნ.დუმბაძის „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ პირველად გიგა ლორთქიფანიძემ დადგა 1960 წელს. აღმოჩენილი იქნა ახალი თეატრალური სამყარო, სადაც უცნაური და მშვენიერი ქართველები ცხოვრობდნენ.

საბჭოთა ქვეყანაში, სადაც კომუნისტის, კომკავშირელის, პიონერისა და ოქტომბრელის უმკაცრესი იერარქიული სისტემა იყო გამეფებული, თურმე ამ სისტემის მიღმაც ყოფილან ად-

ამიანები, რომლებიც თავიანთი ცხოვრებით ცხოვრობდნენ. მათ ჰქონდათ ურთიერთობათა განსხვავებული სტილი, რითაც ცხოვრებას უმსუბუქებდნენ ერთმანეთს.

და კიდევ ერთი უცნაური თვისება: ნოდარ დუმბაძის გმირები შესანიშნავად ართობდნენ ერთმანეთს და ყველამ იცოდა თამაშის წესის ზნეობრივი პრინციპები, რომელსაც არ ეღალატებოდა. ამ მხრივ დუმბაძე ძალიან ახლოს დგას დავით კლდიაშვილის ჰუმანისტურ მსოფლგანცდასთან.

ეს ახალი სინამდვილე დაამკვიდრა გიგა ლორთქიფანიძემ მარჯანიშვილის თეატრში, რამაც შემდგომ ახალი იმპულსი მისცა მთელ ქართულ თეატრს.

„მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ მარჯანიშვილის თეატრში ტრიუმფალური წარმატების შემდეგ, სულ მალე პიესა ჭიათურის თეატრშიც დაიდგა. ჭიათურის თეატრის სპექტაკლი ასე იქნა შეფასებული:

„ჭიათურის თეატრალური კოლექტივი, რომელსაც მანამდე არაერთხელ უსახელებია თავი კომედიურ ჟანრში შესანიშნავად განსახიერებელი სპექტაკლებით, ამჟამად სერიოზული გამოცდის წინაშე დადგა. შესძლებდა თუ არა იგი ელაპარაკა თავისი საკუთარი ხმით, მოენახა თავისებური განხორციელება? მიუხედავად ზოგიერთი სადავო ადგილებისა, თეატრმა ამოცანა ძირითადად კარგად გადაჭრა. განსაკუთრებით სასიხარულოა ერთი გარემოება – თუ ქართული სცენის ისეთმა ნაცადმა ოსტატებმა, როგორებიც არიან ბებიას როლის შემსრულებელი - ვალია სვანელი, ილიკო – გრიგოლ ტყაბლაძე და ილარიონი - მიხეილ ვაშაძე გვიჩვენეს მოფიქრებული და გააზრებული თამაში, რაც ძირითადად გამოცდილებასა და კარგ ტექნიკაზე დამოკიდებული, თავის მხრივ ახალგაზრდა შემსრულებლებმა ნოდარ ჩაჩანიძემ - თვალის ექიმი, რუსუდან აბზიანიძემ - ზაბლონა და გივი მოდებაძემ - რომული, გაგვახარეს შემოქმედებითი მრავალფეროვნებით და მხატვრულ სახეთა ძეგლის სრულყოფისადმი შეუდრეკელი ძიებით. განსაკუთრებით საგულისხმოა ნ.ჩაჩანიძის გამარჯვება. ამ მსახიობმა შექმნა შესანიშნავი გროტესკული სახე, რომელიც დიდხანს დარჩება მაყურებელთა მეხსიერებაში.

ამავე დროს ნ.ჩაჩანიძის ყოველი ახალი გამოსვლა, ახალ შტრიხს მატებს თავის გმირს.

ჭეშმარიტად შემოქმედებით გამარჯვებას მიაღწია ანტონ ბარათაშვილმა ქიმიის მასწავლებლის როლში, თითქოს ხშირად გინახავთ ასეთი პედანტი ადამიანები.

სცენა სამგზავრო ვაგონში განსაკუთრებით კარგად მიჰყავთ მსახიობებს მ.კუსიანს - ამბაკო და ნ.ქამუშაძეს - ანტიფო. შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ თუ პიესის კომიკური ბედი ნ.ჩაჩანიძემ გახადა მკაფიო, მისი ლირიკული ხელი მ.კუსიანმა გვიჩვენა მთელი თავისი გამომსახველობით. დიდხანს გვემახსოვრება ამბაკოს მკლავებში მოქცეული ზურიკელა - მსახიობი ოთარ ზაზაშვილი.

განსაკუთრებით ძნელი და საპასუხისმგებლო როლი ხვდა წილად ოთარ ზაზაშვილს. ზურიკელა - თითქოს სრულიად ჩვეულებრივი სოფლის ბიჭუნა, არ უნდა ყოფილიყო ძნელი წარმოსახავი სცენაზე, მაგრამ თუ ღრმად დააკვირდებით, მიხვდებით, რას ნიშნავს ორ საათნახევარში უჩვენო ადამიანის ფიზიკური ზრდისა და გონებრივი მომწიფების ჭეშმარიტი სურათი.

ჯანსუღ კახიძის მუსიკა კოლორიტულობას ანიჭებს სპექტაკლს. კარგია ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწის მიხელ აბუანდაძის მხატვრობა.

„მე, ბებია, ილიკო და ილარიონმა“, რომლის დადგმაც განახორციელეს თეატრის მთავარმა რეჟისორმა გ.სებისკვერაძემ და რესპუბლიკის დამსახურებულმა არტისტმა მ.ვაშაძემ, მაყურებელთა დიდი კმაყოფილება გამოიწვია. ეს სპექტაკლი უდავოდ მეტყველებს იმაზე, რომ ჩვენს თეატრს აქვს ბევრი შესაძლებლობა განახორციელოს მაღალმხატვრული სპექტაკლები და იდგეს რესპუბლიკის მოწინავე თეატრების რანგში“.

მიხეილ ვაშაძის ილარიონი იყო გონებამახვილი, ლაკონიური და ქმედითი. სიკეთით სავსე გმირი თითქოს ცხოვრებას იუმორით უყურებდა, მაგრამ მის შინაგან ბუნებაში მუდამ იგრძნობოდა რალაც სევდა. თუმცა მასაც იუმორითვე არბილებდა. ილარიონის საოცრად თბილი ხასიათის გვერდით, რომელიც სიკეთით იყო განათებული, იგი ქმნიდა შუკაკ-

იძის განსხვავებულ სახეს. როლის გარკვეულ წინააღმდეგობრივ ბუნებაზე მიანიშნა პრესამ. რეცენზენტის აზრით: „სპექტაკლი, რომლის დადგმა ეკუთვნის მ.ვაშაძეს (რესპ. დამსახ. არტისტს), მხატვრული გაფორმება მ.აბუხანდაძეს (ხელ.დამსახ.მოღვაწე) ტექნიკურად კარგად არის გადამყვეტილი. თუმცა, მართალია დაშვებულია უხერხული პირობითობა: ერთი და იგივე მცირე ზომის ნაგებობა, რომელიც სცენის შუაში დგას, წარმოგვიდგენს შუკაკიძეთა საცხოვრებელ სახლს და ამავე დროს სასოფლო კლუბსაც. სხვა მხრივ - სასიხარულოა, რომ დამდგმელ კოლექტივს მიუგნია ისეთი გამომსახველობითი საშუალებებისათვის, რომელიც სცენას ათავისუფლებს მძიმე და უხერხული დეკორაციებისაგან, მსახიობს აძლევს თავისუფალ სამოქმედო სივრცეს და არ არღვევს სცენურ კანონზომიერებას.

სპექტაკლში მხატვრულად დასამახსოვრებელი სახე შექმნა რესპუბლიკის დამსახურებულმა არტისტმა გ.ტყაბლაძემ - თომა ჩუკაკიძე.

გ.ტყაბლაძის თომა შუკაკიძე სიცოცხლით სავსე მოხუცია, მშრომელი და საერთო საქმისათვის თავდადებული. აგურის ქარხნის საამქროს უფროსი და ქოთნების საუკეთესო ოსტატი. ხალისიანი მოხუცი დიდი სიამოვნებით მონაწილეობს სოფლის სიმღერის გუნდში. სპექტაკლში სწორუპოვარია მამა-შვილის დიალოგი (შვილი - ასკალონ შუკაკიძე - მ.ვაშაძე). აქ განსაკუთრებულ ოსტატობას აღწევს გრ.ტყაბლაძე.

სცენის ყველა გამოჩენილი ოსტატისათვის ძნელი იქნება ერთ მთლიანობაში აღიქვას ასკალონ შუკაკიძის სახე. ასკალონის შინაგანი ბუნება გაორებულია, მაგრამ მასში გაორება ზედაპირულია. საერთოდ მისი პიროვნება დამაჯერებლობასაა მოკლებული. ვაშაძეს ბრწყინვალედ მიჰყავს სცენა მამასთან და საერთოდ ყველა პერსონაჟთან ურთიერთობაში. თუმცა, შრომის პროცესს უშუალოდ ვერ ვხედავთ, მაგრამ გვჯერა, ასკალონი აგურის ქარხნის საუკეთესო ოსტატია. პრემიერებული ნოვატორი. იგი საოცრად გულისხმიერია ახლად დასაქორწინებულთა მიმართ. ფსიქოლოგი ქალის - ნანასადმი დაუნდობელია. აქ

ასკალონი დიდი მოქალაქის მაღალი ტრიბუნიდან საბრალდებო სიტყვას ამბობს ნანას მსგავსების მისამართით.

- თანამდებობას და მეცნიერებას აზნაურობად ნუ გადააქცევთ, თორემ საზოგადოება ქოთანით გაიბზარება - მიმართავს იგი ნანას.

ყველა ცალკეულ შემთხვევაში, ვაშაძე სცენიურად მართალია. მას ამისათვის გააჩნია ძნელად მისაღწევი სცენიური თავისუფლება, ხმის სასიამოვნო ჟღერადობა და კარგად მონახული ინტონაციები. მაგრამ, რადგან თვით ტექსტუალური მასალა არალოგიკურია, მიხეილ ვაშაძეც ვერ აღწევს საბოლოო მიზანს ერთ მთლიანობაში გამოკვეთოს ასკალონის სახე. უნებურად იბადება კითხვა - რა იქნებოდა, რომ მისთვის შემთხვევას შვილი, ან როგორც თვითონ ამბობს „ნაგრამი“ არ მიეცა?

ვ.კანდელაკის პიესის რეჟისორულ გააზრებასთან დაკავშირებით აღვნიშნავთ, რომ რეჟისორმა მ.ვაშაძემ დიდი ყურადღება მიაქცია ანსამბლის შექმნას. რეცენზიიდან ჩანს, რომ მიზანი მიღწეული იქნა. მსახიობი ვაშაძე და რეჟისორი ვაშაძე ერთ ენაზე მეტყველებდნენ. ამიტომ წარმოდგენა სტილისტურად მთლიანი იყო. თუმცა სამართლიანად შენიშნავს რეცენზენტი ზოგიერთი ხასიათის გაორებას და ზოგიერთ ქცევათა სუსტ მოტივიზაციას.

მიხეილ ვაშაძემ სცენაზე ყველა გმირი მის თანამედროვედ აქცია. ეს იყო მისი გმირების სიცოცხლისუნარიანობის საიდუმლო. ისინი გასაგებნი იყვნენ თანამედროვეებისათვის. გასაგები იყო მათი ვნებები, სიხარული თუ ტკივილი.

მ.ვაშაძის 80 წლისთავზე ჭიათურის ხელმძღვანელობამ გულწრფელი მისალოცი გაუგზავნა ჭიათურის თეატრის პატრიარქს; გაზეთმა „ჭიათურის მაღაროელმა“ გვერდი მიუძღვრა მსახიობს. თეატრის სალიტერატურო ნაწილის გამგემ ნ.ჭანკვეტაძემ ვრცელი ინტერვიუ აიღო მსახიობისაგან. ნ.ჭანკვეტაძე წერს: „ბატონ მიშას დაბადებიდან 80 წელი შეუსრულდა. წარსულს დარჩა და დრომ გადაიყოლა ბევრი რამ. ჩაიარა ცხოვრების რვა ათეულმა. ყოველივე ლამაზ მოგონებად დარჩა. რამდენი სიხარული და ტკივილი უგრძვნია მას ამ წლების მანძილზე, ბატონი მიშა ხომ ნამდვილი ხელოვანია. ხელოვანის სული კი სამყა-

როსავით უსაზღვროა და მიუწვდომელი. ნამოსვლის წინ კიდევ ერთხელ ვკითხე - რას ისურვებდით? ის წუთით შეჩერდა, თვალუბი სივრცეს გაესწორა და მღელვარე ხმით მითხრა:

- ჩემი სურვილია ჭიათურაში დავამთავრო ცხოვრება“.

აქვე მინდა დავიმოწმო ქალაქის მიმართვა და თეატრის მსახიობთა ჯგუფის მილოცვა.

ქალაქის ხელმძღვანელობა წერდა:

„ღრმად პატივცემულო ბატონო მიხეილ!

საქართველოს კპ ჭიათურის საქალაქო კომიტეტი, სახალხო დეპუტატთა საქალაქო საბჭოს აღმასკომი, ორდენოსანი ქალაქის მშრომელთა სახელით მხურვალედ მოგესალმებით და მოგილოცავთ დაბადების მე-80 წლისთავს.

ჭეშმარიტად დიდია თქვენი ღვაწლი ეროვნული თეატრალური და კინოხელოვნების განვითარებაში. განსაკუთრებით დიდია თქვენი ამაგი ჭიათურის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო თეატრის შემოქმედებითი ცხოვრების აღმასწავლაში. კვალი, რომელიც თქვენ დატოვეთ ამ თეატრში და ჭიათურელთა გულეებში იაგოთი, ყვარყვარე თუთაბერით, აპრაქუნიით, ბასათი და ვინ მოსთვლის კიდევ რამდენი შთამბეჭდავი სახით, დიდხანს დარჩება კეთილ მოგონებად.

თქვენი სითბო და ყურადღება დღემდე არასდროს დაკლებიათ ჭიათურასა და ჭიათურელებს, თანაქალაქელთა დიდი სიყვარულის აღიარება გახლდათ თქვენი არჩევა ჭიათურის საპატიო მოქალაქედ.

ჩვენ გულწრფელად გვასარებს თქვენი წარმატებები კინოში, გვეამაყება თქვენი მონაწილეობა „დონ-კიხოტში“. გვჯერა თქვენი დიდი ენერგიისა.

გისურვებთ კვლავაც მრავალჯერ გაგეხარებინოთ თქვენი ნიჭის თაყვანისმცემლები.

დღეგრძელობას გისურვებთ, ბატონო მიხეილ!“

„ჩვენო საყვარელო უფროსო მეგობარო ბატონო მიხეილ!

თქვენი საყვარელი ჭიათურის ამაგდარი თეატრის კოლექტივის სახელით გულითადად მოგილოცავთ დაბადების 80 წლის-

თავს. თქვენთან შეხვედრისას ვგრძნობთ, რომ ასაკი შეიძლება გარეგნულად შეეტყოს კაცს, ცხოვრების შინაარსს. გულს, საჭმის სიყვარულს, კაცურ კაცობას - ასაკი არ ემჩნევა.

დღეს გვინდა საჯაროდ დიდი მადლობა გადაგიხადოთ თქვენი დიდი შემოქმედებისათვის, დიდი ქართველობისათვის, შინაარსიანი, ნათელი კვალისათვის, რომელიც ჩვენი თეატრის ცხოვრებას დააჩნიეთ.

თქვენი მრავალჯამიერი იყოს

უდიდესი თაყვანისცემით

ნოდარ ჩაჩანიძე, აკაკი ბაქრაძე,

კონსტანტინე ქაშუშაძე, გივი მოდებაძე.

მიხეილ ვაშაძის ცხოვრება და შემოქმედება ეს არის მოუსვენარი, ხანგრძლივი, დრამატული და მომქანცველი ძიება მხატვრული სინამდვილის შექმნისა. მთელს ამ პროცესში არასოდეს უღალატია მას თავისი მაღალი კაცური და ზნეობრივი პრინციპებისათვის. იგი ვლინდებოდა ყველგან - ოჯახშიც, საზოგადოებაშიც, თეატრშიც და კინოშიც.

მსოფლიო თეატრის ისტორიაში რეჟისორის ფუნქცია ყოველ მომდევნო ეპოქაში განსხვავებული იყო. რეჟისურამ გაიარა ფორმირების ურთულესი გზა. მათ შორის ქართულმა რეჟისურამაც.

დასავლეთ ევროპის თეატრის რეჟისურამ განვლო განვითარების სხვადასხვა საფეხურები. ჯერ იყო დრამატურგების რეჟისურა. ისინი სათავეში ედგნენ თეატრებს. ამიტომ ამბობენ: „შექსპირის თეატრი“, „მოლიერის“, „გოლდონის თეატრი“... მაგრამ ორივე შემთხვევაში რეჟისორობა შეთავსებითი იყო. ამ შემთავსებლობისაგან განთავისუფლდა რეჟისორი და გაჩნდა „ანტუანის თეატრი“, შემდეგ კ.მარჯანიშვილის, ს.ახმეტელის პიტერ ბრუკის, ჟან ვილარის, ტოვსტონოგოვის თეატრი და ა.შ. ასე რომ, თეატრის სათავეში მოექცა რეჟისორი.

„XX საუკუნე- ატომის, თანამგზავრების, კიბერნეტიკის და რეჟისურის საუკუნეა“ - წერს ცნობილი რეჟისორი გ. ტოვსტონოგოვი წიგნში „რეჟისორის პროფესია“. აქედანაც ჩანს, თუ როგორ ამაღლდა რეჟისორის ავტორიტეტი ჩვენს საუკუნეში. პირველ რიგში უნდა გამოვყოთ რუსული რეჟისურა, რომელმაც უდიდესი გავლენა მოახდინა მსოფლიოს თეატრალურ ხელოვნებაზე.

დღეს წარმოუდგენელია რომელიმე თეატრი რეჟისორის გარეშე. საბჭოთა თეატრმა შექმნა რეჟისორული ხელოვნების დიდი ტრადიცია, და ეს იმას ნიშნავდა, რომ უსაზღვროდ ვრცელსა და მრავალეროვან საბჭოთა ქვეყანაში ასობით პროფესიონალი რეჟისორი მოღვაწეობდა. საბჭოთა კავშირში 600-მდე სახელმწიფო თეატრი იყო. თეატრში საშუალოდ ორი რეჟისორი მაინც იყო (ზოგან მეტიც). გამოდის, რომ თეატრებში ათას ორასზე მეტი რეჟისორი მუშაობდა.

ქართულმა რეჟისურამაც გაიარა იგივე პროცესები, რაც ევროპის თეატრებში მიმდინარეობდა. ქართული რეჟისურის გზა მოწყვეტილი არ ყოფილა განვითარების საერთო ტენდენციებს. ზ.ანტონოვი და ა.ცაგარელი აგრძელებდნენ გ.ერისთავის ტრადიციებს, ილია და აკაკი მეთაურობდნენ თეატრს.

მე-19 საუკუნის 80-იანი წლებიდან თანდათან მსახიობები იღებენ ხელში რეჟისორის ფუნქციას. ვ.აბაშიძე, კ.მესხი, კ.ყიფიანი, მ.საფაროვა, ნ.გაბუნია, ლ.მესხიშვილი - ქართული თეატრის ეს გამოჩენილი მსახიობები ამავე დროს რეჟისორებიც იყვნენ. ეს ის პერიოდია, როცა მსახიობი ითავსებს რეჟისორის მოვალეობას.

ამ მსახიობებს შორის იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც განსაკუთრებულ როლს ანიჭებდნენ სპექტაკლის მთლიანობას, ყველა კომპონენტის ჰარმონიულ შერწყმას, მცირე როლების სერიოზულ დამუშავებას, პიესის იდეის ამოხსნას, სანახაობით ფორმას, მუსიკას, დეკორაციას, ეს იმას ნიშნავს, რომ თეატრში საჭირო იყო ისეთი ადამიანი, რომელსაც ამ დიდი სამუშაოს შესრულების უნარი ჰქონდა. სწორედ ასეთი მოღვაწე იყო კ.მესხი. ის ძალიან განათლებული ადამიანი იყო, კარგად იცნობდა რუსულ, ფრანგულ და სხვა ქვეყნების თეატრალურ კულტურას.

მეოცე საუკუნის დასაწყისიდან ქართულ თეატრში მოღვაწეობენ ისეთი პროფესიონალი რეჟისორები, როგორებიც იყვნენ ალ.წუნუნავა, მ.ქორელი, ვ.შალიკაშვილი, აკ.ფალავა... მათგან იწყება ახალი ეტაპი ქართული რეჟისურის ისტორიაში. მათ შემოქმედებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა კ.სტანისლავსკისა და ვ.ნემიროვიჩ-დანჩენკოს რეჟისურამ, უფრო სწორად, საერთოდ, სამხატვრო თეატრმა. ქართველმა პროფესიონალმა რეჟისორებმა უდიდესი ბრძოლა გადაიხადეს მათ წინააღმდეგ, ვინც ვერ ეგუებოდა რეჟისორის ხელოვნების გაბატონებას თეატრში. აქაც იგივე ამბავი მოხდა, რაც რუსეთში, კ.მარჯანიშვილი, რომელიც რევოლუციამდელ რუსეთში მოღვაწეობდა, წერდა: „მსახიობები რეჟისორს ისე უცქეროდნენ, როგორც მათი არტისტული თავისუფლების მოძალადეს, როგორც დესპოტს, რომელიც თითქოს ართმევდა მათ მხატვრული შემოქმედების დამოუკიდებლობას“. რეჟისორმა მოითხოვა სცენაზე დიდი და პატარა როლის შემსრულებელნი - ყველანი დამორჩილებოდნენ წარმოდგენის საერთო მიზანს, საერთო იდეას, საერთო ინტერესს, ისინი კი ამას მიიჩნევდნენ თავიანთი უფლებების შეზღუდვად. რეჟისორს და მსახიობს უკვე მართლაც

სხვადასხვაგვარად ესმოდათ პიესის დადგმის ხელოვნება. კ.მარჯანიშვილის თქმით, მაშინ, როდესაც რეჟისურა არ იყო დამოუკიდებელი დარგი, ერთი დიდი მსახიობთაგანი აირჩევედა პიესას, უმთავრესად საბენეფისოს, ან ისეთს, რომელშიც მას მთავარი როლი ჰქონდა, როლებს ანანილებდა მსახიობებს შორის. მტკიცედ იცავდა იმ დროს გამეფებულ ამპლუას და ასე დგამდა წარმოდგენას“. რაში გამოიხატებოდა მისი რეჟისორობა? იგი ვლინდებოდა „პიესის უბრალო მიზანსცენებისა და იმ წინააღმდეგობათა მოწესრიგებაში, რომელიც შეიძლებოდა წარმოშობილიყო მსახიობებს შორის“. მხოლოდ იშვიათად, რომელიმე თეატრს თუ ესმოდა, რომ საჭირო იყო პიესისადმი საერთო მიდგომა და მისი ერთიანი გაგება“.

მსახიობთა რეჟისურა ძლიერი იყო მე-19 საუკუნეში. საქართველოში სპექტაკლებს დგამდნენ მსახიობები: ლ.მესხიშვილი, ვ.აბაშიძე, ნ.გაბუნია, მ.საფაროვა-აბაშიძისა, კ.მესხი, კ.ყიფიანი, ვ.გუნია და სხვები.

კ.მარჯანიშვილისა და ს.ახმეტელის მოსვლამ ქართულ თეატრში მაღალ დონეზე აიყვანა რეჟისორული აზროვნება. შეჩერდა მსახიობთა რეჟისურის განვითარების ტენდენცია. მსახიობის უნივერსალიზმი გარკვეულ კალაპოტში მოექცა, თუმცა უკვალოდ არ გამქრალა. უბრალო ამბავი არ იყო ის ფაქტი, რომ რეჟისორობას ეწეოდნენ სწორედ დიდი მსახიობები. წარმოიქმნა მსახიობთა და რეჟისორთა შეპირისპირების მაგალითები. ცნობილია საინტერესო ფაქტი: ვ.აბაშიძე, როდესაც პიესას დგამდა, არავის არ პატიობდა დისციპლინის დარღვევას, მაგრამ როდესაც იგივე გააკეთა ილია ჭავჭავაძემ მის მიმართ, აბაშიძემ პროტესტი განაცხადა. ეს წინააღმდეგობრიობა საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდა, შეიძლება ითქვას არც არასოდეს გამქრალა.

მსახიობთა და რეჟისორთა ურთიერთობის ისტორიაში თაობიდან თაობას გადაეცემოდა თანდაყოლილი, თეატრის ბუნებისათვის დამახასიათებელი შინაგანი წინააღმდეგობა. იგი მით უფრო რელიეფურად ჩანდა მაშინ, როდესაც რეჟისურა ჯერ კიდევ არ იყო ფორმირებული, არ ჰქონდა თავისი გამოკვეთილი სახე. მსახიობები გრძნობდნენ, რომ რეჟისორი სჭირდებოდათ, მაგრამ

ვერც მისი უფლებების გაზრდას ეგუებოდნენ. წინააღმდეგობათა ამ რთულ პროცესში თავის სიტყვას ამბობდა კ. ყიფიანი.

კ.ყიფიანის, ვ.აბაშიძისა და სხვათა შეხედულებანი რეჟისურის შესახებ სრულ გაგებასა და თანაგრძნობას პოულობდა სხვა მსახიობთა ნააზრევშიც. ვ.გუნია „მხარს უჭერს რეჟისორის როლის ზრდას ახალ თეატრში“, მაგრამ ამასთანავე „იცავს მსახიობის ინდივიდუალობის შენარჩუნებას, როგორც პირობას ახალი თეატრის განვითარებისას“.¹

რეჟისორისა და მსახიობის ურთიერთობის პრობლემებს შეეხნენ სხვა მსახიობებიც. ლ.მესხიშვილი, ვ. გუნია, კ.ყიფიანი, მ.საფაროვა, ნ.გაბუნია და სხვები ხშირად გამოხატავდნენ მსახიობის „დაუმორჩილებლობის“ იდეას. ისინი ერთის მხრივ იცავდნენ რეჟისურას (რადგან არსებითად თავად იყვნენ რეჟისორებიც), მაგრამ მეორე მხრივ გრძნობდნენ, რომ თეატრში თანდათან ჩნდებოდა დამოუკიდებელი ხელოვანი - რეჟისორი. ამავე დროს, მათ, როგორც მოწინავე მოღვაწეებს, არ შეეძლოთ არ სცოდნოდათ თუ საით მიდიოდა თეატრი. ისინი პროგრესული ადამიანები იყვნენ და სწამდათ, რომ რთულდებოდა თეატრის სტრუქტურა, მეტ მომთხოვნელობას იჩენდა მაყურებელი, ირღვეოდა ცხოვრების ძველი ნორმები, დიდი ძვრები ხდებოდა ევროპის თეატრებში. ყველგან თამამად ისმოდა რეჟისორის სახელი. ვ.გუნიას მიაჩნდა, რომ თეატრში ძალიან დიდი იყო რეჟისორის ფუნქცია. მან ვრცლად განმარტა რეჟისორის როლი თეატრში და დაასაბუთა მისი უფლებამოსილება. იგი წერდა, რომ „საჭიროა პიესების მართებულად შესწორება, ენის გასუფთავება, როლები ჯეროვნად განანილება მოთამაშეთა შორის, როლების მომზადება და საფუძვლიანად შესწავლა ტიპისა თუ ხასიათისა. შემდეგ საჭიროა რეპეტიციები, მაგრამ ისეთი რეპეტიციები კი არა, სადაც მოთამაშენი როლებს სწავლობენ, არამედ ისეთი, სადაც შინ ბეჯითად გაზეპირებული პიესა ხელოვნურად მზადდება, მოთამაშენი ერთმანეთში შესაფერ დამოკიდებულებას იძენენ, მიხვრა-მოხვრას, შესვლა-გამოსე-

1. დ. ჯანელიძე, წინასიტყვაობა წიგნიდან „ვალერიან გუნია“, კრებ. თბ, 1953, 35.

ლას, ადგომა-დაჯდომას, სიტყვა-პასუხს და სხვა მრავალ აუცილებელ წვრილმანს ერთად შეიმუშავენ, რის შედეგადაც გამოდის ნამდვილი ხელოვნური წარმოდგენა, სრული თანხმობა ყველაფერში, თანადათანობა მოქმედებათა მსვლელობაში და ბუნებრიობა მოძრაობაში, მოქმედ პირთა შორის, ყველა ამისათვის საჭიროა თეატრის ხელმძღვანელი იყოს ყოველმხრივ დახელოვნებული, ესთეტიკური გემოვნების, კრიტიკული ჭკუის, ცოდნის და განვითარებული გონების პატრონი. ესე იგი, რეჟისორი, რომელიც არტისტების და საზოგადოდ სცენის სრული დამოუკიდებელი ბატონი უნდა იყოს. უნდა სუფევდეს საოცარი სიმორჩილე და გაგონება, ესე იგი, დისციპლინა. მზად უნდა იყოს ყოველი წვრილმანი საჭიროებანი, ტანისამოსი, სამკაული და სხვა მრავალი მორთულობა არტისტისა და სცენისათვის“.¹

თითქმის აღარაფერი დარჩა შეუმჩნეველი. ასე გეგონებათ, დღეს იყოს დანერილი. ვ. გუნია დიდი გონივრულობით, ალღოთი, ცოდნით განიხილავს რეჟისურის პრობლემას. როგორც წერილიდან ჩანს, ვ. გუნია მოითხოვს რეჟისორის დამოუკიდებლობას, მისი უფლებების გაზრდას. სცენის სრული ბატონი უნდა იყოსო, -ამბობს იგი. ვ. გუნია ღრმად განსწავლული თეატრალური მოღვაწე იყო. მისი ხედვის არეს გარეთ არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი იმჟამინდელი კულტურული მოვლენა. ყველგან სწვდებოდა მისი თვალი, მერე რა ვუყოთ, თუ მისი მსახიობური პრაქტიკა ასე ადვილად ვერ ეგუებოდა რეჟისურის დიქტატს. მთვარია, რომ მას სწამდა რეჟისურის დიდი ისტორიული მისია.

კ. მარჯანიშვილისა და ს. ახმეტელის თეატრიდან წასვლის შემდეგ კვლავ აღორძინდა „მსახიობის რეჟისურა“. რუსთაველის თეატრს სათავეში ჩაუდგა ა. ვასაძე, მარჯანიშვილის თეატრს უ. ჩხეიძე. მარჯანიშვილის თეატრში სპექტაკლებს დგამენ შ. ლამბაშიძე, ვ. გოძიაშვილი, ვ. ანჯაფარიძე და სხვები. რუსთაველის თეატრში ა. ვასაძე და ა. ხორავა. 30-იან წლებში წარმოჩენილ აქტიორულ დიქტატურას, რომელმაც შეცვალა

1. ვალერიან გუნია, კრებ. თბ, 1953, გვ. 20.

რეჟისორთა დიქტატურა, არ შეუწელებია სამსახიოზო ხელოვნებაში მიღწევები, მაგრამ მათი რეჟისურა მაინც ვერ გაუტოლდა მათივე არტისტულ შემოქმედებას. მსახიობთა რეჟისურაში ყველაზე დიდხანს მოღვაწეობდა ა. ვასაძე. იგი ფართოდ ერუდიციის, ანალიტიკური აზროვნების მსახიობი იყო, მაგრამ იაგოსა და ფრანც მოორის სადარი სპექტაკლები ვერ შექმნა, თუმცა რეჟისორულად საინტერესო წარმოდგენები იყო: „დიდი ხელმწიფე“, „კიკვიძე“, და სხვა სპექტაკლები.

ანალოგიური პროცესები ხდებოდა საქალაქო და რაიონულ თეატრებში. ყოველ თეატრს ჰყავდა თავისი ლიდერი მსახიობი, რომელიც თავის არტისტულ გენში ფარულად ატარებდა რეჟისორობის სურვილს. ეს მარადიული ჟინი არც ერთ დიდ მსახიობს არ ასვენებს. პერიფერიებში მოღვაწე გამოჩენილი მსახიობებიდან ბევრმა სცადა პიესის დადგა, ზოგს წარმატებაც ხვდა. იგივე მოხდა ჭიათურის თეატრშიც. ლიდერებმა (მ.ვაშაძე, გ.ტყაბლაძე) სცადეს სპექტაკლების დადგმა და ნაყოფიც მოიმკეს.

მ.ვაშაძის მიერ მილორავას პიესის („მოხუცი გულის“) დადგმის შესახებ ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ წერდა: „ის გარემოება, რომ ცნობილი მსახიობი ამავდროს სპექტაკლში ერთ-ერთ მთავარ როლს ასრულებს, ართულებს მდგომარეობას. მსახიობი ვაშაძე მაღლა დგას რეჟისორ ვაშაძეზე, თუმცა აქვს მრავალი საინტერესო რეჟისორული მიზანსცენა, კარგად არის მოძებნილი სცენარის ურთიერთკავშირი, მსახიობები მოქმედებენ ლოგიკურად“.

მ.ვაშაძის რეჟისორული დებიუტი დაიწყო მ.ჯაფარიძის „ჟამთაბერის ასულის“ დადგმით. დრამატურგი მ.ჯაფარიძე წერდა: „პიესა თეატრის კოლექტივისაგან შესანიშნავად არის დადგმული, რაც გამოიხატება სახეთა სწორ გაგებას, გახსნასა და ასახვაში. დიდ მადლობას ეუცხადებ დამდგმელს მ.ვაშაძეს განსაკუთრებული და გულწრფელი სპექტაკლისათვის. მადლობელი ვარ მთლიანად მთელი კოლექტივისა“.

მიხეილ ჯაფარიძეს კარგად ვიცნობდი. არაჩვეულებრივად კეთილი კაცი იყო. მის პიესებშიც („ჩვენებურები“, „ჟამთაბერის

ასული“) იგრძნობა ადამიანისადმი სიყვარული. მას საქართველო უყვარდა თავისი საუკეთესო მხარეებით, იგი არასოდეს არ გამოყოფდა ცუდს განსაქიქებლად. ყოველთვის ესწრაფოდა გამოეხატა ქართველი ხალხის ლამაზი არსი, მწერლისა და რეჟისორის პოზიცია ადეკვატური აღმოჩნდა. მათ აერთიანებდათ მაღალი ზენობრივი და მოქალაქეობრივი პრინციპები. მ.ჯაფარიძე და მ.ვაშაძე ერთნაირად ფიქრობდნენ, რომ ისტორიული თემა თეატრში გარკვეულად პირობითი ცნებაა, რადგან სცენაზე თანამედროვე მსახიობი აცოცხლებს ადამიანს. ადამიანი კი ყველა დროში თანამედროვეა. რეჟისორმა წარმოადგენა გაიაზრა როგორც თანამედროვე, რადგან მისი გმირის განცდები და ფიქრები უთუოდ ეხმიანებოდა სპექტაკლის შექმნის ხანას. რეჟისორული გადანწყვეტის მთელი სისტემა სწორედ ამ პრინციპზე იყო აგებული. წარმოდგენაში იგრძნობოდა ახალგაზრდა რეჟისორის გატაცება და შთაგონებული მუშაობა. გამოცდილ მსახიობს სურდა გაემართლებინა თავისი არჩევანი. მან კარგად იცოდა, რომ სამსახიობო ხელოვნებაში დიდი მიღწევები გარანტი არ იყო რეჟისურაში მიღწევებისა.

„ახალგაზრდა რეჟისორმა მ.ვაშაძემ, - წერდა გაზ. „ჭიათურის მაღაროელი“, - ძლიერი შემოქმედებითი პოტენციალი გამოავლინა“. მ. ვაშაძე წერდა: „*უამთაბერის ასული*“ ჩემს წინაშე აყენებდა ამოცანას, მხატვრულად გამომეხატა ფეოდალური იმერეთის თავადთა ტიპები, შემექმნა პატრიოტული სპექტაკლი, გამომეხატა უწმინდესი გრძნობა - სამშობლოს სიყვარული“.

მ. ვაშაძის სპექტაკლი იყო ზნეობრივი და პატრიოტული.

მ. ვაშაძის რეჟისორული ნიჭის შესახებ მსახიობი ასმათ დათებაშვილი წერდა: „*მე მხიბლავს იგი, როგორც რეჟისორი, მკაცრია, მაგრამ სამართლიანი, მომთხოვნი, ბევრს მუშაობს მსახიობთან, ცდილობს გამოამჟღავნოს მთელი შესაძლებლობა, მაგონდება ერთი შემთხვევა, თეატრი დგამდა „არსენას“, მე მოხუცი ქალის როლი მომცეს, გავქევავედი, ეს როლი ჩემთვის შეუფერებლად ვცანი, განანწყენებულს მიშა ვაშაძისადმი მრავალი სამდურავი წამომცდა. მას ყურადღება არ მიუქცევია. გა-*

1. გაზ. „ჭიათურის მაღაროელი“, 1944, 30.01.

ნაგრძობდა მუშაობას მშვიდად, აუღელვებლად, მოახლოვდა პრემიერის დღეც. სპექტაკლმა გაიმარჯვა. სპექტაკლის გამარჯვებაში მეც მქონდა წვლილი. როლი დავძლიე. მიშამ დამიძახა და სიცილით მითხრა: რასაც აქამდე ამბობდი ის შენ, რასაც ახლა იტყვი ის მე, რას იტყვი?

„უამთაბერის ასული“ მრავალმხრივ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო მ.ვაშაძის ცხოვრებაში. 1943 წელს ის მონაწილეობდა ახალგაზრდა რეჟისორთა საკავშირო დათვალიერებაში. „ამ დათვალიერებისათვის - წერდა მწერალი როდიონ ქორქია მან, დადგა მ.ჯაფარიძის „უამთაბერის ასული“, დადგა წარმატებით და 1944 წელს რეჟისორის კვალიფიკაცია მიენიჭა“.

1950 წელს მ.ვაშაძე წავიდა მაშინდელ ლენინგრადში ექვსთვიან კურსებზე. ეს აფართოებდა მისი რეჟისურის თვალსაწიერს.

მიხეილ ვაშაძემ საკმაოდ ბევრი სპექტაკლი დადგა. მათ შორის: ნ.შიუკაშვილის „სულელი“, ი.ვაკელის „რვალი“, გ.ბერძენიშვილის „ტირიფის ქვეშ“, მ.ჯაფარიძის „უამთაბერის ასული“, კ.სიმონოვის „ასეც იქნება“, კორნეიჩუკის „მახვილის ძალა“, არაქსმანის „ტყეები შრიალებს“, ვ.კანდელაკის „ერთხელ დახოცილები“, დიუმანუა და დენერის „ორი ობოლი“ და სხვა.

ს.ჭეიშვილი წერს: „აზრის სიცხადე და მკაფიობა, ლაკონიზმი, ნიუანსების სიფაქიზე, სცენურ ფორმათა სითამამესახიობის ყველა ეს ორგანული თვისებები ასევე ორგანული და მახლობელი აღმოჩნდა მ.ვაშაძის სარეჟისორო მოღვაწეობაშიც. ის გაბედულად მუშაობდა დრამატურგთან, მხატვართან, კომპოზიტორთან, ხშირად იმასაც აღწევდა, რომ სხვა თეატრებში კომპრომეტირებულ პიესებს განახლებულ სიცოცხლეს და წარმატებას მოაპოვებინებდა. აი, რას წერს გაზ. „კომუნისტის“ რეცენზენტთა ბრიგადა მ.ვაშაძის ერთ-ერთი დადგმის შესახებ (დადგმას არ ვასახელებ). დამდგმელის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მას იმთავითვე მიუჭეცევია ყურადღება პიესის ნაკლოვანებისათვის და გაბედულად დაუხვეწია პიესა ბევრი უზამსობისაგან. ეს ნათლად სჩანს, როცა მას სხვა თეატრების დადგმებს ვადარებთ, ამის შედეგად მიღებულია სპექტაკლი, რომელიც სე-

რიოზულად ჩააფიქრებს მაცურებელს შვილიანობის პრობლემაზე, ვიმეორებ, იმ ნაკლებად შთამბეჭდავი დრამატურგიული საშუალებებითაც, რომელსაც ნაკლები დამაჯერებლობის დაღი აზის“.

ს. ჭეიშვილი არ ასახელებს პიესის ავტორს, მაგრამ სჩანს, რომ საკითხი ეხებოდა ვ.კანდელაკის „ერთხელ დახოცილებს“. „შვილიანობის“ ანუ შვილად აყვანის პრობლემა სწორედ ამ პიესაში იდგა.

მწერალი გიორგი მდივანი გრიგოლ ბერძენიშვილის პიესის დადგმასთან დაკავშირებით წერდა: „ჭიათურის თეატრის კოლექტივის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან ყველა საშუალება გამოიყენა, რათა პიესა „ტირიფის ქვეშ“ მაღალ მხატვრულ დონეზე აეყვანა. ამ პიესის დადგმით მ. ვაშაძემ იდეურად ძლიერი და მხატვრულად სრულქმნილი სპექტაკლი მოგვცა“¹. გიორგი მდივანი მ. ვაშაძეს წერდა: „ადვოკატ პატლენის“ პრემიერის შემდეგ ვერ გნახეთ. ძალიან ნასიამოვნები და კარგი შთაბეჭდილებით დავბრუნდი სახლში. ძალიან ცოცხლად და შეუნელებელი ინტერესით მიდის სპექტაკლი. ერთი სიტყვით, მორიგი გამარჯვებაა, როგორც პირადად თქვენი, ისე მთელი კოლექტივისა. დანარჩენს რეცენზიაში ვიტყვი“.

დადგმული სპექტაკლების უმრავლესობაში მ. ვაშაძეც მონაწილეობდა როგორც მსახიობი. ეს უარესად შრომატევადი საქმე მან იტვირთა და წარმატებითაც გაიარა ურთულესი გზა. კორნეიჩუკის „ძახველის ქალაში“ იგი ვეტროველის როლს წარმატებით ასრულებდა, მაგრამ ამასთანავე რეჟისორმა შექმნა „საინტერესო მხატვრული სპექტაკლი“ - წერდნენ პრესაში.

მ. ვაშაძის სპექტაკლების თემატური და ჟანრული მრავალფეროვნება რეჟისორის ფართო მხატვრულ ინტერესებზე მეტყველებდა. მას არ შეეძლო არ ეზრუნა თანამედროვეობის ამსახველ პიესებზე. თეატრი თავისი სპეციფიკით მუდამ სადღეისო, თანამედროვე ხელოვნებაა. ვინ, თუ არა მიხეილ ვაშაძემ, სხვებზე უკეთ იცოდა, თუ როგორი იყო კომუნისტური სისტემა. მაგრამ მან ისიც კარგად იცოდა, რომ თეატრი უპირველეს-

1. გაზ. ჭიათურის მაღაროელი“ 1945, 13.V11.

სად თავის ხალხს ემსახურებოდა. პარტიერის მაყურებელი ისევე დალდასმული იყო თავისი დროით, როგორც ბატონი მიხეილი.

მაყურებლის დიდმა სიყვარულმა ბევრი რამ შეაძლებინა. მაყურებელმა სიყვარულითვე უპასუხა, რომელიც მას არასოდეს არ მოკლებია. მიხეილ ვაშაძე ერთ-ერთ წერილში აღნიშნავდა: „მე, როგორც რეჟისორი და მსახიობი დიდი სიხარულით შევხვდი ჩვენი თეატრის ახალი სეზონის გახსნას“ (ლაპარაკია 1945 წელზე). ეს სეზონი გ.ქელბაქიანის „შესაფერი ჯილდოთი“ გახსენით. ბევრი ვიმუშავე ამ პიესის დადგმისა და ხარისხის ამაღლებისათვის“, სპექტაკლში მონაწილეობდნენ მსახიობები გ.ტყაბლაძე, ს.ცომაია, ვ.სვანაძე, ბ.დურმიშიძე და სხვები.

მ.ვაშაძე რამდენჯერმე იყო თეატრის დირექტორი. მაშინ ურთულესი მოვალეობა იყო თეატრის დირექტორობა, საერთოდაც „მსახიობთა უფროსობა“ ათასგვარი წინააღმდეგობებით არის სავსე. მით უფრო რთულია, როცა მსახიობი ხდება ხელმძღვანელი. მიუხედავად იმისა, რომ მიხეილ ვაშაძე ლიდერი მსახიობი იყო, მაინც არ შემცირებულა წინააღმდეგობანი. მსახიობ დირექტორის ფენომენთან დაკავშირებით მაგონდება ერთი საინტერესო შემთხვევა. როგორც ცნობილია, მარჯანიშვილის თეატრში ბევრი უნიჭიერესი მსახიობი მუშაობდა. ყოველი მათგანი ფიქრობდა, რომ შეეძლო დირექტორი ან სამხატვრო ხელმძღვანელი გამხდარიყო. ასეთი შემთხვევა ბევრი იყო. ხელმძღვანელობის კომპლექსი არ ასვენებდა ვასო გოძიაშვილსაც. 1967 წელს, როდესაც მარჯანიშვილის თეატრში კონფლიქტი მოხდა და ახალგაზრდობა გ.ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით გამოეყო თეატრს, ორდღიანი კრება გაიმართა კულტურის მინისტრთან ოთარ თაქთაქიშვილთან. მაშინ მე კულტურის სამინისტროში ვმუშაობდი და ვესწრებოდი კრებებს. ერთ დღეს, სხდომის შემდეგ მოვიდა ჩემთან ვასო გოძიაშვილი და მთხოვა თეატრის ხელმძღვანელად დამენიშნა. ჩვენს შორის ასეთი დიალოგი გაიმართა:

- ბატონო ვასო! რად გინდათ ხელმძღვანელობა, თქვენ დიდი მსახიობი ხართ, ხელს შეგიშლით მუშაობაში. - არა, კაცო, რას ამბობ, რატ შემიშლის? - ამხელა თეატრს მოვლა არ უნდა?,... -

სხვები რას იტყვიან? - ვინ სხვები, სხვებს რას უყურებთ?, - ვერიკო, აკაკი...

სიტყვა არ დამამთავრებინა და გაბრაზებით მითხრა:

- რამდენჯერ უნდა იყოს ვერიკო? ხომ იყვნენ, უშანგი, ლამაზიძე? მე რა - აღარ მეკუთვნის?!

- ბატონო ვასო, მაინც ასე ძალიან რად გინდათ, რას მოგცემთ?

- მე ვიცი რასაც ვიზამ!...

- რას? - თეატრში სტალინისებურ დისციპლინას დავამყარებ, ყველანი აი, ასე მეყოლებიან ხელში... - ხელი მომუჭა და მუშტი მაჩვენა, - მე მაგენს ვუჩვენებ ვინა ვარ!...

გაოცებით შევხედე.

- ბატონო ვასო, დიქტატურა გინდათ?...

- მაშ, როგორ?, თეატრში რომ შევალ, კედლებმაც უნდა იგრძნონ! ...

ვუყურებდი და ვფიქრობდი, რა ღრმად არის მსახიობში ჩამარხული თეატრში ლიდერობის გენეტიკური კოდი. მსახიობებს არ ჰყოფნით თავისი პროფესიული წარმატებები, მხოლოდ ერთეულები სძლევენ „ადმინისტრაციული კარიერიზმის“ სინდრომს. ამ ერთეულებს შორის იყო მიხეილ ვაშაძე. იგი დირექტორად დაინიშნა 1948 წელს. მოვუსმინოთ რას წერს მიხეილ ვაშაძე: „1949 წლის სეზონი თეატრის ახალ შენობაში გაიხსნა. შევიტყვე, რომ პ.ფრანგიშვილი გორის თეატრის ხელმძღვანელობიდან გაათავისუფლეს. უხერხულად ვგრძნობდი თავს იმის გამო, რომ მე ჭიათურის თეატრის დირექტორი ვიყავი, ჩემი მასწავლებელი კი, - უმუშევარი, თბილისს გავემგზავრე, ვინახულე ისიდორე დოლიძე¹, განვუცხადე, რომ ჭიათურაში ჩემს ნაცვლად პავლე ფრანგიშვილი გავეგზავნათ. ბატონი ისიდორე გაკვირვებული მომჩერებოდა, მითხრა, მაგისტანა თანამდებობისათვის თავს იკლავენო. პავლე კანდელაკს გაუხარდა, რომ ფრანგიშვილი მის მიერ შექმნილ თეატრს ჩაუდგებოდა სათავეში. ეს ამბავი ფრანგიშვილს შევეუთვალეთ. იგი სულ მალე, 1949 წლის მარტში თავის საყვარელ მხარეს დაუბრუნდა. ხალხი დიდი სიხარუ-

1. ი. დოლიძე ცენტრალური კომიტეტის მდივანი იყო.

ლით შეხვდა და მეც კმაყოფილი დავრჩი, ფრანგიშვილი ნამდვილად გახლდათ პატივისცემის ღირსი“.

აი, რა არის ზნეობრივი სიმაღლე!

რაკი ეს გავიხსენე, ერთი დრამატული ფაქტიც უნდა აღინიშნოს მარჯანიშვილის თეატრის ისტორიიდან, სწორედ მიხეილ ვაშაძის ზნეობრივ სიმაღლესთან კონტექსტში.

გამოჩენილ მხატვარს პეტრე ოცხელს მიხეილ ვაშაძისათვის საოცარი ამბავი უამბნია. მ.ვაშაძე წერს: „მარჯანიშვილს სიცოცხლის ბოლო პერიოდში მოსკოვის თეატრებში ინვევდნენ ხოლმე, თან პეტრეც მიჰყავდა. ერთ-ერთი მგზავრობისას, - გვიამბობს პეტრე ოცხელი - კოტემ მითხრა, შენ ძირს დანექი, მე მაღლა ავალო (პეტრეს ხერხემლის მალეობის სისუსტე ჰქონდა), ასეც მოვიქცეცით, ღრმა ძილში ვიყავი, როცა ბრავუნის ხმა შემომესმა, გავიხედე და ჩემს წინ გრძელ სალამურ პერანგში, მშფოთვარე სახით დგას ბატონი კოტე, მეუბნება, ჩემი მსახიობები ძილს მიფრთხოვენო, არ მასვენებენო. მოუსვენრობაში, შფოთში დაასრულა დიდი შემოქმედება არც ისე ხნიერმა დიდმა კოტე მარჯანიშვილმა“.

სულის შემძვრელი ფაქტია. მიხეილ ვაშაძე შემთხვევით არ იგონებს მას. ვაშაძის ზნეობრივი პრინციპებისათვის გაუგებარი იყო დიდ მსახიობთა დამოკიდებულება მარჯანიშვილისადმი.

კოტე მარჯანიშვილს ორჯერ უღალატეს მონაფეებმა. ამიტომ იყო, რომ ღამე მშვიდად ვერ იძინებდა. რა სასიხარულოა, რომ მიხეილ ვაშაძის ბიოგრაფია თავისუფალია ამგვარი ფაქტებისაგან, თუმცა თეატრშიც ატკინეს გული...

მიხეილ ვაშაძის რეჟისურა ხელს არ უშლიდა თეატრის მთავრ რეჟისორებს. მას თავისი გამორჩეული ადგილი ჰქონდა, მაგრამ სრულიადაც არ სარგებლობდა თავისი მდგომარეობით. ლიდერ მსახიობს არ შეეძლო არ სცოდნოდა, რომ მისი მდგომარეობა თეატრში ბენჯის ხიდზე სიარულს ნიშნავდა, მაგრამ მაღალი ზნეობრივი და მოქალაქეობრივი პრინციპულობა საშუალებას აძლევდა შეუცდომლად ეარა ბენჯის ხიდზე. მის სპექტაკლებში დაკავებული იყო დასის დიდი ნაწილი, ხშირად როლებს ანანილებდა მონაცვლეობის პრინციპით. ეს ჭკვიანური გადანყვე-

ტა იყო როგორც სტრატეგიული, ასევე ტაქტიკური თვალსაზრისით. ამიტომ იგი თეატრში ქმნიდა ერთგვარ განონასწორებულ მდგომარეობას. მ.ვაშაძის სპექტაკლებში მონაწილეობდნენ: გ.ტყაბლაძე, მ.კუსიანი, გ.ნუცუბიძე, ა.ბაქრაძე, ნ.ჩაჩხიანი, რ.აბზიანიძე, გ.მოდებაძე, ვ.სავანელი, ლ.ლოლუა, ა.შონია, თ.ერისთავი, ა.მოსაშვილი, ნ.ქამუშაძე, ბ.დურმიშიძე, ან.ბარათაშვილი, თ.აბაშიძე, ნ.ქუთათელი, პ.ლოლაძე და სხვები. თითქმის მთელი დასი.

ზემოთ ვწერდი, რომ მიხეილ ვაშაძე ბენჯის ხიდზე გადიოდა - მეთქი. ისიც აღვნიშნე, თუ რა ძლიერია საქართველოში უმადურობის სინდრომი: „მებრძოდნენ განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც დირექტორად ვმუშაობდი. მებრძოდნენ როგორ უპარტიოს, თეატრის დირექტორად რატომ უნდა იყოს უპარტიო, - გაიძახოდნენ. ერთხელ ქალაქკომის მდივანმა ბატონმა პატარიძემ მითხრა: მიშა, რომ იცოდე, შენზე რას მელაპარაკებია, თეატრს თავს დაანებებო. ასეთი დაუმსახურებელი წყენა ბევრი მახსოვს“.

თავად კი ყველას უფრთხილდებოდა. მისი სპექტაკლების მონაწილენი ტყუილად არ დავასახელე. მიხეილი ყველას უფრთხილდებოდა, ყველა მსახიობზე ზრუნავდა. მ.ვაშაძემ ი.ვაკელის სქემატური, უკონფლიქტო პიესა „რვალი“ დაიდგა. პიესა „უკონფლიქტობის თეორიის“ ბატონობის პერიოდში დაიდგა. მაშინ საბჭოთა სისტემაში გაჩნდა თეორია, თითქოს ცხოვრებაში კონფლიქტები აღარ იყო. ადამიანები იყოფოდნენ კარგებად და უკეთესებად. პიესის ბუნება კი კონფლიქტია. პოლიტიკური კლიმატი ისეთი იყო, რომ მთელს საბჭოთა იმპერიაში, სადაც მაშინ 600-დე თეატრი იყო, გზა გაეხსნათ უკონფლიქტო და სქემატურ პიესებს. საქართველოშიც დაიდგა ასეთი პიესები: მათ შორის პ.კაკაბაძის „ბედნიერი სამჭედლო“ და ი.ვაკელის „რვალი“. თეატრებიც იძულებულნი იყვნენ აშკარა კონიუნქტურაზე წასულიყვნენ. ასე მოხდა ჭიათურაშიც, მაგრამ მ.ვაშაძემ, როგორც მსახიობმა, თავადაც გაიზიარა სქემატიზმის ხვედრი, სპექტაკლში შეასრულა ერთ-ერთი მთავარი გმირის კარპეზის როლი. მან, როგორც გამოცდილმა მსახიობმა, კარგად იცოდა, რომ კარპეზის სახე არ იყო მომგებიანი, ვერ მიცემდა მის ნიჭს გასაქანს,

მაგრამ განა უფრო ზნეობრივი არ არის, როცა სხვებთან ერთად შენც იღებ მსხვერპლს?

მიხეილ ვაშაძე არ მოერიდა ასეთ მსხვერპლს! ...

კომპრომისი ყველა საბჭოთა ხელოვანის ბედი იყო. მე არ მეგულება არც ერთი პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი, მხატვარი თუ რეჟისორი, რომ გარკვეული კომპრომისი არ დაეშვა. ტოტალიტარული სისტემა თავის ორბიტაში ითრევდა ყველას. თვით გენიალური გალაკტიონ ტაბიძეც კი როგორი სიამაყით ატარებდა მკერდზე ლენინის ორდენს! ...

ლადო ასათიანმა, ამ დიდმა პატრიოტმა, რომლის ოჯახი რეპრესირებული იყო და თავადაც იდევნებოდა, დაწერა ლექსი „ლენინის ტომი“.

რა საოცარი პარადოქსია!...

მაგრამ ლადო ასათიანი დიდი იყო არა ამ ლექსით, არამედ თავისი პატრიოტული შემოქმედებით, თავისი ბრწყინვალე ლექსებით. ხელოვანი ფასდება არა იმით, რაც არ გამოუვიდა, - არამედ საუკეთესოთი. არასოდეს არავის არ გახსენებია ლადო ასათიანის ლექსი, არც კონსტანტინე გამსახურდიას „ბელადი“, არც პაპიროსის კოლოფზე დახატული ლადო გუდიაშვილის სურათი, ასეც უნდა იყოს.

მიხეილ ვაშაძემ წარმატებით დადგა ნ. შიუკაშვილის „სულელი“, თავად კი პატარა ეპიზოდურ როლს ასრულებდა. პრესაში წერდნენ: „კარგი იყო ეპიზოდურ როლში ნიჭიერი მსახიობი მ. ვაშაძე“. მთავარი მაინც სპექტაკლის რეჟისორული გადანწყვეტა გახლდათ. რეჟისორმა წარმოდგენა მოიაზრა, როგორც ერთი მთლიანი მხატვრული მოვლენა. ეს პროფესიული რეჟისურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. ანსამბლური წარმოდგენის შექმნას ჭიათურის თეატრში დიდი ტრადიცია ჰქონდა. აქ უთუოდ უნდა გავიხსენოთ ალ. წუნუნავას, ვ. შალიკაშვილისა და კ. ანდრონიკაშვილის დიდი დამსახურება. ალ. წუნუნავას თეატრალურ რეფორმაში ანსამბლის საკითხი თითქმის უმთავრესი პრობლემა იყო.

რეცენზენტები ხშირად წერდნენ მ. ვაშაძის რეჟისურის შესახებ. მაღალი შეფასება მისცეს გრ. ბრძენიშვილის პიესის „ტირი-

ფის ქვეშ“ დადგმას. ჭიათურის გაზეთი წერდა: „*ჭიათურის თეატრის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან ყველა საშუალება იხმარა, რათა პიესა „ტირიფის ქვეშ“ მაღალ მხატვრულ დონეზე აეყვანა. ამ პიესის დამდგმელმა მ. ვაშაძემ იდეურად ძლიერი და მხატვრულად სრულქმნილი სპექტაკლი მოგვცა*“. ამას წერდა დრამატურგი გიორგი მდივანი. სიტყვა „იდეურად ძლიერი“ რეცენზიისათვის აუცილებლად თანმდევი ფრაზა იყო. იგი ზუსტად მიგვანიშნებდა იდეოლოგიურ სტერეოტიპებზე.

მიხეილ ვაშაძის სპექტაკლებს ფართოდ ეხმაურებოდა საზოგადოება. მის წარმოდგენებში მთელი დასის სახე იკვეთებოდა. ჟანრულად მრავალფეროვან პიესებში რეჟისორი პოულობდა მათ ინდივიდუალურ თავისებურებებს. ჟანრის გრძნობა საშუალებას აძლევდა ზუსტად გაენაწილებინა როლები. თითოეულ მსახიობს თავისი მკვეთრად განსაზღვრული ფუნქცია ჰქონდა. შემთხვევითი არ არის, რომ ჭიათურის თეატრის მსახიობი ნ. ქამუშაძე (მ. ვაშაძე უკვე თეატრში აღარ იყო) წერს: „*მიხეილ ვაშაძე ჩვენს თეატრში ერთნაირი ძალით ასრულებდა დრამატულ და კომიკურ როლებს. მიხეილ ვაშაძე მარტო მსახიობი არაა, იგი შესანიშნავი, საკუთარი ხელწერის რეჟისორიცაა, მის მიერ დადგმული სპექტაკლებიდან შემიძლია დავასახელო „ადვოკატი პატლენი“, გ. ქელბაქიანის „შესაფერი ჯილდო“, „დაგვიანებული სინანული“, „გამოცდილება“, „დაგვიანებული სიყვარული“, ა. კორნეიჩუკის „ძახელის ჭალა“, ი. ვაკელის „რვალი“, კ. სიმონოვის“ ასე იქნება“, ლენერისა და კორონის „ორი ობოლი“, აკ. წერეთლის „ბაში აჩუკი“, ე. ნინოშვილის „ქრისტიანე“ და სხვა. მაყურებლის აღფრთოვანებასა და პრესის მაღალ შეფასებას იმსახურებდა*“.

მართლაც მრავალმხრივ საინტერესო იყო დასახელებული სპექტაკლების რეჟისორული გადანწყვეტა. ფრანგული კომედიის „ადვოკატი პატლენის“ დადგმის გამო წერდნენ: „*ჭიათურის თეატრმა მორიგ პრემიერად მოამზადა და დადგა „ადვოკატი პატლენი“, პიესა დადგა ახალგაზრდა ნიჭიერმა რეჟისორმა მ. ვაშაძემ. პიესის შინაარსის მიხედვით კარგად არის შერჩეული კადრები: როგორც დადგმა გვიჩვენებს, თავიანთი როლებ-*

1. „ჭიათურის მალაროელი“, 1985, №203.

ის შესწავლას გულისყურით მოჰკიდებთან გამოცდილი მსახიობები“. ამ პრიმიტიულ რეცენზიაში მაინც ჩანს, რომ რეჟისორს კარგად შეურჩევია მსახიობთა ანსამბლი“. მეორე რეცენზიაში „ძახელის ქალის“ შესახებ ვკითხულობთ: „სპექტაკლის დამდგმელს, რესპუბლიკის დამსახურებულ არტისტს მ.ვაშაძეს სწორად აქვს გაგებული და გადაწყვეტილი პიესის მთავარი აზრი: მონინავე კოლმეურნეები შეურიგებლად ებრძვიან საკოლმეურნეო სოფლის ზოგიერთ ადამიანთა შეგნებაში ჯერ კიდევ არსებულ დახავსებულ ტრადიციებს და განწყობილებებს, რაც ბადებს ჩამორჩენილობას, ხელს უშლის წინსვლას. სწორად, დაბაჯერებლად არის გახსნილი სპექტაკლში პიესის ცენტრალური კონფლიქტი“. საინტერესოდ არის მინიშნებული პიესის რეჟისორული ინტერპრირების შესახებ. ამგვარი აქცენტები კეთდება სხვა დადგმებზეც.

1947 წელს მ.ვაშაძემ დადგა ე. ნინოშვილის „ქრისტიანე“. სპექტაკლის რეცენზენტის ქ.გურულის აზრით, ქრისტიანეს ზნეობრივი კრიზისი რევოლუციამდელი ქალაქის სოფელზე ზემოქმედების შედეგია. ქრისტიანეს ბედის ასეთი კვალიფიკაცია ცოტა გულუბრყვილოა, მაგრამ ჩვენთვის საინტერესოა წარმოდგენის რეჟისორული გადაწყვეტის საკითხები. ავტორის აზრით, „ქრისტიანეს“ დადგმა მყურებელთა ინტერესი გამოიწვია. ეს იმის გამოა, რომ რეჟისორმა მ. ვაშაძემ დადგმა გაამდიდრა ძველი ცხოვრების დამახასიათებელი ნიუანსებით, რითაც მკვეთრად გაუსვა ხაზი როგორც გარდასული ცხოვრების უარყოფით მხარეებს, ისე ქრისტიანეს მდგომარეობას. ამ თვალსაზრისით „ქრისტიანეს“ დადგმა ჭიათურის თეატრის კოლექტივის გამარჯვებაა“.¹

ვ.კანდელაკის პიესის „ერთხელ დახოცილების“ შესახებ აღვნიშნეთ, თუ რა პრობლემას ეხებოდა პიესა. პირველად იგი რუსთაველის თეატრში დაიდგა. ჭიათურის თეატრმა დიდი ხალხით მოჰკიდა ხელი კანდელაკის პიესას.

სპექტაკლს უფრო დიდი წარმატება ხვდა, ვიდრე რუსთაველის თეატრის დადგმას „სპექტაკლი, რომლის დადგმა ეკუთვნ

1. „ჭიათურის მაღაროელი“, 1947, №31.

ნის მიხედვით ვაშაძეს, მხატვრული გაფორმება მ. აბუანდაძეს, ტექნიკურად კარგად არის გადანეწყებილი. სასიხარულოა, რომ დამდგმელ კოლექტივს მიუგნია ნათელი გამომსახველობითი საშუალებებისათვის“...

პრემიერის შემდგომი განწყობილებების შესახებ დრამატურგი ვ. კანდელაკი ვაშაძეს წერდა:

„ჩემო ძვირფასო მიშა!

დიდად კმაყოფილი ვარ. ჭიათურის „ერთხელ დახოცილები“ ბრწყინვალეა. ახალია, განუმეორებელია, ისეთია, როგორც მანდ ვამბობდი. I და II მოქმედებები ცხოვრებაა, სიცოცხლეა. დავრწმუნდი, ეს ნაწილიც კარგია ჩემს ნამუშევარში (ანუ თქვენმა სპექტაკლმა დამარწმუნა).

გუშინდელ „კომუნისტ ში“ რეცენზიაა რუსთაველის თეატრის „ერთხელ დახოცილების“ გამო. გაუგონარი უსინდისობაა, მით უფრო უსინდისობაა, რომ ყოველივეს ქართულ ენაზე მოლაპარაკე გაზეთში აქვს ადგილი. ადამიანებს თავისთავი შესძულებიათ. ერთი სიტყვაც კი არ არის იმის შესახებ, რომ პიესა ერის გამრავლების პრობლემას ეხება, ერის გამრავლება რომ ჩვენი საბჭოთა ცხოვრების კატეგორიული იმპერატივია, ამას ერთი სიტყვითაც კი არ ახსენებენ. შანტაჟი ამაზე მეტი რა იქნება. თითქოს პიესა „აგურის ჩახვავებაზე“ და ამიტომაც საინტერესო. არც იმის ფიქრია სწორი, თითქოს ერის გამრავლებაზე სიტყვა შიშს იწვევდეს, პირიქით, ვილაც თავზეხელალებული ამით ვილაცას გვაიძულებს თითქოს ანაზრნართმეულს კარიერის საშუალებად მიუჩნევია.

ბოროტებაა, ვისაც ჰგონია, თითქოს პატარა ერებს, ამ შემთხვევაში ჩვენს ერს ვინმე ებრძოდეს, ამის ჩამდენი დროის და სისტემის მტერია. ერთი სიტყვით, ბალანსი ჯერ არ შემდგარა, ამით მოვრჩეთ. მომიკითხე დიდი სიყვარულით გრიშა მიშა, კაკო, ანტონი, ბიძინა, ბიჭიკო, ერთი სიტყვით, ყველა ბანკეტისტი და ბანკეტზე არ მყოფი. მადლობა ჩემგან გივი მოდებამდეს და კაკო ბაქრაძეს, ელმავალზე რომ გამაცილეს, სასტუმროშიც ზარი ჩამოკრეს. პერსონალური მოკითხვა თამაზს (ვაშაძეს).

მეტი სიჩქარის გამო სასტუმროს ლუქსში დამრჩა პირსახოცი და საპნის ჩასადები. სასაპნე უბრალოა, ოქროსფერ ჟესტშია, მაგრამ კაი ადამიანის ხელით მივიღე და ამიტომ ნუ დაკარგავ, ჩემგან სამახსოვროდ სახლში წაიღე. კიდევ დიდი მადლობა. გისურვებ წარმატებებს.

თქვენი მარად პატივისმცემელი
ვალერიან კანდელაკი

1949 წელს დაიდგა გ. გოგიჩაიშვილის „ჩვენი დროის ახალგაზრდობა“. რეჟისორმა სტიმული მისცა ახალგაზრდა დრამატურგს. „მ.ვაშაძეს მცირე დროის განმავლობაში მხატვრული გემოვნებით შეუქმნია ორგანიზებული სპექტაკლი“, - იუწყებოდა პრესა... ამ ორიოდ სტრიქონიდან ბევრს ვერაფერს შევიტყობთ წარმოდგენის რეჟისორულ გადაწყვეტაზე, მაგრამ თვით ის ფაქტი, რომ მ.ვაშაძემ პიესა ზესტაფონის თეატრში დადგა და ერთ-ერთი მთავარი როლიც (ლუარსაბი) შეასრულა, უთუოდ მისასალმებელი იყო.

თეატრმცოდნე კ. განერელიამ პროფესიულ ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ (1958. №8) გამოაქვეყნა წერილი „ჭიათურის თეატრის სპექტაკლები“, რომელიც ეძღვნება ლ. მილორავას „მოხუცის გულისა“ და ჰიუგოს „ანჟელიკას“ დადგმას. რეცენზენტი ეხება მსახიობის რეჟისურის საკითხს და აღნიშნავს: „პიესის დადგმა განახორციელა ნიჭიერმა მსახიობმა მ. ვაშაძემ. ის გარემოება, რომ ეს ცნობილი მსახიობი ამავე დროს სპექტაკლში მთავარ როლს ასრულებს“, ენერგიის გარკვეულ განაწილებას მოითხოვს. „სპექტაკლს აქვს რეჟისორულად საინტერესო იდეები, მრავალი მიზანსცენა ფეთქავს შინაგანი სიმართლით, კარგად არის მოძებნილი მოქმედ პირთა ურთიერთკავშირი“.

მიხეილ ვაშაძის რეჟისურა მსახიობთა რეჟისურის არეალში მოიაზრება. წლების მანძილზე ნაყოფიერი მოღვაწეობით მისმა სპექტაკლებმა ღირსეული ადგილი დაიმკვიდრეს ჭიათურის თეატრის ისტორიაში.

კინოფილმიდან „მამლუკები“ ცაგუია აბედია

კადრი ფილმიდან „მამლუკი“

ფილმში „სამგორის ველი“

მ. ვაშაძე ფილმში „ჩაძირული ქალაქი“

„მარადისობის კანონი“ – მ. ვაშაძე

მ. ვაშაძე და ო.კობერიძე „ჩაძირული ქალაქის მაძიებელნი“

ხალამპრე - ფილმში „წუთისოფელი“

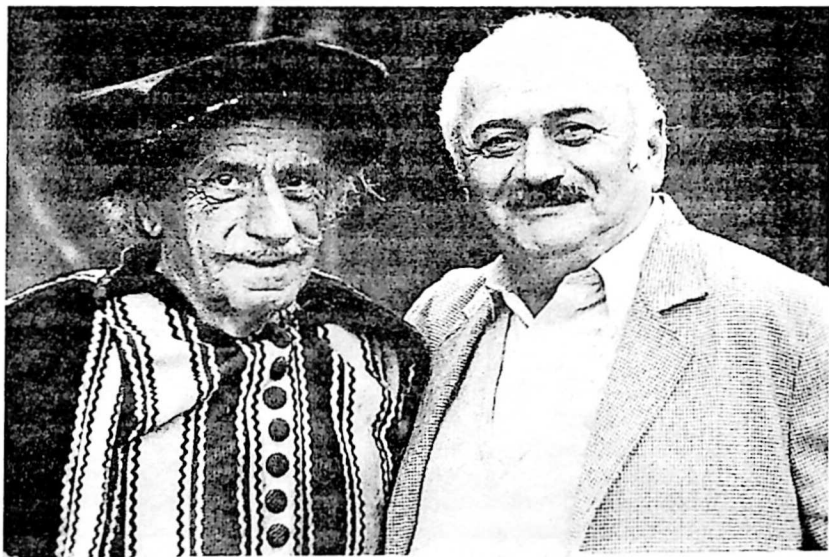
ფილმ „დონ-კიხოტი“-ს გადაღებებზე (მ. ვაშაძე, რ. ჩხიკვაძე და სხვები)

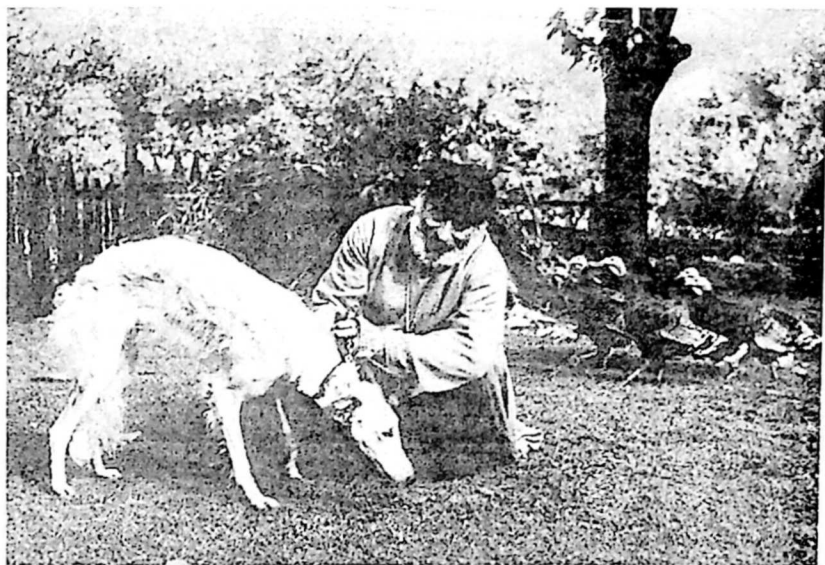
მ. ვაშაძე და ე. შენგელაია. 1991 მარტი
გადაღების დროს „ასკილის წითელი ყვავილი“

1988 წლის ივლისი. „ჭა“. რეჟისორი პავლე ჩარკვიანი
კბილის ექიმი – მ. ვაშაძე

მ. ვაშაძე და რ. ჩხეიძე

კადრი ფილმიდან „ეპისკოპოსი ნადირობაზე“

ქ. ბათუმი. კადრი ფილმიდან „ყოჩაღად, პაპებო“

„ასკილის წითელი ყვავილი“. 1991 წ. მიხეილ ვაშაძე.

ბატონ მიხეილს – ხელბარაქიან მენისე, ^{სა!}
დევი აბაშიძე. 1978 „ყვარყვარე“

მიხეილ ვაშაძე შვილიშვილ ზვიადთან
და რძალ ნაილისთან ერთად.

ქართული კინოს სამსახიობო ხელოვნების დონე თეატრის მსახიობებმა განსაზღვრეს. მართლაც, ფასდაუდებელია ქართული თეატრის როლი კინოს განვითარებაში. ალბათ შემთხვევითი არც ის არის, რომ ქართულ მხატვრულ კინოს საფუძველი ჩაუყარა თეატრის რეჟისორმა ალ. ნუნუნიძემ. აღარას ვამბობ კოტე მარჯანიშვილის დიდ დამსახურებაზე!...

ქართული კინოს სამსახიობო ხელოვნების განვითარებაში თავისი ღირსეული წვლილი შეიტანა მიხეილ ვაშაძემ.

ცნობილი ფაქტია ისიც, რომ თეატრის ყველა მსახიობი „ვერ მოერგო“ კინოს სპეციფიკას. მათი თეატრალური მანერა გარკვეულად ხელს უშლიდა კინემატიგრაფიულ აზროვნებას.

მიხეილ ვაშაძე ბედნიერი გამონაკლისი იყო. მან ისევე ზუსტად იპოვა თავისი ადგილი კინოში, როგორც თეატრში. თითქოს იგი ძველ აღმოსავლურ სიბრძნეს მისდევდა: „შენს თავს შორიდან სხვისი თვალით შეხედე, გაუღიმე და უკეთესი გახდები“. იუმორის გრძნობა მის სულიერ სიმაღლეზე მეტყველებდა.

მიხეილ ვაშაძე კინოში იმ დროს მოღვაწეობდა, როცა ქართული ფილმის წინაშე მრავალპლანიანი პრობლემები იდგა. მის არეალში მოიაზრებოდა სხვადასხვა ჟანრული ძიებები, *„ყოფითი, ლირიკული, სოციალური, ისტორიული, მიუზიკლი, კომედიის ნაირსახეობები, რომანტიკული მიმართულებების ფილმები, ესსეები და სხვა. ქართული კინოს მოღვაწეობის მთავარ, მაგისტრალურ ხაზად ჩვენ სინამდვილის ამსახველი პუბლიცისტური, პოლიტიკური, სოციალური დრამისაკენ სწრაფვა მიგვაჩნია“*.¹

კინოს ამ მრავალფეროვან ძიებებში ყოველთვის განსაკუთრებული იყო მსახიობის ადგილი. კინოს არ შეუწელებია მსახიობის ხელოვნებისადმი ყურადღება. ამდენად, ბუნებრივია, რომ იგი შეეხო მიხეილ ვაშაძის ხელოვნებასაც.

პლასტიკა, იუმორი, მკაცრი რეალისტური აზროვნება, ყოფითი დეტალების ზუსტად დანახვა და გადმოცემის უნარი, სახვი-

1. ალ. გველესიანი. აზრებისა და გრძნობების კინოსამყარო. საბჭოთა კინო, 1980, 112.

თობა, ფსიქოლოგიური დამაჯერებლობა, ყველაფერი ეს უხვად ჰქონდა მიმადლებული მიხეილ ვაშაძეს. ამიტომ საკმაოდ ინტენსიურად მუშაობდა კინოში.

კინოში პირველად 1948 წელს გამოჩნდა. როდესაც გიორგი მამალაძის როლი შეასრულა („სამგორი“), მას შემდეგ არ მოშორებია კინოს. უფრო მეტიც, სწორედ კინო იყო მისი იმედი, როცა თეატრიდან წავიდა, კინოში ითქვამდა სულს, იკლავდა შემოქმედებით ჟინს და იქარვებდა დარდს. ასე რომ, კინოთი ცხოვრობდა. ამისათვის მაღლობა ეთქმის ქართულ კინოს საერთოდ და მის მესვეურებს. განსაკუთრებული პატივისცემის ღირსია რ.ჩხეიძე, რომელმაც არამცთუ „დონ-კიხოტის“ გადაღებაში მონაწილეობისათვის მიიწვია, არამედ საზღვარგარეთაც წაიყვანა: „მე ჰქონდა ბედნიერება, ესპანეთში ვყოფილიყავი ბატონ რეზო ჩხეიძესთან ერთად „დონ-კიხოტის“ გადაღებაზე. ჩემი კადრები გადავიღეთ პატარა ქალაქ ალმაგროს თეატრში, რომელიც XV საუკუნეში აშენებულა და დღესაც მოქმედია. ამ შენობას ესპანელები უფრო ხილდებიან, როგორც ძვირფას რელიქვიას“.

რ.ჩხეიძეს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა მიხეილ ვაშაძესთან, რაც უპირველესად ერთმანეთის ნიჭისა და ღირსების პატივისცემაზე იყო დაფუძნებული. მ.ვაშაძე მოგონებებში იხსენებს ერთ-ერთ შეხვედრას პარიზში: „დეკემბრის თვეში პარიზში რეზო ჩხეიძე ჩამოვიდა, მაშინ „დონ-კიხოტის“ გადაღება მიმდინარეობდა. საფრანგეთსაც უნდა მიეღო ერთობლივ გადაღებაში მონაწილეობა. მასთან ერთად იყვნენ რეზო თაბუკაშვილი, შოთა ლაფერაძე და ქართველი თარჯიმანი მოსკოვიდან. რეზომ დამირეკა, მომიკითხა, ჩემმა ძმამ ლევილში მოიწვია. ეს იყო 1983 წლის 11 დეკემბერს“.

მიხეილ ვაშაძის კინო სახეები ჟანრულად მკაფიოდ განსხვავებულია, მაგრამ მათ აერთიანებთ მსახიობის სტილისტური თავისებურებანი და მოქალაქეობრივი პოზიცია. ყოველ როლში ჩანს მსახიობის მაღალი პროფესიონალიზმი და მხატვრული ხედვა. არც ერთ როლში, თუნდაც ეპიზოდურშიც კი, არ იგრძნობა ოდნავი მოდუნება. იგი ყოველთვის შემართულია და აქტი-

ური. მისი ყოველი როლი არის მხატვრულად გააზრებული და მთლიანი. როდესაც იგი ქმნის ტაგუიას სახეს („მამლუქი“. რეჟ. დ. რონდელი), ჩვენ ვგრძნობთ შინაგან ტრაგიზმს ხვიჩას ბედის გამო. ქართველ მამლუქთა დიდ ტრაგიკულ ისტორიაზე შექმნილი ემოციური ფილმი სავსეა სევდით, ისტორიული უსამართლობის გრძნობით და ქართული გენის ტრაგიკული ხვედრით. დ.რონდელმა ეს შესძლო.

როდესაც დ.რონდელზე ვლაპარაკობთ, მაგონდება ერთ-ერთი ჩემთვის დამაფიქრებელი შემთხვევა. დ.რონდელის ფილმზე „ენგურის ნაპირებზე“ დაწერე მკაცრი კრიტიკული სტატია მყვირალა სათაურით „ეგზოტიკის საფარქვეშ“, რომელიც დაიბეჭდა რესპუბლიკის ცენტრალურ პრესაში. მაშინ რონდელს პირადად არ ვიცნობდი.

წერილი ბევრს მოეწონა. მაშინ კარგად არ მესმოდა, რომ ხალხს სხვისი გინება უხარია.

გავიდა დრო. ქობულეთში ვისვენებდი. ერთ-ერთ საღამოს დამსვენებელთა ჯგუფმა სანაპიროზე გავისეირნეთ. ჩვენს შორის იყო დავით რონდელიც. ჭაღარა, ინტელიგენტური შესახედაობის კაცი. მე სულ დაძაბული ვიყავი, რადგან ასე პირისპირ არასოდეს შევხვედროდი იმ წერილის შემდეგ. ისე უცნაურად მოხდა, რომ გზადაგზა დამსვენებლები შემოგვეფანტა. დავრჩით მე და რონდელი.

- ჩამოვსხდეთ, - მითხრა მან.

ჩამოვსხედით. დუმილი ჩამოვარდა. ის უფროსი კაცი იყო, მე ახალგაზრდა. ლიტერატურაზე ჩამოაგდო სიტყვა. მეც ავყევი. ვიბაასეთ. საოცრად მომხიბვლელი და ინტელიგენტური კაცი იყო. ვინანე ჩემი წერილის გამო. ერთი სული მქონდა, საყვედური ეთქვა ჩემი სტატიის გამო. გულზე მომეშვებოდა, დაჭიმულობისაგან გავთავისუფლდებოდი, მაგრამ იგი ამაზე არ ლაპარაკობდა. როცა დავრწმუნდი, რომ არაფრის თქმას არ აპირებდა, მე წამოვიწყე:

- ის სტატია, რა თქმა უნდა, გადაჭარბებული იყო, ბატონო დავით!....

- არა, რატომ

სახეზე არ შემოუხედავს.

- არა, არა, ძალიან გადავაჭარბე. ეს ალბათ ჩემი ახალგაზრდობის ბრალია...

- თქვენ მართალი იყავით, ფილმით მეც არა ვარ კმაყოფილი, ისე არ გამოვიდა...

- რატომ, მთელი რიგი კადრები საინტერესო იყო...

პირდაპირ კომიკური სიტუაცია შეიქმნა. რონდელი აკრიტიკებდა თავის ფილმს, მე კი ვიცავდი. გასაგებია, რომ ამით მინდოდა მესიამოვნებინა ღვანლმოსილი ადამიანისათვის. არასოდეს ისე არ მინანია კრიტიკული წერილის გამო, როგორც მაშინ. ერთხანს ვისაუბრეთ და ორთავენი კმაყოფილნი დავშორდით ერთმანეთს.

დ.რონდელის ფილმს „მამლუქს“ სპეციალისტებს შორის არ ჰქონდა დიდი აღიარება, მაგრამ უთუოდ საჭირო საქმე გააკეთა რეჟისორმა. ის ფაქტი, რომ ათასობით ქართველის ბედზე მართო უიარაღოს მოთხრობა - („მამლუქი“) და რონდელის ფილმია გადაღებული, ჩვენს ღირსებებზე არ მეტყველებს. პირიქით, აქაც ჩვენი ბედოვლათი ხასიათი ჩანს და გულგრილობა ჩვენი ისტორიული წარსულის მიმართ!

მ.ვაშაძემ დიდი წარმატებით შეასრულა არჩილის როლი ნ.სანიშვილის ფილმში „განგაში“, რომელიც შექმნილი იყო ა.ბელიაშვილის რომანის „შვიდკაცას“ (სცენარი ა.სულაკაური, ნ.სანიშვილი, ა.სალუქვაძე, რ.ინანიშვილი) მიხედვით. არჩილი თანამედროვე სახე იყო, თანამედროვე არა მხოლოდ ცხოვრების წესით, არამედ განსახიერების ხასიათითაც. საერთოდაც, მიხეილ ვაშაძის როლების დიდი ნაწილი უშუალოდ არის დაკავშირებული თანამედროვეობასთან.

იგივე ითქმის ბეჟანის სახეზეც ფილმში „მოლოდინი (რეჟ.ე.ჟღენტი), ან მისი რობიზონ დათეშიძე („ნერგები“) და ხალამპრე („წუთისოფელი“, რეჟ.შ.მანაგაძე, ნ.მანაგაძე), თითქმის ყველა თანამედროვე სახეში იყო ქართველი გლეხკაცის სისადავე და სიმართლე.

1969 წელს მ.ვაშაძე ქმნის ყარამანის სახეს ლ.ხოტივარის ფილმში „ტარიელ გოლუა“. უახლესი ისტორიული წარსულის

ამსახველ კადრებში კარგად იკვეთებოდა ყარამანის კოლორიტული სახე. მსახიობი გრძნობდა, რომ მისი როლი საერთო ანსამბლის მხოლოდ ნაწილი იყო, მაგრამ ორგანული ნაწილი და ამდენად, მისი შესრულებაც ბუნებრივად ჩაენერა ანსამბლის არტისტულ პეიზაჟში.

მ.ვაშაძე ნამდვილი ოსტატი იყო ყოფითი რეალისტური სახეების შექმნისა. მძაფრად გრძნობდა ფორმას, ხასიათების ინდივიდუალობას. მღვდელი ფილმში „ეპისკოპოსი ნადირობაზე“ (რეჟ. ელიავა) და ეპისკოპოსი „დიდოსტატის მარჯვენაში“ (რეჟ. ვ. ტაბლიაშვილი, დ. აბაშიძე), თითქოს ერთგვაროვან ხასიათის როლები იყო, ძალიან ძნელი იყო ერთი სოციალური გარემოს გმირთა თვითმყოფადი გამოსახვა, მაგრამ მსახიობმა წარმატებით სძლია ერთფეროვნების საფრთხე და შექმნა სრულიად დამოუკიდებელი სახეები. ლ. ელიავას ფილმში გარკვეული იუმორითა და ირონიული აქცენტებით იყო მოცემული მღვდლის სახე. მოკლემეტრაჟიან ფილმში სხარტად და ლაკონურად გამოიძერწა გმირი. ფილმში უთუოდ იგრძნობოდა თავისი დროის სოციალ-პოლიტიკური ატმოსფეროს გამოძახილი, სასულიერო პირთა სანადირო თავგადასავალი წარსულში იყო გადატანილი, მაგრამ მაყურებელი თანამედროვეობის სულსა გრძნობდა. ჭიათურის თეატრის მსახიობებს (მ. ვაშაძე, ა. ბაქრაძე, რ. ჩაჩანიძე) განსხვავებული სილალე და კოლორიტი შეჰქონდათ ფილმში, ისინი ზუსტად გრძნობდნენ მოქმედების იუმორს, ფრაზის ინტონაციურ თავისებურებას და ერთგვარ სიმსუბუქეს, რომელიც ამდიდრებდა ფილმს.

სხვა მასშტაბსა და განზოგადოებაში იყო წარმოდგენილი ეპისკოპოსის სახე ვ. ტაბლიაშვილისა და დ. აბაშიძის ფილმში. რეჟისორებმა ფართო ეპიკურ „პლანში“ გაიაზრეს ფილმი. ფართო სივრცე და სათქმელის მასშტაბურობა გამოიხატა ძლიერ, ენერგიულ სტილში. აქ ერთმანეთს ერწყმოდა სახეთა ინდივიდუალიზაცია და მასობრიობა. ამ რთული კონსტრუქციის მონუმენტურ სურათში თავისი გამორჩეული ადგილი ეჭირა მ. ვაშაძის ეპისკოპოსის სახეს. სასულიერო კოლორიტის გრძნობით, სიდარბაისლითა და გარკვეული აკადემიზმით წარმოსახულ

გმირს, სადაც ადვილი იყო თავი ეჩინა წმინდა თეატრალობასა და ბუტაფორულობას (როგორც ეს ხშირად ხდება ხოლმე თეატრშიც და კინოშიც), ვაშაძემ მიანიჭა ადამიანური სილამაზე და სიტბო.

საერთოდ, მიხეილ ვაშაძის ეკრანული სახეები გამოირჩევიან ადამიანურობით. როგორ კრიტიკულ როლსაც არ უნდა თამაშობდეს მსახიობი, მაინც იგრძნობა ადამიანური სისასვე. სიცუდე და ნაკლოვანებანიც ხომ ადამიანური მოვლენაა. ზოგჯერ ეს ავინყდებათ ხოლმე უარყოფითი როლების შემსრულებლებს. ქმნიან განყენებულ სიმბოლოებს, ზოგად სქემატურ იდეებს. მიხეილ ვაშაძის ასეთი გმირები კი სისხლსასენი არიან.

როგორც აღვნიშნეთ, ყვარყვარე თუთაბერს დიდი ადგილი უჭირავს მ.ვაშაძის შემოქმედებაში. კინოში მენისქვილის როლის შესრულება ხვდა წილად დ.აბაშიძის გონებამახვილურ ფილმში, ყვარყვარეს სახე ფართო მასშტაბშია გააზრებული. დ.აბაშიძე წერს: „ყვარყვარე უდაოდ რთული სახეა. ეს არის ურწმუნო კაცი, რომელსაც სინდისი არა აქვს, არაფერი წმინდა და სათაყვანებელი ამ ქვეყნად არ გააჩნია, მაგრამ ვერც უსახელო სიცოცხლეს ურიგდება ადვილად, რადგან დიდება და პატივი სწყურია.

ყვარყვარე თითქოს არ არის მოკლებული ძლიერი პიროვნებისათვის საჭირო თვისებებს. მას აშკარად შესწევს უნარი გავლენა მოახდინოს სხვა ადამიანებზე. თავის ნებას დაუმორჩილოს ისინი, თავად უბირსა და გაუნათლებელს შეუძლია მარჯვედ გამოიყენოს სხვისი ცოდნა. უტიფრად გათელოს ყველა და ყველაფერი, რაც თავის „დიადი მიზნებისაკენ „მიმავალ გზაზე გადაელობება“. რეჟისორის ჩანაფიქრის მიხედვით „ყვარყვარე არ არის ვიწრო ეროვნული მასშტაბის გმირი - ესაა ზოგადი სახე, რომლის პროტოტიპიც ყველა ქვეყანაშია დაბადებული. კაცი-ქამელეონი, ასეთია ამ ხასიათის ჩემუელი ინტერპრეტაცია“.

კონცეპტუალურად ზუსტია დ.აბაშიძის გააზრება. ამ მასშტაბურ ფონზე, სადაც მწვავედ დგება „ყვარყვარიზმის“ პრობლემა, როგორც შენიღბული ბოროტება, ერთობ მოკრძა-

ლებულად გამოიყურება მენისქვილის ადგილი, მაგრამ მ იხილ ვაშაძის გმირი ხომ ყვარყვარეს პირველი „სასინჯი ქვაა“?

მიხეილ ვაშაძის მენისქვილე ყოფითი ფსიქოლოგიური რეალისტური სახეა. მისი დამოკიდებულება დოდო აბაშიძის ყვარყვარესთან შეიცავს სანყისი ეტაპისათვის საჭირო მდიდარ ინფორმაციას. თავისი ქცევით იგი ხელს უწყობს ყვარყვარეს მოძალადე ბუნების გამოვლენას. მისი მორჩილება ზოგჯერ შეფარული ირონიით არის გამსჭვალული, მაგრამ მსახიობი ცდილობს კეთილი ადამიანური ფონი შეუქმნას ყვარყვარეს, რათა უკეთ გამოიკვეთოს მისი უარყოფითი მხარეები.

მიხეილ ვაშაძის მენისქვილე ზოგჯერ თავსაც იკატუნებს ყვარყვარეს წინაშე, თითქოს უკვირს მისი გეგმები და მასშტაბური ფანტაზიორობა, მაგრამ ყოველთვის იგრძნობა მართალი ადამიანის ფარული ირონია.

მ.ვაშაძისათვის ხომ ყვარყვარეს სახე მეტად ახლობელი იყო! თითქმის ორმოცი წელი ასრულებდა მას. მან კარგად იცოდა მენისქვილესთან ურთიერთობის ყველა ასპექტი და ახლა თავად მენისქვილის როლში წარმოდგენილი თითქოს გარედან ჭკრეტდა ყველაფერს, რაც მის წისქვილში ხდებოდა. მენისქვილე თავისებური „სკოლა“ იყო ყვარყვარესათვის.

სკოლა თავისი ავანტურისა.

მაგრამ მთელს ამ პროცესში უბრალო მაყურებელი არ ყოფილა მიხეილ ვაშაძის მენისქვილე. მისი წისქვილის მყუდრო, იდეალურ სამყაროში ამოიზარდა ყვარყვარეობის ნერგი, რომელმაც შემდეგ ზოგადი კაცობრიული განზომილება შეიძინა.

მ.ვაშაძე მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებდა თ.მელიაშვილის „მთვარის მოტაცებაში“. პირველ ნაწილში იგი თამაშობდა არენბა არლანის როლს (1972წ.), ხოლო მეორე სერიაში ლომკაც ესვანჯიას (1973წ.).

რთული ეპოქალური ქარტეხილების გამომხატველი, ფართო ეპიკური ტილოა კ.გამსახურდიას „მთვარის მოტაცება“. იგი პოეტური პროზის კლასიკური ნიმუშია. დიდმა მწერალმა მხატვრული სიმართლით გამოხატა მეოცე საუკუნის ურთულესი დრო, როდესაც იმსხვრეოდა ძველი ღირებულებანი და მის ადგ-

ილს იკავებდა ჯერ ისევ შეუცნობელი ახალი. ძველსა და ახალ სამყაროთა შეპირისპირების უმძაფრეს კონფლიქტში გამოიკვეთა დიდი მხატვრული სახეები. ეპიზოდური სახეებიც კი მნიშვნელოვანი ფუნქციის მატარებლები არიან. არაფერი არ არის ზედმეტი, უადგილო ან დაუსრულებელი. რომანში ყოველი გმირი ზუსტად ფუნქციონირებს.

დიდი სევდა, რომელიც თარაშ ემხვარის სულშია ჩამდგარი, არ არის მხოლოდ მისი პირადი ტკივილი. იგი ბევრად უფრო მეტია და მოიცავს მთელი თაობების სატკივარსა და საფიქრალს. მის სულში ირეკლება მთელი ეპოქა. აქ შეიცნობა წარსულისა და თანამედროვეობის მაჯისცემა, დიდი ნოსტალგია რომანტიკულ წარსულზე და ცხოვრების ფერისცვალებაზე.

ფილმი გამოხატავდა ათობით ადამიანთა სახეებს, რომლებიც ერთ მთლიან მხატვრულ სამყაროს ქმნიდნენ. მიხეილ ვაშაძე კი ამ სამყაროს ორგანული ნაწილი იყო თავისი ორი გმირით. ორთავე განსხვავებულ ხასიათს ქმნიდა. მსახიობი მოქმედებდა ზუსტად და ზომიერად. არლანი და ლომკაცი ცოცხალი ადამიანები იყვნენ.

ფოტოსურათი მსახიობის მოძრაობისა და გამომეტყველებების მხოლოდ ერთ მომენტს გამოხატავს, მაგრამ მასში ხშირად მთელი ხასიათი ირეკლება. ვინც ნ.დუმბაძის „მარადისობის კანონის“ (რეჟის. ვ.კვაჭაძე) ბუკლეთში მ.ვაშაძის გმირის ორ სურათს დახედავს, არ შეიძლება აღტაცება. არ მოჰგვაროს სურათის საოცრად ტევადმა სახემ. ერთ კადრში მიხეილ ვაშაძე თავის ჭიშკართან დგას, ხელში ჩაქუჩი უჭირავს, თეთრი ხალათი აცვია, ჭალარა თმა და თეთრი ხალათი ანათებს სახეს. თითქოს სადაცაა წინ ნაბიჯი უნდა გადადგას, მოძრაობაშია გახევებული, ვილაცას უყურებს. ფეხებთან წალდია მიწაში ჩარჭობილი, იქვე ხბო სძოვს ბალახს, პლასტიკურად სახიერია კომპოზიცია. მეორე სურათში მარტო არ არის. ოთხნი არიან, ორი ახალგაზრდაა, ორიც ხანში შესული. ისინი ჭიათურის თეატრის მსახიობებია. მ.ვაშაძე და ა.ბაქრაძე. ა.ბაქრაძე ცხენზე ზის და თოფი გადაუკიდია. საოცარი გულისყური და ჩაფიქრებით უსმენს ვაშაძეს. ვაშაძე კი დოინჯშემოყრილი, გაღიმებული რალაცას

ეუბნება. არ არის საჭირო დიდი ფილოსოფია, რომ წარმე იდგინო მათი კინემატოგრაფიული გამომსახველობა და არტისტული სიმართლე!...

სიმართლე, მხოლოდ სიმართლე! - თქვა დავით კლდიაშვილმა. რეალისტური ხელოვნების ამ დევიზით იცხოვრა მიხეილ ვაშაძემ კინოშიც. საილუსტრაციოდ ყველა როლის დასახელება შეიძლება. მათ შორის მისი ერმილე ("ჩაძირული ქალაქის მადიებელი", რეჟ. დ. აბაშიძე). მისი ეპიზოდური სახეები ფილმებში: ე. შენგელაიას "ცისფერი მთები", "ექსპრეს-ინფორმაცია", რ. ესაძის „წისქვილი ქალაქის გარეუბანში“, გ. ხოჯავას „ბორანი“, იუგოსლავიის სტუდიასთან ერთად გადაღებული „ქორნილი“, ლ. გორდელაძის "მშობლიურ ხეთა ჩრდილები" და "ძაღლი", ბ. რაჭველიშვილის "ლომა". დიდი და პატარა როლები ქმნიდნენ მსახიობის მნიშვნელოვან კინემატოგრაფიულ სამყაროს. ამ ახალი მხატვრული სინამდვილის შემქმნელი იყო მიხეილ ვაშაძის ხალასი ნიჭიერება. მსოფლიოს თეატრსა და კინოში არ არსებობს მსახიობი, რომელსაც ნახევარ საუკუნეზე მეტ ხანს ემუშაოს, შეექმნას ათობით სახე და არ ჰქონდეს წარუმატებლობის შემთხვევები. ასეთი რამ შემოქმედებაში არ ხდება.

მ. ვაშაძის პოპულარობას ბევრი სიკეთე შესძინა კინომ. მართალია, ძირითადად თეატრმა განსაზღვრა მისი პოპულარობა, თეატრმა ჩამოაყალიბა პროფესიულად, თეატრში დაოსტატდა და ნამდვილი სახალხო არტისტი გახდა, მაგრამ კინომ წარმოაჩინა მისი შემოქმედებითი შესაძლებლობის ახალი მხარეები. კინოს საშუალებით გახდა შესაძლებელი მ. ვაშაძის მხატვრული სახის შემონახვა.

თვალის ერთი გადავლებით გავიხსენოთ მიხეილ ვაშაძის ფილმები:

„სამგორი“

„მამლუქი“

„ენგურის ნაპირებზე“

„განგაში“

„მოლოდინი“

„ნერგები“

„ნუთისოფელი“
 „ტარიელ გოლუა“
 „ეპისკოპოსის ნადირობა“
 „დიდოსტატის მარჯვენა“
 „ყვარყვარე თუთაბერი“
 „მთვარის მოტაცება“
 „მარადისობის კანონი“
 „ჩაძირული ქალაქის მაძიებლები“
 „ცისფერი მთები“
 „ექსპრეს-ინფორმაცია“
 „ნისქილი ქალაქის გარეუბანში“
 „რაიკომის მდივანი“
 „დიდი ხნის წინათ“
 „სიყვარულო ძალსა შენსა“.
 „სამანიშვილის დედინაცვალი“.
 „ჭა“
 „მაღე გაზაფხული მოვა“
 „მდგმურები“
 „ძალლი“
 „ბორანი“
 „ქორწილი“
 „მშობლიურ ხეთა ჩრდილები“
 „დათა თუთაშხია“

ეს არის არასრული სია იმ ფილმებისა, რომელშიც მიხეილ ვაშაძე მონაწილეობდა, მაგრამ ხომ საოცრად საინტერესო კინემატოგრაფიული სამყაროა?...

თითოეულ ფილმში ხდებოდა ახალი ადამიანის დაბადება. მიხეილ ვაშაძის ეკრანული სახეები სისხლსაცსე ადამიანები იყვნენ, რომლებიც მიუხედავად მათი განსხვავებული ხასიათისა და ზნეობრივი პრინციპებისა, გამოირჩეოდნენ გამომსახველობის მკაცრი ჰუმანისტური პოზიციით. ყველა კინორეჟისორს უხაროდა მასთან მუშაობა, რადგან ვაშაძე იყო ნამდვილი პროფესიონალი, ამასთანავე ზრდილი, ინტელიგენტური, წარმოსადეგი და დისციპლინის მოყვარული მსახიობი. კინოგა-

დაღებების სპეციფიკურ სირთულეებს იგი შესანიშნავად უმკლავდებოდა, რადგან თავად იყო ორგანიზებული კაცი. მთავარი მაინც კინოს სამყაროში მისი ორგანიზებული შერწყმა იყო, რომელი ფილმიც არ უნდა განვიხილოთ, ვაშაძე ყველგან გამორჩეულად მართალსა და ოსტატურ სახეს ქმნიდა. ეს არ გვიკვირს არც „სამანიშვილის დედინაცვალში“ და არც „ყვარყვარე თუთაბერში“, რადგან ამ ფილმებს დიდი თეატრალური ტრადიცია უმაგრებდა ზურგს, მაგრამ ასევე წარმატებული იყო მისი მონაწილეობა ფილმებში: „მალე გაზაფხული მოვა“, „ძაღლი“ და „დიდი ხნის წინათ“.

მ.ვაშაძემ ბევრ რეჟისორთან იმუშავა. საკმარისია დავასახელოთ რ. ჩხეიძე, ე. შენგელაია, რ. ესაძე, დ. აბაშიძე, ლ. ხოტივარი, დ.რონდელი, ვ. ტაბლიაშვილი, ნ. სანიშვილი, შ. მანაგაძე, გ. მანაგაძე, დ. ჯანელიძე ლ. ელიავა, თ. მელიავა, ლ.გორდელაძე, რ. ჭარხალაშვილი, ო. აბესაძე და სხვები. აქ თითქმის ყველა თაობის რეჟისორია წარმოდგენილი. მიხეილ ვაშაძე ყოველ მათგანთან ინარჩუნებდა პროფესიული და ადამიანური ურთიერთობების მაღალ დონეს. რეჟისორებს უხაროდათ მასთან მუშაობა, რადგან იცოდნენ, ვაშაძე როლს არ „ჩაუგდებდა“. თითქოს უცნაურია ამას რომ ვამბობ, რადგან შემოქმედებაში ასეთი გარანტიები თითქოს არ არსებობს, მაგრამ ვინც მის ფილმებს ნახავს, უთუოდ დაგვეთანხმება.

მიხეილ ვაშაძემ ქართულ ეკრანზე ლიტოვა თავისი სული, თავისი მდიდარი შემოქმედებითი პორტრეტი.

ტექნიკის განვითარებამ, განსაკუთრებით კი ტელეფონის (შემოჭრამ ყოველდღიურ ცხოვრებაში) თითქოს მთლიანად დაუკარგა მნიშვნელობა ეპისტოლეს, როგორც ინფორმაციის გაცვლისა და ადამიანთა ურთიერთობის საშუალებას. არადა, რა საოცრად საინტერესო ჟანრი მოკვდა! ეპისტოლარული ლიტერატურის გარეშე ვერც კი წარმოიდგინება მე-19 საუკუნის მწერლების, მეცნიერების, მსახიობების და მხატვრების შინაგანი სამყარო. დასავლეთ ევროპაში შეიქმნა ეპისტოლარული ლიტერატურის გამოცემის დიდი კულტურა. გამოჩენილი ადამიანების თითქმის მთელი ინტიმური სამყარო გადაიშალა მკითხველის წინაშე.

თაობები შეეჩვივნენ მას!...

ვერაფერს უხერხულსა და დამამცირებელს ვერ ხედავენ იმაში, თუ რომელ შემოქმედს ვინ ჰყავდა საყვარელი ან რა ურთიერთობა ჰქონდა მეუღლესთან, შვილებთან, ახლობლებთან, ვინ ვისი კანონიერი შვილი იყო თუ უკანონო, ან რას ფიქრობდა ერთი მწერალი თუ მსახიობი მეორეზე. ერთი სიტყვით, ეს არის ადამიანური ცხოვრების დიდი და მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელმაც ბევრი რამ მისცა კაცობრიობას!

საქართველოშიც გამოქვეყნდა დიდ მწერალთა ეპისტოლეები, მაგრამ არასრულად. ჩვენში სულ სხვა სიტუაციაა. ტრადიციაც უფრო კონსერვატიულია და ჩაკეტილი. ამიტომ არც მისი კულტურაა მაღალი. გამორჩეული ადამიანის სახელისადმი გაფრთხილება მეორე უკიდურესობას ქმნის.

უკიდურესობანი ანუ რადიკალიზმი კი ქართველების განუკურნებელი ავადმყოფობაა!

თუ ცნობილია ადამიანი, ის ფრთიან ანგელოზად უნდა დარჩეს ხალხის ხსოვნაში, მას არავითარი ნაკლი არ უნდა ჰქონდეს. უსიცოცხლო სქემებივით წარმოდგენილი სახელები ხშირად მოკლებულნი არიან ადამიანურ თვისებებს. თაობებმა არ იციან მათი შინაგანი სამყარო.

რამდენი წიგნი გამოვიდა ჩვენს მწერლებზე, მსახიო.ებზე, რეჟისორებზე, მხატვრებზე თუ კომპოზიტორებზე, მაგრამ თითქოს არსად არ ჩანს მათი ეპისტოლეები.

გამონაკლისია გალაკტიონი!...

მიხეილ ვაშაძის ეპისტოლეები ბევრი არ არის. მისი და მასთან დაკავშირებული წერილები მკითხველს საშუალებას მისცემს დაინახოს, თუ როგორი იყო ხელოვანი მეუღლესთან, შვილებთან, მეგობრებთან თუ ახლობლებთან დამოკიდებულებაში. მიხეილ ვაშაძისადმი მიწერილი ბარათებიც მსახიობის პიროვნების დახასიათებასა და სულიერი განწყობილების გაგებაში გვეხმარებიან.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიხეილ ვაშაძე პროფესიული განათლების ასამაღლებლად ლენინგრადში იქნა გაგზავნილი. გზიდან წერილს სწერდა მეუღლესა და შვილებს.

„გამარჯობათ საყვარელო ცოლო და შვილებო! ოლია, თამილა და თამაზი! იყავით სულ კარგად და კარგად, ჩემი გამგზავრების ამბავს ალბათ ოლია მოგიყვებოდათ. ვმგზავრობ კარგად, სუფთად და წესიერად. ეხლა უკრაინაში ვარ, მალე შევალთ ხარკოვში, ირგვლივ თოვლი და ყინვაა. თამაზი რომ აქ იყოს, ნატერა აუხდებოდა თოვლის მოსვლაზე, ხვალ, ე.ი. კვირას შევალთ მოსკოვში, 9 იანვარს კი გავემგზავრები ლენინგრადს. ქუთაისელი რეჟისორი ვერ მოხვდა ჩემთან. დროზე ვერ გაიგო დეპეშით, მისი საბუთები მე მიმაქვს. შევხვდებით ლენინგრადში, დეპეშას ლენინგრადიდან გამოგიგზავნი. თბილისში რომ ჩავედი, ხელოვნების სამმართველოში, მაშინ აგზავნიდა დეპეშას, კარგი ვქენი, რომ დეპეშას არ დაველოდე. აბა თქვენ იცით, თუ კარგად იქნებით და გულს არ გამიტეხთ და საშუალებას მომცემთ სწავლაში გავატარო ექვსი თვე. გზაზე მეტად სიიაფეა, მოხარშული ქათმებით იხრჩობა ხალხი, ღირს 15 მანეთი, ხორცი 9 მანეთი კილო, კვერცხი 1 მანეთი. მატარებელი ისე კარგია და ძვირფასად მოწყობილი, თუ არ ნახე, ძნელია წარმოდგენა. ხორცი და ორი მჭადი კიდევ მაქვს, თალიკომ ტორტი გამომატანა. მე ვერ ვჭამე, სხვებს გავუმასპინძლდი. აბა, თქვენ იცით, თამილა და თამაზი თუ არ შე-

მარცხენთ და კარგად ისწავლით, და გამახარებთ. წერილი მომწერეთ. ლენინგრადში როგორც კი ჩავალთ, მისამართს გამოვავ ზავნით დეპეშით.

გაკოცებთ ბევრს ჩემო ძვირფასებო.

თქვენი მიშა ვაშაძე

7.1.50. ხარკოვი

ლენინგრადში დაიწყო ახალი, განსხვავებული ცხოვრება. ადვილი არ იყო ორმოცდაორი წლის კაცისათვის, უკვე ცნობილი მსახიობისათვის კვალიფიკაციის ამაღლება, მაგრამ მიხეილ ვაშაძე ფართო ინტერესებისა და საკუთარი თავისადმი მომთხოვნი მსახიობი იყო. ამიტომ მისთვის სერიოზული მნიშვნელობა ჰქონდა იმ ექვს თვეს.

ლენინგრადიდან წერდა ცოლსა და შვილებს:

„ოლია, თამილა და თამაზი!

იყავით სულ კარგად და კარგად, წერილები და დეპეშები ალბათ მიღებული გექნებათ. ლენინგრადში ჩამოვედი 10 იანვარს, დიდი ყინვები არის. ქუჩაში ნახევარი საათის მეტს ვერ ვჩერდები. პირველად მომეწყინა, ქართველი არავინ არ არის ჯერ-ჯერობით, მხოლოდ ერთი დღე დავიგვიანე. მეცადინეობა დაიწყო 9 იანვრიდან, დღეში 8 საათი ლექციაზე ვართ. საღამოთი თეატრში. ეხლა ოპერის თეატრიდან მოვედი. განცვიფრებული ვარ ქალაქის სილამაზით. ჭიათურის თეატრის შენობა სასაცილოა იმ თეატრებთან, რაც აქ არის. მდინარე ნევა (თამაზი გაჩვენებს) გაყინულია თავისი გემებით. მზე ცოტათი გამოანათებს. დილის 10 საათზე თენდება, დღე ნისლიანია. ულვაშებზე ორთქლი ყინავს. ერთი სიტყვით, ყველაფერი გაყინულია, მაგრამ უნდა გაეუძლოთ. თუ თქვენც კარგად იქნებით. დღეს გამოვავ ზავნე დეპეშა, სადაც მისამართს ვწერ. წერილები ხშირად მომწერე. საერთო საცხოვრებელში ყველა რესპუბლიკის წარმომადგენელია: რეჟისორები და დირექტორები, ამხანაგობა კარგი გვყავს. ჯერ წერილი არავისთვის არ გამიგ ზავნია, დრო არა მაქვს. თანდათანობით ყველას გავუგ ზავნი, ხორცი გამიფუჭდა მაცივარში სითბოსაგან. არაყი არ უნდა წამომეღო. მე ვერა ვსვამ? სხვები ხარობენ. მენატრება გლეხივით ლობიო და ტყემალი.

ოლია, ვიცი გაინტერესებს „ვალინკები“. მხოლოდ ერთ მაღაზიაში ვიყავი არ იყო. კვირას მოვივლი უნივერსალებს და თუ ვიშოვე ვიყიდი, არ იფიქრო დამავინყდეს. მოინერე წერილი. ასე მგონია, ერთი წელია წამოვედი. აბა, თქვენ იცით, თუ ჭკვიანად და კარგად იქნებით. ჩემთვის აქ ყველაფერი საინტერესოა, რაც ცხოვრებაში გამომადგება. თამაზი თუ დადის მათემატიკის მასწავლებელთან? უთხარი კარგად ისწავლოს, თუ უნდა მეც გავიხზარო. წერილს აღარ გამოგიგზავნი, სანამ შენგან არ მივიღებ. წერილში მოკითხვა გადაეცემა ყველა მეზობელს, გერვასის ამბავი მოინერე. ეს ფოსტა ახლოს არის საერთო საცხოვრებელთან. ყოველ დღე გავივლი. ლექციები სხვადასხვა ადგილზე გვაქვს.

აბა თქვენ იცით.

ლენინგრადი. 12.1.50წ.

გაკოცებთ თქვენი მიშა.

ლენინგრადში „დამკვიდრებული“ მეუღლეს უყვება თავის შთაბეჭდილებებს. ერთი სული აქვს მალე დაბრუნდეს საქართველოში. განიცდის ოჯახის მდგომარეობას.

ეს ხომ 1950 წელია. მაშინ მაღაზიები ცარიელი იყო. გაუთავებელი რიგები იდგა. ამის შესახებ წერს წერილში, რომელიც 15 მარტით არის დათარიღებული.

„ოლია, თამილა და თამაზი!

გაკოცებთ ბევრს. იყავით კარგად. მე კარგად ვარ, მენატრება მხოლოდ თქვენი ნახვა, რომელიც კიდევ სამი თვით არის დაშორებული. ვფიქრობ მალე გაივლის ეს სამი თვეც. დღეს ვნახე ს.მეტრეველი. მოდის 22 მარტს. მართალი გითხრა-შემეხარბა, ერთად ვიყავით რამოდენიმე საათი, მინდოდა თამაზისათვის ბურთი გამომეგზავნა, მაგრამ გადავიფიქრე, სწავლაში ხელს შეუშლის. მაისის შემდეგ მიიღებს. ასე რომ, ჩემო ბიჭიკო თამაზი, იმედია გული არ დაგწყდება. ოლია, თამილა, რატომ წერილს არ მწერს. თქვენს წერილს რომ მივიღებ, მაშინ ვცოცხლობ, ბედნიერება მეწვევა ხოლმე. წერილი ხშირად გამომიგზავნე. ისე რომ, სამ დღეში ერთხელ რომ მივიღო.

ოლია, შენ მწერ ფეხსაცმელების ყიდვას და ნანობ, არა უშავს, კარგად ვიყო და საჯავრებელი მგონი არაფერი გვაქვს. მაგაზე სრულებით ნუ იფიქრებ. როგორც კი მივიღე შენი წერილი, მთელი

მალაზიები შემოვიარე, მაგის მსგავსი, „მატერია“ ვერ ვიშოვე. დანვრილებით სერგო მოგიყვება“, კრეუსატინი“ გამოდის, მაგრამ ბევრი მყიდველი ყავს. მე იქ ვერაფერს გაეანყობ. შალის „ჟაკეტები“ იშოვება 140-400 მანეთამდე. ტყუილად რას განუხებენ შენც და მეც. ქალები არაფრის მყიდველი არ არიან. საზაფხულო გადასაფარებლებს ჯერ ვერ შევხვდით, არის საზამთრო ყაყისფერი, ძალიან კარგი, რბილი, ღირს 212 მანეთი. ოლია, ერთი რამე უნდა იცოდეთ, რომ თუ რამეს შევარჩევ მალაზიაში მერე როცა თქვენ გაიგებთ და ფულის გამოგ ზავნას მოიფიქრებთ, ამასობაში ჩემი შერჩეული საქონელი გაყიდული იქნება. ეს ლენინგრადია, ჭიათურაზე ცოტა მეტია. ამის შესახებ მოგიყვები. ნერილს სერგოსაც გამოვატან. თეატრიდან მივიღე კიდეც 800 მანეთი. შევინახე სალაროში, იქნება კოსტუმის ფული მოვაგროვო. ამინდი ეხლა კარგია. მაგალითად, დღეს თბილა, ჭიათურასაც შეეხარბება. ოლია, თქვენზე ძალიან ბევრს ვფიქრობ, ალბათ ძალიან გიჭირთ, რა გეშეულებათ კიდეც სამი თვე. ხორცი ალბათ გამოგელიათ, ჯავრით აღარ ვარ. ყველაფერი დანვრილებით მომწერე, კიდეც. ამანათი ალბათ უკვე მიიღეთ. აწი რასაც ვიყიდ, თან წამოვიღებ. ჩემგან მხოლოდ ნერილებს მიიღებთ, თამილამ ნერილი მომწეროს, ოლია, ეხლა აქ მოსკოვის სამხატვრო თეატრის გასტროლებია. ძალიან კარგ წარმოდგენებს ვნახულობ. ამით დიდი ბედნიერი ვარ. მეორე ნერილს სვალ დავწერ.

ნერილი ჩქარა მოინერეთ. გოცნით ბევრს და ბევრს ჩემო ძვირფასებო.

თქვენი მიშა
ლენინგრადი. კვირა. 15.III.

ოლია, თამაზის ასწავლე რიცხვების დანერა.

რაც დრო გადიოდა, მით უფრო მძაფრდებოდა მსახიობის ნოსტალგია ოჯახზე. უკვე აღარ შეეძლო მათ გარეშე გაძლება. ერთ-ერთ ნერილში პირდაპირ აღსარებასავით ემუდარება მეუღლეს, რომ გაუგონ, თუ ცოტათი ადრე წამოვიდოდა:

“ოლია, თამილა და თამაზი!

გაკოცებთ ბევრს ჩემო საყვარელო ცოლო და შვილებო.

თქვენი ნახვა ისე მენატრება, რომ გავნახევრდი. დღეს მივიღე შენი გამოგ ზავნილი ნერილი 11 აპრილს დანერილი, ნინა წერ-

ილი არ მიმიღია. როგორც ჩანს, არც ჩემი გამოგ ზავნილი წერილი გექნება მიღებული.

ოლია, მივიღე შენი დეპეშა ორი, ალბათ შენც მიიღებდი ჩემს გულმოსულ დეპეშას, ბოდიშს ვიხდი ჩემო ძვირფასო და სანატრელო, პატიოსანო ოლია. ყველაფერი შენი სიყვარულით და ჩვენი საყვარელი თამილას და თამაზის სიყვარულით და მალე ნახვით მომდის? გული და ნერვები დამისუსტდა თქვენზე ფიქრით. მე არასოდეს უთქვენოდ არ მიცხოვრია, მეტი ველარ გავძელი, თავი ვერ დავიმორჩილე, ბევრი ვეცადე. თქვენი ერთი შეხედვა განუსაზღვრელია ჩემთვის. რა ვქნა, რომ ასე თავდავინწყებით მიყვარხარ, უთქვენოდ ღმერთმა დღე ნუ გამითენოს. ოლია, კიდევ გიმეორებ, მთავარი საგნები დამთავრდა, ახალი მეცადინეობა არეულია. ამიტომ უფრო მოვიფიქრე ადრე წამოსვლა. არ გენყინოს ჩემო ყველაფე, გული ბავშვივით გამიხდა, ღამე სულ ვტირი, სიზმრებმა გადამრია, ჩემო ოლია, ჩემო მარჯვე, მე ყველაფერი შევისწავლე, რაც შემეძლო. კიდევ ბოდიშს ვიხდი შენს წინაშე. მე ახლა სხვა ვიქნები. ჩემს სიცოცხლეში ჩემს ერთ ხმამაღალ სიტყვას ვერ გაიგონებ. შენს სიყვარულში გავატარებ ჩემს სიცოცხლეს. კიდევ ყველაფერს არ გწერ. მას გიამბობ. ასე ჩემო ოლია, თუ ადრე ჩამოვიდე, გული არ დაგწყდეს“.

ვერ მიატოვა სასწავლებელი. ამ განცდების შესახებ მ.ვაშაძე მეუღლეს ასე წერს:

„ოლია, როცა ამ წერილს გიგ ზავნიდი, მივიღე ორიათასი მანეთი ზესტაფონიდან. მინდა ვიყიდო ფეხსაცმელები და კოსტუმი. მერე რა იქნება არ ვიცი: ეხლა მეტი ფული მჭირდება. მე კიდევ მოწყენილი ვარ, თქვენზე ბევრს ვფიქრობა თავს ვერ ვიკავებ. წამოსვლა აწი აღარ შეიძლება. მე ორჯერ საბუთებს ვერ გავამზადებდი. ეს მეტად სირცხვილი იქნება. თუ საჭიროდ დაინახო და ფული დაგჭირდეს ჩემი პერანგი, თეთრი ფეხსაცმელები და ბოტები გაყიდე - არ იშიშმილოთ.

სხვა რა მოგწეროთ. პავლეს გავუგ ზავნი წერილს და აუხსნი ყოველივეს. აწი ალბათ ფულს აღარ გამომიგ ზავნის. არ ვიცი რა გვეშველება მე აქ და თქვენ მანდ.

დანარჩენს შემდეგ მოგწერ. მაისის დღეებში. დრო ბევრი მექნება. იყავით კარგად. გაკოცებთ თქვენი მიშა.

22.4.50წ. ლენინგრადი

თუ შენ მომწერე, შ.გველესიანს გავუგზავნი წერილს. მიპასუხეთ.

ერთგვარი მელანქოლიური განწყობილებით არის დანერვილი 26 მაისით დათარიღებული წერილი. ისევ ალერსი და სიყვარული ოჯახისადმი, ისევ მონატრება კერიისა.

„გაკოცებ ბევრს ოლიას, თამილას და თამაზის!

იყავით კარგად და კარგად. ეს წუთია მივიღე შენი წერილი. გეტყობათ, რომ უფულოდ ხართ. მე კი მეორე დეპეშა გამოგიგზავნე ფულის შესახებ, რომ ადრე მენახა პ. ფრანგიშვილი, მაშინ დეპეშას აღარ გამოგიგზავნიდი. ვიცი, ბევრს ინვალებდით. ფალავანდიშვილის გამოგზავნილი 300 მანეთით გავისტუმრე ვალები, რაც დამრჩა ერთ კვირას მეყოფა, ალბათ. კარგი პატივი მცა, ერთი ბოთლი არაყი მომიტანა, ვივახშმეთ ერთად, ძალიან მოწყენილი ვიყავი, ცოტა გავერთე, ხასიათზე მოვედი. დღეს ნავიყვან და მოვასმენინებ მუსიკას ლენინგრადის კაპელაში. შემდეგ წერილს გამოგიგზავნი 5 ივნისს, როცა დავბრუნდები პეტერგოფის ექსკურსიიდან. ძალიან მანუხებს თეატრის ამბები, ალბათ გამიმწარდება ეს ერთი თვეც. ეხლა კი დიდი მეცადინეობა მაქვს, 31 მაისიდან დაიწყება გამოცდები, დამთავრდება 26 ივნისს, მე ვეცდები რაც შეიძლება მალე მოვახერხო წამოსვლა, რადგან აქ ყოფნა ტანჯვას იწვევს. რაც უნდა ეკონომია გავწიო, 30 მანეთი მინდა დღეში, ზაფხულმა უფრო ხარჯი მოიტანა, ხომ იცი, დიდი ქალაქია, მოთხოვნილებაც მეტია. რაც არის არის, ვიბრძოლოთ, რომ ყველაფერი კეთილად დამთავრდეს. პავლემ ბევრი ახალი ამბავი ჩამოიტანა. ჩვენი სკოლის ამბავი ძალიან მენყინა. ბავშვების გაღმა სიარული ალბათ ძნელია. ეცადეთ, რომ კარგად იყოთ. დღეს მივიღე ალიოშას დეპეშა, ლეოს კარგად ყოფნას ინერება, მეც ლეოს დეპეშა გავუგზავნე.

ოლია, ამინდები ისევ ისეთია, ხანდახან არის მზე, ისევ პალტოთი დავდივარ, თუმცა „პლაშით“ სიარულიც შეიძლება, მაგრამ

სად არის. ამანათს აღარ გამოგიგ ზავნი, ისევ მე წამოვიღე. თუ ატრში იშვიათად დავდივარ. ისე კარგად ვარ, ჰაერს შევეჩვიე, ახლა ცუდად აღარ მოქმედებს აქყოფნა, თანაც წამოსვლის დროც მოახლოვდა, მახარებს და ამით უფრო კარგად ვარ.

ოლია, ძალიან ვჯავრობ, რომ დეპეშა გამოგიგ ზავნე ფულის შესახებ. ვინ იცის რამდენი ინვალე, მომწერე ყველაფერი. მე წერილებს მალ-მალე გამოვგ ზავნი. წინა წერილებზე მიპასუხეთ, მომწერონ ბავშვებმა. როგორ მიდის მათი გამოცდა. ნელს ჩვენი ოჯახის გამოცდების წელია. მეტი რა მოგწეროთ. მინდა მალე თქვენი ნახვა და უთვალავ კოცნას გიგ ზავნით. იმედი მაქვს მალე ბედნიერები ვიქნებით, ახალ ცხოვრებას დავიწყებთ. მე სულ ერთიანად გამოვიცვლები, შენს სიყვარულში და პატივისცემაში გავატარებთ ჩვენს ბედნიერ ცხოვრებას. შენს წყენაზე არც კი ვიფიქრებ ჩემო იმედო და სიამაყე.

გაკოცებთ ბევრს და ბევრს, ჩემო სანატრელო ცოლო და შვილებო

თქვენი მიშა.

26.5.50 წ. ლენინგრადი

წერილებში ჩანს ქართველი კაცის ოჯახური ტრადიციის დიდი ძალა. მიხეილ ვაშაძე დიდად უფროსილდებოდა ოჯახის სახელსა და ღირსებას. როგორი გულწრფელი აღსარებაა მისი წერილები!...

„ოლია, თამილა და თამაზი!

გაკოცებთ ბევრს, იყავით ისე, როგორც მე მინდა. გუშინ 30 მაისს გამოგიგ ზავნე დეპეშა ფულის შესახებ. გამიჭირდა, თორემ დეპეშას არ გამოგიგ ზავნიდი. როგორც წინა წერილში გწერდი, პავლეს გავუგ ზავნე წერილი და 15 მაისს დეპეშა ფულის შესახებ, მაგრამ ჯერ-ჯერობით არაფერია, ალბათ გამოატანს ვინმეს. დღეს დილით პავლეს გავუგ ზავნე წერილი საჰაერო ფოსტით, სადაც ყველაფერს დანწერილებით ვწერ. მივწერ ერთ-ერთი დადგმის შესახებ. აქედან მოვიწვევოთ მხატვარი გვარად პოპოვი, რომელიც ჩვენ გვიკითხავდა ლექციებს. კარგი კაცია და კარგი მხატვარი, თუ თეატრმა უარი არ მითხრა ამ განზრახვაზე. ძალიან კარგი საქმე იქნება ყველასათვის, გვინ-

და დავდგათ რუსული კლასიკური პიესა ოსტროვსკის „უმზით-
ვო“, ძალიან კარგი პიესაა, ვფიქრობ, ჭიათურელები გავახარო.

ოლია, გუშინ ერთი საგანი მოვიშორე, კიდეც დამრჩა ცხრა
საგანი, ეს ყველაფერი დამთავრდება 27 ივნისს. ამინდები ისევ
ცუდია, ღრუბლიანი, ხშირად წვიმს, ცივა კიდეც, როცა წვიმს
მაგონდებით თქვენ, რადგან მანდ გვალვა ყოფილა, მოინერე,
მოვიდა თუ არა წვიმა ან როგორი პირი უჩანს ყანებს, ჩვენს
ბოსტანს და ვენახს. ძლიერ მაინტერესებს როგორ აბარებენ
ბავშვები ან როდის დაუშთავრდებათ.. ყველაფერი
დანვრილებით მოინერეთ. 5 მაისს დანერილი წერილი მივიღე.
მას აქეთ თქვენი არაფერი არ ვიცი, რატომ ამდენი ხანი დასჭირ-
და შემდეგი წერილის დანერისათვის, არ ვიცი, რას ელოდები,
მე სახლის ამბავი ხშირად მაინც გავიგო - შენ ამას ალბათ ვერ
გრძნობ იმიტომ, რომ საკუთარ სახლში ხარ შვილებთან, უჩე-
მობას იოლად იტან, შეიძლება ხანდახან გაგონდები. ჩემს მდგო-
მარეობაში უნდა შეხვიდე და ხშირად გამომიგზავნო წერილი.
ეს არც ისე ძნელია ჩემის აზრით. ყველაფერში მარჯვე ხარ, მხ-
ოლოდ წერილების დანერაში მოისუსტებ ჩემო ოლია. ოლია,
მომწერე თქვენ როდის გამოაგზავნით ფულს, მე მინდა სამეზა-
ვრო ფული ბილეთისათვის ადრე მქონდეს, რადგან ბილეთის
აღება ჭირს, უნდა იყიდო შვიდი დღით ადრე. ეხლა მგზავრები
ბევრია, ყველა დასასვენებლად მიემგზავრება, თანაც სასწავ-
ლო წელი მთავრდება. ასე რომ, თავისუფლად ბილეთს ვერ იშ-
ოვი. ეს ყველაფერი მივწერე თეატრს, ალბათ მიიღებენ ყოვე-
ლივე ამას მხედველობაში.

მომწერე ახალი და საინტერესო ამბები, რომელიც გამარ-
თობს და გამახარებს. შემდეგ წერილს მომავალ კვირას გამოვაგ-
ზავნი ან უფრო ადრე, როგორც საჭიროდ დავინახავ. ძალიან
მენატრება ღვინო. ამდენი ხნის განმავლობაში მხოლოდ თორნი-
კეს წყალობით დავლიე ორჯერ მისი ჩამოტანილი ღვინო... რომ
ჩამოვალ ალბათ ერთს მაგრად ვიქეიფებთ.

ოლია, მეტი რაღა მოგწეროთ, უთქვენობით მოწყენილი ვარ.
პელი თქვენს წერილებს. იცოდეთ ბევრის დანერა აღარ მოგიწე-
ვთ, სულ ალბათ 5 წერილის, ჩემის ანგარიშით. შენი ანგარიშით

ალბათ სამს მაინც გამომიგ ზავნი.

მალე შეხვედრამდე ჩემო საყვარლებო, ცოლო და შვილებო. ვერ წარმოიდგენთ, როგორ მენატრებით. სული მიმდის თქვენი ნახვის მოლოდინში.

გაკოცებთ ბევრს თქვენი მიშა.

21.5.50 წ.

ოლია, მოკითხვა გადაეცი მეზობლებს. თამილამ და თამაზმა წერილი მომწეროს. ამ წერილის პასუხს რომ მივიღებ, ალბათ ცოტა დრო დამრჩება ჩემი აქ ყოფნისა. დღეს ორჯერ ვიყავი ფოსტაში, მაგრამ არაფერი არ მიმიღია, არც წერილი და არც ფული. ფოსტაში სიარულით თავი მოვაბეზრე ფოსტის ხალხს.

წერილებს წერილებზე წერდა, პასუხებსაც იღებდა, მაგრამ არ კმაყოფილდებოდა. უცხო გარემოს შემსუბუქებას ოჯახთან სიახლოვით ცდილობდა.

„ოლია, თამილა და თამაზი!

გაკოცებთ ბევრს, გუშინ მივიღე თქვენი წერილი. გამეხარდა, თან თამაზის ლექსი. მხოლოდ გეტყობათ, რომ უფულობას განიცდით. ალბათ ბევრი ვალები გაქვთ, რაც ძალიან მანუხებს. რას იზამ, ყველაფერს უნდა გავეუძლოთ. მე წინათ გწერდი, რომ რა მეშველებოდა, ფალავანდიშვილი რომ არ ჩამოსულიყო, უფულობით დატანჯული ვიყავი. ეს ფულიც რომ გამომეღევა, მაშინ აღარ ვიცი, რა ვქნა. დიდი კიდევ მეყოს ხუთი დღე, ალბათ სამათხოვროდ გამიხდება საქმე. ეცადეთ, რომ რამე მომიხერხოთ. ეხლა მჭირდება დიდი დახმარება, რომ დამშვიდებით ჩავაბარო საგნები, რომელიც 31 მაისს დაიწყება, ყოველ მეორე დღეს იქნება გამოცდები.

ოლია, მე ვეცდები მალე წამოვიდე. რაც მე ასე მინდა, ერთი საგანი 14 ივნისს დამიმთავრდება. მერე მინდა დირექტორს ვთხოვო ადრე ჩამაბარებინოს, მგონი წინააღმდეგი არ უნდა წავიდეს. თუ ეს მოხერხდა, მაშინ შემიძლია წამოვიდე 16-18 ივნისს, ეს ჩემთვის კარგია, ერთგვარ ეკონომიკას გავაკეთებ, უფულოდ აქ რა უნდა გავაკეთო, მხოლოდ ეცადეთ, რომ გზის ფული 10 ივნისამდე მქონდეს, რომ ბილეთი ადრე ვიყიდო. ბილეთების შოვნა ჭირს, ყველა მიემგზავრება დასასვენებლად, თუმცა სას-

ნავლო ნელა მოაფრდება. ასე რომ, ბევრი იზრუნეთ, რომ ცუდო
თავის დროზე მქონდეს. აბა თქვენ იცით, ეგრძნობ რომ მალე
გნახათ.

ოლია, გუშინ ვიყავით ქალაქგარეთ, დავათვალიერეთ ლენ-
ინგრადის ღაცვა, პოლკოვსკის სიმაღლე და ქალაქი პუშკინო.
სანახაობამ გამაგიჟა. მაგრამ საზიზღარ გერმანელებს სულ ერ-
თიანად აუოხრებიათ ეს განუმეორებელი სილამაზე. პირდაპირ
გული მოგიკვდება, რომ ნახო ისეთი ძვირფასი შენობები და ძე-
გლებია განადგურებული. ეხლა ყველაფერს ვერ მოგწერ, მანდ
გიაშობ დაწვრილებით, ყველაფერს. მომწერეთ წერილი მალე,
ვიცი, რომ ძალიან გიჭირს, ვეცდები შეგიმსუბუქოთ ყველაფერი
ჩამოსვლისთანავე. აბა, თქვენ იცით, გკოცნით ბევრს. მალე ერ-
თად ვიქნებით. ამ წერილს ფოსტაში ვწერ, ცოტას ვჩქარობ.
მალე გამოგიგზავნი შემდეგ წერილს. დღესა მთელი დღე წვიმს.
ისე ცივა, როგორც ჩვენთან ნოემბრის თვეში ან დეკემბერში.
გუშინ იღბალზე კარგი ამინდი იყო, ბევრი სურათები გადავიღეთ
ისტორიულ ადგილებზე. იყავით კარგად და კარგად.

გაკოცებთ ბევრს ჩემო ძვირფასებო.

თქვენი მიშა

29.5.50წ.

ლენინგრადი

მიხეილ ვაშაძეს წერილებს უგზავნიდნენ მეგობრებიც. ერთ-
ერთ წერილში ჭიათურის თეატრის ცნობილი მსახიობი ანტონ
ბარათაშვილი წერდა:

„სალამი მიშას! გისურვებ ჯანმრთელ და ბედნიერ ცხოვრე-
ბას შენს საყვარელ ოჯახთან ერთად. 4 რიცხვში მივიღე შენი
წერილი. გამეხარდა, რომ კარგად ხარ და ნაყოფიერად ატარებს
ჩრდილოეთის ყინვიან თეთრ ღამეებს. დარწმუნებული ვარ, რომ
გენატრება შენი კუთხე, მაგრამ ბედნიერი ხარ, რომ რუსეთის
საუკეთესო ქალაქში ხარ. მცირე დროში მიღებული გამოცდილე-
ბა, ცოდნა და შთაბეჭდილება, რომლითაც შენ დაბრუნდები ჩვენ-
თან, ვიმედოვნებ უსათუოდ დაეტყობა ჩვენს თეატრს. სანყენია,
რომ ულანოვა ვერ ნახე. სიმონოვის „უცხო ჩრდილი“ თუ ნახო,
ძალიან გთხოვ მომწერო შთაბეჭდილებები. მაინტერესებს

ტრუბნიკოვი როგორ გახსნა თეატრმა და მსახიობმა. ეს იქნება თქვენი პირველი დახმარება... რა საკვირველია რუსეთში მოგზაურობასთან დაკავშირებით. მანდ საბალეტო ხელოვნებაა ძალზე განვითარებული, ბალეტის ყურება კი შენისთანა კაცი-სათვის სისტემატურად მე ვფიქრობ არაა კარგი, იგი მხოლოდ ნერწყვებს გაყლაპიებს. სხვა, ჩვენთან ჩვეულებრივია ყველაფერი, როგორც დატოვე. ბრიგადა, რომელიც ჩამოყალიბდა ნავარძეთში, უმოძრაოდაა. მე ვფიქრობ, როცა ჩამოხვალ, ისევ ნავარძეთში მოვანყობ გამსვლელ სესიას. აქ მაგარი ყინვებია, ასე რომ, ძალაუნებურად ღვინო ინახება. ასეც რომ, არ იყოს, შენ ბოლოს მაინც შეგინახავ. იყავი კარგად. ვფიქრობ ნერილს კიდევ მოიწერები, რაც ჩემთვის ძალზე სასიამოვნო იქნება. მოკითხვა აქაური საზოგადოებიდან.

მეგობრული სალმით ანტონ ბარათაშვილი“.

თეატრის მხატვრის მ.აბუხანდაძის ორი წერილია შემონახული მ.ვაშაძის პირად არქივში. ორივე საინტერესოა.

„სალამი ძმაო მიშა!

მივიღე შენი მეორე ბარათი, რამაც ძალიან დიდი სიხარული გამოიწვია ჩემში. ეს ყოველივე სანინდარია შემდგომი ჩვენი მეგობრობის კიდევ უფრო განმტკიცებისა.

იყავი ძმაო მიშა სულ კარგად თქვენი კარგი ოჯახით. სასიამოვნოა ყოველივე ის, რასაც შენ მანდ შეიძენ ახალი შემოქმედებითი მუშაობისათვის. მე კიდევ დაბეჯითებით გთხოვ რაც შეიძლება ბევრი კარგი რამე ჩაინერო თეატრების კარგი მუშაობიდან, რაც ჩვენ გამოგვადგება სასცენო მუშაობაში.

ჩვენთან მუშაობა კვლავ ისევ ძველებურადაა. უკანასკნელი პრემიერა მივეცი 16 მარტს „სხვისი ჩრდილი“ (სიმონოვის). ხალხი პრემიერაზე ცოტა დაგვესწრო. შემდეგ ში კიდევ უფრო ნაკლები, როგორც სჩვევია ქიათურის მაყურებელს. პიესა დადგა გრიშამ. სპექტაკლი კარგი გამოვიდა, რეცენზიაც კარგი დაიწერა, მაგრამ შემოსავალი თეატრში მაინც არ არის.

ამჟამად მზადდება „ხევისბერი გოჩა“, დადგმა ეკუთვნის ჩვენს დიდ შემოქმედს ფრანგიშვილს, მხატვრად მოიწვიეს დ.მირიანაშვილი. როდის დაიდგმება პრემიერა ჯერ არ ვიცით,

15 აპრილიდან განზრახულია ზესტაფონში გასტროლებზე წასვლა 22 დღით. როგორ მოვეწყობით ტექნიკურად ან რა პიესებს წავიღებთ ჯერ გაურკვეველია. თეატრში დისციპლინა არასახარბიელოა. ერთმანეთისადმი უპატივცემლობა კვლავ სუფევს. სხვა, ჩემო მიშა, ახალი ჭიათურაში არაფერია, ჩვეულებრივი ცხოვრება მიმდინარეობს. სხვათა შორის ძალიან დიდი ეფექტური იყო შენი გამოგზავნილი სურათი ვანო ყიფშიძისადმი, ძალიან ბევრი ვიცინეთ, თვითონაც კმაყოფილი დარჩა.

ჩვენსკენ ჯერ კიდევ ცუდი ამინდებია, ალბათ ასეთი დარები კვლავ გაგრძელდება. შენ როცა ჩამოხვალ, მაშინ აჯობებს 15 ივნისიდან, როგორც ამბობენ, ჩვენს თეატრში საგასტროლოდ ჩამოდის მარჯანიშვილის თეატრი.

მიშა, ძველი თეატრიდან მუზეუმის მასალები ჯერაც არ გადმოუტანიათ. ალბათ პავლე შენ გელოდება მის გადმოსაზიდად. მიშა, თუ შეხვდე რაიმე საინტერესოს, წიგნებს, ჟურნალებს და სხვადასხვა საინტერესო მასალებს, სურათებს, შემოგვითვალე ფასი და იქნება თეატრის მუზეუმისათვის შევაძენინოთ ღირეჭიას.

იყავი სულ კარგად. წერილი მოინერე.
მ.აბუხანდაძე. 27.3.50 წ.

* * *

“სალამი სიმონიჩ!

გისურვებ გამარჯვებას და დიდხანს სიცოცხლეს თქვენი საყვარელი ცოლ-შვილით. მესამე წერილს გიგზავნი, როგორც ჩანს, წერილების წერას შევეჩვიე, რაც ძალიან მეზარებოდა, მაგრამ კარგი მეგობრისათვის შესაძლებელი ყოფილა. ალბათ უკვე მოახლოვდა შენი ჩვენსკენ გამოგზავრებიც დროც. ვფიქრობ, რაც უფრო ახლოვდება საამისო დღეები, მით უფრო გიფანტქალებს გული. კარგია ლენინგრადი, როგორც ჩვენი მოწინავე ქალაქი, მაგრამ ლამაზია ჩვენი საქართველო თავისი ორიგინალობით. მივიღე შენი წერილი, სადაც ინერები მხატვარ პავ-

ლოვის წამოყვანის შესახებ. ჩემთვის, როგორც მხატვრისთვის სასურველია, რადგანაც ალბათ ახალ რამეს გააკეთებს, რაც ჩემთვის, როგორც მხატვრისათვის ძალიან სასარგებლო იქნება, ხოლო მთავარია ფრანგიშვილის შეთანხმება ფინანსური თვალსაზრისით.

ალბათ ჩვენი თეატრის მდგომარეობა გაინტერესებს ყოველდღიურად, მდგომარეობა სახარბიელო არ არის. პრემიერა „ხევისბერი“ გავუშვით 27 მაისს, ხალხი კმაყოფილი დარჩა, მაგრამ მიუხედავად დიდი მონონებისა, მეორე დღიდანვე მაყურებელმა იკლო. ამჟამად ვამზადებთ კირილე მაჭარაძის და კ. გოგიაშვილის პიესას „შემთხვევა აგარაკზე“ დგამს გრიშა. უნდა გაშვებული იქნას 15. VI-ს. რადგანაც მეტი დრო აღარ გვაქვს, 1 ივლისიდან გასტროლებზე მოდის მარჯანიშვილის თეატრი. თეატრში კვლავ უფულობა სუფევს, რაც გამოწვეულია ზესტაფონში მონყობილი ჩვენი გასტროლების შედეგად. არაერთარი გაუმჯობესების პერსპექტივები არ არის ჯერ-ჯერობით.

სხვა რა მოგწერო. ახალი არაფერია. ალბათ გაიგებდი, რომ ლეო ქვარიანს დაესხნენ ღამით თავზე და ძალზე ნაცემი ნახეს. უკვე ერთი თვეა, რაც ლოგინად წევს ავადმყოფი, თუმცა ამ ბოლო დროს უკეთ არის.

კოლია ვაშაძის რძალი გარდაიცვალა.

დანარჩენს როცა ჩამოხვალ აქ გეტყვით.

მ. აბჟანდაძე.

22 მაისი. 1950 წ. ქ. ქიათურა

თეატრიდან ხშირად ლებულობდა წერილებს. ერთ-ერთ წერილში ატყობინებენ თეატრში შექმნილ სიტუაციას.

„სალამი ძმავო მიშა!

კარგა ხანია მივიღე შენი წერილი, რაც გულწრფელად გამეხარდა და ბოდიშს ვიხდი პასუხის დაგვიანებისათვის. მინდოდა დეტალურად გამეგო და შემომეთვალა ის, რაც ჩვენ ორივეს გვაინტერესებს. ამისთვის დავაგვიანე წერილი და სრულყოფილ აზრს მაინც ვერ გწერ, რადგან პირადად კოლიას ნახვა არ მომიხერხდა. შენობა თავისი უძრავ-მოძრავი ქონებით რომ კულტ. სახლს გადასცეს, ეს გეცოდინება, დასის ნაწილი

დასაქსულია. მათ შორის ელისო თბილისში წაუყვანია იმ კაცს, რომელიც შენ იცი, იქოთახი უყიდია მისთვის და მუშაობს თუ არა სადმე ეს არ ვიცი. ბელა ოზურგეთში ახალაძემ წაიყვანა, რომელმაც ასე შეიძლება ითქვას, ითხოვა „ბეშტია“, ჩემი დუბლიორი რომ იყო ის, შეერთებულან და ერთად წასულან. ხოლო ნანილი დასის წევრებისა დარჩენილან კულტ. სახლში შემოსავალზე. არიან პარფენოვი, ასათიანი, ანიკო არაბიძე, თინა ჯაფარიძე, მაკარისაც დაუნყია, გოგლიჩიძე და სხვები, მაგრამ პიესები არ დაუდგამთ კარგა ხანია. ეხლა უშოვიათ რაღაც პიესა და დაუნყიათ მზადება. დიდი თოვლის გამო ახალი თეატრის მშენებლობა შეჩერებულია. გრიგოლას სოხუმის თეატრში გადასვლა უნდოდა და გადავაფიქრებინებ შენს ჩამოსვლამდე. ეხლა როგორც კი საშუალება მექნება, სპეციალურად მიინდა ჩასვლა კოლიასთან და მათი აზრის გაგება, თუ რა აზრისა არიან მომავალზე. ასე რომ, იქაურ ამბავზე ეს იქმარე. დიდთოველობის გამო მიმოსვლა რომ შეჩერებული იყო, ალბათ მოგწერდა ვინმე. ამავე თოველების მსხვერპლი რომ გახდა შალიკო ბანეთიშვილის სახლი და ჩვენი ძველი თეატრი, რომლებიც დაინგრა და გასაცოდავებულ მდგომარეობაშია, ქვა გული უნდა გქონდეს კაცს - ხელოვნების მუშაკს, რომ ჩვენი ძველი თეატრის შენობაში შევიდეს და ცრემლი არ გადმოუვარდეს. ვფიქრობ ამაზედაც უფრო დანვრილებით მოგწერდა ვინმე, მაგრამ ის კი არა მგონია იცოდეს, რომ მე და ბიძინა ერთ ღამეს კინალამ სიცოცხლეს გამოვესალმეთ, ვიღუპებოდით ისე უსახელოდ, რომ ერთ-ორ დღეს კაცი ვერ გაიგებდა სად ვიყავით: რაღაცა პიესა გვქონდა. პიესის დასასრულს ძლიერი ქარი ამოვარდა თოვასთან ერთად. სულ ბოლოს მე და სოქილა გამოვედით. სოქილა მივიდა სახლამდე დიდი ქლოშინით, მე თითქმის ტრესტს ავცვილდი, კოოპერატივამდე ავედი ისე, რომ არა მიშავდა, რადგან ქარი ზურგში მირტყამდა მეტწილად. დავილაღე კი ამ აღმართში ჩქარი სიარულით. როგორც კი პერევისის ასახვევს გავცვილდი, დამარტყა ისეთმა ქარბუქმა, რომ ვერ აგინერ. ბევრი რომ არ გავაგრძელო, კინოებში თუ გინახავს, სწორედ ისე ვიყავი, სულ 100 ნაბიჯის მანძილზე 4-5 ჯერ წავ-

იქეცი გრძნობა დაკარგული, უკანასკნელად ხელებისა და ფეხების ფორთხვით უკვე სუნთქვა შეწყვეტილი ჩავვარდი „პადიუზდის“ კარებში, სადაც ქარი იმდენად აღარ მხვდებოდა და რამოდენიმე წუთის შემდეგ ძლივს მოვსულიერდი. სწორედ ასეთივე მდგომარეობა იმავე ღამეს სახლში წასვლისას განუცდია ბიძინას, იმ განსხვავებით, რომ მე არაფერი დამკლებია და იმან კი ცალი კალოში დაკარგა. ასე რომ, ჩემო მიშა, ვერ წარმოიდგენ ისეთი საშინელი დიდი და ცივი ზამთარი გვაქვს ნელს. ყინვა 23⁰-მე ავიდა, ხოლო საჩხერეში 29⁰ იყო. შენი მონერილი ბარათი გრიგოლას წავაკითხე, მისამართი გამომართვა და თქვა, რომ წერილს გავუგზავნიო. წამოყენებულ დეპუტატობის კანდიდატებს, ალბათ მანდაც გაიგებ, პრესის საშუალებით, ჩვენს ოლქში წამოყენებულია რაფიელ აგლაძე და ბოყოველი. სხვა ბევრი რამე მინდა მოგწერო და მეშინია თავი არ მოაგანყინო. ასე, რომ რახან ეს პირველი გავებდე, აწი ხშირად მოგწერ და რაც ახლა გამომრჩა. თქვენები კარგად არიან, ხშირად მხვდებიან. მე არა მიშავს, ცოლ-შვილით, ვარ ისე, როგორც ყოველთვის. ველი წერილს, მოინერე, რა საკითხზე გაინტერესებს ამბები, მოინერე აგრეთვე პიესა „სხვისი ჩრდილის“ შესახებ, რომელსაც აუცილებლად ნახავდი.

შენი ამხ.
16.11.50 წ.

თეატრის მსახიობი გივი მოდებოდა წერდა:

„სალამი მიხეილ სიმონის ძე!“

გისურვებ ჯანმრთელობას შენი ცოლ-შვილით და ყველა კეთილის მსურველით. აქეთ ჩვეულებრივად მიდის საქმე, როგორც თეატრში ისე ქალაქშიდაც. იყო დეპუტატების წამოყენება. ალბათ დაგაინტერესებს. დეპუტატად ბოყოველი გავიდა. მიროტაძეო წამეტანი როყი არისო. რამეს წამოქვანქვლის და შეგვარცხვენსო. ამ აზრის გამო ჩამოტოვეს. კაი ლუკმა კი დაკარგა. სიმონიჩ, მწერდი ლენინგრადის სილამაზეზე. რა თქმა უნდა, რომ ლამაზი ქალაქი იქნება. ჭიათურა ალბათ ისე იქნება ლენინგრადთან, როგორც სისვაძეები რომ დავუყენოთ გვერდში თბილისს.

მე ალბათ ჩემს სიცოცხლეში ვერ ვნახავ. თუ მობილიზაციის ჯარში არ გამინვიეს და ჩემდა უნებურად მოვხვდე იმ ქალაქში, სადაც ეხლა თქვენ იმყოფებით. ეჰ, ვნახოთ მომავალი რას მოიტანს.

შ.კილასონიძე იყო ჩამოსული შემონმებაზე. მგონი მსახიობთა კატეგორიების აწევა-დაწევაზე. სიმონიჩ - ეს დირექციის იშვილია, უნდოდა მსახიობებზე ჩამოეკლოთ კატეგორიები და ვითომ ხელოვნების სამმართველო მოავლინა. შეიძლება მართლაც იქედან იყო გამოგზავნილი, მაგრამ ერთი კაცის გემოვნებაზე როგორ უნდა შემონმდეს ეს მსახიობი იქნება თუ რეჟისორი.

სიმონიჩ, გავიგე თბილისიდან კარგად გაუცილებიხართ, ძალიან გამეხარდა, ოლიას, შენს ოჯახობას უნდოდა დაეპატიჟა კილასონიძე, მაგრამ მარტო იყო ოჯახში ქალი და კაცი ვინ უნდა დაეჯინა მის გვერდით. გივია, შენი ძმისშვილი ერთი ჭიქის მერე თვრება. მომავალში შეხვდები და ალბათ შენ თვითონ სცემ პატივს იმ ამხანაგებს, რომლებმაც თბილისში შენ პატივი გცა. შენი ბავშვები კარგად არიან. კვირაობით თეატრში დადიან. მოგიკითხა ვალიკომ თავისი ცოლ-შვილით, აგრეთვე ალექსანდრემ და ყველა ნაცნობმა და ამხანაგებმა. იყავი კარგად. პატივისცემით გივი მოდებამე.“

ეს მიმონერა წარმოადგენს არა მარტო მიხეილ ვაშაძის ცხოვრების ნაწილს, არამედ ჭიათურის თეატრის ისტორიასაც. წერილებში იკითხება მ.ვაშაძისადმი სიყვარული და პატივისცემა. თეატრის ხელმძღვანელი პ.ფრანგიშვილი წერდა:

„სალამი ჩემო მიშა!

ბოდიში, წერილის პასუხი დაგიგვიანე, მაგრამ რას იზამ, ამ შემთხვევაში მოვიზარმაცებ. ფულის გამოგზავნა დაგიგვიანდა უფულობის გამო. 23.11-ს გამოგიგზავნე რვაასი მანეთი, 5 მარტს კიდევ გამოგიგზავნი. მივიღე შენი მეორე წერილიც, ორიათასი ერთად ვერ მოვახერხე. თვის ბოლოს ოჯახსაც მივცემ ოთხას მანეთს. ძალიან გთხოვ მომჭირნეობით იხარჯე. შემოსავლები კვლავ მცირეა. 1950 წლის ბიუჯეტი ჯერ-ჯერობით არ დაუმტკიცებიათ. გადასახადებისათვის უკვე საყვედური მივიღე.

ძალიან კარგს შერები, რომ წარმოდგენებზე დადიხარ. „ვასა ჟელეზნოვა“ კარგი სპექტაკლი გამოვიდა. მალე დავდგამთ „უცხო აჩრდილს“. აქ დიდი თოვლია. მიშა, იქნებ რაიმე კარგი პიესები ნახო და გამოგვიგზავნე. აბა, ვინძლო ბეჯითად იმეცადინო.

ძლიერ მაინტერესებს ლექციებს ვინ გიკითხავთ, ან ძირითადად რას უფრო ექცევა ყურადღება მაგ კურსებზე. ერთი სიტყვით, თუ დრო გექნეს ნუ დაიზარებ და მოიწერე.

ბიჭები კარგად არიან, გრიშას ნატა ჰყავს ავად, მერე პიესაზე მუშაობს და უთუოდ იმიტომ დაგიგვიანა წერილი. ჩემ იგივიკოს ქალიშვილი შეეძინა.

აი, მოკლედ ჩემო მიშა, ყველაფერი რაც აქ არის. იმედია, კვლავ უფრო ვრცლად მოგწერ წერილს და ყველაფერს დანვრილებით შეგატყობინებთ.

იყავი ჯანმრთელი და გამარჯვებული.

შენი პავლე.

ცხოვრების რთულ გზაზე მიხეილ ვაშაძეს ბევრი ადამიანი შეხვედრია. ბევრს გამოუხატავს კეთილგანწყობა და სიყვარული. არც მიხეილი დარჩენილა ვალში. ყოველთვის მიაგებდა ხოლმე ჯეროვან პატივს, ვინც რაიმე სიკეთეს გაუკეთებდა. მინერ-მონერებში ირეკლება ურთიერთობათა ეს ზნეობრივი პრინციპები.

ჭიათურის თეატრში წლების მანძილზე წარმატებით მოღვაწეობდა რეჟისორი ს. ცომაია. იგი იყო მოკრძალებული და პატიოსანი ადამიანი. გულის შემძვრელია მისი წერილები, სადაც პენსიაზე გასული რეჟისორის ბედია აღწერილი. რეჟისორი თავის ტკივილებსა და სულიერ განცდებს უზიარებს მეორე რეჟისორსა და მსახიობს - ეს კარგი დეტალია ადამიანთა ურთიერთობის ისტორიიდან.

მომყავს ორივე წერილი.

„ძვირფასო ძმაო მიშა!

დიდხანს სიცოცხლეს და ჯანმრთელობას გისურვებ. მივიღე შენგან გამოგზავნილი წერილი, ძალიან გამეხარდა, მაგრამ მიშა კუსიანის ავადმყოფობამ უზომოდ შემანუხა - სანყალი ბიჭი, იქნებ გადარჩეს. ვაღია სვანელიც მანდ წევს ონკოლოგიურში. ამბობენ საშვილოსნოს კიბო აქვსო. მე ჩემო მიშა, თითქოს კარ-

გად ვიყავი, დავდიოდით, მაგრამ უეცრად ისევ ავად გავხდით. 17 აგვისტოს დილის მ საათზე შეტევა მომივიდა, დამესიენ და გადამარჩინეს. დიდი ამაგი დამდო შენმა საყვარელმა რძალმა ნაილიმ, სულ ჩემთან იყო გაჭირვების დროს, ნემსებით, ბალიშებით, ერთი სიტყვით, თან გადაწყვა. შენი პატარა ბიჭებიც ხშირად ჩემთან იყვნენ და კითხულობდნენ ჩემს ამბავს. რა ბავშვები არიან, რა გულკეთილები. ძალიან სიცხეები დაიჭირა. მე მგონი ჩემი ხელმეორედ ავად გახდომა ამინდის მკვეთრად შებრუნებამ გამოიწვია. ეხლა ვნევარ ჩემო მიშა, ხანდახან თუ ავდგები, ისიც ოთახში გავლისთვის. სექტემბრის 15 რიცხვისთვის აუცილებლად უნდა ჩამოვიდე და დავნვე, სადაც ვინეჩი, ან ყიფშიძის კლინიკაში - შენი თამაზი იყო ჩემთან და მითხრა, ყიფშიძეს მე კარგად ვიცნობ, მოგიხერხებ მასთან დანოლასო.

აქეთ ახალი არაფერია. თეატრი შევბუღებაშია. ემზადებიან იუბილისათვის. უნდათ მონოგრაფიები დანერონ ჩემზე, შენზე, გრიშაზე, გიორგიზე, გუშინ კაკო ნუცუბიძემ დამირეკა, გოგი ხარატიშვილს უნდა დანეროს სტატია „საბჭოთა ხელოვნებისათვის“ და გთხოვს 1937 წლიდან მიაწოდოს ცნობები. მე არ შემეძლია, ავად ვარ, მაგას დაჯდომა და მოფიქრება უნდა-თქო შევუთვალე. სად შემეძლია. ეგ რომ შემეძლოს, მე თვითონ დამიბეჭდავდნენ. ასეა ჩემო მიშა საქმეები. აუცილებლად ჩამოვალ. თუ არ ვიმკურონალე, ჩემი საქმე წასულია, მაინც ბევრი გამოვედით მწყობრიდან, მე, გრიშა, მიშა და ვალია.

ბადუს ცოლმა გამოცდები ჩააბარა „გეპეიში“, ჭიათურაში ისწავლის. როგორ მინდა ჯანმრთელობა ცოტა ხნით მაინც. მოკითხა ქ-ნ ოლიას, ჩემს საყვარელ თამაზის, შენს შვილიშვილებს კი აქ დავკოცნი. იყავი კარგად, მრავალჯამიერ.

შენი ს. ცომაია 25.VIII.

„ჩემო ძმაო მიშა!

სულ კარგად მეყოლოს შენი თავი. მივიღე შენგან გამოგზავნილი წერილები. დიდი მადლობელი ვარ ყურადღებისათვის, მაგრამ მე იღბალი ვინ მომცა, შენთვის ეს ახალი ამბავი იქნება. ექვს თებერვალს დილით მძიმე ავად გავხდით. არავის არ ეგონა, თუ მოვრჩებოდი. წინა დღეებში წარმოდგენა გამოვუშვი, არა

უშავდა რა, ხალხი კმაყოფილი იყო და მეც. 40 წუთზე მეტი ვებრძოლე სიკვდილს. ბოლოს მოვიდნენ, როგორც იქნა და გადამარჩინეს. ახლა ვაგდივარ ლოგინში გალახული ძაღლივით, ხანდახან სპაზმები მაქვს, მაგრამ შედარებით უკეთ ვარ. ექიმებმა მითხრეს, მარტის დამლევამდე ვერ ადგებიო. როგორ მინდოდა შენთან ჩამოსვლა, ესლა რა ვიცი როგორ იქნება. რაც შეეხება თბილისში ბინის საკითხს, ასე უსინდისოდ მომეჩვენენ, მშვირები ჩამოვიდნენ ლეჩხუმელები, და ახლა ბატონებიც ისინი არიან, რას იზამ? პირველთან ვიყავი, შემპირდა, მაგრამ ეტყობა იმათ არ ანწყენინა, ჩემი გულისათვის თავს რატომ შეინუხებდა, 24 საათი ერთად არიან, პურმარილზე, შეიძლება ამანაც კი იმოქმედა ჩემზე. რაც შეეხება პენსიას, როგორც კი შალიკო კილასონიძე სამმართველოდან წამოვიდა, ეგრძნობდი, რომ ასე დამემართებოდა. ალბათ პატრონი არ მყავდა და იმათაც არ დაეძიეს - დამინიშნეს 90 მანეთი. 45 წელი ვინვალე, ვიშრომე და ნუთუ საშუალება არ უნდა მქონდეს, უკანასკნელი დღეები შედარებით უზრუნველად გავატარო.

ბადუ ახლა მანდ წევს ორტოპედიაში, კალინინის ქუჩაზე, მგონი 10 მარტამდე გაუკეთებენ ოპერაციას. ასე უკუღმართად წავიდა ჩემი საქმე ამ წელიწადში. თეატრში „ყანთელაძე“ გამოუშვეს. ვინც ნახა ძალიან მოეწონათ - განსაკუთრებით როდერი ჩაჩანიძე, ახლა მგონი რეპეტიციები დაუნწყიათ „ცხოვრება კაცისა“, ალექსიშვილიც ჩამოუყვანიათ, ამინდები აქეთ შედარებით კარგია თბილისზე, იქნება წამოვდგე და ჩამოვიდე. აპრილში უნდა დავენვე ყიფშიძის კლინიკაში. უნდა გამიგო გუგულა სებისკვერაძის მისამართი - მგონი ეგენი პლენანოვის პროსპექტზე გადავიდნენ და მისამართი არ ვიცი, მაგის სიძე მუშაობს ყიფშიძისთან და იქნებ მომეხმაროს დანოლაზე. ასე ჩემო მიშა, მოკითხვა შენს ცოლ-შვილს, ქ-ნ ოლიას, თამაზის, ნაილის, ბიჭებს, ძალიან მიყვარდა ლამარაც; ჩვენებმაც დიდი სიყვარულით მოგიკითხეს. იყავი სულ კარგად. წერილი მომწერე აუცილებლად.

შენი ს. ცომაია
5.111. 69 წ.

მიხეილ ვაშაძე და უშანგი ჩხეიძე ნათესავეები იყვნენ, მაგრამ მიხეილ ვაშაძე მარტო ამის გამო არ აღმერთებდა უშანგის. ერთ-ერთ წერილში იგი წერდა: „ჩემთვის უცვლელი კერპი. ჩემს ცხოვრებაში ბევრი კარგი წარმოდგენები მინახავს მოსკოვის, ლენინგრადის. თითქმის ყველა თეატრს ვიცნობ, პარიზში კომედი ფრანსეზში, საბერძნეთში ტრაგედიის თეატრი, ქალაქ სალონიკში დავსწრებივარ არისტოფანეს პიესას, მაგრამ ისეთი ძალა მსახიობისა, როგორიც უშანგის ჰქონდა, ვერსად ვერ ვიხილე. ბედნიერი ვარ, რომ მინახავს ურიელ აკოსტა, ვერიკოს და უშანგის მონანილეობით. ღმერთმა ქნას, მაგრამ ასეთი რამე რომ განმეორდეს, დიდი დროა საჭირო, თეატრს ახალი ჰამლეტიც და აკოსტაც ესაჭიროება. მსახიობთა სუფრაზე საუბარი და მსჯელობა უშანგიზე და მის შემოქმედებაზე ხშირად იყო. როცა ასეთი ამბავი მოხდა თბილისში ვიყავი, სუფრაზე წამოიჭრა უშანგიზე საუბარი, ჩვენს თეატრში ხომ უშანგის ფრესკაა. მისი შემქმნელი რობერტ სტურუაც იქ იყო. გადავწყვიტეთ მისი ნახვა. ბატონმა რობერტმა ამოარჩია მოზრდილი სურათი რეპინის (მეტი იმ ჟამად იქ არ იყო) „ბურლაკები“ გავუკეთეთ წარწერა, როგორც მეოცე საუკუნის გენიოს მსახიობს, ვიყიდეთ სხვა რაღაც წვრილმანი, სასწრაფოდ წავედით ლეჩკომბინატში, სადაც უშანგი მკურნალობდა, მაგრამ არ შეგვიშვეს. ასე გვითხრეს მას წოლით მკურნალობენო, ძალიან გვეწყინა, მაგრამ რას გავაწყობდით. ჩვენი მირთმეული დაიტოვეს. შემდეგ ეს ჩვენი ადრესი გამოვფინეთ მის სახლ-მუზეუმში. როგორც ქალბატონმა ნინიკომ მითხრა, ეს ჩვენი მირთმეული სურათი-სახსოვარი ვილაცამ მოიპარა.

რაკი უშანგი ვახსენეთ, მის სახლ-მუზეუმთან დაკავშირებით უნდა მოვიტანო ცნობილი მსახიობის ნ. ჩხეიძის ორი მეტად საყურადღებო და საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი წერილები.

„ბატონო მიშა!

გამარჯობა და სიცოცხლე მოგცეთ უფალმა ღმერთმა. იმ დღეს, როდესაც თქვენ ჩემს სანახავად მობრძანდით, ალბათ სიტყვით ვერ გამოვხატე ის დიდი მადლობის გრძნობა, რასაც

ჩემი გული და გონება განიცდიდა და განიცდის დღესაც. თანაც გონების დაბნელება საშუალებას არ მაძლევდა ამომეთქვა სათქმელი. თანაც უცხო ვაჟკაცი გახლდათ და დიდად მომერიდა მისი. რა შთაბეჭდილება დარჩებოდა მას ჩემზე - ვილაც საცოდავ გამწარებულ დედაბერზე. ანდა უშანგის ჭერქვეშ არსებულ მძიმე მდგომარეობაზე.

ბედის ბორბალი ულმობელი და დაუნდობელი, გამანადგურებელი, ტყვიასავით მძიმე, დამხობილი მაქვს თაზე და გულზე.

სიცარიელეა ირგვლივ ჩემთვის, არარაობა ვარ და უსასოო. ვერავითარ გამოსავალს და ნათელ პატარა წერტილსაც კი ვერ ვხედავ ჩემი უკუღმართის მდგომარეობიდან. როგორც გითხარით, მარტო ვარ, სულ მარტო. არა ძმა, არა მამა, არა ქმარი და არა ვაჟიშვილი. კაცური კაცისა და ვაჟკაცის რჩევა-დარჩება არ არსებობს ჩემთვის. აღარ არსებობს უფრო სწორად. მითუმეტეს ჩვენი ბუკას შემდეგ. კედლებს ვანყდები ფიქრით. უძილო ღამეებს ვათენებ და ვეძებ გამოსავალს და თავდასახსნელ გზას, რომ გადავიტანო ეს ძნელბედობა ჩემი, - ჩემის გასასრესად მოვლენილი და ჩემი ღირსების გამთელავი ბედი შემოვებრუნო.

ჩემი წერილი დოკუმენტია და ალბათ წლებს გაყვება მისი შენახვის ისტორია. მითუმეტეს თქვენდამი მონერვილის. თქვენ ხომ ჩვეულებრივი მოკვდავი არა ხართ, საუკუნის ერთ-ერთ მოვლენად მიმაჩნისხარ, ღამაზ მოვლენად, ამაღლებული სულის, უნიკალურ და კეთილშობილ რაინდად. ქართული ხელოვნების მარად უბერებელი და დღემდე ბრწყინავი ვარსკვლავი ხართ ჩვენი ერისათვის.

ამიტომაც თქვენს მიმართ წერილი უნდა დავწერო, რომ გული გაგიხაროთ, რომ გაგახალისოთ და ხვალინდელი დღე ზღაპარივით საოცნებო იყოს თქვენთვისაც და ჩემთვისაც. თქვენ ხომ ჩვენი უშანგის სისხლი და ხორცი ხართ, თქვენ ხომ მისი რჩეული მსახიობი ხართ, მისი საპატივცემლო ბიძაშვილი და საყვარელი პიროვნება. მეც ასევე ვარ დღემდე და სამარადისოდ, თქვენს მიმართ. ამას მიუმატეთ ის დიდი ბედნიერება, რაც მე თქვენგან მიმიღია როგორც ახლობელს და როგორც პარტ-

ნიორს. მე ხომ თქვენთან ერთად ჩემი საუკეთესო როლები მაქვს ნათამაშევი თეატრშიც და მით უმეტეს კინოებში. ძალიან მიყვარხართ ბატონო მიშა.

ამიტომ ვეძებ აზრს და სიტყვებს მოსანერად, მაგრამ რა მოგწეროთ? რით გაგახაროთ? ის რომ აღარ არსებობს ჩემთვის არაფერი? რომ ცარიელია სამყარო ჩემთვის? რომ ვკვდები და არავის არ ვენანები? ძალიან ძნელია. ამიტომ მაპატიეთ ბატონო მიშა, სულგრძელად მაპატიეთ, რომ სულს გიფორიაქებთ ამ ჩემი წერილით.

ვიჩოქებ და დაგიკოცნით მუხლებს, ხელებს და ქრისტესაგონით წმინდა სახეს. დიდი მადლობა მომიხსენებია ნუგბარი სურსათის მოტანისათვის. რომ თქვენს მრავალრიცხოვან ოჯახს მოაკელით ეს ყოველივე და მე გამამდიდრეთ.

მადლობა მომიხსენებია მობრძანებისათვის, დაფასებისათვის, გამხნევებისათვის, თანადგომისათვის და რაც მთავარია, დაინახეს ჩემმა ოჯახის წევრებმა, რომ მე ამონყვეტილი და მარტოდ მარტო არა ვარ. დიდი სიხარული მაჩვენეთ და მომანიჭეთ, რომ დაათვალიერეთ უშანგის იავარქმნილი მუზეუმის ოთახები. დიდი იმედი ჩამისახეთ გულში, სასიცოცხლო იმედით ამავსეთ, როდესაც დამიბარეთ, რომ ნუ გეშინია, თამაზი ყველაფერში დაგეხმარებაო.

მართალია დიდი უბედურების წინაშე დგას საქართველო, მართალია, რომ დიდი განუკითხაობა და ქაოსია ირგვლივ, სიძულვილი მძვინვარებს ძმათა შორის, მაგრამ იქნება კი შესძლოს ჩვენმა ტანჯულმა ერმა, მრავალტანჯულმა ქვეყანამ ისევ დაშოშმინება და იმედიანი მომავლის აღორძინება.

განა არ ვიცი, რომ ამ პირობებში მაღალ თანამდებობაზე მდგომი თამაზ ვაშაძის მუშაობა და მოღვაწეობა ძნელია და რთული. ძალიან მრავალმხრივია და დიდად დატვირთული, მაგრამ რა ვქნა, რომ მეტი გამოსავალი არა მაქვს და მეც ვანუხებ, რომ დამეხმაროს და მეჯერა კიდეც, რომ დამეხმარება.

მადლობა გადაეცით თამაზის. ზესტაფონში უშანგის მუზეუმის აღდგენით რემონტს, დიდი მონდომებით და ხარისხიანად აკეთებენ ამჟამად თამაზის ნყალობით.

აბა, ბატონო მიშა, ალბათ დაგღალეთ, გულიც გატკინდა და შეგანუხვით კიდეც ჩემი გრძელი წერილის კითხვით, რისთვისაც პატიებას გთხოვთ.

პატარა დეტალიც მინდა აღვნიშნო, მთლად წყალნალეული არ ვყოფილვარ თურმე. ჩემს პატარა შვილიშვილს, ამ გოგონას, თქვენს ჩვენთან ყოფნის დროს რომ ფაცი-ფუცობდა და თქვენ ჯეროვანი ყურადღება ვერ გაგვინანია, თურმე თავისი დარდი ჰქონდა: ჩვენ რომ მუზეუმის დაზიანებულ ოთახებს ვათვალიერებდით, ის თურმე ლოჯში სუფრას შლიდა და რაც გააჩნდა ზედ აწყობდა თავის საცოდავ პურ-მარილს. ძალიან განიცადა და ენყინა, როგორ? მიშა ბიძია ასე მალე წავიდაო? მე მისი გამასპინძლება მინდოდაო. რახან ასეა, მთლად დაქცეული არ ვყოფილვარ.

ღვთისმშობელ მარიამს და იესო ქრისტე მაცხოვარს შევსთხოვ თქვენს კარგად ყოფნას, თქვენი მთელი ოჯახის წევრებთან ერთად.

თქვენი დიდი თაყვანისმცემელი

ნინიკო ჩხეიძე
1991 წელი 18 ოქტომბერი

„გამარჯობათ ბატონო მიშა!

ღმერთმა ინებოს და განგების ძალამ თქვენი და თქვენი შვილების კარგად ყოფნა და ბედნიერება.

ორ წერილს ერთდროულად ვწერ. ერთს თქვენს მიმართ და მეორეს თამაზის მიმართ. ოღონდ განსხვავება ისაა, რომ თქვენ ფოსტით გიგ ზავნით და თამაზისადმი ჩემს თხოვნა-წერილს ჩემს შვილს ვატან თამაზის სამინისტროში.

მიხეილ ვაშაძეს მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობისა და პიროვნული თვისებების გამო გამოჩენილი მეცნიერი დიმიტრი ჯანელიძე წერდა:

“ძვირფასო მეგობარო. მივიღე თქვენი გამოგ ზავნილი გაზეთები. დიდად გამახარეთ. სასიხარულო ის არის, რომ ასეთი სიყვარულით და გულმოდგინებით ეკიდებით თქვენი თეატრის წარსულის აღდგენისა და აწმყოს დოკუმენტაციის შენახვის დასაფასებელ საქმეს.

ხშირად მსახიობი თავისი თავის გადაღმა ცქერას ველარ ახერხებს, საკუთარი შემოქმედების ნაჭუჭში იხუთება და მიტოვაც ჩიავდება, საკუთარი გამუდმებული ალტაცების შხამით ინამლება. ასეთი სენით დაავადება შეუძლებელია მსახიობის ჯანსაღი სულისათვის და სასიამოვნოა, რომ თქვენი სამუზეუმო მუშაობით თქვენ ამ სენისაგან თავდალწეულად ჩანხართ.

იმ სიამოვნების, მხატვრული კმაყოფილების სამაგიერო, რომელიც მე თქვენთან ყოფნისა და თქვენი სცენაზე ხილვით განვიცადე, მახარებს და ვეცდები, რაც კი ჩემი პატარა კალამის ძალას შესწევს სასიამოვნო მოვალეობა მოვიხადო.

პატივისცემით დ. ჯანელიძე
1939 წელი 4. III ქ. თბილისი

მილოცვები ზოგი სახალხო არტისტის ნოდების გამოა, ზოგი შემოქმედებით სალამოსთან დაკავშირებით, მაგრამ ყველგან იგრძნობა მიხეილ ვაშაძისადმი დიდი სიყვარული და პატივისცემა.

დრამატურგი ლ. მილორავა წერდა:

„ჩემო მიხეილ, გულწრფელად გისურვებ ყოველივე კეთილს. გილოცავ შენ, ქართული თეატრის ღირსშესანიშნავ მოღვაწეს საქართველოს სსრ სახალხო არტისტის საპატიო ნოდების მინიჭებას. შენ, ეს შენი კაცობითა და ნიჭით დაიმსახურე. ვფიქრობ, ეს ამბავი ყველა შენს კეთილისმსურველს გაახარებდა, გაახარებდა იმასაც, ვისაც გულწრფელად უყვარს და ნამს ჩვენი ეროვნული თეატრის კეთილდღეობა.

უსაზღვროა ჩემი სიხარულიც...

სხვა რომ არაფერი, შენ ხომ ჩემი პირველი სრულფორმიანი დრამატული ნაწარმოების პირველი რეჟისორი და გმირი ხარ! წინ კიდევ უდიდესი მწვერვალია!...

პატივისცემით

დრამატურგი ლევან ევგენის ძე მილორავა
ქ. თბილისი, მარჯანიშვილის 26. 16. 1. 1965 წ.

მარიკა ბარათაშვილი ასე ულოცავს: „თუმცა დაგვიანებით, მაგრამ წრფელი გულით გილოცავთ ნამდვილად დამსახურებულ მაღალ ნოდებას და გისურვებთ ხანგრძლივ, ჯანმრთელ და კიდევ მრავალ და მრავალ წარმატებით სავსე სიცოცხლეს“.

დეპეშებით ულოცავდნენ: *ი.გრიშაშვილი, გ.აბაშიძე, ყაკი ვასაძე, ვ.ანჯაფარიძე, ს.თაყაიშვილი, ა.კვანტალიანი, პ.ფრანგიშვილი, ბ.გამრეკელი, დ.ანთაძე, შ.პირველი, ე.აფხაიძე, შ.ხაუალია, პ.კანდელაკი, გ. ნაცვლიშვილი, მხატვარი რ.სტურუა* და სხვები. საქართველოს ყველა კუთხის თეატრებმა გაიზიარეს მ.ვაშაძის სიხარული. *ე.მანჯგალაძემ და გ.გეგეჭორმა* ერთად გაუგზავნეს მისალოცი: „*სულითა და გულით გილოცავთ საპატიო წოდების მინიჭებას, რისი ღირსიც დიდი ხანია ხართ. გი-სურვებთ მომავალ წარმატებებს*“.

მიხეილ ვაშაძემ სახალხო არტისტის წოდება მართლაც დაგვიანებით მიიღო. ამის გამო, ერთ-ერთ წერილში ლევან მილორავა წერდა:

„მიულოცე ჩემი სახელით გრიშა ტყაბლაძეს და მიშა კუსიანს. წოდების მინიჭება საინტერესოა, როგორ მოხდა, რომ შენი თავი დაავინყდათ?“...

საინტერესო დეტალია. ბედი მღევარი ყოველთვის ჩასაფრებული ჰყავდა მიხეილ ვაშაძეს.

წოდებები კი ზოგჯერ შემთხვევით გარემოებებთან იყო დაკავშირებული. ამასთან დაკავშირებით მაგონდება ერთი შემთხვევა.

...ჭიათურის თეატრის მოღვაწეთა ჯგუფი წარდგენილი იყო საპატიო წოდებებზე. მაშინ კულტურის სამინისტროში ვმუშაობდი. უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარედ იყო აკადემიკოსი გიორგი ძონენიძე, მდივნად ზ.კვაჭაძე. დარეკეს სამინისტროში. გ.ძონენიძესთან იმართებოდა სხდომა, სადაც უნდა განხილულიყო ჭიათურის თეატრის მუშაკთა წოდებების საკითხი.

სხდომაზე წარმოადგინეს პროექტი, სადაც მხოლოდ ორ-სამი თანამშრომლის გვარი იყო დატოვებული. ნუ გავაიაფებთ წოდებებს, იყო მათი მოტივი. ისე ზერელედ „ასაბუთებდნენ“ თავიანთ პოზიციას, რომ ამან ჩემში აღშფოთება გამოიწვია. საკითხის განხილვა მთავრდებოდა. შევატყვე, რომ სხვა განსხვავებული აზრი აღარ ჰქონდათ. გიორგი ძონენიძეს ვთხოვე სიტყვა. რატომღაც ყველამ გაოცებით შემომხედა, რადგან თავი-სი კომენტარებით პროექტს ძონენიძეც ეთანხმებოდა. ადვილი

არ იყო ასეთ ატმოსფეროში სიტყვის თქმა, მაგრამ მე რაიონის თეატრებთან ახლო კავშირი მქონდა და ვიცოდი მათი ყველა გასაჭირი. ვილაპარაკე ამ გასაჭირის შესახებ და განსაკუთრებით ხაზი გავუსვი „შავი ქალაქის“ სპეციფიკურ ცხოვრებას. ბატონი გიორგის ასე მივმართე:

- ბატონო გიორგი! რაიონის თეატრებში არ მიდიან ახალგაზრდა მსახიობები, მუშაობის მძიმე პირობებია. ყველას თბილისში უნდა დარჩენა. მაგ. ჩვენი ინსტიტუტის კურსდამთავრებული ი.ჯიშკარიანი წავიდა ჭიათურაში და ათი წელია მუშაობს. აქ თქვეს, რომ წოდებისათვის ჯერ ახალგაზრდააო. ჭიათურის თეატრში გატარებული ათი წელი არ უდრის თბილისის თეატრების 15-20 წელს? თუ არ წავახალისეთ ვილა წავა რაიონში? მე ვთხოულობ, რომ ყველას მიენიჭოს წოდება, ვინც კულტურის სამინისტროს მიერ წარმოდგენილ სიაშია.

საკმაოდ ვრცელი და პათეტიკური სიტყვა გამომივიდა. საოცარი ყურადღებით მისმენდა ბატონი გიორგი, ბოლოს თქვა:

- ამხანაგმა კიკნაძემ კარგად დაასაბუთა თავისი პოზიცია. მე ვფიქრობ, რომ მხარი უნდა დავუჭიროთ.

ასე გადაწყდა ჭიათურის თეატრის ერთი ჯგუფის წოდებების საკითხი. მაშინ მე კულტურის სამინისტროში ვმუშაობდი.

მიხეილ ვაშაძისადმი მინაწერები სხვადასხვა ინფორმაციებს შეიცავენ, რომლებიც საინტერესოა მსახიობის ბიოგრაფიისათვის. რუსთაველის თეატრში ჩემი მუშაობის დროს მიღებული იქნა ახალგაზრდა რეჟისორი ლ.ვარსიმაშვილი, მაშინ მიხეილ ვაშაძისათვის მიუწერია:

„საყვარელო სიმონიჩ!

ალბათ გიკვირთ ჩემი ამდენი ხნის დუმილი. მე მართლებას არ დავინწყებ ჩემსას, რადგან მიზეზი გასამართლებლად ყოველთვის მოიძებნება ხოლმე, რაც მე არ მჭირდება.

არ მინდოდა მომეწერა მანამ, სანამ მდგომარეობა თუ შეიძლება ასე ითქვას, ხელოვნებაში არ გაირკვევა და აი, უკვე ერთი კვირა ინურება, რაც მე რუსთაველის თეატრში ვარ რეჟისორ-ასისტენტის სამუშაოზე. უკვე ვმუშაობ კიდევ პიესებზე: ედუარდო დე ფილიპოს პიესაზე „ფილუმენა მარტურანო“

კ.პატარიძესთან და ალფრედ ჟერის პიესაზე „მეექვსე | ართული“. ერთი დაშოუკიდებული რეპეტიცია უკვე მქონდა პირველ პიესაზე, რადგან კ.პატარიძე მუშაობს „შემოდგომის აზნაურებზე“- პარალელურად. ასე რომ, ბატონ-პატრონი ჯერჯერობით მე ვარ.

II პიესას - მ.თუმანიშვილის ხელმძღვანელობით ვდგამ. ახალგაზრდობის ფესტივალთან დაკავშირებით თეატრმა გადან-ყვიტა, რომ ამ სპექტაკლის დამდგმელი I შემადგენლობისა ვიყო მე, ახალგაზრდები I შემადგენლობაში იყვნენ, საერთოდ აქ ახალგაზრდები II და III შემადგენლობაშია ხოლმე (I “ძველგაზრდები” კი არიან II შემადგენლობაში და მათ მ. თუმანიშვილი მოამზადებს. ასე რომ, თეატრში ჯერჯერობით კარგად მოვეწყვესათ. I ეტაპისათვის მე ასე ვფიქრობ, ეს ბევრიც არის - ხომ?

ისე, თბილისში ახალი ამბები მოგვეპოვება თეატრის დარგში. აჭარიდან იყვნენ დეკადაზე. ვნახე “ჰამლეტი” და “მეფე ოიდიპოსი”, ახლოპკოვის “ჰამლეტის” დადგმის შემდეგ, როგორც სპექტაკლი ისე შემსრულებელი ხინიკაძე – ჰამლეტი სუსტი აღმოჩნდა, მიუხედავად ქართული ტემპერამენტისა. ოფელიას როლს ბორის შერვაშიძის რძალი ნ.საკანდელიძე ასრულებდა. ის კარგად გამოიყურებოდა. ასევე ოიდიპოსი, მიუხედავად იუსუფ კობალაძის ბრწყინვალე შესრულებისა, აკ.ხორავას გვერდით და მით უმეტეს ს. ზაქარიაძის გვერდით ვერ დავაყენებ (ეს ნმინდა სუბიექტური შეგრძნებით). ისე “ოიდიპოსის” დადგმა მომეწონა ძალიან. ფინალში ოიდიპოსის კათარზისის საილუსტრაციოდ ცაზე ცისარტყელაა. ძალზე ეფექტური იყო ფინალი.

რამდენიმე დღის წინ ჩამოსული იყო მოსკოვიდან კომისია, ლენინურ პრემიაზე წარმოდგენილი „ოიდიპოსის“ სანახავად. ითამაშეს: ოიდიპოსი - ხორავა, იოკასტე - თ.ბაქრაძე, ოიდიპოსი - ერ.მანჯგალაძე, იოკასტე - ნ.ლაფაჩი. II წყვილი იყო ბრწყინვალე. სერგო ეს არის მოვლენა. მე ასეთი არაფერი მინახავს ჯერ. ვნახე აქ სოფრომ ცომაია, რომელმაც ვერ იშოვნა ოიდიპოსზე ბილეთი (ხორავა თამაშობდა). მე მხოლოდ წინა დღის მისული თეატრში და არავითარი საშუალება არ მქონდა მომეხერხებინა რამე. ალბათ ენყინა ჩემგან. მაგრამ თქვენ მაინც მიმ-

იხედებით სიმონიჩ. ახალი კაცი თეატრში და მერე ისიც მე რუსთაველში რა უფლებით უნდა ვსარგებლობდე. მით უმეტეს, ერთი დღის დამკვიდრებული. ისე რომ, არ ვიცი რა ვქნა. ძალიან უხერხულად ვგრძნობ თავს სოფრომის წინაშე.

მინდა რამოდენიმე სიტყვა მოგწერო ჩემი კინოხელოვნების დარგში მოღვაწეობის შესახებ. ვიღებდი და ვიღებ კინოფილმებში „ბედნიერების სათავესთან“ პატარა ეპიზოდი მაქვს, მაგრამ არა უშავს რა. საინტერესო იყო ჩემთვის იმდენად, რამდენადაც ჩემს პირობებში, მაქსიმალურად გავცეცანი კინოს სპეციფიკას. ფილმი ალბათ მარტში გამოვა. გადაღებები გრძელდება. მთავარ როლებზე დაკავებულინი არიან: აკ. ვასაძე, ოთარ კობერიძე, კ.ლაფერაძე, აბაშიძე, მ. ახვლედიანი. ამ ფილმის ექსპედიცია დაგვირგვინდა ამ 2 უკანასკნელის ქორწინებით.

კიდევ ერთი თბილისის გოგონების უკანასკნელი მოდა: ოთარ კობერიძე. ყველა როგორც ერთი, შეყვარებულია ოთარში. უკან დასდევენ. ფოტოგრაფებმა ვიტრინებზე გამოაკრეს ოთარის სურათები. არის ზედახოცვა ოთარის სურათების შეძენაზე. ამას დაემატა ის, რომ ოთარი უკვე მარჯანიშვილში მუშაობს და „ერეკლე მეფეში“ ბესიკს ამზადებს. ყველა მოუთმენლად ელის ოთარის ტალანტის გამომზეურებას სცენაზე. კიდევ კარგი, ოთარს რაჭული თავმდაბლობა მოსდევს, ეს ამბები არ აგიჟებს. პირიქით, ძალზე უფროხის ამდენ თავყვანისმცემლებს. სიმონიჩ! მე თქვენს შესახებ ზაფხულს აქეთ არაფერი მსმენია. ჩვენი უკანასკნელი შეხვედრის შემდეგ ხმაც ვერ მოგანვდინეთ. მე გადაღებაზე რომ ვიყავი, გაგრაში ოფელიას მივწერე წერილი, რომელიც რა თქმა უნდა უპასუხოდ დარჩა. მეც ვერ მოგწერეთ მერე და ასე განყდა დროებით კავშირი, მაგრამ იმედი მაქვს, ჩვენი მეგობრული და ჯანსაღი დამოკიდებულება ასე ადვილად ეს ამბები ვერ დაარღვევს.

სიმართლე გითხრათ, ასეთი დუმილის შემდეგ მიჭირდა მონერა, მაგრამ დღევანდელმა ამბავმა გამაბედინა. ამ წერილს ახლა თეატრიდან გწერთ. დასის გამგესთან ვარ ოთახში. რამოდენიმე წუთის წინ აქ იყო პავლე კანდელაკი და საუბარი ჩამოვარდა ჩემი დადგმის შესახებ ჭიათურაში. ამას მსახიობების მდგო-

მარეობაზე საუბარი მოჰყვა, შემდეგ მსახიობთა პერსპექტივაზე, შემდეგ თქვენზე. ალბათ იცით, რასაც ვიტყვოდი მე. საინტერესოა თქვენთვის პავლეს აზრი. ის ასევე კარგი შეხედულებისაა თქვენზე და სურვილი აქვს ძალიან დიდი, რომ თქვენ ამ თეატრში იმუშაოთ, ის კი ველარ გავიგე, რატომ აყოვნებს თქვენს გამოსვლას. სიმონიჩ, იქნებ კიდევ ერთხელ შეგეხსენებინათ თქვენი თავი - წერილობით მაინც, თუ რა თქმა უნდა, თქვენ არ გადაგიფიქრებიათ აქ ჩამოსვლა. მე როგორც კი მომეცემა საშუალება, კვლავ შევეკითხები აზრს თქვენზე.

საყვარელო სიმონიჩ! ალბათ მოგაბეზრეთ თავი ჩემი დაუსრულებელი წერილით. დიდად დაგიმადლებთ, თუ ორიოდ სიტყვას მაინც მომწერთ პასუხად. მომიკითხეთ თქვენი ოჯახის წევრები დიდი სიყვარულით. ასევე მთელი თეატრის კოლექტივი. მე ყველას ძალიან ხშირად გიხსენებთ. ნეტავ მე თუ ვაგონდები მანდ ვინმეს? ან ჩემი სპექტაკლი თუ მიდის. ალბათ არა, ხომ?

მოკითხვა გადაეცით ოფელიას. იქნებ მომწეროს რამე. აპირებდა წასვლას მაგ თეატრიდან. აქ თითქოს პირდებოდნენ კიდევ, კაკო დვალიშვილი ვგონებ. მე არაფერი ვიცი ოფელიას შესახებ. ძალიან კი მაინტერესებს. სიმონიჩ, თქვენ ამადგმევინეთ ფეხი სცენაზე და მე კი ძალზე მწყდება გული, რომ თბილისში ჩამოდიან ძალზე ბევრნი და მე არც კი მკითხულობენ.

ახლო ნახვამდის. თქვენი ლინა“

მიხეილ ვაშაძის მოღვაწეობის 30 წლის საიუბილეო საღამოსთან დაკავშირებით საყურადღებოა რ.ქორქიას წერილი.

“ძვირფასო ამხანაგო მიშა!

ვასრულებ ჩემს დაპირებას და დაგვიანებით მაინც გიგზავნით ერთ მოგონებას შალვა დადიანის შესახებ, რომელიც თქვენ შეგეხებათ.

როცა თქვენი შემოქმედებითი საღამო ეწყობოდა ჭიათურაში, შალვა დადიანმა მომხსენებლად მე გამომყო. ნიჭიერი ახალგაზრდა მსახიობია და ხელი შეევუნოთ, კარგი საღამო მოევუნოთო, მეც წამოვალ, მიშას პირადად მივულოცავო. ასეც გადამყდა, მაგრამ გამგზავრების წინადღით თელავის თეატრიდან გოგუცა ივერიელის წერილი მოვიდა. გოგუცა წერდა შალვა

დადიანს: შემოქმედებით საღამოს ვმართავ და თქვენ რომ არ ჩამოხვიდეთ, ჩემს საღამოს რა ფასი ექნებაო. უთქვენოდ საღამო ჩაიშლებაო. ცრემლიანი წერილი იყო. მერე კიდევ სოსო ჟივიძემ ეს წერილი ისეთი სასოწარკვეთილი ტონით წაუკითხა შალვას, რომ შალვას გული აუჩუყდა და გადანწყვიტა თელავს ნასვლა.

- რას ამბობთ, ბატონო შალვა? მიშას რას ეტყვიო? - ვუთხარი მე, - არა, უნდა წამოვბრძანდეთ ჭიათურაში... შალვა ჩაფიქრდა, შემდეგ გაიღიმა და მითხრა:

- უთხარი მიშას, ტრიბუნიდან უთხარი, გოგუცა ივერიელი მოხუცია, მეტს ვერ მოესწრება შემოქმედებით საღამოს. მიშა კი ახალგაზრდა კაცია და მე კიდევ ბევრს დავესწრები მის შემოქმედებით საღამოსაც და იუბილესაცო...

მე მომეწონა შალვა დადიანის ეს მუნასიბივით თქმული და ის იყო მოგახსენეთ კიდევ ტრიბუნიდან. გახსოვთ ალბათ ისიც, რომ დარბაზმა ტაშის გრიალით მიიღო ეს სიტყვები“.

მეგობრული საღმით როდიონ ქორქია
16 ივნისი. 1959 წ. თბილისი

რეჟისორი თ. მესხი ამ თარიღს ასე ულოცავდა.

„მიშა ვაშაძეს!

ჩემო საყვარელო მეგობარო, საუკეთესო ქართველო, შეუდარებელო მსახიობო. გისურვებ შემოქმედებით წინსვლას, ბედნიერ სიცოცხლეს“.

მიხეილ ვაშაძის არქივში ჩემი ყურადღება მიიქცია ერთმა პატარა წერილმა, რომელიც „მამლუქის“ გადაღებასთან არის დაკავშირებული. ოპერატორი უამბობს გადაღებების შესახებ:

“საღამო მიშას!

არც ისე დიდი დრო გასულა მის შემდეგ, რაც ჩვენგან ნახვედით, მაგრამ ბევრმა წყალმა ჩაიარა ტეხურაში. ზოგჯერ “მურტალი” ცაც იყო, ხა-ხა, ესეც ხუმრობით. ორი დღის წინათ ვნახეთ მასალები და მართალი გითხრათ ძალიან კარგია, ღმერთივითა ხარო. თბილისში გიგოლაშვილს უნახია და თქვენი ძალიან აღტაცებული ყოფილა. ძალიან კარგი კადრია ტირილში თქვენ რომ ხარო მდინარის პირას, განგაშის დროს, ნავებით რომ გადადიხარო.

მე მართალი გითხრათ, არ მომეწონა ქალების ტირილი. კომპოზიცია ძალიან სუსტია, თანდათანობით აუმაღლებიათ ხალხი, რაღაც „სემეინაია კარტიჩკას“ გავს, ასევე სუსტი იყო ვოუჩელა, რომელსაც დღეს ვიღებთ განმეორებით. ღვთის წყალობით ამინდი ხელს გვინწყობს. გუშინ გადავიღეთ მიშა მგელაძე სოფელში რომ აცხადებს სოლომონის ბრძანებას. მართალია დავითის ზედმეტი ყვირილის გამო ხმა ჩაუწყდა, დღის ბოლოს კმაყოფილი დარჩა.

გადავიღეთ აგრეთვე განგაში სოფელში, მოვაგროვეთ ხნიერი ქალები და ყველას პქონია დისერტაცია დაცული კივილში, ისე მაგრად დასცხეს, რომ მთელი სოფელი შეყარეს. ხალხს მართლა ეგონათ ვიღაც მოკვდაო. თუ არადა, ხვიჩას გატაცება აზრადაც არ მოსვლიათ.

გურიაში ვნახეთ ძალიან კარგი თავადის სახლი, რომელსაც მალე გადავიღებთ. გეგეჭკორში მალე გვექნება გადაღება. გზირის ამბების მისამართით, ჩვენი მისამართი იქნება ფოთი, ფოსტა მოკითხვამდე.

კიდევ შეგატყობინებთ თანდათანობით ჩვენი განვლილი გზის შესახებ.

იყავი კარგად

პატივისცემით ლ. მესხი

როგორც ვთქვით, მიხეილ ვაშაძის ერთ-ერთი ძმა ემიგრაციაში ცხოვრობდა. კერძოდ, პარიზში. მასთან ურთიერთობა დიდხანს ტაბუდადებული იყო. როგორც იქნა ყინული გალღვა და განახლდა კავშირები. ვაქვეყნებთ პავლეს ორ წერილს.

„პარიზი. 14 აპრილი.

ჩემო ძვირფასო ძმებო, დებო და რძლებო!

ამდენი ხნის სიჩუმის შემდეგ როგორც იქნა წერილს გწერთ და აი გატყობინებთ, რომ ცოცხალი ვარ, თქვენზე მეტს არაფერს არ ვითხოვ და გისურვებთ ჯანმრთელ სიცოცხლეს და კარგად ყოფნას. მე არ განუხებდით ჩემი წერილებით იმიტომ, რომ არ მინდოდა, ჩემით რაიმე უსიამოვნება შეგყროდათ. ეხლა ყველა ღებულობს წერილებს საქართველოდან.

ჩემი მუდმივი ფიქრი იყო და არის ისეთი რამე არ ჩავიდინო და არ ვილონო, რაც ჩემს ქვეყანას და ჩემიანებს ზიანს მიაყენებს.

კარგის მეტი არაფერი არ გამოიკეთებია ჩემს სიცოცხლეში, პატიოსანი შრომით ვირჩენ თავს. მანუხებს ის, რომ ვერ გეხმარებით და თქვენთან არა ვარ. ჩემო მიშა, მადლობა გადაეცი ჩემს მაგივრად ბ-ნ ნერეთელს კარგი სურვილებისათვის, რომ ჭიათურელი კაცი უკეთესი იქნებოდა ჭიათურაში იყოს, ვინემ პარიზში. ქართველი კაცი ვერასოდეს ვერ შეენყობა ფრანგულ ხასიათს. ამ წერილს საჩქაროდ გწერ. მოკლე ხანში მოგწერ ვრცელ წერილს და ჩემს თავგადასავალს, სადაც დაინახავთ (მართალია ემიგრანტი ვარ) თუ რამდენს დავეხმარე, ყველა ტყვეებს, განურჩევლად ეროვნებისა და მათი სხვადასხვა შეხედულებისა.

ერთ რამეს გთხოვთ, სურათები გამოგიგზავნეთ და ჩვენი ყველა უბედურება დაწვრილებით მომწერეთ.

მომიკითხეთ ყველა ჩვენი მეზობელი.

გაკოცებთ ყველას, ყველას დიდი სიყვარულით.

თქვენი პავლუშა
ოთხშაბათი, 27 მაისი, 1959
პარიზი

* * *

ჩემო ძვირფასო და საყვარელო ძმაო მიშა!

ოცდაათოთხმეტი წელი ვარ უცხოეთში და პირველად გწერ წერილს. არ იფიქრო, რომ სახლი, ჩემი სისხლი და ხორცი დამავინწყდა, სახლზე ვფიქრობდი დღე და ღამე. შენ ისე პატარა იყავი, რომ არც გამოგემშვიდობე.

ბევრი გაჭირვება გამოვიარე, უფრო მორალური, მაგრამ სჩანს ადამიანი ყველაფრის ამტანი ყოფილა. რას იზამ, ასეთი ყოფილა ჩემი ბედი და გინდა თუ არა, უნდა შეეგუო.

აქ რომ ქართული ბალეტი იყო, ყოველ დღე დავდიოდი და რაც მეტს ეუბნებოდა მით უფრო მომწონდა და ტაშის კვრით ხელები მტკიოდა, თუმცა ჩემზე მეტს ფრანგები უკრავდნენ ტაშს. ერთი დამახასიათებელი ამბავი იყო, თუ შეიძლება ითქვას, სადაც მე ვმუშაობ, ერთმა რუსმა მოიყვანა ჩემთან ფრანგი

ელექტრონის მოხელე, გააცნო ჩემი თავი და უთხრა, ა, ამის ქვეყნიდან არიან ის მოცეკვავენიო, ვკითხე, თუ მოგეწონა - თქვა, ამისთანა ჩემს სიცოცხლეში არაფერი მინახავსო. როგორი კეთილშობილი, როგორი სინაზე. კიდევ უნდა ვნახო. მაყურებლებმა სამჯერ შემოამტვრიეს კარები, მე სიხარულით გული მიფანცქალებდა.

ამ ბალეტის დირექტორი ყიფიანი იყო. ის მახსოვს პატარაობისას ჭიათურაში, ისე გამოცვლილა, რომ ვერასოდეს ვერ ვიცნობდი. ფეხზე ვიდექით, ჩემს გვერდში იდგა, ალბათ გაუკვირდა, ვინ არის, ასე რომ უკრავს ტაშს, თვითონ მიცნო. გვისაყვედურა, რად არ ბრუნდებოი საქართველოში. ჭიათურაში, ხმა ჩამოვიდა, ბუკუტა ფაღავა, ირ. ოთხმეზური ჰიტლერის მარჯვენა ხელები ყოფილან. მე ვუთხარი, რას ლაპარაკობ კაცო, ყველანი ჩვენ, ფრანგებმა გაგვინვიეს ჯარში, ლევანი (ბუჭუტა) დაჭრილი, ტყვედ ჩავარდა. ნელინადზე მეტი იყო ტყვედ, ბოლოს როგორც უცხო, გაათავისუფლეს და მიუხედავად ამისა, უნივერსიტეტი დაამთავრა. მუშაობს როგორც ბევრი ჩვენგანი. ჰიტლერის მომხრე ჩვენ არასოდეს არ ვყოფილვართ. ექვსზე მეტი ემიგრანტი დახვრიტეს გერმანელებმა. მათ შორის ორი ჩემი კარგი მეგობარი, რადგან ტყვეებს გამოესარჩლენ.

გერმანელები შემოიჭრნენ პარიზში, ქართველები, ვინც ჯარში არ იყვნენ განვეულნი, დიდი უმრავლესობა ფრანგებთან ერთად გაიხიზნენ სამხრეთისაკენ. მაგრამ სანამდის უნდა გევილო. ვინც მოასწრო სამხედრო ტანისამოსის გამოცვლა, გადარჩა, დანარჩენი ტყვედ ჩავარდა. ბოლოს, ჩვენდა საუბედუროდ, გამოჩნდნენ ისეთი ქართველები (უპასუხისმგებლო რასაკვირველია), რომლებიც შეუძრნენ გერმანელებს და მოტყუებით ჩვენც გვიკრეს თავი. ტყვეები ცუდ მდგომარეობაშია და უნდა ვუშველოთ. ვენაში რომ ჩავედით და გერმანული ფორმა ჩაგვაცვეს, ყველანი ცუდ ხასიათზე შეიქნენ. მაგრამ გამოსავალი არ იყო, მით უმეტეს, კარგად იცოდნენ, ვინც ვიყავით (ანგლოფილებს გვეძახდნენ). საჭირო იყო უფრო მეტი სიფრთხილე და ჭკუით მოქცევა. დავინყე შიმშილი და ძაან გავხდი, შვებულებაში ნამოვედი პარიზში. ერთ ჩვენს პასუხისმგებელ პირს ვთხოვე, თუ

შეგიძლიათ, გამიშვით ლონდონში, საუბედუროდ ეს ვერ მოხერხდა. გერმანელები ისე საზიზღრად იქცეოდნენ ბოლშევიკი რომ არ ყოფილიყავი, უსათუოდ გახდებოდი. შვებულებიდან დავბრუნდი გერმანიაში. რაც ფული მქონდა ვიყიდე პატარა ნივთები, ვფიქრობდი, ვინმე ნაცნობი ან მეზობელი შემხვდება და ვაჩუქებ-თქვა.

გერმანიაში სოფელ მიტერფალდში ჩავედი, იქ ქართველ ტყვეებს დაეურიგე რასაკვირველია უსასყიდლოდ, ზოგიერთებს ეს ძაან გაუკვირდათ და მიშპიონეს. ინგლისური ფულით არის ნაყიდიო. ამაზე ძაან გავილაშქრე და განეაცხადე, თუ ფრონტზე გამაგზავნი, პირველ ტყვიას ვინც მიშპიონა, იმას ვესვრი = თქვა. ამ შემთხვევაში მიშველა, სხვაგან გამგზავნეს და ავადმყოფობის გამო როგორც იქნა გამანთავისუფლეს და დავბრუნდი პარიზში 1943 წლის თებერვალში და ყველა ქართველს ვეუბნებოდი პარტიზანებად გასულიყვნენ. ბუტას ოჯახში ვნახე ჭიათურელი ბიძინა ტყემალაძე, ძალიან კარგი ყმანვილი. ამან მართლაც დამიჯერა და გავიდა პარტიზანად, საუბედუროდ ავად გახდა. რამდენი ვიხლაფოროთე, რომ ის ჩამოსულიყო პარიზში, მაგრამ როგორც გაიგებდნენ, თუ სად უნდა მისულიყო, გერმანელებმა ყველაფერი ზეპირად იცოდნენ, უარს ეუბნებოდნენ. ნეტავი ვიცოდე, თუ ჩამოიტანა სული საქართველოში ომის შემდეგ, ვიცი, ცოცხალი იყო, მაგრამ ფილტვები ძლიერ დასუსტებული ჰქონდა ტყვეობაში ყოფნის გამო.

შენ ალბათ გაგიკვირდება, რად გნერ ამ ჩემს თავგადასავალს. ეს იმიტომ, რომ მართლა არ იფიქროთ, რომ ჩვენ აქ ჰიტლერის მომხრენი ვიყავით. ყველა ჩვენ ისევ სოციალისტები ვართ. ვშრომობთ და პატიოსანი მუშაობით გაგვაქვს ჩვენი თავი. მე პირადად არ ვენევი პოლიტიკურ მუშაობას, ვარ ჩემთვის, არავის არ ვანუხებ. მარტო ვარ ჩემს პატარა ოთახში. დავრჩი უცოლშვილოდ, მაგრამ ორი ნათლული მყავს, ორივე გოგო, მაგრამ მათ ნახვას არაფერი არ სჯობია. ჩემს ნათლულებსაც ძაან ეუყვარვარ. მიუხედავად იმისა, უმაღლესი მათემატიკა ჩავაბარე, ვმუშაობ. ჭკუით რომ ვყოფილიყავი ახლა დიდი ადგილი მექნებოდა. მთებში ვმუშაობდი ფერო მარგანეცის და ალუმინუმის

ქარხანაში (ერთი ატელიე მეზარა), ვერ გავძელი და ხშირა ვიცე-
ლიდი ადგილებს. ეხლა მეოთხე წელია ისევ დავუბრუნდი ავტო-
მობილების ქარხანას. ცოტა წარჩინება მომცეს, “კადრში” ვარ
თვითურად ამ წლის აპრილიდან. ეს მთლად უბრალო ამბავი არ
არის. მით უმეტეს ჩემი ხნის კაცისა. ავად რომ გავხდე, ჩემი ჯამა-
გირი მაინც მექნება, პირველ აგვისტოს შვებულებაში მივდივარ,
არისტოტელთან მინდა წავიდე, სწორედ წუხელის მივიღე წერ-
ილი, აბანოებზე უნდა წასვლა, მწერს მის საქმეს მივხედო, სანამ
წასული იქნება, აგრონომიული გაათავა და მაინც მანონს
აკეთებს, ასეთია ჩვენი ბედი. კიდევ კარგი, ერთი რამ დამიჯერა,
საქმე არ გაყიდა და პარიზში არ ჩამოვიდა, თორემ როგორ შეეძ-
ლო მის ფილტვების პატრონს პარიზის ჰავა აეტანა.

პარიზში ხშირად ვხედავ ე.ბელიაშვილს, საქართველოში
გამოჩენილ მწერალს, ა.ბელიაშვილის ძმას, კარგი ბიჭია. ამას
წინათ ვნახე სოფლად (ის ხშირად მაკითხებს სოფლიდან მოსულ
წერილებს), ვუთხარი, გადავწყვიტე სახლში წერილის მიწერა,
შენზე რა მივწერო, ხომ იცი, მიწერ, რომ ლოთობ თქვა.
რასაკვირველია, ლოთი არ არის, მაგრამ თუ ღვინო ნახა შიგ
ძვრება. ერთი სიტყვით, სტუმარ-მასპინძლობა აღარ გაათავა?
როცა აკაკის ნახავ, გადაეცი ჩემი მოკითხვა და ცოტა გამ-
ოიტიროს. რაც გინდა მიწერეთ, ოღონდ წერილი გააგზავნეთ
და სწორედ ამიტომ გწერ. ძალიან კარგი გულისაა, მეგობრი-
სათვის თავის უკანასკნელ ლუკმა პურს არ დაიშურებს. აკაკის
წიგნებს დიდი მონონება აქვთ პარიზში და ყველა სიამოვნებით
კითხულობს. შენზე ხშირად ვკითხულობ, საქართველოდან მო-
სულ ჟურნალ-გაზეთებს და მიხარია ასეთი ნიჭიერი მსახიობი
რომ დარჩი, მეცადინეობას, კითხვას კიდევ უფრო უნდა დაეძა-
ლო, ამას იმიტომ გწერ, რომ ჩვენ ყველანი გავიყინეთ.

ამ წერილს არ ვკითხულობ. ვიცი, არ მომეწონება და რომ
არ დავხიო, დამიკოცნე ყველა ჩემი ძმები, რძლები, დები და მათი
შვილები.

გაკოცებ ბევრს
შენი პავლუშა

P.S. შემდეგ ში უფრო კარგად დავწერ.

მიხეილ ვაშაძე რამდენჯერმე ეწვია პარიზში ძმას. 1983 წელს პარიზიდან წერილი მოსწერა ოჯახს. წერილი უთუოდ საინტერესოა. ეს არის მოხუცი მსახიობის ფიქრები, მისი ოჯახური სამყაროსადმი დამოკიდებულების გამომხატველი ბარათი.

„გამარჯობათ ოლია, თამაზი, ნაილი, ზვიადი და ლაშა იყავით კარგად და ბედნიერად. თქვენ ძალიან გაინტერესებთ ჩემი ამბავი. მე ჯერ-ჯერობით ძალიან კარგად ვარ, ცუდად არ მიმგზავრია. ცოტა ვინერვიულე, მაგრამ ბედნიერად ჩავედი, ყველაფერი უკლებლივ და გაუფუჭებელი ჩავიტანე. თამაზის შრომამ და ჭკუამ აჯობა. ყველაფერი გემრიელად მიირთვეს და ძმა გავახარე. აქ ამინდები კარგია, მზიანი, მძინავს შესანიშნავად. მე მგონი კარგად დავისვენო და გამოვჯანმრთელდე და ისე დავბრუნდე. ჯერ არ დამიდგენია წამოსვლის დღე. ვფიქრობ, დეკემბრის 15-ს წამოვიდე. ჩემი დაბადების დღე აქ ჩემს ძმასთან გადავიხადო. წამოსვლის დღეს ნოემბერში გადავწყვეტ. მე ბევრი რამე მინდა მოესწოროს, მაგრამ ამდენის წერა არ შემიძლია, რომ ჩამოვალ მოგიყვებით. აბა, თქვენ იცით, როგორ კარგად იქნებით, ბევრ სიხარულს დამახვედრებთ. ტელეფონით ყოველ ორ კვირაში დამირეკეთ. აფხაზური ძეხვები ყველას მოეწონათ, ძალიან კარგი გაკეთებულია. ზვიადი და ლაშა, აბა თქვენს სწავლას გაუმარჯოს, თუ ძალიან გამახარებთ სწავლით, მე უფრო მეტად გაგახარებთ.

ნაილი - თამაზის მოუარე, მეტად საჭირო კაცია.

ოლია - რომ ჩამოვალ ჩვენი ქორწინების ორმოცდაათი წლის აღსანიშნავად, მართალია, არ გინდა, მაგრამ ორმოცდაათჯერ გაკოცებ.

თამაზი - აქედან ისე გავიანგარიშებ წამოსვლას, მოსკოვში ვიყო შაბათს, რომ შენ საქმეში ხელი არ შეგეშალოს. სხვა რა მოგწეროთ, თქვენი იმედი მაქვს, მაგრამ ჯავრიც ბევრი მაქვს.

გაკოცებთ ბევრს, ბევრს თქვენი მიშა.

ქუთაისელებს დაურეკავთ და მომიკითხეთ.

იყავით კარგად და კარგად,

პავლუშამ მოგიკითხათ სიყვარულით.

1983 წ. 27 ოქტომბერი, პარიზი
მ.ვაშაძე, ლევილი

მცხოვანმა მსახიობმა 1992 წელს გიგა ლორთქიფანი 'ეს და-
ბადების 65 წლისთავი მიულოცა. წერილს არა მარტო პირადუ-
ლი, საზოგადოებრივი მნიშვნელობაც აქვს. მსახიობის მიერ
შეფასებული რეჟისორის ღვაწლი და მისეზური ხედვა უთუოდ
საყურადღებოა. მიხეილ ვაშაძე ბატონ გიგას წერს:

„გამარჯობათ ბატონო გიგა!

*ვისურვებ თქვენს ბედნიერ სიცოცხლეს და ბედნიერ შემო-
ქმედებას. 19 ოქტომბერს ტელეგადაცემიდან გავიგე, რომ 65
წელი შეგისრულდათ. ღმერთმა დიდხანს გაცოცხლოთ ჩვენი
ქვეყნის სასიხარულოდ.*

*ბატონო გიგა. დიდი ხანია ორიოდუე სიტყვით მინდოდა მად-
ლობა მეთქვა თქვენთვის. ეხლა ვბედავ. თქვენ ბატონო გიგა,
დიდი პატივისმცემელი ხართ მსახიობის, ეხმარებით შემო-
ქმედებაში, მატერიალურად, თქვენი თაოსნობით მსახიობებს
დაენიშნათ დამატებითი პენსიები. ეს დიდი საქმეა. დიდი
კეთილშობილება. მე ძლიერ ახალგაზრდა მივედი თეატრში.
თეატრში გავატარე დიდი ცხოვრება. ძალიან კარგად ვიცი მათი
ხელმოკლეობა, გაჭირვებით ცხოვრება. 1927 წლის სეზონში
ჭიათურის თეატრში მუშაობდა ერთი შესანიშნავი მსახიობი,
მსახიობის ოჯახიდან იყო. ცხოვრების ცუდი პირობები,
გაჭირვება გამოსცადა და ეს შესანიშნავი მსახიობი ხშირად
იტყოდა: როდესაც დასაძინებლად გავეშურები, წარმოვიდგენ,
რომ ვითომ კარგ ლოგინში ვწევები, ჩემით შექმნილი ფანტაზი-
ის, შექმნილი მოჩვენებებით ვიძინებო. მისი მართალი სიტყვა,
ნამბობი სულ მახსოვს. თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, რა ცხ-
ოვრება აქვთ მსახიობებს. მით უმეტეს რაიონებში. თქვენ, ბა-
ტონო გიგა, დიდი ზრუნვა გამოიჩინეთ თეატრისა და მსახიობე-
ბისადმი.*

*რისთვისაც უღრმეს მადლობას გიხდით. იყავით ბედნიერი
და გამარჯვებული.*

*მუდამ თქვენი მადლიერი
თქვენი დიდი შემოქმედების პატივისმცემელი
მიშა ვაშაძე
1992 წელი 20 ოქტომბერი*

მიხეილ ვაშაძემ ღრმა მოხუცებულობის უამს ჭიათურის თეატრს წერილი მისწერა. სთხოვდა დაბრუნებას. ამ სულის შემძვრელ წერილზე ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ. გთავაზობთ თეატრის პასუხს.

„ბატონო მიხეილ“!

გამარჯობათ, როგორ ბრძანდებით? დარწმუნებული ვართ, ძველებურად ძალიან კარგად და თქვენი შეუდარებელი იუმორით უმკლავდებით ყოველივე სიძნელეს.

ბატონო მიშა! 8 სექტემბერს გვექონდა ახალ სეზონში დასის პირველი შეკრება. შეხვედრა დავიწყეთ იმით, რომ თეატრის ხელმძღვანელმა კ. ყიფიანმა წაგვიკითხა თქვენი წერილი. თქვენმა ნაამბობმა მეტად დიდი შთაბეჭდილება დატოვა შემოქმედებით კოლექტივზე.

ისევე როგორც თქვენ, ერთი წამითაც არ დაგვიწყებიათ, ბატონო მიშა, ვიცით, თქვენ ბრწყინვალედ შეასრულეთ თქვენი მიზანი - მუდამ იყავით ნაღდი ჭიათურელი, ჭიათურის თეატრის სახელი, დიდება და სრულიად საქართველოს ერთ-ერთი გამორჩეული ხელოვანი. მიუხედავად თქვენი სოლიდური ასაკისა, ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ თქვენს დიდ შემოქმედებით შესაძლებლობებში.

თქვენმა მინანერმა, რომ სურვილი გაქვთ ჩვენთან მობრუნების, ჩვენთან თანამშრომლობის, დასის ერთსულოვანი აღფრთოვანება და ხანგრძლივი ტაში გამოიწვია.

ბატონო მიხეილ, თეატრის ხელმძღვანელობა, შემოქმედებითი კოლექტივი უმორჩილესად გთხოვთ თვითონ აირჩიონ თქვენთან თანამშრომლობის თქვენთვის მისაღები, თქვენთვის სასურველი ფორმა.

გეზევეით, გკოცნით, გისურვებთ ჯანმრთელ, ხანგრძლივ სიცოცხლეს და მოუთმენლად გელით თქვენს მშობლიურ თეატრში.

ჭიათურის სახელმწიფო თეატრის შემოქმედებითი კოლექტივი

8 სექტემბერი, 1992 წელი

მიხეილ ვაშაძეს გაუმართლა შემოქმედებაში და თავისი ხალხის სიყვარულში.

გაუმართლა ოჯახში, მეუღლე, შვილები, რძალი, სძე და შვილიშვილები იყო მისი უახლოესი სამყარო. ოჯახში მუდამ პატრიოტული სული ტრიალებდა. ასე ზრდიდა შვილებსა და შვილიშვილებს. მეტად საგულისხმოა ერთ-ერთი პატარა წერილი, რომელიც 86 წლის მიხეილ ვაშაძე 5 წლის შვილთაშვილზე წერს: ჯერ აკაკის ლექსის სტრიქონებს წარუმძღვარებს: „ცაფირუზ, ხმელეთ - ზურმუხტო, ჩემო სამშობლო მხარეო“. მერე პატარას წერს: „ჩემო მარიამ, ჩემო ღმერთო და ჩემო ხატო, გილოცავ დაბადების ბედნიერ დღეს. შენ ეხლა 5 წლისა ხარ. შენ იცი, როგორი კარგი ქართველი იქნები, ქართველი დედა. მარიამ, მინდა, რომ შენი დიდი კეთილშობილი სურვილი შემოგინახო. ივლისის თვეში ბაბუა წვერას დასდევდი ჩვენს ეზოში. შენ ასე ინატრე, ბაბუა წვერა! - ჩემი თამაზი ბაბუა მომიყვანეო. გკოცნი ხელებზე. შენი ბაბუა წვერა მიხეილ ვაშაძე“. „თამაზ ბაბუას“ კი მაშინ ბედად ერგო ემიგრაციაში ცხოვრება.

თამაზს რთული და წინააღმდეგობრივი ცხოვრება არგუნა ბედმა. მოუსვენარი, ორგანიზაციული ნიჭიერებით გამორჩეული, მუდამ საზოგადო სარბიელზე იყო. მუდამ იბრძოდა სიმაღლისა და სიკეთისათვის. ერთხანს ჭიათურის თეატრის სცენაზეც კი გამოდიოდა (მხოლოდ „კოლმეურნის ქორწინებაში“ გადაღებული სურათი შემორჩა მ.ვაშაძის არქივს). სადაც არ უნდა ყოფილიყო, ყველგან იგრძნობოდა ქართველი პატრიოტის სული. მისი ცხოვრების რთულ გზას ყოველთვის გამამხნევებელი სიტყვებით და მხარში დგომით, ნამდვილი უღლის ნევიტ გვერდში ედგა მეუღლე ნაილი.

მიხეილის ქალიშვილმა თამილამ შექმნა კარგი ქართული ოჯახი.

ერთი სიტყვით, თითქოს არაფერი არ აკლდა ბატონ მიხეილს, რათა ბედნიერი ყოფილიყო. ოჯახურ და სანათესაო თუ სამეგობრო წრეში ასედაც იყო, მაგრამ სრული ბედნიერებისათვის არ კმაროდა.

მიხეილ ვაშაძის ცხოვრება და შემოქმედება თითქმის მთელ მეოცე საუკუნეშია განფენილი. მის სულში, მის ბიოგრაფიაში გადატყდა ეპოქის ქარტეხილები. ის არასოდეს არ მდგარა ცხოვ-

რების განაპირას. არ იყო შორიდან მაცქერალი. ყოველთვის ტრიალებდა ცხოვრების შუაგულში, მძიმე, მოუსვენარ ცხოვრებაში გაატარა მთელი წლები. საზრუნავი და საფიქრალიც ბევრი ჰქონდა.

როცა ადამიანი მოხუცდება, მას მარტოობის განცდა იპყრობს. მით უფრო ძნელია იგი, როცა ათასი პრობლემა იჩენს ხოლმე თავს. მიხეილ ვაშაძის ირგვლივ მართლაც ათასმა პრობლემამ მოიყარა თავი. სამშობლოს ქაოსური მდგომარეობა, კონფლიქტები და სხვა მოვლენები კიდევ უფრო მეტ დრამატიზმს იძენდა შვილის - თამაზის ემიგრაციაში ყოფნის გამო.

ახლობლების ფართო წრის გარდა, მიხეილ ვაშაძეს მრავალრიცხოვანი თაყვანისმცემლები ჰყავდა. თეატრისა და კინოს მოღვაწეებისათვის იგი იყო ხალასი ნიჭისა და მაღალი კლასის ოსტატი, ზნეობრივად სპექტაკი და კეთილშობილი ხელოვანი.

ასეთად დარჩა მათ ხსოვნაში მიხეილ ვაშაძე.

გარდა იმ მოღვაწეთა წერილებისა და გამონათქვამებისა, რომელიც წიგნში გზადაგზა აღვნიშნეთ, გვინდა კვლავ დავიმონმოთ ზოგიერთი მათგანი.

გიგა ლორთქიფანიძე წერს:

„მიხეილ ვაშაძე ნაღდი ქართველი მსახიობი იყო. როგორი როლიც არ უნდა შეესრულებინა - იქნებოდა რუსული, ფრანგული თუ ესპანური ხასიათი, მაინც ჩანდა, რომ ქართველი მსახიობი თამაშობდა. ღრმად ეროვნული იყო მისი პლასტიკა, ტემპერატმენტი, გამოსახვის ფორმა.

ერთხელ მ.ვაშაძის პლატონ სამანიშვილი ვნახე. სპექტაკლიდან განცვიფრებული გამოვედი. ასე კლასიკური, ნამდვილი, დიდი რეალიზმით ჩატარებული დიალოგები მე არ მინახავს დავით კლდიაშვილის არცერთი ნაწარმოების დადგმის დროს, თუმცა არაერთი საუკეთესო სპექტაკლები დადგეს ჩვენმა რეჟისორებმა. მე ელაპარაკებ დიალოგის ფორმაზე. პლატონის ყოველი სიტყვა სავსე იყო ქვეტექსტებით. პირდაპირ სახელმძღვანელო მნიშვნელობა ჰქონდა მის ყოველ დიალოგს, რა საოცრად უსმენდა პარტნიორს, საოცრად რეაგირებდა ყოველ ფრაზაზე, ყურადღების გარეშე არ რჩებოდა უბრალო ნიუანსიც კი.

ეს იყო ნამდვილი შეჯიბრი!...

მიხეილ ვაშაძის შემოქმედებითი ნარმატებები უპირველესად ქართულ მწერლობასთან იყო დაკავშირებული. შემთხვევითი არ არის, რომ მის ნარმატებებში სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს პლატონ სამანიშვილსა და ყვარყვარე თუთაბერს.

ჩემთვის განსაკუთრებით ძვირფასია ქართული მწერლობის ნარმატება თეატრში, რადგან მიმაჩნია, რომ სწორედ ასეთი პოზიცია უნდა ჰქონდეს ყოველ რეჟისორსა და ყოველ მსახიობს. ქართულმა თეატრმა უნდა უპატრონოს ქართულ მწერლობას. სხვათაშორის, ეს არის ილიასა და აკაკის ტრადიციაც.

მიხეილ ვაშაძე იყო ნათელი პიროვნება. ის ვერ შეცვალა ვერც რეპრესიებმა და ვერც ათასმა კონფლიქტურმა მოვლენებმა, ყველაგან იქცეოდა ღირსეულად და კაცურად.

ამისათვისაც უყვარდა ხალხს. დიდი პიროვნების როლი. მაყურებელმა ძალიან კარგად იცის, ვინ – ვინ არის.

მე ვფიქრობ, რომ მიხეილ ვაშაძე მაინც ადრე წავიდა თეატრიდან, თუმცა თითქმის ნახევარი საუკუნე ემსახურა. ბოლო წლებში უფრო ინტენსიურად კინოში მოღვაწეობდა. აქაც დააჩნია თავისი კვალი.

ასე რომ, მიხეილ ვაშაძის სახით ქართულ თეატრს ჰყავდა ბრწყინვალე ოსტატი.

გიგა ლორთქიფანიძე

„1959 წელს რეჟისორმა დიმიტრი ალექსიძემ რუსთაველის თეატრის სცენაზე პოლიკარპე კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“ დადგა.

რამდენიმე წლით ადრე რუსთაველის თეატრმა ჭიათურის აკ. წერეთლის სახ. თეატრის სცენაზე გასტროლები ჩაატარა. დიდი პატივით მიგვიღეს ჭიათურელებმა. საერთოდ ჭიათურა იმ ხანად გამოირჩეოდა თავისი დიდი კულტურით, სტუმართმოყვარეობით და გემოვნებით.

და აი, თბილისში დაბრუნებისთანავე დაიგეგმა ახლა უკვე თბილისში მიხეილ ვაშაძის მონვენა ყვარყვარეს როლზე. იგი ამ როლს ხომ ჭიათურის სცენაზე დიდი ნარმატებით ასრულებდა.

ეს იდეა ჩვენი თაობიდან წამოვიდა, ეროსიც სიამოვნებით ჩაერთო ამ წამოწყებაში და ასრულდა ჩანაფიქრი.

მაყურებელმა, მათ შორის თბილისელებმა, ჭიათურელებმა აღფრთოვანებით მიიღეს მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე. თუ არ ცდები სამი წარმოდგენა ჩატარდა. ჩვენი თაობის შემოქმედებითი და პირადი დაახლოებაც მიხეილთან იმ დღეებიდან დაიწყო. ისიც აღსანიშნავია, რომ კინოს მოღვაწეებმაც ამ როლით გაიცნეს მიხეილ ვაშაძე. და დაიწყო ახლა უკვე მისი მინვევა ქართულ კინოში.

მიხეილი საოცარი არტისტული გარეგნობით გამოირჩეოდა. დახვეწილი სახის ნაკვეთებით, მაღალი და ვაჟკაცური გარეგნობით, ტიპიური ქართველის იერისა იყო.

ურთიერთობაში ძალზე ყურადღებიანი იყო. თუ მიგიღებდა მოწონებოდი, - გიერთგულებდა და შენგანაც იგივეს ითხოვდა.

ასეთად მახსოვს მიხეილ ვაშაძე - შესანიშნავი ქართველი მსახიობი და დიდებული მამულიშვილი.

გოგი გეგეჭკორი
2002. 27. IX

...„იმერეთი. დავით კაკაბაძე წარმოგვიდგება თვალწინ, მისი შესანიშნავი გენიალური ნახატებით. ჭიათურა წარმოგვიდგება თვალწინ მისი შესანიშნავი ხალხით, შესანიშნავი თეატრით, მსახიობებით, განსაკუთრებით გრიგოლ ტყაბლაძე და მიხეილ ვაშაძე.

მე მეონდა ბედნიერება, შევხვედროდი მიხეილ ვაშაძეს. ამ უზადო, დახვეწილ, ლამაზ ვაჟკაცს, შესანიშნავ მსახიობს. მის მიერ განსახიერებული როლები ყოველთვის გამოირჩეოდა ნიჭიერებით და მაღალი პროფესიული შესრულებით. ჭიათურა, მიხეილ ვაშაძე, აი, ასეთ ასოციაციას ინვევს ჩემში ბატონი მიხეილის გახსენება.

მოხდა ისე, რომ ბატონი მიხეილი წამოვიდა ჭიათურის თეატრიდან და მოვიდა ჩემთან თხოვნით (მე მაშინ გახლდით მარჯანიშვილის თეატრის დირექტორი), რომ მიმეღო მარჯანიშვილის თეატრში. მოგეხსენებათ, იმ პერიოდში საშტატო გან-

რიგის გამო ძალიან ძნელი იყო ახალი მსახიობის მიღება, მაგრამ მიხეილ ვაშაძის არმილება არ შემეძლო. ჩვენი ერთად მუშაობა ხანმოკლე აღმოჩნდა. მარჯვანიშვილის თეატრში ბევრი დიდი მსახიობი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ბატონი მიხეილი ბრწყინვალე მსახიობი იყო, მაინც არ ჰქონდა მისი საკადრისი როლები, თუმცა მას ჰქონდა რამდენიმე საინტერესო ნამუშევარი სპექტაკლებში: „მთვარის მოტაცება“, „ყარამანყანთელაძე“ და სხვა. ბ-ნ მიშას არ აკმაყოფილებდა ასეთი მუშაობა და ეს სავსებით გასაგებიც იყო. მთელი დრო კინოს დაუთმო. ასე რომ, ნიჭიერი მსახიობი არასოდეს არ დარჩება უმუშევარი - იგი გაბრწყინდა ქართულ კინოში. მისმა ეკრანულმა სახეებმა დიდი სიყვარული და საყოველთაო აღიარება მოიპოვა.

... ჭიათურა. ქალაქს ვერ წარმოიდგენ მისი კოლორიტის - მიხეილ ვაშაძის სახის გარეშე. ქართული ხელოვნება იმით არის გამოჩენილი, რომ საქართველოს ყველა კუთხეში ჰყავს შესანიშნავი მსახიობები.

აი, ასეთი იყო და სამარადუბამოდ დარჩება ქართველი ხალხის გულში ბატონი მიხეილ ვაშაძე.

ანზორ ქუთათელაძე

უღამაზისი ჩოხოსანი

ბედნიერი ვარ, რომ ვიცნობდი ბატონ მიხეილ ვაშაძეს. არამარტო ვიცნობდი, არამედ ვმეგობრობდი. ეს ბედნიერება მაღლივითაა, რომელიც კაცთან ერთად კი არ კვდება, არამედ თაობიდან თაობაზე გადადის.

ამიტომ ყოველთვის დიდი მოკრძალებითა და სიყვარულით ვიხსენებ ჩემი უფროსი მეგობრის უღამაზეს, სტუმართმოყვარე ოჯახს - მის უსათნოეს მეუღლეს, რძალს ნაილისა და შვილს თამაზს. ბატონმა თამაზ ვაშაძემ არაჩვეულებრივი თავდადება, ნიჭიერება და ერთგულება გამოიჩინა ახლად აღორძინებული, დამოუკიდებელი საქართველოს სამსახურში, მაშინაც, როცა მი-

ნისძვრით დანგრეულ რაჭას აღადგენდა და მაშინაც, როცა ქალაქ თბილისის მერი იყო.

ხშირად ხდება, ისტორიის რაღაც მოსაბრუნზე ქვეყანა თითქოს არად აგდებს თავისი ჭეშმარიტი შვილების ღვაწლს, ზოგჯერ სდევნიან კიდეც მათ, მაგრამ ადრე თუ გვიან ხალხი ამ შეცდომას ასწორებს და ნამდვილ გმირებს მაღლიერების გვირგვინით მოსავს.

ამას იმიტომ ვამბობ: რომ ისტორიის ასეთმა მოსაბრუნმა მიხეილ ვაშაძესა და მის ოჯახსაც გაჰკრა ფრთა.

ბატონ მიხეილთან ჩემი პირველი შეხვედრა ჭიათურის აკ. წერეთლის სახელობის თეატრში შედგა. ბ-ნი მიხეილი ამ თეატრის დირექტორი იყო. ჭიათურის თეატრში მაშინ ჩემი სატირული კომედია “იმ დალოცვილ აჭიმეთში” წავიკითხე. ეს ის პერიოდი იყო, როცა საბჭოთა დესპოტია თვითმმართველობანას თამაშობდა ვითომც თეატრს კულტურის სამინისტროსაგან დამოუკიდებლად შექმლო გადანაცვეტილების მიღება, მაგრამ ეს სრული სიცრუე გახლდათ. მიუხედავად იმისა, რომ მთელმა დასმა პიესა მოიწონა, კულტურის სამინისტრომ დიდი წინააღმდეგობა გაუწია თეატრს და სამი წელიწადი დადგმის უფლება არ მისცა, რადგან პიესაში დაცინვის ობიექტი იყო საბჭოთა დესპოტის ხერხემალი - კომუნისტური პროპაგანდა, ლოზუნგომანია.

ამ პიესის სცენიურ განხორციელებაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა ბატონმა მიხეილ ვაშაძემ... ამ ბრძოლაში მე იგი დავინახე, როგორც უაღრესად პატიოსანი ადამიანი და დიდი პატივისცემით განვიმსჭვალე, რომელიც შემდეგ მეგობრობაში გადაიზარდა.

ბატონმა მიხეილმა საქმეში ჩარია ჭიათურის მაშინდელი ქალაქკომის მდივანი ბატონი ზურაბ პატარიძე, რომელმაც პიესის დადგმის “შედეგებზე” პასუხისმგებლობა იკისრა. ბოლოს და ბოლოს 1963 წლის 16 თებერვალს გუგული სებისკვერაძის რეჟისორობით პრემიერა განხორციელდა.

სპექტაკლი გახმაურდა რესპუბლიკის თითქმის ყველა გაზეთსა და ჟურნალში, დაიბეჭდა დადებითი რეცენზიები. ამ სპექტაკლს მთელი წელიწადი საკონცერტო ნომერივით

აჩვენებდნენ საქართველოს სხვადასხვა რაიონებში. შე ძლება ითქვას, სპექტაკლმა გარკვეული როლი ითამაშა მაშინდელი საზოგადოებრივი ცნობიერების გამოღვიძებაში.

მაშინ პიესით დაინტერესდნენ ცნობილი თეატრმცოდნე ბატონი ვასილ კიკნაძე და ცნობილი რეჟისორი ბატონი დოდო ალექსიძე. მათ რუსთაველის თეატრში მთავარი როლების შემსრულებლებად ბატონი მიხეილ ვაშაძისა და ბატონი გრიგოლ ტყაბლაძის მონვევა სურდათ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ვერ განხორციელდა.

ბატონი მიხეილი ჩვენი ოჯახის სასურველი სტუმარი იყო, მაგრამ უფრო ხშირად ვხვდებოდით ჩემი უფროსი მეგობრის, სახელგანთქმული ქართველის, ღრმად კოლორიტული პიროვნების ბატონი ბუკა ნაკაიძის ოჯახში. აქ „ჩოხოსანთა საზოგადოება“ იკრიბებოდა. ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილი, რომელსაც მაშინ ვერავინ გვიშლიდა. ეს იყო სამშობლოს ხსოვნის ერთგვარი ფორმა და ენით უთქმელი რაღაც მინიმალური პროტესტის გრძნობას გამოხატავდა. ბატონ მიხეილს რომ ეროვნული ტანსაცმელი ძალზე უხდებოდა, ეს წარმოდგენილი ფოტოდანაც ნათლად ჩანს.

ბატონი მიხეილი ბოლო ხანებში ხშირად გვეპატიუებოდა სოფელ დილომში, სადაც ჭიათურიდან ოჯახით გადმოსახლდა. აქ იგი ბედნიერი იყო, მაგრამ მოხუცებულობისას მძიმედ განიცდიდა პატრიოტი შვილების ქვეყნიდან დაქსაქსვას, უყურადღებობას, საზოგადოების მორალურ დაცემას, რომელიც მისი სიკვდილისა და დასაფლავების დღეებშიც პირდაპირ ჟონავდა საქართველოს დანისლული ციდან.

ხელისუფალთაგან თითქმის არავის მიუტცილებია უკანასკნელ გზამდე, მხოლოდ გიგა ლორთქიფანიძე და გურამ შარაძე აღმოჩნდნენ გამბედავები.

დასანანია, რომ ბატონ მიხეილს ვერ გავატანეთ თან ის დიდი სიყვარული და სიბოძო, რასაც ის ჭეშმარიტად იმსახურებდა.

გივი მარუაშვილი
ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
2.X.2002 წ.

ყოველ ადამიანს აქვს თავისი წარმოსახვა, ყოველ ადამიანს თან სდევს ფიზიკური ხატება, განსხეულება ამა თუ იმ მოვლენაზე, უნახავ ადამიანზე, ერზე და მის თვისებებზე. რასაკვირველია, ქართველი კაცის კრებით სახეზეც მიფიქრია, იმაზეც, თუ როგორი არის ერი საერთოდ, მაგრამ ზოგჯერ ეს „საერთო“ კონკრეტულ სახეს ღებულობს, ზოგადი, განზოგადებული ფიზიკურად განსხეულებს. ცხოვრების გზაზე რამდენიმე ისეთი კაცი შემხვედრია, ქართველი ერის თვისებების კონკრეტულ გამოსახატულებად რომ ქცეულან ჩემთვის - სამი-ხუთი კაცი, ალბათ - ნათელი, ალალი, გულუბრყვილო, მოყვარული, დამყოლი, მიმნდობი, ხელოვნებისაკენ მიდრეკილი. ეს ჩემი წარმოდგენაა, მე ვხედავ ასე, თორემ რეალობა სხვაგვარიც არის. სინამდვილე სხვა მოდელებსაც გვთავაზობს. ვიმეორებ, ჩემი ხედვით, ქართველი კაცის მთავარი დამახასიათებელი ნიშნები სწორედ ეს არის (მთავარი - მეთქი ვამბობ, თორემ ქართველიც ისეთივე ადამიანია, როგორც სხვა და მასაც ისევე ახასიათებს ლალატი, გაუტანლობა, სიძულვილი, როგორც სხვა ერის შვილებს).

ბატონ მიხეილ ვაშაძეზე ფიქრმა დამანერია ანა ყველაფერი ეს. მიხეილ ვაშაძე სწორედ იმ ადამიანთა შორის მეგულვის, ქართველი კაცის სახეს რომ აკონკრეტებენ ჩემში. მე არ შემიძლია ვთქვა, რომ მასთან ახლო მეგობრობა მაკავშირებდა, მაგრამ წლების განმავლობაში ისეთი ურთიერთობა ჩამოყალიბდა, იმდენი შეხვედრა, საუბრები, საქმიანი, თუ შემოქმედებითი ურთიერთობები გვქონია, რომ უფლებას მაძლევს ვისაუბრო მასზე, როგორც ქართველი კაცის კონკრეტულ სახეზე. ჩვენ ხშირად, ძალიან ხშირად ვმსხდარვართ ჩემს ოთახში მსახიობის სახლის მესამე სართულზე და გვისაუბრია. მე მსმენელის როლში უფრო ვყოფილვარ, ვიდრე მოსაუბრისა. ცხადია, სასაუბრო მას მეტი ჰქონდა, რადგან მე ყველაფერი მაინტერესებდა, რაც მან იცოდა, იცოდა კი ძალიან ბევრი ქართული თეატრალური ცხოვრებისა. მე აღარაფერს ვამბობ მისი განცდების თაობაზე, მანამ (სანამ იგი ძმასთან პირველად წავიდოდა საფრანგეთში და მას შემდეგ, რაც იქიდან დაბრუნდა.

ჩემთვის მისი შემოქმედება ორ როლში მოექცა. პირველი შესანიშნავი სახე გ.ხუბაშვილის “ცხოვრება კაცისაში” (ო.ალექსიშვილის სპექტაკლი) და დიდი დასტური მ.ვაშაძის სრულიად სხვა შემოქმედებით ესთეტიკაზე გადასვლისა - მამა მ.დოლიძის „მდგმურების“ მიხედვით გადაღებულ ბ.ხოტივარის ფილმში „მდგმურები“. სხვადასხვა სამყარო, სხვადასხვა ბიოგრაფია, სრულიად სხვა ესთეტიკა ვლინდება ამ ორ როლში. პირველი ფილოსოფიურ-პუბლიცისტურ მედიტაციებით შექმნილი სახე, მიუხედავად თავისი ფილოსოფიური გააზრებისა, მაინც ერთობ ყოფითი, მიწიერი, მეორე ბ.ხოტივარის ფილმში კი ალეგორიული გააზრება იმისა, რაც დღეს ქართველი ხალხის თავს ტრიალებს.

იყო დრო, როცა თეატრალურ საზოგადოებაში ლამის ყოველდღე მოდიოდნენ თეატრალური მოღვაწეები, ზოგი ვის ოთახში დაჯდებოდა და ზოგი კიდეც - ვისთან. საუბრობდნენ, იგონებდნენ, გაკიცხვასა თუ სიყვარულის გამოცხადებას არ აკლებდნენ ამა თუ იმ ანგარდასულ, თუ ცოცხალ მოღვაწეს, სპექტაკლებს, როლებს განიხილავდნენ - ძველსაც, ახალსაც. მე რომ კაცმა მკითხოს, ესეც პროცესი იყო, ცოცხალი შემოქმედებითი პროცესი. ბატონი მიშა ჭიათურიდან ჩამოსული კაცი იყო და ასე მგონია თეატრალურ საზოგადოებაში თავის ტოლ ადამიანებს შორის სიახლოვე არავისთან არ ჰქონდა. არ ვიცი ამ, თუ იმ მიზეზის გამო, რომ ჩემი პიესები ჭიათურაში იდგმებოდა, ბატონი მიშა ჩემს ოთახში შემოდიოდა. ვისხედით, ვმუსაიფობდით, ერთ-ერთი საუბრისას შევთავაზე დაენერა მოგონებების წიგნი. შორს დაიჭირა - არაო, მე წერა არ შემოძლიაო, არადა კარგი წერა იცოდა, მანამდე ჩვენს ჟურნალში ორი-სამი მოგონება, სტატია ჰქონდა დაბეჭდილი. როგორც იქნა, დავიყოლიე. დავიყოლიე და რამდენიმე ხნის შემდეგ ლამის არ ვინანე: იმდენად ყურადღებით, ნერვიულადაც კი ეკიდებოდა ყველაფერს. რედაქციაში დილაადრიან მოდიოდა, ზოგჯერ ჩემს მოსვლამდეც. დერეფნის ბოლოს, ფანჯარასთან იდგა და მელოდა, მე კი უხერხულად ვგრძნობდი თავს ამ ხნის და ამხელა კაცი ფანჯარასთან რომ მელოდა.

ნახევარი დღე მაინც ვიყავით ერთად, ჩემს ნასწორებ დედანს კითხულობდა, მადლობას მიხდიდა, კარგიაო, ეგრე სჯობიაო, თუმცა, გულახდილად რომ გითხრათ, ბევრი არაფერი იყო ნასწორები.

და ასე დღითიდღე, ყოველდღიური შრომით დაინერა ნიგნი „ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან“. ეს ნიგნი ჩემთვის ძვირფასია იმიტომ, რომ გვამცნობს ერთი ნამდვილი, კარგი ქართველი ხელოვანის ცხოვრებას, მის სამყაროს, ჭიათურის თეატრალურ სინამდვილეს და იმას, რაზეც ზემოთ მქონდა ლაპარაკი - ქართველი კაცის ფენომენს, ქართველი კაცის დამოკიდებულებას ადამიანებისადმი. აი, ერთი პანია აბზაცი მისი ნიგნიდან. ეს ეპიზოდი საფრანგეთში მოგზაურობას ეხება: „ქართველები მერსედესებით შემხვდნენ, ლევილში გააცხელეს ჭადები, ბურვაკის ხორცი ტყემალში ამოუნეს და გემრიელად მიირთვეს. ჩემმა ძმამ ყველას ყველაფერი გაუნანია. გრიშა წერეთელს დაურეკა, ამოდი, ძმა ჩამომივიდა - კაცხის ყველი, ნავარძეთის ჭადის ფქვილი და პერევისის წითელი ლობიო ჩამოიტანაო“.

აქ ყოველი სტრიქონი სამშობლოს განცდასთანაა დაკავშირებული. სამშობლოსთან და სიკეთის ქმნასთან. მკითხველმა უნდა წარმოიდგინოს რაოდენი სიხარული, სიამოვნება მიანიჭა ადამიანმა ადამიანს.

ეს ნიგნი 1991-1992 წლებში იწერებოდა და იბეჭდებოდა. გითხარით უკვე, ბატონი მიშა წერვიულობდა, ცდილობდა არაფერი გამორჩენოდა, ან მე არაფერი შემემცირებინა, რადგან ამ დროს მისი შვილი ხელისუფლებასთან იყო დაპირისპირებული. ბ-ნი მიშა კი შიშობდა, ვაითუ, შვილის გამო არ დაბეჭდონ, ან რამე შემემცირონო. მე კი ისე ვიყავი დაინტერესებული ამ ხნოვან კაცს რამე დაენერა, მის დაწერილს როგორ წავშლიდი. ეს ერთი, მეორე: მის შვილზე იმდენი კარგი გამეგო გიგა ლორთქიფანიძისაგან, მუსიკალური თეატრის მშენებლობასთან დაკავშირებით, რომ პოლიტიკური დაპირისპირებულობა ჩემთვის არაფერს ნიშნავდა. ჩემთვის მთავარი ის იყო, რომ ბატონი მიშას შვილი თეატრს აშენებდა.

და დაიბადა წიგნი. დაიბეჭდა. ბატონი მიშა მერეც მო ჰიოდა, უბრალოდ ვსაუბრობდით ხოლმე და ვგრძნობდი, რომ მართლა მენდობოდა, პატივისცემით იმსჯელებოდა, მე კი ცხადია, ყველაფერი ეს ძლიერ მახარებდა, რადგან ეს სანდომიანი ბერიკაცი ჩემთვის ქართული თეატრის ერთი ძვირფასი სვეტი იყო.

დღეს, როცა „თეატრი და ცხოვრების“ იმ წლების ნომრებს ავიღებ ხელში, ბატონი მიშა მაგონდება, მას კვლავ იმ ფანჯარასთან ვხედავ, კვლავ აქ არის, ჩვენს შორის.

გურამ ბათიაშვილი

სახლი გზისპირას

„ზემო იმერეთი“. ერთი მოსახვევიც და თავზე დაადგები ხევში ჩაფენილ ლამაზ ქალაქს - ჭიათურას. ბოლო დაღმართს დაეშვები და ათ წუთში მიხეილ ვაშაძის სახლთან გაჩერდები. სახლები იმერეთში კაცის ხასიათის მიხედვით არიან განლაგებულნი, ზოგი გზიდან შორსაა, ზოგიც ახლოს, ზოგი ქუჩისაკენ ზურგითაა, ზოგიც პირდაპირ ქუჩას გადაჰყურებს. ბატონი მიხეილის სახლიც სწორედ პირით ქუჩისაკენ იდგა. ამიტომ ჭიშკართან მიმდგარი ნაცნობი (ქალაქში ბატონ მიხეილს ყველა კარგად იცნობდა) ხშირად გადასძახებდა - “მასპინძელოს“. ბატონი მიშა ის კაცი გახლდათ, რომლის ღვინის დოქი მუდამ სველი იყო და „მისატანებელი“ მჭადი და ყველი ან ხილეული მისაგნებ ადგილზე ჰქონდა გადაწახული.

ბატონი მიხეილის სახლიდან ორიოდ მოსახვევსაც ჩაივლიდი და ქალაქის ცენტრში გრიგოლ ტყაბლაძის სახლს მიადგებოდი.

მიშა და გრიშა ეს იყო ჩემთვის (და არა მარტო ჩემთვის) ჭიათურის თეატრი და ქალაქი ჭიათურაც.

სტუდენტობის ჟამს არაერთხელ მიხილავს ჭიათურის თეატრის სპექტაკლები მიშასა და გრიშას მონანილეობით. წარმოდგენებზე მიღებულ შთაბეჭდილებებზე, როცა ჩემს მეგობრებს ვუამბობდი, არ სჯეროდათ, მეუბნებოდნენ - „ნამეტანს აბუქებო“ და ამას ჩემი იმერლობით ხსნიდნენ.

გავიდა ხანი და მიშა და გრიშა ეკრანზე გამოჩნდნენ. არაერთი და ორი შესანიშნავი მხატვრული სახე ვიხილეთ ამ ორი პროფესიონალი მსახიობის ბრწყინვალე შესრულებით.

გამოხდა ხანი. მიშა თბილისში გადმოვიდა. სოფელ დიღომში ორსართულიანი ოდა აიშენა (რასაკვირველია პირით გზისაკენ). სახლის პირველი სართული ქართულ დარბაზს წარმოადგენდა, დედაბოძით, დიდი ბუხარით, გრძელი მამაპაპური ხის მაგიდით, შესაფერი სკამებით. ჯამ-ჭურჭელითა და ნაირ-ნაირი სასმისებით. ამ დარბაზში ბევრი ლხინის მომსწრე ვყოფილვარ, აქ შევხვედრივარ ბევრ ცნობილ ქართველ მოღვაწეს.

მიშა უბადლო მეურნე გახლდათ. ჰქონდა შესანიშნავი ვენახი. ეზოში უამრავი ხილი. ეზოს გარეთ ჩარგო კაკლის ნერგები და ნაყოფის მომცემი მცენარეული. სამოთხეს დაამსგავსა ეზოს შემოგარენი.

ლონიერი და ლამაზი მამაკაცი იყო ბატონი მიხეილი. ის შესანიშნავად გამოიყურებოდა საშინაო ტანსაცმელშიც და დიდებული სანახავი იყო პარიზულ კოსტუმში გამოწყობილი და ფრანგულ სუნამო ნაპკურები (მიშას ძმა პარიზში ჰყავდა და ხშირად სტუმრობდა მასთან).

მიშა ბევრ ჩემს ფილმშია გადაღებული. ჭიათურასთან ახლოს ქვაციხეში ვიღებდი „ყვარყვარეს“, ბატონი მიშა მენისქვილეს თამაშობდა. გრიშა ტყაბლაძე მძიმედ იყო ავად და თითქმის გარეთ ვეღარ გამოდიოდა. ერთ დღეს მიშა მეუბნება: „დევი, უნდა გაგიბედო და გთხოვო, იქნება გრიშას დავეხმაროთ. ხომ იცი, რა დღეშია, მსახიობს როდის რა ჰქონია, ახლა რომ ჰქონდეს“. „რანაირად ბატონო მიშა? კაცი ლოგინშია და მე ფული გამოვუნერო?“. მიშას ცრემლი მოერია და მხოლოდ ეს მითხრა: „შენგან ამას არ მოველოდი“. „ბატონო მიშა, გუშინ ჩემს ასისტენტს უკვე გავატანე ფული გრიშასთან“. გაფიცებ ყველაფერს, მართალს ამბობ?“ - მითხრა და გადამეხვია.

- ბატონო მიშა, გთხოვ გრიშა როგორმე ამოვიყვანოთ, ერთი კადრი მაინც გადავუღლოთ, ხომ იცი, რა ქვეყანაში ვცხოვრობთ“. მივეცი მანქანა, მიშამ ამოიყვანა გრიშა. უნდა გენახათ რა ამბავი ატყდა. შემოეხვივნენ ეროსი მანჯგალაძე, დოდო აბაშიძე,

შოთა გაბელაია და მთელი გადამღები ჯგუფი. ატირდა კრიშა. იცრემლებოდა უზომოდ კმაყოფილი მიშა ვაშაძე.

გადავიღე მიშა და გრიშა ციხის გისოსებს მიღმა.

ეს იყო მათი ერთად ყოფნის ბოლო კადრი.

დევი აბაშიძე

3.X.2002

თბილისი

მიხეილ ვაშაძე

გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან თეატრალური ცხოვრების ორომტრიალში გრიგოლ ტყაბლაძისა და მიხეილ ვაშაძის სახელებს ხშირად გაიგონებდით. აღმატებული ტონით წარმოთქმული ხოტბა, მათი სამსახიობო ხელოვნების გამორჩეულ წარმატებას ეხმიანებოდა. სწორედ ამ ორი მსახიობისა და რეჟისორ პავლე ფრანგიშვილის სახელებთანაა დაკავშირებული ჭიათურის თეატრის შემოქმედებითი ცხოვრება.

ბედნიერი ვარ, რადგანაც ჭიათურის თეატრის სცენაზე თუ კინოეკრანზე ხშირად მინახავს მიხეილ ვაშაძის შესრულებული როლები, რომლებიც უზადო პროფესიონალიზმითა და ქართველი მსახიობისათვის დამახასიათებელი ეროვნული ნიშან-თვისებებით გამოირჩეოდნენ.

ბატონ მიხეილ ვაშაძის მიერ დავით კლდიაშვილის დარისპანის სცენიური სახე ქართველი კაცის ტკივილი იყო, რომელიც ხანგრძლივმა პოლიტიკურ-სოციალურმა წნეხმა გამოიწვია, მის ხასიათს კი სიმკაცრის დალი დაასვა. მეხსიერებაში დამრჩა ცრემლიანი, ღრანჭმოქცეული კაცის უიმედო ღიმილი, რომელიც მიხეილ ვაშაძის სცენიურ შემოქმედებას კონტრაპუნქტად გასდევდა. როდესაც დარისპანი სცენაზე მოქმედებდა, მასში იკითხებოდა ტრაგიკული ელფერიტა და ინტონაციებით გამოხატული ღარიბი აზნაურის უიმედო ცხოვრება. დარბაზში ვიჯექი და მრცხვენოდა - ამ კაცის გასაჭირზე ასე გემრიელად რომ მეცინებოდა. პროფესიონალურ ენაზე ამას ოსტატობას ეძახიან, მაგრამ ეს ოსტატობაზე მეტი იყო, რადგანაც მას საფუძვლად ედო არამხოლოდ ნიჭიერება და პროფესიონალიზმი, არამედ მიხეილ

ვაშაძის პიროვნულ-მოქალაქეობრივი ცხოვრების წესი. როდესაც მსახიობი მთელი ცხოვრების მანძილზე ერის სულიერ ტკივილს ატარებს, ერის ისტორიული ცხოვრების მეხსიერებით ცოცხლობს და ხალხის ავ-კარგით სავსე ცხოვრებასთან კავშირს არ წყვეტს, სწორედ მაშინ შეიძლება არტისტს მოქალაქე უწოდო (რაც თეატრალურ ხელოვნებაში ძალზე მნიშვნელოვანია).

მიხეილ ვაშაძეს სიმბოლურად რომ ვთქვა, თოხი ხელიდან არ გაუგდია და ქართულ მიწას ისე თავგამოდებით ებრძოდა, როგორც ყანაში „დაკიდებული“ ზემოიშვრელი გლეხები. მიწა, გლეხკაცი, შრომა და სინდის-ნამუსით ცხოვრება, - ქართული სულიერების წყაროა. ამ სიბრძნეს ფლობდა ბატონი მიხეილი და სწორედ ამიტომ სცენაზე იგი თეატრალურ პერსონაჟზე მნიშვნელოვანი იყო. მე მჯერა, რომ ამ შეშლილ ქვეყანაში მისი ვაჟიშვილიც ამგვარი მრწამსით ცხოვრობს...

მახსენდება მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე, რომელიც ქართველი კაცის ცხოვრებისეული ნიჭიერებისა და არტისტიზმის ჰიპერბოლური ჰიმნი იყო.

დღეს, საქართველოში მანკიერი აზრი გაჩნდა - კვაჭისა და ნაც-არქეციას ნიჭიერებით გაჯერებული ყვარყვარიზმი, ქვეყნის გადამრჩენი ძალაა!!!!... მაგრამ ბრანნი! როგორც ხედავთ, არ გამოდის. იბადება კითხვა - მაშ, სად არის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შენების საყრდენი წერტილი?!... გადაუხვით ორლობეში. ეს მძლავრი კითხვა მაშინაც არსებობდა, როცა სცენაზე მიხეილ ვაშაძის ყვარყვარე „მოღვაწეობდა“. იგი ცხრა ტყავში ძვრებოდა, მაგრამ ფიასკო მაინც განიცადა. ვაი, რომ დღესაც ყვარყვარიზმის ზეობაა და ჩვენც ქუჩარასა და კაკუტას მდგომარეობაში აღმოვჩნდით.

გვენატრებით ბატონო მიშა! შენი სინდის-ნამუსითა და არტისტული ნიჭიერებით!

აკაკი დვალიშვილი

ბატონი მიშა ვაშაძე

მე ულამაზეს თეატრალურ საქართველოს მოვესწარი!

საქართველო გრიალებდა თეატრებით, ამ სიტყვის ზუსტი გაგებით!

რუსთაველის თეატრი - მსოფლიოს უზარმაზარი მს ხიობებით: აკაკი ხორავა, აკაკი ვასაძე, ვალერიან დოლიძე. მარჯანიშვილის თეატრი: ვერიკო ანჯაფარიძე, სესილია თაყაიშვილი, ვასო გოძიაშვილი, გიორგი შავგულიძე, ვახტანგ ნინუა, სანდრო ჟორჟოლიანი, აკაკი კვანტალიანი, ტარიელ საყვარელიძე, ედიშერ მაღალაშვილი, დოდო ჭიჭინაძე, მედეა ჯაფარიძე.

ჭიათურის თეატრი - მიშა ვაშაძე და ბატონი გრიგოლ ტყაბლაძე.

ქუთაისის თეატრი - იპოლიტე ხვიჩია, ვახტანგ მეგრელიშვილი, შოთა პირველი, გრიშა კოკელაძე, კაპია აბესაძე, იუსუფ კობალაძე - ბათუმის თეატრი...

ყველა ამ უდიდეს ადამიანებთან მერგო ბედნიერება მემეგობრა და ვყოფილიყავი უმცროსი ძმა და მეგობარი.

ბატონმა მიშა ვაშაძემ დატოვა ჭიათურა და თბილისში გადმოსახლდა, სოფელ დილომში აიშენა სასახლე, ვენახიც გააშენა და ცხოვრობდა!!!

იმერეთში „მობრძანდის“ მიჩვეულ ქართველში ნაკლებად ისმენდა ამ სიტყვას და გული წყდებოდა: „რა არი ბიჭო, საქართველო არ არის, ეს არ უნდა იცოდეთ - მობრძანდი, ერთი ჭიქა ღვინო დამილიეო“...

ჰოდა, ერთხელაც დედაჩემი იყო ჩამოსული რაჭული ნობათით, ლობიანები, ფხალეული, რაჭული პურები, ლორი, ღვინო და ის იყო ჩემი სახლის ეზოში გამოვედი, კინოსტუდიაში მობრძანდებოდა ბატონი მიშა. იმერელს რამდენს მობრძანდის ეტყვი, იმდენს უარს გეტყვის, მეც მოვკიდე ქამარში ხელი და სახლისაკენ წავიყვანე, თან მამკობდა სიტყვებით - რა უნდა ელაპარაკო ამ ვირსო და მივდიოდით... მიშა ბიძია კი ღვინოს ერიდებოდა. დედაჩემმა თინა ხიდაშელმა შვილები ბერდია და ლელა პატარები იყვნენ და ჩემმა მეუღლემ თამარიკომ სუფრა გაანყვეს, ოჯახის გახარებამ ბატონი მიშაც გაახარა და ქეიფიც დაიწყო. ორი ჭიქის შემდეგ ბატონმა მიშამ კოტე დაუშვილი ინატარა, მომიყვანეო, ძალიან უყვარდათ ერთმანეთი. დავრეკე ბატონ კოტესთან სახლში, მითხრეს გახმოვანებაზეა კინოსტუდიაში, დავრეკე კინოსტუდიაში, ველაპარაკე ბატონ კოტეს, თუ

გიყვარვარ, ბატონი მიშა ვაშაძეა ჩემთან და ახლავე მოდი-თქვა. ვერ მოვალ, გახმოვანებაზე ვარო, ღირექტორს სთხოვე გახმოვანება - თქო, ვუთხარი. ბატონი ლორთქიფანიძე იყო ვაჟკაცი კაცი და ვთხოვე, გააჩერე ეგ ერთი დღე და ბატონი კოტე გამოუშვით-თქო. შენ აგაშენა ღმერთმაო, მეც საქმე მქონდა, მაგრამ ვერ მივდიოდი, ახლა რაკი შენ მთხოვ, დღეს გახმოვანება აღარ იქნებაო.

ერთი სიტყვით, ბატონი კოტე მობრძანდა. ბატონმა მიშამ ყველა შემოიჯინა სუფრასთან და ძალიან გაიხარა, ეშხში შევიდა, ჭიქა აისროლა, მერე დაიჭირა და მაგიდაზე გააგორა, მერე გაგორებული ჭიქა აიღო და ხმაურით დადგა. ბატონმა კოტემაც მოინდომა ჭიქის ასე გათამაშება და სუფრაზე გააგორა, გატყა და ჭიქაც და თეფშიც, აალაგეს დამტკრეული ჭურჭელი. კოტემ მოინყინა.

ამ დროს სახლში შესვენებაზე გამოსული ერთი თავისი საავადმყოფოს ძმაცაი ექიმები შემოვიდნენ, ყველას ხელში რალაც გახვეული ეჭირათ. იცოდნენ, რომ მე ღვინო ბლომად მქონდა და გაივსო სუფრა. ბატონი კოტე ბოლომდე ცლის ჭიქას, ბატონი მიშა ტოვებს. განანყენებული კოტე, ჭიქა რომ გაუტყდა აძალებს ბატონ მიშას ღვინოს.

- ვერ დავლევ ღვინოს, ღვიძლი მტკივა - ეუბნება ბატონი მიშა.

- არაფერი არ ვიცი, უნდა დალიო.

- ვერ დავლევ, ცეროზი მაქვს.

- არაფერი არ გეტყობა.

მერე ბატონი მიშა მიუბრუნდა ექიმებს და ეუბნება: ეგენი რაჭველები არიან, მაგათ ცეროზი რა გონიათ. იცით, რქები უნდა ამომივიდეს ასეა - და ორივე ხელები მაღლა ასწია.

გერმანიაში ვიღებდი და სილნალში ერთდროულად. მე და ბატონი მიშა უნდა ნავსუღიყავით ერთად. დავურეკე, ბატონო მიშა, როგორ შეხვდით ერთმანეთს-თქო, ამოდი ჩემთან, წინილას დაგიკლავ, ქვევრს მოგიხდი. ავედი, სუფრაზე ის ალაგია, რაც შემპირდა, მაგრამ არ დამაჯინა, ჯერ აქეთ წამოდი, ვენახი გაჩვენო, მზეჩამდგარი ყურძენი და ატამი ვჭამე. სახლში რომ

შევედი, ველარც წინილას და ველარც ღვინოს ვერ მი; ეკარე. შუა გზაში ვიყავით და მე გამეცინა, რა გაცინებსო, მკითხა, ვენახში რატომ შემეყვანე-მეთქი, აბა, ასე რომ არ მოვქცეულიყავი, შვილიშვილები მშივრები დამრჩებოდნენო...

და მიყვარს ასეთი შესანდობარის თქმა: ვინც კარგად იმღერა, საქართველოში ვინც კარგი სიმღერა დანერა, ვინც კარგი ლექსი დანერა, ვინც კარგად დახატა, ვინც კარგად ითამაშა თეატრში, ვინც კარგად ითამაშა კინოში და აღარ არიან, იმისი სული გაანათლოს ღმერთმა-თქო და ნათელში ამყოფოს ბატონი მიშა ვაშაძე, უფროსი მსახიობი, უფროსი ძმა და მეგობარი.

ზურაბ ქაფიანიძე

ძვირფასი ბატონი მიშა!

მთელმა საქართველომ იცოდა, რომ ჭიათურის თეატრის სცენაზე ორი დიდი მსახიობი ბრწყინავდა გრიგოლ ტყაბლაძე და მიხეილ ვაშაძე. ეს ყველამ იცოდა და ყველას ეამაყებოდა. სადაც არ უნდა წასულიყო მაშინ, რომელი ქალაქის თეატრს არ უნდა წვეოდა კაცი, იქ ყველგან დახვდებოდა მაღალპროფესიული დასი, რომელსაც უსათუოდ ჰყავდა თავისი გამორჩეული მსახიობები, ვარსკვლავები და თავისი დამსახურებული, საინტერესო შემოქმედებითი მანერის მქონე სამხატვრო ხელმძღვანელი.

ქართული თეატრის მთელ შარაგზაზე, რომელიც გენიალური კოტე მარჯანიშვილის და სანდრო ახმეტელის სახელთან არის დაკავშირებული, გვერდიგვერდ მიყვებოდნენ არჩილ ჩხარტიშვილის, ვასო ყუშიტაშვილის, დოდო ანთაძის, პავლე ფრანგიშვილის და სხვათა თეატრები ქუთაისში, ბათუმში, ფოთში, სოხუმში, ჭიათურაში, თელავში, ოზურგეთში, ახალციხეში, რომლებიც ქმნიდნენ ქართული განუმეორებელი, ეროვნული ხელოვნების აღმავლობას, რაც რა თქმა უნდა, დიდ როლს თამაშობდა არა მარტო თეატრის, როგორც ხელოვნების განვითარებაში, არამედ იყო ქართული სულისკვეთებისა და ეროვნული სულის საუკეთესო სამჭედლო, ეროვნული იდეოლოგიის ჩამოყალიბებაში.

ქართულ კინოში მსახიობები შედარებით გვიან გამოჩნდნენ, როდესაც ქართული კინოს დიაპაზონიც და რეპერტუარიც თანდათანობით იზრდებოდა და ქართული კინოც ძალებს იკრებდა.

ასე მოვიდა ქართულ კინოში მთელი პლეადა უნიჭიერესი ქართველი მსახიობებისა, რომლებმაც შესანიშნავი ფურცლები ჩაწერეს ქართული კინოს განვითარებაში. რა თქმა უნდა, ერთ-ერთი ლიდერი ამ ბრწყინვალე შევსებისა, მხედველობაში მაქვს 50-იანი წლები, იპოლიტე ხვიჩიასა და გრიგოლ ტყაბლაძესთან ერთად იყო მიხეილ ვაშაძე. რა თქმა უნდა, მსოფლიოში ვერც ერთი კინო ვერ აუვლიდა გვერდს ასეთი ინდივიდუალობით აღსავსე, ნამდვილ ოსტატებს ფიზიკური გარეგნობა, პლასტიკა, დიდი აქტიორული დიაპაზონი, ხასიათების ღრმა წვდომა, შესანიშნავი აქტიორული რეალისტური სკოლა, რომელიც ამავე დროს თავისუფალ და მკვეთრ ფორმებსაც არ ერიდებოდა.

მე პირადად ბატონ მიშა ვაშაძეს, ამ ქართული აქტიორული სკოლის დიდ წარმომადგენელს ჩემი შემოქმედების სარბიელზე სამჯერ შეეხვდი. დიახ, მე ბედნიერება მქონდა ვყოფილიყავი დამდგმელი რეჟისორი იმ ფილმებისა, რომლებშიდაც ბატონი მიშა მოვიწვიეთ სხვადასხვა მნიშვნელოვანი როლების გასანსახიერებლად და ამით ჩემი აზრით, უფრო მყარი გავხადე ფილმის მხატვრული ხარისხი, ეს იყო „ნერგები“ (1973 წელი), „მშობლიური ჩემო მიწავ“ (1980წ.), „ამბავი დონკიხოტისა და სანჩოსი“ (1989წ.)

ერთი საერთო თვისება მინდა ჩამოვაცალიხო იმ შესანიშნავ მსახიობებთან მუშაობის შედეგად, რაც მე ბედმა მარგუნა და გამამდიდრა. ეს არის გარდა აქტიორული ტექნიკის ღრმა ცოდნის, ის ბავშვური რწმენა და გულუბრყვილობა, რაც რეჟისორთან ერთად წარმართავს მსახიობს ერთი დასახული მიზნის დასაძლევად. რეჟისორი, ჯერ მარტო, მერე კი მსახიობთან ერთად მუშაობით აყალიბებს ვერსიას, თუ როგორ უნდა გაიხსნას ესა თუ ის სახე. იგი ადვილად მოგყვება მუშაობაში, მისი ფანტაზია სწორედ ამ ჩამოყალიბებული ვერსიის გასამდიდრებლად მუშაობს (ასე ვმუშაობდით ერთად ჰარმონიულად ისეთ დიდ მსახიობებთან, როგორიც იყვნენ და არიან სერგო ზაქარიაძე, სესილია თაყაიშვილი, აკაკი ვასაძე, აკაკი ხორავა, აკაკი კვანტალიანი,

რამაზ ჩხიკვაძე, შალვა ხერხეულიძე, იპოლიტე ხვიჩია, გ. რიგოლ ტყაბლაძე, ლეილა აბაშიძე, სოფიკო ჭიაურელი, დოდო აბაშიძე, მარიანა თბილელი, დუდუხანა წეროძე, თემურ ჩხეიძე, კახი კაცვასძე და სხვა). ამას მოჰყვა დიდი სარგებლობა, შემოქმედებითი გამარჯვებები. ბატონ მიხეილ ვაშაძეს, როგორც შესანიშნავ მსახიობ რეალისტს, რომელსაც არ შეეძლო ერთი სიტყვაც კი წარმოეთქვა ყალბი ინტონაციით, ახასიათებდა ძიება, დაულალავი ძიება ფერების, პარტნიორებთან საჭირო ურთიერთობების დამყარების, ზუსტი გარეგნული იერსახის ჩამოყალიბების. ხშირად ბატონი მიშა ამა თუ იმ სახის ბოლომდე ჩამოსაყალიბებლად, ცხოვრებისეულ პროტოტიპებსაც კი ეძებდა, რაც მუშაობაში ხელს უწყობდა უფრო ნათლად რომ დაენახა სცენარში დახატული როლი. ზოგი მსახიობი, ძლიერ დიდხანს უნდება როლის ტექსტის ათვისებას, დიდხანს უჭირავს ხელში რვეული ტექსტით. ბატონი მიხეილი მალე ელეოდა რვეულს და კარნახს და ამგვარად მთელ დროს უფრო შემოქმედებით ძიებას ანდომებდა, ასევე დიდხანს ეძებდა ბატონი მიხეილი როლის დამახასიათებელ კოსტუმს, მოძრაობას, სიარულს, გრიმს... გადაღების მოედანზე ვერ იტანდა არაორგანიზებულობას, დროის ისე ხარჯვას, რომელიც ასე ძვირფასია შემოქმედებით ძიებათა დარგში.

ბატონი მიხეილისთვის, როგორც მსახიობისთვის სულ ერთი იყო და ვერ წარმოედგინა რა განსხვავება იყო თეატრსა და კინოში მსახიობის მონაწილეობის თავისებურების თვალსაზრისით. ჩემი აზრით, რა თქმა უნდა, ეს ასე არ არის. განსხვავება ძალიან დიდია, მაგრამ შეიძლება ინდივიდუალურად ბატონი მიხეილისთვის ეს ასეც იყო, ის ორივესგან, იქნებოდა კინოკამერის წინ თუ თეატრის სცენურ პირობებში, მაქსიმალურად რეალისტური სიმართლით და უბრალოებით შლიდა თავის ორგანულ აქტიორულ ბუნებას. მე არასოდეს არცერთ კინო თუ სცენურ სახეში არ მინახავს მიხეილ ვაშაძის რაიმე სიყალბეზე დაყრდნობილი აქტიორული ჟესტი თუ ინტონაცია. ეს ვაშაძის აქტიორული ბუნებისათვის საერთოდ მიუღებელი გახლდათ.

კიდევ ერთი საინტერესო ამბავი მინდოდა მეამბნა ამ საუკეთესო და საინტერესო ქართველი ადამიანის შესახებ. ბა-

ტონ მიხეილს უყვარდა თავის დიდ დარბაზში (ეს იყო თბილისში) სტუმრების მოწვევა და დიდი ლამაზი ლხინის გამართვა. ეს იყო ნამდვილი ხალხური ზეიმი. ჯერ იყო და მასპინძლის მიერ მოწეული და დაყენებული არაჩვეულებრივი ღვინო უგემრიელესი იმერული პურმარილი, სიმღერა, ხუმრობა, მსჯელობა, მოსწრებული კოლამბურები, ჯანსაღი სიცილი, ბატონი მიხეილის და მისი ვაჟის ბატონი თამაზის, როგორც ოჯახის ბატონ-პატრონების სიდარბაისლით ნაქები სიტყვა - პასუხი, ერთი სიტყვით, აქაც ამ სანაქებო ასპარეზობაშიც მიხეილ ვაშაძე რჩებოდა იმ პიროვნებად, რომელიც ყველაფერში და ყოველთვის იმსახურებდა მნიშვნელოვან ადგილს ქართული საზოგადოების ელიტაში.

მან კაცთა მიმართ სიყვარულით და კეთილშობილებით განვლო გზა ამ წუთისოფლის ზიგზაგებში და მწამს ღმერთი იქნება მისი შემწე მუდმივ იმქვეყნიურ ციურ სამყაროში.

რეზო ჩხეიძე

მიხეილ ვაშაძის ბახსენება

მიხეილ ვაშაძე საკმაოდ ასაკოვანი, უკვე სამოც წელს მიტანებული კაცი იყო, როცა 1966 წელს პირველად ვიხილე თავისი მშობლიური თეატრის სცენაზე. “ცხოვრება კაცისა” - ასე ერქვა ჩვენი ძვირფასი მეგობრისა და კოლეგის გიგლა ხუხაშელის პიესას, რომელიც რეჟ. ოთარ ალექსიშვილმა განახორციელა. მ.ვაშაძე აქ მთავარ როლს თამაშობდა. იგრძნობოდა, რომ სწორედ ისეთი მსახიობი იყო, რომელსაც ეყრდნობოდა თეატრის მთელი დასი.

ძველ თეატრალებს კარგად მოეხსენებათ, რომ ამ მხრივ მ.ვაშაძე გრ.ტყაბლაძესთან ისეთივე საიმედო ძალა იყო ჭიათურაში, როგორც იპოლიტე ხვიჩია - ქუთაისში, იუსუფ კობალაძე - ბათუმში და ა.შ. და ა.შ. ჩვენს თვალწინ იშლება შესანიშნავი პანორამა მსახიობებისა, რომლებითაც ტრადიციულად ესოდენ დასახლებულნი იყვნენ ჩვენი ე.წ. პერიფერიული თეატრები -

პერიფერი კი, მოგეხსენებათ, მხოლოდ ტერიტორიულ-გეოგრაფიულ დაშორებას ნიშნავს ცენტრიდან, ანუ ამ შემთხვევაში დედაქალაქიდან და არა ხარისხობრივ-თვისობრივ რაიმე ჩამორჩენას თუ დეფიციტს.

ამიტომაც იყო, რომ ჩვენი კინოექსპედიციები ნაკლებად ენდობოდნენ საპავილიონო გადაღებებისა და სამონტაჟო მაგიდის სასწაულებს და უშუალოდ პერიფერიებში ჰპოვებდნენ ისეთ მდიდარ, ნაირფერებით დახუნძლულ კინოაქტიორულ პალიტრას, რომლიდანაც შემდეგ ქართული ეროვნული კინოკლასიკის უბრწყინვალესი მოზაიკა იქმნებოდა. გაიხსენეთ კოტე მარჯანიშვილის „სამანიშვილის დედინაცვალი“, ალექსანდრე წუნუნაძის „ჯანყი გურიაში“, დავით რონდელის „დაკარგული სამოთხე“ და სხვა შედეგები, რომლებშიც სწორედ ასეთი ნაღდი მარგალიტები გამოვლინდნენ ჩვენი თეატრალური და კინემატოგრაფიული სივრცისა, როგორც იყო მიხეილ ვაშაძე.

განა ამ უცილობელი ხიბლის გამო არ ეტანებოდნენ მთელი ათეულობით წლის განმავლობაში ყველა თაობის კინორეჟისორები გ. სანიშვილიდან დაწყებული მის ხელოვნებას?! განა ამიტომ არ ცდილობდა ყველა კინორეჟისორი, რომ მ. ვაშაძის შესანიშნავი გარეგნული ხატითა და ესოდენ გამორჩეული შინაგანი სიმართლით დაემშვენებინა თავისი ახალ-ახალი ფილმები?! გადახედეთ ფილმოგრაფიას და დარწმუნდებით, 50-იანი წლების მიწურულიდან როგორ დაეხარბა მას კინემატოგრაფი, ერთდროულად რამდენ ფილმში ილებდნენ და რამდენში კიდევ ეპატიუებოდნენ, მაგრამ გაუვსწოროთ თვალი სიმართლეს და ვთქვათ, რომ ერთგვარი მერკანტილიზმიც გამოსჭვივოდა ამ სიხარბეში. ზოგ რეჟისორს მხოლოდ ლამაზი კენჭის ჩავლება აინტერესებდა მოზაიკის მოსახატავად, ანუ მზამზარეული პროდუქცია რაღაც პრაგმატული ამოცანის გადასაჭრელად, რაკი დარწმუნებული იყო, რომ სცენის ოსტატი მას არ უმტყუნებდა და იმედს გაუმართლებდა.

ფრიად სამწუხაროა, რომ მ. ვაშაძეს თავისი კინორეჟისორი არ გამოუჩნდა, რომ მდიდარი სცენური გამოცდილების დარიდიდი სახეები შეექმნა ეკრანზეც. ცხადია, პატარა როლებში ჩანს

ხოლმე დიდი, ქეშმარიტი მსახიობი, მაგრამ როცა მ.ვაშაძის კინოგმირთა გალერეას გადახედავ, აშკარად გიპყრობს უქმარისობის გრძნობა, რომ ქართულმა კინომ ჯეროვნად მაინც ვერ გამოიყენა მიხეილ ვაშაძის მთელი აქტიორული შესაძლებლობანი.

ეს განსაკუთრებით დასაანანია იმის გამოც, რომ ბ-ნი მ.ვაშაძე დაჯილდოებული იყო განუმეორებელი ადამიანური მომხიბვლევით. ამ სტრიქონების ავტორი არათუ ბევრჯერ ყოფილა მის, ასე ვთქვათ, არაოფიციალურ გარემოცვაში, არამედ ხშირად საგანგებოდ ეძებდა მასთან შეხვედრის მიზეზს, განსაკუთრებით მიზიდავდა მისი სახელგანთქმული მარანი დილომში და სუფრის განწყობის მანერა - იგი არასდროს არ გადატვირთავდა სუფრას საჭმელით, მაგრამ სულ ჰქონდა წითელი წნილი, ხელადით ღვინო და გახსნილი შუბლი, რაც მის კაიკაცობაზე მეტყველებდა და იზიდავდა დიდსა და პატარას.

აი, ასეთი სახით შემორჩა ბ-ნი მიხეილ ვაშაძე ბევრის მეხსიერებას და ამიტომაც ნოსტალგიურს, მაგრამ მაინც ფრიად სასიამოვნო სიხარულს განგვაცდევინებს მისი ყოველი გახსენება.

გოგი დოლიძე
8.X.2002

ბატონ მიშასთან პირველივე შეხვედრა განსაკუთრებული და განმსაზღვრელი აღმოჩნდა ჩემთვის.

ინსტიტუტი ახალდამთავრებული მქონდა და პირველ ფილმს ვიღებდი. ძალიან ბევრი შესანიშნავი მსახიობი მოვიწვია. ბატონი მიშა მათ შორის ყველაზე ხანდაზმული იყო. ძალიან ვღელავდი, რამდენად დამიჯერებდნენ გამოუცდელ, დამწყებ რეჟისორს.

ბატონი მიშა აღმოჩნდა მაგალითი პროფესიონალისა, ნამდვილი არტისტისა, სამაგალითო სხვებისათვის. მიუხედავად უზარმაზარი სხვაობისა ასაკში, ჩვენს შორის ისეთი ურთიერთობა ჩამოყალიბდა, რომელმაც გადამღები ჯგუფის და მსახიობების შემდგომი ურთიერთობა განსაზღვრა მთელი გადაღების მანძილზე.

მაშინ მე 22 წლის ვიყავი, ბატონი მიშა 70 იყო მიტან: ბული, ამის შემდეგ აღარ დავცილებივართ. ყველა ფილმში ("ვერსან-რიელა", „მდგმურები“) ვინვევდი. ყველაზე ადრე მოდიოდა გადაღებაზე, ემზადებოდა ყოველი სცენისათვის და კვლავ მაგალითს აძლევდა ახალგაზრდა „დაღლილ“ არტისტებს, რას ნიშნავს პროფესიონალი მსახიობი, როგორი უნდა იყოს დამოკიდებულება საქმისადმი. ბ-ნი მიშა არ მასწავლიდა, მაგრამ ყველაზე კარგი მასწავლებელი აღმოჩნდა.

დათო ჯანელიძე

გასრულდა მიხეილ ვაშაძის დიდი ცხოვრების გზა.

მუდამ ორსახოვანი იყო მისი არტისტული ნილაბი, - ერთით იცინოდა, მეორეთი - ტიროდა. დრამატული და კომედიური ენაცვლებოდა ერთმანეთს. ვაჟკაცურად ებრძოდა თავის ბედს, რომელიც მოსვენებას არ აძლევდა მის ოჯახს. თითქოს მუდამ თან სდევდა მის მიერ შესრულებული ოდიშოსის ხმა:

კაცსა სვებედნიერი არ ენოდების,

ვიდრე უნალვლოდ სრულად არ განვლის

ცხოვრების გზასა...

მიხეილ ვაშაძე ძლიერი სულის ადამიანი იყო.

თითქმის მთელი საუკუნის ტვირთი ატარა მხრებით.

ტვირთი მის მიერ შექმნილი ორასორმოცდაათი ახალი ადამიანისა...

ტვირთი დადგმული ათობით სპექტაკლებისა!...

ტვირთი ოჯახისა!...

ტვირთი ახლობლებისა!...

ტვირთი სამშობლოს სიყვარულისა!...

ტვირთი სიბერისა!...

ტვირთი იმედგაცრუებისა!...

ტვირთი მარტოობისა!...

ქართული თეატრის მოღვაწეები იშვიათად წერენ მემუარებს. მოთხოვნილება კი დიდია. სულ რამდენიმე კაცსა აქვს დაწერილი მემუარული ლიტერატურა. მათ შორის დიდ ინტერესს იწვევს უშანგი ჩხეიძის, აკაკი ვასაძის და დოდო ანთაძის მემუარები. არის ცალკეული საინტერესო მოგონებებიც, მაგრამ საერთო ფონი მაინც ღარიბია.

ამდენად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მ.ვაშაძის მოგონებებს: „ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან“, რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ 1992 წლის მე-5-6 ნომერებში და 1993 წლის 1 ნომერში. ჟურნალის რედაქტორის გ.ბათიაშვილის წერილში მოთხრობილია მემუარების დაწერის ისტორია. აქაც ჩანს მ.ვაშაძის თავმდაბლობა და მოკრძალება.

მ.ვაშაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების მთლიანობაში უკეთ წარმოდგენის მიზნით წიგნში ვბეჭდავთ მის მემუარებსაც.

მ.ვაშაძე და გ.მარუაშვილი

1954 წ. პ.ფრანგიშვილი, მ.ვაშაძე, გ.კაციტაძე

მ.ვაშაძე, ნ. მანაგაძე

1983 წლის დეკემბერი „თეატრალური მოამბე“

ა. ვაშაძე, მ. ვაშაძე, რეზ. ჩხეიძე, რეზო თაბუკაშვილი, სანდრო ფანჩულიძე, შოთა
ლაფერაძე

მიხეილ ვაშაძე
ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან

*ეკლიან გზაზე დაღვრილი ცრემლი,
ერთი წვეთიც არ იკარგება.*

*გიორგი ყიფიანი
ვუძღვნი ჩემს ძმას პავლე ვაშაძეს
ავტორი*

ჩემი დაბადების მოწმობაში მღვდელ ბესარიონ ვაშაძეს ასე ჩაუწერია: აზნაურისტოლა სიმონ ივანეს ძე ვაშაძესა და თეკლე დავითის ასულ უგრეხელიძეს 1908 წლის 1 დეკემბერს შეეძინათ ვაჟი მიხეილი. ამ ცნობით გამოვედი დიდ და საინტერესო ცხოვრებაში. გამიგონია, სამონასტრო ყმები, ვაშაძეები, წარმოშობით რაჭიდან ვართ. შემდეგ ჩემი წინაპრები ჭიათურაში, დღევანდელი ნაგუთის შესასვლელში ჩამოსახლებულან.

ვაშაძეები მამაჩემს, მის ძმებს კოტესა და ზაქარიას გამოლმა ვაშაძეებს უწოდებდნენ, გალმა დასახლებულ ჩვენს მოგვარეებს კი - გალმა ვაშაძეებს. ჩვენს შორის ჩამოდის პატარა მდინარე ჭერული, რომელიც რგანის მთის ძირიდან გამოედინება. ეს ადგილი მოხსენებული აქვს ბატონ შალვა დადიანს, რომელიც დიდი რგანის მარგანეცის მეპატრონე იყო. შალვა დადიანს მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ჭიათურის მცხოვრებლებთან, ნაწილობრივ მათი ცხოვრებაც ასახა პიესაში „შავი ქვა“, რომელიც პირველად ჭიათურელ სცენისმოყვარეებს გაგვაცნო და საკუთარი აზრის გამოთქმა გვთხოვა. ზოგიერთი უკმაყოფილო დარჩა პიესით და დასადგმელად უარყო კიდევ, მაგრამ მე პიესაზე დადებითი აზრი მქონდა და არც დამიმაღავს. მისი კომედია სატირა „ცოცხი და ლოკოკინა“ ჩვენთან მრავალი წლის განმავლობაში იდგმებოდა, მე და გრ.ტყაბლაძე მთავარ როლებს ვანსახიერებდით, მათი სახელები იყო არიშანი და ნარიშანი, მაღაროს მუშები.

მდინარე ჭერული ხევში მოედინება და ყვირილას უერთდება. მასზე ბევრი წისქვილი მუშაობდა და, რამდენადაც მახსოვს, კარგი სათევზაო ადგილების სიუხვეც იყო. დღევანდელი ჭია-

თურა სრულებით არ ჰგავს ჩემს დროინდელს. სამწუხაროდ, მარგანეცის ღია წესით მოპოვების შედეგად ბუნება მნიშვნელოვნად შეიცვალა და განადგურდა. დღევანდელი ჭიათურა მარგანეც-მა წარმოშვა. აქაური მაცხოვრებლების უმეტესობა მარგანეცის წარმოების დაწყებისთანავე მისი მოპოვებით იყო დაკავებული.

მამაჩემი ჩალვადარი იყო, მარგანეცს ურმით ეზიდებოდა, თავის ძმასთან ერთად პირველმა გადაიტანა მარგანეცი ზესტაფონში, საიდანაც მადანს რკინიგზის გაყვანამდე ეზიდებოდნენ.

ჩვენი ოჯახი მრავალშვილიანი იყო - შვიდი ვაჟი და სამი ქალი. ჯანსაღი ქალი იყო დედაჩემი. ტყუპი ვაჟები ჰყავდა (დღესაც ტყუპები იზადებიან ჩვენს ოჯახში). ჩემს და-ძმებს შორის მე უმცროსი ვარ. ბევრჯერ მომხვედრია მისი ტკბილი ხელი, ახლა რომ ვიხსენებ, რა ძნელი იყო ჩვენს ოდა-სახლში, ბუხრის წინ 14 მშობიარობის გადატანა, დედაჩემის ცხოვრება ნამდვილ გამირობად მიმაჩნია.

ლარიბები ვიყავით, მაგრამ ერთმანეთი გვიყვარდა, კარგი უმცროს-უფროსობა გვქონდა და ბედნიერად ვთვლიდით თავს, მამაჩემი მკაცრი და მტკიცე ხასიათის კაცი იყო. ეზოში რომ შემოვიდოდა, ყველაფერი იცვლებოდა - თითქოს ქარიც წყვეტდა თავისუფალ ქროლვას. მისი სიტყვა ყველასათვის კანონი იყო. წერა-კითხვის უცოდინარი ბევრ ძველსა და ახალ ამბავს ყვებოდა ხოლმე. დაიბადა 1864 წელს, ოჯახს ხვანა-თესვითა და ჩალვადრობით არჩენდა, ჩალვადრობაში მას ჩემი უფროსი ძმებიც ეხმარებოდნენ.

ჩემს ერთ-ერთ დას მღვიმევის სამონასტრო სკოლა ჰქონდა დამთავრებული, კარგი ჭრა-კერვა, ოქრომკერდის ქარგვა იცოდა. ჩემი ტყუპი ძმები ვლადიმერი და არკადი იმდენად გავდნენ ერთმანეთს, მხოლოდ დედა თუ გაარჩევდა, არკადიმ ცოლი რომ ითხოვა, სიმამრს ვლადიმერში შეეშალა. ფიზიკურად ძლიერები - ცნობილი მოჭიდავეები იყვნენ. ცირკის არენაზეც გამოდიოდნენ. ერთხელ, უშანგი ჩხეიძეს შეეხვდი, 1948 წელი იქნებოდა, საუბარში აღტაცებით მიყვებოდა ჩემი ძმების სიმარჯვეზე. უშანგი ჩხეიძე (რომელიც ხშირად სტუმრობდა დედუ-

ლეთში) თავად იყო დიდი ვაჟკაცი, - დაბეჯითებით ვიტყვ , რამდენიმე შეიარაღებულ ვაჟკაცს გაუმკლავდებოდა.

ჭიათურაში ეკლესია არ იყო. ხალხი მღვიმევის დედათა მონასტერსა და ზედარგანის მთავარანგელოზის ხის ეკლესიაში ლოცულობდა, ჯერ წირვას მოისმენდნენ, შემდეგ პურის ჭამას შეუდგებოდნენ, ეკლესიების ნგრევა რომ დაიწყო, ზედარგანის ეკლესია ჯერ კლუბად გადააკეთეს (სადაც მოყვარულთა სპექტაკლები იმართებოდა), შემდეგ კოლექტივის სანყობად, ბოლოს კი გაუფრთხილებლობის გამო დაიწვა.

მდინარეები ყვირილა და ჭიათურა მუდამ შავი ფერის მოედინებოდა, რადგან მათ მარგანეცის გასარეცხად იყენებდნენ, ჭუჭყიანი ქანები რომ მოეცილებინათ. როდესაც გამამდიდრებელი ქარხნები ხანგრძლივად არ მუშაობდნენ, მდინარეები ინმინდებოდა. მაშინ კი იტყოდა ხალხი, ჭიათურის საქმე შავად არისო. მარგანეცის გასარეცხად ბევრი ქარხანა იყო აგებული, როგორც ჩვენი, ისე უცხოელი (გერმანელების, ფრანგების, იტალიელების) მწარმოებლებისა. ცნობილმა ამერიკელმა მრეწველმა ჰარიმანმა მარგანეცის საბადოები დასამუშავებლად აიღო. ჭიათურაში რამდენიმე დღე დაჰყო, შემდეგ წლების მანძილზე საბჭოთა კავშირში აშშ-ს ელჩად მუშაობდა. როდესაც მის გვარს წავიკითხავდი, ჰარიმანის ჭიათურაში ჩამოსვლა მახსენდებოდა. მარტის წვიმიან დღეს, მთელი ჭიათურის მოსახლეობა მიეგება. რეზინის ჩექმები მიაწოდეს, ჩაიცვა და ფეხით ჭიათურის აღმართებს აუყვა.

ჭიათურა მარგანეცის წარმოებამ დიდ ასპარეზზე გაიყვანა. სახელი გაუთქვა. მოიზიდა როგორც ქართველები, ისე უცხოელები. მისი წარმოება დიდ მოგებას იძლეოდა, ფულის საშოვარი ადგილი იყო. საქართველოს ყველა კუთხიდან მოეშურებოდნენ სამუშაოდ. ქალაქს უკვე ესაჭიროებოდა აბანო, საავადმყოფო. სასადილოები (მაშინ სამიკიტნოებს უწოდებდნენ). აბანო მდინარის პირას, ყვირილას შესართავთან იყო აშენებული. გარედენაც ჩანდა ჩანგრეული რომ იყო. საავადმყოფოს აშენება ლეჟავების უბანში უნდოდათ, მაგრამ ამ უბნის გავლენიანმა კაცმა ბიჭია ლეჟავამ მშენებლები დაიფრინა, მკვდრებს სწორედ ვერ

ავაყროლებინებ უბანსო და არ მიყიდეს მინა. ასეთი ძალა ჰქონდა მაშინ კერძო საკუთრებას. ორი პრისტავი გვყავდა - სოფლის და ქალაქის. სოფლის პრისტავის სამყოფელი სწორედ ჩვენი ვენახის ბოლოს იყო აშენებული, ახლა იმ ადგილას ვანიჩკა მასხარაშვილი ცხოვრობს. ცოტა ქვემოთ კი ქალაქის პრისტავის სამუშაო და საცხოვრებელი სახლი იყო, შუაში ხაზინის შენობა. ერთოთახიანი საპატიმრო და ცხენების თავლა. მინა იჯარით ჰქონდათ აღებული. „სტრაჟნიკები“ ჩვენს უბანში ხშირად მოდიოდნენ, უმეტესად მეგრელები იყვნენ. ერთი მათგანი - ყველასათვის ცნობილი პეტრე აფხაზი, ცხენს რომ ამოიყვანდა ჩვენს უბანში, ბავშვები ვერთობოდით, პეტრეს ბრძანებით, ცხენი ხან დაწვებოდა და ხან - ადგებოდა, ფეხებს მაღლა აწევდა, ეს იყო ჩვენი გასართობი, სამხიარულო.

საპრისტავოს ერთი კაცი ემსახურებოდა. წყლის მზიდავი, რომელსაც კამფეტისა ეძახდნენ. იგი გამუდმებით ეზიდებოდა წყალს ქვემოდან ჩაფით. ძვირფასი წყარო გვქონდა - პრისტავის წყაროს ეძახდნენ. პირადად ჩვენს ოჯახში, ეზოში ჭა გვქონდა, მაგრამ ხშირად ჩვენი უბანიც იქიდან ეზიდებოდა საოჯახო წყალს, განსაკუთრებით შემოდგომაზე რთველის დროს, წყალს თხუთმეტ ჩაფამდე ურმით ეეზიდებოდით. ეს მშვენიერი პრისტავის წყარო ახლა აღარ არის, გადაიხურა და გაქრა. საპრისტავო ეზოებში ძვირფასი კაკლის ხეები იდგა. კარგი მიდამო იყო. იქაურობას მამაჩემისა და მისი ძმის, კოტეს დიდი ვენახები ესაზღვრებოდა. ეს ვენახები ახლაც შენარჩუნებული გვაქვს. ჭიათურა დაბად იწოდებოდა. ქოხმახები ყავრით იყო გადახურული. წვიმაში ტალახი გვანუხებდა და სიცხეში მტკერი. სისუფთავის დაცვა ძალზე ძნელი იყო, საშინლად შავი მტკერის ბული იდგა. გამურულ ხალხს მხოლოდ თეთრი კბილები უჩანდა. ასეთი დახვდა ცნობილ გიორგი ზდანევიჩს ჭიათურა, როცა ის მრეწველთა საბჭოს უფროსად ჩამოვიდა. გიორგი ზდანევიჩის (მაისაშვილი) მოღვაწეობამ ჭიათურას დიდი ამაგი დასდო. აშენდა შესანიშნავი აბანო. ახლაც მანცვიფრებს მისი ფართო ნომრების ხალიჩისებური მოზაიკა. ეს აბანო ჭიათურის თავში, მონასტრისკენ მიმავალ გზასთან იყო აშენებული.

ლი. ამ ადგილს მაშინ თავკალათას ეძახდნენ. დღეს იქ . დმინ-
ისტრაციული შენობაა აგებული. ზდანევიჩმავე ააშენა შესანი-
შნავი საავადმყოფო: პერევისისაკენ მიმავალი გზის პირას
ულამაზესი შენობა ბალით, ყვავილნარით, ფერდობში გაშენებ-
ული ვენახით, რომელსაც გარშემო ვაშლის ხეივანი ერტყა,
მართლაც, არაჩვეულებრივი დასასვენებელი და სამკურნალო
ადგილი აღმოჩნდა. იქიდან გადმოხედვას არაფერი ჯობდა. აქ
იღწვოდნენ დიდი ექიმები: გიორგი მუხაძე, სიმონ ჯაფარიძე,
ფერშალი სიმონ კაციტაძე. სიმონ ჯაფარიძე, რომელსაც „შავ
ბრილიანტს“ ეძახდნენ. ჩვენთან მოსული ხშირად მინახავს. ჭია-
თურაში მასზე ლეგენდები დადიოდა. გრიგოლ რობაქიძემ
სონეტი მიუძღვნა. რადგან რობაქიძე ვახსენე, აქვე დავსძენ,
რომ უდიდესი პატივისმცემელი ვარ პირადად მისი, მისი მწ-
ერლობის. მხიბლავდა მისი გარეგნობა, ჩაცმულობა. მინახავს
რუსთაველზე მიმავალი, რუსთაველის თეატრის ლოჯაში ახმე-
ტელთან ერთად. მისი ყურებით ვერ ვძლებოდი. რობაქიძის
ლანძღვა და გინება უსიამოვნოდ ჩამრჩა მეხსიერებაში. 1956
წელს პარიზში 40 დღის განმავლობაში ვასო ფანჩულიძისად-
მი მიწერილ მის პირად წერილებს ვეცნობოდი. გრიგოლ რობა-
ქიძის მოთხრობების და წერილების კითხვა ჩემი სულიერი
საზრდო იყო. იქ წავიკითხე მისი წერილი ლენინზე, რომლის
გამოც საყვედურობდნენ ქართველები. გრიგოლი კი პასუხობ-
და, თქვენ ვერ გაიგეთ ჩემი წერილი, მე კიდევ მაქვს ხელთ
რობაქიძის ისტორიული ხმალი და ჩემს თავს მით დავიცავო,
როდესაც ლევილის საძმო სასაფლაოზე ჩამოასვენეს, ხშირად
ვეახლებოდი ამ უძვირფასეს ადგილს და დიდხანს ვჩერდებო-
დი მის საფლავთან. ლევილის სასაფლაო - ეს საქართველოს
ძეგლია, იქ მრავალი სულმნათია, რომლებმაც სამშობლოს სიყ-
ვარული სამარეში ჩაიტანეს. ბედნიერი ვარ, რომ ჩემი უბე-
დური ძმა ამ ღირსეულ ადგილას განისვენებს, რადგან გრიგოლ
რობაქიძეს ვიგონებ, აქვე მოვიყვან მის ერთ ბარათს და სო-
ნეტს ჭიათურის საავადმყოფოს ექიმ სიმონ ჯაფარიძეზე - აკა-
კი წერეთლის მკურნალზე, რომელიც გამოქვეყნებულია პარიზ-
ში გამოცემულ „კავკასიონში“.

„ძვირფასო ძმაო აკაკი

8.2. 1944 უბერინგენ ამ ბოდენზე.

აღარ გახსოვს, ალბათ, ეს სტრიქონები. გადაიკითხავ, გაიხსენე ახალგაზრდობა ეგ ზომ ტკბილი!

იმავე ფურცელზე - ჩემი სურათია და „სონეტი სიმონს“ (არ მახსოვს, როდის დავწერე, - მგონი 1916 წელს). ნავიკითხე ეს სონეტი. წამსვე მიხვდები, რომ აქ სიმონ ჯაფარიძეზეა ნაგულისხმევი. დახვრეტილი 1924 წელს - როგორც მონაწილე აჯანყებისა. ეს ლექსი ბლაიხშტამენერმა გამახსენა შარშან ვენაში - დავინწყებული მქონდა.

სონეტი სიმონს

ეშხით გახსნილან გიშრის თასში შენი თვალები -

შენი თვალები შაირია სილამაზისა:

რომ გაიღიმებ - იხრებიან მთის მწვერვალები.

თავის ამართვა ამაყი გაქვს მთის გავაზისა,

შენს გამოხედვას სილამაზე ვერ ემალება -

ჰო, რომ იცოდე: ვით თვრებიან შენით ქალები!

ჰო, რომ იცოდე: ვით ხალისობს შენით თმა მზისა

დრო უღმობელი შენს გიშერს ნელად ათოვებს -

ხოლო ვეჭვობ კი შავ განზრახვას ვერ აათავებს,

საზარელია და სასტიკი ხანის კვეთება:

ცელავს და ლენავს ლალი სიტკბოს ლალ ლერწამებსა

მაგრამ შენთან კი თვით სიკვდილიც მხოლოდ შეკრთება

და ჩუმი კოცნით დაგიხუჭავს მაგ ნამწამებსა.

ვკითხულობ ამ საალბომო შაირს (ვაშბობ „საალბომო“, რადგან საალბომო საზომს თუ „გადაურჩება“ იგი) და მაგონდება ჩემი წარსული: საქართველოში ასე ტკბილად მეგობართა შორის გატარებული. მაგონდება და ჩემი კაეშანი უფრო მძაფრდება... შენმა ბარათმა სითბო მოიტანა სულიერი. პასუხს შემდეგ მიიღებ - ვრცელს, იყავ კარგად! იყავ მხნედ.

გულითადი მოკითხვა: თამარს, ლეოს, ტურფას.

კოცნა ბავშვებს! ლენასაგან სალამი ყველას.

შენი გრიგოლ რობაქიძე“.

გიორგი ზდანევიჩმა ბევრი რამ გააკეთა ჭიათურისათვის,

მაგრამ მუშებმა გაფიცვა მოუწყვეს, მუშათა სასადილო ში იმდენად მსუყე ე.ი. ქონიან კერძებს აკეთებენ, რომ ვერ ვჭამთო. ამის გამო ზდანევიჩი ეწვია მუშათა საკრებულოს და მოისმინა მათი პროტესტი, პასუხად გაფიცულებს განუმარტა, თქვენ მძიმე შრომაში ატარებთ მთელ დღეს და კარგი კვება აუცილებელიაო. მან მსუყე კერძებს მუშავე მწნილი დაუმატა, რომ მადიანად მიერთვათ. ეს ამბავი ვეტერანმა მუშებმა თერაფინ ენუქიძემ და იაკო კავთელაძემ - სცენისმოყვარეებმა მიაგზავნეს. ზდანევიჩმა მუშებს სამკითხველოც გაუხსნა. ეს სამკითხველო შემდეგ განადგურდა.

მარგანეცის მრეწველობის განვითარებამ სახე შეუცვალა ჭიათურას, გაიხსნა სკოლები, თეატრი, ჭიათურის სკოლებში მოღვაწეობდნენ ცნობილი პედაგოგები: ივანე გომელაური, ოლღა ოკუჯავა, გიორგი ანთელაძე, მარგალიტა ვაშაძე, იპოლიტე ვართაგავა, მინადორა და პეპელა წერეთლები, გერვასი ბარათაშვილი და სხვანი. ივანე გომელაურმა მოიწვია და საღამო გაუმართა ვაჟა-ფშაველას. ჭიათურის თეატრში დაიწყო მუშაობა რუსეთიდან დაბრუნებულმა ალექსანდრე წუნუნავამ. აქ დაიდგა „რევიზორი“, რომლის მხატვარიც ვალერიან სიდამონ-ერისთავი იყო. სპექტაკლში ძირითადად ადგილობრივი სცენისმოყვარეები მონაწილეობდნენ.

საავადმყოფოში მოიწვიეს სახელოვანი ექიმები: გიორგი მუხაძე (ჭიათურის საავადმყოფო დღეს მის სახელს ატარებს) და სიმონ ჯაფარიძე, „შავ ბრილიანტად“ ნოდებული (1924 წელს დახვრიტეს).

შავი ქვის წარმოებას ხელმძღვანელობდა მრეწველთა საბჭო გიორგი ზდანევიჩის მეთაურობით. ბანკის მმართველი იყო კიკია აბაშიძე, რომელიც სოფელ კაცხში ცხოვრობდა. მისი სახლი, ასწლოვანი ხეებით გარშემორტყმული საუცხოო შენობა, შემდგომ სამედიცინო პუნქტად გადაკეთდა. წალკოტის მსგავსი ეს ადგილი დროთა განმავლობაში სრულად გაპარტახდა.

ჭიათურის თეატრი პირველ ხანებში ყვირილას ნაპირზე, სარდაფში მუშაობდა. ზემო სართულზე სავაჭროები იყო. თეატრი შემდეგ რკინიგზის უკან, თავად პეტრე აბაშიძის სახლში

გადავიდა. ეს შენობა არაერთგზის გადაკეთების შემდეგ, როგორც იქნა, თეატრს დაემსგავსა. ჭიათურის თეატრი ამ შენობაში 1948 წლამდე (ვიდრე ახალი შენობა აშენდებოდა) ფუნქციონირებდა. აქ მრავალ ღირსეულ ადამიანს უმუშავია და ჭიათურელებისთვის დიდი სამსახური გაუწევია.

რატომ დაანგრიეს ეს შენობა? მე მქონდა ბედნიერება, ბატონ რეზო ჩხეიძესთან ერთად „დონ კიხოტის“ გადაღებაზე ესპანეთში ვყოფილიყავი. კადრები ჩემი მონაწილეობით გადავიღეთ პატარა ქალაქ ალმაგროს თეატრში, რომელიც XV საუკუნეშია აშენებული და დღესაც მოქმედია. ამ შენობას ესპანელები, როგორც ძვირფას რელიქვიას, ისე უფრთხილდებიან. ზდანევიჩიც გრძნობდა ადრინდელი შენობის უვარგისობას და გამოაცხადა კიდევ კონკურსი სათეატრო შენობის საუკეთესო პროექტისათვის, ოღონდ ადგილი შენარჩუნებული უნდა ყოფილიყო (ამ ადგილზე დღეს მარგანტრესტის შენობაა აგებული).

როგორც გადმოცემით ვიცი, გამოცხადებულ კონკურსში გაუმარჯვია ჭიათურელი ნიკო ოთხმეზურის შვილს, რომლის შთამომავლებიც დღეს ბელგიაში ცხოვრობენ. ნიკო ოთხმეზურის ერთი შვილი, განათლებით ქიმიკოსი, ევროპიდან ჩამოვიდა საქართველოში და მუშაობა ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხანაში დაიწყო. 30-იანი წლების რეპრესიებს შეეწირა.

ბევრი სახელოვანი ადამიანი ცხოვრობდა ჭიათურაში, ნამდვილი, კარგი ქართველები, ვისი გახსენებაც სასიხარულოა ჩემთვის.

პირველად სამკლასიან დაწყებით სასწავლებელში წამიყვანეს, რომელიც ჩემი სახლის მახლობლად, ჩვენი ვენახის გვერდით მდებარეობდა. ანბანის სწავლა გოგებაშვილის „დედა ენის“ მიხედვით დავიწყეთ. ძალიან მეზარებოდა სკოლაში სიარული და მშობლებს ძალით დავყავდი ხოლმე. სკოლა საღვთო სჯულის სწავლამ უფრო მეტად შემაძულა. მახსოვს, გამიძახა მასწავლებელმა ბესარიონ ვაშაძემ და მკითხა: - აბა, სად და როდის დაიბადა ქრისტე? არ ვიცოდი და ვუპასუხე: არ ვიცი, დაბადებას არ დავსწრებივარ-მეთქი. ამ პასუხზე გულ-

მოსულმა ბესარიონმა ისე მაგრად ამომკრა ჩექმის წვერი უადგილო ადგილას, ტირილით გავვარდი სახლში. სკოლის ბუნება არ მინდოდა. ეს ამბავი სახლში რომ მოვყევი, ჩვენებმა სიცილი დამაყარეს და შემდეგ დაცინვით მეკითხებოდნენ, ქრისტე სად დაიბადაო, თან ჩემი უფროსი დის გამონაცვალ პალტო მეცვა და ყოველ წუთს მესმოდა, ქალის პალტო აცვიაო. ესეც მიმძიმებდა ცხოვრებას.

1917 წელი იმით მახსოვს, რომ თქვეს, ნიკოლოზი ჩამოადგესო. აიღეს და ჩამოხსნეს მისი და მისი ოჯახის წევრების სურათი ჩვენი ოდა-სახლის „ზალიდან“. სადღაც გააქრეს. მახსოვს, მშვენიერი სურათი იყო, ფერადი. ჩემი ბავშვობა იმის და ოთახის კუთხეში დაკიდებული „გარდამოხსნის“ ცქერაში გავატარე.

კარგად მახსოვს საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდი. 26 მაისის დღესასწაული ყველაზე ხალისიანი დღე იყო. ჩააცმევდნენ ახალგაზრდა ლამაზ ქალს დედოფლის ტანსაცმელს, დაამსგავსებდნენ თამარ მეფეს, ტახტზე დასვამდნენ, შემდეგ ქულაჯებში გამოწყობილი ვაჟკაცები ამ ტახტს მხრებზე შეიდგამდნენ და ქუჩა-ქუჩა დაატარებდნენ. წინ ქართული ეროვნული დროშა ფრიალებდა. მღეროდა გუნდი სანდრო კავსაძის ხელმძღვანელობით. დღესასწაული დილაადრიან იწყებოდა და დიდხანს გრძელდებოდა.

მახსოვს ერთი საგულისხმო ამბავი. მეცადინეობა მიმდინარეობდა, კარი რომ გაიღო და ოთახში ცნობილი ორატორი დათიკო ვაშაძე შემოვარდა. სწავლა შეწყვიტეთ და გარეთ გამოდითო. ყველანი დავემორჩილეთ. დაიწყო მიტინგი, დიდი მღელვარებით გამოცხადდა, რომ იმ დღეს, დამფუძნებელ კრებაზე ბენია ჩხიკვიშვილმა შალვა ნუცუბიძეს ხელი შემოკრაო. პროტესტის ნიშნად მწკრივში დაგვაყენეს და ქუჩაში გვატარეს, მაშინ ვერაფერი გავიგე, მაგრამ შემდეგ მითხრეს, ნუცუბიძე ფედერალისტი ყოფილა, ჩხიკვიშვილი - ეროვნული დემოკრატი.

თვითონ დავით ვაშაძე, ძმასთან ერთად 20-იან წლებში გერმანიაში გაემგზავრა სასწავლებლად, იქვე გარდაიცვალა. ძმა დაბრუნდა ჭიათურაში, ერთხანს გერმანულს ასწავლიდა სკოლაში. 1937 წლის რეპრესიებს შეენირა.

1921 წლის თებერვლის თოვლჭყაპიან ამინდში გამოგვიყვანეს სკოლიდან და გამოგვიცხადეს, რომ საქართველოს მთავრობამ თბილისი დატოვა და ქუთაისში გადავიდა. მოსწავლეები დემონსტრაციაზე გავედით, თან ტაბურეტი წამოვიღეთ. გამოგვყვნენ მასწავლებლები: პავლე ნადირაძე, გიორგი ანთელაძე. ტაბურეტზე შედგნენ და იმედიანად მიმართეს ხალხს, საქართველოს დამოუკიდებლობა აუცილებლად აღდგება, მთავრობა თბილისში დაბრუნდებაო.

მენშევიკების პერიოდში ჭიათურისა და არ გავსულვარ. ჩემი ერთი ძმა გრიგოლი კომერციულ სასწავლებელში სწავლობდა. დიდი ხვენწის შემდეგ დედაჩემს თბილისში გავყევი, ძმისთვის სანოვანის წასაღებად. რატომ, არ ვიცი, მაგრამ იმ დროს მატარებელს „მაქსიმ გორკის“ ეძახდნენ. თბილისში ბევრი არაფერი მინახავს, მახსოვს ერთი მალაზია წარწერით „ბეზრუჩკო“. მემამყებოდა, თბილისში წამყოფი კაცი რომ ვიყავი. ერთი ჩემი მეზობელი ჩამაცივდა თბილისში რა ნახეო. ვუთხრა, რა ვნახე და მგელი მოკლეს გოლოვინის პროსპექტზე-მეთქი. სიცოცხლით იგუდებოდა.

ჩვენმა პროტესტმა და ქუჩაში გამართულმა დემონსტრაციებმა ვერ უშველა საქართველოს - დამყარდა საბჭოთა წყობილება. ახალი ხელმძღვანელობა ხელისუფლებას ჩაუდგა სათავეში. ამან ჩემს ცხოვრებაზე დიდი ვერაფერი გავლენა მოახდინა. პირველ ხანებში საშინელი სიღარიბე იყო, მარგანეცის წარმოება თითქმის შეწყდა. ახალგაზრდობისათვის არანაირი გასართობი არ არსებობდა. წვიმიან დღეს ხალხს ტალახი ახრჩობდა. იმდენად გვიჭირდა, ფეტვის მჭადს ვაცხოვდით. ერთობ უსიამოვნო გემო ჰქონდა. კოსმეტიკაზე ლაპარაკიც ზედმეტი იყო, პუდრი არ იშოვებოდა, მაგრამ ქალებმა აქაც მიაგნეს გამოსავალს. კვერცხის გამომშრალ ნაჭუქს ნაყავდნენ როდინში, შემდეგ გამტკიცავდნენ და ეს იყო მათი პუდრი. საღებავად ნიგვზის კანიდან დამზადებულ მასას ხმარობდნენ. ხშირად გავუგზავნივართ ბავშვები ნიგვზის კანის მოსაგროვებლად.

ხელისუფლების სათავეში მოხვდნენ გაღმა ვაშაძეები, უპირველეს ყოვლისა, ცნობილი ბოლშევიკი ალექსანდრე საჩინოს ძე

ვაშაძე. მისი ძალა და „მოღვაწეობა“ სამუდამოდ დაამახსოვრდება შორაპნის მაზრას, რომელსაც რამდენიმე წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა, ირაზმებოდნენ კომკავშირლები.

უღიმღამოდ ჩავათავეთ 1920-21 სასწავლო წელი. სკოლაში ჩემთან ერთად ჩემი ძმა პავლე დადიოდა. იგი ჩემზე გაცილებით ნიჭიერი და ბეჯითი, ახალგაზრდა მარქსისტი იყო. განსაკუთრებით უყვარდა ბოტანიკა (გვესწავლიდა გიორგი ანთელაძე). იმდენად კარგი კალიგრაფია ჰქონდა, ჩემს ძმას აწერიდნენ ხელნაწერ ჟურნალს, იგი გულით ატარებდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის იმედს და ამას ხალხსაც უზიარებდა.

ახალმა ხელისუფლებამ აგიტაციისათვის სადგურზე ესტრადა მოაწყო, სადაც მხატვრული კითხვის საღამოებსა და სხვადასხვა ღონისძიებებს აწყობდნენ.

მე თავიდან ბევრ რამეს ვიყავი მოკლებული. ჩემი საქმე საქონლის მიხედვა და მწყემსობა იყო. მამაჩემსაც ვეხმარებოდი. ყანაში სიმინდის თოხნა იქნებოდა ეს, მოტეხვა თუ ჩაღის ზვინის დადგმა. მამაჩემი რომ ზვინს დადგამდა ერთ რამედ ღირდა მისი ნახვა, იმდენად ლამაზი იყო. წყნარად მიდიოდა ჩვენი ცხოვრება.

ჩემმა უფროსმა ძმამ კალენიკემ, ჩვენს დიდ ეზოში ცალკე აიშენა სახლი და ცოლ-შვილთან ერთად იქ დამკვიდრდა. სწორედ კალენიკეს უბედურებით დაიწყო ჩვენი ოჯახის მსხვრევა.

1922 წლის ზაფხულის ერთ ცხელ ღამეს იგი მუცელში ხანჯლის ჩაცემით მოკლეს. გამთენიისას მოასვენეს სახლში. ამ თავზარდამცემმა ამბავმა ჩვენს ოჯახზე ძალიან იმოქმედა. მწუხარებამ დაავადა ჩემი უფროსი და აგრაფინა, რომელმაც ის-ის იყო გათხოვების ასაკს მიაღწია. ის ჩვენი მკერავი იყო. შესანიშნავად მღეროდა და გიტარაზე უკრავდა. მილიციის უფროსმა ჩემი ძმის მკვლეელი დილითვე შეიპყრო, ყოველგვარი გამოკითხვის გარეშე უთხრა, რატომ მომიკალი ჩემი კომუნარიო და რევოლუერით დაცხრილა. ჩემი ძმის გასვენებამდე აატარეს ჩვენი სახლის წინ მკვლეელი, მისი ცხედარი რამდენიმე კაცს მიჰქონდა. ამ ამბავს მეორე უბედურება მოჰყვა - ერთი წლის ავადმყოფობის შემდეგ, ექიმებმა რომ ვერაფერი უშველეს, ჩემი და აგრა-

ფინა გარდაიცვალა. მოიყვანეს მღვდელი - მამა ბესარიონი და აზიარეს მიცვალებული, რომელიც ავადმყოფობის შემდეგ იმდენად დასუსტებულიყო, დედა ხელით იჭერდა, ზიარების შემდეგ, რამდენიმე საათში, თავზარდაცემულმა დედამ აგრაფინას თვალები დაუხუჭა.

ჩვენს ოჯახში ყოველი დღე დედაჩემის ტირილით იწყებოდა. მისი ტკივილი მთელი ცხოვრების მანძილზე არ განელეებულა, პირიქით, დროთა განმავლობაში მატულობდა. ამავე პერიოდში დააპატიმრეს ჩემი ძმა მარქსისტი პავლუშა, როგორც არასაიმედო პიროვნება, მეტეხის ციხეში ჩასვეს. შემდეგ რალაც მოხდა, შეირიგეს და გაანთავისუფლეს.

ნაგუთის მოფარებულ ადგილებში ხშირად ეწყობოდა კრებები. იქ ბევრ ნაცნობ ახალგაზრდას ვხედავდი ხოლმე. ეტყობოდა, დიდი საქმეებისათვის ემზადებოდნენ. 1924 წლის 28 აგვისტოს, მარიამობისას მოხდა კიდევ ეს დიდი საქმე, რამაც საბოლოოდ დაამსხვრია ჩვენი ოჯახი. დილით ადრე სროლა ატყდა, რომელიც თანდათან ძლიერდებოდა. ყველანი ზეზე წამოვცვივდით. ჩემი ძმები ლადია და პავლუშა სახლში არ იყვნენ. უმთავრესი ბრძოლა იმ შენობებთან მიმდინარეობდა, სადაც მილიცია და საგანგებო კომიტეტი („ჩეკა“) იყო მოთავსებული. „ჩეკა“-ს უფროსი მიშა ლომიძე ოჯახით იქვე ცხოვრობდა. მთელი დღის ბრძოლის შემდეგ შეთქმულებმა ჭიათურა აიღეს. სროლის შემდეგ გარეთ გამოვედით. აჯანყებულებმა სატუსალოებიდან ხალხი გამოუშვეს. ატყდა ხვევნა-კოცნა და ცხენების თქარა-თქური. ამ ბრძოლაში არავინ მომკვდარა. იყო ერთადერთი შემთხვევა: ორი ახალგაზრდა შეეჯახა ერთმანეთს, მაგრამ ეს შეტაკება ქალიშვილის მიზეზით მოხდა. ეს ქალიშვილი სილამაზით განთქმული იულია გაფრინდაშვილი გახლდათ. ხმა გავარდა, ჭიათურამ დალუპა გამოსვლების ბედი, რადგან ვადას ერთი ორი დღით დაასწრესო. მხიარულება მეტად ხანმოკლე აღმოჩნდა. მესამე დღეს მოისმა თვითმფრინავის გუგუნი, რომელიც ნაგუთის მხრიდან გამოჩნდა. ის იმდენად დაბლა მიფრინავდა, რომ გარკვევით დავინახე წარწერა „იუნკერსი“. ქალაქს წრე დაარტყა და გაფრინდა. რამდენიმე საათის შემდეგ

ტყვიამფრქვევის ხმა გაისმა და წითელმა რაზმმა პირდაპირ ჩვენს სახლთან ჩაიარა. ჩვენს სახლთან გადიოდა ის ერთადერთი გზა, რომლითაც ზესტაფონიდან ჭიათურაში შეიძლებოდა მოხვედრილიყავი. ისევ აიღეს ძალაუფლება, პავლუშა ამ დროს საჩხერეში იმყოფებოდა.

იმავე ღამეს დაიწყეს მონაწილეთა დაპატიმრება, წაიყვანეს ლადია, დააპატიმრეს იონაც, რომელიც იქვე შორიახლოს ცხოვრობდა ოჯახით. ხმა გავრცელდა, პავლუშა საჩხერის ტყეში მოკლესო. იონას აჯანყებაში მონაწილეობა არ მიუღია. ამის მოწმეები იყვნენ მეზობლები, რომლებიც ამბობდნენ, რომ იონა მთელი ღამე მათთან იყო. ლადია ახალი დაქორწინებული იყო, აგვისტოში გადაიხადა ქორწილი. მალე თბილისიდან საქმის გამოსაძიებლად ჩამოვიდნენ. ჭიათურიდან და საჩხერიდან ტუსაღები წაიყვანეს. ყოველივე ეს უცებ მოხდა. შორაპანში წაიყვანეს, იქ კი დახურულ ვაგონებში დაამწყვდიეს. ზოგიერთი მგზავრი, რომელიც სვირის და ზესტაფონის ბაზარში მიდიოდა, დაიბნა და გამზადებულ ვაგონებს შეახტა, რათა გზა შეემოკლებინა. მაგრამ ზესტაფონში მატარებელი არ გააჩერეს, პირდაპირ არგვეთასაკენ წაიყვანეს, სადაც დღევანდელი ფეროა. ამ დახურულ ვაგონებს ტყვია დაუშინეს და ბრალიანი და უბრალო ერთიანად განყვიტეს. იმათგან, ვინც მაშინ დახოცეს, ბევრს ვიცნობდი. ესენი იყვნენ: სტამბის მუშა, ზესტაფონელი ახალგაზრდა არჩილ არაბიძე, ჭუნია იაშვილი (პაოლო იაშვილის უმცროსი ძმა); პარიკმახერი ილიკო კეკელიძე; აკაკი ლოლაძე, ბერძენიშვილი (მსახიობი ნატალია, კაკაბაძის მეუღლე); მრენველობაში მომუშავე მელიქიშვილი; მისი სიძე აბაშიძე (სოფელ სავანედან): საერთოდ, სავანესა და ჭალაში 1924 და 1937 წლების განუკითხაობას, აბაშიძეები თითქმის განადგურდნენ. ზოგმა გვარი შეიცვალა და კაპანაძედ ჩაენერა.

დაბეჯითებით ყვებოდნენ ასეთ ამბავს: ნესტორ წერეთელი შემთხვევით გამოვიდა ჭიათურის სადგურზე. სტაცეს ხელი და ვაგონში შეაგდეს. ნესტორ წერეთლის ვაჟი ავთანდილი ჩემი კლასელი იყო და ხშირად მიყვებოდა ამ ამბავს. გამწარებული ქალები გაედევნენ შვილებს, ქმრებს, მაგრამ შორაპნის სადგურ-

ში დაამწყვდიეს, რალა ექნათ, უკან დაბრუნდნენ. დედას კედელზე ხელის ცემით სისხლი ჩაექცა. იმ დღიდან მარჯვენა ხელი უკანკალებდა. სიკვდილმა უმკურნალა - 1940 წლის ზაფხულში დედის ხელმა კანკალი შეწყვიტა.

დედაჩემის დაკრძალვაზე ძალიან ცოტა ხალხი მოვიდა. ალბათ, ერიდებოდათ შემჩნეულ ოჯახში მოსვლა. გაუბედურებულმა მამაჩემმა დედის ცხედარს უთხრა, მეც მალე მოვალო. ეს „მალე 1942 წლის 5 მარტი იყო, აღდგომა დღე. მამაჩემი, ოდესღაც სამოყვრო კაცი, ახლა გაცვეთილ ჩოხა-ახალუხში გამონწყობილი მივაბარეთ საგვარეულო სასაფლაოს.

ამ ტრაგედიის შემდეგ პავლუშამ, რომელიც საჩხერეში იბრძოდა, თავი შეაფარა სოფელ საირხეში, ხვედელიძეებთან, ჩემი რძლის დის სახლს. ოჯახს რეპრესიების შეეშინდა და პავლუშა იძულებული იყო იქიდან წამოსულიყო. ჩვენთან ჩამოვიდა. გაგვიხარდა, რომ ცოცხალი იყო. მაშინ ჩემი ძმა 20 წლის ძლივს იქნებოდა. მაგრამ ამდენი უბედურების შემდეგ, ასაკთან შედარებით, უფროსად გამოიყურებოდა. მეზობლებმა ღამე არ გაათევინეს, მათაც შეეშინდათ. შემდეგ, ჩვენმა ახლობელმა ონისიმე ლეჟავამ შეიფარა იგი. ამ ამბავს მიყვებოდა ონისიმეს შვილიშვილი შოთა ხაინდრავა. დახვრეტას გადარჩენილი ახალგაზრდობა დაიბარეს, ჭკუა დაარიგეს და გამოუშვეს. ჩემი ძმა სადღაც გაქრა. მის შესახებ ხან რას მეუბნებოდნენ, ხან - რას. ბოლოს წერილი მოვიდა საფრანგეთიდან. ეს იყო 1925 წლის იანვარში. მაშინ გახდა ჩემთვის ცნობილი ყველაფერი. პავლუშა ჩაუყვანიათ ქობულეთში, კაბაში გამოუწყვიათ და ჩადრითა და ხელში სანავთე ჭურჭლით კონტრაბანდისტებს მდინარე ჭოროხის გავლით საზღვარზე გადაუყვანიათ. მე მქონდა პავლუშას ქობულეთში გადაღებული უკანასკნელი ფოტო. სამწუხაროდ, ეს ფოტო ოჯახში ხშირი ჩხრეკვების შიშის გამო განადგურდა.

1922 წელს, 13 წლისა სამკითხველოს წევრი გავხდი. ჩემი საკითხავი წიგნები იყო ჟურნალი „ჯეჯილი“, ზღაპრების წიგნი. ერთხელ საუბრისას გავიგე, ვილაცაზე თქვეს, კარგი ბიჭია, კითხვა უყვარსო, ამან ისე ჩამაფიქრა, რომ მთლიანად შევცვალე ჩემი ცხოვრება. დავინწყე კითხვა, წაკითხულიდან ბევრს საერ-

თოდ ვერ ვგებულობდი. წიგნები სამწყემსურში დამქონდა. აბა, ჩემი ძმის წიგნებს როგორ გავიგებდი. სიამაყით მეჭირა ხელში. „თხა და გიგოს“ პერსონაჟს დავემსგავსებოდი, ისევ წიგნის სიყვარულს რომ არ გამოვფეხიზლებინე.

ამ დროს ხმა გავარდა, თეატრს უფასო თანამშრომლები ესაჭიროებაო. ესენი ისეთი ხალხი უნდა ყოფილიყვნენ, რომლებიც უფასოდ იმუშავებდნენ, შემდეგ კი თეატრის წარმოდგენებზე უბილეთოდ დასწრების უფლებით ისარგებლებდნენ. ბევრი ლოდინი მომიხდა, ვიდრე პიესაში მცირე როლს მომცემდნენ. რევოლუციური პიესა იყო. გმირულად დაღუპული ჟანი საკაციო უნდა შემოგვესვენებინა სცენაზე და უკან გავბრუნებულიყავით. ალბათ, ვერავინ შემამჩნია, მაგრამ ჩემს სიხარულსა და ბედნიერებას საზღვარი არ ჰქონდა. ვფიქრობდი, რომ ჩემი გამარჯვების დრო დადგა.

ამ წელს სხვა სპექტაკლში მონაწილეობა არ მიმიღია. 1923 წელს ჩამოყალიბდა ვაგონის მტვირთავ მუშათა დრამატული წრე, ცნობილი მსახიობის იანგო აპტალიდის ხელმძღვანელობით. მის გვარს აფიშებზე დიდი ასოებით წერდნენ. მან გედევანიშვილის „მსხვერპლი“-ს მზადება დაიწყო და პატარა ბიჭის - შაქროს როლი მომცა. სპექტაკლი მუშათა კლუბის სცენაზე მრავალი რეპეტიციის შემდეგ დაიდგა და დიდი წარმატებაც ჰქონდა. ძალიან მიხაროდა, წამახალისეს ახალი ფეხსაცმელებით, რომლებმაც ფეხებიც გამითბო და გულიც. ამ წარმოდგენაში მთავარ როლზე მოიწვიეს სახელგანთქმული ალექსანდრე იმედაშვილი. ამის შემდეგ იგი ამ თეატრში მუდმივ სამუშაოდ მოიწვიეს. იმედაშვილის გამოჩენამ, ჭიათურის ცხოვრებაში დიდი გამოცოცხლება გამოიწვია. ბევრი რამ გააკეთა ამ თეატრის წინსვლისათვის. ა.იმედაშვილი 1935 წლიდან დასის წევრად ითვლებოდა. მისი მონაწილეობით სამი პიესა დაიდგა: შექსპირის „ოთელო“, „ჭირვეულის მორჯულება“ და სოფოკლეს „ოიდიპოს მეფე“. ეს პიესები 1942 წლამდე ყოველი სეზონის რეპერტუარის წამყვან სპექტაკლებს წარმოადგენდა. მანამდე, ვიდრე ბატონი საშა იმედაშვილი ცოცხალი იყო, მან დაამკვიდრა რეალისტური სკოლის ტრადიციები. უდიდესი ბედნიერება იყო

მისებრ დიდ, პატიოსან, განათლებულ ადამიანთან ურთიერთობა. ფასდაუდებელია მისი ღვაწლი ჭიათურის თეატრის წინაშე.

თეატრის ცნობილმა მუშაკმა სოფრომ ცომაიამ (მას სოქილას ვეძახდით), ბატონი საშა თავის სოფელში მიიწვია. ეს იყო 30-იან წლებში. სოფელ ზოდს ტრანსპორტი არ უდგებოდა. საჭირო იყო რკინიგზის სადგურ დარკვეთიდან ფეხით წასვლა. ბატონი საშა სოქილას დიდი პატივისმცემელი გახლდათ. მაგრამ ფეხით სიარული ძალიან გაუჭირდა. ხშირად ამოიკვნესებდა: „ახ ზაჩემდა“. ამ კვნესით ავედით ზოდში. გზად ეკლესიასთან შევჩერდით. სოქილამ უთხრა: „ბატონო საშა, აქ მამაჩემი მთელი სიცოცხლე წირავდა, აქ დაასრულა თავისი ცხოვრება“. შემდეგ მიიყვანა და აჩვენა ერთი იშვიათი ცაცხვის ხე. მისი მსგავსი, მართლაც, არაფერი მინახავს. როგორც გვითხრეს, ამერიკელებმა ჭიათურაში შავი ქვის წარმოების დასაწყებად რომ იყვნენ ჩასულნი, ამ ხის სილამაზით მოხიბლულებმა, ფოტოზე აღბეჭდეს იგი. ბატონმა საშამ თქვა, მარტო ამ ხის სანახავად ღირდა აქ ამოსვლაო.

ხშირად ვყოფილვარ ბატონ ალექსანდრესთან სტუმრად თბილისში. მისი სახლი კოჯრისკენ მიმავალ გზაზე, ამაღლების თუ დავითაშვილის ქუჩაზე მდებარეობდა. მისმა მეუღლემ, ქალბატონმა პაშა შოთაძემ (წარმოშობით ჩხარიდან იყო), ცნობილმა ოჯახისშვილმა კარგი, გემრიელი მასპინძლობა იცოდა.

ბატონ ალექსანდრეს მუშაობა მოუხდა კ.მარჯანიშვილთან, ა.ახმეტელთან, რაზეც თავად საინტერესოდ წერდა. ეს ხელნაწერი მან თეატრალურ მუზეუმს გადასცა, ხოლო ომის დამთავრების შემდეგ ბუხნიკაშვილმა გამოსცა.

ალექსანდრე იმედაშვილი თავისებური კაცი იყო. სანოლთან, ჩარჩოში ჩასმული ბრძანების ამონაწერი ჰქონდა ჩამოკიდებული. „უდისციპლინობისათვის მოიხსნას თეატრიდან რესპუბლიკის სახალხო არტისტი ალექსანდრე სოლომონის ძე იმედაშვილი“.

ხელისმონერა: ა.ახმეტელი“.

იმედაშვილის სანუკვარი ოცნება განეხორციელებინა მეფე ლირი ასრულდა. დოდო ანთაძემ ამ როლის შესასრულებლად ქუთაისში მიიწვია. სპექტაკლი 1941 წელს დაიდგა და საგას-

ტროლოდ ჩამოსულმა თეატრმა თბილისში წარმოადგინა: გასტროლები დაემთხვა გერმანიის საბჭოთა კავშირზე თავდასხმას. ამან ყველაფერი შეცვალა: გასტროლები შეწყდა. ბატონი ალექსანდრე ქუთაისში აღარ წასულა, ლოგინად ჩავარდა და 1942 წელს გარდაიცვალა. ჭიათურის თეატრიდან დაკრძალვას სოფრომ ცომაია დაესწრო. დასაფლავებისას მოხდა გერმანელთა თვითმფრინავების თავდასხმა თბილისზე. ასეთ ჭექა-ქუხილში დაასრულა ცხოვრება ქართველმა ტრაგიკოსმა ალექსანდრე იმედაშვილმა.

ესწავლობდი, გატაცებული ვიყავი სცენით, ვმუშაობდი ყანაში, ვმწყემსავდი საქონელს, ზაფხულის პერიოდში კარუტის ქარხანაში, ფუჭი ქანების გამწმენდ წრეზე დამასაქმეს, ამ წრეზე იყრებოდა მარგანეცი. ჩვენ, ახალგაზრდა მუშები ფუჭ ქანებს ვაცლიდით. ვმუშაობდით აგრეთვე პანასეის ქარხანაში, სარეცხ დაზგაზე. კარუტის ქარხანა ეკუთვნოდა გელზენკინხერის საზოგადოებას. მოგვიანებით, საფრანგეთში რომ მივდიოდი მატარებლით, ერთ-ერთ სადგურს ეწოდებოდა გელზენკინხერი. ამ სახელმა ბევრი რამ გამახსენა ჩემი ცხოვრებიდან.

ჭიათურაში მიცნობდნენ როგორც სცენისმოყვარეს. ჩვენს სკოლაში ხშირად იკითხებოდა რეფერატები. ერთხელ მეც მოვაშაადე რეფერატი გიორგი ერისთავზე. მაშინ, ილია ჭავჭავაძე უარყოფილი იყო. სასაცილოდ იგდებდნენ მის ლექსს „პოეტი“ სიტყვების „მეცა მნიშნავს და ერი მზრდის“ გამო. ამ სტრიქონების ავტორს უყურებდნენ, როგორც გლეხების მჩაგვრელ-შემავინროველ ფეოდალს. პირველ ადგილზე ჭონქაძესა და ნინოშვილს აყენებდნენ. ერთი სიტყვით, დიდი ენერგია დავხარჯეთ ილიას უარყოფაზე. განსაკუთრებით, კომკავშირლები აქტიურობდნენ. ყველა გასამართლებასა თუ რეფერატს ესწრებოდა ბატონი იპოლიტე ვართაგავა, რომელიც თავდაუზოგავად იცავდა ილია ჭავჭავაძეს, მაგრამ აქტივს ვერაფერი შეასმინა. მან ბევრი შეურაცხყოფა გადაიტანა. ბოლოს „ნიანგის“ ყდაზე გამოსახეს. კარიკატურაზე გამოსახული იყო დიდ ქვეწარმავალზე გამობმული იპოლიტეს თავი, ასეთი წარწერით: „გველს ხვრელიდან ამოიყვანს „ჩეკა“ ფხიზლად მაძებარი“.

ვამაყო, რომ ჩემი სიმწიფის ატესტს ხელს აწერს სკოლის დირექტორი, ბატონი იპოლიტე ვართაგავა, დიდუბის პანთეონის ღირსეული ბინადარი.

1926 წელს სკოლა დავამთავრე. ჩემმა ამხანაგებმა უმაღლეს სასწავლებლებში გააგრძელეს სწავლა. მე კი რეჟისორმა პავლე ფრანგიშვილმა ჭიათურის თეატრში მიმინვია მსახიობად. როგორ ვიფიქრებდი მაშინ, რომ თეატრი გახდებოდა ჩემი გრძელი ცხოვრების თანამგზავრი, ჩემი სიხარული და მწუხარება, ჩემი აკადემია და პატიოსნება. ყველაფერი, რაც კარგია ჩემში, ჭიათურას ეკუთვნის. მას არაფერი დანანებია ჩემთვის და ბედნიერი ვარ, რომ მის საპატიო მოქალაქედ ამირჩიეს.

ჩემი ყმანვილობის მეხსიერებაში ღრმად და მკაფიოდ არის აღბეჭდილი საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები. თუ მეფის ჩამოგდება იმით აღინიშნა, რომ „ზალად“ წოდებული ოთახიდან მეფის ოჯახის სურათი ჩამოხსნეს, შემდეგ დავა და კამათი საქართველოს დამოუკიდებლობას ეხებოდა. ლაპარაკობდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობაზე, მრავალპარტიულობაზე. ჩემი უფროსი ძმები ხშირად ახსენებდნენ დემოკრატიებს, ფედერალისტებს, სოციალ-რევოლუციონერებს, მარქსისტებს, ეროვნულ-დემოკრატიებს, ბოლშევიკებს და სხვებს.

რადგან ჭიათურაში ეკლესია არ იყო, ჩვენს სალოცავად მღვიმევის დედათა მონასტერი და ზედარგანის მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესია ითვლებოდა. ჭიათურაში, რომელიც მარგანეცმა წარმოშვა, ეკლესია არ იყო. ეკლესიის აშენება მხოლოდ შემდეგ გადაწყვიტეს. მისი ადგილი გამოყვეს ჩვენი ვენახის ბოლოს. სამწლიანი სკოლის წინ ჩაეყარა საძირკველი. მოტანილი იყო წითელი დახვრეტილი აგური, სოფელ ბერეთისის თეთრი ქვა. გაღმა სკოლაში გამოეყო ერთი დიდი ოთახი, სადაც ეკლესია იყო მოთავსებული. მღვდელი იყო მასწავლებელი გერვასი ბარათაშვილი. აგრეთვე წირვას ატარებდა ეროვნებით ბერძენი მღვდელი. საერთოდ ჭიათურაში მრავალი ბერძენი ეროვნების ოჯახები ცხოვრობდნენ. სამკლასიანი სკოლა გადაკეთდა გიმნაზიად. მის ეზოში მიტოვებული იქნა ეკლესიის მშენებლობა (იმართებოდა) იკითხებოდა ახალგაზრდების მოხსენებები. ამ

ეკლესიის მოედანს ახალგაზრდები ხშირად რეფერატების წასაკითხად იყენებდნენ. წამყვანი თემა იყო: დავით აღმაშენებელი, თამარის მეფობა. ხშირად მესმოდა საქართველოს საზღვრების სიდიდის შესახებ. ახალგაზრდები ერთმანეთს სამშობლოს სიყვარულის გამოჰმელანებაში ეჯიბრებოდნენ. სამუდამოდ დამამახსოვრდა სიმონ ბლიაძის შთამბეჭდავი მოხსენება ოქროს ხანაზე. მოგვიანებით, საფრანგეთში ყოფნისას ხშირად ვიხსენებდი ამ ამბავს. იგი ახლაც დიდი პატრიოტია.

მართალია, ირგვლივ სიღარიბე სუფევდა, მაგრამ თავისუფალი საქართველო მაინც ბედნიერი იყო. ეს სასიხარულო დღეები დიდხანს არ გაგრძელებულა. საქართველოს ყოველი მხრიდან უტევდნენ. მრავალი ჭიათურელი შეეწირა ამ ბრძოლებს. ბევრჯერ მინახავს რკინიგზის სადგურის ბაქანსა და გადასასვლელებზე ფრონტზე დაღუპულთა უბრალო კუბოები, ჭირისუფალნი სოფლებისაკენ რომ მიასვენებდნენ. ბედნიერი დღეების დასასრული იგრძნობოდა. 1920 წლის ბოლოს ხმა გავარდა, რუსები საქართველოს ემუქრებიანო.

ჩემი უფროსი ძმები: ვლადიმერი და არკადი სამშობლოს დასაცავად იბრძოდნენ იმ დროს, როცა ჭიათურაში ნოე რამიშვილი ჩამოვიდა. ეს სახელი ჩემთვის ნაცნობი იყო, რადგან ჩემი ძმა პავლუშა მის წიგნს „ისტორიულ მატერიალიზმს“ კითხულობდა. ეს წიგნი მეც გადამიფურცლავს, მაგრამ მაშინ ვერაფერი გავიგე. „საქართველოს საფრთხე ემუქრება, კაციჭამიები მოდიან მის დასაპყრობად“ - თქვა ნოე რამიშვილმა მიტინგზე. 1921 წლის დასაწყისისათვის საქართველოს დაღუპვის საფრთხე თანდათან ძლიერდებოდა. ხალხში ლეგენდები დადიოდა კოჯორთან იუნკერებისა და წითელი არმიის შეტაკების შესახებ. ამბობდნენ, არც ერთი იუნკერი ცოცხალი არ დანებდაო. ხალხი შიშმა მოიცვა. თებერვლის დღეებში მოსწავლეები ქუჩაში გამოგვიყვანეს. საპროტესტო მიტინგები ეწყობოდა. თან ტაბურეტი დაგვქონდა, სიტყვაში გამოსული ზედ რომ ასულიყო. სიტყვებს გიორგი ანთელაძე და პავლე ნადირაძე წარმოსთქვამდნენ. ისინი ამბობდნენ, წითლების სამხედრო ნაწილი რაჭაზე გამოვლით მოდისო. შიში თანდათან ძლიერდებოდა. ამ შიშმა

გადაწყვეტინა ქალებს, თავი საჩინო ვაშაძის სახლისათვის შეეფარებინათ. მთელი უბნის ქალები შეიკრიბნენ და ბოლშევიკ ალექსანდრე ვაშაძის სახლში წავიდნენ. იქ რამდენიმე დღე დაჰყვეს, მაგრამ არაფერი მომხდარა. ახალ ხელისუფლებას ჭიათურა უბრძოლველად დანებდა. თითქოს არაფერი შეცვლილა, მხოლოდ იარაღასხმული კაცები მომრავლდნენ, რამდენიმე რევოლვერს ატარებდა, გამოჩნდა ქამარზე ჩამოსაკიდებელი ხელყუმბარები, ხმალხანჯალი, მოკლე კარაბინი. ყველაზე სასახელო იყო ხის ბუდიანი იარაღის ტარება. მათი თანამდებობა იარაღის რაოდენობით გამოირჩეოდა. ზოგიერთს თავისი დაცვა დაჰყვებოდა, იარაღი მომარჯვებული ჰქონდათ, მუდმივ მზადყოფნაში იყვნენ. ასე მკვიდრდებოდა ახალი ხელისუფლება.

დამყარდა ბოლშევიკური ხელისუფლება. რაიონს შორაპნის მაზრა უწოდეს, რომელშიც ჭიათურა, ზესტაფონი, ჩხარი, ხარაგაული, საჩხერე შედიოდა. თუ ამ მაზრის უფროსი ჭიათურელი იქნებოდა, სამაზრო ცენტრი ჭიათურა იყო, თუ - ზესტაფონელი, მაზრის ცენტრი ზესტაფონში გადაინაცვლებდა. ამის გამო, მეტად კოლორიტული გამოთქმა დამკვიდრდა - შეკაცო, რავა შორაპანის მაზრასავით დადიხარ. ასეთი გადასვლა-გადმოსვლა ხშირი შემთხვევა იყო.

ახალმა ხელისუფლებამ მიტინგების გამართვა დაიწყო. მოსწავლეებს წაგვიყვანდნენ მიტინგებზე, დაგვაყენებდნენ ტრიბუნებთან და იარაღასხმული კაცები მჭერმეტყველებაში ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ. დიდხანს გრძელდებოდა ასე. ბევრჯერ მსმენია - გაუმარჯოს ამიერკავკასიის ბოლშევიკების ბელადს ფილიპე მახარაძეს. შემდეგ ეს ბელადი გაიძახოდა - გაუმარჯოს ამიერკავკასიის ნაცად ხელმძღვანელს, ჩვენს საყვარელ ლავრენტი პავლეს ძე ბერიას.

ისევ თეატრს დავუბრუნდეთ. 1926-1927 წლების სეზონი წარმატებით დამთავრდა. გადანყდა, მომავალი 27-28 წწ. სეზონში თეატრის ხელმძღვანელობა პავლე ფრანგიშვილს გაენია. როგორც აღვნიშნე, სეზონის დაწყებამდე მარგანეცის გამამდიდრებელ პანასეის ქარხანაში დაზგაზე ვმუშაობდი. დღიური ხელფასი 2 მანეთს და 75 კაპ. შეადგენდა. ეს სამუშაო დიდი

პროტექციით ვიშოვე. უქმად ყოფნას შრომა ვარჩიე. ეს გა ამრ-
ჯელო იმ დროისათვის კარგი იყო.

სექტემბერში თეატრში მიმიწვიეს. დასი ახალი მსახიობებით
შეივსო. განახლდა რეპერტუარი. მეც კმაყოფილი ვიყავი. სეზო-
ნი 15 მაისამდე გაგრძელდა.

ჩვენს ოჯახს უბედურება შეემთხვა. ჩემი უფროსი ძმა გრიგო-
ლი, რომელიც პროფკავშირებში მეურმეთა კავშირის მდივნად
მუშაობდა, ერთ დღეს დააპატიმრეს. მაშინ ეს ჩვეულებრივი
ამბავი იყო. ჩვენი სახლი გაჩხრიკეს. ვინაიდან ჭიათურაში დიდი
სატუსალო არ იყო, გრიგოლი რამდენიმე დღის შემდეგ მეტეხის
ციხეში გადაგზავნეს. ჩემს გარდა ვის შეეძლო მისი მიხედვა.
ხშირად მიხდებოდა თბილისში ჩასვლა და საჭმლის ჩატანა. სამი
წლით თავისუფალი გადასახლება მიუსაჯეს. თბილისში მგზა-
ვრობა მიჭირდა. მახსოვს ერთხელ, ისეთი დიდი თოვლი მოვი-
და, რომ მე და ჩემმა რძალმა ანამ ერთი დღე მატარებლის ვაგონ-
ში გავატარეთ. თოვლი ვაგონის ფანჯრამდე ამოვიდა. ორი დღის
წვლების შემდეგ, ძლივს ჩავედით თბილისში. როდესაც
გრიგოლს ასახლებდნენ, მხოლოდ მაშინ მოგვცეს მისი ნახვის
უფლება. სამგზავროდ საჭირო ნივთები, ლოგინი მივუტანეთ.
შეხვედრა მცირე ხანს გაგრძელდა. ხელის ჩამორთმევა არ შეი-
ძლებოდა, შუაში რკინის ლოზე იყო. თვალცრემლიანები დავშორ-
დით ერთმანეთს. როცა გადასახლების ადგილზე, ქალაქ გლა-
ზოვში ჩავიდა, შეგვატყობინა. მრავალი სამი წელი გავიდა, მა-
გრამ გრიგოლს მაინც არ ანთავისუფლებდნენ. მხოლოდ ადგი-
ლს უცვლიდნენ. მახსოვს, სარატოვის მხარეში გადაიყვანეს. ის
უკვე დაცოლშვილებული იყო და ჰყავდა შვილი. სახელად მიშა.
თხოვნის ბარათი გავგზავნე დანესებულებაში, რომელსაც
„პოლიტ პომოში“ ერქვა. მას ეკატერინე პეშკოვა ხელმძღ-
ვანელობდა. ამ ქალზე ამბობდნენ, მაქსიმ გორკის პირველი ცოლი
იყო. მივიღე პასუხი, რომ თხოვნა დაკმაყოფილებულია და ჩემი
ძმა გლაზოვში დააბრუნეს. ეს გადასახლება დიდხანს გაგრძელ-
და. შემდეგ, ცოტა ხნით ჭიათურაში ჩამოვიდა. 1937 წლის
რეპრესიებში მოხვდა. ერთმა კეთილმა კაცმა მირჩია აქედან
წავიდესო. მართლაც, ასე მოიქცა. მატარებელზე ოთხი სული

გავაცილეთ. სიდედრიც მასთან იყო. იმავე ღამეს მოვიდნენ დასა-
პატიმრებლად. ილბლად გაასწრო. მრავალი წვალეზა გადახდა
თავს. მთელი ცხოვრების მანძილზე სათანადო ინსტანციებში
იბარებდნენ, დაკითხვებს უწყობდნენ. ერთი უნამუსო ფულსაც
ართმევდა. მოგვიანებით, ჩვენს ეზოში პატარა ქოხი აიშენა, სიდ-
ედრი, გლაზოველი ქალი გარდაიცვალა. ვაშაძეების სასა-
ფლაოზე დავასაფლავეთ. 1951 წლის დეკემბრის ცივ, ქარიან
დღეს თავს დაესხნენ. გარეთ მდგარ მანქანაზე ოჯახიანად შეჰ-
ყარეს და ქუთაისისაკენ მიმავალ გზას გაუყენეს. იმ დროს, მთე-
ლი დღის განმავლობაში, ადამიანებს ღია სატვირთო მანქანებით
ეზიდებოდნენ. საჩხერიდან მიმავალ მანქანას წინ ჩალის კონე-
ბი ჰქონდა ჩამოფარებული, თავი ქარისა და სიცივისაგან რომ
დაეცვათ. ასეთი წვალეზით ჩავიდნენ ყაზახეთის ტრამალებში.
სტალინის გარდაცვალების შემდეგ გაამართლეს და ოჯახი დან-
გრეულ კერას დაუბრუნდა. ერთხელ, ჩემმა რძალმა მიაგმო:
ვაგონში პატარა ბავშვი გარდაიცვალა, ატყდა ტირილი და მწუხ-
არება ჩამოწვა. ბავშვის პატრონი აიძულეს გვამი რომელიმე
სადგურში ჩაეყვანა. ჭირისუფალი ასეც მოიქცა. მკვდარი ბავშ-
ვი თბილ, ღამაზ საბანში გაახვია და სადგურის ბაქანზე დაას-
ვენა.

ნეტავ, რა ბედი ენია ამ ქართველს?

ყაზახეთის ტრამალებში გრიგოლის ოჯახს დიდი წვალეზა
და დამცირება გადახდა. ჯანგატეხილმა, სიცოცხლე გამწარე-
ბულმა ჩემმა ძმამ, „საამური ცხოვრება“, „საამურ ეპოქაში“ დაას-
რულა. წარმოიდგინეთ, ჩემი და მისი ნაცნობ-მეგობრები იმდენ-
ად იყვნენ შეშინებულნი, სამძიმარზეც კი არ მოვიდნენ. ასე
წავიდა ჩემი ტანჯული ძმა ამქვეყნიდან. მისი აწიოკებისათვის,
ერთმა პიროვნებამ ლენინის ორდენიც კი მიიღო. ასეთი საუბარ-
იც გამართულა: - ერმალო, მომილოცავს ლენინის ორდენით
დაჯილდოება.

- გმადლობთ, ჩემო ერასტი, ეს ჯილდო სიმონ ვაშაძის სახ-
ლის გაჩხრეკაში დავიმსახურე.

დასრულდა 1927-28 წლების სეზონი. მომავალი სეზონის
ხელმძღვანელობა კონსტანტინე (კონო) ანდრონიკაშვილს დაე-

ვალა. ამ ცნობილ თეატრალურ მოღვაწეს განათლება საფრანგეთში ჰქონდა მიღებული. მან პარიზში ცნობილი რეჟისორისა და პედაგოგის არტფანის სკოლა გაიარა. კანდრონიკაშვილი მრავალ ქართულ ფილმში მონაწილეობდა. სხვადასხვა როლს ასრულებდა. დასი გადახალისდა. კვლავ მიმინვიეს. 1928-29 წწ. სეზონი გაიხსნა დია ჩიანელის (დავით ჩხეიძე) პიესით „ლაიტ დეზერ“, რომელიც სვანეთის ცხოვრებას ასახავდა. პიესაში გამოყენებული იყო ხალხური სანახაობა - ყვენობა, რომელიც სიმღერა „ლილეო“-ს ფონზე იმართებოდა. წარმოდგენა კარგ რიტმში მიმდინარეობდა და მაყურებელში მოწონებით სარგებლობდა. შემოქმედებითი მუშაობა წარმატებით მიდიოდა. დაიდგა: შ.დადიანის „გუშინდელნი“, ლ.ქიაჩელის „ტარიელ გოლუა“, რომელიც პიესად თავად ანდრონიკაშვილმა გადააკეთა. სპექტაკლებს მუსიკალურად პეტერბურგის კონსერვატორიის კურსდამთავრებული ქალბატონი ვარია მიქელაძე აფორმებდა, დაიდგა კირშონის „ლიანდაგი გუგუნებს“. ამ წარმოდგენას რეცენზია უძღვნა კრიტიკოსმა ბესო ულენტმა. მოკლედ, ჩინებული სეზონი გამოვიდა. ანდრონიკაშვილმა პირველმა შემოიღო სპექტაკლებზე მუშათა კოლექტიური დასწრება, მაღაროებში გასვლითი წარმოდგენების გამართვა.

ქუთაისში მარჯანიშვილის თეატრი დაიბადა. ეს გახლდათ ქუთაის-ბათუმის სახელმწიფო თეატრი, რომლის ხელმძღვანელი და სულისჩამდგმელი დიდი ქართველი რეჟისორი იყო. ქართველი ერის ყურადღება ქუთაისისკენ იყო მიმართული. იქიდან სენსაციური ამბები მოდიოდა. ამ თეატრის წარმოდგენები განცვიფრების, აღტაცებისა და აზრთა შეხლა-შემოხლის საფუძველს იძლეოდა. კანდრონიკაშვილის მეუღლე, ქალბატონი ანეტა ქიქოძე, რომელიც იმ თეატრში მუშაობდა, ხშირად გვიამბობდა იმ სპექტაკლების შესახებ. ქუთაისის თეატრის რეპერტუარიდან ჩვენთანაც დაიდგა ე.ტოლერის „ჰოპლა, ჩვენ ვცოცხლობთ“: ამ სეზონში ჩვენთან ყველაფერი კარგად მიდიოდა. მხოლოდ ხელფასი იგვიანებდა. ხანდახან, სამი თვით ჩამოსული მსახიობები სასადილოებში ნისიად იკვებებოდნენ. მატერიალურად ძლიერ უჭირდათ.

მომავალ წელს თეატრის ხელმძღვანელობა კანდრონიკაშვილმა აღარ ისურვა. ჩვენთან ისევ პავლე ფრანგ-იშვილი დაბრუნდა. შემდეგ სეზონებში სხვა თეატრებში წასვლის სურვილი გამოიჩინა. ერთ ადგილას ყოფნა აღარ მაკმაყოფილებდა. დიდი სურვილი მქონდა თეატრალური განათლება მიმეღო. სამწუხაროდ, ჩვენთან შესაფერისი სასწავლებელი, გარდა რუსთაველის თეატრის სტუდიისა, არ იყო. გავბედე, თხოვნით კოტე მარჯანიშვილს მივმართე. არავითარი პასუხი არ მიმიღია. მხოლოდ მაშინ, როცა აკაკი (კაკო) კვანტალიანს, ჩემს მომავალ მეგობარს შევხვდი, შევიტყვე, რომ ჩემი მიწვევის შესახებ საუბარი, თეატრში ადრე ყოფილა.

1928 წელს, კოტე მარჯანიშვილი და თეატრის ძირითადი ბირთვი სამუშაოდ თბილისში გადავიდა და დედაქალაქში მეორე სახელმწიფო თეატრი დაფუძნდა. 2-3 წლის შემდეგ, მათგან ქუთაისის თეატრს კვლავ დაუბრუნდა ერთი ძლიერი ჯგუფი. ამ დროს მიმინვიეს ქუთაისის თეატრში. აქ გავიცანი რეჟისორები: გ.სულიაშვილი, ვ.აბაშიძე (რომელსაც მარჯანიშვილის შემცვლელად თვლიდნენ), ს.მიქელაძე და ა.ჩხარტიშვილი. ეს სეზონი განსაკუთრებით დამამახსოვრდა, სეზონის გახსნამდე თეატრში უსიამოვნება მოხდა. მიგვატოვეს რეჟისორმა ვახტანგ აბაშიძემ და მსახიობებმა: სერგო ზაქარიაძემ, მერი ქორელმა, როლები ხელახლა გადაანაწილეს. სამუშაო ჩემთვისაც გამოჩნდა. ვმუშაობდით ჰაშეკის პიესაზე „ყოჩაღი ჯარისკაცი შვეიცი“ ამ დადგმით დაიბადნენ რეჟისორი არჩილ ჩხარტიშვილი (ეს მისი პირველი დამოუკიდებელი წარმოდგენა იყო) და შესანიშნავი მსახიობი ალექსანდრე (საშო) გომელაური. პიესა მხატვრულად ახალგაზრდა მხატვარმა პეტრე ოცხელმა გააფორმა. მუსიკა დანერა ჯერ კიდევ სტუდენტმა ანდრია ბალანჩივაჩემ. თარგმანი იოსებ გრიშაშვილს ეკუთვნოდა. სპექტაკლს მოწონება ხვდა. იმ წელს, ყველაზე დიდი წარმატება გერცელ ბააზოვის პიესის „მუნჯები ალაპარაკდნენ“ მიხედვით დადგმულ წარმოდგენას ჰქონდა. ამ პიესამ, რომელიც პირველად ქუთაისში დადგა რეჟისორმა გ.სულიაშვილმა, მხატვრულად გააფორმა თამარ აბაკელიამ, ხოლო მუსიკა რევაზ გოგნიაშვილმა დანერა, იმ

წლის სეზონში სიახლე შეიტანა იმ მხრივ, რომ კარგი შემო სავალი მოგვცა და ხელფასები დროზე მივიღეთ.

თბილისიდან ქუთაისს ჩამოსული ჯგუფი მალე დაუბრუნდა მარჯანიშვილის თეატრს. მე კვლავ ჭიათურის თეატრში გადავედი.

1933 წელს ჩემმა ოჯახმა მოინდომა ცხოვრების თანამგზავრი შემეძინა. ცოლად შევირთე მშვენიერი ახალგაზრდა ქალი ოლია. ჩვენ 22 ნოემბერს შევუღლდით. ჩემს ცხოვრებაში დაიწყო ახალი ხანა...

სწავლის დიდი სურვილი მქონდა და ვცდილობდი სისრულეში მომეყვანა. 1934 წელს ადგილობრივი ხელისუფლების მხარდაჭერით, მოსკოვს გავემგზავრე - თეატრალურ ინსტიტუტში სასწავლებლად. მოსკოვში პირველად მივემგზავრებოდი, მაშინ მატარებელი ბაქოზე გავლით მიდიოდა, რასაც დიდი დრო სჭირდებოდა. მეუღლე მოწყვნილი დავტოვე. პირველ შვილს ელოდებოდა. ამ არასწორ ნაბიჯს გვიან მივხვდი, ოლიას ვერ მოუყარე...

მოსკოვში თეატრალური ინსტიტუტის დირექტორი იყო ფურმანოვა, სამოქალაქო ომის გმირი, საინტერესო გარეგნობის მანდილოსანი. გამოცდები ჩავაბარე. არ ჩავჭრილვარ, მაგრამ რუსული ენის არასაკმარისი ცოდნის გამო, ცენტრალურ თეატრალურ ტექნიკუმში გადამაგზავნეს. ჩემთან ერთად იქ იყო ჩვენი თეატრის მსახიობი ალექსანდრე თარხნიშვილი. თანდათან ვეჩვეოდით მოსკოვს. პირველ სექტემბერს მცირე თეატრში წავედით. ვინახულეთ დირექტორი, ჩვენი თანამემამულე სერგო ამაღლობელი. მან კარგად მიგვიღო, გვესაუბრა რა საქართველოზე, მოიკითხა სანდრო კავსაძე, პავლე ფრანგიშვილი. თეატრში ვნახეთ რომაშოვის „მებროძლები“ - წარმოდგენა სამოქალაქო ომის თემაზე. სიხარულით დავაბიჯებდი შჩეპკინის დარბაზებში, მაგრამ ეს სიხარული ხანმოკლე აღმოჩნდა ჩემი პირველი შვილის გარდაცვალების გამო. რამდენიმე დღით ჭიათურაში ჩამოვედი. დარდისაგან განადგურებული მეუღლე ვნახე. შვილზე მითხრა, სულ შენ გგავდაო. მალევე უკან, მოსკოვში დავბრუნდი. ერთი წლის შვებულება ავიღე, ჭიათურაში

ჩავედი და დავრჩი იქ. ცხოვრებამ და შემოქმედებამ ყოველგვარი ხალისი დაჰკარგა. მეორე წელს ჩემი ძმა გრიგოლი დააპატიმრეს და მოსკოვს გამგზავრების ნება არ მომცეს. ამასობაში მეორე შვილიც შემეძინა.

თეატრი მივატოვე და თბილისს მივაშურე. მოწვევა მივიღე ბაქოს ქართული თეატრის დასიდან, ყვარლისა და ხაშურის თეატრიდან. ყვარელი ვამჯობინე. ვიფიქრე, ილიას სამშობლოს ვნახავ-მეთქი და გავემგზავრე. კახეთის მატარებელში ჩავჯექი. იმდენი ხალხი იყო. რეჟისორ მიშა ვარდოშვილს, რომელიც მაც-ილებდა ვუთხარი, ეს მატარებელი რომ მენახა, მუშაობაზე სწორედ არ დაგთანხმდებოდით-მეთქი. მუკუზნიდან ეტლით ვიმგზავრე. თეატრში დავბინავდი. გარემო არ მომეწონა. დავინყე იქაურობის დათვალიერება. მოვიკითხე ილიას სახლი. მიმასწავლეს, იქ კავშირგაბმულობის კვანძი გაეხსნათ. სახლის იმ ნაწილს, სადაც ილია დაიბადა, თეატრის სარეკვიზიტოროდ იყენებდნენ. მომეწონა კოტე მარჯანიშვილის სახლი. დავდიოდი ორღობეებში, ღარიბულ სახლებს რკინის გისოსები ამშვენებდა. როცა ვიკითხე, რატომ აქვს ფანჯრებს რკინის საცავი-მეთქი, მითხრეს ლეკიანობის გამოო. არ მესიამოვნა.

დავინყე საცხოვრებელი ბინის ძებნა. ბევრ სახლში იატაკი მიწური იყო. აბა, როგორ უნდა გადამეწყვიტა ოჯახით აქ ჩამოსვლა, ჩვილი ბავშვით. ძალიან დავნალვლიანდი. მაჩვენეს ქალი მილიციელი, რომელიც პაპიროსს კაცივით ექაჩებოდა. მას ბოხი ხმა ჰქონდა, თან მითხრეს, ამან 1932 წელს ილიას სურათები გამოიტანა და საჯაროდ დანვაო.

გავიცანი განათლების განყოფილების გამგე კორსაველი. მან საუბარში ასეთი რამ თქვა, აქ ისეთ მსახიობებს იწვევენ, რომლებიც უვარგისნი არიანო. ამგვარმა შეფასებამ და გარემო პირობებმა უკან წამოსვლა გადამანყვეტინა, შეეკარი ბარგი, ჩამოიარა ეტლმა და სადგურ მუკუზანისაკენ გავწიე.

თბილისში ვინახულე რეჟისორი გიორგი ჯავახიშვილი, რომელმაც ხაშურში გამგზავნა. იქ ჩასვლით კმაყოფილი დავრჩი. დასში იყვნენ ჩემი მეგობრები, ვისთან ერთადაც ადრე ვმუშაობდი: ვარლამ ჩხიკვაძე, ვარდენ ადამია, ჟორა გაბუნია.

რეჟისორი გიორგი ჯავახიშვილი ძალზე განათლებული კაცია გახლდათ. იგი კინოფილმებშიც მონაწილეობდა. განვლილი ჰქონდა სამხატვრო თეატრის სკოლა. მაგიდაზე მუდამ სტანისლავსკის პორტრეტი ედო, მისივე წარწერით.

სეზონი გაიხსნა გ.გაბუნიას პიესით „არსენა“. მუშაობა კარგად მიდიოდა. ეს ის წელი იყო, როცა ახმეტელი რუსთაველის თეატრში აღარ მუშაობდა, მარჯანიშვილი გარდაცვლილი იყო, რუსთაველის თეატრის სეზონი გაიხსნა ა.კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტით“. ამბობდნენ ამ ეპოქალურ თეატრში სეზონი ნაძალადევად დაიწყო. ეს პიესა ჩვენთანაც დაიდგა.

ოჯახი ხაშურში არ გადმომიყვანია. ჭიათურაში წასვლა არ მიჭირდა, ვინაიდან მატარებლით უფასოდ მგზავრობის ბილეთი მომცეს და ყოველ თავისუფალ დღეს შინ მივემგზავრებოდი. ამ წლებში მრავალი ღირსშესანიშნავი რამ მოხდა. საქართველოს გასაბჭოების 15 წლისთავის აღსანიშნავად დიდი მზადება მიმდინარეობდა. მომზადდა წერილი ბელადთან გასაგზავნად. წერილი ლექსად და პროზად იყო დანერგილი. ჩატარდა ამ წერილზე ხელის მოწერა, რაც ჩვენთვის დიდი ბედნიერება იყო. ყველამ გარკვევით და სიხარულით მოვანერეთ ხელი. ჩვენს შორის აღმოჩნდა ერთადერთი კაცი, ცნობილი ზაქარია გურული, წარმოშობით სოფელ წირქვალიდან, რომელმაც განაცხადა: მე მასთან ძველი ანგარიში მაქვს გასასწორებელი და ხელს არ მოვანერო. ამ ზეიმს ჩრდილოეთ კავკასიაც გამოეხმაურა. ცხენოსანთა დიდმა ჯგუფმა, რომელსაც ჩუდესოვი მეთაურობდა, კავკასიონი გადმოლახა და ზეიმში მონაწილეობისათვის მთელი საქართველოს გავლით თბილისში ჩავიდა. თან მიყავდათ კვიცი საჩუქრად ბერიასათვის. გზად ხაშურში გამოიარეს, სადაც მათ საზეიმო შეხვედრა მოუწყეს, მათი ქალაქში გამოსვლა კარგი სანახავი იყო. ულამაზეს ცხენებზე ამხედრებულ, რჩეულ ვაჟკაცთა ცქერას არაფერი სჯობდა. ზეიმმა თეატრში გადაინაცვლა, ეს უზარმაზარი თეატრი პირველად ვნახე ყელამდე სავსე. წაიკითხეს ბერიასადმი მგზნებარე სიტყვებით აღსავსე მიმართვა. ხშირად იხსენებდნენ ჩრდილოეთ კავკასიის სამხარეო კომიტეტის პირველ მდივანს ედოკიმოვს. სიტყვით გამოვიდა მეორე

მდივანი სევერიან მინდაძე. შემდგომ ზეიმმა თბილისს გადაინაცვლა. საქართველო საკავშირო ორდენით დაჯილდოვდა. ორდენის გადაცემის საპატიო მისია კლიმენტ ვოროშილოვმა დაასრულა. საქართველო მხიარულებამ მოიცვა. დღესასწაულმა კრემლში გადაინაცვლა. ხალხმრავალ დელეგაციაში, რომელიც მოსკოვს გაემგზავრა, მსახიობებიც იყვნენ, მოსკოვში სიტყვით გამოვიდა მუშა ვასილ სამხარაძე. ასე მიიწურა 1936 წელი.

მინდა ერთი შემთხვევა გიამბოთ. ჭიათურაში არის ისაია ვაშაძის ოჯახი. ამ ოჯახს განათლებული ვაჟები ჰყავდა. ქალებმა მოსკოვში მიიღეს განათლება, ესენი იყვნენ ქალბატონები მარგარიტა და რეზეკა, რეზეკა კონსტანტინე გამსახურდიას მეუღლე იყო. ცოლ-ქმარი ერთად გაემგზავრნენ ევროპაში. ვაჟები - სიმონიკა და დათიკო კი - გერმანიაში. ქალბატონი მარგარიტა - რუსული ენის მასწავლებელი ჭიათურის საშუალო სკოლის დირექტორი იყო. ეს ოჯახი ჩვენში დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. სიმონიკა მგონი, 1937 წელს დაბრუნდა. ჩემი მეჯვარე იყო. მან და მისმა ბიძაშვილმა ვახტანგ ბარათაშვილმა 1936 წლის 2 მაისს ქორწილი ერთად გადაიხადეს, მეც მიმინვიეს, ეს არ ჰგავდა ჩვეულებრივ ქორწილს. იქ ნათესავების მხოლოდ მცირე ჯგუფი იყო. ვახტანგ ბარათაშვილს მხარს უმშვენიებდა მშვენიერი ბაბო ცინცაძე (მხატვარი გახლდათ); აქ იყო სიმონიკას ულამაზესი მეუღლე ქეთინო გელაშვილი. უკეთესს თვალი რას ნახავდა! თამადად გახლდათ ცნობილი ქირურგი კვიროსი ყურაშვილი, მე - მისი მოადგილე, ეს ქორწილი ამ დიდი ოჯახის უკანასკნელი ზეიმი აღმოჩნდა.

იწყებოდა 1937 წლის უბედურება. ერთ დღეს, წარმოდგენის დამთავრების შემდეგ, სახლში რომ მივედი, მამის დაპატიმრების ამბავი დამხვდა. იქ იყვნენ ნაცნობი ჩეკისტები. „ამ ხმალს მიშას დავუტოვებ, სცენაზე გამოადგება“ - თქვა მამამ. სახტად დავრჩი.

დილით თეატრში წავედი. ბუნებრივია, უხასიათოდ ვიყავი, არავისთვის არაფერი გამიმხელია. საღამოს წარმოდგენის შემდეგ, სასადილოში წავედი. იქ ხალხმრავლობა იყო. ერთი ნაცნობი მომიახლოვდა და მითხრა: „მიშა, ნუ ხარ მოწყენილი, მამა სახ-

ლში დაგხვდება“. მართლაც, სახლში დამხვდა. შეცდომით დაე-
პატიმრებინათ. სახელი და მამის სახელი დაემთხვა. ის სიმონ სი-
მონის ძე ვაშაძე, ვის დაპატიმრებასაც მთავრობა აპირებდა, სი-
მონიკა იყო, დაპატიმრებული მამაჩემისათვის თბილისში უკითხ-
ავთ, გერმანიაში თუ იყავითო. მამაჩემს სიცილი წასკდომია, თბი-
ლისშიც კი არ იყო ნამყოფი. მითხრა, კარგად მომექცნენო, მოუ-
ვლიათ, მატარებელში გამცილებლისათვის ჩაუბარებიათ და ჭია-
თურაში უვნებლად ჩამოვიდა. იმავე ღამეს დააპატიმრეს ახალ-
გაზრდა ნეფე, გერმანული ენის მასწავლებელი და შესანიშნავი
ქართველი სიმონიკა ვაშაძე. ის აღარ დაბრუნებულა.

დიდი სურვილი მაქვს გიამბოთ შესანიშნავ ახალგაზრდა
ვახტანგ ბარათაშვილზე, რომლის ტრფიალი საქართველო იყო.
იგი ილიასა და არჩილ ჯორჯაძის მოძღვრების მიმდევარი გახ-
ლდათ. იმხანად ახალგაზრდობის სურვილი იყო საქართველოს
გასცლოდნენ, რადგან ილიასა და ჯორჯაძის მოძღვრება იდეენე-
ბოდა. ბარათაშვილმაც გადაწყვიტა საქართველოდან წასვლა.
მამამ ბათუმამდე გააცილა. როგორც ჩანს, ვილაცამ გასცა -
საზღვრის გადალახვისას შეიპყრეს და ყველაზე ცივ მხარეს -
სოლოვკაში გადაასახლეს. აქ შეირყა მისი ჯანმრთელობა.
მამამისი ბევრს ეცადა ეხსნა ერთადერთი ვაჟი გვარის გამგრ-
ძელებელი, მაგრამ ამაოდ. გერვასი ბარათაშვილი სკოლაში
მოღვაწეობდა, რომელიც აბელ ენუქიძის სახელს ატარებდა. ამ
უკანასკნელის შემწეობით, სკოლის მოსწავლეთა დიდი ჯგუფი,
მასწავლებლებთან ერთად ჭიათურიდან მოსკოვს გაემგზავრა.
ეს ჭიათურელ მოსწავლეთათვის დიდი პატივი იყო. ექსკურსიამ
ბრწყინვალედ ჩაიარა. შეხვდნენ აბელ ენუქიძეს. მასთან სამახს-
ოვრო სურათიც გადაიღეს და ქალაქის ღირსშესანიშნავი ადგ-
ილები დაათვალიერეს. ჩემი ბიძაშვილი ელენე ვაშაძე იქ იყო. ამ
შეხვედრის დროს მამამ მოახერხა ენუქიძესთან შვილის თაობა-
ზე ესაუბრა. მოხდა ის, რომ ვახტანგ ბარათაშვილი ჭიათურაში
დაბრუნდა, დადიოდა თეატრში მაგრამ უმეტესწილად განმარ-
ტოებულ ცხოვრებას ეწეოდა. ერთხელ სახლში მიმიწვია. საინ-
ტერესო მოსაუბრე გახლდათ. მის ბინას დიდი ბიბლიოთეკა ამშ-
ვენებდა. გადასახლებაში მძიმე პრობლემებმა გატეხა მისი ჯან-

მრთელობა, ქორწინების შემდეგ დიდხანს არ უცოცხლია. 1937 წლის რეპრესიებმა, მისგან გამოწვეულმა შიშმა მალე შეწყვიტა ამ დიდი ქართველის სიცოცხლე. მის დაკრძალვას ძალიან ცოტა ხალხი ესწრებოდა. თვალს ვერ ვაშორებდი იმ კიბეს, სადაც ოდესღაც ბავშვებმა ჭიათურის საპატიო სტუმარი, მწერალი შიო მღვიმელი მივაცილეთ. ის ხომ ჩვენმა მასწავლებელმა გერვასი ბარათაშვილმა მოიწვია. შიშით ბევრმა საფლავამდე ვერ მიაცილა. ასე დამთავრდა ამ მოწინავე ოჯახის ერთი წევრის სიცოცხლე. მის მეუღლეს, ქალბატონ ბაბუღია ცინცაძეს კინოტუდიაში ხშირად ვხვდებოდი. პატიოსანი, უმნიცვლო ქალის განსახიერება იყო.

ხაშურის თეატრში ჩემი რეპერტუარის მუდმივი თანამგზავრი „ყვარყვარე თუთაბერი“ იდგმებოდა. ერთ-ერთი წარმოდგენის შემდეგ, სცენაზე ამოვიდა ჭიათურის რაიკომის მდივანი გიორგი კალმახელიძე, იგი წარმოშობით ხაშურელი იყო. მომესალმა და ღიმილით მითხრა, სულ ყვარყვარე ხომ არ უნდა ითამაშოთ, დროა ჭიათურას დაუბრუნდეთო. სეზონის დამთავრების შემდეგ ჭიათურას გავემგზავრე და საბოლოოდ იქ დავრჩი. შემდეგ აღარსად წავსულვარ. ჩემი ცხოვრებაც თეატრის ცხოვრებასთან ერთად მიედინებოდა. თითქმის ყველა სპექტაკლში ვიყავი დაკავებული. ომის დაწყებამდე ჩვენთან იმედაშვილი მუშაობდა. იგი ჩვენი თეატრის სიამაყე იყო. 1937 წლის რეპრესიების დროს, ჭიათურის ყველა სარდაფი და თავლა ხალხით იყო გაჭედილი.

ჭიათურაში ყველასათვის ცნობილი იყო სესია ლეჟავას ოჯახი. მისი მეუღლე გახლდათ პანილა. ოჯახი მრავალშვილიანი იყო, ჰყავდა შვილიშვილებიც. ლეჟეუბანში (ლეჟავების უბანში) მათი ნათესავეები ცხოვრობდნენ. როცა 1937 წელს სესია ლეჟავა დააპატიმრეს, ოჯახიც გაიფანტა. უპატრონოდ დარჩენილი მეუღლე პანილა გარდაიცვალა. იმის გამო, რომ მისი გვამი გაიხრწნა, იძულებული გახდნენ ცხედარი სახელდახელოდ შეკრულ ფიცრებში ჩაესვენებინათ. დაიქირავეს მუშები და გვამი ნაგუთის სასაფლაოზე წაიღეს. ასე უპატრონოდ გადაადგდეს მრავალი შვილის დედა და შვილიშვილების ბებია. მათი საცხ-

ოვრებელი სახლი თეატრის ძველ შენობას ესაზღვრებოდა. მისი ფანჯრები თეატრის ეზოში გამოდიოდა. ამ შენობაში მოთავსებული იყო საქალაქო კომიტეტი. იგი დღესაც ადმინისტრაციული შენობაა.

დეკანოზი ბესარიონ ვაშაძე ცნობილი ჟურნალისტი გახლდათ. ჭიათურის ისტორია დღესაც მისი კორესპონდენციების საფუძველზე იწერება. იმ ხანებში სამახსოვრო იყო პირველი არჩევნები, რომელიც 1937 წლის 17 დეკემბერს შედგა. არჩევნებისათვის მზადება დიდხანს მიმდინარეობდა. არჩევნების დღეს, ხალხმა დილის ექვსი საათიდან საარჩევნო უბანში იწყო მისვლა. თითოეული ცდილობდა პირველს მიეცა ხმა. დიდი ბედნიერება იყო, ვინც ამას მოასწრებდა. კინალამ დაილენა ჯიბო აბაშიძის ყოფილი სამსართულიანი სახლი, სადაც საარჩევნო კაბინები მოეთავსებინათ.

მიუხედავად იმისა, რომ კომისიის ხელმძღვანელები დაპატიმრებულნი იყვნენ, არჩევნები მაინც კარგად, საზეიმოდ ჩატარდა. ჩვენი დეპუტატი იყო სტახანოველი მუშა ვასილ სამხარაძე.

1937 წლის რესპრესიები ისეთ პატარა ქალაქში, როგორიც ჭიათურაა, თვალში საცემი იყო. დააპატიმრეს მრავალი ინჟინერი, მასწავლებელი, ტრესტის მმართველი. მათ შორის კალისტრატე გამეზარდაშვილი, სცენისმოყვარენი: იაკობ კავთელაძე, გორა პაპუაშვილი. თეატრის დირექტორები: პავლე ტყემალაძე, ვიტალი ლეჟავა, ჭაბუკ მიშველაძე, შალვა დარსაველიძე, დომენტი არჩვაძე (ეს უკანასკნელი შემდეგ რაიკომის მეორე მდივნადაც მუშაობდა). ზოგი ფეხით მიდიოდა გორსა თუ თბილისში, რათა ამ არნახულ რეპრესიებს მორიდებოდა. დააპატიმრეს ჩვენი თეატრის სალიტერატურო ნაწილის გამგე, ცნობილი იურისტი ნიკუშა წერეთელი, ალიოშა წერეთელის ძმა. სასჯელის მოხდის შემდეგ, ნიკუშა ჭიათურაში დაბრუნდა და დიდხანს იმუშავა მარგანტრესტის იურისტად. სიცოცხლე თბილისში დაასრულა. მის ბიოგრაფიას მუდამ დაამშვენებს ჩვენს თეატრში სალიტერატურო ნაწილის გამგედ მოღვაწეობა. მან დანერგა კომედია ჭიათურის ცხოვრებიდან, რომელიც წლების მანძილზე ჩვენი თეატრის სცენაზე იდგმებოდა. ამ ხნის განმავლო-

ბაში, ჩვენთან მოხდა ერთი ცვლილება - 1939 წელს გორში ახალი თეატრი აშენდა და პ. ფრანგიშვილი იქ გადაიყვანეს სამუშაოდ, ჩვენი თეატრის ხელმძღვანელობა მის აღზრდილს - სოფრომ (სოქილად ცნობილ) ცომაიას მიანდეს.

ასე, შრომითა და თეატრის ძლიერი სიყვარულით მივალნიე 1941 წლის ივნისამდე, სამამულო ომის დაწყებამდე, რომელმაც ყველაფერი შეცვალა. შეცვალა ყოველი ოჯახი და, რა თქმა უნდა, თეატრის ცხოვრებაც. 1941 წლის სეზონის უკანასკნელ პრემიერად მზადდებოდა „კრაზანა“. მე არტურის როლზე ვმუშაობდი. ეს როლი ჩემი ახალგაზრდობის ოცნება იყო. მე არ ვეკუთვნი იმ მსახიობთა რიცხვს, ვინც კმაყოფილდება თავისი შემოქმედებით. ყოველთვის მქონდა და ახლაც მაქვს უკმარისობის განცდა. ჩემს ნაღვანს მუდამ ეჭვის თვალით ვუყურებ, ნარმოდგენა საერთოდ კარგად ჩატარდა, მაგრამ როგორც მოველოდი ისე არაა. ვცდილობდი შეცდომა თანდათან გამომესწორებინა, მაგრამ დაიწყო ომი. ვილას ეცალა შემოქმედებისათვის. თეატრი ყოველდღე იცლებოდა, როგორც მაყურებლის, ისე თანამშრომლებისაგან. მრავალი ახალგაზრდა გავაცილეთ.

ერთ საღამოს, რეპეტიციის დროს, მოვიდა დეპეშა ხელოვნების სამმართველოს უფროსის ბ. გოგუას ხელმოწერით იმის თაობაზე, რომ თეატრს 15 ივლისიდან დოტაცია მოეხსნა. ეს იმას ნიშნავდა, რომ თავად უნდა გვერჩინა თავი. მოიხსნა რეპეტიცია და დამწუხრებულები შინ წავედით. მეორე დილით, როცა თეატრში გამოვცხადდით, შევიტყვეთ, რომ რამდენიმე მსახიობს უკვე გადაეწყვიტა თეატრიდან წასვლა. ბინები დაეცალათ და გასამგზავრებლად მზად იყვნენ. თეატრი თანდათან დაცარიელდა. შეირჩა ახალი რეპერტუარი. ვინც დავრჩით, უჩვეულო პირობებში შევუდექით მუშაობას. აღარ არსებობდა კუთვნილი ხელფასი, შევებულება. ყველა სახსრები გამარჯვებისათვის იყო მობილიზებული. ყოველდღე სოფლად, მაღაროელთა კლუბებში ვმართავდით გასვლით სპექტაკლებს. გაჩნდა ახალი ანტიფაშისტური პიესები. ახალი სეზონის გახსნისათვის მოვამზადეთ ახალი პიესა „პროფესორი მამლოკი“, სადაც პროფესორის როლს ვთამაშობდი. დაინიშნა პრემიერის დღე. ცუდი ამინდი

იყო, თოვდა. მაყურებელი არ მოვიდა და წარმოდგენა მოიხსნა. ამგვარი რამ ჩემს ცხოვრებაში პირველი შემთხვევა იყო. ეს ამბავი მტკივნეულად განვიცადე. როგორი რუდუნებით ვემზადებოდი პრემიერისათვის. მოვიხსენი ზალიკო ურიგაშვილის მიერ ნატიფად გაკეთებული გრიმი და სულიერად განადგურებული შინ წავედი. მაშინ ნათლად ვიგრძენი რაოდენ დიდი განსაცდელის წინაშე ვიდექით. ამგვარი ყოფა კარგა ხანს, მთელი ოთხი წელი გაგრძელდა. იცლებოდა ქალაქი, მუშახელის გარეშე რჩებოდა მალაროები.

წარმოდგენების გასამართავად ზესტაფონში გაგვგზავნეს. ლიანდაგები პურის მარცვლით იყო სავსე. ქვეყანამ სიმშვიდე დაკარგა. ამ პერიოდზე ბევრი რამ დაწერილა და სიტყვას აღარ გავაგრძელებ. ჩვენი თეატრის პატარა დასი ცდილობდა ჭიათურის თეატრის სახელის შენარჩუნებას, ყოველი ჩვენგანი თავდადებით მუშაობდა.

მრავალმა მსახიობმა მარგანეცის წარმოებაში დაიწყო მუშაობა. თეატრის დიდი გულშემატიკივარი იყო შავი ქვის ტრესტის ხელმძღვანელობა, განსაკუთრებით: შალვა შეყლაშვილი და განდლულაძე. ისინი ყველაფერს აკეთებდნენ, რათა თეატრს ეარსება.

ომის დროს ზესტაფონში ბომბი ჩამოაგდეს. საბედნიეროდ, არ აფეთქდა. ხალხი შიშმა მოიცვა. გამოცხადდა კომენდანტის საათი. ღამის 11 საათიდან ქუჩაში გასვლა აკრძალული იყო. წარმოდგენებს 7 საათზე ვინწყებდით, 9-ზე ვამთავრებდით. ერთობ ძნელი იყო გათენებამდე თეატრში ყოფნა. მახსოვს იძულებული ვიყავი ჩვენი ულუფა ჭიათურიდან ხარაგაულში გვეზიდა. ეს საქმე მინდობილი ჰქონდა თეატრის ახალგაზრდა მსახიობს ბიჭიკო ვაშაძეს. ერთხელ, ადრე ჭიათურაში მომუშავე, იმუშამდ კი ხარაგაულის რაიკომის პირველ მდივანს, სერგო საყვარელიძეს შევხვდი. ჩემი და თეატრის ამბავი გამომკითხა. მკითხა, რამდენი კაცი ხართო. ვიფიქრე, ალბათ, თავისთან მიგვინვევს-მეთქი, გამიხარდა. რამდენიმე დღის შემდეგ საჩუქრად 27 ცალი პური მოგვივიდა. ჩვენთვის ეს იყო ყველაზე დიდი ბედნიერება. იმ წლებში ასე წვალებით გავლიეთ ჩვენი და თეატრის

ცხოვრება. სანიმუშოდ მინდა მოვიტანო ბარათი, რომელიც თბილისიდან ჩემთვის დაუვინყარმა ადამიანმა, ნიკო ავალიშვილის რძალმა, ქალბატონმა ბაბომ გამომიგზავნა. ამ მანდილოსანს ჩემს მეორე დედად მივიჩნევ. მომყავს ბარათის ტექსტი:

მიშა!

გენაცვალე, ვიცი, ან გაგეცინება, ან გაჯავრდება, მაგრამ ვერ აუვედით პურის ყიდვას, მანდ თუ შეგიძლია, მტკიცე ფასში, ალბათ, მოახერხებ, 2 ან 3 კილო პური გამომიგზავნე, შავი იყოს, არა უშავს და აჩიკოს გამოატანე. არჩილი ავად არის, აღარ მუშაობს. მანანაც ბავშვებთანაა. სახლში ძალიან ცუდი მდგომარეობა გვაქვს, თორემ არ მოგმართავდი, მაგრამ, როგორც ჩემ შვილს, არ გერიდება, ბოდიში და სალამი.

ბაბო.

იმის შესაძლებლობა გაჩნდა, რომ ზედმეტი ტანსაცმელი სიმინდსა და ლობიოზე გადაგვეცვალა. ზოგმა მსახიობმა ხელობაც ისწავლა. კერავდნენ ქალის საზაფხულო ფეხსაცმელს. ესეც საქმე იყო. ლობიო და მარილი ჭიქით იყიდებოდა, ბაზარს ცეცხლი ეკიდებოდა. მახსოვს, ერთხელ მე და ჩემმა ამხანაგმა ჭიქით ნაყიდი ლობიო დავთვალეთ. ამგვარი გაჭირვება დიდხანს გაგრძელდა.

მტერი რომ სტალინგრადთან დამარცხდა, ცხოვრება შეიცვალა. ხალხს სიხარული დაეუფლა. თეატრში მაყურებელმა იმატა. 1943 წელს ჩვენს თეატრში რეჟისორთა დათვალიერება ჩატარდა. მასში მე და გრიგოლ ტყაბლაძე ვმონაწილეობდით. გრიგოლმა დადგა „ქარიშხლით შობილნი“, რომელიც ლენინგრადის ბლოკადას ასახავდა. საქართველოში ეს პიესა პირველად ჩვენთან დაიდგა. წარმოდგენის მისაღებად თბილისიდან გვესტუმრნენ: ვ.ყუშიტაშვილი, შ.ლამბაშიძე, შ. კილოსანიძე, ბ. გამრეკელი, ს. მიქელაძე. წარმოდგენა დადებითად შეფასდა. ბევრი საქებარი სიტყვა ითქვა იმასთან დაკავშირებით, რომ თეატრმა ტრადიცია შეინარჩუნა. ასე იქმნებოდა რეპერტუარი.

1944 წელს ჩემს ოჯახს მწუხარება დაატყდა. ბელორუსიაში, უსახელო ბორცვზე დაიღუპა ჩემი უფროსი ძმისშვილი ჟურნალ-

ისტე ტიტე ვაშაძე. ჩემი სიძე ალიოძა აბაშიძე მდინარე დონში დაიხრჩო. დაობლდა მისი ოჯახი, მაგრამ ცხოვრება შეუჩერებლად მიდიოდა.

როცა მტერი კავკასიას მოუახლოვდა, მისმა თვითმფრინავებმა ჭიათურასაც გადაუფრინეს. ერთი გერმანელი პილოტი პარაშუტით კაცხში ჩამოფრინდა, დაიჭირეს და ყველას აჩვენეს, თუ როგორი იყო გერმანელი. თარჯიმანი მოიყვანეს - ჩვენი გერმანულის მასწავლებელი ვლადიმერ ქაჯაია.

ხრეთში გერმანელებმა ქართველი ემიგრანტი გადმოსვეს, გვარად ბურძღლა. მას რომ ჰკითხეს, რა გინდოდა, აქ რისთვის ჩამოხვედიო, თქვენი ბედნიერებისათვის და განთავისუფლებისათვისო, უპასუხა. სხვათა შორის, საფრანგეთში მოვიკითხე ეს ბურძღლა და იქაურმა ემიგრანტებმა დამიდასტურეს მისი არსებობა. ომის დამთავრების შემდეგ ჭიათურაში ტყვეთა ბანაკი გაიხსნა. გერმანელები საკმაოდ იყვნენ. ძირითადად ჭიათურაში მუშაობდნენ - გამამდიდრებელი ქარხნის მშენებლობაზე. იქვე, მდინარე ნიკრისას ლელეში აშენებული იყო მათი საცხოვრებელი ბარაკები. მაშინ ჭიათურის რკინიგზის ხაზზე პატარა მატარებელი მუშაობდა. გერმანელები ყველაფერს შეეჩვივნენ. ხალხი მათ პატივს სცემდა. მგზავრები გაჩერებებზე ხილს, სურსათსაც უყრიდნენ. გაჩნდა სიბრალულის გრძნობა. მდინარე ყვირილას პირას გერმანელთა პატარა სასაფლაო იყო. მომრავლდა წარწერიანი ჯვრები. თანდათან კარგა მოზრდილ სასაფლაოდ იქცა. ერთ მშვენიერ დღეს მოდიდდა ყვირილა, მთლიანად წალეკა სასაფლაო. ეს შემარცხვენელი და საძრაბისი საქციელი წინასწარ განზრახვით ხომ არ იყო მოფიქრებული?!

დადგა ბედნიერი დღე - 1945 წლის 9 მაისი. ეს ხომ სიხარულის მწვერვალი იყო. ჩვენმა თეატრმაც ქვეყანასთან ერთად იარების მოშუშება იწყო. ცხოვრება უხიფათო ხდებოდა, მაგრამ ომის დაღი გვაჩნდა. გაჭირვება სახეზე და ჩაცმულობაზეც გვეტყობოდა. 1948 წელს დიომიდე ნათაძემ და დოდო ალექსიძემ კინოსტუდიაში მიმინვიეს. ისინი მხატვრული ფილმის „სამგორი“ (სიმონა ჩიქოვანის სცენარის მიხედვით) გადასაღებად ემზადებოდნენ. ეს იყო კინოში მთავარ როლზე ჩემი პირველი მინვევა. ოპე-

რატორი გახლდათ ფელიქს ვისოცკი. მოზრდილი მონოლოგი მომცეს, ჩაატარეს რეპეტიცია, გადამიღეს, მითხრეს შედეგს შეგატყობინებთო. პასუხს სულმოუთქმელად ველოდი. გამოხდა ხანი. მივიღე ცნობა იმის თაობაზე, რომ როლზე დამამტკიცეს. ქალზე გამიხარდა. თეატრი თბილისში არ მიშვებდა. ქალაქკომის მდივანმა, დიდად განათლებულმა კაცმა ნიკოლოზ სტურუამ დამიჭირა მხარი და კინოხელოვნებისაკენ მიმავალი გზა დამილოცა. მუშაობა დაიწყო. ნატო ვაჩნაძე ჩემი მეუღლის როლს ასრულებდა. ეს ხომ ჩემთვის სიზმრის ტოლფასი იყო. ფილმში მრავალი ცნობილი მსახიობი იყო დაკავებული. პირველად ძალიან მიჭირდა, მაგრამ ნატოს უბრალოება, გულისხმიერება მუშაობას მიადვილებდა. როცა მას შემოქმედებითი საღამო გადაუხადეს, სცენაზე მის სიახლოვეს ვიჯექი. ნატოს დამ, ქალბატონმა კირამ ისეთი სიტყვით მიმართა, ცრემლები ვერ შევიკავე. ეს შეხვედრა ლეგენდად ქცეულ მსახიობ ნატო ვაჩნაძესთან ღირსშესანიშნავი იყო ჩემთვის.

1948 წლის მეორე ნახევარში, ქალაქკომის მდივნის ნ.სტურუას წინადადებით თეატრის დირექტორად დამნიშნეს. წინააღმდეგობა ვერ გავუწიე. იმ წელს თეატრის ახალი შენობის დასამთავრებლად, რომლის ინიციატორი არქიტექტორი კოტიკო ჩხეიძე გახლდათ, დიდი მუშაობა მიმდინარეობდა. იგი ომის დროს მოსკოვიდან თბილისს ჩამოვიდა და თეატრში მრავალი პიესა მხატვრულად გააფორმა. მუშათა კლუბი თეატრის შენობად გადაკეთდა. ამ სამუშაოზე დაკავებულნი იყვნენ ცნობილი მხატვარი და მოქანდაკე რობერტ სტურუა და არქიტექტორი რ.თოფურიძე. თეატრის შენობამ სტალინური პრემია დაიმსახურა. კედელზე გაჩნდა ფრესკული მხატვრობა. აქ ერთი ამბავი უნდა გავიხსენო: კედლის მხატვრობის ფულადი ანაზღაურება თეატრს უნდა გაეღო. თანხას ჩემი ხელმოწერით კომუნალური ბანკი გასცემდა. შედგა კომისია, რომლის რიგითი წევრი მეც გახლდით. დარბაზის კედელზე გამოსახული იყო ვერცხო ანჯაფარიძის, მედეა ჯაფარიძისა და უშანგი ჩხეიძის ფრესკული ტილოები. მარჯვნივ - თამარ ციციშვილის, სერგო ზაქარიას, ნატო ვაჩნაძის და დიდი ქართველი მხედართ-

მთავრის პეტრე ბაგრატიონის. ყველამ თავისი აზრი გამოთქვა. მეც მოვახსენე ჩემი აზრი იმის თაობაზე, რატომ არ უნდა იყოს ალექსანდრე იმედაშვილის, აკაკი ხორავას და აკაკი ვასაძის ფრესკული ტილოები-მეთქი, რომლებსაც ქართული თეატრის ისტორიაში თამარ ციციშვილსა და სერგო ზაქარიაძეზე ნაკლები დამსახურება არ მიუძღოდათ. ჩემს მიერ გამოთქმული შენიშვნა მოუსმენია ქალაქკომის ახალ მდივანს პეტრიაშვილს. იგი შეგვპირდა, ამ საქმეს გამოვასწორობო. გაიცა ფული მოხდა შემდეგი - ციციშვილისა და ზაქარიაძის ფრესკები, ოტელოს როლში ხორავასა და იაგოს როლში ვასაძის მხატვრული ტილოებით შეიცვალა. ძველი ფრესკები თეატრის მუზეუმში შეინახეს. ეს ამბავი ყველამ სხვადასხვაგვარად აღიქვა.

1949 წლის სეზონი თეატრის ახალ შენობაში გაიხსნა. შევიტყვეთ, რომ პ. ფრანგიშვილი გორის თეატრის ხელმძღვანელობიდან გაანთავისუფლეს. უხერხულად ვგრძნობდი თავს იმის გამო, რომ, მე ჭიათურის თეატრის დირექტორი ვიყავი, ჩემი მასწავლებელი კი - უმუშევარი. თბილისს გავემგზავრე, ვინახულე ისიდორე დოლიძე, განვუცხადე, რომ ჭიათურაში ჩემს ნაცვლად პავლე ფრანგიშვილი გაეგზავნათ. ბატონი ისიდორე გაკვირვებული მომჩერებოდა. მითხრა, მაგისტანა თანამდებობისათვის თავს იკლავნო. პავლე კანდელას გაუხარდა, რომ. პ. ფრანგიშვილი მის შექმნილ თეატრს ჩაუდგებოდა სათავეში. ეს ამბავი ფრანგიშვილს შევუთვალეთ. იგი სულ მალე, 1949 წლის მარტში თავის საყვარელ მხარეს დაუბრუნდა. ხალხი დიდი სიყვარულით შეხვდა და მეც კმაყოფილი დავრჩი, ფრანგიშვილი ნამდვილად გახლდათ პატივისცემის ღირსი.

თეატრის ფრესკებზე დავა გაგრძელდა. ერთ დღეს, როცა ქალაქკომის მდივნად შ. ხიდაშელი მუშაობდა, თეატრში მოულოდნელად მოვიდა ცკ-ის მეორე მდივანი რომელაშვილი, რომელსაც თან ახლდა ხიდაშელი. დაათვალიერეს ხსენებული მხატვრული ტილოები. ცოტა ხნის შემდეგ ფრესკები ჩამოხსნეს. გაშიშვლდა იქაურობა, დიდხანს ასე იყო, კარგა ხნის შემდეგ ქალაქკომის მდივანი თამაზ ჯანელიძემ შესცვალა. ეს უკანასკნელი თეატრის ხშირი სტუმარი იყო. სპექტაკლ „გუშინდელში“

არ ემონანოვებოდა. ერთხელ ჯანელიძესთან ერთად ლოყაში ვიჯექი და წარმოდგენას ვუყურებდი. იგი მოხიბლული იყო გრიგოლ ტყაბლაძის ოსტატობით. ბევრი შენიშვნაც მოგვცა, შესვენებისას იღბლად გამახსენდა იმ ძვირფასი ფრესკების ისტორია და დანვრილებით ვუამბე ყველაფერი. ეს ფრესკები მუზეუმში მოინახულა. ერთ მშვენიერ დღეს ისინი კვლავ ჩვენი თეატრის ფოიეს კედლებზე გამოჰკიდეს. ეს არის ნამდვილი ისტორია ჭიათურის თეატრის კედლების მშვენიერებისა, რომლის გარეშე ვერ წარმომიდგენია ეს თეატრი.

1949 წლის სეზონი ზეიმით გაიხსნა. ჩვენს თეატრს მიაკუთვნეს აკაკი წერეთლის სახელი. წლის ბოლოს, საქართველოს ხელოვნების მუზეუმმა ექვსი თვით ლენინგრადში შემოქმედებითი მივლინება მომცა. თეატრალურ ინსტიტუტთან არსებულ კურსებზე გავემგზავრე. ბევრი რამ ვიხილე იქ. თითქმის ყველა თეატრს გავეცანი. ცოტა ხნით, მაგრამ შევხვდი გ. ტოვსტონოგოვს. ვიყავი იმ თეატრში, რომელსაც იგი ხელმძღვანელობდა. ლენინური კომკავშირის სახელობის თეატრში ვნახე შ. დადიანის „ნაპერსკლიდან“ მისი დადგმით. ვესწრებოდი მის რეპეტიციებს სპექტაკლისა „ესპანელი მღვდელი“. დიდხანს ვერ ვჩერდებოდი, რადგან თეატრში ძალზე ციოდა. წარმოდგენებზე პალტოებით ვისხედით. ქალაქს მძიმე ომის ნაკვაღევი ეტყობოდა. ვცხოვრობდი სამხატვრო აკადემიის საერთო საცხოვრებელში. ოთახში 14 კაცი ვიყავით. შემდეგ სარეჟისორო პრაქტიკა გავიარეთ გორკის სახელობის თეატრში. ლენინგრადმა ჩემზე წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა. ექვსი თვის მანძილზე, თითქმის ყოველ საღამოს თეატრში ვატარებდი. ძნელი იყო ბალეტზე დასწრება. ჩვენი საშვებით ბალეტზე შესვლა შეუძლებელი გახლდათ. იძულებული ვიყავი ბატონი სოლიკო ვირსალაძე შემენუხებინა. მისი შემწეობით ვიხილე „გედის ტბა“. ლენინგრადის სათეატრო ხელოვნებამ ბევრ რამეში გამარკვია. მორდვინოვის ოტელოს ხილვის შემდეგ ჩემში ამაღლდა იმედაშვილისა და ხორავას დიდი შემოქმედება.

ლექციები გვეკითხებოდა რუსულ მუზეუმში, ერმიტაჟში, ასეთი რამ შემოქმედისათვის აუცილებელ სულიერ საზრდოს

იძლევა. ვესწრებოდი ყველა პრემიერას. კომედიის თეატრში ვნახე „ქეთო და კოტე“. არ მომეწონა. თეატრიდან გულნატკენი გამოვედი. დღემდე არ მესმის, რატომ იჯიჯგნება ეს შესანიშნავი ქმნილება. დავესწარი ოპერა „ახალგაზრდა გვარდიის“ პრემიერას, ოხლოპკოვის დადგმით. ეს პერიოდი ჩემთვის სათანადო თეატრალური განათლების მიღების ტოლფასია.

დავბრუნდი ჭიათურაში. განვაგრძე მუშაობა. მოხდა ის, რომ თეატრის ხელმძღვანელობამ მცდარი ნაბიჯი გადადგა. შეეცადა პავლე ფრანგიშვილის განთავისუფლებას. ეს დიდად სანწყენი იყო ჩემთვის. მე და ჩემმა მეუღლემ სადგურში გავაცილეთ პავლე ფრანგიშვილი, ქალბატონი თამარი, თავისი მოხუცი დედით. მსახიობებმა კვანტის გამოდება იციან. ასეთი კვანტი გამოკრეს ამ შესანიშნავ მოღვაწეს. მავანმა საერთო კრებაზე მის წინააღმდეგ ბრალდებები წამოაყენა. ამ ამბის შემდეგ ქალბატონ თამარს დიდხანს აღარ უცოცხლია.

გავიდა ხანი, ერთხელ მოინვიეს ბატონი პავლე და დადგმა მისცეს. გულმოსული ჩანდა. მახსოვს ცკ-ის მდივანმა თეატრში ასე მოგვმართა, ცუდად მოიქეცით, რომ პავლე ფრანგიშვილი თეატრიდან გააგდეთო. ეს გახლდათ პარტიულ კონფრენციაზე ჩამოსული მ.ქადაგიძე. მისი საყვედური მართებული იყო. უკანასკნელად ფრანგიშვილი გენერალურ რეპეტიციაზე ჩამოვიდა. იდგმებოდა გ. ხუხაშვილის პიესა „ცხოვრება კაცისა“ (დადგმა ოთარ ალექსიშვილისა. მხატვრები: ფ.ლაპიაშვილი და თ. სუმბათაშვილი). რეპეტიციამ კარგად ჩაიარა. ბატონმა პავლემ დადებითად შეაფასა წარმოდგენა, გამარჯვება მოგვილოცა და წავიდა. ვთხოვეთ, ვახშამზე დარჩენილიყო, უარი განაცხადა, თავს შეუძლოდ გრძნობდა. უარი ძალიან ცუდად მენიშნა. მძიმე სენით შეპყრობილმა ცხოვრება მალე დაასრულა.

ერთ საღამოს თეატრში მოსულს ცუდი ამბავი დამხვდა - გრიგოლ ტყაბლაძე ცუდად გამხდარა, სისხლი ჩაქცევია, ავადმყოფობა თანდათან გაძლიერდა. შრომას ჩამოსცილდა, შემოქმედებით ცხოვრებას თითქმის გამოეთიშა. ამ ძლიერ კაცს, სპორტსმენს, რომელიც 60 წლისაც არ იყო, ცალი მხარე წაერთვა. დავინწყე თეატრიდან ნასვლაზე ფიქრი. მე და გრიშამ მთელი

სიცოცხლე ერთად გავატარეთ. ძნელი იყო ჩემთვის უიმისობა. მისმა ავადმყოფობამ თეატრის დატოვება გამიადვილა. ჩვენ ხომ სულ ერთად გვახსენებდნენ, თეატრალურმა საზოგადოებამაც ხომ ერთად გადაგვიხადა შემოქმედებითი საღამო თბილისში, უერთ-მანეთოდ არც ერთი ვვარგოდით, ალბათ, ერთმანეთს ვავსებდით.

ასე დასრულდა ჩვენი ერთობლივი, მე ვიტყვოდი, შინაარსიანი ცხოვრება თეატრში.

1967 წელს გადავწყვიტე თბილისში წამოსვლა. მე და ჩემს ვაჟს სამწლიანი ბრძოლა გვექონდა იმის გამო, რომ ჭიათურა მიმეტოვებინა. ამის გადაწყვეტა ადვილი არ იყო, მაგრამ მაინც ყველაფერი ჩემი სურვილის სანინააღმდეგოდ მოხდა. მეუღლე თბილისში - შვილს და რძალს ხშირად აკითხავდა. ორივე სწავლობდა, ჭიათურაში ოჯახს კი მიხედვა უნდოდა. როცა მეუღლე თბილისიდან ჭიათურაში ბრუნდებოდა, ჩემთან ასეთი საუბარი ჰქონდა, თბილისში რომ ჩავდივარ, ჭიათურა აღარ მახსოვსო. მალე შვილი გაგვითხოვდა და თავისი ოჯახი გაუხდა საზრუნავი. მეც ხშირად ჩამოვდიოდი თბილისში. 1965 წელს შვილთან ერთად შევხვდი. ახალ წელს სოფელი დიღომი მანქანით შემოვიარე, მომეწონა, მაგრამ ჭიათურიდან წამოსვლა ვერ გადავწყვიტე.

ჩემი შვილის სახლი თეთრი დუქნის პირდაპირაა. გაჩნდა აზრი იქ დავსახლებულიყავით. ბრძოლა მამაკაცებს შორის კვლავ გაგრძელდა. ეს ბრძოლა 1967 წლის აგვისტოში დამთავრდა. იმხანად თეატრზე ცოტა, მაგრამ მაინც, განაწყენებული ვიყავი. მებრძოდნენ განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც დირექტორად ვმუშაობდი: მებრძოდნენ როგორც უპარტიოს. თეატრის დირექტორი რატომ უნდა იყოს უპარტიო, გაიძახოდნენ. ერთხელ ქალაქკომის მდივანმა, ბატონმა ზურაბ პატარიძემ მითხრა, მიშა, რომ იცოდე, შენზე რას ლაპარაკობენ, თეატრს თავს დაანებებდიო. ასეთი დაუმსახურებელი წყენა ბევრი მახსოვს. ერთ დღეს მტკიცედ გადავწყვიტე თბილისში წამოსვლა და კულტურის სამინისტროში ბატონ აკაკი დვალიშვილის ნახვა. შვილიშვილიც თან მახლდა, კარგად მიმიღო, ჩემდამი მოწინება და პატივისცემა ვიგრძენი. ჩვენი საუბარი ერთობ ხანმოკლე აღმოჩნდა. ავუხსენი ჩემი თეატრიდან წამოსვლის მიზეზები. ვუთხარი, მე და ჩემი ასაკი თე-

ატრს აღარ სჭირდება, არადა უთეატროდ ვერ გავძლებ-მეთქი. მან მიპასუხა, შენ გაქვს თეატრში მუშაობის უფლება და მე მხარს დაგიჭერო. ვუპასუხე, თუ თქვენ მხარს დამიჭერთ, მაშინ ყველაფერი გათავებულა-მეთქი. მკითხა, რომელ თეატრში გინდა მუშაობა. მარჯანიშვილის თეატრში-მეთქი. მართალი ხარ, შენი გზა იქ არისო. ასე დასრულდა ჩვენი საუბარი, ჩემი ცხოვრების გაგრძელებას რომ დაედო საფუძვლად.

დავამთავრე 1967 წლის სეზონი. შემეძინა ორი შვილიშვილი: ჭიათურაში - ხათუნა სვანიძე, თბილისში - ლაშა ვაშაძე. ჭიათურაში რაც კი უძრავი ქონება გამაჩნდა, ყველაფერი ფულად ვაქციე. ეს ამბავი პატარიძემ რომ შეიტყო, ჩემი ნახვა მოისურვა. არ მივედი. სახლი უკვე გაყიდული მქონდა. ამ დროს ბატონი ზურაბი სამუშაოდ მოსკოვში გადაიყვანეს. ჩემთვის არავის ეცალა. გამოვეთხოვე სანუკვარ ადგილებს, სადაც ბავშვობისა და ყმანვილკაცობის წლები გავატარე და მეუღლესთან ერთად თბილისისკენ გამოვეშურე.

თბილისში ჩამოსვლისთანავე დავიწყე საცხოვრებელი სახლის ძებნა. ბოლოს არჩევანი სოფელ დიღომზე შევაჩერე, რადგან ჩემი შვილი დიღმის მასივში ცხოვრობს. სოფელი დიღომი მაშინ გარდაბნის რაიონს ეკუთვნოდა. როდესაც რაიკომის მდივანმა, ალექსანდრე ბექაურმა მიმილო, თან მახლდა ძმისშვილი თალიკო ჩალაძე. ძალზე გამიკვირდა, ბექაურის პირადი მდივანი ეროვნებით თათარი რომ იყო. ბატონმა ალექსანდრემ დაუვინყარი პატივი მცა. მასთან ერთად კაბინეტში გახლდათ ალმასკომის თავმჯდომარის მოადგილე რაჟდენ მიროტაძე. ხანმოკლე საუბრის შემდეგ ბატონმა ბექაურმა მიროტაძეს უთხრა, შენ გეხება, გააკეთე ისე რომ, არავინ შემოგვედავოს, სოფლის კლუბში რეჟისორად გააფორმეო. ყველაფერი კარგად გადანყდა. სოფელ დიღმის კლუბში რეჟისორად გამაფორმეს. სულ მალე შევუდექი მუშაობას გუგა ნახუცრიშვილის „შაითან ხიხო“-ზე. ვიბრძოდი სამ ფრონტზე: მარჯანიშვილის თეატრი, სოფელ დიღმის კლუბი და სახლის მშენებლობა. ჩემი შვილის სასახელოდ უნდა ითქვას, ყველაფერი მოგვარდა - 1968 წლის ნოემბერში საკუთარ სახლში ვიყავით და სტუმრებიც მივიღეთ.

ერთხელ შემხვდა ჩემი მეგობარი, ბატონი ერემო ქარელიშვილი. მომიკითხა, გამომკითხა სად დავსახლდი, როცა ვუპასუხე, გარდაბნის რაიონის სოფელ დილომში-მეთქი ასე მითხრა, ბატონო მიშა, ბევრი ქულა დაგიკარგავს, გარდაბანი ჭიათურას ვერასოდეს შეედრებაო. როცა თბილისში ჩამოვედი, ბინა ისე ძვირი არ იყო, ახლა რომ არის, მაგრამ არ შემეძლო მრავალსართულიან სახლში ცხოვრება. მთელი ჩემი ცხოვრება მიწას ვებრძოდი. ამ შრომის გარეშე სიცოცხლე ვერ წარმომიდგენია. მიწაზე მუშაობაში, ხეხილისა და მცენარის დარგვაში ვატარებდი მთელ დღეს. დალლას ვერ ვგრძნობდი, მიხაროდა ჩემი ახალი კარმიდამოს დანახვა. ყველაფერი გავაკეთე, რათა ეზო გამელამაზებინა. მამა-ჩემის ყანიდან ქვები ჩამოვიტანე. დიდი ლოდი შესასვლელს მოუხდა. ძირს, დარბაზში, ჩამოტანილი ქვებისაგან ყორე გავაკეთე. როცა ჩემი მეგობრები, ან გარდაცვლილნი, კოტე დაუშვილი, დოდო აბაშიძე და გია ბადრიძე ბუხართან მივიწვიე, განცვიფრებულნი დარჩნენ. კოტემ თქვა, საბურთალოს ბაზართან მეც მქონდა საყანე ნაკვეთიო და იმ დღიდან მათაც დაიწყეს ეზოიანი სახლების აშენება. მაშინ დაებადათ გლეხური ცხოვრების მიწასთან ახლოს ყოფნისა და მასზე ფეხის დადგმის სურვილი.

დიღმის კლუბში ჩემი მუშაობა ნაყოფიერი აღმოჩნდა. გავიცანიტ შესანიშნავი შემოქმედებითი კოლექტივი. იქ დადგმულ სპექტაკლში სიხარულით ვმონაწილეობდი. ჩემს შემდეგ კლუბის ხელმძღვანელობა ფარსმან სონღულაშვილმა განაგრძო.

მარჯანიშვილის თეატრში მუშაობით ერთობ კმაყოფილი ვიყავი, მაგრამ ერთმა შემთხვევამ გული ამიცრუა და იქიდანაც წამოვედი. თეატრთან ერთად კინოფილმები დიდსა თუ პატარა როლებზე მაკავებდნენ. ერთმა კინორეჟისორმა გადალება დამინიშნა, გადალების დღე თეატრის მორიგ წარმოდგენას დაემთხვა. კინორეჟისორმა დაჟინებით მომთხოვა, იმ დღეს თეატრიდან გავენთავისუფლებინეთ. თეატრში „მთვარის მოტაცებას“ თამაშობდნენ. დირექტორს ავუხსენი მდგომარეობა, დამთანხმდა, განცხადება დამაწერინა იმ დღეს როლიდან განთავისუფლების თაობაზე. მაღლობა გადავუხადე და წამოვედი. გავიდა რამდენიმე დღე, კვლავ დაინიშნა „მთვარის მოტაცება“.

როდესაც ჩემს საგრიმიოროში შევედი, ჩემი კოსტუმი იქ აღარ დამხვდა. მითხრეს, ამ როლს შენ აღარ ითამაშებო. ეს ჩემთვის მეტად მოულოდნელი იყო, დაუმსახურებლად მომაყენეს ტკივილი. ნაწყენი წამოვედი შინ. იმ დღის შემდეგ თეატრში აღარ მივსულვარ. ასე ულამაზოდ დამთავრდა ჩემი იქ ყოფნა.

საბოლოოდ კინოსტუდიას მივეკედლე, რომელმაც ჩემს შემოქმედებით ცხოვრებას ბევრი რამ შემატა, რისთვისაც დიდად ვემაღლიერები. იგი ჩემი გამაჯანსაღებელი, სიცოცხლის გამახანგრძლივებელი აღმოჩნდა. შრომა არ მღლის, შრომაში ვისვენებ. თუ არ ვშრომობ, თავს ავად ვგრძნობ. ამ მხრივ დიდი საქმე გამიკეთა „ქართულმა ფილმმა“. არ მინდა ვინმე გამოვყო, ყველა ძვირფასია ჩემთვის, ალბათ, ჩემი სიცოცხლეც აქ, „ქართულ ფილმში“ მოღვაწეობით დამთავრდება, რისთვისაც თავს ბედნიერად ჩავთვლი.

1963 წელს, როდესაც ჩემი შვილი თამაზი იტალიაში მიმავალ ტურისტულ ჯგუფში მოხვდა, შეეჭვებოდა მისი გამგზავრება და არც შევმცდარვარ. გულდანყვეტილი გამოაბრუნეს თბილისიდან. კომკავშირის ცკ-ის პირველ მდივანს უკითხავს, პავლე ვაშაძე შენი ვინ არისო. ასე გაიგო მან ჩემი ძმის ამბავი, რომლის შესახებაც წლების მანძილზე ხმა არ ამომილია.

1964 წლის გაზაფხულიდან, თამაზმა მეტროს მშენებლობაზე გვირაბგამყვანად დაიწყო მუშაობა. იყო ბრიგადირი და თან პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში სამშენებლო ფაკულტეტზე სწავლობდა. 1965 წელს მოხვდა ტურისტულ ჯგუფში, რომელიც საფრანგეთში მიემგზავრებოდა. მან უკვე იცოდა, რომ ჩემი ძმა პარიზში იმყოფებოდა და როგორღაც მოახერხა მასთან შეხვედრა. ეს იყო 42 წლის განშორების შემდეგ. ჩემი ძმის პირველი შეხვედრა თავისი ოჯახის წევრებთან. ბიძა-ძმის შვილი თითქმის ყოველდღე ერთად იყვნენ. ჩემმა ძმამ გაიცნო დელეგაციის წევრებიც. თამაზი ბედნიერი და კმაყოფილი დაბრუნდა, დაკარგული ბიძა რომ ნახა. ჩამომიტანა ამბავი, რომ პავლე მომავალ წელს მოწვევას გამომიგზავნიდა. დიდად არ მესიამოვნა, რადგან მთელი ცხოვრება შიშსა და დამცირებაში გავატარე იმის გამო, რომ ჩვენი ოჯახის წევრი საზღვარგარეთ ცხოვრობდა, ეს კი დიდ ლაქად ითვლებოდა.

1966 წელს ძმისგან, მართლაც მივიღე მონვევა. უსიამოვნო გრძნობის მიუხედავად, გასამგზავრებლად სამზადისს შევუდექი, თუმცა, დარწმუნებული ვიყავი, რომ უარს მეტყოდნენ. გამგზავრების შესახებ არც არაფერი ისმოდა, მაგრამ რამდენიმე თვის შემდეგ, აგვისტოს ბოლოს, როდესაც ყოველგვარი იმედი გადართული მქონდა, თბილისიდან დამირეკეს, გასამგზავრებელი პასპორტი და ვიზა მზად არის, ჩამოდითო. გამეხარდა, მაგრამ თან შიშმაც შემიპყრო. სასწრაფოდ მოვემზადე, თეატრში დირექციას ავუხსენი ვითარება. უარი მითხრეს, რეპერტუარი შენზეა დამყარებულიო. მაგრამ მათთან ლაპარაკი აღარ გამიგრძელებია, თბილისს წავედი. გამოვცხადდი, სადაც საჭირო იყო. მითხრეს ბაჟი 36 მანეთი გადაიხადე, აილე ვალუტა და შეგიძლია გაფრინდეთ, ბანკში გადმომიტვალეს ვალუტა და თავი სიზმარში მეგონა. ხშირად დაცვქეროდი ამ საოცარ, უცხოურ ფულს და მიკვირდა, თან მეშინოდა, ადრე ფიქრიც არ შეიძლებოდა საზღვარგარეთზე, მე კი ცხრა მთის იქით მივდიოდი. ბოლომდე არც მჯეროდა. მოსკოვში რომ ჩავედი, მეგონა, აუცილებლად უკან გამომაბრუნებენ-მეთქი. სალაროში ბილეთების ღირებულება რომ ვიკითხე, მეძვირა. უკან დასაბრუნებელი ბილეთის ფული აღარ მრჩებოდა. ბოლოს გასამგზავრებელი ბილეთი მაინც ვიყიდე. მაშინ 150 მანეთი ღირდა, ერთი ღამე შერემეტიევოს აეროპორტში გავათიეთ. ბარგის ნაწილი ჩემმა შვილმა უკანვე წაიღო, რადგან მისი გაგზავნა ძალიან ძვირი ჯდებოდა, როდესაც თვითმფრინავში ჩასაჯდომად პასპორტების გასინჯვის დრო დადგა, გამშვები ისე ჩამაცქერდა, კინალამ გავთავადი.

ჩემთან ერთად მგზავრობდნენ პროფესორები პაატა გუგუშვილი და ვენო ქვაჩახია, ეკონომისტების ფორუმზე მიდიოდნენ. მათთან ცოტაოდენი ვისაუბრე და ჩემი წასვლის მიზეზიც გავაცანი. თავში ათასი ფიქრი მიტრიალებდა: სად მივდივარ? საფრანგეთს ვიცნობდი ლიტერატურით, ბევრი მსმენოდა მის მშვენიერებაზეც. იშვიათად, მაგრამ მაინც ვლებულობდი ძმის წერილებს. ეს იყო და ეს. ვუახლოვდებოდით პარიზს, თვითმფრინავიდან ამ ქალაქის მთელი დიდებულება მოსჩანდა. დავფრინდი ლე ბურჟეზე. 42 წლის განშორების შემდეგ შევხვდი

ძმას. რა მოხდა ჩვენს შეხვედრაზე, ამის აღწერა შეუძლებელია. მას შემდეგ 26 წელი გავიდა - თითქოს გახუნდა ის მღელვარება, გაშრა მაშინდელი ცრემლები, ამ სტუმრობის გამო, ჩემი ძმა სამსახურიდან 4 დღით გაანთავისუფლეს, დაუსრულებლად ვუამბობდი ჩვენს ოჯახზე, ნაცნობ-მეგობრებზე, ერთ ლოგინში დავწექით, ამით ბავშვობა გავიხსენეთ. ჩემი ადრინდელი ნაცნობებიდან პარიზში ბევრი ცხოვრობდა, კერძოდ: ბუხუტი (ლევან) ფალავა, ჯაბა ხაბულიანი, სიმონ ბლიაძე, გრიშა და გოგი წერეთლები, ვასიკო ლაბაძე, შოთა აბაშიძე. ჩემმა ჩასვლამ პარიზის ქართველებში დიდი გამოცოცხლება გამოიწვია. წამიყვანეს „კომედი ფრანსზე“-ის სპექტაკლებზე. ოპერის თეატრში „ტრავიატა“-სა და ბალეტ „კოპელია“-ს დავესწარი. ვიყავი „კაზინო დე პარიზ“-ის წარმოდგენებზე. ამიყვანეს ეიფელის კოშკზე და როდესაც სამასი მეტრის სიმაღლიდან პარიზს გადავხედე, ჩემი ერთი საწყალი კოლეგა გამახსენდა, აქ წამოსვლას რომ მიშლიდა. ერთი სიტყვით, მომეხსნა შიში და მღელვარება, განვთავისუფლდი დაძაბულობისაგან. დავდიოდი ლუვრის უზარმაზარ დარბაზებში. უცხო ენის ცოდნა როგორც მივხვდი, უდიდესი ბედნიერებაა. ფრანგული ოდესღაც, ბავშვობაში კი ვსწავლობდი, მაგრამ ჩემი ცხოვრების დავიდარობაში, კიდევ კარგი, მშობლიური ენა არ დამავიწყდა, უცხო ენას ვინ ჩიოდა.

ვიყავი ლევილში. 28 კილომეტრი შეუმჩნევლად გავიარეთ. ხალხმრავლობა იყო. პირველად შევხვდი ქალბატონ ინა ჟორდანას, ხანშიშესულ, რევოლუციონერ ქალს, რომელმაც საუბარში საქართველოსადმი დიდი სიყვარული გამოავლინა. ჩემთან საუბარში ქალბატონი ინა მწუხარებით იგონებდა საქართველოს მიტოვებას, რომლის მიწას 12 წლის ვაჟი ანდრია (ანდრეი) მიაბარა. მის მაგივრობას თეთრ მარმარილოში გამოქანდაკებული ბიუსტი უწევდა სევდიანი მზერით მიმითითა მასზე. ეს ქანდაკება ახლაც თავის ადგილზეა, ქალბატონ ინას შთამომავლობა მის ცქერაში ატარებს ემიგრანტულ ცხოვრებას. ვესაუბრე 1918-21 წლების საქართველოს რესპუბლიკის ყოფილ შრომის მინისტრ გიორგი ერადეს. ნატანჯი სახე ჰქონდა. სიტყვის თქმას ვერ ვბედავდი, მუდმარედ ვუსმენდი. საუბარში ხშირად ხმარობდა სიტყვა „სულმნათს“. ასე

მაგალითად: „სულმნათმა ბრძანა“, „სულმნათს აქ უყვარდა სიარული“, „აქ ისვენებდა“, „სულმნათის აზრით“, „გვიან მივხვდი“, რომ „სულმნათში“ საქართველოს რესპუბლიკის პირველ პრეზიდენტს ნოე ჟორდანიას გულისხმობდა.

ლევინში ეს ადგილი - შატო - საქართველოს იმ ფულით იყო ნაყიდი, რომელიც მას პოლონეთის მთავრობისაგან ერგებოდა. ამ თანხას ნაწილი ქართველებმაც დაუმატეს და მამული პოლონელი თავადისაგან შეიძინეს. ეს ტერიტორია საქართველოს ეკუთვნის, მის მეცნიერებათა აკადემიას, მის უნივერსიტეტს. ალბათ, მოვა დრო, მოვლენ აქ ქართველი სტუდენტები და ამ ქონებას მოიხმარენ.

იქ ბრძანდებოდა ბატონი ვიქტორ ნოზაძე, რომელსაც სტუმრად ჰყავდა ძმისშვილი ქალბატონი ხათუნა (მათ ოჯახს ნათესაური კავშირი ჰქონდა ჭიათურასთან. დედა წირქვალელი გაფრინდაშვილის ქალი იყო). ვიქტორ ნოზაძის უმცროსი ძმა პალიკო, ჭიათურაში ცნობილი იყო როგორც პოეტი-ფუტურისტი. დაიღუპა 30-იანი წლების რეპრესიების დროს.

1966 წელს ვიქტორ ნოზაძე, რუსთაველის საიუბილეო ზეიმზე საქართველოში იყო მოწვეული. მისალმების შემდეგ ბატონ ვიქტორს ვუთხარი, თქვენ დიდი ამბით გელიან საქართველოში-მეთქი. არაფერი მიპასუხა. შემდეგ საუბრისას კიდევ ვკითხე. ასე მითხრა: მე საქართველოში მაშინ წავალ, როდესაც აქ, საფრანგეთში საქართველოს საელჩო იქნება და იქ მომცემენ სამშობლოში გამგზავრების ვიზასო.

პარიზში შემხვდნენ და გამიმასპინძლდნენ ივანე გომართელის ქალიშვილი ირა, მეუღლე ინდიკო პაპუაშვილთან ერთად. მათთან იყო ვაჟი რამაზი, კარგი წვეულება გამიმართეს. ქალბატონი ირა გახარებული იყო, რომ მის სახელოვან მამას საქართველოში კარგად იცნობდნენ. წუხდა და საყვედურს გამოთქვამდა იმის გამო, რომ ჩვენ არ გვახსენებენო, ჩვენ ხომ მისი შთამომავლები ვართო.

პარიზში თითქმის ყველა ქართველს შევხვდი. ყოველდღე დაკავებული ვიყავი, მორიგეობით რომელიმე ქართველი მთელ დღეს ჩემთან ერთად ატარებდა. ზოგმა ლუვრში წამიყვანა,

ზოგმა ვერსაღსა თუ პარიზის დედათა მონასტერში. ერთი სიტყვით, უზომოდ კმაყოფილი ვიყავი. ხშირად მიფიქრია, ვისაც პარიზი არ უნახავს, მას ამქვეყნად არც უცხოვრია. ეს ქალაქი ენითუაუნერელი და ზღაპრულია. ვფიქრობდი, საბჭოთა კავშირში ასე რომ აძნელებენ აქ მოხვედრას და ამ მშვენიერების ხილვას, დიდად სცდებიან, რადგან ამას სარგებლობის მოტანის გარდა არაფერი შეუძლია. აქ მინდა გავიხსენო ერთი კითხვა-პასუხი, როდესაც მწერალმა აკაკი ბელიაშვილმა საფრანგეთი და ამერიკის შეერთებული შტატები მოიარა, მას თბილისში მწერალი პაპუნა წერეთელი შეხვდა და ჰკითხა:

- ბატონო კაკო, როგორ მოგეწონა პარიზი? აკაკიმ მოკლედ უპასუხა:

- აბა, რა გითხრა, ჩემო პაპუნა, ასე იტყვი, ნეტავი აქ მომკლავ. ქართველები სიხარულით მიყვებოდნენ ხრუშჩოვის სტუმრობას პარიზში. მის საპატივსაცემოდ ყველა ქართველი პარიზიდან ორი კვირით კორსიკაზე გაასახლეს. მათ ამ ხნის მანძილზე ყველა ხარჯი აუნაზღაურეს. ჩვენს ცხოვრებაში, ამბობდნენ ისინი, ასე გემრიელად და უზარალოდ არასოდეს არ დაგვისვენიაო. ჩემი ძმა წუხდა, რომ ის გამორჩა ამ კეთილ გასახლებას. იმხანად იგი პარიზის გარეუბანში ავტოქარხანა „სიმკაში“ მუშაობდა ქართველებს ბევრი რამ აინტერესებდათ. მეკითხებოდნენ, ქართველებმა მოსკოვში დაფნის ფოთოლი რომ წაიღეს გასაყიდად თუ დაისაჯნენო. მკითხეს, ჩვენთან სკოლებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში შეფასების ნიშნები მართლა ფულის საშუალებით თუ ინერებაო. ეს, მათი აზრით, ერის ღალატს უდრიდა და ეროვნული უბედურება იყო. კიდევ მრავალ სხვა საჩოთირო კითხვას მაძლევდნენ, მიჭირდა, მაგრამ მაინც თავს ვიმართლებდი. ხანდახან შემიბრალებდნენ და გამოკითხვას თავს არიდებდნენ. უკვირდათ, რატომ გვაგინებენ, იმ გაჭირვებულ ორ წელიწადში, ამდენი საგინებელი რა ჩავიდინეთო. რა თქმა უნდა, დუმილს ვამჯობინებდი. ერთმა მათგანმა მთხოვა, წავიდეთ და ბ.პასტერნაკის „დოქტორი ჟივაგო“-ს მიხედვით დადგმული ფილმი ვნახოთო, ისეთი მტკიცე უარი ვუთხარი, რომ გამახსენდება, ახლაც მრცხვენია. აბა რა უნდა

მექნა. მთელი ჩემი ცხოვრება ხომ შიშში გავატარე. პასპორტს, რომელიც სათუთად მქონდა გახვეული, მუდამ თან ვატარებდი, გაკოჭილი მქონდა ჯიბეში. მისი შემთხვევით გადამალვა, ან დაკარგვა სიკვდილის ტოლფასი იყო. ნეტავი ვის რაში გამოადგებოდა ჩემი უბედური პასპორტი. არავის არ მოუთხოვია, არც სასტუმროში, როცა საჭირო იყო, დაურეკავდნენ, მუსიე ვაშაძე მოვა თქვენთან ღამის გასათევად და მეტი არაფერი. არავითარი კითხვები და ანკეტები.

შევხვდი ღამაზ ქართველ ქალებს - ქალბატონებს თამარ ბერეჟიანსა და მაია დადიანს. მათ ქართველების ეკლესიაში წამიყვანეს. ხალხმრავლობა იყო. ქორწინებას ზეიმობდნენ. გრიგოლ უროტაძის ასული ჯვარს იწერდა ფრანგ ვაჟზე. წირვასა და ჯვრისწერას, ქართული საგალობლების თანხლებით, ასრულებდა მოძღვარი ბატონი ილია მელია.

ყოველივე ამან ბევრი სიხარული განმაცდევინა და ცრემლებიც მომგვარა. სულ ვფიქრობდი, ქართველებს ხომ ქრისტიანობამ და სალოცავმა ტაძრებმა შემოუწახა ეროვნული საუნჯე. ასე დაუზოგავად რად ვექცეოდით წმინდა საქმეს, მე მოწმე ვარ იმ მსხვერვისა, ჩვენმა სალოცავმა ტაძრებმა რომ განიცადეს. ეკლესიის მსახურთა დაცინვას და აბუჩად აგდებას ხომ საზღვარი არ ჰქონდა. მღვდლის დანახვაზე უშვერი სიტყვები ლოზუნგებივით ისმოდა. სადღესასწაულო დღეს კარნავალები ეწყობოდა. მღვდლებს ვირზე შესვამდნენ და ისე, როგორც სურდათ ამასხარებდნენ. მთელი საეკლესიო ქონება სალოცავი წიგნები, სახარება, მუშათა კლუბებში ეყარა. ფეხით ითელებოდა. ასეთი ამაზრზენი ამბავი გადაიტანა ქართულმა ეკლესიამ. მღვდლებს ქუჩაში დაიჭერდნენ და ძალით კრეჭდნენ. ყველაფერი გაკეთდა ქრისტიანობის დამცირებისა და შეურაცხყოფისათვის.

ჩემი მეგობრის, რეჟისორ სოქილა ცომასის მამა მღვდელი გახლდათ. დიმიტრი ერქვა და მრავალშვილიანი ოჯახი ჰყავდა. სოქილამ თავად მიაშობ მამამისის დაღუპვის ამბავი:

როდესაც სოფლიდან მოვდიოდით, გადმოვედით თუ არა სიპის გადმოსასვლელზე, როგორც კი ვაგონის მუშებმა დაინახეს მამა გულზე ჯვარით, გამაოგნებელი ყიჟინა დააყარეს - აბა,

მღვდელს ასე ქენი. დაუსრულებელი ბილწსიტყვაობის ქარიშხალში გავიარეთ ხუთ კილომეტრამდე, სანამ ჭიათურაში ჩავიდოდით. მამაჩემი სირცხვილით იწვოდა, სახეზე ალმური ასდიოდა, როცა სოფელში დაებრუნდით, მამა ავად გახდა და სულ მალე გარდაიცვალა.

ადამიანის მოსაკლავად სიტყვაც შეიძლება გამოიყენო. რა ბედნიერებაა, რომ დღეს ეკლესიისადმი დამოკიდებულება შეიცვალა. ღმერთმა ნულარ მოგვასწროს ის საშინელება, რომლის მნახველი და მოწმე მე ვიყავი.

პარიზში ყოფნისას არგენტინიდან ჩამოვიდა ქალბატონი მზია პაპავა მეუღლესთან ერთად. მას შვებულების ნაწილი პარიზში საშა ჭეიშვილთან უნდა გაეტარებინა. შევხვდი მზიას დედას ქალბატონ თამარს, რომელიც გახლდათ და მსახიობ შალვა ხონელისა (გოგოლაშვილი) იგი ერთ დროს ჭიათურაში მუშაობდა. პაპავების ოჯახი ცნობილი იყო ჭიათურაში. ერთი პაპავა მარგანეცის სარეცხ ქარხანას ფლობდა. ჩვენ ხშირად ვხვდებოდით ერთმანეთს. ქალბატონმა მზიამ თავი ვალდებულად ჩათვალა, ერთი დღის ნაწილი ჩემთან ერთად გაეტარებინა. სენაზე სასეირნოდ წამიყვანა. ეს დიდი პატივისცემა იყო. ეტყობოდა, საქართველოს ხილვას ნატრობდა. მის ღრმა, სევდიან თვალებში ამოვიკითხე წუხილი იმისა, რომ ძნელია უსამშობლობა. სევდა მეც გადმომედო, ლევან ფალავას შესანიშნავი ოჯახის ხშირი სტუმარი ვიყავი. ძლიერ გამიხარდა, რომ პატარა ტარიელმა, ეთერის ვაჟმა, შეხვედრისთანავე მითხრა. მე ქართველი ვარო. სურათის გადასაღებად წამიყვანა. მივედი პატარა ჯიხურში. დავსხედით სკამზე. ყულაბაში მეტალის ფრანკიანი ჩააგდო. ავდექით და ჩვენი სამი ცალი ფოტოსურათი პატარა ყუთში ჩაუშვა. ამ ამბავმა ერთობ გამაკვირვა. ლევან ფალავა ჩემი ნათესავია. მისი დედა ქალბატონი ბაბილინა ვაშაძე მამიდად მეკუთვნის. ასე რომ, ლევან ფალავას და ქალბატონ ასმათ ჟორდანიას ოჯახში თავს შინაურად ვგრძნობდი. მეტად ხალისიანად გაიარა პარიზულმა დღეებმა. ჩემმა ნათესავებმა მიმა გაფრინდაშვილმა და არისტო გველესიანმა ჩემი ნახვა მოისურვეს. პირველი ცხოვრობდა გრენობლში, მეორე - ავინიონში. მოწვევა სიხარულით მივიღე. ძნელი

იყო მარტო მგზავრობა, მაგრამ იმდენად ძლიერი იყო დიდი ხნის უნახავ ნათესავებთან შეხვედრის სურვილი, რომ გრენობლში გავემგზავრე. დათქმულ ადგილას დამხვდა მიშა გაფრინდაშვილი. საკმაოდ შეცვლილი მეჩვენა ქალაქგარეთ ორსართულიან სახლში ცხოვრობდა. ქალბატონმა ელენემ სიხარულით მიმილო. შესვლისთანავე თვალში მომხვდა შესანიშნავი გარეგნობის ქალის, ქალბატონ ივლიტა ვაშაძის სურათი. იქვე იყო უშანგი ჩხეიძის ფოტო, რომელსაც ასეთი წარწერა ჰქონდა: „ჩემს საყვარელ დეიდა ივლიტას სამარადისო სახსოვრად. შენი უ.ჩხეიძე“. მე ვუმაღლი მიშა გაფრინდაშვილს რომელმაც მთელი სამხრეთ საფრანგეთი შემომატარა. ყოველ დილით, საუზმის შემდეგ გრენობლის ღირსშესანიშნავ ადგილებს მათვალისწინებდა. ერთხელ ჟენევაში წასვლა შემომთავაზა. უარი განვაცხადე. ვუთხარი, რომ შვეიცარიაში შესვლის ნება არა მაქვს. ნუ გეშინიაო, მითხრა და მთხოვა წავსულიყავით. ცდუნებამ შემიპყრო. დავთანხმდი. ვიფიქრე საათს მაინც ვიყიდი სამახსოვროდ-მეთქი. მიშას მეუღლემ ქალბატონმა ელენემ შოკოლადი დაგვაბარა. თავად მიშამ თქვა, ბენზინს იქ ვიყიდი, რადგან იაფიაო. წავედით. ალარაფრის მეშინოდა. გამწვანებული მიდამო, მშვენიერი გზა, ბევრ ადგილას მსუბუქი მანქანები მათზე მობმული კარეტებით, სადაც მოგზაურები ცხოვრობენ და ისვენებენ. ეს ყველაფერი მხიბლავდა. ვფიქრობდი, ამას რას მოვესწარი-მეთქი. ასეთი სიხარულით მივედით სასაზღვრო პუნქტთან. პირველად, ფრანგებმა გასინჯეს ჩვენი პასპორტები. დაუბრკოლებლად გაგვიშვეს. შემდეგ შვეიცარიელებმა მითხრეს, თქვენი პასპორტით ჟენევაში შესვლის უფლება არა გაქვთო. გაფრინდაშვილს უთხრეს, საზოგადოებას ნუ აყენებ შეურაცხყოფას. პასპორტი წესრიგში მოიყვანეო. ასე დამთავრდა ჩემთვის შვეიცარიული საათის ყიდვა. იქიდან დაბრუნებულებმა დიდხანს ვათვალისწინებთ ეს ლამაზი მხარე. ვსაუბრობდით ჭიათურაზე. მიშამ 1924 წლის ამბავი მომიყვა, მისი ყოფნა ნავარძეთში, მამაჩემის ყანებში. როგორ წუხდა უსამშობლობაზე და მაროზე, დისშვილებზე: ოთარ და ლეილა ჯაფარიძეებზე. ეს იყო ჩვენი საუბრის თემა. ერთი კვირის შემდეგ წავედით ავინიონში, სადაც ცხოვრობდა ჩემი რძლის ძმა არისტო გველე-

სიანი. იქ ერთი კვირა დავყავით. გაგრძელდა ჩემი სეირნობა ამ უძველეს ციხე-ქალაქსა და მის შემოგარენში. მომხიბლა პაპის სასახლემ. წყალუხვმა მდინარემ, ხიდმა, რომელზეც ბურჯზე სალოცავი ეკლესიაა აღმართული. ჩავედით ხმელთაშუა ზღვაზე, რომელიც მხოლოდ რუკაზე მქონდა ნანახი. ძალიან ცხელოდა და ბანაობა გავბედე. ჩემი მასპინძელი არისტო მანონს აყენებდა. მეც ვეხმარებოდი. გავშინაურდი. ქუჩაში ბევრი ალჟირელი ვნახე. ეს იმ დროს, როცა ალჟირთან ომი ახალი დამთავრებული იყო.

სანადიროდ წამიყვანეს. იქაურმა მიდამოებმა გამახსენა ქვაციხე, კაცხის და ვაჭევის მხარე. ჩემი წასვლის დრომ მოაღწია, პარიზს გამამგზავრეს. იქ შემხვდა ქვაციხელი ვალიკო ჩუბინიძე. ჩემი ძმის მოსვლამდე მასთან ვიყავი. როცა პარიზში ჩავედი, ახალი ამბავი დამხვდა. პამბურგში მცხოვრებ დათიკო ვაშაძეს ჩემი ნახვა მოუსურვებია, დასავლეთ გერმანიის ერთ-ერთ სადგურზე დამხვდებოდა, რადგან პარიზიდან სამშობლოში მატარებლით მივემგზავრებოდი. არ მესიამოვნა და მტკიცე უარი ვთქვი, რაზეც ახლა გული მწყდება. შიშმა გამოუხსნორებელი დანაშაული ჩამადენინა.

ჩემი გამომგზავრების დრო მოახლოვდა. 8 ოქტომბერს ქართველების დიდმა ჯგუფმა გამომაცილა. ყოველივე ეს ფოტოზე მაქვს აღბეჭდილი.

რადგან ძმასთან ყოფნა გავიხსენე, მინდა ჩემი მომდევნო ჩასვლის შესახებაც გიამბოთ. ვინაიდან 1966 წლის მოგზაურობა საფრანგეთში კარგად ჩატარდა. თანდათან მიჩნდებოდა იქ კვლავ წასვლის სურვილი. ამ დღემაც მოაწია. ეს იყო 1980 წლის დეკემბერში. ბულგარეთში მუშაობის დამთავრების შემდეგ, სადაც ორი თვე დავყავი იქ რეჟისორებთან ნელი ნენოვასთან და გენო წულაიასთან ფილმ „ყოჩაღად პაპებო“-ს გადაღებაში ემონაწილეობდი. გადაღების დამთავრებისთანავე ძმასთან პარიზში გავემგზავრე. თუ პირველად მოუმზადებელი ვიყავი, ახლა ყველაფერი ბარაქიანად წავიღე. გამომაცილა შვილმა და რძალმა ნაილი არველაძემ, მოსკოვში ბურვაკის ხორცი მარილწყალში მოვხარშეთ. გამოვაცხეთ ჭადები. მოკლედ ძმასთან დატვირთული წავედი. პირველი კლასის კუპეში არავინ იყო.

ერთობ თავისუფლად ვიმგზავრე. ბრესტის შიში მქონდა. მართლაც იქაურმა შემონძებამ ორ საათს გასტანა. ყველაფერი გასინჯეს. ჩურჩხელებზე მკითხეს, რა არისო, იძაბდნენ „სლიშკომ მნოგო ვეშჩი“. მაგრამ ყველაფერმა კარგად ჩაიარა.

ქართველები მერსედესებით შემხვდნენ. ლევილში გააცხელეს ჭადები, ბურვაკის ხორცი ტყემალში ამოუნეს და გემრიელად მიირთვეს. ჩემმა ძმამ ყველას ყველაფერი გაუნანილა. გრიშა ნერეთელს დაურეკა, ამოდი ძმა ჩამომივიდა, კაცხის ყველი, ხავარმეთის ჭადის ფქვილი და პერევისის ნითელი ლობიო ჩამოიტანაო.

ამგვარად, იქ შევხვდი შობა-ახალ წელს. შობის დღე, რომელიც ყველაზე დიდ დღესასწაულად ითვლება, ლევან ფალავას ოჯახში გავატარე. ოჯახის წევრები იქ იყვნენ. თამადად მე დამნიშნეს. იყო ჩემი სადღეგრძელოების მოსმენა და თარგმნა. თითქმის გავათენეთ. ახალ წელს კი ქალბატონ ქრისტინეს ოჯახში შევხვდით. დღესასწაულების შემდეგ დავინყე ღირსშესანიშნაობების მონახულება. ქართველების ეკლესიაში ლოცვაც მოვიხმინე. კარგად დამთავრდა კუთვნილი 45 დღე. 1983 წლის ოქტომბერში კვლავ გავემგზავრე საფრანგეთში. მაშინაც მომზადებული წავედი. ზოგი ქართველი ემიგრანტი ცოცხალი აღარ დამხვდა, ლევილის ძმათა სასაფლაოზე დაედოთ ბინა. ძლიერ დამამწუხრა, რომ აღარ დამხვდა ზღაპრული სილამაზის ქალბატონი თამარ რევია, ბერეჟიანის მეუღლე. მოვინახულე ამ მანდილოსნის საფლავი. ამ დროს ჩემი ჩასვლა დაემთხვა მოლიერის თეატრის დაარსების სამას წლისთავს, რაც ჩემთვის ძალზე სასიხარულო იყო. წარმოადგინეს „ტარტიუფი“. გამოფენილი იყო სამი საუკუნის წინანდელი პანოები. თეატრი საზეიმოდ გამოიყურებოდა. წარმოდგენის შემდეგ ქალბატონმა ნუცა რამიშვილმა რამდენიმე საათით სახლში წამიყვანა. მცხეთელ მამულაშვილებთანაც გავიარე, ყოველივე ეს დაუვინყარია ჩემთვის.

მქონდა ბედნიერება პარიზის ოპერის თეატრის სცენაზე გ.ნერეთელთან და ქალბატონ ნათელა პაჭკორიასთან ერთად მენახა გლაზუნოვის დიდებული ბალეტი „რაიმონდა“. იმხანად ავინიონში მყოფი ჩემი ნათესავი გველესიანი ავად იყო, ინვაავინიონის მახლობელ ქალაქ კარპატარში. მან დაჟინებით

მოითხოვა, რომ მე და ჩემი ძმა მასთან ჩავსულიყავით. ნოემბერი იყო, წასასვლელად გავემზადეთ. გზად დიდი დაბრკოლება შეგვხვდა. თავის დროზე ვერ მივედით სადგურზე. გზები გადაკეტილი იყო იმის გამო, რომ საფრანგეთში სტუმრად იმყოფებოდა ალჟირის პრეზიდენტი, ვლელავდი, ვიფიქრე ბილეთი დაიკარგება-მეთქი. ჩემმა ძმამ ჭიათურულად შემიტია. რა მოგივიდა, რის გეშინიაო, მივიდა სალაროსთან და გახარებული დაბრუნდა. მითხრა, რამდენიმე წუთში გადის მატარებელი, რომელიც ავინიონში ჩერდებაო. მატარებლის სისწრაფე იყო 230 კმ საათში. ეს მატარებელი და მისი ვაგონები ჩვეულებრივს არ გავდა. მესიამოვნა კიდეც ასეთი მატარებლით მგზავრობა. მატარებლის სიჩქარეს საერთოდ ვერ ვგრძნობდი. ირგვლივ გადაშლილ მშვენიერ მიდამოებს ვათვალიერებდი. სამხრეთ საფრანგეთი საქართველოს ჰგავს. შემოდგომის მზიანი დღეები იდგა. ვინახულე ჩემი ნათესავი. ძალიან გაეხარდა. გემრიელად მიირთვა ჩვენებური ნახელავი. მითხრა, მიშა, ამის ჭამა აკრძალული მაქვს, მაგრამ ძალიან გემრიელია და შევჭამო, იქ თითქმის ათი დღე დავყავით. მიკვირდა, რომ ჩემს ძმას უბარებდა ამა და ამ ადგილას ქართველია და მისი გვერდით დამასაფლავეთო.

ჩემი დიდი ხვეწნის შემდეგ, დავანერინე პატარა წერილი დასთან, ჩემს რძალ სოფიოსთან. წერდა, ახლა კარგად ვარ, მიშამ საქართველოს ჰაერი ჩამომიტანაო, სულ რამდენიმე სიტყვა დანერა. უხაროდა, როცა ვესაუბრებოდი. კარგი ქენი რომ მიწახულე, სიცოცხლე გამიხანგრძლივეო. გამომგზავრების დღეს გამოვეთხოვე. გადავკოცნეთ ერთმანეთი. გაიხსენა სოფელი რგანი, გველესიანები, თავისი სიყმანვილის წლები. ამის შემდეგ მალე გარდაიცვალა. დაასაფლავეს იქ, სადაც თავად ისურვა. დაკრძალვას არც ერთი ქართველი არ დასწრებია. ინახულეს მისმა დისშვილებმა მამია ვაშაძემ მეუღლე ჯულიეტასთან ერთად, როგორც იქაური წესია. გარდაცვალებიდან ხუთი წლის შემდეგ ლევილის სასაფლაოზე გადმოასვენეს. პარიზში იმავე ჩქარი მატარებლით გამოვემგზავრეთ. ჩვენს მგზავრობას დუმილი ახლდა. ამის მიზეზი, ალბათ, ახლობელი ადამიანის დაკარგვა იყო.

იმ დღეებში საფრანგეთის ტელევიზიამ გადმოსცა ალექსან-

დრე სოლჟენიცინის დაბადების 65 წლისთავის აღსანიშნავი ინტერვიუ. ნანახმა ძალზე გამაოცა. ეკრანზე გამოჩნდა დაბურული ტყე, თეთრი, კარგა მოზრდილი სახლი. სახლთან გამოვიდა ნაბლისფერ წვერულვაშიანი ბრგე მამაკაცი. ხელში რუსული ნაჯახი ეკავა და ღონიერად ურტყამდა გადაჭრილ მორებს. შემდეგ გამოჩნდა ჯინსებში გამოწყობილი ელეგანტური ქალი. ოთახში ახალგაზრდა გოგონა ინსტრუმენტზე უკრავდა. გადავინაცვლეთ მის სამუშაო თახში. ფრანგულად ეკითხებოდნენ, ის კი რუსულად პასუხობდა. შვეიცარიაში ცხოვრება მიჭირდა, კორესპონდენტები არ მასვენებდნენ. ამერიკას კი არ სიამოვნებს ჩემი აქ ცხოვრება, მაგრამ რა გაეწყობაო. ახლა ვწერ რომანს რუსეთის ისტორიაში ყველაზე დიდ პიროვნებაზე, სტოლიპინზეო. გვიჩვენეს სტოლიპინის დიდი სურათი. იგი მოკლა შეუცნობელმა 23 წლის ახალგაზრდამ. ნიკოლოზ მეორე იყო ძალზე პატიოსანი, მაგრამ სუსტი ნებისყოფის მეფეო. მე მაკვირვებს, ნეტავი რას გულისხმობდა ეს დიდი მწერალი იმ მოქმედებაში, როცა ნაჯახით დაერია ხის მორებს.

ქართველების ეკლესიაში დავესწარი წირვას, რომელსაც ატარებდა ან გარდაცვლილი ილია მელია. შევხვდი კემულარიას, რომელიც რძალთან და შვილიშვილთან ერთად წირვაზე მოვიდა. იმხანად იგი საფრანგეთის მთავრობის წარმომადგენელი იყო პოლანდიაში. ძმამ გამაცნო. როცა გამარჯობა ვუთხარი, გაელიმა, მითხრეს, ქართული არ იცისო. მომხიბლა მისმა უბრალოებამ. მის სახეზე არავითარი მედიდურობა არ შეიმჩნეოდა. იგი იყო ჩვეულებრივი კარგი ქართველი, თუმცა, ქართული არ იცოდა.

დეკემბრის თვეში პარიზში რეზო ჩხეიძე ჩამოვიდა. მაშინ „დონ კიხოტის“ გადალება მიმდინარეობდა. საფრანგეთსაც უნდა მიეღო ერთობლივ გადალებაში მონაწილეობა. მასთან ერთად იყვნენ რეზო თაბუკაშვილი, შოთა ლაფერაძე და ქართველი თარჯიმანი მოსკოვიდან. რეზომ დამირეკა. მომიკითხა. ჩემმა ძმამ ლევილში მოიწვია. ეს იყო 1983 წლის 11 დეკემბერს. ჩემი სტუმარი იყო აგრეთვე ჩემი ძმის მეგობარი სანდრო ფანჩულიძე. ყველაფერმა კარგად ჩაიარა. ძვირფასი სტუმრები დილით ამოვიდნენ, დაათვალიერეს ძმათა სასაფლაო, მოინახულეს შატოს დარბაზი, სადაც

საქართველოს 1918-21 წლების მთავრობის წევრთა პორტრეტები გამოფენილი. მასპინძლებად მოწვეულნი იყვნენ ლევან ფალავა და ჯაბა ხაბუღიანი. დიასახლისობდა ჟაკლინა ხაბუღიანი. ვსაუბრობდით ამ ტერიტორიის მომავალ ბედზე. ეს დღე ყველასათვის დასამახსოვრებელია. გვიან სალამოს სტუმრები გავაცილეთ. ჩემმა ძმამ პავლუშამ, ბატონ რეზოს უსახსოვრა 1933 წელს პარიზში გამოცემული „ვეფხისტყაოსანი“, თარგმნილი ბალმონტის მიერ. ასე დამთავრდა ეს ფრიად სამახსოვრო და შესანიშნავი 11 დეკემბერი. ამ პურის ჭამას მოჰყვა ჩემი დაბადების დღე - 13 დეკემბერი. პავლუშამ 75 წლის აღსანიშნავი წვეულება მომინყო. მოიწვია შატოში მცხოვრები თითქმის ყველა ქართველი. ვისხედით ქვედა დარბაზში, გახურებულ ლამაზ ბუხართან და ვმხიარულობდით. პოეტმა გიორგი ყიფიანმა ლექსიც კი მომიძღვნა. ასე გახარებული დავბრუნდი საფრანგეთიდან.

ორი თვეც არ იყო გასული (1984 წელს), რომ მე და ჩემს მეუღლეს საბერძნეთიდან მიწვევა მოგვივიდა. მიწვევას ჩემი მეუღლის და გვიგზავნიდა, რომელმაც მთელი ცხოვრება საქართველოში გაატარა.

ამ მიწვევამ გამახსენა ჭიათურაში ბერძნული ოჯახების დარბევა. მაშინ ძლივს გამოვიხსენი ჩემი მეუღლე, რომელიც მანქანაში იმის გამო შეაგდეს, რომ დედას და დას გამოეთხოვა. ანოკებულმა ბერძნებმა მთელი ოჯახის სიმდიდრიდან მხოლოდ ლოგინის წაღება შესძლეს. ქუჩებში ტირილი ისმოდა. ჭიათურაში დაბადებული ახალგაზრდები, რომლებმაც ბერძნულიც არ იცოდნენ, კედლებს თავს ურტყამდნენ, შემზარავად ბლაოდნენ. ასე გამოეთხოვნენ მშობლიურ ჭიათურას. გამარჯვებული ქალაქკომის მდივანი და მისი დამქაშები ამაყად დააბიჯებდნენ, რადგან ღირსეულად ჩაატარეს 1949 წლის „სახელოვანი“ ოპერაცია. ჩემი მეუღლის და ჯერ ყაზახეთში, შემდეგ ქალაქ ჩიმკენტში შეხვდა თავის საქმროს, პოლიტემიგრანტ გავრილოს პაპანდოპულოს და მასზე იქორწინა. ჩიმკენტში დიდი ხნის მუშაობის შემდეგ, ქმარმა დაიყოლია და 1978 წლის ბოლოს საბერძნეთში გაემგზავრნენ. დასახლდნენ ქალაქ სალონიკში. ჩემს მეუღლე ოლიას არ სურდა წასვლა. მარილები ანუხებდა და სიარული უჭირდა. ჩემი დაჟინებ-

ული თხოვნით გამგზავრებაზე დავითანხმე. 15 ოქტომბერს სალონიკში გავემგზავრეთ. გავიარეთ საბერძნეთის საზღვარზე. ერთობ მკაცრად გაგვჩხრიკეს. ლობიო რომ ნახეს, მთლად გადაირიენ, რაზე მიგაქვთ ლობიო, ჩვენთან არ ხარობოსო?! ჩემმა მეუღლემ, რომელიც ბერძნულს ფლობდა კარგად შეუტია, თავი დაგვანებეს. ჩავედით ჰომეროსის და მაკედონელის ქვეყანაში. იქაურობა ნამდვილ მუზეუმს წარმოადგენს.

მზიანი დღეები იყო. ოლიამ ძლიერ გაიხარა. ასეთ გარემოში პირველად მოხვდა. უხაროდა, რომ ბერძნებთან საუბრობდა. ინახულა ბავშვობის მეგობრები. ბევრი რამ გაიხსენეს. გათენებულიდან საღამომდე ვსეირნობდით. ხშირად ვისხედით ცხენზე ამხედრებულ მაკედონელის ძეგლთან, რომელიც ისეთ შთაბეჭდილებას სტოვებს, თითქოს ცხენი და მხედარი ერთად მიფრინავენ. ხშირად დავდიოდით ეკლესიებში. ერთ დღესასწაულზე დემეტრეს ეკლესიას პრეზიდენტი კარამანლისი ეწვია. ასეთი წესი ყოფილა. ჩვენც იქ ვიყავით. პრეზიდენტი მივიდა მღვლედღმთავართან და ხელზე ეამბორა. სკამი მოართვეს. არ დაჯდა. წირვის განსაზღვრული ნაწილი მოისმინა და საყდარი დასტოვა.

ჩვენი იქ ყოფნისას გაიმართა მსოფლიო მოჭადრაკე ქალთა საერთაშორისო ფორუმი. მოწვეულნი იყვნენ მ.ჩიბურდანიძე და ნ.გაფრინდაშვილი. ფესტივალის გახსნა ტელევიზიით უჩვენეს. მიყავდა მ. ჩიბურდანიძეს. მას წითელი კაბა ეცვა და ხელში იმ ზეთისხილის რტო ეკავა, რომლის ძირში ქრისტემ ღამე გაათია. ეს ხე ათენშია. ნონა ტერენტი გაფრინდაშვილის შვილია. ტერენტი ჩემზე ცოტათი უფროსია. ჩვენ სკოლაში ერთად ვსწავლობდით. წარმოშობით შუქრუთიდან არიან. გამიჩნდა სურვილი ქართველი ქალები მენახა და მათთვის წარმატება მიმელოცა. დიდი ფიქრის შემდეგ სასტუმროში მივედი, მათი ნახვის ნებართვა ავიღე და თაიგულით ხელდამშვენებული მათთან შევედი. იქ ჩემს ქვისლთან ერთად სულ რამდენიმე წუთი დავყავი. გასეირნება შევთავაზე. რადგან მანქანა მემსახურებოდა, მაგრამ ნონამ მიპასუხა, პირველ საათზე გადადებული პარტია მაქვს დასამთავრებელიო, მაინც კმაყოფილი წამოვედი, რადგან მოვიხიადე ქრთველი კაცის მოვალეობა სახელოვანი ქალბატონების

წინაშე. სალონიკიდან ათენში გავფრინდით. ამაზე ღერას საჭიროდ არ ვთვლი. ადამიანმა საკუთარი თვალთ უნდა იხილოს ყოველივე ის, რაც მარმარილოს მთაზე აღმართული აკროპოლისიდან მოსჩანს. მხოლოდ მაშინ იგრძნობს მისი წარსულის სიდიადესა და განუმეორებლობას. აკროპოზე დიდხანს დავყავით. მისი სიდიადე მანცვიფრებდა. იქიდან ქვეყნიერება მოსჩანდა. გამახსენდა ვაჟა - ფშაველა და მისი უკვდავება.

„მთას ვიყავ, მწვერვალზე ვიდექ

თვალწინ მეფინა ქვეყანა

გულზედ მესვენა მზე მთვარე

ვლაპარაკობდი ღმერთთანა“.

ომის დროს იქ ფაშისტური დროშა იყო აღმართული. მიუხედავად იმისა, რომ მას იცავდნენ, მაინც აღმოჩნდა ერთი პატრიოტი, რომელმაც მოხსნა ის დროშა და მის ნაცვლად ეროვნული გამოფინა. ამ ამბავმა ფაშისტების დიდი მრისხანება გამოიწვია, როცა ვნებათაღელვა დაცხრა. ერთმა ახალგაზრდამ განაცხადა, ეს მე ჩავიდინეო, რაც იმ დროშის ჩვენებით დაამტკიცა, რომელიც მოხსნა. იგი დღეს პარლამენტის უცვლელი დეპუტატია. ათენში მოვინახულეთ ჭიათურიდან წამოსული მეგობრები. ვიყავით კირიაში, პირეასა და სხვა მრავალ პატარა ქალაქსა თუ კუნძულზე. სალონიკში დავათვალიერეთ ალექსანდრე მაკედონელის მამის ფილიპეს საფლავი, ვინახულეთ იქიდან ამოღებული ჩონჩხი და მრავალი ოქროს სკივრი. ვიყავი თეატრში. ხუთ დეკემბერს დიდად ნასიამოვნები და სულიერად ამაღლებული სამშობლოში გამოვემგზავრეთ.

1985 წელი საინტერესოა იმით, რომ გადაწყდა დიდი ხნის ოცნების განხორციელება, იწყებოდა ესპანეთთან ერთად „დონ კიხოტის“ გადაღება. მე პატარა, მაგრამ ჩემთვის შესაფერის როლზე დამამტკიცეს. დაიწყო მუშაობა. გადაღებები ძირითადად ახალციხის რაიონში მიმდინარეობდა. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ბატონ რეზოსთან მუშაობა მიაღვილდებოდა. იგი მოუმზადებლად კამერასთან არასოდეს მიგიყვანდა. სასიამოვნო იყო ოპერატორთან ახვლედიანთან მუშაობა, რამაზ ჩხიკვაძესთან, კახი კავსაძესთან და მამუკა კიკალეიშვილთან პარტნიორობა.

1986 წლის 14 იანვარს აღინიშნა ქიათურის თეატრის არსებობის 90 წლისთავი. ამ დიდ ზეიმზე მეც მიმინვიეს. სიტყვითაც გამოვედი.

თებერვლის ბოლოს, ამხანაგის დედის დასაფლავებაზე თავი ცუდად ვიგრძენი. შინ წავედი. სალამოს უარესად გავხდი. მოიყვანეს სასწრაფო დახმარება. ექიმმა მთხოვა საავადმყოფოში წავყოლოდი. არ დავთანხმდით, რასაც მუდამ ვნანობ. დილით ექიმი მოვიდა. გამსინჯა. ცალკე რომ დაიწყეს თათბირი, არ მესიამოვნა ადგომა ამიკრძალებს, მომვლელად მეუღლე მომიჩინეს. ექიმის წასვლიდან რამდენიმე წუთის შემდეგ იგი ცუდად გახდა. დაიყვირა, მიშველეთო. შველა ვერ მოასწრეს. სულ რამდენიმე წუთში გარდაიცვალა. ავადმყოფობა გამძლიერდა. ტანჯვის დღეები მქონდა. ექიმი მოვიდა. მომისამძიმრა, თან გამსინჯა კიდევ წარმოიდგინეთ გასამრჯელო ჰონორარიც ჯიბეში ჩაიდო. ამით მე იმის თქმა მინდა, რომ ადამიანმა ყველაფერი არ უნდა იკადროს. ექიმის სიკეთეს პაციენტი, რაც არ უნდა ღარიბი იყოს, უპატივცემულოდ არასოდეს დატოვებს. ჩემი მეუღლისადმი დანაშაულს ვგრძნობ იმიტომ, რომ მას მოვლა სჭირდებოდა. ბევრმა შრომამ, ჩემი ოჯახის დაუსრულებელმა ჯაფამ გატეხა მისი ჯანმრთელობა. ასე მოულოდნელად დავკარგე ჩემი ცხოვრების მეგობარი. ახლა მის გარეშე გამაქვს წუთისოფელი.

ცხოვრებას გამოვეთიშე. იშვიათად მივდიოდი კინოსტუდიაში. ცრემლის შეკალება მიჭირდა. იმ წელს ქიათურაში მიმინვიეს და ქალაქის საპატიო მოქალაქედ ამირჩიეს. ქალაქკომის მდივანმა ბატონმა ომარ ხოფერიამ მომიჩინა ექიმი მზია ჭანტურია, რომელიც თან დამყვებოდა. მხოლოდ იმის ნებართვით გავბედე უკან დაბრუნება. იმდენი მაინც შევძელი, რომ ქიათურის მინას ვეამბორე.

იმ წელს შეივსო ესპანეთში გასამგზავრებელი საბუთები. მოხდა ის, რომ წასვლა 1987 წლის სექტემბრისთვის გადაიდო. ვიფიქრე, ალბათ, არ მომიწევს ჩემი დაწყებული როლის დამთავრება-მეთქი. მაგრამ ღმერთმა გადმომახედა და მართალია სევდით, მაგრამ მაინც დავამთავრე. ვიდრე ესპანეთში წავიდოდი, ქალბატონმა ლეილა გორდელაძემ სამუშაოდ წამიყვანა

გურიაში, სადაც იღებდნენ ფილმს ნოდარ დუმბაძის „ბოშების“ მიხედვით. სამუშაო შესაფერისი მქონდა. მამათში ყოფნა და შრომა გამიჭირდა, მაგრამ მის აუცილებლობას ვგრძნობდი. ბევრი არაფერი გამიკეთებია, თუმცა, არც გამიფუჭებია.

სექტემბერში ესპანეთში გავემგზავრეთ. ვფიქრობდი, თუ რაიმე დამემართა, ჩემს ბიოგრაფიას მაინც გავამდიდრებ-მეთქი. ჭიათურაში დაიბადა, სიცოცხლე ესპანეთში დაასრულაო, იტყოდნენ, მაგრამ ასე არ მოხდა. კარგად მოვიარე ეს ოცდღიანი კინოექსპედიცია. ბევრი რამ ვნახე ამ მზიან ქვეყანაში, სერვანტესის სამშობლოში, მოვინახულე ქარის წისქვილები.

1988 წელი. ჩემი სიბერის დასასრული. 80 წელი მისრულდება. მხატვრულ სურათებში დამაკავეს. სიბერეში მგონი კინოვარსკვლავი ვხდები. ესეც საქმეა. ჩემი დაბადების 80 წლისთავი ჭიათურაში უნდა აღინიშნოს. ვლელავ, ჩემმა საყვარელმა მწერალმა და რეჟისორმა გოდერძი ჩოხელმა შემომთავაზა როლი ფილმში, რომელიც ხევსურეთის ცხოვრებას ასახავდა. ხევსურეთის ნახვამ, იქაურმა ტანსაცმელმა, თანაც შესანიშნავმა გადამღებმა ჯგუფმა და ჩემი ახალგაზრდა მეგობრის ია კიკნაძის მზრუნველობამ ეს გმირობა გამაბედინა. ყველანი დაუმაღლებლად მეხმარებოდნენ. იქ იყვნენ რეჟისორი ბუბა ხოტივარი და ჩემი ახლობელი ნინიკო ჩხეიძე. მათი დახმარებით, ხმლით, კლოფელინითა და ვალიდოლით ხელში არაბულების სოფელი ბაცალიგო დავლაშქრე. ეს იყო აგვისტოში. 15 ოქტომბერს კი ჭიათურაში ჩემი დაბადების დღე აღინიშნა. გულწრფელად რომ გითხრათ, ამის გახმაურება არ მინდოდა. მაინც მოხდა. ხუთი დღით ადრე ჩავედი, ხალხმრავლობა იყო. დიდი შრომა გასწია ყველამ და განსაკუთრებით ქალაქკომის მდივანმა ლეილა ბინაძემ. თბილისის კინოსტუდიამ რეზო ჩხეიძის მეთაურობით მხარი დამიმშვენა. იქ იყვნენ მწერალი მარიკა ბარათაშვილი და კინორეჟისორი დევი აბაშიძე. საღამო ანზორ კავსაძემ მრავალჟამიერით დაიწყო და დაასრულა. ისეთი პატივი დამდეს, რომლის გადახდას მეორედ დაბადება სჭირდება. დამშვიდებული დავბრუნდი დილომში. მეორე დღეს ვაჟიშვილი და რძალი საბერძნეთს გაემგზავრნენ სტუმრად. მე კი - ხევსურეთს ბაცალიგოში კადრების გადასაღებად.

1989 წელს ძმისგან მიპატიჟება მივიღე. საფრანგეთში მეოთხედ უნდა წავსულიყავი. ამის განხორციელება ჩემს ჯანმრთელობაზე იყო დამოკიდებული. მინდოდა უკანასკნელად მეხილა ჩემი წლოვანი და მრავალტანჯვამოვლილი 85 წლის ძმა, რომელმაც 65 წელი სამშობლოსგან მოშორებით გაატარა. ვაჟოვნებდი საბუთების შეტანას. სამუშაოდ მინვევდნენ რეჟისორები გოდერძი ჩოხელი და დათო ჯანელიძე. ეს სამუშაოები ერთმანეთს ხელს არ უშლიდა. ორივეს თანხმობა მივეცი. ეს შრომა წასვლაში დამეხმარებოდა. გამგზავრებას სექტემბერში ვაპირებდი. აპრილში კი ხევსურეთში უნდა წავსულიყავით. 9 აპრილმა, მისმა გაუგონარმა ტრაგედიამ ბევრი ცრემლი დამალვრევინა. მწუხარებამ ჯანმრთელობა შემიწყია. სტუდიაში გამართულმა მიტინგებმა ქართველ ხალხში დიდი მღელვარება გამოიწვია. მე მომსწრე ვარ 1956 წლის 9 მარტის ტრაგედიისა. მინახავს ცარიელი რუსთაველის ქუჩა. ტყვიამფრქვევით გასხეპილი ჭადრები, გლატკოვის ხელმოწერილი მუქარის ბრძანება, რომელიც გაკრული იყო კედლებზე, ქალაქ რუსთავის გადასახვევთან მდგარი ტანკი. ხალხი ვერ ბედავდა პროტესტის გამოხატვას. ჭიათურაში ჩამოსულმა ცკ-ის მეორე მდივანმა განაცხადა 32 კაცი დაიღუპაო ის, რაც მაშინ მოხდა, გამართლებულად ჩაითვალა.

9 აპრილის გამო ჩოხელთან მუშაობა არ შედგა. ორი თვე გავატარე შრომაში ახალგაზრდა რეჟისორ დათო ჯანელიძესთან ერთად. 12 ოქტომბერს ოჯახმა მოსკოვს გამაცილა. ეს მგზავრობა განსაკუთრებული იყო. წინათ თუ ხშირად მარტო შევდიოდი საკონსულოში, ამჯერად იქ ზღვა ხალხი ტრიალებდა. ოთხი დღე მოეუნდი გამგზავრების გაფორმებას. მატარებელში ხალხმრავლობა იყო. მგზავრობა - დამღლელი.

17 ოქტომბერს ჩავედი პარიზში. დამხვდნენ ძმა პავლუშა და მისი ახალგაზრდა მეგობარი ტარიელი. შატოში მიტინგით აღინიშნა 1924 წლის ანტიკომუნისტური გამოსვლების 65 წლისთავი. მატარებლის დაგვიანების გამო მე და ჩემმა დამხვდურებმა ველარ მოუსწარიტ მთავარს. სიტყვები უკვე დაემთავრებინათ. ჩემი მისვლა გაუხარდატ. უმრავლესობას ჯერ კიდევ 1966 წლიდან ვიცნობდი. სიხარულიტ მივესალმე ყველას. აქ ბრძანდებოდნენ თბი-

ლისელი სტუმრები: ი.ტაბაღუა და სურგულაძე შვილთან ე ოთად. ცოტა ხანში ეზო დაცარიელდა, დარჩნენ მხოლოდ იქ მცხოვრებნი. მე და ჩემმა ძმამ ბევრი ვისაუბრეთ. დილით ადრე ავდექით. მოვიწახულე ძმათა სასაფლაო, რომელიც შატოსთან ახლოსაა. ყველა საფლავი მოვლილია და ყვავილებშია ჩაფლული. დიდხანს შევჩერდით გრიგოლ რობაქიძის საფლავის ქვასთან. გამახსენდა მისი ნახვა რუსთაველის ქუჩაზე. იგი გამორჩეული იყო გარეგნობით. მისნაირად ჩაცმულს მეორეს ვერ ნახავდით. მინახავს რუსთაველის თეატრის წარმოდგენაზე, ლოჯაში. მარჯვნივ ახმეტელი ეჯდა, მათ ყურებას არაფერი სჯობდა. ბატონი გრიგოლი შავთმაგად-გლესილი (ამბობდნენ, პარიკს ატარებდნენ), ახმეტელი კი ქოჩორ-ჩამოყრილი, დიდი, მგზნებარე თვალებით. ალბათ, ასეთი ქართველი იქნებოდა ის მოყმე, რომელიც ვეფხვს შეებრძოლა. ნუთუ შეიძლებოდა ასეთი გარეგნობის კაცის მოკვლა. თეატრში ნანახი როგორც მხატვრული ტილო, ისე მაქვს გონებაში ჩაბეჭდილი. გრიგოლ რობაქიძის „ლამარა“ წარმოდგენა-ზეიმში იყო (ნეტავ, როდესმე თუ შეიქმნება ასეთი სპექტაკლი). 30-იან წლებში ხმა გავარდა რობაქიძე გერმანიაში დარჩაო. ატყდა აურზაური. დაინწყეს მისი დაუსრულებელი ლანძღვა-გინება. რა არ უწოდეს! ხმაღამოლებული ამხედრდა საგინებლად მუშიშვილი, რომელიც ლანძღვა-გინებას შემდეგი სიტყვებით ამთავრებდა: „გრიგოლ პროპკა, გრიგოლ პროპკა, გრიგოლ პროპკა“. დიდი ბედნიერებაა, რომ დღევანდელი ახალგაზრდობა გაიგებს, ვინ იყო „პროპკა“. საფრანგეთში ბევრი მისი საზღვარგარეთ შექმნილი ნაწარმოები და მათი შეფასებები წავიკითხე. სანდრო ფანჩულიძის ოჯახში გავეცანი მის მრავალ პირად წერილს. სანდრო გრიგოლ რობაქიძის ახლო ნათესავი გახლდათ, მან დაასაფლავა რობაქიძე ჟენევაში და მანვე გადმოასვენა ლევილში. სანდრო ფანჩულიძის სახლში მრავალი ბარათია, რაც ძვირფასი განძია საქართველოსათვის.

შატო თანდათან ცარიელდება. აღარ არის ხალხმრავლობა. ეს ჩემზე ძლიერ მოქმედებს. ეზოში, შესასვლელთან მარცხნივ ცხოვრობდა ყველასათვის საყვარელი ქალბატონი ნამეტია ბერძენიშვილი. მას ჰქონდა თბილი კერა, რომელიც ჩაქრა. მივედი მის სამყოფელთან. კიბეზე ბალახი ამოსულიყო. ამან შემზარავი წყევლა

გამახსენა - შენს კიბეზე ბალახი ამოვიდესო. ბალახი ამოდის შატოს კიბეზე. მწუხარე გულით დავაბიჯებ საუკუნოვანი ცაცხვების ქვეშ და ვფიქრობ იმაზე თუ როგორი მომავალი ექნება იმ ადგილს, სადაც სულმნათებმა უსა მშობლო ცხოვრება გაატარეს. აქ ყოფნა ცუდად მხდის. ვჩქარობ აქედან წასვლას, რადგან მწუხარების პანგი ძლიერდება. ძნელია ჩემთვის ამ უზარმაზარ, საუკუნოვან ცაცხვებთან ყოფნა და ვფიქრობ, როგორ გაძლო ჩემმა ძმამ აქ მთელი ცხოვრება. ნუთუ ასე მწარედ განიცდის სამშობლოს გარეთ ყოფნას სხვა ეროვნების ადამიანიც?

7 ოქტომბერს ლევილის მერმა, 49 წლის მემარჯვენემ, სადილი გამართა ლიდერთა და იმათ საპატივცემულოდ, ვინც 65 წელს გადაცილებული იყო. სადილზე მიწვეული გახლდათ ჩემი ძმა. მეც თან წამიყვანა. მსგავს წვეულებაზე ადრეც, 1981-1982 წლებშიც ვყოფილვარ. იმხანად ლევილის მერი კომუნისტი ქალი გახლდათ. ახლანდელი კი მემარჯვენეა. მერი დამსწრეთ სიტყვით მიესალმა. პურის ჭამას შევუდექით. ვიმხიარულეთ. ჟღერდა ძველი და ახალი სიმღერები. ჩვენს გარდა სუფრაზე სამი მამაკაცი და ორი ქალი იყო. ღვინო ყველამ, ქალებმაც კი მიირთვეს. საერთოდ, საფრანგეთში, ღვინო უხვად ისმება. ჩვენი თანამესუფრე ჩემით დაინტერესდა. ძმას ასაკი გამოკითხა... გაუკვირდა, რომ ჩემი ძმა ჩემზე ახალგაზრდად გამოიყურებოდა. მაშინ მე ასე ვუპასუხე: მე ჩემმა სამშობლომ, რომელიც საფრანგეთზე ნაკლები არ არის, ადრე დამაბერა. თქვენმა სამშობლომ ჩემს ძმას ახალგაზრდობა შეუნარჩუნა-მეთქი. სადილი დიდხანს გაგრძელდა. მივჩერებოდი მხიარულსა და ბედნიერ მრავალ ხანდაზმულ ადამიანს, რომელთაც ცხოვრების ნორმალური პირობები აქვთ და ბედნიერად გრძნობენ თავს სამშობლოში.

სექტემბრის ბოლო დღეებში აგრილდა. ოქტომბერში უკვე სიცივე იყო. სექტემბერ-ოქტომბერში მრავალი ქართველი მოვიდა ლევილში. მათ ინახულებს საძმო საფლავები. ზოგმა შვილიშვილიც ჩამოიყვანა. მშობლიური მიწაც მიაყარეს საფლავებს, მოუარეს. შემდეგ გადაინაცვლეს შატოში, თითო ჭიქა ღვინით მოიხსენიეს გარდაცვლილები. ზოგი ლამის 10 საათზე ესტუმრა ლევილს. ფრანგებმა გულისხმიერება გამოიჩინეს. ამ საქმეში დაუზარელია ჩემი წლოვანი ძმა, რომელსაც მგლის დაუღლეელი

მუხლი ჯერ კიდევ შერჩენია. მისი მიზანია მოსულ სტუმარს პატივისცემით შეხედეს და დაეხმაროს.

აქ შევხვდი ბატონ რეზო თაბუკაშვილს. ხანმოკლე საუბარი გვექონდა. საერთოდ მოხიბლული ვიყავი მისი გარეგნობით და დიდი ქართველობით. რეზოს ხილვისას უმაღ ზიჩის მხატვრობა მახსენდებოდა. ამჯერად მონყენილობა ეტყობოდა. როცა ტელეფონით მეუღლესთან, მედეასთან საუბარი დაამთავრა ჩემი მოკითხვა გადასცა და ჩემს გასაგონად ჩაილაპარაკა. ძალიან ვწუხვარ, რომ ასე მძიმე მდგომარეობაში ვტოვებ საქართველოსო. გამოვეთხოვე რეზოს და მალე შალვა თაყაიშვილის ბინიდან გამოვედი. რეზოს ნათქვამმა ძლიერ დამამწუხრა. ქალბატონი მედეა და რეზო თაბუკაშვილი საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველებისათვის საყვარელი ადამიანები არიან. ყველა ქართველი მოხიბლულია მედეათი. მახსოვს ავინიონში გველესიანის ოჯახში მედეას სურათი ტელევიზორზე იყო მოთავსებული. ასე მითხრეს, აი ვინ არის ქართველი ქალიო. მედეა ლექსებს უკითხავდა სამშობლოს მონატრებულ ქართველობას. ყველგან ნახავდით შექსპირის სონეტების რეზოსეულ თარგმანებს. ყველას სურდა ქალბატონი მედეა პარიზში მიენვია. ასეთი ნათელი კვალი დატოვა ამ სანიმუშო ოჯახმა საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველობაში.

მკითხველს ქვემოთ ვთავაზობ მცირე წერილს, რომელიც, ჩემი აზრით, მეტად საგულისხმო მოვლენას ეხება. ეს წერილი საფრანგეთში გამოძავალ ქართულ ემიგრანტულ ჟურნალ „კავკასიონში“ დაიბეჭდა. მისი ავტორია გიორგი წერეთელი. წერილის სათაურია „უკანასკნელ მსოფლიო ომში სამხრეთ საფრანგეთში დაღუპული ქართველი მეომრები“. ვთავაზობთ თავად წერილის ტექსტს.

ლიონ კენევის გზაზე ქალაქ მონლუელის მახლობლად სოფელ დახიოში იმყოფება გერმანელი ჯარისკაცების სასაფლაო. მთელ სამხრეთ საფრანგეთში გაფანტული გერმანელი ჯარისკაცების გვამები შეუგროვებიათ და დაუსაფლავებიათ ამ სასაფლაოზე. ჩემმა ცოლის ძმამ პ. შენგელიამ გადმომცა რომ ამ სასაფლაოზე ქართულ გვარებსაც შეეხვდით.

1971 წლის აგვისტოს 28-ს ვისარგებლე ამ რაიონში ყოფნით. ნავედით მე და ჩემი ცოლი ეთერი და ამოვიკითხეთ ყველა ქართული გვარები, რაც აღმოვაჩინეთ. სასაფლაო კოხტად არის შემორჩეპული ქვიტკირის გაღავნით სასაფლაოს კარი ღია არის. შესასვლელთან აგებულია ლამაზი სახლი. სახლის კარიც კი არის ყველგან: გერმანული სისუფთავე და წესრიგია. მაგიდაზე დევს სამი სქელი წიგნი, რომელშიდაც მოთავსებულია 19847 მეომრის სახელი და გვარი, ასაკი, გარდაცვალების თარიღით. ფართობის ნომერი და სასაფლაოს ნომერი.

თვით სასაფლაო დაფარულია მწვანე მოლით. ყოველი საფლავის თავთან აღმართულია კვადრატული ქვის ფიცარი, ქვაზე არის წარწერა: გვარი, სახელი, სამხედრო ხარისხი, ასაკი, დაბადების დრო და გარდაცვალების თარიღი.

ვფიქრობთ, საქართველოსათვის ძვირფასია ყველა მისი შვილის საფლავი, მიუხედავად იმისა, თუ სად და რა პირობებში გაიზარა იგი. ამ რწმენით ამოვიწერეთ ჩვენ ეს სია და ვთავაზობთ ჟურნალ „კავკასიონი“-ს მკითხველებს. ზოგი ქართული გვარი დამახინჯებულია. იქნებ ცოცხლად დარჩენილმა მეგობრებმა ან ნაცნობებმა შესძლონ მათი სწორად აღდგენა და დაზუსტება.

7. გელაშვილი სერგო. 29 წლის. 16.4 1945. ფართობი 6. № 174.

8. გამეზარდაშვილი ალექსი. 49 წლის. 28.6 1944. ფართობი № 179.

9. გასიშვილი სერგო. 28 წლის. 9.1. 1945. ფ. 40. № 46.

10. ფალავა. აგვისტო. 1944. ფ. 34. № 428.

11. დვერვალიშვილი ზაალ. 39 წლის. 18.1. 1945. ფ. 6. № 143.

12. ჯეინშალაშვილი ასაბი. 28 წლის. 30.3. 1945. ფ. 39. № 368.

13. შალუტაშვილი. 10.6. 1944. ფ. 5. № 200.

14. კენკაძე დიმიტრი. 26 წლის. 28.1. 1945. ფ. 6. № 152.

15. ლაპაძე მიხეილი. 10.5. 1911. 3.3. 1944. ფ. 39. № 455.

16. მანუკაშვილი სულიედ. 28.1. 1945 ფ. 6 № 153.

17. ქუთათელაძე სულიკო. 22 წლის. 22.2. 1945. ფ. 6. № 161.

18. კუტალაძე შალვა. 11.11. 1944. ფ. 6. № 534.

19. მასანაშვილი ვანია. 33 წლის. 1.2. 1945. ფ. № 194.

20. მელაძე გრიგოლ. 21 წლის. 16.3. 1945. ფ. 6. № 166.

21. მეტრეველი ალექსი. 28.6. 1944. ფ. 5. № 282.

22. მეშვილი კოლია. 19.9. 1944. ფ. 6. № 242.
23. მიმირიშვილი იასონ. 4.7. 1944. ფ. 5. № 283.
24. რუპრაიშვილი. 23 წლის. 12.8. 1944 ფ. 37. № 13.
25. მიქაბერიძე ანდრეა. 19.11. 1944. ფ. 6. № 545.
26. მიქავა არტუ. 30 წლის 1.2. 1945. ფ. 6. № 154.

გოგი წერეთელი“.

1989 წლის 22 ოქტომბერს პარიზიდან გამოვემგზავრე. მრავალმა ქართველმა გამოიპაცლა. ჩემი ძმა მონყენილი იყო. მითხრა, ჩასვლისთანავე დამირეკეო, ფრანგული ფული, რომელიც გადამრჩა, არ გამომართვა, შეიძლება დაგჭირდესო. მართლაც, დამჭირდა რას ვიფიქრებდი მის დასაფლავებას რომ მოხმარდებოდა.

მოსკოვში დამხვდნენ შვილი და შვილიშვილი ლაშა. პირველ რიგში, დავრეკე ძმასთან და კეთილად ჩამოსვლის ამბავი ვაუწყე. თბილისში ბრძანდებოდნენ ჩემი ლევილელი მასპინძლები და მეგობრები ბატონი მამია ბერიშვილი, მისი მეუღლე ქრისტიანა. შევხვდი მათ და სახლშიც მოვიწვია. ჩემი წერილი და გაზეთ „ქართული ფილმის“ ნომრები ძმასთან გავატანე.

„დეკემბრის პირველ რიცხვებში პარიზიდან დარეკეს. ჩემი ძმა იყო. მკითხა, როგორ ხარ, რატომ არ მწერო, ძალზე გამიკვირდა ალბათ, რამემ შეაშფოთა-მეთქი. გავიფიქრე რამდენიმე დღის შემდეგ, ღამით ჩემთან შემოვიდა შვილი და მითხრა, ის რისიც მეშინოდა - ჩემი ძმა ცოცხალი აღარ იყო. თავზარი დამეცა.

დასაფლავებაზე ჩემი წასვლა დიდ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული. მაგრამ ჩემი ვაჟის სასახელოდ უნდა ითქვას, ყველაფერი მოაგვარა. არიან კეთილი ადამიანები, რომლებმაც დახმარება იციან. ვაცნობეთ, ჩვენს ჩასვლამდე არ დაესაფლავებინათ. ცოტაოდენი ბარგიით და დიდი მწუხარებით მე და ჩემი ვაჟი მოსკოვს გავემგზავრეთ.

11 დეკემბერს შერემეტიევოს აეროპორტში ვიყავით. შემოგვიერთდა ჩემთვის უცნობი ქალბატონი თამარ გვერდნითელი, რომელიც იმავე თვითმფრინავით პარიზს საგასტროლოდ მიემგზავრებოდა. ჩემი ვაჟი იცნობდა მას. მე პირველად შევხვ-

დი ჩვენი მნუხარება, ალბათ მასაც გადაედო.

ჩაუფრინდით, დაგვხვდა ბატონი შალვა თაყაიშვილი, მოგვისამძიმრა. გარეთ გამოვედით. ამ დროს გამოჩნდა ფრანგი, ხელში ფარით, რომელზეც ეწერა: გვერდნითელი, თამარს გაეხარდა, რომ მასაც დახვდნენ, გვითხრა დაკრძალვის დღეს ამოვალ ლევილშიო. ასეც მოიქცა.

ჩვენი გზა აეროვაგზლიდან ლევილამდე ჩვეულებრივს არ ჰგავდა. პირველი, რაც ვიკითხე, როგორ მოხდა ეს უბედურებამეთქი. შატოს შესასვლელში აფთიაქია, მასთან ავტობუსის გაჩერებაა. ჩემი ძმა იქ ყოფილა ტრანსპორტის მოლოდინში. უეცრად ცუდად გამხდარა და გარდაცვლილა.

ციოდა, ხშირად წვიმდა. ჩემი ძმის ოთახის ფანჯრის დანახვას თვალს ვარიდებდი. შესვლაზე არც მიფიქრია. დაკრძალვა დაინიშნა 15 დეკემბერს, ორ საათზე. პარასკევი დღე იყო. ცხედარი არპაზონის სპეციალურ შენობაში ესვენა. ბევრი ვიტირე და ვეამბორე ჩემს უბედურზე უბედურ, ტანჯულ ძმას. 14 დეკემბერს ნოტარიუსთან წავედი, რათა დამემტკიცებინა მისი ქონება, რომელიც ბანკში ჰქონდა შენახული. მე როგორც ერთადერთ კანონიერ მემკვიდრეს, მქონდა ამის უფლება. ყველაფერი ქალბატონ ქრისტინეს დავუმტკიცე, ხშირად მსმენია ჩემი ძმისაგან, ამას ვზრდიდი, ამან უნდა დამმარხოსო. მისი სურვილი პირნათლად შევასრულე. არც დავინტერესებულვარ, გამეგო, რა თანხა ჰქონდა ჩემს ძმას ბანკში“. ამ ამბავს ესწრებოდნენ ბატონები: ლევან ფალავა, ბიქტორ ხომერიკი და თანხის მომავალი პატრონი ქალბატონი ქრისტინე.

პარასკევს, 15 დეკემბერს ჩემი ძმა პარიზიდან საძმო სასაფლაოსთან ახლოს მდებარე კათოლიკურ ტაძარში გადავასვენეთ. საშინელი წვიმა მოდიოდა. ტაძარში შევასვენეთ ქართველი ეროვნული დროშა, რომელიც ხელში ეკავა თამაზ ნასყიდაშვილს, კუბოს წინ მოძღვარი მიუძღოდა. მან ფრანგულად შეასრულა დასაფლავების რიტუალი, ქართველ მგალობელთა გუნდს შეუერთდა ქალბატონი თამარ გვერდნითელი, რომელიც, თავისი სურვილით დაკრძალვაზე მობრძანდა. ეს დაუვინყარი კეთილშობილება იყო. გამოსათხოვარი სიტყვა წარმოსთქვა მისი ახალგაზრდობის-

დროინდელმა მეგობარმა სიმონ ბლიაძემ. გამოვეთხოვე ჩენ ოქმას, რაც ძალზე გამიჭირდა, მაგრამ ადამიანი ყველაფერს უძლებს, ტაძარი სავსე იყო ქართველებით. ბევრი ტიროდა.

წვიმამ იმატა. დაბნელდა. მივაყარეთ აქედან ჩატანილი ქართული მინა და იმქვეყნად გავისტუმრეთ ქართველი მებრძოლი ვაშაძე. დაბადებით პანტელეიმონი, ჩემთვის ძამიკო პავლუშა. საფრანგეთში პოკოლი, დაკრძალვის შემდეგ ჩემთან მოვიდა ქრისტინე, მეამბორა და მითხრა, მეც აქ დავსაფლავდებიო. ასე დასრულდა ჩემი ძმის ცხოვრება. სასაფლაოდან შატოს დარბაზში გადმოვინაცვლეთ. ჩვენი წესის მიხედვით შენდობა ვუთხარიო, ზოგმა - ქართულად, ზოგმა - ფრანგულად.

მეორე დღეს დილით ადრე გამოვედით საფლავზე. სუსხი იყო. სანთელს წვა უჭირდა, ქრებოდა. დიდხანს დავყავით ამ სინყნარეში. უამრავი ფიქრი მიტრიალებდა თავში. მე და ჩემი ძმა ხშირად ერთად ვთოხნიდით ნავარძეთში მამასთან ერთად და რას ვიფიქრებდი, რომ სიმონ ვაშაძის ვაჟი ლევილის სასაფლაოზე დაიდებდა სამუდამო სამყოფელს.

18 დეკემბერს დილით, გათენებამდე თვალი მიმოვაველეთ ლევილის საუკეთესო ცაცხვებს, ძმათა სასაფლაოს და სამშობლოსაკენ გამოვწიეთ, ყოველივე ეს, ალბათ, ლეგენდად დარჩებათ სიმონ და თეკლე ვაშაძეების დიდი ოჯახის შთამომავლებს.

საქართველოში ჩემი ძმის ორმოცი სიონის ტაძარში გადავიხადეთ. ესწრებოდნენ ჩემი ძმის ნაცნობები და პატივისმცემლები. ასე დამთავრდა, მისი ცხოვრება, რომლის ნათელ ხსოვნას, ვუძღვნი ამ მოგონებას.

დილომი - ლევილი

1989-1990 წწ.

სარჩევი

სათავეებთან	3
დევნილი... ..	19
დავით კლდიაშვილის სამყაროში	56
მრავალსახეობა ყვარყვარიზმისა	88
პატრიოტიზმის სულით	122
თვალუნვდენელი შექსპირი	135
თანამედროვენი	146
რეჟისორული ძიებები	189
კინოს სამყაროში	216
ეპისტოლეები	227
მიხეილ ვაშაძე	
ზოგი რამ ჩემი ცხოვრებიდან	292

გამომცემელი:

საგამომცემლო სახლი „ბიზნეს-კურიერი“

**დირექტორი:
ზაურ ნაჭყავია**

**ტექნიკური რედაქტორი:
ოთარ ნიგნაძე**

**კომპიუტერული უზრუნველყოფა:
ანი ჯალაღონია
ლია დარგაიძე
ნარგიზი გაფრინდაშვილი**

**კორექტორები:
ძეითინო წახნაპია
ნონა ჯღარკავა**

**აიწყო და დაკაბადონდა საგამომცემლო სახლ
„ბიზნეს-კურიერის“ კომპიუტერულ ცენტრში**

მიხეილ ვაშაძის ოჯახი მადლობას უხდის საგამომცემლო სახლი „ბიზნეს-კურიერი“-ის თანამშრომლებს წიგნის მომზადებასა და გამოცემაში გაწეული მხარდაჭერისათვის.